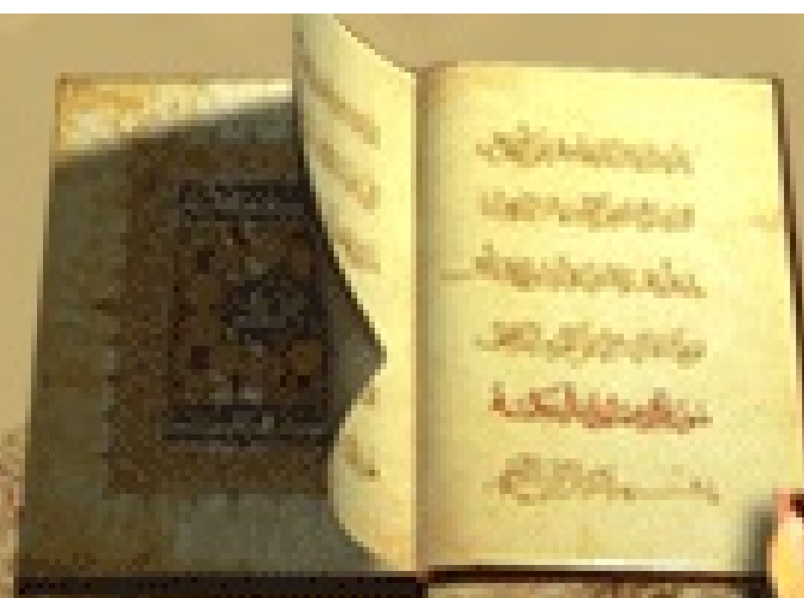

فاطر

قرآن مجید

به همراه ۲۸ ترجمه و ۶ تفسیر

به زبان های زنده دنیا

آشنایی. اعراب آیات. آوانگاری قرآن

بسم الله الرحمن الرحیم

قرآن مجید - ۲۸ ترجمه - ۶ تفسیر

نویسنده:

جمعی از نویسندگان

ناشر چاپی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۳۵. سوره فاطر

مشخصات کتاب

سرشناسه:مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان،۱۳۸۸ عنوان و نام پدیدآور:قرآن مجید به همراه ۲۸ ترجمه و ۶ تفسیر/ مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان مشخصات نشر دیجیتالی:اصفهان:مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان ۱۳۸۸. مشخصات ظاهری:نرم افزار تلفن همراه و رایانه

موضوع:معارف قرآنی

سوره فاطر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ فاطِرِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ جاعِلِ الْمَلائِكَهِ رُسُلًا أُولِی أَجْنِحَهٍ مَثْنی وَ ثُلاثَ وَ رُباعَ یَزِیدُ فِی الْخَلْقِ ما یَشاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیرٌ (۱)

ما یَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَهٍ فَلا مُمْسِكَ لَها وَ ما یُمْسِكْ فَلا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَ هُوَ الْعَزِیزُ الْحَكِیمُ (۲)

یا أَیُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَیْكُمْ هَلْ مِنْ خالِقٍ غَیْرُ اللَّهِ یَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّی تُؤْفَكُونَ (۳)

وَ إِنْ یُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَ إِلَی اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ (۴)

یا أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَیاهُ الدُّنْیا وَ لا یَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ (۵)

إِنَّ الشَّیْطانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّما یَدْعُوا حِزْبَهُ لِیَكُونُوا مِنْ أَصْحابِ السَّعِیرِ (۶)

الَّذِینَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذابٌ شَدِیدٌ وَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَهُمْ مَغْفِرَهٌ وَ أَجْرٌ كَبِیرٌ (۷)

أَ فَمَنْ زُیِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَناً فَإِنَّ اللَّهَ یُضِلُّ مَنْ یَشاءُ وَ یَهْدِی مَنْ یَشاءُ فَلا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَیْهِمْ حَسَراتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِیمٌ بِما یَصْنَعُونَ (۸)

وَ اللَّهُ الَّذِی أَرْسَلَ الرِّیاحَ فَتُثِیرُ سَحاباً فَسُقْناهُ إِلی بَلَدٍ مَیِّتٍ فَأَحْیَیْنا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها كَذلِكَ النُّشُورُ (۹)

مَنْ كانَ یُرِیدُ الْعِزَّهَ فَلِلَّهِ الْعِزَّهُ جَمِیعاً إِلَیْهِ یَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّیِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهُ وَ الَّذِینَ یَمْكُرُونَ السَّیِّئاتِ لَهُمْ عَذابٌ شَدِیدٌ وَ مَكْرُ أُولئِكَ

هُوَ يَبُورُ (١٠)

وَ اللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْواجاً وَ ما تَحْمِلُ مِنْ أُنْثى وَ لا تَضَعُ إِلاَّ بِعِلْمِهِ وَ ما يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَ لا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلاَّ فِي كِتابٍ إِنَّ ذلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ (١١)

وَ ما يَسْتَوِي الْبَحْرانِ هذا عَذْبٌ فُراتٌ سائِغٌ شَرابُهُ وَ هذا مِلْحٌ أُجاجٌ وَ مِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْماً طَرِيًّا وَ تَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَها وَ تَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَواخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (١٢)

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهارِ وَ يُولِجُ النَّهارَ فِي اللَّيْلِ وَ سَخَّرَ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى ذلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ ما يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ (١٣)

إِنْ تَدْعُوهُمْ لا يَسْمَعُوا دُعاءَكُمْ وَ لَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجابُوا لَكُمْ وَ يَوْمَ الْقِيامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَ لا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ (١٤)

يا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَراءُ إِلَى اللَّهِ وَ اللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ (١٥)

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَ يَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ (١٦)

وَ ما ذلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ (١٧)

وَ لا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرى وَ إِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلى حِمْلِها لا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَ لَوْ كانَ ذا قُرْبى إِنَّما تُنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَ أَقامُوا الصَّلاةَ وَ مَنْ تَزَكَّى فَإِنَّما يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ وَ إِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ (١٨)

وَ ما يَسْتَوِي الْأَعْمى وَ الْبَصِيرُ (١٩)

وَ لاَ الظُّلُماتُ وَ لاَ النُّورُ (٢٠)

وَ لاَ الظِّلُّ وَ لاَ الْحَرُورُ (٢١)

وَ ما يَسْتَوِي الْأَحْياءُ وَ لاَ الْأَمْواتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشاءُ وَ ما أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ (٢٢)

إِنْ أَنْتَ إِلاَّ نَذِيرٌ (٢٣)

إِنَّا أَرْسَلْناكَ بِالْحَقِّ بَشِيراً وَ نَذِيراً وَ

إِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلاَّ خَلا فِيها نَذِيرٌ (۲۴)

وَ إِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّناتِ وَ بِالزُّبُرِ وَ بِالْكِتابِ الْمُنِيرِ (۲۵)

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كانَ نَكِيرِ (۲۶)

أَ لَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَخْرَجْنا بِهِ ثَمَراتٍ مُخْتَلِفاً أَلْوانُها وَ مِنَ الْجِبالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَ حُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوانُها وَ غَرابِيبُ سُودٌ (۲۷)

وَ مِنَ النَّاسِ وَ الدَّوَابِّ وَ الْأَنْعامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوانُهُ كَذلِكَ إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ (۲۸)

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتابَ اللَّهِ وَ أَقامُوا الصَّلاةَ وَ أَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْناهُمْ سِرًّا وَ عَلانِيَةً يَرْجُونَ تِجارَةً لَنْ تَبُورَ (۲۹)

لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَ يَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ (۳۰)

وَ الَّذِي أَوْحَيْنا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقاً لِما بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ (۳۱)

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنا مِنْ عِبادِنا فَمِنْهُمْ ظالِمٌ لِنَفْسِهِ وَ مِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سابِقٌ بِالْخَيْراتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ (۳۲)

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَها يُحَلَّوْنَ فِيها مِنْ أَساوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَ لُؤْلُؤاً وَ لِباسُهُمْ فِيها حَرِيرٌ (۳۳)

وَ قالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنا لَغَفُورٌ شَكُورٌ (۳۴)

الَّذِي أَحَلَّنا دارَ الْمُقامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لا يَمَسُّنا فِيها نَصَبٌ وَ لا يَمَسُّنا فِيها لُغُوبٌ (۳۵)

وَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نارُ جَهَنَّمَ لا يُقْضى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَ لا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذابِها كَذلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ (۳۶)

وَ هُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيها رَبَّنا أَخْرِجْنا نَعْمَلْ صالِحاً غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَ وَ لَمْ نُعَمِّرْكُمْ ما يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَ جاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَما لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ (۳۷)

إِنَّ اللَّهَ عالِمُ غَيْبِ السَّماواتِ وَ

الْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ (۳۸)

هُوَ الَّذِی جَعَلَکُمْ خَلائِفَ فِی الْأَرْضِ فَمَنْ کَفَرَ فَعَلَیْهِ کُفْرُهُ وَ لا یَزِیدُ الْکافِرِینَ کُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلاَّ مَقْتاً وَ لا یَزِیدُ الْکافِرِینَ کُفْرُهُمْ إِلاَّ خَساراً (۳۹)

قُلْ أَ رَأَیْتُمْ شُرَکاءَکُمُ الَّذِینَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِی ما ذا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْکٌ فِی السَّماواتِ أَمْ آتَیْناهُمْ کِتاباً فَهُمْ عَلی بَیِّنَهٍ مِنْهُ بَلْ إِنْ یَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً إِلاَّ غُرُوراً (۴۰)

إِنَّ اللَّهَ یُمْسِکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولا وَ لَئِنْ زالَتا إِنْ أَمْسَکَهُما مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ کانَ حَلِیماً غَفُوراً (۴۱)

وَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَیْمانِهِمْ لَئِنْ جاءَهُمْ نَذِیرٌ لَیَکُونُنَّ أَهْدی مِنْ إِحْدَی الْأُمَمِ فَلَمَّا جاءَهُمْ نَذِیرٌ ما زادَهُمْ إِلاَّ نُفُوراً (۴۲)

اسْتِکْباراً فِی الْأَرْضِ وَ مَکْرَ السَّیِّئِ وَ لا یَحِیقُ الْمَکْرُ السَّیِّئُ إِلاَّ بِأَهْلِهِ فَهَلْ یَنْظُرُونَ إِلاَّ سُنَّتَ الْأَوَّلِینَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِیلاً وَ لَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِیلاً (۴۳)

أَ وَ لَمْ یَسِیرُوا فِی الْأَرْضِ فَیَنْظُرُوا کَیْفَ کانَ عاقِبَهُ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ کانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّهً وَ ما کانَ اللَّهُ لِیُعْجِزَهُ مِنْ شَیْءٍ فِی السَّماواتِ وَ لا فِی الْأَرْضِ إِنَّهُ کانَ عَلِیماً قَدِیراً (۴۴)

وَ لَوْ یُؤاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِما کَسَبُوا ما تَرَکَ عَلی ظَهْرِها مِنْ دَابَّهٍ وَ لکِنْ یُؤَخِّرُهُمْ إِلی أَجَلٍ مُسَمًّی فَإِذا جاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ کانَ بِعِبادِهِ بَصِیراً (۴۵)

آشنایی با سوره

۳۵- فاطر [شکافنده، پدید آورنده]

در اولین آیه، با این صفت، از خدا ستایش شده، خدائی که آسمانها و زمین را با شکافتن پرده عدم، بوجود آورد. نام دیگر سوره «ملائکه است. باز در همین آیه اول از فرشتگان بعنوان رسولانی که حامل فرمان خدا و مجری اوامر

او در جهان هستند یاد شده است. این سوره، شامل قدرت و حکمت و نعمتهای بزرگ آسمانی و زمینی خداوند، در رابطه با توحید و ربوبیت اوست و اینکه خلقت انسان و آمد و رفت شب و روز و تسخیر ماه و خورشید و آبها و ماهیهای دریاها همه در جهت شکر انسان و حرکت او بسوی صاحب نعمت و شناختن و اطاعت اوست. ۵۴ آیه دارد و در مکه نازل شده است. به استثنای چند آیه که مدنی است.

شان نزول

آسایش همیشگی در بهشت

شأن نزول آیه ۳۵ سوره فاطر

سخنان پیامبر به پایان رسید و مسلمانان مسجد راترک کردند. در گوشه ای از مسجد، جوانی نشسته بود و به سخنان پیامبر می اندیشید. او آیه های قرآنی را که پیامبر در وصف بهشتیان گفته بود، به یاد می آورد و شاد می شد، ولی حسرت می خورد و با خود می گفت: در آن جا میوه هایی است که هنوز ندیده ام. باغ هایی که قدم به آن نگذاشته ام. شراب های گوارای بهشتی که وصفش را نشنیده ام و حوریان بهشتی و غذاهای رنگارنگ که آدمی را به شوق وامی دارد. آه چگونه می شود به این همه نعمت دست یابم؟ او در ادامه با خود گفت: پس از اندکی تلاش در این دنیا خسته و با خوردن غذا سنگین می شویم. آن گاه برای رفع خستگی به خواب نیاز داریم. به راستی خستگی و خواب در آن جا چگونه است؟ پرسش هایی این گونه که عطش دانستن را در او زیادتر می کرد. روز بعد به مسجد آمد و زودتر از دیگران خود را به پیامبر رساند. در حالی که نمی توانست شادی اش را بپوشاند، گفت: ای رسول خدا، آیا در بهشت خواب وجود دارد یا نه؟ پیامبر فرمود:

خیر، خواب شریک مرگ است. در بهشت مرگ وجود ندارد. دوباره پرسید: پس آرامش اهل بهشت چگونه است؟ پیامبر در پاسخ به این پرسش مهم فرمود: در بهشت ضعف و خستگی وجود ندارد و بهشتیان در راحتی و آسایش همیشگی به سر می برند. در این هنگام آیه ۳۵ سوره فاطر در تأیید سخن پیامبر نازل شد:

[بهشتیان می گویند:] همان [خدایی] که ما را به فضل خویش در سرای ابدی جای داد. در این جا رنجی به ما نمی رسد و در این جا درماندگی به ما دست نمی دهد.(۳۵) (۱)

پاورقی:

(۱) نمونه بینات، ص ۶۵۹.

چون محک تجربه آید به میان...

شأن نزول آیه های ۴۲ تا ۴۴ سوره فاطر

مشرکان مکه، با این که بت می پرستیدند، ولی رفتار امت های گذشته نسبت به پیامبران دورانشان را محکوم می کردند. آنان وقتی می شنیدند که امت های پیشین، از دستوهای پیامبر خود سرپیچی کرده اند یا به مقابله با او برخاسته اند، اندوهگین می شدند و با خود می گفتند: کاش آنان به جای امت های پیشین بودند و پیامبران را یاری می کردند. مشرکان هم چنین می گفتند: خداوند یهود و نصاری را لعنت کند که پیامبران خود را دروغ گو می دانستند و آنان را می آزردند. همین مشرکان گاه به خدایان بزرگ «لات»، «منات» و «عزی» قسم می خوردند که هر گاه از میان ما پیامبری برخیزد، ما هم چون یهود و نصاری با او رفتار نمی کنیم؛ به او ایمان آورده و کتاب او را گرامی می داریم و به دستوراتش گردن می نهیم و در برابر دشمنانش تا پای جان از او حمایت می کنیم، ولی هنگامی که آفتاب عالم تاب اسلام از افق سرزمینشان طلوع کرد و پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله، همراه بزرگ ترین کتاب آسمانی برایشان فرستاده شد، آنان نه تنها او را

نپذیرفتند، بلکه بر کفر و شرک خویش افزودند و در مقام تکذیب، انواع مکر و حیله را به کار گرفتند. آری، آنان هنگامی که تماشاگر صفحه های تاریخ گذشته بودند و از بی وفایی ها و ناسپاسی ها و کارشکنی ها و جنایت های امت های پیشین، به ویژه یهود نسبت به پیامبرانشان بسیار تعجب می کردند، ولی هنگامی که محک تجربه به میان آمد و هنگامه امتحان شد، نشان دادند که آنان نیز همان گونه اند. آنان برخلاف ادعایشان طرفدار حق نبودند و حتی آیین ابراهیم را که به عنوان مراسم حج در میان آنان وجود داشت، محترم نمی شمردند و برخلاف آیین ابراهیم، این همه بت را در کنار خانه توحید گرد آورده و مردم را گمراه می کردند. آیه های زیر نازل شد و آنان را به سبب این ادعاهای توخالی و بی اساس مورد ملامت و سرزنش قرار داد:

و باسوگندهای سخت خود به خدا سوگند یاد کردند که اگر هر آینه، هشدار دهنده ای برای آنان بیاید، از هر یک از امّت ها[ی دیگر] راه یافته تر شوند، و[لی] چون هشدار دهنده ای برای ایشان آمد، جز بر نفرتشان نیافرود. «[انگیزه] این کارشان فقط گردن کشی در [روی] زمین و نیرنگ زشت بود و نیرنگ زشت جز [دامن] صاحبش رانگیرد. پس آیا جز سنّت [و سرنوشت شوم] پیشینیان را انتظار می برند؟ و هر گز برای سنّت خدا تبدیلی نمی یابی و هرگز برای سنّت خدا دگرگونی نخواهی یافت. » آیا در زمین نگردیده اند تا فرجام [کار] کسانی را که پیش از ایشان [زیسته] و نیرومندتر از ایشان بودند، بنگرند؟ و هیچ چیز، نه در آسمان ها و نه در زمین، خدا را درمانده نکرده است چرا که او همواره دانای تواناست. » (۱)

پاورقی:

(۱)

تفسیر نمونه، ج ۱۸، ص ۲۹۲. شأن نزول آیات، ص ۶۴۱، نمونه بینات، ص ۶۶۰.

چون محک تجربه آید به میان...

شأن نزول آیه های ۴۲ تا ۴۴ سوره فاطر

مشرکان مکه، با این که بت می پرستیدند، ولی رفتار امت های گذشته نسبت به پیامبران دورانشان را محکوم می کردند. آنان وقتی می شنیدند که امت های پیشین، از دستوهای پیامبر خود سرپیچی کرده اند یا به مقابله با او برخاسته اند، اندوهگین می شدند و با خود می گفتند: کاش آنان به جای امت های پیشین بودند و پیامبران را یاری می کردند. مشرکان هم چنین می گفتند: خداوند یهود و نصاری را لعنت کند که پیامبران خود را دروغ گو می دانستند و آنان را می آزردند. همین مشرکان گاه به خدایان بزرگ «لات»، «منات» و «عزی» قسم می خوردند که هر گاه از میان ما پیامبری برخیزد، ما هم چون یهود و نصاری با او رفتار نمی کنیم؛ به او ایمان آورده و کتاب او را گرامی می داریم و به دستوراتش گردن می نهیم و در برابر دشمنانش تا پای جان از او حمایت می کنیم، ولی هنگامی که آفتاب عالم تاب اسلام از افق سرزمینشان طلوع کرد و پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله، همراه بزرگ ترین کتاب آسمانی برایشان فرستاده شد، آنان نه تنها او را نپذیرفتند، بلکه بر کفر و شرک خویش افزودند و در مقام تکذیب، انواع مکر و حیله را به کار گرفتند. آری، آنان هنگامی که تماشاگر صفحه های تاریخ گذشته بودند و از بی وفایی ها و ناسپاسی ها و کارشکنی ها و جنایت های امت های پیشین، به ویژه یهود نسبت به پیامبرانشان بسیار تعجب می کردند، ولی هنگامی که محک تجربه به میان آمد و هنگامه امتحان شد، نشان دادند که آنان نیز همان گونه اند. آنان برخلاف ادعایشان طرفدار حق نبودند و

حتی آیین ابراهیم را که به عنوان مراسم حج در میان آنان وجود داشت، محترم نمی شمردند و برخلاف آیین ابراهیم، این همه بت را در کنار خانه توحید گرد آورده و مردم را گمراه می کردند. آیه های زیر نازل شد و آنان را به سبب این ادعاهای توخالی و بی اساس مورد ملامت و سرزنش قرار داد:

و باسوگندهای سخت خود به خدا سوگند یاد کردند که اگر هر آینه، هشدار دهنده ای برای آنان بیاید، از هر یک از امّت ها[ی دیگر] راه یافته تر شوند، و[لی] چون هشدار دهنده ای برای ایشان آمد، جز بر نفرتشان نیافرود. «[انگیزه] این کارشان فقط گردن کشی در [روی] زمین و نیرنگ زشت بود و نیرنگ زشت جز [دامن] صاحبش رانگیرد. پس آیا جز سنّت [و سرنوشت شوم] پیشینیان را انتظار می برند؟ و هر گز برای سنّت خدا تبدیلی نمی یابی و هرگز برای سنّت خدا دگرگونی نخواهی یافت. » آیا در زمین نگردیده اند تا فرجام [کار] کسانی را که پیش از ایشان [زیسته] و نیرومندتر از ایشان بودند، بنگرند؟ و هیچ چیز، نه در آسمان ها و نه در زمین، خدا را درمانده نکرده است چرا که او همواره دانای تواناست. » (۱)

پاورقی:

(۱) تفسیر نمونه، ج ۱۸، ص ۲۹۲. شأن نزول آیات، ص ۶۴۱، نمونه بینات، ص ۶۶۰.

چون محک تجربه آید به میان...

شأن نزول آیه های ۴۲ تا ۴۴ سوره فاطر

مشرکان مکه، با این که بت می پرستیدند، ولی رفتار امت های گذشته نسبت به پیامبران دورانشان را محکوم می کردند. آنان وقتی می شنیدند که امت های پیشین، از دستوهای پیامبر خود سرپیچی کرده اند یا به مقابله با او برخاسته اند، اندوهگین می شدند و با خود می گفتند: کاش آنان به جای امت های پیشین بودند

و پیامبران را یاری می کردند. مشرکان هم چنین می گفتند: خداوند یهود و نصاری را لعنت کند که پیامبران خود را دروغ گو می دانستند و آنان را می آزردند. همین مشرکان گاه به خدایان بزرگ «لات»، «منات» و «عزی» قسم می خوردند که هر گاه از میان ما پیامبری برخیزد، ما هم چون یهود و نصاری با او رفتار نمی کنیم؛ به او ایمان آورده و کتاب او را گرامی می داریم و به دستوراتش گردن می نهیم و در برابر دشمنانش تا پای جان از او حمایت می کنیم، ولی هنگامی که آفتاب عالم تاب اسلام از افق سرزمینشان طلوع کرد و پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله، همراه بزرگ ترین کتاب آسمانی برایشان فرستاده شد، آنان نه تنها او را نپذیرفتند، بلکه بر کفر و شرک خویش افزودند و در مقام تکذیب، انواع مکر و حیله را به کار گرفتند. آری، آنان هنگامی که تماشاگر صفحه های تاریخ گذشته بودند و از بی وفایی ها و ناسپاسی ها و کارشکنی ها و جنایت های امت های پیشین، به ویژه یهود نسبت به پیامبرانشان بسیار تعجب می کردند، ولی هنگامی که محک تجربه به میان آمد و هنگامه امتحان شد، نشان دادند که آنان نیز همان گونه اند. آنان برخلاف ادعایشان طرفدار حق نبودند و حتی آیین ابراهیم را که به عنوان مراسم حج در میان آنان وجود داشت، محترم نمی شمردند و برخلاف آیین ابراهیم، این همه بت را در کنار خانه توحید گرد آورده و مردم را گمراه می کردند. آیه های زیر نازل شد و آنان را به سبب این ادعاهای توخالی و بی اساس مورد ملامت و سرزنش قرار داد:

و باسوگندهای سخت خود به خدا سوگند یاد کردند که اگر هر آینه، هشدار دهنده ای برای آنان بیاید، از هر

یک از امّت ها[ی دیگر] راه یافته تر شونـد، و[لی] چون هشـدار دهنـده ای برای ایشان آمـد، جز بر نفرتشان نیافرود. «[انگیزه] این کارشـان فقـط گردن کشـی در [روی] زمین و نیرنـگ زشت بود و نیرنگ زشت جز [دامن] صاحبش رانگیرد. پس آیا جز سنّت [و سـرنوشت شـوم] پیشـینیان را انتظـار می برنـد؟ و هر گز برای سـنّت خـدا تبـدیلی نمی یـابی و هرگز برای سـنّت خـدا دگرگونی نخواهی یافت. « آیا در زمین نگردیده اند تا فرجام [کار] کسانی را که پیش از ایشان [زیسـته] و نیرومندتر از ایشان بودنـد، بنگرنـد؟ و هیـچ چیز، نه در آسـمان ها و نه در زمین، خدا را درمانده نکرده است چرا که او همواره دانای تواناست. «(۱)

پاورقی:

(۱) تفسیر نمونه، ج ۱۸، ص ۲۹۲. شأن نزول آیات، ص ۶۴۱، نمونه بینات، ص ۶۶۰.

اعراب آیات

{بِسْمِ} حرف جر و اسم بعـد از آن مجرور {اللَّهِ} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر / فعل مقـدّر یا محذوف / فاعل محذوف {الرَّحْمنِ} نعت تابع {الرَّحِیمِ} نعت تابع

{الْحَمْدُ} مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {لِلَّهِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / خبر در تقدیر یا محذوف یا در محل {فاطِرِ} نعت تـابع {السَّمـاواتِ} مضـاف الیه، مجرور یـا در محـل جر {وَالْأَرْضِ} (و) حرف عطف / معطوف تـابع {جاعِلِ} نعت تابع {الْمَلائِکَهِ} مضـاف الیه، مجرور یـا در محـل جر {رُسُـلًا} مفعولٌ به، منصوب یـا در محـل نصب {أُولِی} نعت تابع {أَجْنِحَهٍ} مضـاف الیه، مجرور یـا در محـل جر {مَثْنی} نعت تـابع {وَثُلاثَ} (و) حرف عطف / معطوف تابع {وَرُباعَ} (و) حرف عطف / معطوف تابع {یَزِیدُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر

(هو) در تقدیر {فِی} حرف جر {الْخَلْقِ} اسم مجرور یا در محل جر {ما} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {یَشاءُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {إِنَّ} حرف مشبه بالفعل یا حرف نفی ناسخ {اللَّهَ} اسم إنّ، منصوب یا در محل نصب {عَلی} حرف جر {کُلِّ} اسم مجرور یا در محل جر {شَیْءٍ} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر {قَدِیرٌ} خبر إنَّ، مرفوع یا در محل رفع

{ما} مفعولٌ به جازم {یَفْتَحِ} فعل مضارع، مجزوم به سکون {اللَّهُ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {لِلنَّاسِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {مِنْ} حرف جر {رَحْمَةٍ} اسم مجرور یا در محل جر {فَلا} (ف) رابط جواب برای شرط / (لا)ی نفی جنس {مُمْسِکَ} اسم لای نفی جنس، منصوب {لَها} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / خبر لای نفی جنس، محذوف {وَما} (و) حرف عطف / مفعولٌ به جازم {یُمْسِکْ} فعل مضارع، مجزوم به سکون / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {فَلا} (ف) رابط جواب برای شرط / (لا)ی نفی جنس {مُرْسِلَ} اسم لای نفی جنس، منصوب {لَهُ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / خبر لای نفی جنس، محذوف {مِنْ} حرف جر {بَعْدِهِ} اسم مجرور یا در محل جر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {وَهُوَ} (و) حالیه / مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {الْعَزِیزُ} خبر، مرفوع یا در محل رفع {الْحَکِیمُ} خبر ثان (دوم)، مرفوع یا در محل رفع

{یا} (یا) حرف ندا {أَیُّهَا} منادا، منصوب یا در محل نصب / (ها) حرف

تنبیه {النَّاسُ} عطف بیان تابع {اذْكُرُوا} فعل امر، مبنی بر حـذف نون / (و) ضـمیر متصل در محل رفع و فاعل {نِعْمَتَ} مفعولٌ به، منصوب یـا در محـل نصب {اللَّهِ} مضـاف الیه، مجرور یا در محل جر {عَلَيْكُمْ} حرف جر و اسم بعـد از آن مجرور {هَلْ} حرف اسـتفهام {مِنْ} حرف جر زائـد {خـالِقٍ} مبتـدا، مرفوع یا در محل رفع {غَيْرُ} خبر، مرفوع یا در محل رفع {اللَّهِ} مضاف الیه، مجرور یـا در محـل جر {يَرْزُقُكُمْ} فعـل مضـارع، مرفوع به ضـمه ظاهری یا تقـدیری / (ك) ضـمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به / فاعـل، ضـمیر مسـتتر (هو) در تقـدیر {مِنَ} حرف جر {السَّمـاءِ} اسم مجرور یـا در محل جر {وَالْأَرْضِ} (و) حرف عطف / معطوف تابع {لا} (لا)ی نفی جنس {إِلَهَ} اسم لای نفی جنس، منصوب / خبر لای نفی جنس، محـذوف {إِلَّا} حرف اسـتثنا {هُوَ} بـدل تـابع {فَأَنَّى} (ف) رابط جواب برای شـرط / ظرف یا مفعولٌ فیه، منصوب یا در محل نصب {تُؤْفَكُونَ} فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع، نائب فاعل

{وَإِنْ} (و) حرف عطف / حرف شـرط جازم {يُكَذِّبُوكَ} فعل مضارع مجزوم به حذف نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل / (ك) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به {فَقَدْ} (ف) رابط جواب برای شرط / حرف تحقیق {كُذِّبَتْ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / (ت) تأنیث {رُسُلٌ} نائب فاعل، مرفوع یا در محل رفع {مِنْ} حرف جر {قَبْلِكَ} اسم مجرور یا در محل جر / (ك) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {وَإِلَى} (و) حرف استیناف

/ حرف جر {اللَّهِ} اسم مجرور یـا در محـل جر {تُرْجَعُ} فعـل مضارع، مرفوع به ضـمه ظاهری یا تقـدیری {الْأُمُورُ} نائب فاعل، مرفوع یا در محل رفع

{یـا} (یـا) حرف نـدا {أَيُّهَـا} منـادا، منصوب یـا در محل نصب / (ها) حرف تنبیه {النَّاسُ} عطف بیان تابع {إِنَّ} حرف مشـبه بالفعـل یـا حرف نفی ناسـخ {وَعْـدَ} اسم إنّ، منصوب یـا در محل نصب {اللَّهِ} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر {حَقٌّ} خبر إنَّ، مرفوع یـا در محـل رفع {فَلا} (ف) حرف عطف / حرف جزم {تَغُرَّنَّكُمُ} فعـل مضـارع، مبنی بر فتحه / نون تأکیـد ثقلیه / (ك) ضـمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به {الْحَياةُ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {الدُّنْيا} نعت تابع {وَلا} (و) حرف عطف / حرف جزم {يَغُرَّنَّكُمْ} فعـل مضـارع، مبنی بر فتحه / نون تأکیـد ثقلیه / (ك) ضـمیر متصـل در محل نصب، مفعولٌ به {بِاللَّهِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {الْغَرُورُ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع

{إِنَّ} حرف مشبه بالفعل یا حرف نفی ناسخ {الشَّيْطانَ} اسم إنّ، منصوب یا در محل نصب {لَكُمْ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {عَـدُوٌّ} خبر إنَّ، مرفوع یـا در محل رفع {فَاتَّخِذُوهُ} (ف) رابط جواب برای شـرط / فعل امر، مبنی بر حـذف نون / (و) ضمیر متصـل در محـل رفع و فاعـل / (ه) ضـمیر متصـل در محل نصب، مفعولٌ به {عَـدُوًّا} مفعولٌ به ثان (دوم)، منصوب یا در محـل نصب {إِنَّما} حرف مکفوف (کافّه و مکفوفه) {يَـدْعُوا} فعل مضارع، مرفوع به ضـمه ظاهری یا تقـدیری / فاعل، ضـمیر مستتر (هو) در تقدیر {حِزْبَهُ} مفعولٌ به، منصوب یا

در محل نصب / (ه) ضـمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {لِيَكُونُوا} (ل) حرف نصب / فعل مضارع، منصوب به حذف نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع، اسم کان {مِنْ} حرف جر {أَصْحابِ} اسم مجرور یا در محل جر {السَّعِيرِ} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر / خبر کان، محذوف یا در تقدیر

{الَّذِينَ} مبتـدا، مرفوع یـا در محـل رفع {كَفَرُوا} فعـل ماضـی، مبنی بر ضـمه / (و) ضـمیر متصـل در محـل رفع و فاعل {لَهُمْ} حرف جر و اسـم بعـد از آن مجرور / خـبر مقـدّم محـذوف {عَذابٌ} مبتـدا مـؤخّر / خـبر برای (الـذین) {شَدِيدٌ} نعـت تـابع {وَالَّذِينَ} (و) حرف عطف / مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {آمَنُوا} فعل ماضی، مبنی بر ضمه / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {وَعَمِلُوا} (و) حرف عطف / فعل ماضـی، مبنی بر ضـمه / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {الصَّالِحاتِ} مفعولٌ به، منصوب یـا در محـل نصب {لَهُمْ} حرف جر و اسم بعـد از آن مجرور / خبر مقـدّم محـذوف {مَغْفِرَةٌ} مبتـدا مؤخّر / خبر برای (الذین) {وَأَجْرٌ} (و) حرف عطف / معطوف تابع {كَبِيرٌ} نعت تابع

{أَفَمَنْ} همزه (أ) حرف اسـتفهام / (ف) حرف عطف / مبتـدا، مرفوع یـا در محـل رفع / خبر در تقـدیر یا محـذوف یا در محل {زُيِّنَ} فعل ماضـی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقـدیری {لَهُ} حرف جر و اسم بعـد از آن مجرور {سُوءُ} نائب فاعل، مرفوع یا در محل رفع {عَمَلِهِ} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {فَرَآهُ} (ف) حرف عطف

/ فعل ماضـی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / (ه) ضـمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {حَسَناً} مفعولٌ به ثان (دوم)، منصوب یا در محل نصب {فَإِنَّ} (ف) حرف استیناف / حرف مشـبه بالفعل یا حرف نفی ناسـخ {اللَّهَ} اسم إنّ، منصوب یا در محل نصب {یُضِلُّ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقـدیر / خبر إنَّ محذوف {مَنْ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {یَشاءُ} فعل مضارع، مرفوع به ضـمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضـمیر مسـتتر (هو) در تقدیر {وَیَهْدِی} (و) حرف عطف / فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مسـتتر (هو) در تقـدیر {مَنْ} مفعولٌ به، منصوب یـا در محـل نصب {یَشـاءُ} فعل مضارع، مرفوع به ضـمه ظاهری یا تقـدیری / فاعل، ضـمیر مسـتتر (هو) در تقدیر {فَلا} (ف) رابط جواب برای شـرط / حرف جزم {تَذْهَبْ} فعل مضارع، مجزوم به سـکون {نَفْسُکَ} فاعـل، مرفوع یـا در محـل رفع / (ک) ضـمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {عَلَیْهِمْ} حرف جر و اسم بعـد از آن مجرور {حَسَراتٍ} مفعول لأجله، منصوب {إِنَّ} حرف مشـبه بالفعـل یا حرف نفی ناسـخ {اللَّهَ} اسم إنّ، منصوب یا در محل نصب {عَلِیمٌ} خبر إنَّ، مرفوع یـا در محـل رفع {بِمـا} حرف جر و اسم بعـد از آن مجرور {یَصْنَعُونَ} فعـل مضـارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل

{وَاللَّهُ} (و) حرف استیناف / مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {الَّذِی} خبر، مرفوع یا در محل رفع {أَرْسَلَ} فعل

ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {الرِّياحَ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {فَتُثِيرُ} (ف) حرف عطف / فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هی) در تقدیر {سَحاباً} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {فَسُقْناهُ} (ف) حرف عطف / فعل ماضی، مبنی بر سکون / (نا) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به {إِلى} حرف جر {بَلَدٍ} اسم مجرور یا در محل جر {مَيِّتٍ} نعت تابع {فَأَحْيَيْنا} (ف) حرف عطف / فعل ماضی، مبنی بر سکون / (نا) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {بِهِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {الْأَرْضَ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {بَعْدَ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {مَوْتِها} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {كَذلِكَ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / خبر مقدّم محذوف {النُّشُورُ} مبتدا مؤخّر

{مَنْ} مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {كانَ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / اسم کان، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {يُرِيدُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر / خبر کان، محذوف یا در تقدیر / خبر (مَنْ) {الْعِزَّةَ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {فَلِلَّهِ} (ف) رابط جواب برای شرط / حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / خبر مقدّم محذوف {الْعِزَّةُ} مبتدا مؤخّر

{جَمِيعاً} حال، منصوب {إِلَيْهِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {يَصْعَدُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری {الْكَلِمُ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {الطَّيِّبُ} نعت تابع {وَالْعَمَلُ} (و) حرف عطف / مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {الصَّالِحُ} نعت تابع {يَرْفَعُهُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر / خبر در تقدیر یا محذوف یا در محل {وَالَّذِينَ} (و) حرف استیناف / مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {يَمْكُرُونَ} فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {السَّيِّئَاتِ} مفعول مطلق یا نائب مفعول، منصوب {لَهُمْ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / خبر مقدّم محذوف {عَذَابٌ} مبتدا مؤخّر / خبر برای (الذین) {شَدِيدٌ} نعت تابع {وَمَكْرُ} (و) حرف عطف / مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {أُولَئِكَ} مضاف اليه، مجرور یا در محل جر {هُوَ} ضمیر فصل بدون محل {يَبُورُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر / خبر در تقدیر یا محذوف یا در محل

{وَاللَّهُ} (و) حرف استیناف / مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {خَلَقَكُمْ} فعل ماضی، مبنی بر ضمه / (ک) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر / خبر در تقدیر یا محذوف یا در محل {مِنْ} حرف جر {تُرَابٍ} اسم مجرور یا در محل جر {ثُمَّ} حرف عطف {مِنْ} حرف جر {نُطْفَةٍ} اسم مجرور یا در محل جر {ثُمَّ} حرف عطف {جَعَلَكُمْ} فعل ماضی،

مبنی بر ضمه / (ک) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {أَزْواجاً} مفعولٌ به ثان (دوم)، منصوب یا در محل نصب {وَما} (و) حرف عطف / حرف نفی غیر عامل {تَحْمِلُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری {مِنْ} حرف جر زائد {أُنْثى} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {وَلا} (و) حرف عطف / حرف نفی غیر عامل {تَضَعُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هی) در تقدیر {إِلَّا} حرف استثنا {بِعِلْمِهِ} حال، منصوب / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {وَما} (و) حرف استیناف / حرف نفی غیر عامل {يُعَمَّرُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری {مِنْ} حرف جر زائد {مُعَمَّرٍ} نائب فاعل، مرفوع یا در محل رفع {وَلا} (و) حرف عطف / حرف نفی غیر عامل {يُنْقَصُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / نائب فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {مِنْ} حرف جر {عُمُرِهِ} اسم مجرور یا در محل جر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {إِلَّا} حرف استثنا {فِي} حرف جر {كِتابٍ} اسم مجرور یا در محل جر {إِنَّ} حرف مشبه بالفعل یا حرف نفی ناسخ {ذلِكَ} اسم إنّ، منصوب یا در محل نصب {عَلَى} حرف جر {اللَّهِ} اسم مجرور یا در محل جر {يَسِيرٌ} خبر إنَّ، مرفوع یا در محل رفع

{وَما} (و) حرف استیناف / حرف نفی غیر عامل {يَسْتَوِي} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری {الْبَحْرانِ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {هذا} مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {عَذْبٌ} خبر، مرفوع یا

در محـل رفع {فُراتٌ} نعت تـابع {سـائِغٌ} خبر ثـان (دوم)، مرفوع یـا در محـل رفع {شَرابُهُ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {وَهـذا} (و) حرف عطف / مبتـدا، مرفوع یا در محل رفع {مِلْحٌ} خبر، مرفوع یا در محل رفع {أُجاجٌ} نعت تـابع {وَمِنْ} (و) حرف استینـاف / حرف جر {كُلٍّ} اسم مجرور یـا در محـل جر {تَأْكُلُونَ} فعـل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضـمیر متصـل در محـل رفع و فاعـل {لَحْماً} مفعولٌ به، منصوب یـا در محل نصب {طَرِيًّا} نعت تابع {وَتَسْتَخْرِجُونَ} (و) حرف عطف / فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {حِلْيَةً} مفعولٌ به، منصوب یـا در محـل نصب {تَلْبَسُونَها} فعـل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضـمیر متصل در محل رفع و فاعل / (ه) ضـمیر متصـل در محل نصب، مفعولٌ به {وَتَرَى} (و) حرف استیناف / فعل مضارع، مرفوع به ضـمه ظاهری یا تقـدیری / فاعل، ضـمیر مسـتتر (أنت) در تقـدیر {الْفُلْكَ} مفعـولٌ به، منصوب یـا در محـل نصب {فِيهِ} حرف جر و اسم بعـد از آن مجرور {مَواخِرَ} حال، منصوب {لِتَبْتَغُوا} (ل) حرف نصب / فعل مضارع، منصوب به حذف نون / (و) ضـمیر متصل در محل رفع و فاعل {مِنْ} حرف جر {فَضْلِهِ} اسم مجرور یا در محل جر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {وَلَعَلَّكُمْ} (و) حرف عطف / حرف مشـبه بالفعل یا حرف نفی ناسخ / (ك) ضـمیر متصل در محل نصب، اسم لعل {تَشْكُرُونَ} فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و)

ضمیر متصل در محل رفع و فاعل / خبر لعل محذوف

{يُولِجُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {اللَّيْلَ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {فِي} حرف جر {النَّهارِ} اسم مجرور یا در محل جر {وَيُولِجُ} (و) حرف عطف / فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {النَّهارَ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {فِي} حرف جر {اللَّيْلِ} اسم مجرور یا در محل جر {وَسَخَّرَ} (و) حرف عطف / فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {الشَّمْسَ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {وَالْقَمَرَ} (و) حرف عطف / معطوف تابع {كُلٌّ} مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {يَجْرِي} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر / خبر در تقدیر یا محذوف یا در محل {لِأَجَلٍ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {مُسَمًّى} نعت تابع {ذٰلِكُمُ} مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {اللَّهُ} خبر، مرفوع یا در محل رفع {رَبُّكُمْ} خبر ثان (دوم)، مرفوع یا در محل رفع / (ك) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {لَهُ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / خبر مقدّم محذوف {الْمُلْكُ} مبتدا مؤخّر {وَالَّذِينَ} (و) حرف استیناف / مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {تَدْعُونَ} فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {مِنْ} حرف جر {دُونِهِ} اسم مجرور یا در محل جر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه

{ما} حرف نفی غیر عامل {يَمْلِكُونَ} فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل / خبر برای (الذین) {مِنْ} حرف جر زائد {قِطْمِيرٍ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب

{إِنْ} حرف شرط جازم {تَدْعُوهُمْ} فعل مضارع، مجزوم به سکون / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به / فاعل، ضمیر مستتر (أنت) در تقدیر {لا} حرف نفی غیر عامل {يَسْمَعُوا} فعل مضارع مجزوم به حذف نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {دُعاءَكُمْ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب / (ك) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {وَلَوْ} (و) حرف عطف / حرف شرط غیر جازم {سَمِعُوا} فعل ماضی، مبنی بر ضمه / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {مَا} حرف نفی غیر عامل {اسْتَجابُوا} فعل ماضی، مبنی بر ضمه / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {لَكُمْ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {وَيَوْمَ} (و) حرف عطف / ظرف یا مفعولٌ فیه، منصوب یا در محل نصب {الْقِيامَةِ} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر {يَكْفُرُونَ} فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {بِشِرْكِكُمْ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / (ك) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {وَلا} (و) حرف استیناف / حرف نفی غیر عامل {يُنَبِّئُكَ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / (ك) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به {مِثْلُ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {خَبِيرٍ} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر

{يا} (یا) حرف ندا {أَيُّهَا}

منـادا، منصوب یـا در محـل نصب / (هـا) حرف تنبیه {النَّاسُ} عطف بیـان تابع {أَنْتُمُ} مبتـدا، مرفوع یا در محل رفع {الْفُقَراءُ} خبر، مرفوع یـا در محل رفع {إِلَی} حرف جر {اللَّهِ} اسم مجرور یا در محل جر {وَاللَّهُ} (و) حرف عطف / مبتـدا، مرفوع یا در محل رفع {هُوَ} ضمیر فصل بدون محل {الْغَنِیُّ} خبر، مرفوع یا در محل رفع {الْحَمِیدُ} خبر ثان (دوم)، مرفوع یا در محل رفع

{إِنْ} حرف شـرط جازم {یَشَأْ} فعل مضارع، مجزوم به سـکون / فاعل، ضـمیر مسـتتر (هو) در تقـدیر {یُذْهِبْکُمْ} فعل مضارع، مجزوم به سـکون / (ک) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {وَیَأْتِ} (و) حرف عطف / فعل مضارع مجزوم به حذف حرف عله (ی) / فاعل، ضـمیر مستتر (هو) در تقدیر {بِخَلْقٍ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {جَدِیدٍ} نعت تابع

{وَمـا} (و) حرف استیناف / حرف مشبه بالفعل یا حرف نفی ناسخ {ذلِکَ} اسم ما، مرفوع یا در محل رفع {عَلَی} حرف جر {اللَّهِ} اسم مجرور یا در محل جر {بِعَزِیزٍ} (ب) حرف جر زائد / خبر ما، منصوب یا در محل نصب

{وَلا} (و) حرف استیناف / حرف نفی غیر عامل {تَزِرُ} فعل مضارع، مرفوع به ضـمه ظاهری یا تقـدیری {وازِرَةٌ} فاعل، مرفوع یـا در محـل رفع {وِزْرَ} مفعولٌ به، منصوب یـا در محـل نصب {أُخْری} مضـاف الیه، مجرور یا در محل جر {وَإِنْ} (و) حرف عطف / حرف شـرط جـازم {تَـدْعُ} فعل مضارع مجزوم به حـذف حرف عله (و) {مُثْقَلَةٌ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {إِلی} حرف جر {حِمْلِها} اسم مجرور یا در محل

جر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {لا} حرف نفی غیر عامل {یُحْمَلْ} فعل مضارع، مجزوم به سکون {مِنْهُ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {شَیْءٌ} نائب فاعل، مرفوع یا در محل رفع {وَلَوْ} (و) حالیه / حرف شرط غیر جازم {کانَ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / اسم کان، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {ذا} خبر کان، منصوب یا در محل نصب {قُرْبی} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر {إِنَّما} حرف مکفوف (کافّه و مکفوفه) {تُنْذِرُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (أنت) در تقدیر {الَّذِینَ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {یَخْشَوْنَ} فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {رَبَّهُمْ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {بِالْغَیْبِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {وَأَقامُوا} (و) حرف عطف / فعل ماضی، مبنی بر ضمه / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {الصَّلاةَ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {وَمَنْ} (و) حرف استیناف / اسم شرط جازم در محل رفع و مبتدا {تَزَکَّی} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر / خبر در تقدیر یا محذوف یا در محل {فَإِنَّما} (ف) رابط جواب برای شرط / حرف مکفوف (کافّه و مکفوفه) {یَتَزَکَّی} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {لِنَفْسِهِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / (ه)

ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {وَإِلَی} (و) حرف استیناف / حرف جر {اللَّهِ} اسم مجرور یا در محل جر / خبر مقدّم محذوف {الْمَصِیرُ} مبتدا مؤخّر

{وَما} (و) حرف استیناف / حرف نفی غیر عامل {یَسْتَوِی} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {الْأَعْمی} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {وَالْبَصِیرُ} (و) حرف عطف / معطوف تابع

{وَلاَ} (و) حرف عطف / حرف نفی غیر عامل {الظُّلُماتُ} معطوف تابع {وَلاَ} (و) حرف عطف / حرف نفی غیر عامل {النُّورُ} معطوف تابع

{وَلاَ} (و) حرف عطف / حرف نفی غیر عامل {الظِّلُّ} معطوف تابع {وَلاَ} (و) حرف عطف / حرف نفی غیر عامل {الْحَرُورُ} معطوف تابع

{وَما} (و) حرف استیناف / حرف نفی غیر عامل {یَسْتَوِی} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری {الْأَحْیاءُ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {وَلاَ} (و) حرف عطف / حرف نفی غیر عامل {الْأَمْواتُ} معطوف تابع {إِنَّ} حرف مشبه بالفعل یا حرف نفی ناسخ {اللَّهَ} اسم إنّ، منصوب یا در محل نصب {یُسْمِعُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر / خبر در تقدیر یا محذوف یا در محل {مَنْ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {یَشاءُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {وَما} (و) حرف استیناف / حرف مشبه بالفعل یا حرف نفی ناسخ {أَنْتَ} اسم ما، مرفوع یا در محل رفع {بِمُسْمِعٍ} (ب) حرف جر زائد / خبر ما، منصوب یا در محل نصب {مَنْ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {فِی}

حرف جر {الْقُبُورِ} اسم مجرور یا در محل جر

{إِنْ} حرف نفی غیر عامل {أَنْتَ} مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {إِلَّا} حرف استثنا {نَذِيرٌ} خبر، مرفوع یا در محل رفع

{إِنَّا} حرف مشبه بالفعل یا حرف نفی ناسخ / (نا) ضمیر متصل در محل نصب، اسم إنّ {أَرْسَلْناكَ} فعل ماضی، مبنی بر سکون / (نا) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل / (ک) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به / خبر إنَّ محذوف {بِالْحَقِّ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {بَشِيراً} حال، منصوب {وَنَذِيراً} (و) حرف عطف / معطوف تابع {وَإِنْ} (و) حرف استیناف / حرف نفی غیر عامل {مِنْ} حرف جر زائد {أُمَّةٍ} مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {إِلاَّ} حرف استثنا {خَلا} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری {فِيها} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {نَذِيرٌ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع / خبر در تقدیر یا محذوف یا در محل

{وَإِنْ} (و) حرف استیناف / حرف شرط جازم {يُكَذِّبُوكَ} فعل مضارع مجزوم به حذف نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل / (ک) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به {فَقَدْ} (ف) رابط جواب برای شرط / حرف تحقیق {كَذَّبَ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری {الَّذِينَ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {مِنْ} حرف جر {قَبْلِهِمْ} اسم مجرور یا در محل جر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {جاءَتْهُمْ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / (ت) تأنیث / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به {رُسُلُهُمْ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع /

(ه) ضـمير متصـل در محـل جر، مضاف اليه {بِالْبَيِّناتِ} حرف جر و اسم بعـد از آن مجرور {وَبِالزُّبُرِ} (و) حرف عطف / حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {وَبِالْكِتابِ} (و) حرف عطف / حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {الْمُنِيرِ} نعت تابع

{ثُمَّ} حرف عطـف {أَخَذْتُ} فعـل ماضـی، مبنی بر سـكون / (ت) ضـمير متصـل، در محـل رفع و فاعـل {الَّذِينَ} مفعولٌ به، منصوب يـا در محل نصب {كَفَرُوا} فعل ماضـی، مبنی بر ضـمه / (و) ضـمير متصل در محل رفع و فاعل {فَكَيْفَ} (ف) حرف عطف / خبر كـان، منصوب يا در محل نصب {كانَ} فعل ماضـی، مبنی بر فتحه ظاهری يا تقـديری {نَكِيرِ} اسم كانَ، مرفوع يا در محل رفع / مضاف اليه، مجرور يا در محل جر

{أَلَمْ} همزه (أ) حرف اسـتفهام / حرف جزم {تَرَ} فعل مضارع مجزوم به حذف حرف عله (ی) / فاعل، ضمير مستتر (أنت) در تقـدير {أَنَّ} حرف مشـبه بالفعـل يـا حرف نفی ناسـخ {اللَّهَ} اسم أنّ، منصوب يـا در محل نصب {أَنْزَلَ} فعل ماضـی، مبنی بر فتحه ظاهری يا تقـديری / فاعل، ضـمير مسـتتر (هو) در تقدير / خبر أنَّ، مرفوع يا در محل رفع {مِنَ} حرف جر {السَّماءِ} اسـم مجرور يا در محل جر {ماءً} مفعولٌ به، منصوب يا در محل نصب {فَأَخْرَجْنا} (ف) حرف عطف / فعل ماضـی، مبنی بر سكون / (نـا) ضـمير متصـل در محـل رفع و فاعـل {بِهِ} حرف جر و اسم بعـد از آن مجرور {ثَمَراتٍ} مفعولٌ به، منصوب يـا در محل نصب {مُخْتَلِفاً} نعت تابع {أَلْوانُها} فاعل، مرفوع يا در محل رفع / (ه) ضمير متصل در

محل جر، مضاف الیه {وَمِنَ} (و) حرف استيناف / حرف جر {الْجِبالِ} اسم مجرور يا در محل جر / خبر مقدّم محذوف {جُدَدٌ} مبتدا مؤخّر {بِيضٌ} نعت تابع {وَحُمْرٌ} (و) حرف عطف / معطوف تابع {مُخْتَلِفٌ} نعت تابع {أَلْوانُها} فاعل، مرفوع يا در محل رفع / (ه) ضمير متصل در محل جر، مضاف اليه {وَغَرابِيبُ} (و) حرف عطف / معطوف تابع {سُودٌ} نعت تابع

{وَمِنَ} (و) حرف عطف / حرف جر {النَّاسِ} اسم مجرور يا در محل جر / خبر مقدّم محذوف {وَالدَّوَابِّ} (و) حرف عطف / معطوف تابع {وَالْأَنْعامِ} (و) حرف عطف / معطوف تابع {مُخْتَلِفٌ} مبتدا مؤخّر {أَلْوانُهُ} فاعل، مرفوع يا در محل رفع / (ه) ضمير متصل در محل جر، مضاف اليه {كَذلِكَ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {إِنَّما} حرف مكفوف (كافّه و مكفوفه) {يَخْشَى} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهرى يا تقديرى {اللَّهَ} مفعولٌ به، منصوب يا در محل نصب {مِنْ} حرف جر {عِبادِهِ} اسم مجرور يا در محل جر / (ه) ضمير متصل در محل جر، مضاف اليه {الْعُلَماءُ} فاعل، مرفوع يا در محل رفع {إِنَّ} حرف مشبه بالفعل يا حرف نفى ناسخ {اللَّهَ} اسم إنّ، منصوب يا در محل نصب {عَزِيزٌ} خبر إنَّ، مرفوع يا در محل رفع {غَفُورٌ} خبر إنَّ ثان (دوم)، مرفوع يا در محل رفع

{إِنَّ} حرف مشبه بالفعل يا حرف نفى ناسخ {الَّذِينَ} اسم إنّ، منصوب يا در محل نصب {يَتْلُونَ} فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمير متصل در محل رفع و فاعل {كِتابَ} مفعولٌ به، منصوب يا در محل نصب {اللَّهِ} مضاف اليه، مجرور يا در محل جر {وَأَقامُوا} (و)

حرف عطف / فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {الصَّلاةَ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {وَأَنْفَقُوا} (و) حرف عطف / فعل ماضی، مبنی بر ضمه / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {مِمَّا} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {رَزَقْناهُمْ} فعل ماضی، مبنی بر سکون / (نا) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به {سِرًّا} حال، منصوب {وَعَلانِيَةً} (و) حرف عطف / معطوف تابع {يَرْجُونَ} فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل / خبر إنَّ محذوف {تِجارَةً} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {لَنْ} حرف نصب {تَبُورَ} فعل مضارع، منصوب به فتحه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هی) در تقدیر

{لِيُوَفِّيَهُمْ} (ل) حرف نصب / فعل مضارع، منصوب به فتحه ظاهری یا تقدیری / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {أُجُورَهُمْ} مفعولٌ به ثان (دوم)، منصوب یا در محل نصب / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {وَيَزِيدَهُمْ} (و) حرف نصب / فعل مضارع، منصوب به فتحه ظاهری یا تقدیری / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {مِنْ} حرف جر {فَضْلِهِ} اسم مجرور یا در محل جر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {إِنَّهُ} حرف مشبه بالفعل یا حرف نفی ناسخ / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، اسم إنّ {غَفُورٌ} خبر إنَّ، مرفوع یا در

محل رفع {شَكُورٌ} خبر إنَّ ثان (دوم)، مرفوع يا در محل رفع

{وَالَّذِی} (و) حرف استيناف / مبتدا، مرفوع يا در محل رفع {أَوْحَيْنا} فعل ماضى، مبنى بر سكون / (نا) ضمير متصل در محل رفع و فاعل {إِلَيْکَ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {مِنَ} حرف جر {الْكِتابِ} اسم مجرور يا در محل جر {هُوَ} ضمير فصل بدون محل {الْحَقُّ} خبر، مرفوع يا در محل رفع {مُصَدِّقاً} حال، منصوب {لِما} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {بَيْنَ} ظرف يا مفعولٌ فيه، منصوب يا در محل نصب {يَدَيْهِ} مضاف اليه، مجرور يا در محل جر / (ه) ضمير متصل در محل جر، مضاف اليه {إِنَّ} حرف مشبه بالفعل يا حرف نفى ناسخ {اللَّهَ} اسم إنّ، منصوب يا در محل نصب {بِعِبادِهِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / (ه) ضمير متصل در محل جر، مضاف اليه {لَخَبِيرٌ} (ل) حرف مزحلقه / خبر إنَّ، مرفوع يا در محل رفع {بَصِيرٌ} خبر إنَّ ثان (دوم)، مرفوع يا در محل رفع

{ثُمَّ} حرف عطف {أَوْرَثْنَا} فعل ماضى، مبنى بر سكون / (نا) ضمير متصل در محل رفع و فاعل {الْكِتابَ} مفعولٌ به ثان (دوم)، منصوب يا در محل نصب {الَّذِينَ} مفعولٌ به اول، منصوب يا در محل نصب {اصْطَفَيْنا} فعل ماضى، مبنى بر سكون / (نا) ضمير متصل در محل رفع و فاعل {مِنْ} حرف جر {عِبادِنا} اسم مجرور يا در محل جر / (نا) ضمير متصل در محل جر، مضاف اليه {فَمِنْهُمْ} (ف) حرف استيناف / حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / خبر مقدّم محذوف {ظالِمٌ} مبتدا مؤخّر {لِنَفْسِهِ} حرف

جر و اسم بعد از آن مجرور / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {وَمِنْهُمْ} (و) حرف عطف / حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / خبر مقدّم محذوف {مُقْتَصِدٌ} مبتدا مؤخّر {وَمِنْهُمْ} (و) حرف عطف / حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / خبر مقدّم محذوف {سابِقٌ} مبتدا مؤخّر {بِالْخَيْراتِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {بِإِذْنِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {اللَّهِ} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر {ذلِكَ} مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {هُوَ} ضمیر فصل بدون محل {الْفَضْلُ} خبر، مرفوع یا در محل رفع {الْكَبِيرُ} نعت تابع

{جَنَّاتُ} مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {عَدْنٍ} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر {يَدْخُلُونَها} فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به / خبر در تقدیر یا محذوف یا در محل {يُحَلَّوْنَ} فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع، نائب فاعل {فِيها} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {مِنْ} حرف جر {أَساوِرَ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {مِنْ} حرف جر {ذَهَبٍ} اسم مجرور یا در محل جر {وَلُؤْلُؤاً} (و) حرف عطف / معطوف تابع {وَلِباسُهُمْ} (و) حرف عطف / مبتدا، مرفوع یا در محل رفع / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {فِيها} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {حَرِيرٌ} خبر، مرفوع یا در محل رفع

{وَقالُوا} (و) حرف استیناف / فعل ماضی، مبنی بر ضمه / (و) ضمیر متصل در

محل رفع و فاعل {الْحَمْدُ} مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {لِلَّهِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / خبر در تقدیر یا محذوف یا در محل {الَّذِی} نعت تابع {أَذْهَبَ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {عَنَّا} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {الْحَزَنَ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {إِنَّ} حرف مشبه بالفعل یا حرف نفی ناسخ {رَبَّنا} اسم إنّ، منصوب یا در محل نصب / (نا) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {لَغَفُورٌ} (ل) حرف مزحلقه / خبر إنَّ، مرفوع یا در محل رفع {شَكُورٌ} خبر إنَّ ثان (دوم)، مرفوع یا در محل رفع

{الَّذِی} بدل تابع {أَحَلَّنا} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / (نا) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {دارَ} مفعولٌ به ثان (دوم)، منصوب یا در محل نصب {الْمُقامَةِ} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر {مِنْ} حرف جر {فَضْلِهِ} اسم مجرور یا در محل جر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {لا} حرف نفی غیر عامل {يَمَسُّنا} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / (نا) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به {فِيها} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {نَصَبٌ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {وَلا} (و) حرف عطف / حرف نفی غیر عامل {يَمَسُّنا} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / (نا) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به {فِيها} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {لُغُوبٌ} فاعل، مرفوع یا

در محل رفع

{وَالَّذِينَ} (و) حرف استيناف / مبتدا، مرفوع يا در محل رفع {كَفَرُوا} فعل ماضى، مبنى بر ضمه / (و) ضمير متصل در محل رفع و فاعل {لَهُمْ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / خبر مقدّم محذوف {نارُ} مبتدا مؤخّر {جَهَنَّمَ} مضاف اليه، مجرور يا در محل جر {لا} خبر براى (الذين) {يُقْضى} حرف نفى غير عامل {عَلَيْهِمْ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهرى يا تقديرى / نائب فاعل، مرفوع يا در محل رفع {فَيَمُوتُوا} (ف) حرف نصب / فعل مضارع، منصوب به حذف نون / (و) ضمير متصل در محل رفع و فاعل {وَلا} (و) حرف عطف / حرف نفى غير عامل {يُخَفَّفُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهرى يا تقديرى {عَنْهُمْ} نائب فاعل، مرفوع يا در محل رفع {مِنْ} حرف جر {عَذابِها} اسم مجرور يا در محل جر / (ه) ضمير متصل در محل جر، مضاف اليه {كَذلِكَ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {نَجْزِى} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهرى يا تقديرى / فاعل، ضمير مستتر (نحن) در تقدير {كُلَّ} مفعولٌ به، منصوب يا در محل نصب {كَفُورٍ} مضاف اليه، مجرور يا در محل جر

{وَهُمْ} (و) حرف عطف / مبتدا، مرفوع يا در محل رفع {يَصْطَرِخُونَ} فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمير متصل در محل رفع و فاعل / خبر در تقدير يا محذوف يا در محل {فِيها} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {رَبَّنا} منادا، منصوب يا در محل نصب / (نا) ضمير متصل در محل جر، مضاف اليه {أَخْرِجْنا} فعل امر مبنى بر سكون / (نا) ضمير متصل در

محل نصب، مفعولٌ به / فاعل، ضمیر مستتر (أنت) در تقدیر {نَعْمَلْ} فعل مضارع، مجزوم به سکون / فاعل، ضمیر مستتر (نحن) در تقـدیر {صالِحاً} مفعولٌ به، منصوب یـا در محل نصب {غَیْرَ} نعت تابع {الَّذِی} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر {کُنَّا} فعل ماضـی، مبنی بر سـکون / (نا) ضمیر متصل در محل رفع، اسم کان {نَعْمَلُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضـمیر مسـتتر (نحن) در تقـدیر / خبر کان، محـذوف یا در تقدیر {أَوَلَمْ} همزه (أ) حرف اسـتفهام / (و) حرف عطف / حرف جزم {نُعَمِّرْکُمْ} فعـل مضـارع، مجزوم به سـکون / (ک) ضـمیر متصـل در محـل نصب، مفعولٌ به / فاعل، ضـمیر مسـتتر (نحن) در تقـدیر {ما} ظرف یا مفعولٌ فیه، منصوب یا در محل نصب {یَتَذَکَّرُ} فعل مضارع، مرفوع به ضـمه ظاهری یا تقدیری {فِیهِ} حرف جر و اسم بعـد از آن مجرور {مَنْ} فاعـل، مرفوع یـا در محـل رفع {تَـذَکَّرَ} فعـل ماضـی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضـمیر مستتر (هو) در تقدیر {وَجاءَکُمُ} (و) حالیه / فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / (ک) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به {النَّذِیرُ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {فَذُوقُوا} (ف) رابط جواب برای شـرط / فعل امر، مبنی بر حذف نون / (و) ضـمیر متصل در محل رفع و فاعل {فَما} (ف) حرف تعلیل / حرف نفی غیر عامل {لِلظَّالِمِینَ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / خبر مقدّم محذوف {مِنْ} حرف جر زائد {نَصِیرٍ} مبتدا مؤخّر

{إِنَّ} حرف مشبه بالفعل یا حرف نفی ناسخ {اللَّهَ} اسم إنّ،

منصوب یـا در محـل نصب {عـالِمُ} خبر إنَّ، مرفوع یـا در محـل رفع {غَیْبِ} مضـاف الیه، مجرور یا در محل جر {السَّماواتِ} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر {وَالْأَرْضِ} (و) حرف عطف / معطوف تابع {إِنَّهُ} حرف مشـبه بالفعل یا حرف نفی ناسـخ / (ه) ضـمیر متصـل در محل نصب، اسم إنّ {عَلِیمٌ} خبر إنَّ، مرفوع یا در محل رفع {بِذاتِ} حرف جر و اسم بعـد از آن مجرور {الصُّدُورِ} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر

{هُوَ} مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {الَّذِی} خبر، مرفوع یا در محل رفع {جَعَلَکُمْ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / (ک) ضـمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {خَلائِفَ} مفعولٌ به ثان (دوم)، منصوب یا در محل نصب {فِی} حرف جر {الْأَرْضِ} اسم مجرور یا در محل جر {فَمَنْ} (ف) حرف استیناف / اسم شـرط جازم در محل رفع و مبتدا {کَفَرَ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر / خبر در تقدیر یا محذوف یـا در محـل {فَعَلَیْهِ} (ف) رابـط جواب برای شـرط / حرف جر و اسم بعـد از آن مجرور / خبر مقـدّم محـذوف {کُفْرُهُ} مبتـدا مؤخّر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {وَلا} (و) حرف استیناف / حرف نفی غیر عامل {یَزِیدُ} فعل مضارع، مرفوع به ضـمه ظـاهری یـا تقـدیری {الْکـافِرِینَ} مفعولٌ به، منصوب یـا در محـل نصب {کُفْرُهُمْ} فاعـل، مرفوع یا در محل رفع / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {عِنْدَ} ظرف یا مفعولٌ فیه، منصوب یا در

محل نصب {رَبِّهِمْ} مضاف اليه، مجرور يا در محل جر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف اليه {إِلاَّ} حرف استثنا {مَقْتاً} مفعولٌ به ثان (دوم)، منصوب يا در محل نصب {وَلا} (و) حرف عطف / حرف نفی غير عامل {يَزِيدُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری يا تقديری {الْكافِرِينَ} مفعولٌ به، منصوب يا در محل نصب {كُفْرُهُمْ} فاعل، مرفوع يا در محل رفع / (ه) ضمير متصل در محل جر، مضاف اليه {إِلاَّ} حرف استثنا {خَساراً} مفعولٌ به ثان (دوم)، منصوب يا در محل نصب

{قُلْ} فعل امر مبنی بر سكون / فاعل، ضمير مستتر (أنت) در تقدير {أَرَأَيْتُمْ} همزه (أ) حرف استفهام / فعل ماضی، مبنی بر سكون / (ت) ضمير متصل، در محل رفع و فاعل {شُرَكاءَكُمُ} مفعولٌ به، منصوب يا در محل نصب / (ك) ضمير متصل در محل جر، مضاف اليه {الَّذِينَ} نعت تابع {تَدْعُونَ} فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمير متصل در محل رفع و فاعل {مِنْ} حرف جر {دُونِ} اسم مجرور يا در محل جر {اللَّهِ} مضاف اليه، مجرور يا در محل جر {أَرُونِي} فعل امر، مبنی بر حذف نون / (و) ضمير متصل در محل رفع و فاعل / (ن) حرف وقايه / (ی) ضمير متصل در محل نصب، مفعولٌ به {ماذا} مفعولٌ به ثان (دوم)، منصوب يا در محل نصب {خَلَقُوا} فعل ماضی، مبنی بر ضمه / (و) ضمير متصل در محل رفع و فاعل {مِنَ} حرف جر {الْأَرْضِ} اسم مجرور يا در محل جر {أَمْ} حرف عطف {لَهُمْ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / خبر مقدّم محذوف {شِرْكٌ} مبتدا

مؤخّر {فِی} حرف جر {السَّماواتِ} اسم مجرور یا در محل جر {أَمْ} حرف عطف {آتَیْناهُمْ} فعل ماضی، مبنی بر سکون / (نا) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به {کِتاباً} مفعولٌ به ثان (دوم)، منصوب یا در محل نصب {فَهُمْ} (ف) حرف عطف / مبتدا، مرفوع یا در محل رفع {عَلی} حرف جر {بَیِّنَهٍ} اسم مجرور یا در محل جر / خبر در تقدیر یا محذوف یا در محل {مِنْهُ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {بَلْ} حرف اضراب {إِنْ} حرف نفی غیر عامل {یَعِدُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری {الظَّالِمُونَ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {بَعْضُهُمْ} بدل تابع / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {بَعْضاً} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {إِلاَّ} حرف استثنا {غُرُوراً} مفعولٌ به ثان (دوم)، منصوب یا در محل نصب

{إِنَّ} حرف مشبه بالفعل یا حرف نفی ناسخ {اللَّهَ} اسم إنّ، منصوب یا در محل نصب {یُمْسِکُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر / خبر إنَّ محذوف {السَّماواتِ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {وَالْأَرْضَ} (و) حرف عطف / معطوف تابع {أَنْ} حرف نصب {تَزُولا} فعل مضارع، منصوب به حذف نون / (ا) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {وَلَئِنْ} (و) حرف استیناف / (ل) موطئه / حرف شرط جازم {زالَتا} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / (ت) تأنیث / (ا) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {إِنْ} حرف نفی غیر عامل {أَمْسَکَهُما} فعل ماضی، مبنی بر

فتحه ظاهری یا تقدیری / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به {مِنْ} حرف جر زائد {أَحَدٍ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {مِنْ} حرف جر {بَعْدِهِ} اسم مجرور یا در محل جر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {إِنَّهُ} حرف مشبه بالفعل یا حرف نفی ناسخ / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، اسم إنّ {كانَ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / اسم کان، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {حَلِيماً} خبر کان، منصوب یا در محل نصب / خبر إنَّ محذوف {غَفُوراً} خبر کان ثان (دوم)، منصوب یا در محل نصب

{وَأَقْسَمُوا} (و) حرف استیناف / فعل ماضی، مبنی بر ضمه / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {بِاللَّهِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {جَهْدَ} مفعول مطلق یا نائب مفعول، منصوب {أَيْمانِهِمْ} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {لَئِنْ} (ل) موطئه / حرف شرط جازم {جاءَهُمْ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به {نَذِيرٌ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {لَيَكُونُنَّ} (ل) حرف قسم / فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمیر متصل در محل رفع، اسم کان / نون تأکید ثقلیه {أَهْدى} خبر کان، منصوب یا در محل نصب {مِنْ} حرف جر {إِحْدَى} اسم مجرور یا در محل جر {الْأُمَمِ} مضاف الیه، مجرور یا در محل جر {فَلَمَّا} (ف) حرف استیناف / ظرف یا مفعولٌ فیه، منصوب یا در محل نصب {جاءَهُمْ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری

/ (ه) ضـمير متصـل در محـل نصب، مفعولٌ به {نَـذِيرٌ} فاعـل، مرفوع يـا در محل رفع {ما} حرف نفی غير عامل {زادَهُمْ} فعل ماضـی، مبنی بر فتحه ظاهری يا تقديری / (ه) ضمير متصل در محل نصب، مفعولٌ به / فاعل، ضمير مستتر (هو) در تقدير {إِلاَّ} حرف استثنا {نُفُوراً} مفعولٌ به ثان (دوم)، منصوب يا در محل نصب

{اسْتِكْباراً} مفعول لأجله، منصوب {فِی} حرف جر {الْأَرْضِ} اسم مجرور يا در محل جر {وَمَكْرَ} (و) حرف عطف / معطوف تابع {السَّيِّئِ} مضاف اليه، مجرور يا در محل جر {وَلا} (و) حرف اعتراض / حرف نفی غير عامل {يَحِيقُ} فعل مضارع، مرفوع به ضـمه ظـاهری يا تقـديری {الْمَكْرُ} فاعل، مرفوع يا در محل رفع {السَّيِّئُ} نعت تابع {إِلاَّ} حرف اسـتثنا {بِأَهْلِهِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / (ه) ضمير متصل در محل جر، مضاف اليه {فَهَلْ} (ف) حرف استيناف / حرف استفهام {يَنْظُرُونَ} فعل مضارع، مرفوع به ثبوت نون / (و) ضمير متصل در محل رفع و فاعل {إِلاَّ} حرف استثنا {سُنَّتَ} مفعولٌ به، منصوب يا در محل نصب {الْأَوَّلِينَ} مضـاف اليه، مجرور يا در محل جر {فَلَنْ} (ف) رابط جواب برای شـرط / حرف نصب {تَجِدَ} فعل مضارع، منصوب به فتحه ظاهری يا تقـديری / فاعل، ضـمير مسـتتر (أنت) در تقدير {لِسُنَّتِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {اللَّهِ} مضـاف اليه، مجرور يـا در محـل جر {تَبْدِيلاً} مفعـولٌ به، منصوب يـا در محـل نصب {وَلَنْ} (و) حرف عطف / حرف نصـب {تَجِدَ} فعل مضارع، منصوب به فتحه ظاهری يا تقديری / فاعل، ضمير مستتر (أنت) در تقدير {لِسُنَّتِ} حرف جر و

اسم بعد از آن مجرور {اللَّهِ} مضاف اليه، مجرور يا در محل جر {تَحْوِيلًا} مفعولٌ به، منصوب يا در محل نصب

{أَوَلَمْ} همزه (أ) حرف استفهام / (و) حرف عطف / حرف جزم {يَسِيرُوا} فعل مضارع مجزوم به حذف نون / (و) ضمير متصل در محل رفع و فاعل {فِي} حرف جر {الْأَرْضِ} اسم مجرور يا در محل جر {فَيَنْظُرُوا} (ف) حرف عطف / فعل مضارع مجزوم به حذف نون / (و) ضمير متصل در محل رفع و فاعل {كَيْفَ} خبر كان، منصوب يا در محل نصب {كانَ} فعل ماضى، مبنى بر فتحه ظاهرى يا تقديرى {عاقِبَةُ} اسم كانَ، مرفوع يا در محل رفع {الَّذِينَ} مضاف اليه، مجرور يا در محل جر {مِنْ} حرف جر {قَبْلِهِمْ} اسم مجرور يا در محل جر / (ه) ضمير متصل در محل جر، مضاف اليه {وَكانُوا} (و) حاليه / فعل ماضى، مبنى بر ضمه / (و) ضمير متصل در محل رفع، اسم كان {أَشَدَّ} خبر كان، منصوب يا در محل نصب {مِنْهُمْ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {قُوَّةً} تمييز، منصوب {وَما} (و) حرف استيناف / حرف نفى غير عامل {كانَ} فعل ماضى، مبنى بر فتحه ظاهرى يا تقديرى {اللَّهُ} اسم كانَ، مرفوع يا در محل رفع {لِيُعْجِزَهُ} (ل) حرف جحود و نصب فرعى / فعل مضارع، منصوب به فتحه ظاهرى يا تقديرى / (ه) ضمير متصل در محل نصب، مفعولٌ به {مِنْ} حرف جر زائد {شَيْءٍ} فاعل، مرفوع يا در محل رفع / خبر كان، محذوف يا در تقدير {فِي} حرف جر {السَّماواتِ} اسم مجرور يا در محل جر {وَلا} (و) حرف عطف / حرف نفى غير

عامل {فِی} حرف جر {الْأَرْضِ} اسم مجرور یا در محل جر {إِنَّهُ} حرف مشبه بالفعل یا حرف نفی ناسخ / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، اسم إنّ {کانَ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / اسم کان، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {عَلِیماً} خبر کان، منصوب یا در محل نصب / خبر إنَّ محذوف {قَدِیراً} خبر کان ثان (دوم)، منصوب یا در محل نصب

{وَلَوْ} (و) حرف استیناف / حرف شرط غیر جازم {یُؤاخِذُ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری {اللَّهُ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع {النَّاسَ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {بِما} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور {کَسَبُوا} فعل ماضی، مبنی بر ضمه / (و) ضمیر متصل در محل رفع و فاعل {ما} حرف نفی غیر عامل {تَرَکَ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {عَلی} حرف جر {ظَهْرِها} اسم مجرور یا در محل جر / (ه) ضمیر متصل در محل جر، مضاف الیه {مِنْ} حرف جر زائد {دَابَّةٍ} مفعولٌ به، منصوب یا در محل نصب {وَلکِنْ} (و) حرف عطف / حرف استدراک {یُؤَخِّرُهُمْ} فعل مضارع، مرفوع به ضمه ظاهری یا تقدیری / (ه) ضمیر متصل در محل نصب، مفعولٌ به / فاعل، ضمیر مستتر (هو) در تقدیر {إِلی} حرف جر {أَجَلٍ} اسم مجرور یا در محل جر {مُسَمًّی} نعت تابع {فَإِذا} (ف) حرف عطف / ظرف یا مفعولٌ فیه، منصوب یا در محل نصب {جاءَ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری یا تقدیری {أَجَلُهُمْ} فاعل، مرفوع یا در محل رفع / (ه) ضمیر متصل در

محل جر، مضاف اليه {فَإِنَّ} (ف) رابط جواب برای شرط / حرف مشبه بالفعل يا حرف نفی ناسخ {اللَّهَ} اسم إنّ، منصوب يا در محل نصب {كانَ} فعل ماضی، مبنی بر فتحه ظاهری يا تقديری / اسم كان، ضمير مستتر (هو) در تقدير {بِعِبادِهِ} حرف جر و اسم بعد از آن مجرور / (ه) ضمير متصل در محل جر، مضاف اليه {بَصِيراً} خبر كان، منصوب يا در محل نصب / خبر إنَّ محذوف

آوانگاری قرآن

.Bismi Allahi alrrahmani alrraheemi

Alhamdu lillahi fatiri alssamawati waal-ardi jaAAili almala-ikati rusulan olee ajnihatin.۱
mathna wathulatha warubaAAa yazeedu fee alkhalqi ma yashao inna Allaha AAala
kulli shay-in qadeerun

Ma yaftahi Allahu lilnnasi min rahmatin fala mumsika laha wama yumsik fala mursila.۲
lahu min baAAdihi wahuwa alAAazeezu alhakeemu

Ya ayyuha alnnasu othkuroo niAAmata Allahi AAalaykum hal min khaliqin ghayru.۳
Allahi yarzuqukum mina alssama-i waal-ardi la ilaha illa huwa faanna tu/fakoona

Wa-in yukaththibooka faqad kuththibat rusulun min qablika wa-ila Allahi turjaAAu.۴
al-omooru

Ya ayyuha alnnasu inna waAAda Allahi haqqun fala taghurrannakumu alhayatu.۵
alddunya wala yaghurrannakum biAllahi algharooru

Inna alshshaytana lakum AAaduwwun faittakhithoohu AAaduwwan innama.۶
yadAAoo hizbahu liyakoonoo min as-habi alssaAAeeri

Allatheena kafaroo lahum AAathabun shadeedun waallatheena amanoo.۷
waAAamiloo alssalihati lahum maghfiratun waajrun kabeerun

Afaman zuyyina lahu soo-o AAamalihi faraahu hasanan fa-inna Allaha yudillu man.۸
yashao wayahdee man yashao fala tathhab nafsuka AAalayhim hasaratin inna Allaha
AAaleemun bima yasnaAAoona

WaAllahu allathee arsala alrriyaha fatutheeru sahaban fasuqnahu ila baladin.۹

mayyitin faahyayna bihi al-arda baAAda mawtiha kathalika alnnushooru

Man kana yureedu alAAizzata falillahi alAAizzatu jameeAAan ilayhi yasAAadu.١٠
alkalimu alttayyibu waalAAamalu alssalihu yarfaAAuhu waallatheena yamkuroona
alssayyi-ati lahum AAathabun

shadeedun wamakru ola-ika huwa yabooru

WaAllahu khalaqakum min turabin thumma min nutfatin thumma jaAAalakum.۱۱
azwajan wama tahmilu min ontha wala tadaAAu illa biAAilmihi wama yuAAammaru
min muAAammarin wala yunqasu min AAumurihi illa fee kitabin inna thalika AAala
Allahi yaseerun

Wama yastawee albahrani hatha AAathbun furatun sa-ighun sharabuhu wahatha.۱۲
milhun ojajun wamin kullin ta/kuloona lahman tariyyan watastakhrijoona hilyatan
talbasoonaha watara alfulka feehi mawakhira litabtaghoo min fadlihi walaAAallakum
tashkuroona

Yooliju allayla fee alnnahari wayooliju alnnahara fee allayli wasakhkhara.۱۳
alshshamsa waalqamara kullun yajree li-ajalin musamman thalikumu Allahu
rabbukum lahu almulku waallatheena tadAAoona min doonihi ma yamlikoona min
qitmeerin

In tadAAoohum la yasmaAAoo duAAaakum walaw samiAAoo ma istajaboo lakum.۱۴
wayawma alqiyamati yakfuroona bishirkikum wala yunabbi-oka mithlu khabeerin

Ya ayyuha alnnasu antumu alfuqarao ila Allahi waAllahu huwa alghaniyyu.۱۵
alhameedu

In yasha/ yuthhibkum waya/ti bikhalqin jadeedin.۱۶

Wama thalika AAala Allahi biAAazeezin.۱۷

Wala taziru waziratun wizra okhra wa-in tadAAu muthqalatun ila himliha la yuhmal.۱۸
minhu shay-on walaw kana tha qurba innama tunthiru allatheena yakhshawna
rabbahum bialghaybi waaqamoo alssalata waman tazakka fa-innama yatazakka
linafsihi wa-ila Allahi almaseeru

Wama yastawee al-aAAma waalbaseeru.۱۹

Wala alththulumatu wala alnnooru.۲۰

Wala alththillu wala alharooru.٢١

Wama yastawee al-ahyao wala al-amwatu inna Allaha yusmiAAu man yashao.٢٢
wama anta bimusmiAAin man fee alquboori

In anta illa natheerun.٢٣

Inna arsalnaka bialhaqqi basheeran wanatheeran wa-in min ommatin illa khala.٢٤
feeha natheerun

Wa-in yukaththibooka faqad kaththaba allatheena min qablihim jaat-hum.٢٥
rusuluhum bialbayyinati wabialzzuburi wabialkitabi almuneeri

Thumma akhathtu allatheena kafaroo fakayfa kana nakeeri.٢٦

Alam tara anna Allaha anzala mina alssama-i maan faakhrajna bihi thamaratin.٢٧
mukhtalifan alwanuha wamina aljibali judadun beedun wahumrun mukhtalifun
alwanuha wagharabeebu soodun

Wamina alnnasi waalddawabbi waal-anAAami mukhtalifun alwanuhu kathalika.٢٨
innama yakhsha Allaha min AAibadihi alAAulamao inna Allaha AAazeezun ghafoorun

Inna allatheena yatloona kitaba Allahi waaqamoo alssalata waanfaqoo mimma.٢٩
razaqnahum sirran waAAalaniyatan yarjoona tijaratan lan taboora

Liyuwaffiyahum ojoorahum wayazeedahum min fadlihi innahu ghafoorun.٣٠
shakoorun

Waallathee awhayna ilayka mina alkitabi huwa alhaqqu musaddiqan lima bayna.٣١
yadayhi inna Allaha biAAibadihi lakhabeerun baseerun

Thumma awrathna alkitaba allatheena istafayna min AAibadina faminhum.٣٢
thalimun linafsihi waminhum muqtasidun waminhum sabiqun bialkhayrati bi-ithni
Allahi thalika huwa alfadlu alkabeeru

Jannatu AAadnin yadkhuloonaha yuhallawna feeha min asawira min thahabin.٣٣
walu/lu-an walibasuhum feeha hareerun

Waqaloo alhamdu lillahi allathee athhaba AAanna alhazana inna rabbana.٣٤
laghafoorun shakoorun

Allathee ahallana dara almuqamati min fadlihi la yamassuna feeha nasabun wala.٣٥
yamassuna feeha lughoobun

Waallatheena kafaroo lahum naru jahannama la yuqda AAalayhim fayamootoo.٣٦
wala yukhaffafu AAanhum min AAathabiha kathalika najzee kulla kafoorin

Wahum yastarikhoona feeha rabbana akhrijna naAAmal salihan ghayra allathee.٣٧
kunna naAAmalu awa lam nuAAammirkum ma yatathakkaru feehi man tathakkara
wajaakumu alnnatheeru fathooqoo fama liththalimeena min naseerin

Inna Allaha AAalimu ghaybi alssamawati waal-ardi innahu AAaleemun bithati.٣٨
alssudoori

Huwa allathee jaAAalakum khala-ifa fee al-ardi faman kafara faAAalayhi kufruhu.٣٩

wala yazeedu alkafireena kufruhum AAinda rabbihim illa maqtan wala yazeedu alkafireena kufruhum illa khasaran

Qul araaytum shurakaakumu allatheena tadAAoona min dooni Allahi aroonee.٤٠
matha khalaqoo mina al-ardi am lahum shirkun fee alssamawati am ataynahum
kitaban fahum AAala bayyinatin minhu bal in yaAAidu alththalimoona baAAduhum
baAAdan illa ghurooran

Inna Allaha yumsiku alssamawati waal-arda an tazoola wala-in zalata in.٤١
amsakahuma min ahadin min baAAdihi innahu kana haleeman ghafooran

Waaqsamoo biAllahi jahda aymanihim la-in jaahum natheerun layakoonunna ahda.٤٢

min ihda al-omami falamma jaahum natheerun ma zadahum illa nufooran

۴۳. Istikbaran fee al-ardi wamakra alssayyi-i wala yaheequ almakru alssayyi-o illa bi-ahlihi fahal yanthuroona illa sunnata al-awwaleena falan tajida lisunnati Allahi tabdeelan walan tajida lisunnati Allahi tahweelan

۴۴. Awa lam yaseeroo fee al-ardi fayanthuroo kayfa kana AAaqibatu allatheena min qablihim wakanoo ashadda minhum quwwatan wama kana Allahu liyuAAjizahu min shay-in fee alssamawati wala fee al-ardi innahu kana AAaleeman qadeeran

۴۵. Walaw yu-akhithu Allahu alnnasa bima kasaboo ma taraka AAala thahriha min dabbatin walakin yu-akhkhiruhum ila ajalin musamman fa-itha jaa ajaluhum fa-inna Allaha kana biAAibadihi baseeran

ترجمه سوره

ترجمه فارسی استاد فولادوند

به نام خداوند رحمتگر مهربان

سپاس خدای را که پدیدآورنده آسمان و زمین است [و] فرشتگان را که دارای بالهای دوگانه و سه گانه و چهارگانه اند پیام آورنده قرار داده است. در آفرینش ، هر چه بخواهد می افزاید، زیرا خدا بر هر چیزی تواناست. (۱)

هر رحمتی را که خدا برای مردم گشاید، بازدارنده ای برای آن نیست، و آنچه را که باز دارد، پس از [باز گرفتن گشاینده ای ندارد، و اوست همان شکست ناپذیر سنجیده کار. (۲)

ای مردم، نعمت خدا را بر خود یاد کنید. آیا غیر از خدا آفریدگاری است که شما را از آسمان و زمین روزی دهد؟ خدایی جز او نیست. پس چگونه [از حق انحراف می یابید؟ (۳)

و اگر تو را تکذیب کنند، قطعاً پیش از تو [هم فرستادگانی تکذیب شدند. و [همه کارها به سوی خدا بازگردانیده می شود. (۴)

ای مردم، همانا وعده خدا حق است. زنهار تا این زندگی دنیا شما را فریب ندهد، و زنهار تا [شیطانِ فریبنده شما را در باره خدا نفریبد.

در حقیقت، شیطان دشمن شماست، شما [نیز] او را دشمن گیرید. [او] فقط دار و دسته خود را می خوانَد تا آنها از یاران آتش باشند. (۶)

کسانی که کفر ورزیده اند، عذابی سخت خواهند داشت. و کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند، برای آنان آمرزش و پاداشی بزرگ است. (۷)

آیا آن کس که زشتی کردارش برای او آراسته شده و آن را زیبا می بیند [مانند مؤمن نیکوکار است ؟ خداست که هر که را بخواهد بی راه می گذارد و هر که را بخواهد هدایت می کند. پس مبادا به سبب حسرتها[ی گوناگون بر آنان، جانت [از کف]برود؛ قطعاً خدا به آنچه می کنند داناست. (۸)

و خدا همان کسی است که بادها را روانه می کند؛ پس [بادها] ابری را برمی انگیزند ، و [ما] آن را به سوی سرزمینی مرده راندیم، و آن زمین را بدان [وسیله ، پس از مرگش زندگی بخشیدیم؛ رستاخیز [نیز]چنین است. (۹)

هر کس سربلندی می خواهد، سربلندی یکسره از آنِ خداست. سخنان پاکیزه به سوی او بالا می رود، و کار شایسته به آن رفعت می بخشد. و کسانی که با حیله و مکر کارهای بد می کنند، عذابی سخت خواهند داشت، و نیرنگشان خود تباه می گردد. (۱۰)

و خدا[ست که شما را از خاکی آفرید، سپس از نطفه ای، آنگاه شما را جفت جفت گردانید، و هیچ مادینه ای بار نمی گیرد و بار نمی نهد مگر به علم او. و هیچ سالخورده ای عمر دراز نمی یابد و از عمرش کاسته نمی شود، مگر آنکه در کتابی [مندرج]است. در حقیقت، این [کار] بر خدا آسان است! (۱۱)

و دو دریا یکسان نیستند: این یک،

شیرین تشنگی زدا [و] نوشیدنش گواراست؛ و آن یک، شور تلخ مزه است؛ و از هر یک گوشتی تازه می خورید و زیوری که آن را بر خود می پوشید بیرون می آورید؛ و کشتی را در آن، موج شکاف می بینی تا از فضل او [روزی خود را] جستجو کنید، و امید که سپاس بگزارید. (۱۲)

شب را به روز درمی آورد و روز را به شب درمی آورد، و آفتاب و ماه را تسخیر کرده است [که هر یک تا هنگامی معین روانند؛ این است خدا پروردگار شما؛ فرمانروایی از آنِ اوست. و کسانی را که بجز او می خوانید، مالک پوست هسته خرمایی [هم]نیستند. (۱۳)

اگر آنها را بخوانید، دعای شما را نمی شنوند، و اگر [فرضاً] بشنوند اجابتتان نمی کنند، و روز قیامت شرکِ شما را انکار می کنند؛ و [هیچ کس چون [خدای آگاه، تو را خبردار نمی کند. (۱۴)

ای مردم، شما به خدا نیازمندید، و خداست که بی نیاز ستوده است. (۱۵)

و اگر بخواهد شما را می بَرد و خلقی نو [بر سر کار] می آورد. (۱۶)

و این [امر] برای خدا دشوار نیست. (۱۷)

و هیچ باربَردارنده ای بار [گناه دیگری را برنمی دارد، و اگر گرانباری [دیگری را به یاری به سوی بارش فرا خواند چیزی از آن برداشته نمی شود، هر چند خویشاوند باشد. [تو] تنها کسانی را که از پروردگارشان در نهان می ترسند و نماز برپا می دارند، هشدار می دهی؛ و هر کس پاکیزگی جوید تنها برای خود پاکیزگی می جوید، و فرجام [کارها] به سوی خداست. (۱۸)

و نابینا و بینا یکسان نیستند، (۱۹)

و نه تیرگیها و روشنایی، (۲۰)

و نه سایه و گرمای آفتاب. (۲۱)

و

زندگان و مردگان یکسان نیستند. خداست که هر که را بخواهد شنوا می گرداند؛ و تو کسانی را که در گورهایند نمی توانی شنوا سازی. (۲۲)

تو جز هشداردهنده ای [بیش نیستی. (۲۳)

ما تو را بحق، [به سِمَت بشارتگر و هشداردهنده گسیل داشتیم، و هیچ امتی نبوده مگر اینکه در آن هشداردهنده ای گذشته است. (۲۴)

و اگر تو را تکذیب کنند، قطعاً کسانی که پیش از آنها بودند [نیز] به تکذیب پرداختند. پیامبرانشان دلایل آشکار و نوشته ها و کتاب روشن برای آنان آوردند. (۲۵)

آنگاه کسانی را که کافر شده بودند فرو گرفتم؛ پس چگونه بود کیفر من؟ (۲۶)

آیا ندیده ای که خدا از آسمان، آبی فرود آورد و به [وسیله آن میوه هایی که رنگهای آنها گوناگون است بیرون آوردیم؟ و از برخی کوهها، راهها [و رگه ها]ی سپید و گلگون به رنگهای مختلف و سیاه پر رنگ [آفریدیم . (۲۷)

و از مردمان و جانوران و دامها که رنگهایشان همان گونه مختلف است [پدید آوردیم . از بندگان خدا تنها دانایانند که از او می ترسند. آری، خدا ارجمند آمرزنده است. (۲۸)

در حقیقت، کسانی که کتاب خدا را می خوانند و نماز برپا می دارند و از آنچه بدیشان روزی داده ایم، نهان و آشکارا انفاق می کنند، امید به تجارتی بسته اند که هرگز زوال نمی پذیرد. (۲۹)

تا پاداش840ان را تمام بدیشان عطا کند و از فزون بخشی خود در حق آنان بیفزاید که او آمرزنده حق شناس است. (۳۰)

و آنچه از کتاب به سوی تو وحی کرده ایم، خود حق [و] تصدیق کننده [کتابهای پیش از آن است. قطعاً خدا نسبت به بندگانش آگاه بیناست. (۳۱)

سپس این کتاب

را به آن بندگان خود که [آنان را] برگزیده بودیم، به میراث دادیم؛ پس برخی از آنان بر خود ستمکارند و برخی از ایشان میانه رو، و برخی از آنان در کارهای نیک به فرمان خدا پیشگامند؛ و این خود توفیق بزرگ است. (۳۲)

[در] بهشتهای همیشگی [که به آنها درخواهندآمد. در آنجا با دستبندهایی از زر و مروارید زیور یابند و در آنجا جامه شان پَرنیان خواهد بود. (۳۳)

و می گویند: «سپاس خدایی را که اندوه را از ما بزدود، به راستی پروردگار ما آمرزنده [و] حق شناس است؛ (۳۴)

همان [خدایی که ما را به فضل خویش در سرای ابدی جای داد. در اینجا رنجی به ما نمی رسد و در اینجا درماندگی به ما دست نمی دهد. (۳۵)

و[لی کسانی که کافر شده اند، آتش جهنم برای آنان خواهد بود. حکم به مرگ بر ایشان [جاری نمی شود تا بمیرند، و نه عذاب آن از ایشان کاسته شود. [آری،] هر ناسپاسی را چنین کیفر می دهیم. (۳۶)

و آنان در آنجا فریاد برمی آورند: «پروردگارا، ما را بیرون بیاور، تا غیر از آنچه می کردیم، کار شایسته کنیم.» مگر شما را [آن قدر] عمر دراز ندادیم که هر کس که باید در آن عبرت گیرد، عبرت می گرفت؛ و [آیا]برای شما هشداردهنده نیامد؟ پس بچشید که برای ستمگران یاوری نیست. (۳۷)

خدا[ست که دانای نهان آسمانها و زمین است، و اوست که به راز دلها داناست. (۳۸)

اوست آن کس که شما را در این سرزمین جانشین گردانید. پس هر کس کفر ورزد کفرش به زیان اوست، و کافران را کفرشان جز دشمنی نزد پروردگارشان نمی افزاید ،

و كافران را كفرشان غير از زيان نمى افزايد. (۳۹)

بگو: «به من خبر دهيد از شريكان خودتان كه به جاى خدا مى خوانيد؛ به من نشان دهيد كه چه چيزى از زمين را آفريده اند؟ يا آنان در [كار] آسمانها همكارى داشته اند؟ يا به ايشان كتابى داده ايم كه دليلى بر [حقّانيّت خود از آن دارند؟» [نه،] بلكه ستمكاران جز فريب به يكديگر وعده نمى دهند. (۴۰)

همانا خدا آسمانها و زمين را نگاه مى دارد تا نيفتند، و اگر بيفتند بعد از او هيچ كس آنها را نگاه نمى دارد؛ اوست بردبار آمرزنده. (۴۱)

و با سوگندهاى سخت خود به خدا سوگند ياد كردند كه اگر هرآينه هشداردهنده اى براى آنان بيايد، قطعاً از هر يك از امتها[ى ديگر] راه يافته تر شوند، و[لى چون هشداردهنده اى براى ايشان آمد، جز بر نفرتشان نيفزود. (۴۲)

[انگيزه اين كارشان فقط گردنكشى در [روى زمين و نيرنگ زشت بود، و نيرنگ زشت جز [دامن صاحبش را نگيرد. پس آيا جز سنّت [و سرنوشت شوم پيشينيان را انتظار مى برند؟ و هرگز براى سنّت خدا دگرگونى نخواهى يافت. (۴۳)

آيا در زمين نگرديده اند تا فرجام [كار] كسانى را كه پيش از ايشان [زيسته و نيرومندتر از ايشان بودند بنگرند؟ و هيچ چيز، نه در آسمانها و نه در زمين، خدا را درمانده نكرده است، چرا كه او همواره داناى تواناست. (۴۴)

و اگر خدا مردم را به [سزاى آنچه انجام داده اند مؤاخذه مى كرد، هيچ جنبنده اى را بر پشت زمين باقى نمى گذاشت؛ ولى تا مدتى معين مهلتشان مى دهد، و چون اجلشان فرا رسد خدا به [كار] بندگانش بيناست. (۴۵)

ترجمه فارسی آیت الله مکارم شیرازی

به نام

خداوند بخشنده بخشایشگر.

«۱» ستایش مخصوص خداوندی است آفریننده آسمانها و زمین، که فرشتگان را رسولانی قرار داد دارای بالهای دوگانه و سه گانه و چهارگانه، او هر چه بخواهد در آفرینش می افزاید، و او بر هر چیزی تواناست!

«۲» هر رحمتی را خدا به روی مردم بگشاید، کسی نمی تواند جلو آن را بگیرد؛ و هر چه را امساک کند، کسی غیر از او قادر به فرستادن آن نیست؛ و او عزیز و حکیم است!

«۳» ای مردم! به یاد آورید نعمت خدا را بر شما؛ آیا آفریننده ای جز خدا هست که شما را از آسمان و زمین روزی دهد؟! هیچ معبودی جز او نیست؛ با این حال چگونه به سوی باطل منحرف می شوید؟!

«۴» اگر تو را تکذیب کنند [غم مخور، موضوع تازه ای نیست] پیامبران پیش از تو نیز تکذیب شدند؛ و همه کارها بسوی خدا بازمی گردد.

«۵» ای مردم! وعده خداوند حقّ است؛ مبادا زندگی دنیا شما را بفریبد، و مبادا شیطان شما را فریب دهد و به [کرم] خدا مغرور سازد!

«۶» البتّه شیطان دشمن شماست، پس او را دشمن بدانید؛ او فقط حزبش را به این دعوت می کند که اهل آتش سوزان [جهنّم] باشند!

«۷» کسانی که راه کفر پیش گرفتند، برای آنان عذابی سخت است؛ و کسانی که ایمان آوردند و کارهای شایسته انجام دادند، آمرزش و پاداش بزرگ از آن آنهاست!

«۸» آیا کسی که عمل بدش برای او آراسته شده و آن را خوب و زیبا می بیند [همانند کسی است که واقع را آنچنان که هست می یابد]؟! خداوند هر کس را بخواهد گمراه می سازد و هر کس را

بخواهد هدایت می کند؛ پس جانت به خاطر شدّت تأسف بر آنان از دست نرود؛ خداوند به آنچه انجام می دهند داناست!

«۹» خداوند کسی است که بادها را فرستاد تا ابرهایی را به حرکت درآورند؛ سپس ما این ابرها را به سوی زمین مرده ای راندیم و به وسیله آن، زمین را پس از مردنش زنده می کنیم؛ رستاخیز نیز همین گونه است!

«۱۰» کسی که خواهان عزّت است [باید از خدا بخواهد چرا که] تمام عزّت برای خداست؛ سخنان پاکیزه به سوی او صعود می کند، و عمل صالح را بالا می برد؛ و آنها که نقشه های بد می کشند، عذاب سختی برای آنهاست و مکر [و تلاش افسادگرانه] آنان نابود می شود [و به جایی نمی رسد]!

«۱۱» خداوند شما را از خاکی آفرید، سپس از نطفه ای؛ سپس شما را بصورت زوجهایی قرار داد؛ هیچ جنس ماده ای باردار نمی شود و وضع حمل نمی کند مگر به علم او، و هیچ کس عمر طولانی نمی کند، یا از عمرش کاسته نمی شود مگر اینکه در کتاب [علم خداوند] ثبت است؛ اینها همه برای خداوند آسان است.

«۱۲» دو دریا یکسان نیستند: این یکی دریایی است که آبش گوارا و شیرین و نوشیدنش خوشگوار است، و آن یکی شور و تلخ و گلوگیر؛ [امّا] از هر دو گوشتی تازه می خورید و وسایل زینتی استخراج کرده می پوشید؛ و کشتیها را در آن می بینی که آنها را می شکافند [و به سوی مقصد پیش می روند] تا از فضل خداوند بهره گیرید، و شاید شکر [نعمتهای او را] بجا آورید!

«۱۳» او شب را در روز داخل می کند و روز را در شب؛ و خورشید و ماه را مسخّر [شما]

کرده، هر یک تا سرآمد معیّنی به حرکت خود ادامه می دهد؛ این است خداوند، پروردگار شما؛ حاکمیّت [در سراسر عالم] از آن اوست: و کسانی را که جز او می خوانید [و می پرستید] حتی به اندازه پوست نازک هسته خرما مالک نیستند!

«۱۴» اگر آنها را بخوانید صدای شما را نمی شنوند، و اگر بشنوند به شما پاسخ نمی گویند؛ و روز قیامت، شرک [و پرستش] شما را منکر می شوند، و هیچ کس مانند [خداوند آگاه و] خبیر تو را [از حقایق] با خبر نمی سازد!

«۱۵» ای مردم شما [همگی] نیازمند به خدائید؛ تنها خداوند است که بی نیاز و شایسته هر گونه حمد و ستایش است!

«۱۶» اگر بخواهد شما را می برد و خلق جدیدی می آورد؛

«۱۷» و این برای خداوند مشکل نیست!

«۱۸» هیچ گنهکاری بار گناه دیگری را بر دوش نمی کشد؛ و اگر شخص سنگین باری دیگری را برای حمل گناه خود بخواند، چیزی از آن را بر دوش نخواهد گرفت، هر چند از نزدیکان او باشد! تو فقط کسانی را بیم می دهی که از پروردگار خود در پنهانی می ترسند و نماز را برپا می دارند؛ و هر کس پاکی [و تقوا] پیشه کند، نتیجه آن به خودش بازمی گردد؛ و بازگشت [همگان] به سوی خداست!

«۱۹» و نابینا و بینا هرگز برابر نیستند،

«۲۰» و نه ظلمتها و روشنایی،

«۲۱» و نه سایه [آرامبخش] و باد داغ و سوزان!

«۲۲» و هرگز مردگان و زندگان یکسان نیستند! خداوند پیام خود را به گوش هر کس بخواهد می رساند، و تو نمی توانی سخن خود را به گوش آنان که در گور خفته اند برسانی!

«۲۳» تو فقط انذارکننده ای، [اگر ایمان نیاورند نگران

نباش، وظیفه ات را انجام ده.]

«۲۴» ما تو را بحق برای بشارت و انذار فرستادیم؛ و هر امّتی در گذشته انذارکننده ای داشته است!

«۲۵» اگر تو را تکذیب کنند [عجیب نیست]؛ کسانی که پیش از آنان بودند [نیز پیامبران خود را] تکذیب کردند؛ آنها با دلایل روشن و کتابهای پند و موعظه و کتب آسمانی روشنگر [مشتمل بر معارف و احکام] به سراغ آنان آمدند [امّا کوردلان ایمان نیاوردند].

«۲۶» سپس من کافران را [بعد از اتمام حجّت] گرفتم [و سخت مجازات کردم]؛ مجازات من نسبت به آنان چگونه بود؟!

«۲۷» آیا ندیدی خداوند از آسمان آبی فرو فرستاد که بوسیله آن میوه هایی رنگارنگ [از زمین] خارج ساختیم و از کوه ها نیز [به لطف پروردگار] جاده هایی آفریده شده سفید و سرخ و به رنگهای مختلف و گاه به رنگ کاملاً سیاه!

«۲۸» و از انسانها و جنبندگان و چهارپایان انواعی با رنگهای مختلف، [آری] حقیقت چنین است: از میان بندگان خدا، تنها دانشمندان از او می ترسند؛ خداوند عزیز و غفور است!

«۲۹» کسانی که کتاب الهی را تلاوت می کنند و نماز را برپا می دارند و از آنچه به آنان روزی داده ایم پنهان و آشکار انفاق می کنند، تجارتی [پرسود و] بی زیان و خالی از کساد را امید دارند.

«۳۰» [آنها این اعمال صالح را انجام می دهند] تا خداوند اجر و پاداش کامل به آنها دهد و از فضلش بر آنها بیفزاید که او آمرزنده و شکرگزار است!

«۳۱» و آنچه از کتاب به تو وحی کردیم حق است و تصدیق کننده و هماهنگ با کتب پیش از آن؛ خداوند نسبت به بندگانش خبیر و بیناست!

«۳۲» سپس

این کتاب [آسمانی] را به گروهی از بندگان برگزیده خود به میراث دادیم؛ [امّا] از میان آنها عده ای بر خود ستم کردند، و عده ای میانه رو بودند، و گروهی به اذن خدا در نیکیها [از همه] پیشی گرفتند، و این، همان فضیلت بزرگ است!

«۳۳» [پاداش آنان] باغهای جاویدان بهشت است که در آن وارد می شوند در حالی که با دستبندهایی از طلا- و مروارید آراسته اند، و لباسشان در آنجا حریر است!

«۳۴» آنها می گویند: (حمد [و ستایش] برای خداوندی است که اندوه را از ما برطرف ساخت؛ پروردگار ما آمرزنده و سپاسگزار است!

«۳۵» همان کسی که با فضل خود ما را در این سرای اقامت [جاویدان] جای داد که نه در آن رنجی به ما می رسد و نه سستی و واماندگی!

«۳۶» و کسانی که کافر شدند، آتش دوزخ برای آنهاست؛ هرگز فرمان مرگشان صادر نمی شود تا بمیرند، و نه چیزی از عذابش از آنان تخفیف داده می شود؛ این گونه هر کفران کننده ای را کیفر می دهیم!

«۳۷» آنها در دوزخ فریاد می زنند: (پروردگارا! ما را خارج کن تا عمل صالحی انجام دهیم غیر از آنچه انجام می دادیم!) [در پاسخ به آنان گفته می شود:] آیا شما را به اندازه ای که هر کس اهل تذکّر است در آن متذکّر می شود عمر ندادیم، و انذارکننده [الهی] به سراغ شما نیامد؟! اکنون بچشید که برای ظالمان هیچ یاوری نیست!

«۳۸» خداوند از غیب آسمانها و زمین آگاه است، و آنچه را در درون دلهاست می داند!

«۳۹» اوست که شما را جانشینانی در زمین قرار داد؛ هر کس کافر شود، کفر او به زیان خودش خواهد بود، و کافران

را کفرشان جز خشم و غضب در نزد پروردگار چیزی نمی افزاید، و [نیز] کفرشان جز زیان و خسران چیزی بر آنها اضافه نمی کند!

«۴۰» بگو: (این معبودانی را که جز خدا می خوانید به من نشان دهید چه چیزی از زمین را آفریده اند، یا اینکه شرکتی در [آفرینش و مالکیّت] آسمانها دارند؟! یا به آنان کتابی [آسمانی] داده ایم و دلیلی از آن برای [شرک] خود دارند؟!) نه هیچ یک از اینها نیست، ظالمان فقط وعده های دروغین به یکدیگر می دهند!

«۴۱» خداوند آسمانها و زمین را نگاه می دارد تا از نظام خود منحرف نشوند؛ و هرگاه منحرف گردند، کسی جز او نمی تواند آنها را نگاه دارد، او بردبار و غفور است!

«۴۲» آنان با نهایت تأکید به خدا سوگند خوردند که اگر پیامبری انذارکننده به سراغشان آید، هدایت یافته ترین امّتها خواهند بود؛ امّا چون پیامبری برای آنان آمد، جز فرار و فاصله گرفتن از [حق] چیزی بر آنها نیفزود!

«۴۳» اینها همه بخاطر استکبار در زمین و نیرنگهای بدشان بود؛ امّا این نیرنگها تنها دامان صاحبانش را می گیرد؛ آیا آنها چیزی جز سنّت پیشینیان و [عذابهای دردناک آنان] را انتظار دارند؟! هرگز برای سنّت خدا تبدیل نخواهی یافت، و هرگز برای سنّت الهی تغییری نمی یابی!

«۴۴» آیا آنان در زمین نگشتند تا ببینند عاقبت کسانی که پیش از آنها بودند چگونه بود؟! همانها که از اینان قویتر [و نیرومندتر] بودند؛ نه چیزی در آسمانها و نه چیزی در زمین از حوزه قدرت او بیرون نخواهد رفت؛ او دانا و تواناست!

«۴۵» اگر خداوند مردم را به سبب کارهایی که انجام داده اند مجازات کند، جنبنده ای را بر پشت زمین

باقی نخواهد گذاشت! ولی [به لطفش] آنها را تا سرآمد معیّنی تأخیر می اندازد [و مهلت اصلاح می دهد] امّا هنگامی که اجل آنان فرا رسد، [خداوند هر کس را به مقتضای عملش جزا می دهد] او نسبت به بندگانش بیناست [و از اعمال و نیّات همه آگاه است]!

ترجمه فارسی حجت الاسلام والمسلمین انصاریان

به نام خدا که رحمتش بی اندازه است و مهربانی اش همیشگی.

همه ستایش ها ویژه خداست که آفریننده آسمان ها و زمین است [و] فرشتگان را که دارای بالهایی دوگانه و سه گانه و چهارگانه اند رسولانی [برای انجام دادن فرمان های تکوینی و تشریعی اش] قرار داده است. هرچه بخواهد در آفرینش می افزاید؛ یقیناً خدا بر هر کاری تواناست. (۱)

چون خدا رحمتی را برای مردم بگشاید، بازدارنده ای برای آن نیست، و چون بازدارد، بعد از او فرستنده ای برایش وجود ندارد، و او توانای شکست ناپذیر و حکیماست. (۲)

ای مردم! نعمت خدا را بر خودتان یاد کنید. آیا جز خدا آفریننده ای هست که از آسمان و زمین شما را روزی دهد؟ هیچ معبودی جز او نیست، پس چگونه [از حق] منصرفتان می کنند؟ (۳)

اگر تو را تکذیب می کنند [اندوهگین مباش] یقیناً پیش از تو هم پیامبرانی تکذیب شده اند. و همه امور به خدا بازگردانده می شود. (۴)

ای مردم! بی تردید وعده خدا [درباره قیامت] حق است، پس این زندگی دنیا[ی زودگذر،] شما را نفریبد و شیطان فریبنده، شما را [به کرم] خدا مغرور نکند. (۵)

بی تردید شیطان، دشمن شماست، پس او را دشمن خود بگیرید. [او] گروهش را فقط [به این سبب به فسق و فجور] دعوت می کند که اهل آتش سوزان گردند. (۶)

کسانی که کفر ورزیدند، عذاب سختی برای آنان خواهد بود،

و کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده اند، برای آنان آمرزش و پاداشی بزرگ است. (۷)

پس آیا کسی که کردار زشتش برای او زینت داده شده و [به این سبب] آن را خوب دیده [مانند کسی است که در پرتو ایمان، خوبو بد را تشخیص داده است؟] همانا خدا هر که را بخواهد [به کیفر تکبّرش در برابر حق] گمراه می کند و هر که را بخواهد هدایت می نماید. پس مبادا جانت به سبب حسرت هایی که بر آنان می خوری از بین برود؛ بی تردید خدا به آنچه انجام می دهند داناست. (۸)

خداست که بادها را فرستاد تا ابری را برانگیزند، پس ما آن را به سوی سرزمین مرده راندیم و زمین را پس از مردگی اش به وسیله آن زنده کردیم؛ زنده شدن مردگان هم این گونه است. (۹)

کسی که عزت می خواهد، پس [باید آن را از خدا بخواهد، زیرا] همه عزت ویژه خداست. حقایق پاک [چون عقاید و اندیشه های صحیح] به سوی او بالا می رود و عمل شایسته آن را بالا می برد. و کسانی که حیله های زشت به کار می گیرند، برای آنان عذابی سخت خواهد بود، و بی تردید حیله آنان نابود می شود. (۱۰)

و خدا شما را از خاک [مرده]، سپس از نطفه آفرید، آن گاه شما را زوج هایی [نر و ماده] قرار داد. هیچ ماده ای باردار نمی شود و بارش را نمی نهد مگر به علم او، و هیچ کس عمر طولانی نمی کند واز عمرش کاسته نمی شود مگر اینکه در کتابی [چون لوح محفوظ] ثبت است. بی تردید این [کارها] بر خدا آسان است. (۱۱)

دو دریا مساوی نیستند، این یکی شیرین و از بین

برنده تشنگی و نوشیدنش گوارا و آن یکی شور و تلخ است؛ و از هر یک گوشتی تازه می خورید و زینتی که آن را می پوشید، استخراج می کنید. و کشتی ها را در آن می بینی که آب را می شکافند و می روند تا شما [با رسیدن به مقاصد و هدف هایتان] از فضل او بجویید و باشد که سپاس گزاری کنید. (۱۲)

شب را در روز فرو می برد و روز را در شب فرو می برد، و خورشید و ماه را مسخّر و رام کرده است که هر کدام تا سرآمدی معین روانند. این است خدا پروردگار شما، فرمانروایی، ویژه اوست و کسانی را که به جای او می پرستیدید، مالک پوست هسته خرمایی هم نیستند. (۱۳)

اگر آنها را بخوانید، خواندنتان را نمی شنوند و اگر [بر فرض محال] بشنوند، پاسختان را نمی دهند، و روز قیامت شرک شما را انکار می کنند؛ و هیچ کس مانند [خدای] آگاه تو را [از حقایق] خبردار نمی کند. (۱۴)

ای مردم! شمایید نیازمندان به خدا، و فقط خدا بی نیاز و ستوده است. (۱۵)

اگر بخواهید شما را از بین می برد و آفریده تازه ای می آورد. (۱۶)

و این کار بر خدا دشوار نیست، (۱۷)

و هیچ سنگین باری بار گناه دیگری را برنمی دارد، و اگر سنگین باری دعوت کند که از بارش بردارند، چیزی از بار گناهش برداشته نمی شود، گرچه [دعوت شونده] از نزدیکان و خویشان باشد. تو فقط کسانی را بیم می دهی که در نهان از پروردگارشان می ترسند و نماز را برپا می دارند؛ و هر کس [از آلودگی ها] پاک شود به سود خود پاک می شود، و بازگشت فقط به سوی خداست. (۱۸)

نابینا و بینا [کافر و

مؤمن،] یکسان نیستند، (۱۹)

و نه تاریکی ها و نه روشنایی، (۲۰)

و نه سایه و نه باد گرم سوزان، (۲۱)

و زندگان و مردگان هم یکسان نیستند. بی تردید خدا [دعوت حق را] به هر کس بخواهد می شنواند؛ و تو نمی توانی [دعوت حق را] به کسانی که در قبرهایند بشنوانی. (۲۲)

تو فقط بیم دهنده ای، (۲۳)

یقیناً ما تو را در حالی که مژده دهنده و هشدار دهنده ای، به حق و راستی فرستادیم، و هیچ امتی نبوده مگر آنکه در میان آنان بیم دهنده ای گذاشته است. (۲۴)

اگر تو را تکذیب می کنند [اندوهگین مباش] همانا کسانی هم که پیش از اینان بودند [پیامبران را] تکذیب می کردند، در حالی که پیامبرانشان معجزه های آشکار، و نوشته ها[یی مشتمل بر پند و موعظه و مناجات] و کتاب روشن [که حاوی احکام و قوانین بود] برای آنان آوردند. (۲۵)

سپس کافران را [به سبب کفرشان به عذابی سخت] گرفتیم؛ پس کیفر من چگونه بود؟! (۲۶)

آیا ندانسته ای که خدا از آسمان آبی نازل کرده است، پس به وسیله آن میوه هایی که رنگ هایش گوناگون است، پدید آورده ایم، و در برخی از کوه ها راه هایی است به رنگ های مختلف: سپید و سرخ و سیاه پر رنگ، (۲۷)

و نیز از انسان ها و جنبدگان و چهارپایان [مانند میوه ها و راه های کوهستانی] رنگ های گوناگون وجود دارد. از بندگان خدا فقط دانشمندان از او می ترسند؛ یقیناً خدا توانای شکست ناپذیر و بسیار آمرزنده است. (۲۸)

قطعاً کسانی [مانند علی بن ابی طالب (علیه السلام)] که همواره کتاب خدا را می خوانند و نماز را برپا می دارند و از آنچه روزی آنان کرده ایم در نهان و آشکار انفاق می کنند،

تجارتی را امید دارند که هرگز کساد و نابود نمی شود. (۲۹)

[این همه را انجام می دهند] تا [خدا] پاداششان را کامل عطا کند و از فضلش بر آنان بیفزاید؛ یقیناً او بسیار آمرزنده و عطا کننده پاداش فراوان در برابر عمل اندک است. (۳۰)

و آنچه از کتاب به تو وحی کرده ایم، همان حق است، [و] تصدیق کننده [کتاب هایی که] پیش از آن بوده است؛ یقیناً خدا به بندگانش آگاه و بیناست. (۳۱)

سپس این کتاب را به کسانی از بندگانمان که برگزیدیم به میراث دادیم؛ پس برخی از آنان [در ترک عمل به کتاب] ستمکار بر خویش اند، و برخی از آنان میانه رو، و برخی از آنان به اذن خدا در کارهای خیر [بر دیگران] پیشی می گیرند، این است آن فضل بزرگ. (۳۲)

[پاداششان] بهشت های جاودانه ای [است] که در آنها درآیند، در آنجا با دستبندهایی از طلا و مروارید آرایش می شوند، و لباسشان در آنجا حریر است. (۳۳)

و می گویند: همه ستایش ها ویژه خداست که اندوه را از ما برطرف کرد؛ بی تردید پروردگارمان بسیار آمرزنده و عطا کننده پاداش فراوان در برابر عمل اندک است. (۳۴)

همان که از فضلش ما را در این سرای جاودان جای داد، که در آن هیچ رنجی و هیچ سستی و افسردگی به ما نمی رسد. (۳۵)

و برای کافران آتش دوزخ است، نه فرمان مرگشان صادر می شود که بمیرند، و نه عذاب از آنان سبک می شود؛ این گونه هر کفران کننده ای را کیفر می دهیم. (۳۶)

و آنان در آنجا شیون و فریاد می زنند: پروردگارا! ما را بیرون بیاور تا کار شایسته انجام دهیم غیر آنچه انجام می دادیم. [می گوییم:]

آیا شما را چندان عمر ندادیم که هر کس می خواست در آن مقدار عمر متذکّر شود، متذکّر می شد؛ و [آیا] بیم دهنده ای به سوی شما نیامد؟ پس بچشید که برای ستمکاران هیچ یاوری نیست. (۳۷)

یقیناً خدا دانای غیب آسمان ها و زمین است و بی تردید به نیّات و اسرار سینه ها آگاه است. (۳۸)

او کسی است که شما را در زمین جانشینان [دیگران] قرار داد. پس کسی که کافر شود کفرش به زیان خود اوست، و کافران را کفرشان نزد پروردگارشان جز دشمنی و خشم نمی افزاید، و کافران را کفرشان جز خسارت اضافه نمی کند. (۳۹)

بگو: از [قدرت و تدبیر] معبودانتان که به جای خدا می پرستید، مرا خبر دهید، به من نشان دهید که چه چیزی از زمین را آفریده اند یا اینکه شرکتی [با خدا] در آفرینش آسمان ها دارند، یا به آنان کتابی داده ایم که از آن [بر حقّانیّت اعتقاد و ادعای خود] دلیل و برهانی دارند؟ [چنین نیست] بلکه ستمکاران یکدیگر را جز از روی فریب وعده نمی دهند. (۴۰)

یقیناً خدا آسمان ها و زمین را از اینکه از جای خود منحرف شوند [و فرو ریزند] نگه می دارد. و اگر منحرف شوند هیچ کس بعد از او نمی تواند نگاهشان دارد؛ مسلماً خدا همواره بردبار و بسیار آمرزنده است. (۴۱)

و [مشرکان] با سخت ترین سوگندهایشان به خدا سوگند خوردند که اگر بیم دهنده ای به سوی آنان آید هدایت یافته ترین ها خواهند بود، پس چون [پیامبری] بیم دهنده برای آنان آمد، آنان را [دعوت او] جز نفرت و دوری از هدایت نیفزود. (۴۲)

این نفرت به سبب گردن کشی و تکبر آنان در زمین و نیرنگ زشتشان بود؛ و

نیرنگ زشت جز اهلش را احاطه نمی کند. پس آیا جز سنت [جاری شده در] پیشینیان را [که هلاکتشان به سبب تکبرشان بود] انتظار دارند؟ پس هرگز برای سنت خدا تبدیلی نمی یابی، و هرگز برای سنت خدا دگرگونی نخواهی یافت. (۴۳)

آیا در زمین گردش نکردند تا بنگرند سرانجام کسانی که پیش از اینان زندگی می کردند و از اینان نیرومندتر بودند چگونه بود؟ و هیچ چیز در آسمان ها و زمین نیست که بتواند خدا را عاجز کند [تا از دسترس قدرت او بیرون رود]؛ زیرا او همواره دانا و تواناست. (۴۴)

اگر خدا مردم را به کیفر گناهانشان مجازات می کرد، هیچ جنبنده ای را بر پشت زمین وانمی گذاشت؛ ولی آنان را تا سرآمدی معین مهلت می دهد، پس هنگامی که اجلشان فرا رسد [آنان را در قیامت مجازات خواهد کرد]؛ بی تردید خدا [به احوال] بندگانش بیناست. (۴۵)

ترجمه فارسی استاد الهی قمشه ای

بنام خداوند بخشنده مهربان

سپاس خدای را است که آفریننده آسمانها و زمین است و فرشتگان را رسول پیمبران خود گردانید و دارای دو و سه و چهار بال و پر قدرت قرار داد و هر چه بخواهددر آفرینش می افزاید که خدا بر بعث و ایجاد هر چیز قادر است (۱)

دری که او از رحمت به روی مردم بگشاید هیچکس نتواند بست و آن در که او ببندد هیچکس جز او نتواند گشود و اوست خدای بی همتای با حکمت و اقتدار (۲)

ای مردم متذکر شوید که چه نعمتها خدا به شما عطا فرمود آیا جز خدا آفریننده ای هست که از آسمان و زمین به شما روزی دهد هرگز جز آن خدای یکتا خدائی نیستپس ای مشرکان

چگونه از درگاه حق رو به بتان باطل می آورید؟ (۳)

ای رسول ما، غمین مباش اگر تو را این امت نادان تکذیب کردند پیمبران پیش از تو را نیز تکذیب کردند و بازگشت امور خلق بسوی خداست (۴)

ای مردم البته وعده قیامت کتاب خدا حق است پس مبادا که زندگانی دنیای فانی شما را مغرور سازد و مبادا سرگرم عصیان شوید و شیطان فریبنده از قهر و انتقامحق به عفو خدا مغرورتان گرداند (۵)

شیطان سخت شما را دشمن است شما هم او را دشمن دارید و فریبش نخورید و هشیار باشید که او حزب و سپاهش را برای غوای شما مهیا ساخته تا همه را مانند خوداهل دوزخ گرداند (۶)

آنان که به خدا کافر شدند کیفر آنها عذاب سخت دوزخ است و آنان که ایمان آرند و نیکوکار گردند پاداش مغفرت خدا و اجر بزرگ بهشت ابد خواهد بود (۷)

آیا آن کس که کردار زشتش به چشم زیبا جلوه گر شده تا از خود پسندی هر بد کرده در نظرش نیکو آمده مانند مرد متواضع و حقیقت بین است؟ خدا هر که را خواهد گمراه سازد یعنی به گمراهی واگذارد و هر که را خواهد هدایت فرماید پس تو ای رسول گرامی نفس شریف خود را بر هدایت این مردم به غم و حسرت نینداز که خدابهر چه اینان کنند کاملا آگاهست و بر نیک و بدشان پاداش و کیفر میدهد (۸)

خداست آن که بادها را بفرستد تا ابرها را برانگیزد و آن ابر را ما به شهر و دیار مرده برانیم و به بارانش زمین را پس از

مرگ خزان زنده گردانیم حشر و نشر مردگان هم به قیامت همین گونه است که همه ساله در زمین به چشم می بینید (۹)

هر که طالب عزت است بداند که همانا در ملک وجود تمام عزت خاص خدا و خداپرستان است و دیگران همه خوار و ذلیلند کلمه نیکوی توحید و روح پاک آسمانی به سوی خدا بالا رود و عمل نیک خالص آن را بالا برد و بر آنکه به مکر و تزویر اعمال بد کند عذاب سخت خواهد بود و فکر و مکرشان بکلی نابود خواهد شد (۱۰)

خدا شما نوع بشر را نخست مردی از خاک بیافرید و سپس از نطفه آن مرد دیگری را خلق کرد و بعد از آن شما را جفت مرد و زن قرار داد و دستگاه خلقت بشر را برعشق و میل این دو به یکدیگر بنهاد و آنچه آنان بارگیرند و بزایند جز به علم و اراده او نخواهد بود و کسی عمر طولانی نکند یا از عمرش نکاهد جز آنکه همه در کتاب علم ازلی حق ثبت است و این ضبط اعمار و آجال خلق بر خدا بسیار آسانست (۱۱)

و هرگز آن دو دریا که آب این یک گوارا و شیرین و آن دگر تلخ و شور است یکسان نیستند با وجود این شما از هر دو گوشت تازه تناول کنید و زیورها چون لولو و مرجان از آن استخراج کرده که در پوشیده و زیب و زیور تن سازید و در آن کشتیها روان بینی تا از فضل خدا کسب و تجارت کرده و روزی طلبید، باشد که شکرگزار نعمتش گردید (۱۲)

خداست که شب را درون پرده روز پنهان سازد و روز را درون پرده شب و خورشید و ماه را مسخر کرده تا هر یک به مقدار معین و مدار خاصی میگردند او خدای آفریننده شماست که همه ملک هستی از اوست و به غیر او معبودانی را که به خدائی میخوانید در جهان دارای پوست هسته خرمائی نیستند (۱۳)

اگر آنها را بخوانید چون جمادند نشنوند و اگر بشنوند مانند عیسی و عزیر و فرشتگان و فراعنه چون بنده اند بی اذن خدا به شما جواب ندهند و روز قیامت چون آنها را شریک خدا گرفتید شما را کافر دانند و ای رسول و ای امت هیچکس مانند خدای دانا تو را به حقیقت آگاه نگرداند (۱۴)

ای مردم شما همه به خدا فقیر و محتاجید و تنها خداست که بی نیاز و غنی بالذات و ستوده صفاتست (۱۵)

اگر بخواهد همه شما را به دیار عدم فرستد و خلقی از نو به عرصه وجود آرد (۱۶)

و هیچ این کار بر خدا دشوار نیست (۱۷)

و هیچکس بار گناه دیگری را به دوش نگیرد و آنکه بارش سنگین است اگر دیگری راهر چند خویش و پدر و فرزند هم باشد کمک بر سبکباری خود طلبد ابدا باری ازدوشش برندارد. و تو ای رسول تنها آنان را که در خلوت و پنهانی از خدای خود میترسند و نماز بپا میدارند توانی خداترس و پرهیزکار گردانی و بر ایمانشان بیفزائی و هر کس خود را از کفر و گناه و اخلاق زشت پاک و منزه ساخت سود و سعادتش بر خود اوست و بازگشت همه

به سوی خداست (۱۸)

و هرگز کافر تاریک جان کور و مومن روشن روان بینا یکسان نیست (۱۹)

و هیچ ظلمت با نور مساوی نخواهد بود (۲۰)

و هرگز آفتاب و سایه هم رتبه نباشد (۲۱)

و ابدا زندگان علم و ایمان با مردگان جهل و عصیان برابر نیستند. و ای رسول بدان که خدا هر که را بخواهد شنوای کلام حق سازد و اما تو آن کس را که در گورستان کفر و جهالت و شهوت پرستی فرورفته هرگز شنوا نتوانی کرد (۲۲)

تو جز آنکه خلق را از کیفر اعمال بد بترسانی به کاری مامور نیستی (۲۳)

ما تو را به حق و راستی به سوی خلق فرستادیم تا خوبان را به بهشت ابد بشارتدهی و بدان را از قهر حق بترسانی و هیچ امتی نبوده جز آنکه در میانشان ترساننده ای و رهنمائی بوده است (۲۴)

و ای رسول اگر امت تو را تکذیب کردند غم مدار که پیشینیان هم پیغمبرانی را که با آیات و معجزات و کتب و حجت روشن برای هدایتشان آمدند همه را تکذیب کردند (۲۵)

ما هم از آن کافران مواخذه شدید کردیم و چقدر قهر و عذاب من به کیفر کفر بر آنها سخت بود (۲۶)

آیا ندیدی که خدا باران را از آسمان فرود آورد و به آن انواع میوه های گوناگون و رنگارنگ پدید آورد و در زمین از کوه ها طرق زیاد و اصناف و رنگهای مختلف، سفید و سرخ و سیاه خلقت فرمود (۲۷)

و از اصناف مردم و اجناس جنبندگان و حیوانات نیز به رنگهای مختلف آفرید همین گونه بندگان هم

مختلفند و از میان اصناف بندگان تنها مردمان عالم و دانا مطیع و خداترسند و البته خدا عزیز و توانا و بخشنده گناهانست (۲۸)

و آنها که کتاب خدا را تلاوت کرده و نماز بپامیدارند و از آنچه خدا روزیشان فرموده پنهان و آشکار به فقیران انفاق میکنند و از لطف خدا امید تجارتی دارند که هرگز زیان و آوال نخواهد یافت بلکه سود ابدی در بهشت ابد خواهد داشت (۲۹)

تا خدا به آنها پاداش کامل عطا کند و از فضل و کرم باز بر ثوابشان بیفزاید که خدا از خطای مومنان بسیار بیامرزد و به شکرگزاران احسان فراوان کند (۳۰)

و آنچه از کتاب آسمانی قرآن بر تو وحی فرستادیم آن حق است که کتب آسمانی تورات و انجیل که پیش از اوست حقانیتش را تصدیق میکنند تو از تکذیب کافران مینديش که خدا به اعمال بندگان کاملاـ بصیر و آگاهست و به کیفر کردارشان خواهد رسانید (۳۱)

پس از آن پیمبران سلف ما آن خاندان را که از بندگان خود برگزیدیم یعنی رسول خاتم و آلش صلی الله علیه و آله وارث علم قرآن گردانیدیم باز هم بعضی از آنها یعنی فرزندان یا عترت او به نفس خود ظلم کردند و بعضی راه عدل پیمودند و برخی به هر عمل خیر با جان و دل به دستور حق سبقت گیرند این رتبه است در حقیقت همان فضل بزرگ و عطای بی منتهای الهی (۳۲)

همان بهشت ابدی که در آن داخل شوند و با آر و گوهرهای آن به دست و بدن زیور بندند و جامه حریر و پرند دربرکنند (۳۳)

و

به سپاس آن نعمتهای بی حساب زبان به ستایش خدا گشوده و گویند حمد خدا را که حزن و اندوه ما ببرد و شادی بی حد عطا فرمود همانا خدای ما بسیار بخشنده جرم گناهکاران و پاداش دهنده سپاس شکرگزاران است (۳۴)

شکر آن خدای را که از لطف و کرم ما را به منزل دائمی بهشت وارد کرد که در اینجا هیچ رنج و المی به ما نرسد و ابدا ضعف و خستگی نخواهیم یافت (۳۵)

و آنان که کافر شدند عذاب ایشان آتش دوزخست که نه به پایان رسد تا بمیرند و نه تخفیف یابد تا آسوده شوند این گونه هر کافر لجوجی را کیفر میکنیم (۳۶)

و آن کفار در آتش دوزخ فریاد و ناله کنند که ای پروردگار ما را از این عذاب بیرون آور تا بر خلاف گذشته به اعمال نیک بپردازیم خطاب شود آیا شما را عمری مهلت ندادیم و رسولان بر شما نفرستادیم تا هر که قابل تذکر و پند شنیدن استاین روز را متذکر شود؟ و در دنیا به توبه پردازد پس امروز عذاب دوزخ را بچشید که ستمکاران را هیچ یار و نجات دهنده ای نخواهد بود (۳۷)

خدا کاملا به اسرار غیب آسمانها و زمین سر منزل شما داناست و به افکار و اندیشه دلها هم آگاهست (۳۸)

اوست خدائی که شما را در زمین جانشین امم گذشته قرار داد اینک هر کس کافر شودزیان کفر بر خود اوست و کفر کافران نزد خدا چیزی جز خشم و غضب حق نیفزاید و کفر کافران چیزی جز خسارت و زیان بر آنها نخواهد افزود (۳۹)

ای

رسول ما، مشرکان را بگو شما که خدای یگانه را رها کرده و بتان را شریک خدا خواندید با من بگوئید و نشان دهید که این بتان آیا چیزی در زمین آفریده اندیا شرکتی در خلقت آسمانها با خدا داشته اند یا حجت و کتابی بر آنها از جانبحق آمده که بر عقیده شرک خود برهانی آرند هیچ یک از اینها نیست بلکه ستمکاران مشرک را حجتی جز وعده دروغی که به آن یکدیگر را میفریبند چیزی در دست نیست (۴۰)

محققا خدا آسمانها و زمین را از اینکه نابود شود نگاه میدارد و اگر رو به آوالنهند گذشته از او هیچکس آنها را محفوظ نتواند داشت و بدانید که خدا بر کفر و گناه خلق بسیار بردبار و آمرزنده است (۴۱)

مشرکان عرب محکمترین قسم به نام خدا یاد میکردند که اگر پیغمبری از جانب خدابرای هدایت آنها بیاید از هر یک از امم یهود و نصاری زودتر و بهتر هدایت یابند و آنگاه که رسول آمد بر آنها چیزی جز مخالفت و نفرت نیفزود (۴۲)

بدین جهت که میخواستند در زمین تکبر و گردنکشی کنند و مکر در اعمال بد اندیشند و مکر زشت و فکر بدکاری جز صاحبش احدی را هلاک نخواهد کرد و آیا اینان جز آنکه به طریقه امم گذشته هلاک شوند انتظاری دارند؟ و طریقه خدا در هلاک بداندیشان هرگز مبدل نخواهد شد و طریقه حق و سنت الهی هرگز تغییر نمی پذیرد (۴۳)

آیا این مردم در روی زمین سیر نمیکنند تا عاقبت کار ستمکاران پیش از خود را که نیرو و اقتدارشان هم بسیار بیش از اینان

بود به دیده عبرت بنگرند و هیچ موجودی در آسمان و زمین از قدرت خدا نتواند کاست بلکه در مقابل قدرت کامله او همه عالم زبون و عاجز است که همانا خدا در ازل و ابد عالم قادر مطلق است (۴۴)

و اگر خدا از کردار زشت خلق مواخذه کند در پشت زمین هیچ جنبنده ای باقی نگذارد و لیکن کیفر خلق را به تخیر میافکند تا به وقت معین که حکمتش اقتضا کند و چون هنگام اجل مردی و گاه کیفر قومی فرا رسد خدا به احوال بندگانش کاملا آگاهست و مقدار مجازات و عفو هر کسی را میداند (۴۵)

ترجمه فارسی حجت الاسلام والمسلمین قرائتی

به نام خداوند بخشنده ی مهربان.

ستایش، مخصوص خداوندی است که آفریدگار آسمان ها و زمین است؛ فرشتگان را که دارای بال های (قدرت) دو تا دو تا و سه تا سه تا و چهار تا چهار تا هستند، رسولانی قرار داد. او هر چه را بخواهد در آفرینش می افزاید، البتّه خداوند بر هر کاری تواناست. (۱)

هر رحمتی را که خداوند (به روی) مردم بگشاید، بازدارنده ای برای آن نیست، و هر چه را خداوند دریغ دارد، پس غیر او فرستنده ای برای آن نیست، و اوست عزیز و حکیم. (۲)

ای مردم! نعمت هایی را که خداوند به شما عطا کرده یاد کنید، آیا جز خداوند، آفریدگاری است که از آسمان و زمین به شما روزی دهد؟ جز او معبودی نیست. پس چگونه از حق به سوی باطل بازگردانده می شوید. (۳)

و اگر تو را تکذیب می کنند (نگران مباش زیرا) پیامبران پیش از تو (نیز) تکذیب شده اند، و همه ی کارها به سوی خداوند بازمی گردد. (۴)

ای مردم! وعده ی

خداونـدی حق است؛ پس زندگی دنیا شـما را فریب ندهد و مبادا (شـیطان) فریبکار شـما را فریب دهد و به (کَرَم) خدا مغرور سازد. (۵)

بی گمان، شیطان دشـمن شما است، پس شما نیز او را دشمن بگیرید؛ جز این نیست که او دار و دسته ی خود را فرامی خواند تا از اصحاب دوزخ باشند. (۶)

کسانی که کفر ورزیدنـد، برایشان عذابی سـخت است، و کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسـته انجام داده اند، برای آنان آمرزش و پاداشی بزرگ خواهد بود. (۷)

پس آیا کسـی که عمل بدش برای او آراسـته شده و آن را نیکو می بیند، (مانند کسی است که هدایت یافته است.) پس بدون شک خداونـد هر که را بخواهد (و سـزاوار بداند) گمراه می کند و هر که را بخواهد (و شایسـته بداند) هدایت می نماید، پس مگذار به خاطر حسرت بر آنان جانت از دست برود، زیرا خداوند به آن چه انجام می دهند آگاهی کامل دارد. (۸)

و خداوند است که بادها را فرستاد تا ابر را برانگیزاند، پس آن را به سوی سرزمینی مرده راندیم، و به وسیله ی آن زمین را بعد از مردنش زنده نمودیم. رستاخیز نیز چنین است. (۹)

هر کس خواهـان عزّت است، پس عزّت، همه از آن اوست (و به هر که بخواهـد می دهـد.) تنهـا سـخن (و عقیـده ی) پاک به سوی او بالا می رود، و کار شایسـته آن را بالا می برد، و کسانی که برای انجام بدی ها نقشه می کشند، برایشان عذاب سختی است و نیرنگ آنان است که تباه می شود. (۱۰)

خداوند، شما را از خاک و سپس از نطفه آفرید؛ آن گاه شما را زوج یکدیگر قرار داد،

و هیـچ ماده ای جز با علم او باردار نشود و نزایـد، و هیچ کس عمر طولانی داده نشود و یا از عمرش کاسـته نشود، مگر آن که در کتاب (علم خدا ثبت گردیده) است؛ قطعاً این امر بر خداوند آسان است. (۱۱)

دو دریـا یکسـان نیسـتند: این یکی شـیرین، لطیف (و) نوشـیدنش گواراست، و آن یکی، شور و تلـخ است، ولی شـما از هر دو گـوشت تـازه می خوریـد و زیـور (و مرواریـد) بیرون می آوریـد و می پوشـید. کشـتی هـا را در آن می بینی که امـواج را می شکافند تا از فضل او (روزی) طلبید و شاید شکر گزار باشید. (۱۲)

شب را در روز فرو می برد و روز را در شب داخـل می کنـد. (از یکی می کاهـد و به دیگری می افزایـد.) و خورشـید و ماه را رام و مسـخّر نمود، هر یـک از آنهـا برای مـدّتی معین در حرکتنـد. این است خداونـد پروردگـار شـما، فرمـانروایی مخصوص اوست. و کسانی که به جای او می خوانید ما لکِ پوست هسته ی خرمائی نیستند. (۱۳)

اگر آن (بت)ها را بخوانید، دعای شـما را نمی شـنوند و اگر بشـنوند پاسـخی به شـما ندهند، و روز قیامت شـرک شما را انکار خواهند کرد، و هیچ کس مانند (خداوند) خبیر، تو را (به حقیقت کارها) آگاه نکند. (۱۴)

ای مردم! این شمایید که به خداوند نیاز دارید و (تنها) خداوند، بی نیاز و ستوده است. (۱۵)

اگر بخواهد شما را می برد و آفریده ی جدیدی می آورد. (۱۶)

و این کار بر خداوند سخت نیست. (۱۷)

و هیـچ فردی بار (گناه) دیگری را بر دوش نکشـد، و اگر سـنگین باری برای حمل بارش، حتّی از نزدیکان خود دعوتی کنـد، چیزی

از بارش حمل نشود (و کسی به او رحم نکند.) تو تنها کسانی را که در نهان از پروردگارشان می ترسند و نماز به پا می دارند هشدار می دهی، و هر کس (از گناه) پاک شود، پس این پاکی به نفع خود اوست و بازگشت (همه) تنها به سوی خداوند است. (۱۸)

(مؤمن و کافر یکسان نیستند چنانکه) نابینا و بینا یکسان نیستند. (۱۹)

تاریکی و روشنایی (نیز یکسان نیستند). (۲۰)

و سایه و گرمای آفتاب (یکسان نیستند). (۲۱)

و زندگان و مردگان یکسان نیستند. همانا خداوند (حق را) به هر کس که بخواهد می شنواند و تو هرگز نمی توانی به کسانی که در گورها هستند (حق را) بشنوانی. (۲۲)

تو جز بیم دهنده ای (بیش) نیستی. (۲۳)

همانا ما تو را به حق برای بشارت و هشدار فرستادیم و هیچ امّتی نبوده مگر آن که در آن هشدار دهنده ای گذشته است. (۲۴)

و اگر تو را تکذیب می کنند (نگران مباش، زیرا) بدون شک کفّاری که پیش از آنان بودند نیز (انبیا را) تکذیب نمودند، پیامبرانشان همراه با معجزه ها و دلایل آشکار و نوشته ها و کتاب روشنگر به سراغشان آمدند (امّا آنان ایمان نیاوردند). (۲۵)

سپس کسانی را که کفر ورزیدند (به مؤاخذه و مجازات) گرفتم، پس کیفر من چگونه است؟ (۲۶)

آیا ندیده ای که خداوند از آسمان، آبی فرو فرستاد، پس به واسطه ی آن میوه هایی رنگارنگ (از زمین) بیرون آوردیم. و از بعضی کوه ها (رگه ها و) راه های سفید و سرخ، به رنگ های گوناگون و کاملاً سیاه (بیرون آوردیم). (۲۷)

و همچنین از مردم و جنبنده ها و چهار پایان به رنگ های گوناگون (آفریدیم)؛ از میان بندگان او تنها دانشمندان

(ربّانی) خشیت الهی دارند، بی شک خداوند، عزیز و آمرزنده است. (۲۸)

همانا کسانی که کتاب خدا را تلاوت می کنند و نماز بر پا می دارند و از آن چه ما روزیشان کرده ایم، پنهان و آشکار انفاق می کنند، به تجارتی دل بسته اند که هرگز زوال نمی پذیرد. (۲۹)

خداوند پاداش آنان را به طور کامل عطا کند و از فضل خویش به آنان بیفزاید، چرا که خداوند آمرزنده و سپاسگزار است. (۳۰)

و آن چه از کتاب به سوی تو وحی کردیم، همان حق است که تصدیق کننده ی کتاب های پیش از آن است؛ قطعاً خداوند نسبت به بندگانش خبیر و بینا است. (۳۱)

آنگاه این کتاب (قرآن) را به گروهی از بندگانمان که (آنان را) برگزیدیم به میراث دادیم، پس برخی از بندگان ما (در عمل به کتاب) بر خود ستمکارند و بعضی میانه رو و برخی با اذن الهی نسبت به کارهای خیر سبقت گیرند، که این همان فضل بزرگ الهی است. (۳۲)

(پاداش الهی و آن فضل بزرگ،) باغ هایی همیشه سرسبز است که به آنها وارد خواهند شد، و در آنها با دستبندهایی از طلا و مروارید زینت می شوند و لباس آنان در آن جا (از) ابریشم است. (۳۳)

و گویند: سپاس برای خداوندی است که اندوه را از ما زدود، همانا پروردگار ما آمرزنده و سپاسگزار است. (۳۴)

خداوندی که ما را از فضل خویش در سرای ابدی جای داد که در آن جا هیچ رنجی به ما نمی رسد و درماندگی به سراغ ما نمی آید. (۳۵)

و کسانی که کفر ورزیدند، برایشان آتش دوزخ است، نه بر آنها حکم می شود که بمیرند و نه از عذاب دوزخ

تخفیفی برایشان هست؛ ما این گونه هر ناسپاسی را کیفر می دهیم. (۳۶)

و آن کفّار در دوزخ ناله می زنند (و می گویند:) پروردگارا! ما را خارج کن تا عمل صالحی انجام دهیم، غیر از آنچه که قبلاً انجام می دادیم. (در پاسخ به آنان گفته می شود:) آیا ما به شما چندان عمر ندادیم که در آن هر کس که بنای تذکّر دارد متذکّر شود و (عبرت گیرد؟ به علاوه) هشدار دهنده به سراغتان آمد (ولی شما توجّهی نکردید)، که اینک بچشید، پس برای ستمگران هیچ یاوری نیست. (۳۷)

همانا خداوند به غیب آسمان ها و زمین آگاه است، بدون شك او به راز دل ها داناست. (۳۸)

او کسی است که شما را در زمین جانشینان (پیشینیان) قرار داد؛ پس هر کس کفر ورزد بر ضررش خواهد بود و کافران را کفرشان جز دشمنی و خشم نزد پروردگارشان نمی افزاید، و کافران را کفرشان جز خسارت نمی افزاید. (۳۹)

بگو: آیا شریکان خویش را که به جای خداوند می خوانید دیده اید؟ به من نشان دهید که چه چیزی را از زمین آفریده اند، یا برای آنان در (آفرینش) آسمان ها مشارکتی است؟ یا به آنان کتابی داده ایم که ایشان، دلیل و حجّتی از آن بر شرك خود دارند؟ (نه، هیچ کدام نیست،) بلکه ستمکاران تنها بر اساس وعده ای (دروغی) که بعضی شان به بعضی دیگر (در مورد شفاعت) می دهند یکدیگر را فریب می دهند. (۴۰)

همانا خداوند آسمان ها و زمین را از زوال (و سقوط و خروج از مدار) نگاه می دارد، و اگر زوال پذیرند (و از مدار خارج شوند) احدی جز او نمی تواند آنها را نگاه دارد؛ البتّه او بردبار و آمرزنده است. (۴۱)

و

(مشرکان) با سخت ترین سوگندها، به خدا سوگند یاد کردند که اگر هشدار دهنده ای به سراغشان بیاید از هر یک از امّت های دیگر هدایت یافته تر شوند؛ پس همین که هشدار دهنده ای برایشان آمد، جز نفرت (از حق) چیزی بر آنان نیفزود. (۴۲)

(نفرت آنان از حق) به خاطر استکبار در زمین و نیرنگ بدشان بود، و نیرنگ بد جز اهلش را فرا نگیرد، پس آیا آنان جز سنّت (خداوند را در مورد قلع و قمع) پیشینیان انتظار دارند؟ با آنکه برای سنّت و قانون الهی هرگز جایگزینی نخواهی یافت، و هرگز برای سنّت الهی تغییری نخواهی یافت. (۴۳)

آیا در زمین سیر نکردند تا ببینند که سرانجام کسانی که قبل از ایشان بودند و قدرتشان بیش از آنان بود چه شد؟ و هیچ چیز در آسمان ها و زمین نیست که خداوند را به عجز در آورد (و از حیطه ی قدرت او خارج باشد.) البتّه او بس آگاه و تواناست. (۴۴)

و اگر خداوند مردم را به سزای آن چه انجام داده اند مؤاخذه نماید، هیچ جنبنده ای روی زمین باقی نمی ماند، ولی (سنّت خداوند بر آن است که) مردم را تا مدّتی معین مهلت دهد (تا خود را اصلاح نمایند)، پس همین که مدّتشان به سر آمد (آنان را مؤاخذه می کند.) و همانا خداوند به (احوال) بندگان خود بیناست (و هر کس را به مقتضای کردارش جزا می دهد). (۴۵)

ترجمه فارسی استاد مجتبوی

به نام خدای بخشاینده مهربان

سپاس و ستایش خدای راست، آفریننده آسمانها و زمین، همو که فرشتگان را فرستادگانی کرد دارای بالهایی دوگانه و سه گانه و چهارگانه، در آفرینش هر چه خواهد می افزاید، همانا خدا بر هر چیزی تواناست.

(۱)

هر بخشایشی که خدای برای مردمان بگشاید آن را باز دارنده ای نیست و هر چه را بازگیرد آن را پس از [باز گرفتن] وی فرستنده ای نباشد، و اوست توانای بی همتا و دانای با حکمت. (۲)

ای مردم، نعمت خدای را بر خود یاد کنید، آیا جز خدا آفریدگاری هست که شما را از آسمان و زمین روزی دهد؟ هیچ خدایی جز او نیست، پس چگونه و به کجا گردانیده می شوید (۳)

و اگر تو را دروغگو خوانند همانا فرستادگانی پیش از تو نیز دروغگو خوانده شدند، و کارها به خدای بازگردانده می شود. (۴)

ای مردم، همانا وعده خدا راست است، پس مبادا زندگانی این جهان شما را بفریبد، و مبادا آن فریب کار - شیطان - شما را به [بخشایش و کرم] خدا بفریبد. (۵)

همانا شیطان دشمن شماست، پس او را دشمن گیرید. جز این نیست که گروه خویش را می خواند تا از دوزخیان شوند. (۶)

کسانی که کافر شدند عذابی سخت دارند، و کسانی که ایمان آوردند و کارهای نیک و شایسته کردند آمرزش و مزدی بزرگ دارند. (۷)

پس آیا کسی که کردار زشتش در نظرش آراسته شده و آن را نیکو بیند، [مانند کسی است که براستی نیکوکار است]؟ پس خدا هر که را خواهد - سزاوار بداند - گمراه کند و هر که را خواهد - شایسته بداند - راه نماید. پس مبادا جان تو بر سر اندوه و دریغ بر آنها برود - هلاک شوی -، همانا خداوند بدانچه می کنند داناست. (۸)

و خداست که بادها را فرستاد تا ابر را بر می انگیزد، پس آن (ابر) را به سرزمین

مرده راندیم و زمین را پس از مردگی اش بدان زنده ساختیم. برانگیختن مردگان نیز چنین است. (۹)

هر که بزرگی و ارجمندی خواهد، پس [بداند که] بزرگی و ارجمندی همه از آن خداست. - و به هر که خواهد دهد - سخن نیکو و پاک به سوی او بالا- می رود و کردار نیک و شایسته آن را بالا- می برد. و کسانی که بدی ها می اندیشند آنان را عذابی سخت است، و ترفند و نیرنگ اینان نابود می گردد. (۱۰)

و خدا شما را از خاکی و سپس از نطفه ای آفرید آنگاه شما را جفتها - مردان و زنان - گردانید، و هیچ زنی بار نگیرد - باردار نشود - و بار ننهد - نزاید - مگر به دانش او، و به هیچ کسی زندگانی دراز داده نشود و از عمر هیچ کس کاسته نگردد مگر آنکه در کتابی - لوح محفوظ - ثبت است، همانا این کار بر خدا آسان است. (۱۱)

و دو دریا یکسان و برابر نیستند: این یک شیرین و خوشکام که آشامیدنش گوارا است و آن دیگر شور و تلخ. و از هر یک گوشت تازه - ماهی - می خورید و پیرایه و زیوری - مروارید - بیرون می آرید که می پوشید. و کشتی ها را در آن می بینی که آب را می شکافند تا از فزونی و بخشش او - روزی - بجویید و باشد که سپاس گزارید. (۱۲)

شب را در روز در می آورد و روز را در شب - اشاره است به کاهش و افزایش شب و روز - و خورشید و ماه را رام کرد و هر یک تا سرآمدی نامبرده روان

است. این است خدای، پروردگار شما، پادشاهی او راست، و آنان که به جای او می خوانید - می پرستید - پوست هسته خرمایی - کمترین چیزی - را دارا نیستند. (۱۳)

اگر بخوانیدشان خواندن شما را نشنوند، و اگر بشنوند پاسختان ندهند، و روز رستاخیز به انباز آوردنتان کافر شوند، و هیچ کس تو را مانند [خدای] آگاه [به حقیقت کارها] آگاه نکند. (۱۴)

ای مردم، شمایید نیازمندان به خدا، و خداست بی نیاز و ستوده. (۱۵)

اگر خواهد، شما را ببرد و آفریده ای نو بیارد. (۱۶)

و این کار بر خدای دشوار نیست. (۱۷)

و هیچ کس بار گناه دیگری را بر ندارد. و اگر گرانباری کسی را به برداشتن بار خویش بخواند، آن کس چیزی از آن بر ندارد گرچه خویشاوند [وی] باشد. جز این نیست که تو کسانی را بیم می دهی - بیم دادن تو تنها در کسانی اثر می کند - که از پروردگارشان در نهان می ترسند و نماز برپا داشته اند، و هر که پاکی ورزد - از پلیدی گناهان - همانا به سود خویشتن پاکی می ورزد، و بازگشت همه به سوی خداست. (۱۸)

و نابینا و بینا - کافر با مومن، نادان با دانا، نابخرد با خردمند - برابر نباشند، (۱۹)

و نه تاریکی ها و روشنایی - کفر با ایمان -، (۲۰)

و نه سایه و گرمای سوزان - بهشت با دوزخ -، (۲۱)

و نیز زندگان و مردگان - مومنان با کافران - برابر نیستند. همانا خدا آن را که خواهد - شایسته بداند - می شنواند. و تو کسانی را که در گورند - مرده دلان کافران - نشنوانی (۲۲)

تو جز

بیم کننده ای نیستی. (۲۳)

همانا تو را براستی و درستی مژده دهنده و بیم کننده فرستادیم، و هیچ امتی نبود مگر آنکه در میانشان بیم کننده ای - پیامبری - گذشت. (۲۴)

و اگر تو را دروغگو شمرند پس همانا کسانی که پیش از آنان بودند پیامبرانشان را که با حجتهای روشن - معجزه ها - و نوشته ها و کتاب روشنگر به نزدشان آمده بودند دروغگو شمردند. (۲۵)

سپس آنان را که کفر ورزیدند بگرفتم، پس ناپسند داشتن و کیفر من چگونه بود؟ (۲۶)

آیا ندیده ای که خدای از آسمان - از ابر - آبی فرود آورد، پس با آن میوه های رنگارنگ بیرون آوردیم، و از کوه ها راه هایی به رنگهای گوناگون سفید و سرخ و سخت سیاه است (۲۷)

و همچنین از مردم و جنبندگان و چهارپایان رنگهای گوناگون هست. از بندگان خدا تنها دانشوران - عالمان ربانی - از او می ترسند. همانا خدا توانای بی همتا و آمرزگار است. (۲۸)

همانا کسانی که کتاب خدای را می خوانند و نماز برپا داشته اند و از آنچه روزیشان کرده ایم نهان و آشکار انفاق کرده اند، تجارتی را امید می دارند که هرگز زیان نکند و ناروا - کساد و بی رونق - نشود (۲۹)

تا [خداوند] مزدهای ایشان را تمام بدهد و از فزونبخشی خویش بیفزایدشان، که او آمرزگار و سپاسدار است - مزد بندگان را تباه نمی سازد -. (۳۰)

و آنچه از این کتاب به تو وحی کردیم راست و درست است، آن [کتابهایی] را که در پیش آن است باور می دارد و راست می انگارد. هرآینه خدای به بندگان خود آگاه و بیناست. (۳۱)

سپس [این] کتاب - قرآن - را به کسانی از بندگانمان

که برگزیدیم میراث دادیم. پس، از آنان برخی بر خود ستم کار بودند و برخی میانه رو، و از ایشان برخی به خواست و فرمان خدا به نیکی ها پیشی گیرنده اند. این است فزونی و بخشش بزرگ (۳۲)

بهشتهایی پاینده که در آنها درآیند، در آنجا با دستواره هایی از طلا و با مروارید زیور شوند، و پوشش ایشان در آنجا پرنیان است. (۳۳)

و گویند: سپاس و ستایش خدای راست که اندوه از ما ببرد، هرآینه پروردگار ما آمرزگار و سپاسدار است. (۳۴)

آن [خدایی] که ما را از فضل خویش در [این] سرای ماندنی و جاویدان فرود آورد، در آنجا نه رنجی به ما رسد و نه درماندگی. (۳۵)

و کسانی که کافر شدند آنان را آتش دوزخ است، نه حکم شود بر آنها [به مرگ] تا بمیرند و نه عذابش از آنها سبک شود. اینچنین هر ناسپاسی را سزا می دهیم. (۳۶)

و آنها در آنجا فریاد کنند: خداوندا، ما را بیرون آر تا جز آن که می کردیم کار نیک و شایسته کنیم. [گوییم:] آیا شما را چندان عمر ندادیم که هر که پندپذیر است در آن مدت پند گیرد؟ و شما را بیم دهنده هم آمد، پس بچشید که ستم کاران را هیچ یاوری نیست. (۳۷)

همانا خداوند داننده ناپیداهای آسمانها و زمین است، و او به آنچه در سینه ها نهفته است داناست. (۳۸)

اوست که شما را در زمین جانشین [پیشینیان] گردانید، پس هر که کافر شود کفرش به زیان اوست. و کافران را کفرشان به نزد خداوندشان جز دشمنی و خشم نیفزاید و کافران را کفرشان جز زیان کاری نیفزاید. (۳۹)

بگو: آیا دیده اید شریکان خود

- بتها - را که به جای خدای یکتا می خوانید؟ مرا بنمایید که از زمین چه چیز آفریده اند. یا آنان را در آسمانها شرکتی هست؟ یا به آنها کتابی داده ایم که بر حجتی از آنند؟ [نه،] بلکه ستم کاران برخی به برخ دیگر جز فریب وعده نمی دهند. (۴۰)

خدا آسمانها و زمین را نگاه می دارد از اینکه از جایگاه - مسیر و مدار - خود بلغزند و به در روند، و اگر بلغزند هیچ کس، پس از او، نتواند آنها را نگاه داشت. همانا اوست بردبار و آمرزگار - که آنها را به کیفر شما بر سرتان فرو نمی افکند -. (۴۱)

و [مشرکان عرب] به خدا سوگند خوردند، سختترین سوگندها، که اگر آنان را بیم دهنده ای بیاید بی گمان راه یافته تر از هر امتی خواهند بود، پس چون بیم دهنده ای بدیشان آمد آنان را جز رمیدن و دوری [از حق] نیفزود (۴۲)

از روی بزرگمنشی و گردن کشی در زمین و نیرنگ بد. و نیرنگ بد جز سازنده آن را فرانگیرد. پس آیا جز روش و نهادی را که بر پیشینیان رفته است - یعنی عذاب را - چشم می دارند؟ پس روش و نهاد خدای را هرگز دگرگونی نیابی، و روش و نهاد خدای را هرگز گردانیدنی نیابی. (۴۳)

آیا در زمین گردش نکردند تا ببینند که سرانجام کسانی که پیش از آنها بودند و نیرومندتر از آنها بودند چگونه شد؟ و هیچ چیز در آسمانها و در زمین نیست که خدای را ناتوان سازد، همانا او دانا و تواناست. (۴۴)

و اگر خدای مردم را به سزای آنچه کرده اند می گرفت هیچ جنبنده ای بر پشت آن - زمین - نمی گذاشت،

ولیکن آنان را تا سرآمدی نامبرده واپس می دارد، پس چون سرآمدشان فرارسد همانا خداوند به [احوال] بندگان خود بیناست - و از این رو هر کس را به کردارش جزا می دهد -. (۴۵)

ترجمه فارسی استاد آیتی

به نام خدای بخشاینده مهربان

ستایش از آن خداوند است، آفریننده آسمانها و زمین، آن که فرشتگان را رسولان گردانید. فرشتگانی که بالهایی دارند، دو دو و سه سه و چهار چهار. در آفرینش هر چه بخواهد می افزاید، زیرا خدا بر هر کاری تواناست. (۱)

رحمتی که خدا بر مردم بگشاید کس نتواند که بازش دارد. و چون چیزی را دریغ دارد کس نتواند جز او که روانش دارد. و اوست پیروزمند و حکیم. (۲)

ای مردم، نعمتی را که خدا بر شما ارزانی داشته است یاد کنید. آیا جز خدا آفریننده دیگری هست که شما را از آسمان و زمین روزی دهد؟ خدایی جز او نیست، پس چگونه از حق منحرفتان می کنند. (۳)

اگر تو را تکذیب کرده اند، پیامبرانی را هم که پیش از تو بوده اند تکذیب کرده اند و همه کارها به خدا باز گردانده شود. (۴)

ای مردم، وعده خدا حق است. زندگی دنیا شما را نفریبد، و آن شیطان فریبنده به خدا مغرورتان نگرداند. (۵)

شیطان دشمن شماست. او را دشمن گیرید. او فرمانبران خویش را فرا می خواند تا همه از دوزخیان باشند. (۶)

و کافران را عذابی است سخت، و برای کسانی که ایمان آورده اند و کارهای شایسته کرده اند آمرزش و اجر بزرگی است. (۷)

آیا آن که کردار بدش در نظرش آراسته شده ، چنان که نیکویش پنداشت، همانند

کسی است که چنین نیست؟ پس خدا هر که را خواهد گمراه می کند و هر که را خواهد هدایت می کند. نباید که جان تو به خاطر آنها دچار اندوه شود. زیرا خدا به کارهایی که می کنند آگاه است. (۸)

خداست که بادها را فرستاد تا ابرها را برانگیزند. و ما آنها را به سرزمینهای مرده می رانیم و زمین مرده را به آن زنده می کنیم. زنده گشتن در روز قیامت نیز چنین است. (۹)

هر که خواهان عزت است بداند که عزت، همگی از آن خداست. سخن خوش و پاک به سوی او بالا می رود و کردار نیک است که آن را بالا ـ می برد. و برای آنان که از روی مکر به تبهکاری می پردازند عذابی است سخت و مکرشان نیز از میان برود. (۱۰)

خدا شما را از خاک و سپس از نطفه بیافرید. آنگاه جفتهای یکدیگرتان قرار داد. هیچ زنی آبستن نمی شود و نمی زاید مگر به علم او. و عمر هیچ سالخورده ای به درازا نکشد و از عمر کسی کاسته نگردد، جز آنکه همه در کتابی نوشته شده است. و این کارها بر خدا آسان است. (۱۱)

این دو دریا یکسان نیستند: یکی آبش شیرین و گواراست و یکی شور و تلخ. از هر دو گوشت تازه می خورید، و از آنها چیزهایی برای آرایش تن خویش بیرون می کشید. و می بینی کشتیها را که آب را می شکافند تا شما از فضل خدا روزی طلبید و باشد که سپاسگزار باشید. (۱۲)

از شب می کاهد و به روز می افزاید و از

روز می کاهد و به شب می افزاید و آفتاب و ماه را رام کرد. هر یک تا زمانی معین در حرکتند. این است خدا پروردگار شما. فرمانروایی از آن اوست. چیزهایی را که سوای او به خدایی می خوانید مالك پوست میان هسته خرمایی هم نیستند. (۱۳)

و اگر آنها را بخوانید، صدایتان را نمی شنوند و اگر بشنوند. پاسختان نگویند. و در روز قیامت شرک آوردنتان را انکار کنند. و کس همانند خدای آگاه خبردارت نسازد. (۱۴)

ای مردم، همه شما به خدا نیازمندید. اوست بی نیاز و ستودنی . (۱۵)

اگر بخواهد، شما را از میان می برد و مردمی تازه می آورد. (۱۶)

و این کار بر خدا دشوار نیست. (۱۷)

هیچ کس بار گناه دیگری را بر دوش نکشد. و اگر گرانباری کسی را به حمل کردن بار خود فراخواند، هرچند خویشاوند او باشد، از حمل آن سر باز زند. تو فقط کسانی را می ترسانی که از پروردگارشان. نادیده ، بیمناکند و نماز می گزارند. و هر که پاك شود برای خود پاك شود. و سرانجام همه به سوی خداست. (۱۸)

نابینا و بینا برابر نیستند. (۱۹)

و نه تاریکی و روشنی . (۲۰)

و نه سایه و حرارت آفتاب. (۲۱)

و زندگان و مردگان برابر نیستند. خدا هر که را خواهد می شنواند. و تو نمی توانی سخن خود را به مردگانی که در گور خفته اند بشنوانی . (۲۲)

تو جز بیمدهنده ای نیستی . (۲۳)

ما تو را به حق به رسالت فرستادیم تا مژده دهی و بیم دهی و هیچ ملتی نیست مگر آنکه به

میانشان بیمدهنده ای بوده است. (۲۴)

اگر تو را تکذیب می کنند، کسانی هم که پیش از اینان بوده اند پیامبرانشان را که با معجزات و با نوشته ها و کتابی روشنایی بخش به میانشان آمده بودند، تکذیب کرده اند. (۲۵)

سپس آنهایی را که کفر می ورزیدند فرو گرفتم. عقوبت من چگونه بود. (۲۶)

آیا ندیده ای که خدا از آسمان باران فرستاد و بدان میوه های گوناگون رویانیدیم؟ و از کوهها راهها پدید آوردیم: سفید و سرخ و رنگارنگ و به غایت سیاه . (۲۷)

همچنین از مردم و جنبندگان و چهارپایان گوناگون. هر آینه از میان بندگان خدا تنها دانشمندان از او می ترسند. و خدا پیروزمند و آمرزنده است. (۲۸)

آنان که کتاب خدا را می خوانند و نماز می گزارند و از آنچه به آنها داده ایم پنهانی و آشکار انفاق می کنند، امیدوار به تجارتی هستند که هرگز زیان نمی کند. (۲۹)

زیرا خدا پاداششان را به تمامی می دهد و از فضل خود چیزی بر آن می افزاید. زیرا آمرزنده و پذیرای سپاس است. (۳۰)

هر چه از این کتاب به تو وحی کرده ایم حق است، که کتابهای پیش از خود را تصدیق می کند و خدا بر بندگانش آگاه و بیناست. (۳۱)

سپس کتاب را به کسانی از بندگانمان که برگزیده بودیم به میراث دادیم. بعضی بر خود ستم کردند و بعضی راه میانه را برگزیدند و بعضی به فرمان خدا در کارهای نیک پیشی گرفتند. و این است بخشایش بزرگ. (۳۲)

به بهشتهایی که جایگاه جاودانه آنهاست داخل می شوند. در آنجا به دستبندهای زر

و مرواریدشان می آرایند و در آنجا جامه هاشان از حریر است. (۳۳)

و می گویند: سپاس خدایی را که اندوه از ما دور کرد، زیرا پروردگار ما آمرزنده و شکرپذیر است. (۳۴)

آن خدایی که ما را از فضل خویش بدین سرای جاویدان در آورد. که در آنجا نه رنجی به ما می رسد و نه خستگی . (۳۵)

و کافران را آتش جهنم است، نه بمیرانندشان و نه از عذابشان کاسته گردد. ناسپاسان را چنین کیفر می دهیم. (۳۶)

و از درون آتش فریاد زنند: ای پروردگار ما، ما را بیرون آر تا کارهایی شایسته کنیم، غیر از آنچه می کردیم. آیا آن قدر شما را عمر نداده بودیم که پند گیرندگان پند گیرند؟ و شما را بیمدهنده آمد. پس بچشید، که گناهکاران را یاوری نیست. (۳۷)

خدا، دانای نهان آسمانها و زمین است و او به آنچه در دلهاست آگاه است. (۳۸)

اوست که شما را در روی زمین جانشین پیشینیان کرد. پس هر کس که ناسپاسی کند، ناسپاسی اش بر زیان اوست، و کفر کافران جز بر دشمنی پروردگارشان با آنها، نیفزاید. نیز کفر کافران جز به خسرانشان نیفزاید. (۳۹)

بگو: آن شریکانی را که به جای خدای یکتا می خواندید، دیدید؟ به من بنمایید که از این زمین چه چیز را آفریده اند؟ یا در آفرینش آسمان چه مشارکتی داشته اند؟ آیا بر آنها کتابی فرستاده ایم که آن را حجت خود سازند؟ نه ، ستمکاران به یکدیگر جز فریب وعده ای نمی دهند. (۴۰)

خدا آسمانها و زمین را نگه می دارد تا زوال نیابند، و اگر به زوال

گرایند، هیچ یک از شما -جز او- نمی تواند آنها را نگهدارد. هر آینه خدا بردبار و آمرزنده است. (۴۱)

به خدا قسمهای سخت خوردند که اگر بیمدهنده ای بیاید بهتر از هر امت دیگر هدایت یابند. ولی چون بیمدهنده ای آمد، جز نفرتشان نیفزود. (۴۲)

به سرکشی در زمین و نیرنگهای بد. و این نیرنگهای بد جز نیرنگبازان را در برنگیرد. آیا جز سنتی که بر گذشتگان رفته است منتظر چیز دیگری هستند؟ در سنت خدا هیچ تبدیلی نمی یابی و در سنت خدا هیچ تغییری نمی یابی . (۴۳)

آیا در زمین نمی گردند تا ببینند که عاقبت مردمی که پیش از آنها بوده اند و نیرویی بیشتر داشته اند به کجا کشید؟ هیچ چیز در آسمانها و زمین نیست که خدا را ناتوان سازد. زیرا او دانا و تواناست. (۴۴)

و اگر خدا بخواهد مردم را به سبب کارهایی که کرده اند بازخواست کند، بر روی زمین هیچ جنبده ای باقی نگذارد. ولی آنها را تا زمانی معین مهلت می دهد و چون مدتشان به سر آمد، به اعمال بندگان خویش آگاه است. (۴۵)

ترجمه فارسی استاد خرمشاهی

به نام خداوند بخشنده مهربان

سپاس خداوند را، پدید آورنده آسمانها و زمین، که فرشتگان را پیام رسان گردانده است، [فرشتگانی] که دارای بالهای دوگانه و سه گانه و چهارگانه اند، در آفرینش هر چه خواهد می افزاید، بی گمان خداوند بر همه چیز تواناست (۱)

هر رحمتی که خداوند در حق مردم گشاده سازد، بازدارنده ای ندارد، و هر آنچه فرو بندد، گشاینده ای جز او ندارد، و او پیروزمند فرزانه است (۲)

ای مردم نعمت الهی را بر خودتان یاد آورید، آیا

آفریدگاری غیر از خداوند هست که شما را از آسمان و زمین روزی دهد؟ خدایی جز او نیست، پس چگونه بیراهه می روید (۳)

و اگر تو را دروغزن شمردند بدان که پیامبران پیش از تو هم با تکذیب روبه رو شدند، و کارها به سوی خداوند بازگردانده می شود (۴)

ای مردم بی گمان وعده الهی حق است، پس زندگانی دنیا شما را مفریبد، و [شیطان] فریبکار شما را نسبت به خداوند فریفته نگرداند (۵)

بی گمان شیطان دشمن شماست، شما هم او را دشمن گیرید، جز این نیست که او حزبش را دعوت می کند که سرانجام از دوزخیان باشند (۶)

کسانی که کفرورزیده اند عذابی شدید [در پیش] دارند، و کسانی که ایمان آورده اند و کارهای شایسته کرده اند، از آمرزش و پاداشی عظیم برخوردارند (۷)

آیا کسی که بدی عملش در نظرش آراسته جلوه داده شده است، و لذا آن را نیک می بیند [مانند کسی است که خداوند هدایتش کرده باشد] بی گمان خداوند هر کس را که خواهد بیراه دارد، و هر کس را که خواهد هدایت کند. مبادا جان تو از حسرت خوردن بر ایشان بفرساید، بی گمان خداوند به آنچه می کنند آگاه است (۸)

و خداوند کسی است که بادها را می فرستد که ابری را بر می انگیزد، آنگاه آن را به سوی سرزمینی پژمرده می رانیم، و بدان زمین را بعد از پژمردنش زنده می داریم، رستاخیز هم همینگونه است (۹)

هر کس عزت می خواهد [بداند که] هر چه عزت است، نزد خداوند است، سخنان پاکیزه به سوی او بالا می رود، و کار نیک آن را بالا می برد، و کسانی که بدسگالی می کنند، عذابی شدید [در پیش] دارند، و مکر

ایشان بر باد است (۱۰)

و خداوند شما را از خاک، سپس از نطفه آفریده است، سپس شما را زوج [نر و ماده] گردانده است، و هیچ زنی باردار نمی شود و وضع حمل نمی کند مگر با علم او، و هیچ کهنسالی عمر داده یا از عمر او کاسته نمی شود، مگر آنکه در کتابی [مسطور] است، این امر بر خداوند آسان است (۱۱)

و آن دو دریا برابر نیستند، این یک شیرین خوشگوار که نوشیدنش گواراست، و این یک شور و تلخ، و از هر کدام گوشت تر و تازه می خورید، و [از آنها] زیوری بیرون می آورید و آن را می پوشید کشتیی [ها] را در آن، دریا شکاف می بینی تا در طلب روزی مقرر از جانب او برآیید، و باشد که سپاس بگزارید (۱۲)

از شب می کاهد و بر روز می افزاید و از روز می کاهد و بر شب می افزاید، و خورشید و ماه را رام کرده است که هر یک تا سرآمدی معین جریان دارند، چنین است خداوند پروردگارتان، که فرمانروایی او راست، و کسانی که [ای ناباوران] به جای او می خوانید، مالک [چیزی حتی به اندازه] پوست هسته خرما نیستند (۱۳)

اگر بخوانیدشان، ندای شما را نمی شنوند، و اگر هم می شنیدند، پاسختان را نمی دادند، و روز قیامت، شرک شما را انکار می کنند، و هیچ کس چون [خداوند] آگاه تو را آگاه نمی سازد (۱۴)

هان ای مردم، شما [نادار و] نیازمند به خداوند هستید، و خداوند است که بی نیاز ستوده است (۱۵)

اگر بخواهد شما را [از میان] می برد، و آفریدگان جدیدی به میان می آورد (۱۶)

و این امر بر خداوند دشوار نیست (۱۷)

و هیچ

بردارنـده ای بار گناه دیگری را بر نـدارد، و اگر گرانباری [دیگران را] بخوانـد که بارش را بردارنـد، چیزی از آن بار برداشـته نشود، و اگر چه [مخاطب] خویشاونـد باشد، تو فقط کسانی را که به نادیده از پروردگارشان خوف و خشـیت دارند، و نماز را برپا می دارنـد، هشـدار می دهی، و هر کس پاکی ورزد، همانا به سود خویش پاکی ورزیده است، و سـیر و سـرانجام به سوی خداوند است (۱۸)

و نابینا و بینا برابر نیست (۱۹)

و نه تاریکی و روشنایی (۲۰)

و نیز سایه و آتشباد (۲۱)

و [دل] زندگان و [دل] مردگان نیز برابر نیستند، بی گمان خداوند هر کس را که بخواهد [پیام و پند خویش] می شنواند، و تو شنواننده [پند و پیامی به] در گور خفتگان نیستی (۲۲)

تو نیستی مگر هشداردهنده ای (۲۳)

ما تو را به حق، مژده رسان و هشداردهنده فرستاده ایم، و امتی نیست مگر آنکه در میان آنان هشداردهنده ای بوده است (۲۴)

و اگر تو را تکذیب کردند، بدان که پیشـینیان آنان هم که پیامبرانشان برای آنان پدیده های روشنگر و نوشته ها و کتاب[های] روشنگر آوردند، نیز تکذیب پیشه کردند (۲۵)

سپس کافران را فرو گرفتم، [بنگر] تا عقاب من چگونه بوده است (۲۶)

آیا ننگریسـته ای که خداوند از آسـمان آبی فرو فرسـتاده است، سپس بدان میوه های رنگارنگ برآوردیم، و نیز از کوه ها راه هایی سفید و سرخ رنگارنگ، و همچنین سیاه سیاه [پدید آوردیم] (۲۷)

بدین گونه از مردم و جانوران و چارپایان رنگارنگ [آفریده ایم]، از میان بندگان خداوند فقط دانشوران از او خوف و خشیت دارند، بی گمان خداوند پیروزمند آمرزگار است (۲۸)

بی گمان کسانی که کتاب الهی را

می خوانند، و نماز را برپا می دارند، و از آنچه به ایشان روزی داده ایم، پنهان و آشکارا می بخشند، به سودایی که هرگز زیان ندارد، امید دارند (۲۹)

تا سرانجام پاداشهایشان را به تمام و کمال بپردازد، و از فضل خویش به سهمشان بیفزاید، چرا که آمرزگار و قدردان است (۳۰)

و آنچه از کتاب [آسمانی] به تو وحی کرده ایم، حق است و همخوان با آنچه [از کتب آسمانی، که] پیشاپیش اوست، بی گمان خداوند به [احوال] بندگانش آگاه بیناست (۳۱)

سپس کتاب آسمانی را به بندگان خود که برگزیده بودیمشان به میراث دادیم، و از ایشان [بعضی] ستمکار در حق خویش، و بعضی از ایشان میانه رو، و بعضی از ایشان پیشتاز در نیکوکاری ها به اذن الهی است، این همانا فضل بزرگ است (۳۲)

بهشتهای عدن که واردش شوند، و در آنجا به دستبندهایی زرین و مروارید آراسته شوند، و لباس آنان در آنجا ابریشم است (۳۳)

و گویند سپاس خداوندی را که از ما اندوه را زدود، بی گمان پروردگار ما آمرزگار قدردان است (۳۴)

همان که ما را از فضل خویش به اقامتگاه جاویدان درآورد، که در آنجا به ما خستگی نرسد، و در آنجا به ما ماندگی نرسد (۳۵)

و کسانی که کفر ورزیده اند، آتش جهنم را در پیش دارند، که نه کارشان سپری شود که بمیرند، و نه چیزی از عذاب آن از ایشان کاسته شود، بدینسان هر [انسان] ناسپاسی را جزا دهیم (۳۶)

و ایشان در آنجا فریاد بردارند که پروردگارا ما را بیرون آور، که کاری شایسته، غیر از آنچه می کردیم، پیشه کنیم. [در پاسخشان گوییم] آیا شما را چندان عمر ندادیم

که در آن هر کس که اهل پند گرفتن است، پند گیرد و آیا [پیامبر] هشداردهنده ای به سوی شما نیامد؟ پس [عذاب را] بچشید که ستمکاران [مشرک] یاوری ندارند (۳۷)

بی گمان خداوند دانای نهانی های آسمانها و زمین است، او دانای راز دلهاست (۳۸)

او کسی است که شما را در این سرزمین جانشینان [پیشینیان] ساخت، پس هر کس کفر ورزد، کفرش به زیان اوست، و کافران را کفرشان در نزد خداوند جز نفرت نیفزاید، و کافران را کفرشان جز زیان نیفزاید (۳۹)

بگو آیا شریکانی را که به جای خداوند قائلید نگریسته اید، به من بنمایانید چه چیزی را در زمین آفریده اند؟، یا آیا در [آفرینش] آسمانها شرکتی داشته اند؟ یا آیا به آنان کتابی داده ایم که ایشان بر مبنای آن حجتی [در دست] دارند؟ حق این است که ستمکاران [مشرک] به یکدیگر وعده ای جز فریب نمی دهند (۴۰)

بی گمان خداوند آسمانها و زمین را از زوال نگه می دارد، و اگر بخواهند زوال یابند هیچ کس جز او نگاهشان نمی دارد، او بردبار آمرزگار است (۴۱)

و سختترین سوگندهایشان را به [نام] خدا یاد کنند که اگر [پیامبر] هشداردهنده ای به نزد آنان می آمد، از هر یک از امتها [یهود و نصارا] ره یافته تر می شدند، و چون هشداردهنده ای به نزدشان آمد، جز بر گریزشان نیفزود (۴۲)

و این از سر استکبار در این سرزمین و بدسگالی بود، و بدسگالی جز به صاحب آن باز نمی گردد، آیا جز سنت پیشینیان را انتظار می کشند؟ پس هرگز در سنت الهی تبدیلی نمی یابی، و هرگز در سنت الهی تغییری نمی یابی (۴۳)

آیا در زمین سیر و سفر نکرده اند که بنگرند سرانجام کسانی که پیش از

ایشان بودنـد و از ایشان نیرومنـدتر بودنـد، چگونه بوده است؟ و هیـچ چیز در آسـمانها و زمین از [حیطه قدرت] خداوند نتواند گریخت، چرا که او دانای تواناست (۴۴)

و اگر خداونـد مردمـان را به خـاطر کـار و کردار [ناروای] آنان فرو می گرفت، هیـچ جانوری را بر پشت آن [زمین] باقی نمی گـذارد، ولی ایشان را تا سـرآمدی معین باز پس می دارد، و چون اجلشان فرارسـد، آنگاه خداونـد در حق بنـدگانش بیناسـت (۴۵)

ترجمه فارسی استاد معزی

بنام خداوند بخشاینده مهربان

سپاس خـدا را آفریننـده آسـمانها و زمین گرداننـده فرشـتگان فرسـتادگانی دارنـدگان بالهائی دوتا و سه تا و چهارتا بیفزاید در آفرینش آنچه خواهد همانا خدا است بر همه چیز توانا (۱)

آنچه بگشایـد خـدا برای مردم از رحمت نیسـتش بازدارنـده و آنچه بازدارد نیسـتش رهاکننـده ای پس از او و او است عزتمند حکیم (۲)

ای مردم یاد آرید نعمت خدا را بر شـما آیا هست آفریننده ای جز خدا که روزی دهد شـما را از آسـمان و زمین نیست خدائی جز او پس کجا به دروغ رانده می شوید (۳)

و اگر تکذیبت کنند همانا تکذیب شدند فرستادگانی پیش از تو و بسوی خدا بازگردانیده شوند کارها (۴)

ای مردم همانا وعده خدا است حقّ پس نفریبد شما را زندگانی دنیا و فریب ندهد شما را به خدا فریب دهنده (۵)

همانا شـیطان شـما را است دشـمنی پس برگیریدش دشمن جز این نیست که می خواند دسته خویش را تا شوند از یاران آتش سوزان (۶)

آنان که کفر ورزیدنـد برای ایشان است شـکنجه ای سـخت و آنان که ایمان آوردنـد و کردار شایسـته کردنـد ایشان را اسـت آمرزشی و مزدی بزرگ (۷)

آیا کسی

که آراسته شود برایش بدی کارش پس آن را نکو بیند همانا خدا گمراه سازد هر که را خواهد و هدایت کند هر که را خواهد پس نرود جانت اندوه هائی (دریغهایی) بر ایشان همانا خدا دانا است بدانچه می سازند (۸)

و خدا است آنکه فرستاد بادها را پس برانگیزند ابری پس راندیمش بسوی شهری مرده پس زنده سازیم بدان زمین را پس از مرگش چنین است برانگیختن (یا گردآوردن) (۹)

آنکو عزت جوید پس برای خدا است عزت همگی بسویش بالا ـ رود سخنان پاک و کردار نیک را او بالا ـ برد و آنان که نیرنگهای زشت آرند ایشان را است عذابی سخت و نیرنگ آنان است تباه و نابود (۱۰)

و خدا بیافرید شما را از خاکی پس از چکه آبی سپس گردانید شما را جفتهائی و بارور نگردد ماده ای و نه بنهد بارش را جز با علم او و سالمند نشود سالمندی و نه کاسته شود از سالش مگر در کتابی است همانا آن است بر خدا آسان (۱۱)

و یکسان نیستند دو دریا این خوشکام شیرین که گوارا است نوشابه آن و آن نمکی شور (یا تلخ) و از هر یک خورید ماهیی تازه و برون آرید زیوری که پوشیدش و بینی کشتی ها را در آن رونده تا بجوئید از فضلش و شاید سپاسگزارید (۱۲)

فروبرد شب را در روز و فروبرد روز را در شب و رام گرداند مهر و ماه را هر کدام روانند تا سرآمدی نامبرده این است پروردگار شما وی را است پادشاهی و آنان که خوانید جز او دارا نیستند پوست هسته خرمائی (۱۳)

اگر بخوانیدشان نشنوند بانگ

شما را و اگر می شـنیدند پاسخ نمی گفتندتان و روز قیامت کفران ورزند به شرک ورزی شما و آگاه نسازدت همانند کاردان (۱۴)

ای مردم شمائید نیازمندان به خدا و خدا است بی نیاز ستوده (۱۵)

اگر خواهد ببرد شما را و بیارد آفرینشی نوین (۱۶)

و نیست آن بر خدا گران (۱۷)

و برندارد گنهباری بار دیگری را و اگر بخواند گرانباری بسوی بارش برداشـته نشود از او چیزی و اگر چه باشد خویشاوند جز این نیست که بیم دهی آنـان را که می پرسـتند پروردگـار خویش را به نهان و بپای دارنـد نماز را و آنکه پاکی جویـد جز این نیست که برای خویش پاکی جوید و بسوی خداست بازگشت (۱۸)

یکسان نیستند کور و بینا (۱۹)

و نه تاریکی ها و نه روشنائی (۲۰)

و نه سایه و نه سوزش گرما (۲۱)

و یکسان نیستند زندگان و نه مردگان همانا خدا می شنواند هر که را خواهد و نیستی تو شنواننده آنان که در گورستانند (۲۲)

نیستی تو جز بیم دهنده (۲۳)

همانا فرستادیمت به حقّ نویددهنده و ترساننده و نیست ملتی جز آنکه بگذشت در آن ترساننده ای (۲۴)

و اگر تکذیب کنند همانا تکذیب کردند آنان که پیش از ایشان بودند بیامدندشان پیمبرانشان به نشانی ها و به کتابها و به نامه درخشان (۲۵)

سپس برگرفتیم آنان را که کفر ورزیدند پس چگونه بود کیفرم (۲۶)

آیا ندیدی که خدا فرستاد از آسمان آبی پس برون آوردیم بدان میوه هائی به رنگهای گوناگون و از کوه ها راه هائی سفید و سرخ رنگارنگ و سیاه هائی تار (۲۷)

و از مردم و جنبندگان و دامها به رنگهای گوناگون بدینسان جز این نیست که

می ترسند خدا را از بندگانش دانشمندان همانا خدا است عزتمند آمرزگار (۲۸)

آنان که خوانند کتاب خدا را و بپای دارند نماز را و دهند از آنچه روزیشان دادیم نهان و آشکارا امید دارند سوداگریی را که هرگز تباه نگردد (۲۹)

تا بپردازد بدیشان پاداش ایشان را تمامی و بیفزایدشان از فضل خویش و او است آمرزنده سپاسگزار (۳۰)

و آنچه وحی فرستادیم بسوی تو از کتاب آن است حقّ تصدیق کننده آنچه پیش روی آن است همانا خداوند است به بندگان خویش آگهی بینا (۳۱)

سپس ارث دادیم کتاب را بدانان که برگزیدیم از بندگان خویش پس از ایشان است ستم کننده بر جان خود و از ایشان است میانه روی و از ایشان است سبقت گیرنده به خوبی ها به دستور خدا این است آن فضل بزرگ (۳۲)

بهشتهای جاودان در آنها درآیند آراسته شوند در آنها با زیورهائی از زر و دستبرنجهای زرین و مروارید و پوشاک ایشان در آن است حریر (ابریشم) (۳۳)

و گفتند سپاس خدای را که برد از ما اندوه را همانا پروردگار ما است آمرزنده سپاسگزار (۳۴)

آنکو جایگزین ساخت ما را در سرای آرمیدن از فضل خویش نرسد ما را در آن خستگی و نه ما را رسد در آن رنجی (۳۵)

و آنان که کفر ورزیدند ایشان را است آتش دوزخ نه گذرانیده شود بر ایشان تا بمیرند و نه کاسته شود از ایشان از عذابش بدینسان پاداش دهیم به هر ناسپاسی (۳۶)

و ایشان می نالند در آن پروردگارا برون آر ما را تا بکنیم کرداری شایسته جز آنچه بودیم می کردیم آیا عمر ندادیم شما را آنچه یادآور شود در

آن آنکه یادآور شود و بیامد شما را ترساننده ای پس بچشید که نیست ستمگران را یاوری (۳۷)

همانا خدا است داننده نهان آسمانها و زمین همانا او است دانا بدانچه در سینه ها است (۳۸)

او است آنکه گردانید شما را جانشینانی در زمین پس آنکو کفر ورزد بر او است کفرش و نیفزاید کافران را کفرشان نزد پروردگارشان مگر خشمی و نیفزاید کافران را کفرشان مگر زیانی (۳۹)

بگو آیا دیدید شریکان خویش را که خوانید جز خدا بنمایانیدم چه چیز آفریدند از زمین یا آنان را است شرکتی در آسمانها یا دادیم بدیشان کتابی پس ایشانند بر روشنائی (یا نشانی) از آن بلکه وعده نمی دهند ستمگران برخی از ایشان برخی را جز فریب (۴۰)

همانا خدا نگهدارد آسمانها و زمین را از آنکه بیفتند و اگر بیفتند نگه ندارد آنها را کسی پس از او همانا او است بردبار آمرزگار (۴۱)

و سوگند یاد کردند به خدا سخت ترین سوگندان خویش را که اگر بیایدشان ترساننده ای هر آینه باشند راه یابنده تر از یکی از امتها پس هنگامی که بیامدشان ترساننده ای نیفزود ایشان را جز رمیدنی (نفرتی) (۴۲)

برتری جستنی در زمین و نیرنگ زشت و فرود نیاید نیرنگ زشت جز به اهلش پس آیا جز شیوه پیشینیان را منتظرند که هرگز نیابی شیوه خدا را دگرگونی و نه هرگز یابی شیوه خدا را بازگشتنی (۴۳)

آیا نگشتند در زمین تا بنگرند چگونه بود فرجام آنان که پیش از ایشان بودند بودند سخت تر از ایشان در نیرو و نبود خدا به عجزآرنده او چیزی در آسمانها و نه در زمین همانا او است دانای توانا (۴۴)

و

اگر بگیرد خدا مردم را بدانچه فراهم کردند نگذارد بر پشت آن جنبنده ای لیکن پس اندازدشان تا سرآمدی نامبرده پس گاهی که بیاید سرآمدشان همانا خدا است به بندگان خویش بینا (۴۵)

ترجمه انگلیسی قرائی

.In the Name of Allah, the All-beneficent, the All-merciful

۱ All praise belongs to Allah, originator of the heavens and the earth, maker of the angels [His] messengers, possessing wings, two, three or four [of them]. He adds to the creation whatever He wishes. Indeed Allah has power over all things.

۲ Whatever mercy Allah unfolds for the people, no one can withhold it; and whatever He withholds no one can release it after Him, and He is the All-mighty, the All-wise.

۳ O mankind! Remember Allah's blessing upon you! Is there any creator other than Allah who provides for you from the sky and the earth? There is no god except Him. So where do you stray?

۴ If they impugn you, certainly [other] apostles were impugned before you, and all mat-ters are returned to Allah.

۵ O mankind! Allah's promise is indeed true. So do not let the life of the world deceive you, nor let the Deceiver deceive you concerning Allah.

۶ Satan is indeed your enemy, so treat him as an enemy. He only invites his confeder-ates so that they may be among the inmates of the Blaze.

۷ There is a severe punishment for the faithless, but for those who have faith and do righteous deeds there will be forgiveness and a great reward.

۸ Is someone the

evil of whose conduct is presented as decorous to him, so he regards it as good...
Indeed Allah leads astray whomever He wishes, and guides whomever He wishes. So
do not fret yourself to death regretting for them. Indeed Allah knows best what they
.do

It is Allah who sends the winds and they raise a cloud; then We drive it toward a ٩
dead land and with it revive the earth after its death. Likewise will be the resurrection
.[[of the dead

Whoever seeks honour [should know that] honour entirely belongs to Allah. To Him ١٠
ascends the good word, and He elevates righteous conduct; as for those who devise
evil schemes, there is a severe punishment for them, and their plotting shall come to
.naught

Allah created you from dust, then from a drop of [seminal] fluid, then He made you ١١
mates. No female conceives or delivers except with His knowledge, and no elderly
person advances in years, nor is anything diminished of his life, but it is [recorded] in a
.Book. That is indeed easy for Allah

Not alike are the two seas: this one sweet and agreeable, pleasant to drink, and ١٢
that one briny and bitter, and from each you eat fresh meat and obtain ornaments
which you wear. And you see the ships plowing through them, that you may seek of
.His grace, and so that you may give thanks

He makes the night pass into the day and makes the day pass into the night, and ١٣

He has disposed the sun and the moon, each moving for a specified term. That is
Allah, your Lord; to Him belongs all sovereignty. As for those whom you invoke
.besides Him, they do not control so much as the husk of a date stone

If you invoke them they will not hear your invocation, and even if they heard they ١۴
cannot respond to you, and on the Day of Resurrection they will forswear your poly-
.theism, and none can inform you like the One who is all-aware

O mankind! You are the ones who stand in need of Allah, and Allah—He is the All- ١۵
.sufficient, the All-laudable

;If He wishes, He will take you away, and bring about a new creation ١۶

.and that is not a hard thing for Allah ١٧

No bearer shall bear another's burden, and should one heavily burdened call [an- ١٨
other] to carry it, nothing of it will be carried, even if he were a near relative. You can
only warn those who fear their Lord in secret and maintain the prayer. Whoever puri-
.fies himself, purifies only for his own sake, and to Allah is the return

,The blind one and the seer are not equal ١٩

;nor darkness and light ٢٠

;nor shade and torrid heat ٢١

nor are the living equal to the dead. Indeed Allah makes whomever He wishes to ٢٢
.hear, and you cannot make those who are in the graves hear

.You are but a warner ٢٣

Indeed We have sent you with ٢۴

the truth as a bearer of good news and as a warner; and there is not a nation but a
.warner has passed in it

If they impugn you, those before them have impugned [likewise]: their apostles ۲۵
.brought them manifest proofs, [holy] writs, and illuminating scriptures

!Then I seized the faithless. So how was My rebuttal ۲۶

Have you not regarded that Allah sends down water from the sky, with which We ۲۷
produce fruits of diverse hues; and in the mountains are stripes white and red, of
?diverse hues, and [others] pitch black

And of humans and beasts and cattle there are likewise diverse hues. Only those of ۲۸
.Allah's servants having knowledge fear Him. Indeed Allah is all-mighty, all-forgiving

Indeed those who recite the Book of Allah and maintain the prayer, and spend out ۲۹
of what We have provided them, secretly and openly, expect a commerce that will
,never go bankrupt

so that He may pay them their reward in full and enhance them out of His grace. ۳۰
.Indeed He is all-forgiving, all-appreciative

That which We have revealed to you of the Book is the truth, confirming what was ۳۱
.[revealed] before it. Indeed Allah is all-aware, all-seeing about His servants

Then We made heirs to the Book those whom We chose from Our servants. Yet ۳۲
some of them are those who wrong themselves, and some of them are average, and
some of them are those who take the lead in all the good works by Allah's will. That

![is the greatest grace [of Allah

Gardens of Eden, which they will enter, adorned therein with bracelets of gold and ۳۳
.pearl, and their garments therein will be of silk

They will say, 'All praise belongs to Allah, who has removed all grief from us. In- ۳۴
,deed Our Lord is all-forgiving, all-appreciative

who has settled us in the everlasting abode by His grace. In it we are untouched by ۳۵
'.toil, and untouched therein by fatigue

As for the faithless there is for them the fire of hell: they will neither be done away ۳۶
with so that they may die, nor shall its punishment be lightened for them. Thus do We
.requite every ingrate

They shall cry therein for help: 'Our Lord! Bring us out, so that we may act right- ۳۷
eously—different from what we used to do!' 'Did We not give you a life long enough
that one who is heedful might take admonition? And [moreover] the warner had [also]
come to you. Now taste [the consequence of your deeds], for the wrongdoers have no
'.helper

Indeed Allah is the knower of the Unseen of the heavens and the earth. Indeed He ۳۸
.knows well what is in the breasts

It is He who made you successors on the earth. So whoever is faithless, his unfaith ۳۹
is to his own detriment. And the unfaith of the faithless does not increase them with
their Lord [in anything] except disfavour, and their unfaith increases the faithless in
.nothing except loss

Say, 'Tell me ۴۰

about your partners [you ascribe to Allah] whom you invoke besides Allah? Show me
what [part] of the earth have they created. Do they have any share in the heavens?'
Have We given them a scripture so that they stand on a manifest proof thereof?
.Rather the wrongdoers do not promise one another [anything] except delu-sion

Indeed Allah sustains the heavens and the earth lest they should fall apart, and if ۴۱
they were to fall apart there is none who can sustain them except Him. Indeed He is
.all-forbearing, all-forgiving

And they swore by Allah with solemn oaths that if a warner were to come to them ۴۲
they would be better guided than any of the nations. But when a warner came to
,them it only increased them in aversion

acting arrogantly in the land and devising evil schemes; and evil schemes beset ۴۳
only their authors. So do they await anything except the precedent of the ancients?
Yet you will never find any change in Allah's precedent, and you will never find any
.revision in Allah's precedent

Have they not traveled over the land so that they may observe how was the fate of ۴۴
those who were before them? They were more powerful than them, and Allah is not
to be thwarted by anything in the heavens or on the earth. Indeed He is all-knowing,
.all-powerful

Were Allah to take mankind to task because of what they have earned, He would ۴۵
not leave any living being on its back. But

He respites them until a specified time, and when their time comes, Allah indeed sees .best His servants

ترجمه انگلیسی شاکر

All praise is due to Allah, the Originator of the heavens and the earth, the Maker of the angels, messengers flying on wings, two, and three, and four; He increases in (creation what He pleases; surely Allah has power over all things. (۱

Whatever Allah grants to men of (His) mercy, there is none to withhold it, and what He (withholds there is none to send it forth after that, and He is the Mighty, the Wise (۲

O men! call to mind the favor of Allah on you; is there any creator besides Allah who gives you sustenance from the heaven and the earth? There is no god but He; (whence are you then turned away? (۳

And if they call you a liar, truly messengers before you were called liars, and to Allah (are all affairs returned. (۴

O men! surely the promise of Allah is true, therefore let not the life of this world (deceive you, and let not the archdeceiver deceive you respecting Allah. (۵

Surely the Shaitan is your enemy, so take him for an enemy; he only invites his party (that they may be inmates of the burning (۶

As for) those who disbelieve, they shall have a severe punishment, and (as for) those) (who believe and do good, they shall have forgiveness and a great reward. (۷

What! is he whose evil deed is made fairseeming to him so much

so that he considers it good? Now surely Allah makes err whom He pleases and guides aright whom He pleases, so let not your soul waste away in grief for them; (surely Allah is Cognizant of what (٨

And Allah is He Who sends the winds so they raise a cloud, then We drive it on to a dead country, and therewith We give life to the earth after its death; even so is the (quickening. (٩

Whoever desires honor, then to Allah belongs the honor wholly. To Him do ascend the good words; and the good deeds, lift them up, and (as for) those who plan evil deeds, (they shall have a severe chastisement; and (as for) their plan, it shall perish. (١٠

And Allah created you of dust, then of the life-germ, then He made you pairs; and no female bears, nor does she bring forth, except with His knowledge; and no one whose (life is lengthened has his life lengthened, nor is aught diminished of one's life, but (١١

And the two seas are not alike: the one sweet, that subdues thirst by its excessive sweetness, pleasant to drink; and the other salt, that burns by its saltness; yet from each of them you eat fresh flesh and bring forth ornaments which you wear; and you (s (١٢

He causes the night to enter in upon the day, and He causes the day to enter in upon the night, and He has made subservient (to you) the sun and the moon; each

one follows its course to an appointed time; this is Allah, your Lord, His is the kingdom; (and (١٣

If you call on them they shall not hear your call, and even if they could hear they shall not answer you; and on the resurrection day they will deny your associating them ((with Allah); and none can inform you like the One Who is Aware. (١۴

O men! you are they who stand in need of Allah, and Allah is He Who is the Self- (sufficient, the Praised One. (١۵

(If He please, He will take you off and bring a new generation. (١۶

(And this is not hard to Allah. (١٧

And a burdened soul cannot bear the burden of another and if one weighed down by burden should cry for (another to carry) its burden, not aught of it shall be carried, even though he be near of kin. You warn only those who fear their Lord in secret and (ke (١٨

(And the blind and the seeing are not alike (١٩

(Nor the darkness and the light, (٢٠

(Nor the shade and the heat, (٢١

Neither are the living and the dead alike. Surely Allah makes whom He pleases hear, (and you cannot make those hear who are m the graves. (٢٢

(You are naught but a warner. (٢٣

Surely We have sent you with the truth as a bearer of good news and a warner; and (there is not a people but a warner has gone among them. (٢۴

And if they

call you a liar, so did those before them indeed call (their messengers) liars; their messengers had come to them with clear arguments, and with scriptures, and with the illuminating book. (۲۵)

Then did I punish those who disbelieved, so how was the manifestation of My disapproval? (۲۶)

Do you not see that Allah sends down water from the cloud, then We bring forth therewith fruits of various colors; and in the mountains are streaks, white and red, of various hues and (others) intensely black? (۲۷)

And of men and beasts and cattle are various species of it likewise; those of His servants only who are possessed of knowledge fear Allah; surely Allah is Mighty, Forgiving. (۲۸)

Surely they who recite the Book of Allah and keep up prayer and spend out of what We have given them secretly and openly, hope for a gain which will not perish. (۲۹)

That He may pay them back fully their rewards and give them more out of His grace: surely He is Forgiving, Multiplier of rewards. (۳۰)

And that which We have revealed to you of the Book, that is the truth verifying that which is before it; most surely with respect to His servants Allah is Aware, Seeing. (۳۱)

Then We gave the Book for an inheritance to those whom We chose from among Our servants; but of them is he who makes his soul to suffer a loss, and of them is he who takes a middle course, and of them is he who is

(foremost in deeds of goodness by Allah's (۳۲

Gardens of perpetuity, they shall enter therein; they shad be made to wear therein (bracelets of gold and pearls, and their dress therein shall be silk. (۳۳

And they shall say: (All) praise is due to Allah, Who has made grief to depart from us; (most surely our Lord is Forgiving, Multiplier of rewards, (۳۴

Who has made us alight in a house abiding for ever out of . His grace; toil shall not (touch us therein, nor shall fatigue therein afflict us. (۳۵

And (as for) those who disbelieve, for them is the fire of hell; it shall not be finished with them entirely so that they should die, nor shall the chastisement thereof be (lightened to them: even thus do We retribute every ungrateful one. (۳۶

And they shall cry therein for succour: O our Lord ! take us out, we will do good deeds other than those which we used to do. Did We not preserve you alive long enough, so that he who would be mindful in it should mind? And there came to you the warner; t ((۳۷

Surely Allah is the Knower of what is unseen m the heavens and the earth; surely He (is Cognizant of what IS m the hearts. (۳۸

He it is Who made you rulers in the land; therefore whoever disbelieves, his unbelief is against himself; and their unbelief does not increase the disbelievers with their Lord in anything except hatred; and their unbelief does not

(increase the disbeliever (٣٩

Say: Have you considered your associates which you call upon besides Allah? Show me what part of the earth they have created, or have they any share in the heavens; or, have We given them a book so that they follow a clear argument thereof? Nay, the (unjus (۴۰

Surely Allah upholds the heavens and the earth lest they come to naught; and if they should come to naught, there Is none who can uphold them after Him; surely He is the (Forbearing, the Forgiving. (۴۱

And they swore by Allah with the strongest of their oaths that if there came to them a warner they would be better guided than any of the nations; but when there came to (them a warner it increased them in naught but aversion. (۴۲

In) behaving proudly in the land and in planning evil; and the evil plans shall not beset) any save the authors of it. Then should they wait for aught except the way of the (former people? For you shall not find any alteration in the course of Allah; and y (۴۳

Have they not travelled in the land and seen how was the end of those before them while they were stronger than these in power? And Allah is not such that any thing in (the heavens or in the earth should escape Him; surely He is Knowing, Powerful. (۴۴

And were Allah to punish men for what they earn, He would not leave on the back of it any

creature, but He respites them till an appointed term; so when their doom shall come, (then surely Allah is Seeing with respect to His servants. (۴۵

ترجمه انگلیسی ایروینگ

!In the name of God, the Mercy-giving, the Merciful

Praise be to God, Originator of Heaven and Earth, Who appoints the Angels as (۱) winged messengers in pairs, and in threes and fours. He increases anything He !wishes through creation; God is Capable of everything

There is no withholding any mercy that God may open up for mankind; while (۲) neither is there any [means of] sending anything later on once He has withheld it. He is .the Powerful, the Wise

Mankind, remember God's favor towards you. Is there any creator besides God (۳) who provides for you out of the sky and earth? There is no deity except Him; yet you !shrug Him off

If they should reject you, well, messengers before you have already been rejected. (۴) .To God are matters referred

Mankind, God's promise is true; do not let worldly life lure you on nor let the (۵) .Deceiver deceive you concerning God

Satan is an enemy of yours, so treat him as an enemy: he only calls his party to (۶) .become inmates of the Blaze

Those who disbelieve will have severe punishment while those who believe and act (۷) .honorably will have forgiveness and great earnings

Does anyone exist whose evil action seems so attractive to him that he regards it (۸) as fine? God lets anyone He wishes go astray while He guides

whomever He wishes. Do not let yourself go around pitying them; God is Aware of .what they are producing

God is the One Who sends the winds to blow the clouds along. We drive them on to (٩) a dead land, and revive the earth by means of them after it has died. Such is .regeneration

For anyone who has been wanting glory, God holds all glory: towards Him do (١٠) wholesome words ascend while honorable action He exalts. Those who plot evil deeds .will have severe punishment while their very plotting will collapse

God has created you from dust, then from a drop of semen; then He divided you (١١) into couples. No female conceives nor gives birth unless He knows it. No elderly person grows even older nor has anything shortened from his life unless it is [written !down] in some book. That is easy for God [to do

Both seas are not alike: this one is sweet, fresh, refreshing to drink, while the (١٢) other is salty, briny. From each you eat fresh meat and extract jewelry you wear. You see ships sailing along on it so you may seek His bounty and so that you may feel .thankful

He wraps night up into daytime and wraps daytime up in night, and regulates the (١٣) sun and moon; each runs along on a stated course. Such is God, your Lord! Control belongs to Him; while the ones whom you appeal to instead of Him do not control a .wisp

If you (١۴)

should appeal to them, they will not hear your appeal; while even though they heard it, they would not respond to you. On Resurrection Day they will disown your associating [them with God]. No one notifies you in the way that someone Who is Informed does.

(۱۵) Mankind, you are so poor as far as God is concerned, while God is Transcendent, Praiseworthy.

(۱۶) If He so wished, He could take you away and bring some fresh creation;

(۱۷) that would not be impossible for God to do.

(۱۸) No burdened [soul] may bear another's burden : if some overladen soul should call out for someone else to carry his load, no one would bear any part of it even though he were a near relative. You can only warn those who dread their Lord although [He is] Unseen, and keep up prayer. Anyone who purifies himself, only purifies his own soul. Towards God should lie one's goal.

(۱۹) The blind and the sighted are not equal,

(۲۰) nor are darkness and light,

(۲۱) nor a shady nook and a heatwave.

(۲۲) The living and the dead are not alike. God lets anyone He wishes listen, while you will not make those in their graves hear.

(۲۳) You are nothing but a warner ;

(۲۴) We have sent you as an announcer and a warner about the Truth. No nation exists unless some warner has passed among them .

(۲۵) Yet if they should reject you, well the ones before them rejected [their messengers too];

their messengers brought them explanations, the Psalms, and an enlightening Book.

(۲۶) Then I seized the ones who disbelieved. How great was My displeasure!

(۲۷) Have you not seen how God sends water down from the sky? We produce different colored fruits with it. From the mountains come white and red marbling in different shades as well as black obsidian.

(۲۸) Some men, wild beasts and livestock are of different colors as well. Yet only His learned servants dread God [Alone], even though God is Powerful, Forgiving.

(۲۹) The ones who recite God's book, keep up prayer and spend something both secretly and publicly from whatever He has provided for them, can hope for a business which will never slacken,

(۳۰) so He may repay them their earnings and grant them even more out of His bounty. He is Forgiving, Appreciative.

(۳۱) What We have revealed to you from the Book is the Truth confirming what has preceded it. God is Informed, Observant concerning His servants.

(۳۲) Then We allow some of Our servants whom We have singled out to inherit the Book. One of them may harm his own soul while another is lukewarm, and still another vies in performing good deeds with God's permission. It [will mean] great bounty:

(۳۳) gardens of Eden will they enter. They will be allowed to wear gold and pearl bracelets there while their clothing will be [made of] silk.

(۳۴) They will say: "Praise be to God Who has lifted sadness from us! Our Lord is Forgiving,

,Appreciative

the One Who has settled us in the Everlasting Home because of His bounty. No toil (۳۵)
".will ever touch us there nor will any weariness affect us in it

The ones who disbelieved will have Hell fire. It will be neither finished off for them (۳۶)
so that they may [really] die; nor will its torment be lightened for them. Thus We
.reward every ingrate

They will scream away in it: "Our Lord, take us out! We'll act honorably, so (۳۷)
differently from the way we have been acting!" Did We not let you live on and on so
anyone who bears things in mind might remember (them) during its course? The
.Warner came to you. So have a taste! Wrongdoers will have no supporter

God is the One Who knows the Unseen in both Heaven and Earth. He is Aware of (۳۸)
.whatever is on your minds

He is the One Who has set you up as [His] representatives on earth. Anyone who (۳۹)
disbelieves is responsible for his own disbelief. Their disbelief merely increases
disbelievers in loathing towards their Lord; their disbelief involves disbelievers in even
.greater loss

SAY: "Have you ever seen your associates whom you appeal to instead of to God? (۴۰)
Show me what part of earth they have created. Have they any partnership in
Heaven? Or have We given them a book? Have they come upon any explanation from
.it? Rather wrongdoers merely promise one another delusion

God grasps both Heaven and Earth lest either one (۴۱)

should slip out of place. If either should slip out of place, no one else would hold on to .them besides Him. God is Lenient, Forgiving

They have sworn before God by their most solemn oaths that if a warner should (۴۲) ever come to them, they would be better guided than any other nation. Yet whenever a warner has come to them, it only increased their aversion

because of how proud they had acted on earth and plotted evil. Plotting evil (۴۳) engulfs the people who practise it. Are they only waiting for what happened to primitive people? Yet you will never find any change in God's practice, nor will you .ever find any substitute for God's practice

Have they not travelled around the earth and observed how the outcome went for (۴۴) those who preceded them? They were much stronger than they are. God will not be .thwarted by anything in Heaven nor on Earth; He is Aware, Capable

If God should take mankind to task for whatever they have been earning, He (۴۵) would not leave any creature on its surface; but He puts them off for a specific period. .Once their deadline comes, God will indeed be Observant of His servants

ترجمه انگلیسی آربری

In the Name of God, the Merciful, the Compassionate

Praise belongs to God, Originator of the heavens and earth, who appointed theangels to be messengers having wings two, three and four, increasing creationas He wills. (Surely God is powerful over everything. (۱

Whatsoever mercy God opens to men, none can

withhold and whatsoever Hewithholds, none can loose after Him. He is the All-mighty, (the All-wise. (۲

O men, remember God's blessing upon you; is there any creator, apart fromGod, who provides for you out of heaven and earth? There is no god but He:how then are you (perverted? (۳

If they cry lies to thee, Messengers before thee were cried lies to; and untoGod all (matters are returned. (۴

O men, God's promise is true; so let not the present life delude you, and letnot the (Deluder delude you concerning God. (۵

Surely Satan is an enemy to you; so take him for an enemy. He calls hisparty only that (they may be among the inhabitants of the Blaze. (۶

Those who disbelieve--there awaits them a terrible chastisement; but thosewho believe, and do deeds of righteousness--theirs shall be forgiveness anda great wage. ((۷

And what of him, the evil of whose deeds has been decked out fair to him, sothat he thinks it is good? God leads astray whomsoever He will, andwhomsoever He will He guides; so let not thy soul be wasted in regrets forthem; God has knowledge of the (things they work. (۸

God is He that looses the winds, that stir up cloud, then We drive it to adead land and (therewith revive the earth, after it is dead. Even so is theUprising. (۹

Whosoever desires glory, the glory altogether belongs to God. To Him goodwords go up, and the righteous deed--He uplifts it; but those who devise evildeeds--theirs shall be a

(terrible chastisement, and their devising shall cometo naught. (١٠

God created you of dust then of a sperm-drop, then He made you pairs. Nofemale bears or brings forth, save with His knowledge; and none is given longlife who is given long life neither is any diminished in his life, but it isin a Book. Surely that is easy for (God. (١١

Not equal are the two seas; this is sweet, grateful to taste, delicious todrink, and that is salt, bitter to the tongue. Yet of both you eat freshflesh, and bring forth out of it ornaments for you to wear; and thou mayestsee the ships cleaving through it, that (you may seek of His bounty, and sohaply you will be thankful. (١٢

He makes the night to enter into the day and makes the day to enter into thenight, and He has subjected the sun and the moon, each of them running to astated term. That is God, your Lord; to Him belongs the Kingdom; and thoseyou call upon, apart (from Him, possess not so much as the skin of adate-stone. (١٣

If you call upon them, they will not hear your prayer, and if they heard,they would not answer you; and on the Day of Resurrection they will disownyour partnership. None (can tell thee like One who is aware. (١۴

O men, you are the ones that have need of God; He is the All-sufficient, theAll-(laudable. (١۵

(If He will, He can put you away and bring a new creation; (١۶

that is surely

(no great matter for God. (۱۷

No soul laden bears the load of another; and if one heavy-burdened calls forits load to be carried, not a thing of it will be carried, though he be anear kinsman. Thou warnest only those who fear their Lord in the Unseen andperform the prayer; and whosoever purifies himself, purifies himself only forhis own soul's good. To God is the (homecoming. (۱۸

(Not equal are the blind and the seeing man, (۱۹

(the shadows and the light, (۲۰

(the shade and the torrid heat; (۲۱

not equal are the living and the dead. God makes to hear whomsoever He will;thou (canst not make those in their tombs to hear-- (۲۲

(thou art naught but a warner. (۲۳

Surely We have sent thee with the truth good tidings to bear, and warning;not a (nation there is, but there has passed away in it a warner. (۲۴

If they cry thee lies, those before them also cried lies; their Messengerscame to them (with the clear signs, the Psalms, the IlluminatingBook; (۲۵

(then I seized the unbelievers, and how was My horror! (۲۶

Hast thou not seen how that God sends down out of heaven water, and therewithWe bring forth fruits of diverse hues? And in the mountains are streakswhite and red, of diverse hues, and pitchy black; men too, and beasts andcattle--diverse are their hues. ((۲۷

Even so only those of His servants fear God who have knowledge; surely God isAll-(mighty, All-forgiving. (۲۸

Surely those who recite the Book of God

and perform the prayer, and expend ofthat We have provided them, secretly and in (public, look for a commerce thatcomes not to naught, (۲۹

that He may pay them in full their wages and enrich them of His bounty;surely He is (All-forgiving, All-thankful. (۳۰

And that We have revealed to thee of the Book is the truth, confirming whatis before (it; God is aware of and sees His servants. (۳۱

Then We bequeathed the Book on those Our servants We chose ; but of them somewrong themselves, some of them are lukewarm, and some are outstrippers (ingood works by the leave of God; that is the great bounty. (۳۲

Gardens of Eden they shall enter; therein they shall be adorned withbracelets of gold (and with pearls, and their apparel there shall be of silk. (۳۳

And they shall say, `Praise belongs to God who has put away all sorrow fromus. (Surely our Lord is All-forgiving, All-thankful, (۳۴

who of His bounty has made us to dwell in the abode of everlasting lifewherein no (weariness assails us neither fatigue.' (۳۵

As for the unbelievers, theirs shall be the fire of Gehenna (Hell); theyshall neither be done with and die, nor shall its chastisement be lightenedfor them. Even so We (recompense every ungrateful one. (۳۶

Therein they shall shout, `Our Lord, bring us forth, and we will dorightousness, other than what we have done.' `What, did We not give youlong life, enough to remember in for him who would remember? To you thewarner came; so taste you

(now! The evildoers shall have no helper.' (٣٧

God knows the Unseen in the heavens and the earth; He knows the thoughtswithin (the breasts. (٣٨

It is He who appointed you viceroys in the earth. So whosoever disbelieves,his unbelief shall be charged against him; their unbelief increases thedisbelievers only in (hate in God's sight; their unbelief increases thedisbelievers only in loss. (٣٩

Say: `Have you considered your associates on whom you call, apart from God?Show me what they have created in the earth; or have they a partnership inthe heavens?' Or have We given them a Book, so that they are upon a clearsign from it? Nay, but the (evildoers promise one another naught butdelusion. (۴٠

God holds the heavens and the earth, lest they remove; did they remove, nonewould (hold them after Him. Surely He is All-clement, All - forgiving. (۴١

They have sworn by God the most earnest oaths that if a warner came to them,they would be more rightly guided than any one of the nations; but when awarner came to (them, it increased them only in aversion, (۴٢

waxing proud in the land, and devising evil; but evil devising encompassesonly those who do it. So do they expect anything but the wont of theancients? And thou shalt never find any changing the wont of God, and thoushalt never find any altering the (wont of God. (۴٣

What, have they not journeyed in the land and beheld how was the end of thosebefore them? They were stronger than themselves in might; but

God--there isnaught in the heavens or the earth that can frustrate Him. Surely He (isAll-knowing, All-powerful. (۴۴

If God should take men to task for what they have earned He would not leaveupon the face of the earth one creature that crawls; but He is deferring themto a stated (term. But when their term is come--surely God sees Hisservants. (۴۵

ترجمه انگلیسی پیکتال

.In the name of Allah, the Beneficent, the Merciful

Praise be to Allah, the Creator of the heavens and the earth, who appointeth the angels messengers having wings two, three and four. He multiplieth in creation what (He will. Lo! Allah is Able to do all things. (۱

That which Allah openeth unto mankind of mercy none can withhold it; and that which (He withholdeth none can release thereafter. He is the Mighty, the Wise. (۲

O mankind! Remember Allah's grace toward you! Is there any creator other than Allah who provideth for you from the sky and the earth? There is no God save Him. Whither (then are ye turned? (۳

And if they deny thee, (O Muhammad), messengers (of Allah) were denied before (thee. Unto Allah all things are brought back. (۴

O mankind! Lo! the promise of Allah is true. So let not the life of the world beguile you, (and let not the (avowed) beguiler beguile you with regard to Allah. (۵

Lo! the devil is an enemy for you, so treat him as an enemy. He only summoneth his (faction to be owners of the Earning Fire. (۶

Those who

disbelieve, theirs will be an awful doom; and those who believe and do good works, (theirs will be forgiveness and a great reward. (٧

Is he, the evil of whose deeds is made fair seeming unto him so that he deemeth it good, (other than Satan's dupe)? Allah verily sendeth whom He will astray, and guideth whom He will, so let not thy soul expire in sighings for them. Lo! Allah is Aware (of what they do! (٨

And Allah it is who sendeth the winds and they raise a cloud; then We lead it unto a (dead land and revive therewith the earth after its death. Such is the Resurrection. (٩

Whoso desireth power (should know that) all power belongeth to Allah. Unto Him good words ascend, and the pious deed doth He exalt; but those who plot iniquities, theirs (will be an awful doom; and the plotting of such (folk) will come to naught. (١٠

Allah created you from dust, then from a little fluid, then He made you pairs (the male and female). No female beareth or bringeth forth save with His knowledge. And no one groweth old who groweth old, nor is aught lessened of his life, but it is recorded in (a Book. Lo! that is easy for Allah. (١١

And two seas are not alike: this, fresh, sweet, food to drink, this (other) bitter, salt. And from them both ye eat fresh meat and derive the ornament that ye wear. And thou seest the ship cleaving them with its

(prow that ye may seek of His bounty, and that haply ye may give thanks. (۱۲

He maketh the night to pass into the day and He maketh the day to pass into the night. He hath subdued the sun and moon to service. Each runneth unto an appointed term. Such is Allah, your lord; His is the Sovereignty; and those unto whom ye pray (instead of Him own not so much as the white spot on a date stone. (۱۳

If ye pray unto them they hear not your prayer, and if they heard they could not grant it you. On the Day of Resurrection they will disown association with you. None can (Inform you like Him Who is Aware. (۱۴

O mankind! Ye are the poor in your relation to Allah. And Allah! He is the Absolute, the (Owner of Praise. (۱۵

(If He will, He can be rid of you and bring (instead of you) some new creation. (۱۶

(That is not a hard thing for Allah. (۱۷

And no burdened soul can bear another's burden, and if one heavy laden crieth for (help with) his load, naught of it will be lifted even though he (unto whom he crieth) be of kin. Thou warnest only those who fear their Lord in secret, and have established worship. He who groweth (in goodness), groweth only for himself, (he cannot by his (merit redeem others). Unto Allah is the journeying. (۱۸

(The blind man is not equal with the seer; (۱۹

Nor is darkness

(tantamount to) light; (۲۰)

(Nor is the shadow equal with the sun's full heat; (۲۱

Nor are the living equal with the dead. Lo! Allah maketh whom He will to hear. Thou (canst not reach those who are in the graves. (۲۲

(Thou art but a warner. (۲۳

Lo! We have sent thee with the Truth, a bearer of glad tidings and a warner; and there (is not a nation but a warner hath passed among them. (۲۴

And if they deny thee: those before them also denied. Their messengers came unto them with clear proofs (of Allah's sovereignty), and with the Psalms and the Scripture (giving light. (۲۵

(Then seized I those who disbelieved, and how intense was My abhorrence! (۲۶

Hast thou not seen that Allah causeth water to fall from the sky, and We produce therewith fruit of divers hues; and among the hills are streaks white and red, of divers (hues, and (others) raven black; (۲۷

And of men and beasts and cattle, in like manner, divers hues? The erudite among His (bondsmen fear Allah alone. Lo! Allah is Mighty, Forgiving. (۲۸

Lo! those who read the Scripture of Allah, and establish worship, and spend of that which We have bestowed on them secretly and openly, they look forward to (imperishable gain, (۲۹

That He will pay them their wages and Increase them of His grace. Lo! He is Forgiving, (Responsive. (۳۰

As for that which We inspire in thee of the Scripture, it is the Truth confirming that which was

(revealed) before it. Lo! Allah is indeed Observer, Seer of his slaves. (٣١)

Then We gave the Scripture as inheritance unto those whom We elected of our bondmen. But of them are some who wrong themselves and of them are some who are lukewarm and of them are some who outstrip (others) through good deeds, by (Allah's leave. That is the great favor! (٣٢

Gardens of Eden! They enter them wearing armlets of gold and pearl and their (raiment therein is silk. (٣٣

And they say: Praise be to Allah who hath put grief away from us. Lo! Our Lord is (Forgiving, Bountiful, (٣۴

Who, of His grace, hath installed us in the mansion of eternity, where toil toucheth us (not nor can weariness affect us. (٣۵

But as for those who disbelieve, for them is fire of hell; it taketh not complete effect upon them so that they can die, nor is its torment lightened for them. Thus We punish (every ingrate. (٣۶

And they cry for help there, (saying): Our Lord! Release us; we will do right, not (the wrong) that we used to do. Did not We grant you a life long enough for who reflected to reflect therein? And the warner came unto you. Now taste (the flavor of your (deeds), for evil doers have no helper. (٣٧

Lo! Allah is the knower of the Unseen of the heavens and the earth. Lo! He is Aware of (the secret of (men's) breasts. (٣٨

He it is who hath made you regents

in the earth; so he who disbelieveth, his disbelief be on his own head. Their disbelief increaseth for the disbelievers, in their Lord's sight, naught save abhorrence. Their (disbelief increaseth for the disbelievers naught save loss. (۳۹

Say: Have ye seen your partner gods to whom ye pray beside Allah? Show me what they created of the earth! Or have they any portion in the heavens? Or have We given them a Scripture so that they act on clear proof therefrom? Nay, the evil doers (promise one another only to deceive. (۴۰

Lo! Allah graspeth the heavens and the earth that they deviate not, and if they were to deviate there is not one that could grasp them after Him. Lo! He is ever Clement, (Forgiving. (۴۱

And they swore by Allah, their most binding oath, that if a warner came unto them they would be more tractable than any of the nations; yet, when a warner came unto (them it aroused in them naught save repugnance, (۴۲

Shown in their) behaving arrogantly in the land and plotting evil; and the evil plot) encloseth but the men who make it. Then, can they expect aught save the treatment of the folk of old? Thou wilt not find for Allah's way of treatment any substitute, nor (wilt thou find for Allah's way of treatment aught of power to change. (۴۳

Have they not travelled in the land and seen the nature of the consequence for those who were before them, and they were mightier than these

in power? Allah is not such that aught in the heavens or in the earth escapeth Him. Lo! (He is the Wise, the Mighty. (۴۴

If Allah took mankind to task by that which they deserve, He would not leave a living creature on the surface of the earth; but He reprieveth them unto an appointed term, and when their term cometh then verily (they will know that) Allah is ever Seer of His (slaves. (۴۵

ترجمه انگلیسی یوسفعلی

.In the name of Allah Most Gracious Most Merciful

Praise be to Allah Who created (out of nothing) the heavens and the earth Who made the angels messengers with wings two or three or four (Pairs): He adds to Creation as (He pleases: for Allah has power over all things. (۱

What Allah out of His Mercy doth bestow on mankind there is none can withhold: what He doth withhold there is none can grant apart from Him: and He is the Exalted in (Power Full of Wisdom. (۲

O men! call to mind the grace of Allah unto you! Is there a Creator other than Allah to give you Sustenance from heaven or earth? There is no god but He: how then are ye (deluded away from the Truth? (۳

And if they reject thee so were apostles rejected before thee: to Allah go back for (decision all affairs. (۴

O men! certainly the promise of Allah is true. Let not then this present life deceive you (nor let the Chief Deceiver deceive you about Allah. (۵

Verily

Satan is an enemy to you: so treat him as an enemy. He only invites his adherents that (they may become Companions of the Blazing Fire. (۶

For those who reject Allah is a terrible Penalty: but for those who believe and work (righteous deeds is Forgiveness and a magnificent Reward. (۷

Is he then to whom the evil of his conduct is made alluring so that he looks upon it as good (equal to one who is rightly guided)? For Allah leaves to stray whom He wills and guides whom He wills. So let not thy soul go out in (vainly) sighing after them: for Allah (knows well all that they do! (۸

It is Allah Who sends forth the Winds so that they raise up the Clouds and We drive them to a Land that is dead and revive the earth therewith after its death: even so ((will be) the Resurrection! (۹

If any do seek for glory and power to Allah belong all glory and power. To Him mount up (all) Words of Purity: it is He Who exalts each Deed of Righteousness. Those that lay Plots of Evil for them is a Penalty terrible; and the plotting of such will be void (of (result). (۱۰

And Allah did create you from dust; then from a sperm-drop; then He made you in pairs. And no female conceives or lays down (her load) but with His knowledge. Nor is a man long-lived granted length of days nor is a part cut off from

(his life but is in a Decree (ordained). All this is easy for Allah. (١١

Nor are the two bodies of flowing water alike the one palatable sweet and pleasant to drink and the other salty and bitter. Yet from each (kind of water) do ye eat flesh fresh and tender and ye extract ornaments to wear; and thou seest the ships therein that plough the waves that ye may seek (thus) of the Bounty of Allah that ye may be (grateful. (١٢

He merges Night into Day and He merges Day into Night and He has subjected the sun and the moon (to His Law): each one runs its course for a term appointed. Such is Allah your Lord: to Him belongs all Dominion. And those whom ye invoke besides Him (have not the least power. (١٣

If ye invoke them they will not listen to your call and if they were to listen they cannot answer your (prayer). On the Day of Judgement they will reject your "Partnership." And none (O man!) can tell thee (the Truth) like the One Who is acquainted with all (things. (١۴

O ye men! it is ye that have need of Allah: but Allah is the One Free of all wants Worthy (of all praise. (١۵

(If He so pleased He could blot you out and bring in a New Creation: (١۶

(Nor is that (at all) difficult for Allah. (١٧

Nor can a bearer of burdens bear anothers burden. If one heavily laden should call another

to (bear) his load not the least portion of it can be carried (by the other) even though he be nearly related. Thou canst but admonish such as fear their Lord unseen and establish regular Prayer and whoever purifies himself does so for the benefit of his (own soul; and the destination (of all) is to Allah. (١٨

(The blind and the seeing are not alike; (١٩

(Nor are the depths of Darkness and the Light; (٢٠

(Nor are the (chilly) shade and the (genial) heat of the sun: (٢١

Nor are alike those that are living and those that are dead. Allah can make any that He (wills to hear; but thou canst not make those to hear who are (buried) in graves. (٢٢

(Thou art no other than a warner. (٢٣

Verily We have sent thee in truth as a bearer of glad tidings and as a warner: and (there never was a people without a warner having lived among them (in the past). (٢٤

And if they reject thee so did their predecessors to whom came their apostles with (Clear Signs Books of Dark Prophecies and the Book of Enlightenment. (٢٥

In the end did I punish those who rejected Faith: and how (terrible) was My rejection ((of them)! (٢۶

Seest thou not that Allah sends down rain from the sky? With it We then bring out produce of various colors. And in the mountains are tracts white and red of various (shades of color and black intense in hue. (٢٧

And

so amongst men and crawling creatures and cattle are they of various colors. Those truly fear Allah among His Servants who have knowledge: for Allah is Exalted in Might (Oft-Forgiving. (۲۸

Those who rehearse the Book of Allah establish regular Prayer and spend (in Charity) out of what We have provided for them secretly and openly hope for a Commerce (that will never fail: (۲۹

For He will pay them their meed nay He will give them (even) more out of His Bounty; (for He is Oft-Forgiving Most Ready to appreciate (service). (۳۰

That which We have revealed to thee of the Book is the Truth confirming what was (revealed) before it: for Allah is assuredly with respect to his servants well acquainted (and fully-Observant. (۳۱

Then We have given the Book for inheritance to such of Our servants as We have chosen: but there are among them some who wrong their own souls; some who follow a middle course; and some who are by Allahs leave foremost in good deeds; (that is the highest Grace. (۳۲

Gardens of Eternity will they enter: therein will they be adorned with bracelets of gold (and pearls; and their garments there will be of silk. (۳۳

And they will say: "Praise be to Allah Who has removed from us (all) sorrow: for Our (Lord is indeed Oft-Forgiving Ready to appreciate (service): (۳۴

Who has out of His bounty settled us in a Home that will last: no toil nor sense of" (weariness shall touch us therein." (۳۵

But

those who reject (Allah) for them will be the Fire of Hell: no term shall be determined for them so they should die nor shall its Penalty be lightened for them: thus do We (reward every ungrateful one! (٣۶

Therein will they cry aloud (for assistance): "Our Lord! bring us out: we shall work righteousness not the (deeds) we used to do!" Did we not give you long enough life so that he that would should receive admonition? And (moreover) the warner came to (you. So taste ye (the fruit of your deeds): for the Wrongdoers there is no helper." (٣٧

Verily Allah knows (all) the hidden things of the heavens and the earth: verily He has (full knowledge of all that is in (mens) hearts. (٣٨

He it is that has made you inheritors in the earth: if then any do reject (Allah) their rejection (works) against themselves: their rejection but adds to the odium for the Unbelievers in the sight of their Lord: their rejection but adds to (their own) undoing. ((٣٩

Say: "Have ye seen (these) `partners of yours whom ye call upon besides Allah?" Show me what it is they have created in the (wide) earth. Or have they a share in the heavens? Or have We given them a Book from which they (can derive) clear ((evidence)? Nay the wrongdoers promise each other nothing but delusions. (۴٠

It is Allah Who sustains the heavens and the earth lest they cease (to function): and if they should fail there is none

(not one can sustain them thereafter: verily He is Most Forbearing Oft-Forgiving. (۴۱

They swore their strongest oaths by Allah that if a warner came to them they would follow his guidance better than any (other) of the Peoples: but when a warner came to (them it has only increased their flight (from righteousness) (۴۲

On account of their arrogance in the land and their plotting of Evil. But the plotting of Evil will hem in only the authors thereof. Now are they but looking for the way the ancients were dealt with? But no change wilt thou find in Allahs way (of dealing): no (turning off wilt thou find in Allahs way (of dealing). (۴۳

Do they not travel through the earth and see what was the end of those before them though they were superior to them in strength? Nor is Allah to be frustrated by (anything whatever in the heavens or on earth: for He is All-Knowing All-Powerful. (۴۴

If Allah were to punish men according to what they deserve He would not leave on the back of the (earth) a single living creature: but He gives them respite for a stated (Term: when their Term expires verily Allah has in his sight all His servants. (۴۵

ترجمه فرانسوی

.Au nom d'Allah, le Tout Miséricordieux, le Très Miséricordieux

Louange à Allah, Créateur des cieux et de la terre, qui a fait des Anges des .۱
messagers dotés de deux, trois, ou quatre ailes. Il ajoute à la création ce qu'Il veut, car Allah est

.Omnipotent

Ce qu'Allah accorde en miséricorde aux gens, il n'est personne à pouvoir le retenir. .٢
Et ce qu'Il retient, il n'est personne à le relâcher après Lui. Et c'est Lui le Puissant, le
.Sage

hommes! Rappelez-vous le bienfait d'Allah sur vous: existe-t-il en dehors d'Allah, ش .٣
un créateur qui du ciel et de la terre vous attribue votre subsistance? Point de divinité
?[à part Lui! Comment pouvez-vous vous détourner [de cette vérité

Et s'ils te traitent de menteur, certes on a traité de menteurs des Messagers avant .٤
.toi. Vers Allah cependant, tout est ramené

hommes! La promesse d'Allah est vérité. Ne laissez pas la vie présente vous ش .٥
.tromper, et que le grand trompeur (Satan) ne vous trompe pas à propos d'Allah

Le Diable est pour vous un ennemi. Prenez-le donc pour un ennemi. Il ne fait .٦
.qu'appeler ses partisans pour qu'ils soient des gens de la Fournaise

Ceux qui ont mécru auront un dur châtiment, tandis que ceux qui croient et .٧
.accomplissent les bonnes oeuvres auront un pardon et une grosse récompense

Et quoi! Celui à qui on a enjolivé sa mauvaise action au point qu'il la voit belle...? - .٨
Mais Allah égare qui Il veut, et guide qui Il veut - Que ton âme ne se répande donc pas
.en regrets pour eux: Allah est Parfaitement Savant de ce qu'ils fabriquent

Et c'est Allah qui envoie les vents qui soulèvent un nuage que Nous poussons .٩
ensuite vers une contrée morte; puis, Nous redonnons la vie

.à la terre après sa mort. C'est ainsi que se fera la Résurrection

Quiconque veut la puissance (qu'il la cherche auprès d'Allah) car la puissance tout .١٠ entière est à Allah: vers Lui monte la bonne parole, et Il élève haut la bonne action. Et quand à ceux qui complotent de mauvaises actions, ils auront un dur châtiment. .Cependant leur stratagème est voué à l'échec

Et Allah vous a créés de terre, puis d'une goutte de sperme, Il vous a ensuite .١١ établis en couples. Nulle femelle ne porte ni ne met pas sans qu'Il le sache. Et aucune existence n'est prolongée ou abrégée sans que cela soit consigné dans un livre. Cela .est vraiment facile pour Allah

Les deux mers ne sont pas identiques: [l'eau de] celle-ci est potable, douce et .١٢ agréable à boire, et celle-là est salée, amère. Cependant de chacune vous mangez une chair fraîche, et vous extrayez un ornement que vous portez. Et tu vois le vaisseau fendre l'eau avec bruit, pour que vous cherchiez certains [de produits] de Sa .grâce. Peut-être serez vous reconnaissants

Il fait que la nuit pénètre le jour et que le jour pénètre la nuit. Et Il a soumis le soleil .١٣ à la lune. Chacun d'eux s'achemine vers un terme fixé. Tel est Allah, votre Seigneur: à Lui appartient la royauté, tandis que ceux que vous invoquez, en dehors de Lui, ne .sont même pas maîtres de la pellicule d'un noyau de datte

Si vous les invoquez, ils n'entendent pas votre invocation; et .١٤

même s'ils entendaient, ils ne sauraient vos répondre. Et le jour du Jugement ils vont nier votre association. Nul ne peut te donner des nouvelles comme Celui qui est parfaitement informé.

١٥. ش hommes, vous êtes les indigents ayant besoin d'Allah, et c'est Allah, Lui qui se dispense de tout et Il est Le Digne de louange.

١٦. S'Il voulait, Il vous ferait disparaître, et ferait surgir une nouvelle création.

١٧. Et cela n'est point difficile pour Allah.

١٨. Or, personne ne portera le fardeau de l'autrui. Et si une âme surchargée [de péchés] appelle à l'aide, rien de sa charge ne sera supporté par une autre même si c'est un proche parent. Tu n'avertis en fait, que ceux qui craignent leur Seigneur malgré qu'ils ne Le voient pas, et qui accomplissent la Salat. Et quiconque se purifie, ne se purifie que pour lui-même, et vers Allah est la destination.

١٩. L'aveugle et celui qui voit ne sont pas semblables.

٢٠. ni les ténèbres et la lumière.

٢١. ni l'ombre et la chaleur ardente.

٢٢. De même, ne sont pas semblables les vivants et les morts. Allah fait entendre qu'Il veut, alors que toi [Muhammad], tu ne peux faire entendre ceux qui sont dans les tombeaux.

٢٣. Tu n'est qu'un avertisseur.

٢٤. Nous t'avons envoyé avec la Vérité en tant qu'annonciateur et avertisseur, Il n'est pas une nation qui n'ait déjà eu un avertisseur.

٢٥. Et s'ils te traitent de menteur, eh bien, ceux d'avant eux avaient traité (leurs Messagers) de menteurs, cependant que leurs

.Messagers leur avaient apporté les preuves, les Ecrits et le Livre illuminant

.Puis j'ai saisi ceux qui ont mécru. Et quelle réprobation fut la Mienne .۲۶

N'as-tu pas vu que, du ciel, Allah fait descendre l'eau? Puis nous en faisons sortir .۲۷
des fruits de couleurs différentes. Et dans les montagnes, il y a des sillons blancs et
.rouges, de couleurs différentes, et des roches excessivement noires

Il y a pareillement des couleurs différentes, parmi les hommes, les animaux et les .۲۸
bestiaux. Parmi Ses serviteurs, seuls les savants craignent Allah. Allah est, certes,
.Puissant et Pardonneur

Ceux qui récitent le Livre d'Allah, accomplissent la Salat, et dépensent, en secret et .۲۹
en public de ce que Nous leur avons attribué, espèrent ainsi faire une commerce qui
.ne périra jamais

afin [qu'Allah] les récompensent pleinement et leur ajoute Sa grâce. Il est .۳۰
.Pardonneur et Reconnaissant

Et ce que Nous t'avons révélé du Livre est la Vérité confirmant ce qui l'a précédé. .۳۱
.Certes Allah est Parfaitement Connaisseur et Clairvoyant sur Ses serviteurs

Ensuite, Nous fîmes héritiers du Livre ceux qui de Nos serviteurs que Nous avons .۳۲
choisis. Il en est parmi eux qui font du tort à eux-mêmes, d'autres qui se tiennent sur
une voie moyenne, et d'autres avec la permission d'Allah devancent [tous les autres]
.par les bonnes actions; telle est la grâce infinie

Les jardin d'Eden où ils entreront, parés de bracelets en or ainsi que de perles; et .۳۳
.là, leurs vêtements sont de soie

Et ils diront: ‹Louange .۳۴

à Allah qui a écarté de nous l'affliction. Notre Seigneur est certes Pardonneur et
.Reconnaissant

C'est Lui qui nous a installés, par Sa grâce, dans la Demeure de la stabilité, où nulle .۳۵
.‹fatigue, nulle lassitude ne nous touchent

Et ceux qui ont mécru auront le feu de l'Enfer: on ne les achève pas pour qu'ils .۳۶
meurent; on ne leur allège rien de ses tourments. C'est ainsi que Nous récompensons
.tout négateur obstiné

Et là, ils hurleront: ‹Seigneur, fais-nous sortir; nous ferons le bien, contrairement à .۳۷
ce que nous faisions›. ‹Ne vous avons-Nous pas donné une vie assez longue pour que
celui qui réfléchit réfléchisse? L'avertisseur, cependant, vous était venu. Et bien,
.‹goûtez (votre punition). Car pour les injustes, il n'y a pas de secoureur

Allah connaît l'Inconnaissable dans les cieux et la terre. Il connaît le contenu des .۳۸
.poitrines

C'est Lui qui a fait de vous des successeurs sur terre. Quiconque mécroît, sa .۳۹
mécréance retombera sur lui. Leur mécréance n'ajoute aux mécréants qu'opprobre
.auprès de leur Seigneur. Leur mécréance n'ajoute que perte aux mécréants

Dis: ‹Voyez-vous vos associés que vous invoquez en dehors d'Allah? Montrez-moi .۴۰
ce qu'ils ont créé de la terre. Ont-ils été associés à la création des cieux? Ou leur
avons-Nous apporté un Livre qui contienne des preuves [pour ce qu'ils font?]› Non!
Mais ce n'est qu'en tromperie que des injustes se font des promesses les uns aux
.autres

Allah retient les cieux et la terre pour qu'ils ne s'affaissent pas. Et s'ils .۴۱
s'affaissaient, nul autre

.après Lui ne pourra les retenir. Il est Indulgent et Pardonneur

Et ils ont juré solennellement par Allah, que si un avertisseur leur venait, ils .۴۲
seraient certes mieux guidés que n'importe quelle autre communauté. Puis quand un
.avertisseur (Muhammad) leur est venu, cela n'a fait qu'accroître leur répulsion

Par orgueil sur terre et par manoeuvre perfide. Cependant, la manoeuvre perfide .۴۳
n'enveloppe que ses propres auteurs. Attendent-ils donc un autre sort que celui des
Anciens? Or, jamais tu ne trouvera de changement dans la règle d'Allah, et jamais tu
.ne trouvera de déviation dans la règle d'Allah

N'ont-ils donc jamais parcouru la terre pour voir ce qu'il est advenu de ceux qui .۴۴
vécurent avant eux et qui étaient plus puissants qu'eux? Et rien, dans les cieux ni sur
.terre ne saurait réduire l'autorité d'Allah. Car il est certes Omniscient, Omnipotent

Et si Allah s'en prenait aux gens pour ce qu'ils acquièrent. Il ne laisserait à la .۴۵
surface [de la terre] aucun être vivant. Mais Il leur donne un délais jusqu'à un terme
fixé. Puis quand leur terme viendra... (Il se saisira d'eux) car Allah est Très Clairvoyant
.sur Ses serviteurs

ترجمه اسپانیایی

Alabado sea Alá, creador de los cielos y de la tierra, Que de los ángeles ha hechoi .۱
enviados de dos, tres o cuatro alas! Añade a la creación lo que Él quiere. Alá es
.omnipotente

No hay quien pueda retener la misericordia que Alá dispensa a los hombres, ni hay .۲
.quien pueda soltar, fuera de Él, lo que Él retiene

.Él es el Poderoso, el Sabio

Hombres! Recordad la gracia que Alá os ha dispensado. ¿Hay algún otro creador¡ .٣
distinto de Alá, que os provea del cielo y de la tierra el sustento? No hay más dios que
!É١. ¿Cómo podéis, pues, ser tan desviados

Si te desmienten, ya antes de ti fueron desmentidos enviados. Pero todo será .٤
.devuelto a Alá

Hombres! ¡Lo que Alá promete es verdad! ¡Que la vida de acá no os engañe! ¡Que el¡ .٥
!Engañador no os engañe acerca de Alá

El Demonio es para vosotros un enemigo. Tenedle, pues, por tal. Llama a sus .٦
.partidarios sólo para que moren en el fuego de la gehena

Los que no hayan creído tendrán un castigo severo. En cambio, los que hayan creído .٧
.y obrado bien tendrán perdón y una gran recompensa

Es que aquél cuya mala conducta ha sido engalanada y la ve como buena...? Alá¿ .٨
extravía a quien Él quiere y dirige a quien Él quiere. ¡No te consumas por ellos de
.pesar! Alá sabe bien lo que hacen

Alá es Quien envía los vientos y éstos levantan nubes, que Nosotros conducimos a .٩
un país árido. Con ellas vivificamos la tierra después de muerta. Así será la
.Resurrección

Quien quiera el poder... El poder pertenece, en su totalidad, a Alá. Hacia Él se eleva .١٠
la buena palabra y Él realza la obra buena. En cambio, quienes tramen males tendrán
.un castigo severo, y la trama de ésos se malogrará

Alá os ha .١١

creado de tierra; luego, de una gota; luego, hizo de vosotros parejas. Ninguna
hembra concibe o pare sin que Él lo sepa. Nadie muere a edad avanzada o prematura
.que no esté eso en una Escritura. Es cosa fácil para Alá

No son iguales las dos grandes masas de agua: una potable, dulce, agradable de .۱۲
beber; otra salobre, amarga. Pero de cada una coméis una carne fresca y obtenéis
adornos que os ponéis. Y ves que las naves las surcan. Para que busquéis Su favor.
,Quizás

Hace que la noche entre en el día y que el día entre en la noche. Ha sujetado el sol .۱۳
y la luna, prosiguiendo los dos su curso hacia un término fijo. Ése es Alá, vuestro
Señor. Suyo es el dominio. Los que invocáis en lugar de invocarle a Él no pueden l

Si les invocáis, no oyen vuestra súplica y, aun si la oyeran, no os escucharían. El día .۱۴
de la Resurrección renegarán de que les hayáis asociado a Alá. Y nadie te informará
.como Quien está bien informado

Hombres! Sois vosotros los necesitados de Alá, mientras que Alá es Quien Sei .۱۵
.basta a Sí mismo, el Digno de Alabanza

.Si Él quisiera, os haría desaparecer y os sustituiría por nuevas criaturas .۱۶

.Y eso no sería difícil para Alá .۱۷

Nadie cargará con la carga ajena. Y si alguien, abrumado por su carga, pide ayuda .۱۸
a otro, no se le ayudará nada, aunque sea pariente. Tú sólo debes advertir a los que

tienen miedo de su Señor en secreto y hacen la azalá. Quien se purifica se purifica

۱۹. No son iguales el ciego y el vidente,

۲۰. las tinieblas y la luz,

۲۱. la fresca sombra y el calor ardiente.

۲۲. No son iguales los vivos y los muertos. Alá hace que oiga quien Él quiere. Tú no
puedes hacer que quienes estén en las sepulturas oigan.

۲۳. Tú no eres sino un monitor.

۲۴. Te hemos enviado con la Verdad como nuncio de buenas nuevas y como monitor.
No hay comunidad por la que no haya pasado un monitor.

۲۵. Y si te desmienten, también sus antecesores desmintieron. Sus enviados vinieron a
ellos con las pruebas claras, con las Escrituras y con la Escritura luminosa.

۲۶. Luego, sorprendí a los infieles y ¡cuál no fue Mi reprobación!

۲۷. ¿No ves cómo ha hecho Alá bajar agua del cielo, mediante la cual hemos sacado
frutos de diferentes clases? En las montañas hay vetas de diferentes colores: blancas,
rojas y de un negro intenso.

۲۸. Los hombres, bestias y rebaños son también de diferentes clases. Sólo tienen
miedo de Alá aquéllos de Sus siervos que saben. Alá es poderoso, indulgente.

۲۹. Quienes recitan la Escritura de Alá, hacen la azalá y dan limosna, en secreto o en
público, de lo que les hemos proveído, pueden esperar una ganancia imperecedera,

۳۰. para que Él les dé su recompensa y aún más de Su favor. Es indulgente, muy
agradecido.

۳۱. Lo que de la Escritura te hemos revelado es

la Verdad, en confirmación de los mensajes anteriores. Sí, Alá está bien informado de .Sus siervos, los ve bien

Luego, hemos dado en herencia la Escritura a aquéllos de Nuestros siervos que .٣٢
hemos elegido. Algunos de ellos son injustos consigo mismos; otros, siguen una vía .media; otros, aventajan en el bien obrar, con permiso de Alá. Ése es el gran favor

Entrarán en los jardines del edén. Allí se les ataviará con brazaletes de oro y con .٣٣
.perlas, allí vestirán de seda

Y dirán: «¡Alabado sea Alá, Que ha retirado de nosotros la tristeza! En verdad, .٣٤
nuestro Señor es indulgente, muy agradecido

Nos ha instalado. por favor Suyo, en la Morada de la Estabilidad. No sufriremos en .٣٥
.«ella pena, no sufriremos cansancio

Los infieles, en cambio, sufrirán el fuego de la gehena. Agonizarán sin acabar de .٣٦
.morir y no se les aliviará su castigo. Así retribuimos a todo desagradecido

Gritarán allí: «¡Señor! ¡Sácanos y obraremos bien, no como solíamos hacer!». «¿Es .٣٧
que no os dimos una vida suficientemente larga como para que se dejara amonestar quien quisiera? El monitor vino a vosotros... ¡Gustad, pues! Los impíos no tendrán quien

Alá es el Conocedor de lo oculto de los cielos y de la tierra. Él sabe bien lo que .٣٨
.encierran los pechos

Él es Quien os ha hecho sucesores en la tierra. Quien no crea, sufrirá las .٣٩
consecuencias de su incredulidad. La incredulidad servirá sólo para hacer a los infieles más aborrecibles ante su Señor. La incredulidad servirá

sólo para perder más a los infi

Di: «¿Veis a vuestros asociados, a los que invocáis en lugar de invocar a Alá? .۴۰
Mostradme qué han creado de la tierra o si tienen participación en los cielos. O ¿les
hemos dado una Escritura, en cuya prueba clara puedan basarse?» ¡No! Las promesas
que

Alá sostiene los cielos y la tierra para que no se desplomen. Si se desplomaran no .۴۱
.habría nadie, fuera de Él, que pudiera sostenerlos. Es benigno, indulgente

Juraron solemnemente por Alá que, si venía un monitor a ellos, iban a ser dirigidos .۴۲
mejor que ninguna otra comunidad. Y, cuando ha venido a ellos un monitor, esto no
,ha hecho sino acrecentar su repulsa

portándose altivamente en la tierra y tramando maldad. Pero el tramar maldad no .۴۳
recae sino en sus propios autores. ¿Es que esperan una suerte diferente de la que
cupo a los antiguos? Pues encontrarás la práctica de Alá irreemplazable, y
encontrarás la

No han ido por la tierra y mirado cómo terminaron sus antecesores, aun siendo¿ .۴۴
más poderosos? Nada, ni en los cielos ni en la tierra, puede escapar a Él. Es
.omnisciente, omnipotente

Si Alá diera a los hombres su merecido, no dejaría ningún ser vivo sobre su .۴۵
superficie. Remite, sin embargo, su castigo a un plazo fijo. Y cuando vence su plazo...
.Alá ve bien a Sus siervos

ترجمه آلمانی

.digen, des BarmherzigenِIm Namen Allahs, des Gn

Aller Preis gehrt Allah, dem Schpfer der Himmel und der Erde, Der die Engel zu .۱
Boten

macht, versehen mit Flügeln, zweien, dreien und vieren. Er fügt der Schpfung hinzu,
.llt; Allah hat Macht über alle Dingeںwas Ihm gef

hrt, das kann keinerںWas Allah den Menschen an Barmherzigkeit gew . ۲
lt, das kann nach Ihm keiner entsenden; und Er istںzurückhalten; und was Er zurückh
.chtige, der Allweiseںder Allm

O ihr Menschen, gedenket der Gnade Allahs gegen euch. Gibt es einen Schpfer . ۳
er Allah, der euch vom Himmel und von der Erde her versorgt? Es gibt keinenکau
?er Ihm. Wie knnt ihr euch da abwendig machen lassenکGott au

Und wenn sie dich der Lüge zeihen: schon die Gesandten (Gottes) vor dir sind der . ۴
.Lüge geziehen worden; und zu Allah werden (alle) Dinge zurückgebracht

t das Lebenکung Allahs ist wahr, darum laکO ihr Menschen, traun, die Verhei . ۵
.t den Betrüger euch nicht betrügen über Allahکhienieden euch nicht betrügen, und la

Wahrlich, Satan ist euch ein Feind; so haltet ihn für einen Feind. Er ruft seine . ۶
.nger nur herbei, damit sie Bewohner des flammenden Feuers werdenںAnh

ubig sind, wird strenge Strafe. Die aber glauben und gute WerkeںDenen, die ungl . ۷
.er Lohnکtun, ihnen wird Verzeihung und gro

er es für gut کIst etwa der, dem das Bse seines Tuns schn gemacht wird, so da . ۸
rt zum Irrenden, wen Er will, und leitet, wenںAllah erkl ,کansieht (rechtgeleitet)? Gewi
,کdrumdeine Seele nicht hinschwinden in Seufzern für diese. Allah wei کEr will. La
.was sie tun

Und Allah ist es, Der die Winde sendet, die das Gewlk hochtreiben. Dann treiben Wir . ۹
es

nde und beleben damit die Erde nach ihrem Tode. Ebenso wird die نüber ein totes Gel
.Auferstehung sein

aller Ruhm bei Allah ist. Zu Ihm كWer da Ruhm begehrt (der sollte wissen), da .١٠
steigen gute Worte empor, und rechtschaffenes Werk wird sie emporsteigen lassen.
Und diejenigen, die Bses planen - für sie ist eine strenge Strafe; und ihr Planen wird
.llig seinنhinf

Allah hat euch aus Erde erschaffen, dann aus einem Samentropfen, dann machte .١١
Er euch zu Paaren. Und kein Weib wird schwanger oder gebiert ohne Sein Wissen.
ngert, noch wirdنngert wird, (sieht) sein Leben verlنUnd keiner, dem das Leben verl
es in einem Buch stünde. Das ist ein leichtes كsein Leben irgend verringert, ohne da
.für Allah

und كsser sind nicht gleich: dieses wohlschmeckend, süنUnd die beiden Gew .١٢
angenehm zu trinken, und das andere salzig, bitter. Und aus beiden esset ihr frisches
Fleisch und holt Schmuck hervor, den ihr tragt. Und du siehst die Schiffe darauf (die
ihr vielleicht كihr nach Seiner Huld trachten mgt und da كWellen) durchpflügen, da
.doch dankbar seiet

t die Nacht übergehen in den Tag und den Tag übergehen in die Nacht. Und نكEr l .١٣
uft seine Bahn auf eineنEr hat die Sonne und den Mond dienstbar gemacht; ein jedes l
bestimmte Zeit. Dies ist Allah, euer Herr; Sein ist das Reich, und jene, die ihr statt Ihn
.utchen eines Dattelkernesنanruft, haben nicht Macht über das H

Wenn ihr sie anruft, sie werden euren Ruf nicht hren; und hrten sie ihn sogar, sie .١٤
knnten euch nicht

ihr (sie) zu ك antworten. Und am Tage der Auferstehung werden sie leugnen, da
.Gttern nahmt. Niemand kann dich unterweisen wie der Allwissende

O ihr Menschen, ihr seid Allahs bedürftig, Allah aber ist der Sich Selbst Genügende, .۱۵
.der Preiswürdige

.Wenn Er will, kann Er euch hinwegnehmen und eine neue Schpfung hervorbringen .۱۶

.Und das ist für Allah gar nicht schwer .۱۷

Und keine Lasttragende kann die Last einer andern tragen; und wenn eine . ۱۸
Schwerbeladene um (Erleichterung) ihrer Last ruft, nichts davon soll getragen
re es auch ein Verwandter. Du kannst die allein warnen, die ihrenںwerden, und w
Herrn im geheimen fürchten und das Gebet verrichten. Und wer sich reinigt, der
.reinigt sich nur zu seinem eigenen Vorteil; und zu Allah soll die Heimkehr sein

,Der Blinde ist dem Sehenden nicht gleich .۱۹

,Noch ist es die Finsternis dem Lichte .۲۰

,Noch ist es der Schatten der Sonnenglut .۲۱

Noch sind die Lebenden den Toten gleich. Wahrlich, Allah macht hrend, wen Er will; .۲۲
.bern sindںund du kannst die nicht hrend machen, die in den Gr

.كDu bist ein Warner blo .۲۳

Wahrlich, Wir haben dich mit der Wahrheit entsandt, als Bringer froher Botschaft .۲۴
und als Warner; und es gibt kein Volk, bei dem nicht früher schon ein Warner
.reںerschienen w

Und wenn sie dich der Lüge zeihen, so haben auch jene schon, die vor ihnen . ۲۵
waren, (die Propheten) der Lüge geziehen. Ihre Gesandten kamen zu ihnen mit klaren
.Beweisen, und mit Lehren und mit dem erleuchtenden Buch

,te Ich jeneكDann erfa .۲۶

!ubig waren, und wie war (die Folge) Meiner Verleugnungنdie ungl

Allah Wasser von den Wolken heruntersendet; dann ﻙHast du nicht gesehen, da .٢٧
bringen Wir damit Früchte von mannigfachen Farben hervor; und in den Bergen sind
;e und rote Adern, buntfarbige und rabenschwarzeﻙwei

Und auch bei Mensch und Tier und Vieh verschiedene Farben? So ist's. Nur die .٢٨
chtig,نWissenden unter Seinen Dienern fürchten Allah. Wahrlich, Allah ist allm
.allverzeihend

Diejenigen, die Allahs Buch vortragen und das Gebet verrichten und von dem, was .٢٩
Wir ihnen gegeben haben, insgeheim und ffentlich spenden, hoffen auf einen Handel,
;der nie fehlschlagen wird

Darum wird Er ihnen ihren vollen Lohn geben und ihnen Mehrung hinzugeben aus .٣٠
.Seiner Huld; Er ist fürwahr allverzeihend, erkenntlich

Das, was Wir dir in dem Buch offenbart haben, ist die Wahrheit selbst, das .٣١
Allah kennt (und) sieht Seine Diener recht ,ﻙerfüllend, was ihm vorausging. Gewi
.wohl

hlten, zumنDann gaben Wir das Buch jenen unter Unseren Dienern, die Wir erw .٣٢
Erbe. Und unter ihnen sind einige, die ihr eigenes Selbst niederbrechen, und unter
ihnen sind einige, die immer den rechten Pfad einhalten, und unter ihnen sind einige,
eﻙdie (andere) übertreffen an Güte und Tugend mit Allahs Erlaubnis. Das ist die gro
.Gnade

rten der Ewigkeit! Sie werden sie betreten. Geschmückt werden sie darin seinنG .٣٣
.mit Armspangen von Gold und (mit) Perlen; und ihr Gewand darin wird Seide sein

Und sie werden sprechen: «Aller Preis gehrt Allah, Der die Kümmernis von uns .٣٤
,genommen. Unser Herr ist fürwahr allverzeihend, erkenntlich

,Der uns .٣٥

ssig machte. Keine Plage berührt نin Seiner Huld, in der Wohnstatt der Ewigkeit ans
«.uns darin, noch berührt uns darin ein Gefühl der Ermattung

ubig sind, für die ist das Feuer der Hlle. Tod wird nicht über sie نDie aber, die ungl .٣٦
sie sterben knnten; noch wird ihnen etwas von ihrer Strafe erleichtert. کngt, da نverh
.So lohnen Wir jedem Undankbaren

Und sie werden darin schreien: «Unser Herr, bringe uns heraus, wir wollen .٣٧
rechtschaffene Werke tun, anders als wir zu tun pflegten.» «Gaben Wir euch nicht ein
ein jeder, der sich besinnen wollte, sich darin besinnen کgenügend langes Leben, da
konnte? Und (überdies) kam der Warner zu euch. So kostet nun (die Strafe): denn
«.Frevler haben keinen Helfer

Wahrlich, Allah kennt die Geheimnisse der Himmel und der Erde. Wahrlich, Er kennt .٣٨
.alles, was in den Herzen ist

ubig ist: نEr ist es, Der euch zu Statthaltern auf Erden gemacht hat. Wer aber ungl .٣٩
ubigen kann ihr Unglaube nichts als Widerwillen نauf ihn sein Unglaube! Und den Ungl
ubigen nur den Verlust نmehren vor ihrem Herrn, und ihr Unglaube kann den Ungl
.mehren

Sprich: «Habt ihr eure Gtter gesehen, die ihr statt Allah anruft? Zeigt mir, was sie .٤٠
von der Erde erschufen. Oder haben sie einen Anteil (an der Schpfung) der Himmel?»
tten? Nein, نsie einen Beweis daraus h کOder haben Wir ihnen ein Buch gegeben, da
.en einander nur Trug کdie Frevler verhei

sie nicht wanken. Und wankten sie کlt die Himmel und die Erde, da نAllah allein h .٤١
be es keinen, der sie halten knnte نwirklich, so g

.nach Ihm. Fürwahr, Er ist langmütig, allverzeihend

me,نUnd sie schworen bei Allah ihre feierlichsten Eide, wenn ein Warner zu ihnen k .۴۲
sie würden der Führung besser folgen als die besten von den Vlkern. Doch als dann in
,rkte sie das nur in der Abneigungنder Tat ein Warner zu ihnen kam, so best

ngt nur seineنIn Hochmut auf Erden und im bsen Planen. Doch der bse Plan f .۴۳
Urheber ein. Erwarten sie denn etwas anderes als das Verfahren gegenüber den
nderung finden; und in Allahsؤ Früheren? Aber in Allahs Verfahren wirst du nie eine
.Verfahren wirst du nie einen Wechsel finden

sie sehen konnten, wie der ک Sind sie nicht auf der Erde umhergereist, so da .۴۴
rker an Kraft als sieنAusgang derer war, die vor ihnen waren? Und sie waren st
selber. Und nichts vermchte Allah in den Himmeln oder auf Erden zu hemmen, denn Er
.chtigنist allwissend, allm

Und wollte Allah die Menschen strafen für alles, was sie tun, Er würde nicht ein .۴۵
hrt ihnenنche (der Erde) übrig lassen; doch Er gewنLebe wesen auf der Oberfl
Aufschub bis zu einer bestimmten Frist; und wenn ihre Frist um ist, dann (werden sie
.Allah Seine Diener recht wohl sieht (کerfahren, da

ترجمه ایتالیایی

In nome di Allah, il Compassionevole, il Misericordioso

Lode ad Allah, Creatore dei cieli e della terra, che ha fatto degli angeli messaggeri .۱
dotati di due, tre o quattro ali . Egli aggiunge alla creazione quello che vuole . In verità
.Allah è onnipotente

Nessuno può trattenere ciò che Allah concede .۲

agli uomini in misericordia e nessuno può concedere ciò che Egli trattiene . E' Lui .l'Eccelso, il Saggio

O uomini, ricordate il favore che Allah vi ha concessi. All'infuori di Lui c'è forse un .۳ creatore che vi nutra dal cielo e dalla terra? Non c'è altro dio all'infuori di Lui. Come ? [potete allontanarvi [da Lui

E se ti trattano da bugiardo, [sappi] che già trattarono da bugiardi i messaggeri che .۴ .ti precedettero. Tutto quanto ritorna ad Allah

O uomini, la promessa di Allah è verità. [Badate] che non vi inganni la vita terrena e .۵ .l'Ingannatore vi distolga da Allah

In verità Satana è vostro nemico, trattatelo da nemico. Egli invita i suoi adepti ad .۶ .essere i compagni della Fiamma

I miscredenti avranno un duro castigo, mentre coloro che credono e compiono il .۷ .bene avranno il perdono e ricompensa grande

Cosa ne sarà di] colui al quale è stata edulcorata la nefandezza della sua azione al] .۸ punto che la considera buona? Ma Allah svia chi vuole e guida chi vuole. Quindi non ti .affliggere per causa loro: Allah ben conosce quello che hanno operato

Allah è Colui che manda i venti: essi sollevano nuvole che spingiamo verso una .۹ contrada morta; quindi ridiamo la vita alla terra dopo che era morta. Allo stesso modo ![avverrà] la Resurrezione

E chi desidera potenza...[sappia che] tutta la potenza [appartiene] ad Allah: ascende .۱۰ a Lui la buona parola ed Egli eleva alta l'azione devota. Coloro che invece tramano le azioni malvage, avranno

.un castigo severo. La loro trama è destinata al fallimento

Allah vi ha creati dalla terra e poi da una goccia di sperma e quindi vi ha disposti a .١١ coppie . Non c'è femmina che sia gravida o partorisca a Sua insaputa. A nessuno sarà prolungata o abbreviata la vita senza che ciò non sia [scritto] in un Libro. In verità ciò è facile per Allah

I due mari non sono uguali: uno di acqua fresca, dolce, da bere e l'altro di acqua .١٢ salata, amara, eppure da entrambi mangiate una carne freschissima e traete gioielli di cui vi adornate. E vedrai le navi solcarli sciabordando, affinché possiate procurarvi ?la grazia di Allah. Sarete riconoscenti

Egli fa sì che la notte compenetri il giorno e il giorno compenetri a notte e ha .١٣ sottomesso il sole e la luna. Ciascuno orbita fino ad un termine stabilito. Questi è Allah, il vostro Signore: appartiene a Lui la sovranità, mentre coloro che invocate all'infuori di .Lui non posseggono neppure una pellicola di seme di dattero

Se li invocate non odono la vostra invocazione e se mai la udissero non saprebbero .١۴ rispondervi. Nel Giorno della Resurrezione, rinnegheranno il vostro associare . .Nessuno può informarti come Colui che è il Ben Informato

O uomini, voi siete bisognosi di Allah, mentre Allah è Colui che basta a Sé stesso, il .١۵ .Degno di lode

.Se volesse, vi farebbe perire e susciterebbe una nuova creazione .١۶

.Ciò non è difficile per Allah .١٧

Nessuno porterà il peso di .١٨

un altro. Se qualcuno pesantemente gravato chiederà aiuto per il carico che porta, nessuno potrà alleggerirlo , quand'anche fosse uno dei suoi parenti. Tu devi avvertire solo coloro che temono il loro Signore in ciò che non è visibile e assolvono all'orazione. .Chi si purifica è solo per sé stesso che lo fa e la meta è in Allah

,Non sono uguali il cieco e colui che vede .۱۹

,né le tenebre e la luce .۲۰

,né l'ombra e la calura .۲۱

né i morti sono uguali ai vivi. In verità Allah fa udire chi vuole, mentre tu non puoi .۲۲
.far sentire coloro che sono nelle tombe

.Tu non sei che un ammonitore .۲۳

Ti abbiamo inviato con la Verità, nunzio ed ammonitore, e non c'è comunità in cui .۲۴
. non sia venuto un ammonitore

E se ti trattano da bugiardo, già coloro che li precedettero tacciarono di menzogna i .۲۵
loro messaggeri, anche se avevano recato le prove evidenti, Scritture e il Libro che :illumina

.poi afferrai i miscredenti e quanto [grande] fu la Mia riprovazione .۲۶

Non hai visto che Allah fa scendere l'acqua dal cielo e che suscitiamo da essa frutti .۲۷
di diversi colori? E le montagne hanno striature bianche e rosse, di diversi colori e .anche nere, corvine

E in egual modo anche gli uomini, gli animali e le greggi, hanno anche essi colori .۲۸
.diversi. Tra i servi di Allah solo i sapienti Lo temono . Allah è il Potente, il Perdonatore

In verità coloro che .۲۹

recitano il Libro di Allah, assolvono all'orazione e segretamente e in pubblico danno di :ciò che abbiamo loro concesso, sperano in un commercio imperituro

e che Allah li compensi pienamente e aggiunga della Sua Grazia. Sì, Egli è . ۳۰
.perdonatore, riconoscente

Ciò che ti abbiamo rivelato del Libro è la Verità, conferma di ciò che già era prima di .۳۱
.esso. In verità Allah è ben informato sui Suoi servi, è Colui che vede con chiarezza

Facemmo poi eredi della Scrittura i Nostri servi che scegliemmo . Fra essi c'è chi fa .۳۲
torto a sé stesso, chi segue una via intermedia, chi vince la gara del bene con il
.permesso di Allah : questa è la grazia immensa

Entreranno nei Giardini di Eden, ornati di bracciali d'oro e di perle e saranno di seta i .۳۳
. loro vestiti

Diranno: « Sia lodato Allah che ha allontanato da noi la tristezza. In verità il nostro .۳۴
.Signore è perdonatore, riconoscente

E' Colui che ci ha introdotti per grazia Sua , nella Dimora della quiete, in cui non ci .۳۵
.affliggerà nessuna fatica o stanchezza

Coloro che invece non credono, avranno il fuoco dell'Inferno: giammai sarà decisa .۳۶
.la loro morte e nulla sarà sottratto al castigo. Ricompenseremo così ogni ingrato

E colà grideranno: « Signore, facci uscire, affinché possiamo compiere il bene, . ۳۷
invece di quel che già abbiamo fatto!». [Verrà loro risposto]: « Non vi abbiamo dato una vita abbastanza lunga, tale che potesse ricordarsi chi avesse voluto ricordare? Eppure vi era giunto

.l'ammonitore! Gustate dunque il castigo, ché per gli ingiusti non ci sarà soccorritore

Sì, Allah è Colui che conosce l'invisibile dei cieli e della terra. In verità Egli conosce .۳۸
.quello che c'è nei petti

Egli è Colui che vi ha fatti eredi della terra . Quanto a chi sarà miscredente, la sua .۳۹
miscredenza è a suo danno. La loro miscredenza non fa che accrescere l'abominio dei
miscredenti di fronte al loro Signore; la loro miscredenza non fa che accrescere la loro
.rovina

Di': « Cosa ne pensate dei vostri associati che invocate all'infuori di Allah? . ۴۰
Mostratemi quel che della terra hanno creato. Oppure è nella creazione dei cieli che
sono associati [ad Allah]? O forse demmo loro un Libro affinché [si appoggino] ad una
.prova?». No, quel che gli ingiusti si promettono a vicenda non è che frode

Allah trattiene i cieli e la terra affinché non sprofondino, ché, se sprofondassero, .۴۱
nessuno li potrebbe trattenere all'infuori di Lui. In verità Egli è magnanimo,
.perdonatore

Giurano [in nome] di Allah con solenni giuramenti che se giungesse loro un . ۴۲
ammonitore, agirebbero più rettamente di qualsiasi altra comunità . Poi, quando
,giunge loro un ammonitore, ciò non fa che accrescere la loro avversione

la loro superbia sulla terra e le loro trame malvage. Ma la trama malvagia non fa .۴۳
che avvolgere i suoi artefici. Si aspettano un'altra consuetudine [diversa] da quella che
fu adottata per i loro avi? Non troverai mai un cambiamento nella consuetudine di
Allah, non troverai deviazione alcuna nella

.consuetudine di Allah

Non hanno viaggiato sulla terra? Non hanno visto ciò che è avvenuto a coloro che li .۴۴
precedettero,che [pure] erano più forti di loro? Nulla, nei cieli e sulla terra, potrebbe
.annullare [la potenza di] Allah. In verità Egli è sapiente, potente

Se Allah punisse gli uomini per ciò che si meritano, non lascerebbe alcun essere .۴۵
vivente sulla terra. Ma Egli li rinvia fino ad un termine stabilito. Poi, quando giungerà il
.termine loro... [sapranno che] Allah osserva attentamente i Suoi servi

ترجمه روسی

!Во имя Аллаха Милостивого, Милосердного

Хвала Аллаху, Творцу небес и земли, сделавшему ангелов посланниками, .۱
обладающих крыльями двойными, тройными и четверными. Он увеличивает в
!творении, что Ему угодно. Аллах мощен над каждой вещью

Что откроет Аллах людям из Своей милости, - для этого не будет .۲
удерживающего, что Он сдержит, - тому нет посылающего после Него. Он -
!Великий, Мудрый

О люди, помните милость Аллаха вам! Есть ли какой-нибудь творец, кроме .۳
Аллаха? Он посылает вам удел с неба и земли. Нет божества, кроме Него! До
!чего вы обольщены

Если они считают тебя лжецом, то считались лжецами посланники до тебя, и .۴
.к Аллаху возвращаются дела

О люди, ведь обещание Аллаха - истина, пусть же тебя не обольщает .۵
!ближайшая жизнь, пусть не обольщает тебя обольститель об Аллахе

Поистине, сатана вам враг, считайте же его врагом! Он зовет свою партию, .۶
.чтобы оказаться им обитателями огня

Тем, которые не веровали, для них - сильное наказание. А тем, которые .۷

уверовали и творили благие дела, для них – прощение и

.великая награда

Разве тот, кому украшено его злое деяние, и он увидел его прекрасным.... ٨
Поистине, Аллах сбивает с пути, кого хочет, и ведет, кого хочет. Пусть же не
!исходит твоя душа скорбью по ним. Поистине, Аллах знает, что они делают

Аллах – тот, кто посылает ветры, и поднимают они облако; и погнали Мы его в .٩
!мертвую область и оживили этим землю после смерти. Так и воскресение

Кто желает величия, то у Аллаха все – величие; к Нему восходит слово .١٠
доброе и дело благое, которое Он возвышает. А те, что ухищряются в злых
.деяниях, им – сильное наказание; а хитрость этих пропадет даром

Аллах сотворил вас из праха, потом из капли, потом сделал вас парами. И .١١
носит самка и слагает только с Его ведома. И добавляется жизнь долголетнему,
!и сокращается его жизнь только по книге. Поистине, это для Аллаха легко

Не могут сравняться два моря: это – сладкое пресное, приятное для питья, а .١٢
это – соленое, горькое; из каждого вы питаетесь свежим мясом и извлекаете
украшения, в которые облекаетесь. И ты видишь там суда рассекающие, чтобы
!вы могли искать Его милости, – может быть, вы будете благодарны

Он вводит ночь в день, а день вводит в ночь; Он подчинил солнце и луну – .١٣
все движется до определенного предела. Аллах – Господь ваш; Ему
принадлежит власть, а те, кого вы призываете помимо Него, не владеют и
.финиковой кожицей

Если вы зовете их, они не слышат вашего зова, а если бы слышали, то не .١٤
ответили бы вам, а в день воскресения

они откажутся от вашего многобожия. Никто не даст тебе вести так, как Знающий!

۱۵. О люди, вы нуждаетесь в Аллахе, а Аллах Богат, Преславен.

۱۶. Если Он пожелает, то уведет вас и приведет новое творение.

۱۷. Это для Аллаха не трудно.

۱۸. Не понесет носящая ношу другой: если и позовет отягченная понести ее, не понесут у нее ничего, хотя бы и был это родственник. Ты увещаешь тех, которые боятся Господа своего втайне и простаивают молитву. А кто очищается, тот очищается для самого себя, и к Аллаху возвращение.

۱۹. Не сравнится слепой и зрячий,

۲۰. мрак и свет,

۲۱. тень и зной.

۲۲. Не сравнятся живые и мертвые: ведь Аллах дает слышать, кому желает, а ты не заставишь слышать тех, кто в могилах:

۲۳. ты – только увещатель.

۲۴. Мы послали тебя с истиной вестником и увещателем. Нет никакого народа, в котором не прошел бы увещатель!

۲۵. Если они сочтут тебя лжецом, то ведь считали лжецами и те, кто был до них. К ним приходили их посланники с ясными знамениями, и с писаниями, с книгой просветляющей.

۲۶. Потом схватил Я тех, которые были неверными. И каково было Мое негодование!

۲۷. Разве ты не видел, как Аллах низвел с небес воду; ею Мы извели плоды различных цветов. А в горах есть дороги – белые, красные – различных цветов,

.и вороные – черные

И среди людей, и животных, и скота – различные цвета. Так! Ведь боятся . ٢٨
!Аллаха из Его рабов знающие; поистие, Аллах Велик, Прощающ

Поистине, те, которые читают книгу Аллаха, и выстаивают молитву, и . ٢٩
жертвуют

из того, чем Мы их наделили тайно и явно, надеются на торговлю, которая не
,пропадет

чтобы Он мог полностью дать им плату и увеличить им Его милость. .۳۰
!Поистине, Он Прощающ, Благодарен

А то, что Мы внушили тебе из книги, это - истина, подтверждающая .۳۱
истинность того, что ниспослано до него. Поистине, Аллах о Своих рабах
!Сведущий, Видящий

Потом Мы дали писание в наследство тем из Наших рабов, кого Мы избрали; .۳۲
из них есть несправедливые для самих себя, есть и умеренные, есть и
!опережающие благими деяниями по изволению Аллаха; это - великая милость

Сады рая, в которые они войдут, украсившись там браслетами из золота и .۳۳
.жемчугом; одеяния их там - шелк

И скажут они: "Хвала Аллаху, который удалил от нас печаль!" Поистине, .۳۴
!Господь наш - Прощающ, Благодарен

Он - тот, кто поселил нас в жилище пребывания от Своей милости; нас не .۳۵
.коснется там утомление, не касается там усталость

А те, которые не веровали, им - огонь геенны; их там не порешат, так что они .۳۶
умрут, но и не будет облегчено им это наказание. Так Мы воздаем всякому
!неверному

Там они вопят: "Господи наш, изведи нас, мы будем творить благое - не то, .۳۷
что делали!" Разве Мы не дали вам жизни, так что мог опомниться тот, кто
вспоминал? И приходил к вам увещатель. Вкусите же, нет для несправедливых
!помощника

Поистине, Аллах сведущ в скрытом на небесах и на земле; Он ведь знает про .۳۸
!то, что в груди

Он - тот, кто сделал вас наместниками на земле; кто был .۳۹

неверным - против него его неверие; неверие увеличит для неверных у их
!Господа только ненависть; неверие увеличит для неверных только убыток

Скажи: "Видели ли вы ваших сотоварищей, к которым взываете помимо .۴۰
Аллаха? Покажите, что они сотворили на земле? Или у них есть участие на
небесах? Или Мы даровали им книгу и они имеют ясное знамение от нее?" Нет!
.Обещают неправедные друг другу только обольщение

Поистине, Аллах держит небеса и землю, чтобы они не исчезли. А если бы .۴۱
они исчезли, то никто бы их не удержал после Него; Он ведь - Кроток,
!Прощающ

И клялись они Аллахом - величайшей их клятвой: если придет к ним .۴۲
напоминающий, то они станут прямее, чем какая-либо община. Когда же
пришел к ним увещатель, то добавил им только отвращение

их превознесением на земле и ухищрением зла. Но злое ухищрение .۴۳
окружает только обладателей его. Разве ждут они чего-либо другого, кроме
пути первых поколений? Никогда не найдешь ты для пути Аллаха перемены!
!Никогда не найдешь для пути Аллаха изменения

Разве они не ходили по земле и не видели, каков был конец тех, кто был до .۴۴
них? Были они мощнее их силой, но Аллаха ничто не может ослабить ни на
!небесах, ни на земле. Он - Знающий, Мощный

Если бы Аллах взыскивал с людей за то, что они приобрели, Он не оставил бы .۴۵
на ее поверхности никакого животного, но Он отсрочивает им до некоего
!названного срока. А когда наступит их срок... Аллах ведь видит Своих рабов

ترجمه ترکی استانبولی

.Rahman ve rahîm Allah adiyle

Hamd Allah'a ki gkleri ve yeryüzünü -۱

yaratandr ve melekleri, iki er, üçer, drder kanatl halkedendir; yarat ta neyi dilerse .çoǵaltr da; üphe yok ki Allah'n her eye gücü yeter

Allah'n, kullarna rahmet ve ihsânna dâir lûtfedeceǵi eye mâni olan bulunamaz ve eǵer -٢ ksar da vermezse ondan ba ka gnderecek de olamaz ve odur üstün, hüküm ve hikmet .sâhibi

Ey insanlar, ann Allah'n size verdiǵi nîmetleri; Allah'tan ba ka bir yaratc var mdr ki sizi -٣ rzklandrsn gkten ve yeryüzünden; ondan ba ka yoktur tapacak, o halde ne diye bo ?eylere kaplyorsunuz

Seni yalanlyorlarsa senden nceki peygamberler de yalanland ve i ler, dnüp Allah'a -۴ .varr

Ey insanlar, üphe yok ki Allah'n vaadi gerçektir, sakn dünyâ ya ay aldatmasn sizi ve -۵ .eytan, aldatmasn sizi Allah hakknda ق sakn hîlebaz

eytan, size dü mandr, sizde ona dü man olun. Onun tâifesi, sizi yakp ق üphe yok ki ق -۶ .kavuran ate ehli olmaya dâvet eder ancak

O ki iler ki kâfir olmu lardr, onlaradr çetin azap ve o ki iler ki inanm lardr ve iyi i lerde -٧ .bulunmu lardr, onlaradr yarlganma ve pek büyük bir mükâfat

ledii ktü i kendisine bezenen ve onu güzel gren adam, iyiyi, ktüyü bilen gibi midir? ف -٨ Hiç üphe yok ki Allah, dilediǵini saptrr ve dilediǵini doǵru yola sevk eder; onlar için hasretlere dü üp üzüntüler verme kendine; üphe yok ki Allah, onlarn i ledikleri eyleri .bilir

Ve Allah, yle bir mâbuttur ki rüzgârlar yollar da bulutu sürer, derken lü ehri yaǵmurla -٩ suya kandrrz da lümünden sonra yeryüzünü diriltiriz onunla, i te lülerin diriltilmesi de .byledir

Kim yücelik, üstünlük dilerse bilsin ki bütün yücelik, üstünlük, Allah'ndr; güzel szler, -١٠ ona aǵar, iyi i ler de o

szleri yüceltir ve onlar ki düzenlerle ktülüklerde bulunurlar, onlaradr çetin bir azap ve .onlarn düzenleri de zâten mahvolup gider

١١ - Ve Allah, sizi topraktan yaratm tr, sonra bir katre sudan, sonra da size e ler halketmi tir. Hiçbir kadn, onun bilgisi olmadkça gebe kalamaz ve doúramaz ve hiçbir mrü uzun adam, mür süremez ve hiç kimsenin mrü eksilmez ki bunlar, kitapta .mukadder olmasn; üphe yok ki bu, Allah'a pek kolaydr

١٢ - Ve iki deniz, bir ve e it olamaz; u, tatl ve içilecek sudur, içilince kandrr adam, boúazdan kolaycack ve iyi bir sûrette kayp gider; buysa tuzludur, acdr ve hepsinden de terütaze balklar çkarr, yersiniz ve takp süsleneceúiniz ziynet e yâs çkarrsnz ve grürsün ki, lütuf ve ihsânn arayp bulmanz ve ükretmeniz için hepsinde de, sular yarayara .gemiler gitmede

١٣ - Ve geceyi ksaltr, bir ksm gündüz olur, gündüzü ksaltr, bir ksm gece olur ve râm etmi tir güne i ve ay; hepsi de mukadder bir zamana kadar yollarnda akar-durur; i te budur Rabbiniz Allah ve onundur saltanat ve tasarruf; onlar ki onu brakp da putlara .taparlar, o putlar, çekirdeúin içindeki tek bir kla bile sâhip deúildirler

١۴- Onlar çaúrsanz çaú nz duymazlar, imkân olsa da duysalar cevap veremezler size ve kyâmet gününde de irk ko manz inkâr ederler ve hiçbir ey, her eyden haberdâr olan .gibi haber veremez sana

١۵- .Ey insanlar, siz Allah'a kar yoksulsunuz ve Allahsa, odur müstaúnî ve hamde lâyk

١۶- .Ve dilerse sizi giderir, mahveder de yepyeni mahlûkat yaratr

١٧- .Ve bu, Allah'a gre güç bir ey de deúildir

١٨- Ve hiçbir suçlu, bir ba kasnn yükünü yüklenmez ve aú bir yük

ta yan, onu yüklenmesi için bir ba kasn çağrsa, çağrd, akrabas bile olsa o yükün bir ksmn bile yüklenemez. Sen, gizli olduu, grmedikleri halde Rablerinden korkanlar ve namaz klanlar korkutabilirsin ancak ve kim, temiz bir hâle gelirse faydas, ancak kendisinedir .ve dnüp varlacak yer, Allah tapsdr

.Ve ne krle gren e it olur -۱۹

.Ve ne karanlklarla aydnlk -۲۰

.Ve ne glgeyle s -۲۱

Ve ne de dirilerle lüler e it olur; üphe yok ki Allah, dilediine duyurur ve sen -۲۲ .kabirlerdeki lülere duyuramazsn

.Sen, ancak bir korkutucusun -۲۳

üphe yok ki biz seni gerçek üzere bir müjdeci ve bir korkutucu olarak gnderdik ve ق -۲۴ .hiçbir ümmet yoktur ki içlerinden bir korkutucu çkmasn

Ve seni yalanlarlarsa gerçekten de onlardan ncekiler de, peygamberleri, onlara -۲۵ .apaçk delillerle, sahîfe-lerle ve aydnlatc kitapla geldikleri halde yalanladlar

Sonra o kâfir olanlar helâk ettim ben, benim onlar inkârm ve cezâlandrmam naslm -۲۶ .grdüler

Grmez misin ki üphe yok, Allah, gkten yamur yadrr da o sâyede renkleri çe itçe it -۲۷ meyveler bitirir ve dalarda da beyaz, krmz, çe itli renklerde ve kapkara yollar .meydana getirir

Ve insanlardan da, havanlardan da, davarlardan da çe itli renkte mahlûklar yaratr -۲۸ tpk bunun gibi; Allah'tan, ancak kullarnn bilgili olanlar korkar, üphe yok ki Allah, .üstündür, rahîmdir

O ki iler ki kitab okurlar ve namaz klarlar ve onlar rzklandr-dmz eylerin bir ksmn -۲۹ .gizli, â ikâr, yoksullara harcarlar ve bu sûretle de kesat bulmaz bir al veri umarlar

Onlarn mükâfâtn, tamâmyla ͺder elbette ve lûtfundan, ihsânndan, mükâfatlarn - ٣٠
.arttrr da; üphe yok o, suçlar ͺrter, mükâfatlarn da fazlasyla verir

,Sana vahyettiimiz kitap -٣١

gerçektir, nceki kitaplarn gerçekliíni bildirmededir; üphe yok ki Allah, kullarndan .haberdardr ve onlar grür

Sonra kitab, kullarmzdan seçtiklerimize mîras braktk; derken onlardan nefsine - ۳۲
zulmeden var ve onlardan mutedil hareket eden var ve onlardan, hayrlarda herkesten .ileri giden var Allah izniyle; i te bu, pek büyük bir lütuf ve ihsândr

Ebedî olan Adn cennetlerine girerler, orada altn bilezikleri taknrlar, incilerle - ۳۳
.bezenirler ve elbiseleri de ipektir orada

Ve hamd Allah'a ki derler, bizden gam, gussay giderdi; üphe yok ki Rabbimiz, suçlar -۳۴
.rter, mükâfatlarn da fazlasyle verir

yle bir mâbuttur ki bizi, tam konaklanacak yurda kondurdu lütfüyle; burada bize ض -۳۵
.ne bir yorgunluk gelir, ne bir usanç gelir

Kâfir olanlaraysa cehennem ate i var, ldürülmezler ki lüp kurtulsunlar ve - ۳۶
cehennem azâb da hafifletilmez onlara; i te biz, fazlasyla kâfir olanlar byle .cezâlandrrz

Ve onlar bar rlar orada: Rabbimiz, bizi çkar da yaptmz i lerden ba ka i lerde - ۳۷
bulunalm. Size, dü ünenin dü ünüp üt alann üt alaca kadar mür vermedik mi ve size .korkutucu da gelmi ti; artk tadn azâb, zâlimlere bir yardm eden de yoktur

üphe yok ki Allah gklerdeki gizli eyleri de bilir, yeryüzündeki gizli eyleri de; üphe ق -۳۸
.yok ki o, gnüllerde olanlar da bilir

yle bir mâbuttur o ki sizi yeryüzüne hâkim etmi tir; kim kâfir olursa zarar ض -۳۹
kendisine; kâfirlerin kâfirlikleri, Rablerinin katnda ancak gazabni arttrr; kâfirlerin .kâfirlikleri, ancak ziyanlarn arttrr

De ki: Grdünüz mü Allah'tan ba ka taptnz ve Tanrya e sandnz eyleri? Gsterin bana, -۴۰
ne yarattlar onlar yeryüzünde, yoksa gklere bir ortaklklar m var onlarn, yahut da onlara bir kitap m verdik de onlar, apaçk bir

.delile sâhip? Hayr, zâlimler, birbirlerine ancak yalan vaitte bulunmadalar

۴۱- ق üphe yok ki Allah, gkleri ve yeryüzünü tutar, mahvolmaktan korur, fakat takdîriyle gkler ve yeryüzü yok olup giderse ondan ba ka hiç kimse onlar koruyamaz, yok .olmalarna mâni olamaz; üphe yok ki o, azâp etmede acele etmez, suçlar rter

۴۲- Ve bütün kuvvetleriyle adamakll ant içtiler Allah adna, onlara bir korkutucu gelirse ümmetler arasnda doru yolu bulan en mükemmel bir ümmet olacaz diye; fakat onlara .korkutucu gelince de bu, ancak onlarn uzakla malarn salad

۴۳- Yeryüzünde ululuk satmalarn ve ktü düzenlere ba vurmalarn icabettirdi, halbuki ktü düzen, ancak sâhibinindir; onlar, evvelkiler hakknda yürüyen yoldan-yoradamdan ba ka bir ey mi bekliyorlar? Gerçekten de Allah'n yolunun-yoradamnn yerini hiçbir ey .tutmaz ve Allah'n yolu-yoradam, kesin olarak dei mez

۴۴- Yeryüzünde dola p da kendilerinden ncekilerin sonucu ne olmu grmezler mi? Ve onlar, bunlardan daha güçlü, daha kuvvetliydi ve Allah' âciz brakamaz hiçbir ey, ister .gklerde olsun, ister yeryüzünde; üphe yok ki o, her eyi bilir, onun her eye gücü yeter

۴۵- Allah, kazandklar suç yüzünden insanlara azap verecek olsayd yeryüzünde yürür, bir tek mahlûk brakmazd ve fakat onlar, mukadder bir zamanadek brakr; derken .zamanlar geldi miydi artk üphe yok ki Allah, kullarn grür

ترجمه آذربايجانى

!Mərhəmətli, rəhmli Allahın adı ilə

۱. Göyləri və yeri yoxdan yaradan, ikiqanadlı, üçqanadlı və dördqanadlı mələkləri (peyğəmbərlərə) elçi edən Allaha həmd olsun! (Allah) məxluqatda istədiyini artırar. !Həqiqətən, Allah hər şeyə qadirdir

۲. Allahın insanlara əta etdiyi mərhəmətə (verdiyi ne'mətə, ruziyə) heç kəs mane ola bilməz. Onun vermədiyi bir şeyi də ?zündən başqa heç kəs göndərə (verə) bilməz. O, yenilməz

!qüvvət sahibi, hikmət sahibidir

Ey insanlar! Allahın sizə olan ne'mətini yada salın. Allahdan başqa sizə göylərdən və .٣
yerdən ruzi verən bir xaliq varmı?! Ondan başqa heç bir tanrı yoxdur. Elə isə necə
?(aldanıb haqdan) döndərilirsiniz

Əgər (bu müşriklər) səni təkzib etsələr (heç ürəyini sıxma). Səndən əvvəl də .٤
peyğəmbərlər təkzib olunmuşdu. Bütün işlər (axırda) ancaq Allaha qayıdacaqdır
(qaytarılacaqdır)! (Təkzib edənlərə cəza veriləcək, təkzib olunanlara isə yardım
(!göstəriləcəkdir

Ey insanlar! Şübhəsiz ki, Allahın (qiyamət barəsindəki) və'di haqdır. Dünya həyatı sizi .٥
!aldatmasın. O tovlayan (Şeytan) da sizi tovlayıb yoldan çıxartmasın

Həqiqətən, Şeytan sizin düşməninizdir, onu (özünüzə) düşmən tutun. O özünə .٦
.uyanları cəhənnəm əhli olmağa çağırır

Kafir olanları şiddətli əzab, iman gətirib yaxşı işlər görənləri isə bağışlanma və böyük .٧
!bir mükafat (Cənnət) gözləyir

Pis əməli (Şeytan tərəfindən) özünə yaxşı göstərilib onu yaxşı görən (Allahın doğru .٨
yola yönəltdiyi kimsəyə bənzəyirmi?!) Şübhəsiz ki, Allah istədiyini zəlalətə, istədiyini də
doğru yola salar. (Ya Peyğəmbər!) Artıq onlara (Məkkə müşriklərinin haqq yoldan
azmalarına) görə özünü üzüb həlak etmə. Həqiqətən, Allah onların nə etdiklərini
!biləndir

Buludları hərəkətə gətirən küləkləri Allahdır göndərən! Biz (o buludları) quru (ölü) bir .٩
məmləkətə tərəf qovub, öldükdən sonra torpağı onunla dirildirik. (?lüləri) diriltmək də
!belədir

Hər kəs (dünyada) izzət-qüdrət (şərəf-şan) istəsə, (bilsin ki, dünyada da, axirətdə .١٠
də) bütün izzət-qüdrət (şərəf-şan) ancaq Allaha məxsusdur. (Buna yalnız Allaha itaət
və ibadət etməklə nail olmaq mümkündür). Pak söz (tövhid kəlməsi, zikr, həmd-səna)
Ona tərəf yüksələr və pak sözü də (Allah dərgahına) yaxşı əməl qaldırar. (Allah pak
sözü eşidəndir, saleh əməli də qəbul edər). Pis əməllər edənləri

.şiddətli bir əzab gözləyir. Onların qurduqları hiylələr boşa çıxar

Allah sizi (atanız Adəmi) torpaqdan, sonra nütfədən xəlq etmiş, sonra da sizi (kişi və .١١
qadın olmaqla) cüt-cüt yaratmışdır. O bilmədən heç bir qadın hamilə olmaz və bari-
həmlini yerə qoymaz. ?mür sahibi olan birinin uzun ömür sürməsi də, onun (yaxud
başqa birinin) ömrünün qısaldılması da ancaq kitabda (lövhi-məhfuzda) yazılmışdır.
.Həqiqətən, bu, Allah üçün çox asandır

İki dəniz eyni deyildir. Birinin suyu çox şirin, dadlı və içməyə rahat (boğazdan rahat .١٢
keçən), digərininki isə həddindən artıq şor və acıdır. Onların hər birindən təzə ət (balıq)
yeyir, taxdığınız (inci və mərcan kimi) bəzəklər çıxardırsınız. Onun (Allahın) lütfündən
(ne'mətindən) ruzi diləyib axtarmağınız (ticarət etməyiniz) üçün gəmilərin də orada
(suyu) yara-yara üzdüyünü görürsən. (Bütün bunlara görə), bəlkə, (Allaha) şükür
.edəsiniz

Allah) gecəni gündüzə, güzdüzü də gecəyə qatar. O, günəşi və ayı ram (öz əmrinə,) .١٣
sizin mənafeyinizə tabe) etmişdir. Onların hər biri (öz hədəqəsində, öz dairəsində)
müəyyən müddətədək (qiyamət gününə qədər) dövr (hərəkət) edər. Bu sizin Rəbbiniz
olan Allahdır, hökm Onundur. Sizin Ondan qeyri ibadət etdikləriniz bir çəyirdək
.qabığına belə sahib deyillər

Əgər siz onları çağırsanız (dua etsəniz), onlar sizin çağırışınızı eşitməzlər; eşitsələr .١۴
də cavab verə bilməzlər (çünki Allah onlara nitq qabiliyyəti verməmişdir). ?zləri də
qiyamət günü sizin (Onları Allaha) şərik qoşduğunuzu (onlara büt kimi ibadət etdiyinizi)
danacaqlar. (Ya Peyğəmbər!) Heç kəs sənə hər şeydən xəbərdar olan (Allah) kimi
!xəbər verə bilməz

Ey insanlar! Siz Allaha möhtacsınız. Allah isə (heç nəyə, o cümlədən sizin ibadətinizə) .١۵
(!möhtac deyildir. O (hər cür) şükrə (tə'rifə) layiqdir! (Onun bütün işləri bəyənləndir

.١۶

.Əgər istəsə, sizi yox edib (yerinizə) başqa bir məxluq gətirər

!Bu, Allah üçün çətin deyildir .١٧

Heç bir günahkar başqasının günahını daşımaz. Günah yükü ağır olan kimsə yükünü .١٨ daşımaq üçün (başqa birisini köməyə) çağırsa və (çağırılan adam onun) yaxın qohumu olsa belə, o yükdən bir şey daşınmaz. (Ya Peyğəmbər!) Sən ancaq Rəbbindən (Onun əzabını) görmədikləri halda qorxanları və (vaxtlı-vaxtında) namaz qılanları qorxudub xəbərdar edirsən. Her kəs (günahlardan, küfrdən) təmizlənsə, özü üçün təmizlənmiş !olar (savabı özünə yetişər). Axır dönüş ancaq Allahadır

.Kor ilə görən eyni olaz .١٩

!(Zülmətlə nur da (eyni deyildir .٢٠

.(Kölgə (sərin) ilə isti (eyni olmaz .٢١

Dirilərlə ölülər də eyni deyillər! (Bütün bunlar kimi kafirlə mö'min, küfrlə iman, . ٢٢ Cəhənnəmlə Cənnət, batillə haqq da eyni olmazlar!) Şübhəsiz ki, Allah dilədiyinə (ayələrini) eşitdirər. Sən isə (ya Peyğəmbər!) qəbirlərdə olanlara (haqqı) eşitdirən !deyilsən

!Sən ancaq (müşrikləri, kafirləri Allahın əzabı ilə) qorxudan bir peyğəmbərsən .٢٣

Doğrudan da, Biz səni haqla (Qur'anla) müjdə verən və qorxudan bir peyğəmbər .٢۴ olaraq göndərdik. Elə bir ümmət yoxdur ki, onun içindən (kafirləri Allahın əzabı ilə) !qorxudan (xəbərdar edən) bir peyğəmbər (yaxud alim) gəlib-getməsin

Əgər onlar (Məkkə müşrikləri) səni yalançı saysalar (heç ürəyini qısma). Onlardan .٢۵ əvvəlkilər də (öz peyğəmbərlərini) yalançı hesab etmişdilər. Halbuki peyğəmbərləri onlara açıq-aşkar mö'cüzələr, səhifələr və (Tövrat, İncil kimi) nurani kitab .gətirmişdilər

Sonra Mən o küfr edənləri (əzabla) yaxaladım. (Ya Peyğəmbər! Bir görəydin) Mənim .٢۶ !onları inkar etməyim (ne'mətimi nifrətə çevirərək cəzalandırmağım) necə oldu

Ya Peyğəmbər!) Məgər Allahın göydən bir yağmur yağdırdığını görmürsənmi?!) .٢٧
– Sonra Biz onunla növbənöv meyvələr yetişdirdik və dağlarda müxtəlif rəngli

.ağ, qırmızı, tünd qara yollar (yaxud tünd qara qayalar) peyda etdik

İnsanların, (yer üzündə gəzən) heyvanların və davarların da bu cür müxtəlif . ٢٨
rəngləri vardır. Allahdan ?z bəndələri içərisində ancaq alimlər qorxar. (Onlar elm sahibi
olduqları üçün Allahın vəhdaniyyətini, heybət və əzəmətini daha yaxşı başa düşür və
Ondan daha çox qorxurlar). Həqiqətən, Allah yenilməz qüvvət sahibidir, (mö'minləri)
!bağışlayandır

Allahın Kitabını oxuyan, namaz qılan, özlərinə verdiyimiz ruzilərdən (Allah yolunda) .٢٩
,gizli və aşkar xərcləyənlər kasad olmayacaq bir ticarət (savab) umarlar ki

Allah) onlara (əməllərinin) mükafatlarını versin və ?z lütfündən (kərəmindən)) .٣٠
onlara artırsın! Həqiqətən, (Allah) bağışlayandır, qədirbiləndir! (Bəndələrinə Ona
.(etdikləri şükür müqabilində bol ne'mət əta edər

Ya Peyğəmbər!) Sənə özündən əvvəlkiləri təsdiqləyici olaraq vəhy etdiyimiz Kitab) .٣١
!(Qur'an) haqdır. Həqiqətən, Allah bəndələrindən xəbərdardır, (hər, şeyi) görəndir

Sonra Kitabı bəndələrimizdən seçdiklərimizə (Muhəmməd ümmətinə) miras verdik. .٣٢
Onlardan kimisi özünə zülm edər (pis əməlləri yaxşı əmələrdən çox olar), kimisi
mö'tədil (pis əməlləri ilə yaxşı əməlləri bərabər) olar, kimisi də Allahın izni ilə yaxşı
işlərdə (başqalarını ötüb) irəli keçər (yaxşı əməlləri pis əməllərindən çox olar). Bu
!(Kitaba varis olmaq) böyük lütfdür

Onlar Ədn cənnətlərinə daxil olacaq, orada altun bilərziklər və incilərlə . ٣٣
.bəzənəcəklər. Libasları da ipəkdən olacaqdır

Onlar deyəcəklər: "Qəm-qüssəni bizdən uzaq edən Allaha həmd olsun. Həqiqətən, .٣٤
!Rəbbimiz bağışlayandır, qədirbiləndir

Elə bir Rəbb ki, ?z lütfü (kərəmi) ilə bizi (əbədi qalacağımız) iqamətgahda yerləşdirdi. .٣٥
"!Orada bizə nə bir yorğunluq üz verəcək, nə bir məşəqqət (əziyyət) toxunacaqdır

Kafir olanları cəhənnəm odu gözləyir. Orada nə onların ölümünə hökm olunar ki, .٣٦
ölüb canlarını qurtarsın, nə də əzabları yüngülləşər. Biz hər

!bir kafiri belə cəzalandırırıq

Onlar orada fəryad edib deyəcəklər: "Ey Rəbbimiz! Bizi buradan çıxart ki, saleh .٣٧
əməllər edək. O əməlləri yox ki (dünyada) edirik!" (Onlara belə deyəcəyik:) "Məgər
orada sizə öyüd-nəsihət qəbul edəcək kimsənin öyüd-nəsihət qəbul edə biləcəyi
(düşünəcək kimsənin düşünəcəyi) qədər ömür vermədikmi?! Hələ sizə (siz kafirləri
Allahın əzabı ilə) qorxudan peyğəmbər də gəlmişdi. Dadın (cəhənnəm əzabını)!
"!Zalımların imdadına çatan olmaz

Şübhəsiz ki, Allah göylərin və yerin qeybini (gözə görünməyən sirlərini) bilir. O, .٣٨
!ürəklərdə olanları da biləndir

Sizi yer üzünün varisləri edən (bir-birinizin yerinə gətirən) Odur. Küfr edənin küfrü .٣٩
öz əleyhinə olar (zərərini özü çəkər). Kafirlərin küfrü Rəbbi yanında onlara qəzəbdən
!başqa bir şey artırmaz. Kafirlərin küfrü (axirətdə) onların ancaq ziyanını artırar

Ya Rəsulum! Məkkə müşriklərinə) de: "Mənə bir göstərin (deyin) görüm, Allahdan) .٤٠
başqa ibadət etdikləriniz yer üzündə (yaxud yerdən və yerə bənzər şeylərdən) nəyi
yaradıblar? Yoxsa onların göylərdə (Allahla) bir şərikliyi var? Yaxud onlara (ilahi) bir
kitab vermişik və (Allaha şərik qoşmaq barəsində) oradakı bir dəlilə istinad edirlər?!
Xeyr, o zalımlar (bütlərin onlar üçün şəfaət edəcəyi haqda) bir-birinə ancaq yalan və'd
.verirlər

Həqiqətən, Allah göyləri və yeri zaval tapmasınlar (öz mehvərindən çıxmasınlar) .٤١
deyə, tutub saxlayır. Əgər öz mehvərindən çıxsalar, Ondan başqa onları heç kəs tutub
saxlaya bilməz. Doğrudan da, (Allah) həlimdir, bağışlayandır! (Bəndələrinə cəza
.(verməkdə tələsməz, tövbə edənləri əfv edər

Məkkə müşrikləri) özlərinə (Allahın əzabı ilə) qorxudan bir peyğəmbər gələcəyi) .٤٢
təqdirdə (yəhudi, xaçpərəst və başqaları kimi) hər hansı ümmətdən daha artıq doğru
yolda olacaqları barədə Allaha çox möhkəm and içmişdilər. Amma onlara belə bir
peyğəmbər (Muhəmməd

əleyhissəlam) gəldikdə bu ancaq onların nifrətini artırdı (haqq yoldan daha da .(uzaqlaşdılar

Bu isə onların) yer üzündə təkəbbür göstərmələri (iman gətirməyi özlərinə) .۴۳
sığışdırmamaları) və pis əməlləri ucbatından idi. Pis əməl (qərəzli hiylə) ancaq onun öz sahibinin başında çatlayar. Məgər onlar Allahın adəti (qayda-qanunu) üzrə (özlərindən) əvvəlkilərin düçar olduqları müsibətlərimi (həmin müsibətlərin onların öz başlarına da gəlməsinimi) gözləyirlər? (ya Peyğəmbər!) Sən Allahın qoyduğu qayda-qanunda heç !bir dəyişiklik tapmazsan

Məgər onlar yer üzündə dolaşıb özlərindən əvvəlkilərin axırının necə olduğunu . ۴۴
görmürlərmi? Halbuki onlar bunlardan daha qüvvətli idilər. Göylərdə və yerdə Allahı aciz edə biləcək heç bir şey yoxdur. Həqiqətən, O (hər şeyi) biləndir, (hər şeyə) !qadirdir

Əgər Allah insanları etdikləri günahlara görə cəzalandırsaydı, (Yer) üzündə bir . ۴۵
nəfəri belə (sağ) qoymazdı. Lakin Allah onları (onların cəzasını) müəyyən bir vaxta (qiyamət gününə) qədər gecikdirər. Nəhayət, onların vaxtı gəlib çatdıqda (həmin müddət yetişib qiyamət qopduqda hamını yenidən dirildərək hərəyə öz əməli !müqabilində cəza, yaxud mükafat verər). Cünki Allah öz bəndələrini görəndir

ترجمه اردو

شروع خدا کا نام لے کر جو بڑا مہربان نہایت رحم والا ہے

۱. سب تعریف خدا ہی کو (سزاوار ہے) جو آسمانوں اور زمین کا پیدا کرنے والا (اور) فرشتوں کو قاصد بنانے والا ہے جن کے دو دو اور تین تین اور چار چار پر ہیں۔ وہ (اپنی) مخلوقات میں جو چاہتا ہے بڑھاتا ہے۔ بیشک خدا ہر چیز پر قادر ہے

۲. خدا جو اپنی رحمت (کا دروازہ) کھول دے تو کوئی اس کو بند کرنے والا نہیں۔ اور جو بند کردے تو اس کے بعد کوئی اس کو کھولنے والا نہیں۔ اور وہ

غالب حکمت والا ہے۔

۳. لوگو خدا کے جو تم پر احسانات ہیں ان کو یاد کرو۔ کیا خدا کے سوا کوئی اور خالق (اور رازق ہے) جو تم کو آسمان اور زمین سے رزق دے۔ اس کے سوا کوئی معبود نہیں پس تم کہاں بہکے پھرتے ہو؟

۴. اور (اے پیغمبر) اگر یہ لوگ تم کو جھٹلائیں تو تم سے پہلے بھی پیغمبر جھٹلائے گئے ہیں۔ اور (سب) کام خدا ہی کی طرف لوٹائے جائیں گے

۵. لوگو خدا کا وعدہ سچا ہے۔ تو تم کو دنیا کی زندگی دھوکے میں نہ ڈال دے اور نہ (شیطان) فریب دینے والا تمہیں فریب دے

۶. شیطان تمہارا دشمن ہے۔ تم بھی اسے دشمن ہی سمجھو۔ وہ اپنے (پیروؤں کے) گروہ کو بلاتا ہے۔ تاکہ دوزخ والوں میں ہوں

۷. جنہوں نے کفر کیا ان کے لئے سخت عذاب ہے۔ اور جو ایمان لائے اور عمل نیک کرتے رہے ان کے لئے بخشش اور بڑا ثواب ہے۔

۸. بھلا جس شخص کو اس کے اعمال بد آراستہ کرکے دکھائے جائیں اور وہ ان کو عمدہ سمجھنے لگے تو (کیا وہ نیکوکار آدمی جیسا ہوسکتا ہے)۔ بیشک خدا جس کو چاہتا ہے گمراہ کرتا ہے اور جس کو چاہتا ہے ہدایت دیتا ہے۔ تو ان لوگوں پر افسوس کرکے تمہارا دم نہ نکل جائے۔ یہ جو کچھ کرتے ہیں خدا اس سے واقف ہے۔

۹. اور خدا ہی تو ہے جو ہوائیں چلاتا ہے اور وہ بادل کو اُبھارتی ہیں پھر ہم ان کو ایک بیجان شہر کی طرف چلاتے ہیں۔ پھر اس سے زمین کو اس

کہ مرنے کے بعد زندہ کردیتے ہیں۔ اسی طرح مردوں کو جی اُٹھنا ہوگا

۱۰. جو شخص عزت کا طلب گار ہے تو عزت تو سب خدا ہی کی ہے۔ اسی کی طرف پاکیزہ کلمات چڑھتے ہیں اور نیک عمل اس کو بلند کرتے ہیں۔ اور جو لوگ برے برے مکر کرتے ہیں ان کے لئے سخت عذاب ہے۔ اور ان کا مکر نابود ہوجائے گا

۱۱. اور خدا ہی نے تم کو مٹی سے پیدا کیا پھر نطفہ سے پھر تم کو جوڑا جوڑا بنا دیا۔ اور کوئی عورت نہ حاملہ ہوتی ہے اور نہ جنتی ہے مگر اس کے علم سے۔ اور نہ کسی بڑی عمر والے کو عمر زیادہ دی جاتی ہے اور نہ اس کی عمر کم کی جاتی ہے مگر (سب کچھ) کتاب میں (لکھا ہوا) ہے۔ بیشک یہ خدا کو آسان ہے

۱۲. اور دونوں دریا (مل کر) یکساں نہیں ہوجاتے۔ یہ تو میٹھا ہے پیاس بجھانے والا۔ جس کا پانی خوشگوار ہے اور یہ کھاری ہے کڑوا۔ اور سب سے تم تازہ گوشت کھاتے ہو اور زیور نکالتے ہو جسے پہنتے ہو۔ اور تم دریا میں کشتیوں کو دیکھتے ہو کہ (پانی کو) پھاڑتی چلی آتی ہیں تاکہ تم اس کے فضل سے (معاش) تلاش کرو اور تاکہ شکر کرو

۱۳. وہی رات کو دن میں داخل کرتا اور (وہی) دن کو رات میں داخل کرتا ہے اور اسی نے سورج اور چاند کو کام میں لگا دیا ہے۔ ہر ایک ایک وقت مقرر تک چل رہا ہے۔ یہی خدا تمہارا پروردگار ہے اسی کی بادشاہی ہے۔ اور

جن لوگو□ کو تم اس ک□ سوا پکارت□ □و و□ ک□جور کی گ□□لی ک□ چ□لک□ ک□ برابر ب□ی تو (کسی چیز ک□) مالک ن□ی□

۱۴. اگر تم ان کو پکارو تو و□ تم□اری پکار ن□ سنی□ اور اگر سن ب□ی لی□ تو تم□اری بات کو قبول ن□ کرسکی□□ اور قیامت ک□ دن تم□ار□ شرک س□ انکار کردی□ گ□□ اور (خدائ□) باخبر کی طرح تم کو کوئی خبر ن□ی□ د□ گا

۱۵. لوگو تم (سب) خدا ک□ محتاج □و اور خدا بیپروا سزاوار (حمد وثنا) □□

۱۶. اگر چا□□ تو تم کو نابود کرد□ اور نئی مخلوقات لا آباد کر□

۱۷. اور ی□ خدا کو کچ□ مشکل ن□ی□

۱۸. اور کوئی ا□□ان□ والا دوسر□ کا بوج□ ن□ ا□□ائ□ گا□ اور کوئی بوج□ می□ دبا □وا اپنا بوج□ ب□ان□ کو کسی کو بلائ□ تو کوئی اس می□ س□ کچ□ ن□ ا□□ائ□ گا اگرچ□ قرابت دار □ی □و□ (ا□ پیغمبر) تم ان□ی لوگو□ کو نصیحت کرسکت□ □و جو بن دیک□□ اپن□ پروردگار س□ □رت□ اور نماز بالالتزام پ□□ت□ □ی□□ اور جو شخص پاک □وتا □□ اپن□ □ی لئ□ پاک □وتا □□□ اور (سب کو) خدا □ی کی طرف لو□ کر جانا □□

۱۹. اور اند□ا اور آنک□ والا برابر ن□ی□

۲۰. اور ن□ اند□یرا اور روشنی

۲۱. اور ن□ سای□ اور د□وپ

۲۲. اور ن□ زند□ اور مرد□ برابر □وسکت□ □ی□□ خدا جس کو چا□تا □□ سنا دیتا □□□ اور تم ان کو جو قبرو□ می□ مدفون □ی□ ن□ی□ سنا سکت□

۲۳. تم تو صرف □ران□ وال□ □و

۲۴. □م ن□ تم کو حق ک□ سات□ خوشخبری سنان□

والا اور □ران□ والا ب□يجا □□□ اور کوئی اُمت ن□ي□ مگر اس مي□ □دايت کرن□ والا گزر چکا □□

۲۵. اور اگر ي□ تم□اری تکذيب کري□ تو جو لوگ ان س□ پ□ل□ ت□□ و□ ب□ی تکذيب کرچک□ □ي□ ان ک□ پاس ان ک□ پيغمبر نشانيا□ اور صحيف□ اور روشن کتابي□ ل□ ل□ کر آت□ ر□□

۲۶. پ□ر مي□ ن□ کافرو□ کو پک□ ليا سو (ديک□ لو ک□) ميرا عذاب کيسا □وا

۲۷. کيا تم ن□ ن□ي□ ديک□ا ک□ خدا ن□ آسمان س□ مين□ برسايا□ تو □م ن□ اس س□ طرح طرح ک□ رنگو□ ک□ ميو□ پيدا کئ□□ اور پ□ا□و□ مي□ سفيد اور سرخ رنگو□ ک□ قطعات □ي□ اور (بعض) کال□ سيا□ □ي□

۲۸. انسانو□ اور جانورو□ اور چارپايو□ ک□ ب□ی کئی طرح ک□ رنگ □ي□□ خدا س□ تو اس ک□ بندو□ مي□ س□ و□ی □رت□ □ي□ جو صاحب علم □ي□□ بيشک خدا غالب (اور) بخشن□ والا □□

۲۹. جو لوگ خدا کی کتاب پ□□ت□ اور نماز کی پابندی کرت□ □ي□ اور جو کچ□ □م ن□ ان کو ديا □□ اس مي□ س□ پوشيد□ اور ظا□ر خرچ کرت□ □ي□ و□ اس تجارت (ک□ فائد□) ک□ اميدوار □ي□ جو کب□ی تبا□ ن□ي□ □و گی

۳۰. کيونک□ خدا ان کو پورا پورا بدل□ د□ گا اور اپن□ فضل س□ کچ□ زياد□ ب□ی د□ گا□ و□ تو بخشن□ والا (اور) قدردان □□

۳۱. اور ي□ کتاب جو □م ن□ تم□اری طرف ب□يجی □□ برحق □□□ اور ان (کتابو□) کی تصديق کرتی □□ جو اس س□ پ□ل□ کی □ي□□ بيشک خدا اپن□ بندو□ س□ خبردار (اور ان کو) ديک□ن□ والا □□

۳۲. پ□ر □م ن□ ان لوگو□ کو کتاب کا وارث □□یرایا جن کو اپن□ بندو□ می□ س□ برگزید□ کیا□ تو کچ□ تو ان می□ س□ اپن□ آپ پر ظلم کرت□ □ی□□ اور کچ□ میان□ رو □ی□□ اور کچ□ خدا ک□ حکم س□ نیکیو□ می□ آگ□ نکل جان□ وال□ □ی□□ ی□ی ب□ا فضل □□

۳۳. (ان لوگو□ ک□ لئ□) ب□شتِ جاودانی (□ی□) جن می□ و□ داخل □و□ گ□□ و□ا□ ان کو سون□ ک□ کنگن اور موتی پ□نائ□ جائی□ گ□□ اور ان کی پوشاک ریشمی □وگی

۳۴. و□ ک□ی□ گ□ ک□ خدا کا شکر □□ جس ن□ □م س□ غم دور کیا□ بیشک □مارا پروردگار بخشن□ والا (اور) قدردان □□

۳۵. جس ن□ □م کو اپن□ فضل س□ □میش□ ک□ ر□ن□ ک□ گ□ر می□ اُتارا□ ی□ا□ ن□ تو □م کو رنج پ□نچ□ گا اور ن□ □می□ تکان □ی □وگی

۳۶. اور جن لوگو□ ن□ کفر کیا ان ک□ لئ□ دوزخ کی آگ □□□ ن□ ان□ی□ موت آئ□ گی ک□ مرجائی□ اور ن□ ان کا عذاب □ی ان س□ □لکا کیا جائ□ گا□ □م □ر ایک ناشکر□ کو ایسا □ی بدل□ دیا کرت□ □ی□

۳۷. و□ اس می□ چلائی□ گ□ ک□ ا□ پروردگار □م کو نکال ل□ (اب) □م نیک عمل کیا کری□ گ□□ ن□ و□ جو (پ□ل□) کرت□ ت□□□ کیا □م ن□ تم کو اتنی عمر ن□ی□ دی ت□ی ک□ اس می□ جو سوچنا چا□تا سوچ لیتا اور تم□ار□ پاس □ران□ والا ب□ی آیا□ تو اب مز□ چک□و□ ظالمو□ کا کوئی مددگار ن□ی□

۳۸. بیشک خدا □ی آسمانو□ اور زمین کی پوشید□ باتو□ کا جانن□ والا □□□

وہ تو دل کے بھیدوں تک سے واقف ہے۔

۳۹. وہی تو ہے جس نے تم کو زمین میں (پہلوں کا) جانشین بنایا۔ تو جس نے کفر کیا اس کے کفر کا ضرر اسی کو ہے۔ اور کافروں کے حق میں ان کے کفر سے پروردگار کے ہاں ناخوشی ہی بڑھتی ہے اور کافروں کو ان کا کفر نقصان ہی زیادہ کرتا ہے۔

۴۰. بھلا تم نے اپنے شریکوں کو دیکھا جن کو تم خدا کے سوا پکارتے ہو مجھے دکھاؤ کہ انہوں نے زمین سے کون سی چیز پیدا کی ہے یا (بتاؤ کہ) آسمانوں میں ان کی شرکت ہے۔ یا ہم نے ان کو کتاب دی ہے تو وہ اس کی سند رکھتے ہیں (ان میں سے کوئی بات بھی نہیں) بلکہ ظالم جو ایک دوسرے کو وعدہ دیتے ہیں محض فریب ہے۔

۴۱. خدا ہی آسمانوں اور زمین کو تھامے رکھتا ہے کہ ٹل نہ جائیں۔ اگر وہ ٹل جائیں تو خدا کے سوا کوئی ایسا نہیں جو ان کو تھام سکے۔ بیشک وہ بردبار (اور) بخشنے والا ہے۔

۴۲. اور یہ خدا کی سخت سخت قسمیں کھاتے ہیں کہ اگر ان کے پاس کوئی ہدایت کرنے والا آئے تو ہر ایک اُمت سے بڑھ کر ہدایت پر ہوں۔ مگر جب ان کے پاس ہدایت کرنے والا آیا تو اس سے ان کو نفرت ہی بڑھی

۴۳. یعنی (انہوں نے) ملک میں غرور کرنا اور بری چال چلنا (اختیار کیا) اور بری چال کا وبال اس کے چلنے والے ہی پر پڑتا ہے۔ یہ اگلے لوگوں کی روش کے سوا اور کسی

چیز ک□ منتظر ن□ی□□ سو تم خدا کی عادت می□ □رگز تبدل ن□ پاؤ گ□□ اور خدا ک□ طریق□ می□ کب□ی تغیر ن□ دیک□و گ□

۴۴. کیا ان□و□ ن□ زمین می□ کب□ی سیر ن□ی□ کی تاک□ دیک□ت□ ک□ جو لوگ ان س□ پ□ل□ ت□□ ان کا انجام کیا □وا حالانک□ و□ ان س□ قوت می□ ب□ت زیاد□ ت□□□ اور خدا ایسا ن□ی□ ک□ آسمانو□ اور زمین می□ کوئی چیز اس کو عاجز کرسک□□ و□ علم والا (اور) قدرت والا □□

۴۵. اور اگر خدا لوگو□ کو ان ک□ اعمال ک□ سبب پک□ن□ لگتا□ تو روئ□ زمین پر ایک چلن□ پ□رن□ وال□ کو ن□ چ□و□تا□ لیکن و□ ان کو ایک وقت مقرر تک م□لت دیئ□ جاتا □□□ سو جب ان کا وقت آجائ□ گا تو (ان ک□ اعمال کا بدل□ د□ گا) خدا تو اپن□ بندو□ کو دیک□ ر□ا □□

ترجمه پشتو

(۱) $

(۲) $

(۳) $

(۴) $

(۵) $

(۶) $

(۷) $

(۸) $

(۹) $

(۱۰) $

(۱۱) $

(۱۲) $

(۱۳) $

(۱۴) $

$ (۱۵)

$ (۱۶)

$ (۱۷)

$ (۱۸)

$ (۱۹)

$ (۲۰)

$ (۲۱)

$ (۲۲)

$ (۲۳)

$ (۲۴)

$ (۲۵)

$ (۲۶)

$ (۲۷)

$ (۲۸)

$ (۲۹)

$ (۳۰)

$ (۳۱)

$ (۳۲)

$ (۳۳)

$ (۳۴)

$ (۳۵)

$ (۳۶)

$ (۳۷)

$ (۳۸)

$ (۳۹)

$ (۴۰)

$ (۴۱)

$ (۴۲)

$ (۴۳)

$ (۴۴)

$ (۴۵)

ترجمه کردی

$ (۱)

$ (۲)

$ (۳)

$ (۴)

$ (۵)

$ (۶)

$ (۷)

$ (۸)

$ (۹)

$ (۱۰)

$ (۱۱)

$ (۱۲)

$ (۱۳)

$ (۱۴)

$ (۱۵)

$ (۱۶)

$ (۱۷)

$ (۱۸)

$ (۱۹)

$ (۲۰)

$ (۲۱)

$ (۲۲)

$ (۲۳)

$ (۲۴)

$ (۲۵)

$ (۲۶)

$ (۲۷)

$ (۲۸)

$ (۲۹)

$ (۳۰)

$ (۳۱)

$ (۳۲)

$ (۳۳)

$ (۳۴)

$ (۳۵)

$ (۳۶)

$ (۳۷)

$ (۳۸)

$ (۳۹)

$ (۴۰)

$ (۴۱)

$ (۴۲)

$ (۴۳)

$ (۴۴)

$ (۴۵)

ترجمه اندونزی

Dan dihalangi antara mereka dengan apa yang mereka ingini sebagaimana yang dilakukan terhadap orang- orang yang serupa dengan mereka pada masa dahulu. (Sesungguhnya mereka dahulu (di dunia) dalam keraguan yang mendalam.(۵۴

(Dengan menyebut nama Allah Yang Maha Pemurah lagi Maha Penyayang. (١

Segala puji bagi Allah Pencipta langit dan bumi, Yang menjadikan malaikat sebagai utusan- utusan (untuk mengurus berbagai macam urusan) yang mempunyai sayap, masing- masing (ada yang) dua, tiga dan empat. Allah menambahkan pada ciptaan-Nya apa yang dikehendaki-Nya. Sesungguhnya Allah Maha Kuasa atas segala (sesuatu.(١) (٢

Apa saja yang Allah anugerahkan kepada manusia berupa rahmat, maka tidak ada seorang pun yang dapat menahannya; dan apa saja yang ditahan oleh Allah maka tidak seorang pun yang sanggup untuk melepaskannya sesudah itu. Dan Dia- lah (Yang Maha Perkasa lagi Maha Bijaksana.(٢) (٣

Hai manusia, ingatlah akan nikmat Allah kepadamu. Adakah pencipta selain Allah yang dapat memberikan rezeki kepada kamu dari langit dan bumi Tidak ada Tuhan (yang berhak disembah) selain Dia; maka mengapakah kamu berpaling (dari

(ketauhidan).(٣) (٤

Dan jika mereka mendustakan kamu (sesudah kamu beri peringatan), maka sungguh telah didustakan pula rasul- rasul sebelum kamu. Dan hanya kepada Allah- lah (dikembalikan segala urusan.(٤) (٥

Hai manusia, sesungguhnya janji Allah adalah benar, maka sekali- kali janganlah kehidupan dunia memperdayakan kamu dan sekali- kali janganlah setan yang pandai (menipu, memperdayakan kamu tentang Allah.(٥) (٦

Sesungguhnya setan itu adalah musuh bagimu, maka anggaplah ia musuh (mu), karena sesungguhnya setan- setan itu hanya mengajak golongannya supaya mereka (menjadi penghuni neraka yang menyala- nyala.(٦) (٧

Orang- orang yang kafir bagi mereka azab yang keras. Dan orang- orang yang beriman dan mengerjakan amal saleh bagi mereka ampunan dan pahala yang besar. ((٧) (٨

Maka apakah orang yang dijadikan (setan) menganggap baik pekerjaannya yang buruk lalu dia meyakini pekerjaan itu baik, (sama dengan orang yang tidak ditipu oleh setan) maka sesungguhnya Allah menyesatkan siapa yang dikehendaki-Nya dan menunjuki siapa yang dikehendaki-Nya; maka janganlah dirimu binasa karena kesedihan terhadap mereka. Sesungguhnya Allah Maha Mengetahui apa yang (mereka perbuat.(٨) (٩

Dan Allah, Dialah Yang mengirimkan angin; lalu angin itu menggerakkan awan, maka Kami halau awan itu ke suatu negeri yang mati lalu Kami hidupkan bumi setelah (matinya dengan hujan itu. Demikianlah kebangkitan itu.(٩) (١٠

Barang siapa yang menghendaki kemuliaan, maka bagi Allah- lah kemuliaan itu semuanya. Kepada-Nya lah naik perkataan- perkataan yang baik dan amal yang saleh dinaikkan-Nya. Dan orang- orang yang merencanakan kejahatan bagi mereka (azab yang keras, dan rencana jahat mereka akan hancur.(١٠) (١١

Dan Allah menciptakan kamu dari tanah kemudian dari air mani, kemudian Dia

menjadikan kamu

berpasangan (laki- laki dan perempuan). Dan tidak ada seorang perempuan pun mengandung dan tidak (pula) melahirkan melainkan dengan sepengetahuan-Nya. Dan sekali- kali tidak dipanjangkan umur seorang yang berumur panjang dan tidak pula dikurangi umurnya, melainkan (sudah ditetapkan) dalam Kitab (Lohmahfuz). (Sesungguhnya yang demikian itu bagi Allah adalah mudah.(١١) (١٢

Dan tiada sama (antara) dua laut; yang ini tawar, segar, sedap diminum dan yang lain asin lagi pahit. Dan dari masing-masing laut itu kamu dapat memakan daging yang segar dan kamu dapat mengeluarkan perhiasan yang dapat kamu memakainya, dan pada masing-masingnya kamu lihat kapal- kapal berlayar membelah laut supaya (kamu dapat mencari karunia-Nya dan supaya kamu bersyukur.(١٢) (١٣

Dia memasukkan malam ke dalam siang dan memasukkan siang ke dalam malam dan menundukkan matahari dan bulan, masing-masing berjalan menurut waktu yang ditentukan. Yang (berbuat) demikian Allah Tuhanmu, kepunyaan-Nya lah kerajaan. Dan orang- orang yang kamu seru (sembah) selain Allah tiada mempunyai apa- apa (walaupun setipis kulit ari.(١٣) (١٤

Jika kamu menyeru mereka, mereka tiada mendengar seruanmu; dan kalau mereka mendengar, mereka tidak dapat memperkenankan permintaanmu. Dan di hari kiamat mereka akan mengingkari kemusyrikanmu dan tidak ada yang dapat memberikan keterangan kepadamu sebagai yang diberikan oleh Yang Maha (Mengetahui.(١٤) (١٥

Hai manusia, kamulah yang berkehendak kepada Allah; dan Allah Dia- lah Yang Maha (Kaya (tidak memerlukan sesuatu) lagi Maha Terpuji.(١٥) (١٦

Jika Dia menghendaki, niscaya Dia memusnahkan kamu dan mendatangkan makhluk (yang baru (untuk menggantikan kamu).(١٦) (١٧

(Dan yang demikian itu sekali- kali tidak sulit bagi Allah.(١٧) (١٨

.Dan orang yang berdosa tidak akan memikul dosa orang lain

Dan jika seseorang yang berat dosanya memanggil (orang lain) untuk memikul dosanya itu tiadalah akan dipikulkan untuknya sedikit pun meskipun (yang dipanggilnya itu) kaum kerabatnya. Sesungguhnya yang dapat kamu beri peringatan hanya orang- orang yang takut kepada azab Tuhannya (sekalipun) mereka tidak melihat-Nya dan mereka mendirikan sembahyang. Dan barang siapa yang menyucikan dirinya, sesungguhnya ia menyucikan diri untuk kebaikan dirinya sendiri. (Dan kepada Allah- lah kembali. (mu).(١٨) (١٩

(Dan tidaklah sama orang yang buta dengan orang yang melihat.(١٩) (٢٠

(dan tidak(pula)sama gelap gulita dengan cahaya.(٢٠) (٢١

(dan tidak(pula)sama yang teduh dengan yang panas.(٢١) (٢٢

dan tidak(pula)sama orang- orang yang hidup dan orang- orang yang mati. Sesungguhnya Allah memberikan pendengaran kepada siapa yang dikehendaki-Nya dan kamu sekali- kali tiada sanggup menjadikan orang yang di dalam kubur dapat (mendengar.(٢٢) (٢٣

(Kamu tidak lain hanyalah seorang pemberi peringatan.(٢٣) (٢۴

Sesungguhnya Kami mengutus kamu dengan membawa kebenaran sebagai pembawa berita gembira dan sebagai pemberi peringatan. Dan tidak ada suatu umat (pun melainkan telah ada padanya seorang pemberi peringatan.(٢۴) (٢۵

Dan jika mereka mendustakan kamu, maka sesungguhnya orang- orang yang sebelum mereka telah mendustakan (rasul- rasulnya); kepada mereka telah datang rasul- rasulnya dengan membawa mukjizat yang nyata, zubur, dan kitab yang (memberi penjelasan yang sempurna.(٢۵) (٢۶

Kemudian Aku azab orang- orang yang kafir; maka (lihatlah) bagaimana (hebatnya) (akibat kemurkaan- Ku.(٢۶) (٢٧

Tidakkah kamu melihat bahwasanya Allah menurunkan hujan dari langit lalu Kami hasilkan dengan hujan itu buah- buahan yang beraneka macam jenisnya. Dan di

antara gunung– gunung itu ada garis– garis putih dan merah yang beraneka macam warnanya dan ada

(pula) yang hitam pekat.(٢٧) (٢٨)

Dan demikian(pula)di antara manusia, binatang- binatang melata dan binatang-binatang ternak ada yang bermacam- macam warnanya (dan jenisnya). Sesungguhnya yang takut kepada Allah di antara hamba- hamba-Nya, hanyalah (ulama. Sesungguhnya Allah Maha perkasa lagi Maha Pengampun.(٢٨) (٢٩

Sesungguhnya orang- orang yang selalu membaca kitab Allah dan mendirikan salat dan menafkahkan sebahagian dari rezeki yang Kami anugerahkan kepada mereka dengan diam- diam dan terang-terangan, mereka itu mengharapkan perniagaan (yang tidak akan merugi,(٢٩) (٣٠

Agar Allah menyempurnakan kepada mereka pahala mereka dan menambah kepada mereka dari karunia-Nya. Sesungguhnya Allah Maha Pengampun lagi Maha (Mensyukuri.(٣٠) (٣١

Dan apa yang telah Kami wahyukan kepadamu yaitu Al Kitab (Al Quran) itulah yang benar, dengan membenarkan kitab- kitab yang sebelumnya. Sesungguhnya Allah benar- benar Maha Mengetahui lagi Maha Melihat (keadaan) hamba- hamba-Nya.(٣١) ((٣٢

Kemudian Kitab itu Kami wariskan kepada orang- orang yang Kami pilih di antara hamba- hamba Kami, lalu di antara mereka ada yang menganiaya diri mereka sendiri dan di antara mereka ada yang pertengahan dan di antara mereka ada(pula)yang lebih dahulu berbuat kebaikan dengan izin Allah. Yang demikian itu adalah karunia (yang amat besar.(٣٢) (٣٣

Bagi mereka) surga Adn, mereka masuk ke dalamnya, di dalamnya mereka diberi) perhiasan dengan gelang- gelang dari emas, dan dengan mutiara, dan pakaian (mereka di dalamnya adalah sutera.(٣٣) (٣٤

Dan mereka berkata:" Segala puji bagi Allah yang telah menghilangkan duka cita dari kami. Sesungguhnya Tuhan kami benar- benar Maha Pengampun lagi Maha (Mensyukuri.(٣٤) (٣٥

Yang menempatkan kami dalam tempat yang kekal (surga) dari karunia-Nya; di dalamnya kami tiada merasa

(lelah dan tiada pula merasa lesu".(٣٥) (٣٦

Dan orang- orang kafir bagi mereka neraka Jahanam. Mereka tidak dibinasakan sehingga mereka mati dan tidak(pula)diringankan dari mereka azabnya. Demikianlah
(kami membalas setiap orang yang sangat kafir.(٣٦) (٣٧

Dan mereka berteriak di dalam neraka itu:" Ya Tuhan kami, keluarkanlah kami niscaya kami akan mengerjakan amal yang saleh berlainan dengan yang telah kami kerjakan". Dan apakah Kami tidak memanjangkan umurmu dalam masa yang cukup untuk berpikir bagi orang yang mau berpikir, dan (apakah tidak) datang kepada kamu pemberi peringatan maka rasakanlah (azab Kami) dan tidak ada bagi orang- orang
(yang lalim seorang penolong pun.(٣٧) (٣٨

Sesungguhnya Allah mengetahui yang tersembunyi di langit dan di bumi.
(Sesungguhnya Dia Maha Mengetahui segala isi hati.(٣٨) (٣٩

Dia- lah yang menjadikan kamu khalifah- khalifah di muka bumi. Barang siapa yang kafir, maka (akibat) kekafirannya menimpa dirinya sendiri. Dan kekafiran orang- orang yang kafir itu tidak lain hanyalah akan menambah kemurkaan pada sisi Tuhannya dan kekafiran orang- orang yang kafir itu tidak lain hanyalah akan
(menambah kerugian mereka belaka.(٣٩) (٤٠

Katakanlah:" Terangkanlah kepada- Ku tentang sekutu- sekutumu yang kamu seru selain Allah. Perlihatkanlah kepada- Ku (bahagian) manakah dari bumi ini yang telah mereka ciptakan ataukah mereka mempunyai saham dalam (penciptaan) langit atau adakah Kami memberi kepada mereka sebuah Kitab sehingga mereka mendapat keterangan- keterangan yang jelas daripadanya Sebenarnya orang- orang yang lalim itu sebahagian dari mereka tidak menjanjikan kepada sebahagian yang lain,
(melainkan tipuan belaka".(٤٠) (٤١

Sesungguhnya Allah menahan langit dan bumi supaya jangan lenyap; dan sungguh
jika keduanya akan lenyap tidak ada seorang

pun yang dapat menahan keduanya selain Allah. Sesungguhnya Dia adalah Maha (Penyantun lagi Maha Pengampun.(۴۱) (۴۲

Dan mereka bersumpah dengan nama Allah dengan sekuat- kuat sumpah; sesungguhnya jika datang kepada mereka seorang pemberi peringatan, niscaya mereka akan lebih mendapat petunjuk dari salah satu umat- umat (yang lain). Tatkala datang kepada mereka pemberi peringatan, maka kedatangannya itu tidak (menambah kepada mereka, kecuali jauhnya mereka dari (kebenaran),(۴۲) (۴۳

Karena kesombongan (mereka) di muka bumi dan karena rencana (mereka) yang jahat. Rencana yang jahat itu tidak akan menimpa selain orang yang merencanakannya sendiri. Tiadalah yang mereka nanti- nantikan melainkan (berlakunya) sunah (Allah yang telah berlaku) kepada orang- orang yang terdahulu. Maka sekali- kali kamu tidak akan mendapat penggantian bagi sunah Allah, dan (sekali- kali tidak (pula) akan menemui penyimpangan bagi sunah Allah itu.(۴۳) (۴۴

Dan apakah mereka tidak berjalan di muka bumi, lalu melihat bagaimana kesudahan orang- orang yang sebelum mereka, sedangkan orang- orang itu adalah lebih besar kekuatannya dari mereka Dan tiada sesuatu pun yang dapat melemahkan Allah baik di langit maupun di bumi. Sesungguhnya Allah Maha Mengetahui lagi Maha Kuasa.(۴۴) ((۴۵

ترجمه مالیزیایی

Dengan nama Allah, Yang Maha Pemurah, lagi Maha Mengasihani

Segala puji tertentu bagi Allah yang menciptakan langit dan bumi, yang menjadikan malaikat utusan-utusan yang bersayap: dua, tiga dan empat; Ia menambah pada bentuk kejadian makhluk yang diciptakanNya apa jua yang dikehendakiNya. (Sesungguhnya Allah Maha Kuasa atas tiap-tiap sesuatu. (۱

Apa jua jenis rahmat yang dibukakan oleh Allah kepada manusia, maka tidak ada sesuatupun yang dapat menahannya; dan apa jua yang ditahan oleh Allah maka tidak

ada sesuatupun yang dapat melepaskannya sesudah itu. Dan (ingatlah) Dia lah (sahaja yang Maha Kuasa, lagi Maha Bijaksana. (٢

Wahai umat manusia, kenangkanlah nikmat Allah yang telah dikurniakanNya kepada kamu; tidak ada sama sekali yang menciptakan sesuatu selain daripada Allah; Ia memberi rezeki kepada kamu dari langit dan bumi. Tiada Tuhan melainkan Dia, maka (mengapa kamu rela dipalingkan (dari menyembahnya)? (٣

Dan jika mereka mendustakanmu (wahai Muhammad), maka sesungguhnya Rasul-rasul yang terdahulu sebelummu telah juga didustakan (oleh kaumnya masing-(masing). Dan (Ingatlah), kepada Allah jualah dikembalikan segala urusan. (٤

Wahai umat manusia, sesungguhnya janji Allah (membalas amal kamu) adalah benar; maka janganlah kamu diperdayakan oleh kemewahan hidup di dunia, dan janganlah Syaitan yang menjadi sebesar-besar penipu itu berpeluang menyebabkan kamu (terpedaya dengan (kemurahan) Allah (lalu kamu lalai dan menderhaka). (٥

Sesungguhnya Syaitan adalah musuh bagi kamu, maka jadikanlah dia musuh (yang mesti dijauhi tipu dayanya); sebenarnya dia hanyalah mengajak golongannya supaya (menjadi dari penduduk neraka. (٦

Orang-orang yang kafir, bagi mereka azab yang berat; dan orang-orang yang (beriman serta beramal soleh, bagi mereka keampunan dan pahala yang besar. (٧

Maka (fikirkanlah) adakah orang yang diperelokkan kepadanya amal buruknya (oleh Syaitan) lalu ia memandangnya dan mempercayainya baik, (bolehkah disifatkan sebagai orang yang menjalankan peraturan yang ditetapkan Allah untuk memberi hidayah kepadanya, atau sebaliknya) ? Kerana sesungguhnya Allah menyesatkan sesiapa yang dikehendakiNya, dan Ia juga memberi hidayah petunjuk kepada sesiapa yang dikehendakiNya. Oleh itu, janganlah engkau membinasakan dirimu (wahai Muhammad) kerana menanggung dukacita terhadap kesesatan mereka. (Sesungguhnya Allah Maha Mengetahui akan apa yang mereka kerjakan. (٨

Dan Allah

jualah yang menghantarkan angin, lalu angin itu menggerakkan awan, kemudian Kami halakan awan itu ke negeri yang mati (yang kering kontang); lalu Kami hidupkan bumi sesudah matinya dengan (hujan dari awan) itu. Sedemikian itu pula kebangkitan (manusia (hidup semula sesudah mati). (٩

Sesiapa yang mahukan kemuliaan (maka hendaklah ia berusaha mencarinya dengan jalan mematuhi perintah Allah), kerana bagi Allah jualah segala kemuliaan. Kepada Allah lah naiknya segala perkataan yang baik (yang menegaskan iman dan tauhid, untuk dimasukkan ke dalam kira-kira balasan), dan amal yang soleh pula di angkatnya naik (sebagai amal yang makbul - yang memberi kemuliaan kepada yang melakukannya). Dan sebaliknya: orang-orang yang merancangkan kejahatan (untuk mendapat kemuliaan), adalah bagi mereka azab seksa yang berat; dan rancangan (jahat mereka (kalau berkesan) akan rosak binasa. (١٠

Dan Allah menciptakan kamu dari tanah, kemudian dari (setitis) air benih, kemudian Ia menjadikan kamu berpasangan (lelaki dan perempuan). Dan tiada mengandung seseorang perempuan (juga seekor betina), dan tidak pula satu-satunya melahirkan (anak yang dikandungnya) melainkan dengan keadaan yang diketahui Allah. Dan tidak diberikan seseorang berumur panjang, juga tidak dijadikan seseorang pendek umurnya, melainkan ada kadarnya di dalam Kitab Ilahi. Sesungguhnya yang demikian (itu mudah sahaja kepada Allah. (١١

Dan tidaklah sama keadaan dua laut (sekalipun satu jenisnya), yang satu tawar lagi memuaskan dahaga serta sesuai diminum, sementara yang satu lagi masin lagi pahit. Dan (kedua-duanya itu berfaedah kepada kamu): dari tiap-tiap satunya kamu dapat makan daging yang lembut - hidup-hidup, dan dapat pula kamu mengeluarkan benda-benda perhiasan untuk kamu memakainya; (selain itu) engkau melihat pula kapal-kapal membelah air

belayar padanya; (diadakan semuanya itu) supaya kamu dapat mencari rezeki dari
(limpah kurnia Allah, dan supaya kamu bersyukur. (١٢

Allah jua yang memasukkan malam pada siang dan memasukkan siang pada malam (silih berganti), dan Ia yang memudahkan peredaran matahari dan bulan; tiap-tiap satu dari keduanya beredar untuk suatu masa yang telah ditetapkan. Yang melakukan semuanya itu ialah Allah Tuhan kamu, bagiNyalah kuasa pemerintahan; sedang mereka yang kamu sembah - yang lain dari Allah - tidak mempunyai sesuatu
(pun walau senipis selaput biji kurma. (١٣

Kalau kamu memohon kepada mereka (yang kamu sembah itu): mereka tidak mendengar permohonan kamu, dan kalaulah mereka mendengar pun, mereka tidak dapat memberikan apa yang kamu pohonkan itu; dan pada hari kiamat pula mereka mengingkari perbuatan syirik kamu. Dan (ingatlah) tidak ada yang dapat memberi tahu kepadamu (wahai Muhammad, akan hakikat yang sebenarnya) seperti yang
(diberikan Allah Yang Maha Mendalam PengetahuanNya. (١۴

Oleh kerana Allah menguasai segala-galanya, maka) wahai umat manusia, kamulah) yang sentiasa berhajat kepada Allah (dalam segala perkara), sedang Allah Dia lah
(sahaja Yang Maha Kaya, lagi Maha Terpuji. (١۵

Jika Ia mahu, nescaya Ia membinasakan kamu dan mendatangkan makhluk yang
(baharu. (١۶

(Dan (perlaksanaan) yang demikian itu tidaklah sukar bagi Allah. (١٧

Dan (ketahuilah), seseorang pemikul tIdak akan memikul dosa perbuatan orang lain; dan jika seseorang yang berat tanggungnya (dengan dosa), memanggil (orang lain) untuk menolong memikul sama bebanan itu, tidak akan dapat dipikul sedikitpun daripadanya, walaupun orang yang diminta pertolongannya itu dari kerabatnya sendiri. Sesungguhnya engkau (wahai Muhammad) hanyalah memberi peringatan
(kepada orang-orang yang takut (melanggar hukum-hukum

Tuhan semasa mereka tidak dilihat orang dan semasa mereka tidak melihat azab Tuhan, serta mereka mendirikan sembahyang. Dan sesiapa yang membersihkan dirinya (dari segala yang dilarang) maka sesungguhnya ia melakukan pembersihan itu (untuk kebaikan dirinya sendiri dan (ingatlah), kepada Allah jualah tempat kembali. (١٨

(Dan tidaklah sama orang buat dengan orang yang melihat. (١٩

(Dan tidaklah sama gelap-gelita dengan cahaya yang terang-benderang, (٢٠

(Dan tidaklah sama suasana yang teduh dengan yang kencang panasnya. (٢١

Dan (Demikianlah pula) tidaklah sama orang-orang yang hidup dengan orang-orang yang mati. Sesungguhnya Allah, (menurut undang-undang peraturanNya), dapat menjadikan sesiapa yang dikehendakinya mendengar (ajaran-ajaran Kitab Allah serta menerimanya), dan (engkau wahai Muhammad) tidak dapat menjadikan orang-(orang yang di dalam kubur mendengar (dan menerimanya). (٢٢

(Engkau tidak lain hanyalah seorang Rasul pemberi ingatan dan amaran. (٢٣

Sesungguhnya Kami mengutusmu dengan (Ugama) yang benar, sebagai pembawa berita gembira (kepada orang-orang yang beriman) dan pemberi amaran (kepada orang-orang yang ingkar); dan tidak ada, sesuatu umat pun melainkan telah ada (dalam kalangannya dahulu seorang Rasul pemberi ingatan dan amaran. (٢٤

Dan jika mereka (yang kafir itu) mendustakanmu, (maka yang demikian itu tidaklah menjadi hal) kerana sesungguhnya orang-orang yang terdahulu sebelum mereka telah juga mendustakan (Rasul masing-masing), mereka telah didatangi Rasul-rasulnya dengan membawa keterangan-keterangan (mukjizat) yang nyata dan (Kitab-kitab (nasihat pengajaran) serta Kitab-kitab (syariat) yang terang jelas. (٢٥

Kemudian Aku timpakan orang-orang kafir itu dengan azab yang membinasakan, maka perhatikanlah bagaimana buruknya akibat kemurkaanKu (menimpa mereka). ((٢٦

Tidakkah engkau melihat bahawa Allah menurunkan hujan dari langit, lalu Kami

keluarkan dengan air hujan itu buah-buahan yang berlainan

jenis dan rupanya; dan di antara gunung-ganang pula ada yang mempunyai jalur-jalur serta lorong-lorong putih dan merah, yang berlainan warnanya (tua dan muda) (dan ada juga yang hitam legam; (٢٧

Dan demikian pula di antara manusia dan binatang-binatang yang melata serta binatang-binatang ternak, ada yang berlainan jenis dan warnanya? Sebenarnya yang menaruh bimbang dan takut (melanggar perintah) Allah dari kalangan hamba-hambaNya hanyalah orang-orang yang berilmu. Sesungguhnya Allah Maha Kuasa, (lagi Maha Pengampun. (٢٨

Sesungguhnya orang-orang yang selalu membaca Kitab Allah dan tetap mendirikan sembahyang serta mendermakan dari apa yang Kami kurniakan kepada mereka, secara bersembunyi atau secara terbuka, mereka (dengan amalan yang demikian) (mengharapkan sejenis perniagaan yang tidak akan mengalami kerugian; (٢٩

Supaya Allah menyempurnakan pahala mereka dan menambahi mereka dari limpah kurniaNya. Sesungguhnya Allah Maha Pengampun, lagi sentiasa membalas dengan (sebaik-baiknya (akan orang-orang yang bersyukur kepadaNya). (٣٠

Dan Al-Quran yang Kami wahyukan kepadamu (wahai Muhammad) ialah yang benar (segala-galanya) yang tetap mengesahkan Kitab-kitab yang diturunkan sebelumnya. Sesungguhnya Allah Maha Mengetahui dengan sedalam-dalamnya akan keadaan (sekalian hambaNya, lagi Maha Melihat dan memerhatikan. (٣١

Kemudian Kami jadikan Al- Quran itu diwarisi oleh orang-orang yang Kami pilih dari kalangan hamba-hamba Kami; maka di antara mereka ada yang berlaku zalim kepada dirinya sendiri (dengan tidak mengindahkan ajaran Al-Quran), dan di antaranya ada yang bersikap sederhana, dan di antaranya pula ada yang mendahului (orang lain) dalam berbuat kebaikan dengan izin Allah. Yang demikian itu ialah limpah (kurnia yang besar (dari Allah semata-mata). (٣٢

Balasan mereka ialah) Syurga - syurga " Adn ", yang mereka akan masukinya;) mereka dihiaskan di

dalamnya dengan gelang-gelang tangan dari emas dan mutiara; dan pakaian mereka (di situ adalah dari sutera. (٣٣

Dan (sebagai bersyukur) berkatalah mereka: "Segala puji tertentu bagi Allah, yang telah menghapuskan perasaan dukacita dari kami; Sesungguhnya Tuhan kami Maha Pengampun, lagi sentiasa memberi balasan yang sebaik-baiknya (kepada orang-(orang yang taat); (٣۴

Tuhan yang telah menempatkan kami di tempat tinggal yang kekal, dengan limpah kurniaNya semata-mata. Kami tidak akan merasa penat lelah di situ, dan Kami juga di (situ tidak akan merasa letih lesu". (٣۵

Dan orang-orang yang kafir, bagi mereka neraka Jahannam; mereka tidak dijatuhkan hukuman bunuh supaya mereka mati (dan terlepas dari seksa), dan tidak pula diringankan azab neraka itu dari mereka; dan demikianlah Kami membalas tiap-(tiap orang yang melampau kufurnya. (٣۶

Dan mereka menjerit-jerit di dalam neraka itu (sambil merayu): "Wahai Tuhan kami, keluarkanlah kami (dari azab ini); kami akan mengerjakan amal-amal yang soleh, yang lain dari apa yang kami pernah kerjakan. (lalu Allah menempelak mereka): "Bukankah Kami telah melanjutkan umur kamu dan memberikan masa yang cukup untuk berfikir dan beringat padanya oleh sesiapa yang suka berfikir dan beringat? Dan kamu pula telah didatangi oleh Rasul (Kami) yang memberi amaran oleh itu, rasalah (azab seksa), kerana orang-orang yang zalim tidak akan beroleh sesiapapun (yang dapat memberikan pertolongan". (٣٧

Sesungguhnya Allah mengetahui segala rahsia di langit dan di bumi; sesungguhnya Ia (mengetahui akan segala (isi hati) yang terkandung di dalam dada. (٣٨

Dia lah yang menjadikan kamu orang-orang yang berkuasa di muka bumi silih berganti; oleh itu sesiapa yang kufur ingkar maka balasan kufurnya itu

akan menimpa dirinya sendiri; dan orang-orang yang kafir, kufurnya tidak menambahkan mereka di sisi Tuhan mereka melainkan kemurkaan dan kehinaan; dan juga orang-orang yang kafir itu, kufurnya tidak menambahkan mereka (melainkan kerugian jua. (٣٩

Katakanlah (wahai Muhammad): "Sudahkah kamu mengetahui kekuasaan dan kelayakan makhluk-makhluk yang kamu jadikan sekutu-sekutu, yang kamu seru dan sembah selain Allah? Tunjukkanlah kepadaku apa yang mereka telah ciptakan dari bahagian bumi ini?. Atau adakah mereka mempunyai sebarang perkongsian (dengan Allah) dalam mencipta dan menguruskan langit? Atau pernahkah Kami memberi mereka sebuah Kitab (mengakui mereka menjadi kongsi Kami), maka (dengan itu menjadilah) perkongsian mereka berdasarkan keterangan yang terdapat dari Kitab itu? "(Tidak ada sesuatu alasan pun) bahkan orang-orang yang zalim itu, terpedaya dengan kata-kata yang disebutkan oleh setengahnya kepada yang lain, kata-kata (yang hanya menjanjikan perkara yang tidak benar. (٤٠

Sesungguhnya Allah menahan dan memelihara langit dan bumi supaya tidak berganjak dari peraturan dan keadaan yang ditetapkan baginya; dan jika keduanya (ditakdirkan) berganjak maka tidak ada sesiapapun yang dapat menahannya daripada berlaku demikian selain dari Allah. Sesungguhnya Ia Maha Penyabar, lagi (Maha Pengampun. (٤١

Dan mereka bersumpah dengan nama Allah dengan sebebar-benar sumpahnya: demi sesungguhnya jika datang kepada mereka seorang Rasul pemberi ingatan dan amaran, sudah tentu mereka akan menjadi orang-orang yang lebih betul jalan ugamanya dari sebarang umat yang lain. Setelah datang kepada mereka seorang Rasul pemberi ingatan dan amaran, (maka kedatangannya itu) hanya menyebabkan (mereka bertambah liar dari kebenaran, (٤٢

Sambil bersikap sombong takbur di muka bumi dan berusaha merancangkan rancangan-rancangan jahat (terhadap Rasul itu), sedang rancangan yang jahat itu

tidak menimpa melainkan orang yang menjalankannya. (Dengan keadaan yang demikian, maka) tidak ada yang mereka tunggu selain daripada berlakunya kebinasaan menimpa mereka (sebagaimana yang telah menimpa) orang-orang kafir yang telah lalu. Kerana engkau tidak sekali-kali akan mendapati sebarang perubahan bagi " Sunnatullah " (undang-undang peraturan Allah), dan engkau tidak sekali-kali (akan mendapati sebarang penukaran bagi perjalanan " Sunnatullah " itu. (۴۳

Dan sebagai buktinya): tidakkah orang-orang (yang tidak mahu beriman) itu telah) mengembara di muka bumi, lalu mereka menyaksikan bagaimana kesudahan orang-orang kafir yang terdahulu dari mereka, sedang orang-orang itu lebih kekuatannya dari mereka? Dan (sudah tetap) bahawa kekuasaan Allah tidak dapat dilemahkan atau dihalangi oleh sesuatupun sama ada di langit atau di bumi; sesungguhnya Ia (adalah Maha Mengetahui, lagi Maha Kuasa. (۴۴

Dan kalaulah Allah mengirakan kesalahan manusia serta terus menyeksa mereka disebabkan amal-amal jahat yang mereka telah kerjakan, tentulah Ia tidak membiarkan tinggal di muka bumi sesuatu makhluk yang bergerak; akan tetapi (dia tidak bertindak dengan serta merta, bahkan) Ia memberi tempoh kepada mereka hingga ke suatu masa yang tertentu; kemudian apabila sampai tempoh mereka (maka Allah akan membalas masing-masing dengan adilnya), kerana sesungguhnya (Allah sentiasa Melihat keadaan hamba-hambaNya. (۴۵

ترجمه سواحیلی

Kwajina la Mwenyeezi Mungu, Mwingi wa rehema, Mwenye kurehemu

Kila sifa njema ni ya Mwenyeezi Mungu, Muumba wa mbingu na ardhi, aliyewafanya .۱ Malaika kuwa wajumbe wenye mbawa mbili mbili, na tatu tatu na nne nne. Huzidisha katika kuumba apendavyo, bila shaka Mwenyeezi Mungu ni Mwenye uwezo juu ya .kila kitu

Rehema anayoifungua Mwenyeezi Mungu kwa watu, hakuna wa kuizuia, na . ۲ aizuiayo

.hakuna wa kuipeleka isipokuwa yeye, naye ni Mwenye nguvu, Mwenye hekima

Enyi watu! kumbukeni neema za Mwenyeezi Mungu zilizoko juu yenu, Je, yuko .۳
muumba mwingine asiyekuwa Mwenyeezi Mungu anayekupeni riziki kutoka mbinguni
?na ardhini? Hakuna aabudiwaye ila Yeye tu, basi wapi mnakopinduliwa

Na kama wanakukadhibisha, basi wamekwisha kadhibishwa Mitume kabla yako na .۴
.mambo yote yatarudishwa kwa Mwenyeezi Mungu

Enyi watu! bila shaka ahadi ya Mwenyeezi Mungu, ni haki, basi yasikudanganyeni .۵
.maisha ya dunia, wala mdanganyaji asiwadanganye juu ya Mwenyeezi Mungu

Kwa hakika shetani ni adui yenu, basi mfanyeni adui, analiita kundi lake ili liwe katika .۶
.watu wa Moto uwakao

Waliokufuru itakuwa kwao adhabu kali na wale walioamini na wakatenda mema, .۷
.wao watapata msamaha na malipo makubwa

Je, Yule aliyepambiwa ubaya wa tendo lake na akaliona kuwa jema, bila shaka .۸
Mwenyeczi Mungu humpoteza anayetaka na humuongoza anayetaka. Kwa hiyo roho
yako isitoke kwa majonzi juu yao kwani Mwenyeezi Mungu anajua yale
.wanayoyafanya

Na Mwenyeezi Mungu ndiye anayetuma pepo ziyatimue mawingu nasi .۹
tukayafikisha kwenye nchi iliyokufa, na kwa hayo tukaihuisha ardhi baada ya kufa
.kwake, hivyo ndivyo ulivyo ufufuo

Anayetaka heshima, basi heshima yote ni ya Mwenyeezi Mungu tu, kwake .۱۰
hupanda maneno mazuri, na kitendo kizuri hukipandisha. Na wale wanaofanya hila ya
.maovu, hao watapata adhabu kali, na hila yao ndiyo itakayoangamia

Na Mwenyeezi Mungu amekuumbeni kwa udongo, kisha kwa tone la manii, kisha .۱۱
akakufanyeni mwanamume na mwanamke. Na mwanamke yeyote hachukui mimba
wala hazai ila kwa elimu yake (Mwenyeezi Mungu) Na mwenye kupewa umri hapewi
(umri (zaidi

wala hapunguziwi umri wake ila yamo Kitabuni, bila shaka hayo ni rahisi kwa Mwenyeezi Mungu.

۱۲. Na bahari mbili haziwi sawa: Hii ni tamu yenye ladha, knywaji chake kinateremka uzuri, na hii (nyingine) ni chumvi yenye uchungu ila katika zote mnakula nyama mbichi na mnatoa mapambo mnayoyavaa na ndani yake unaziona jahazi zikikata (maji) ili mpate fadhili yake na mpate kushukuru.

۱۳. Huingiza usiku katika mchana na huingiza mchana katika usiku na amevitiisha jua na mwezi, vyote vinapita mpaka muda maalumu. Huyo ndiye Mwenyeezi Mungu, Mola wenu, Mwenye ufalme na wale mnaowaabudu kinyume chake, wao hawamiliki hata utando wa kokwa ya tende!

۱۴. Kama mkiwaomba (masanamu hao) hawasikii maombi yenu, na kama wakisikia hawatakujibuni, na siku ya Kiyama watakataa shirki yenu, wala hatakuambia (yoyote) kama (Mwenyeezi Mungu) Mwenye khabari.

۱۵. Enyi watu! nyinyi ndiyo wenye haja kwa Mwenyeezi Mungu na Mwenyeezi Mungu ndiye Mkwasi, Mwenye kusifiwa.

۱۶. Kama akitaka atawaondoeni na ataleta viumbe wapya.

۱۷. Na jambo hili si gumu kwa Mwenyeezi Mungu.

۱۸. Wala hatabeba mbebaji mzigo wa mwengine, na kama aliye elemewa na mzigo akimwita (mwingine) mzigo wake hautachukuliwa hata kidogo ingawa yeye ni jamaa. Hakika unawaonya wale tu wanaomuogopa Mola wao kwa siri na wanasimamisha swala. Na anayejitakasa basi anajitakasa kwa ajili ya nafsi yake, na marudio ni kwa Mwenyeezi Mungu.

۱۹. Na kipofu na mwenye macho hawawi sawa.

۲۰. Wala giza na nuru.

۲۱. Wala kivuli na joto.

٢٢. Wala hawawi sawa wazima na wafu kwa hakika Mwenyeezi Mungu humsikilizisha amtakaye, nawe huwezi kuwasikilizisha waliomo makaburini.

٢٣. Wewe siye ila ni Muonyaji

.tu

Bila shaka sisi tumekutuma kwa haki ili ubashiri na uonye, na hakuna taifa lolote ila .۲۴
.alipita humo Muonyaji

Na kama wanakukadhibisha, basi walikwisha kadhibisha wale wa kabla yao, . ۲۵
Mitume wao waliwafikia kwa dalili wazi wazi na kwa maandiko na kwa Kitabu chenye
.nuru

.Kisha niliwakamata wale waliokufuru, basi kuchukia kwangu kulikuwaje .۲۶

Je, huoni kwamba Mwenyeezi Mungu ameteremsha maji mawinguni, na kwa hayo .۲۷
tumeyatoa matunda yenye rangi mbali mbali na katika milima imo mistari myeupe na
.myekundu yenye rangi mbali mbali, na (mingine) myeusi sana

Na katika watu na wanyama wanaotambaa na wanyama (wengine) pia rangi zao .۲۸
ni mbali mbali. Kwa hakika wanaomuogopa Mwenyeezi Mungu miongoni mwa waja
wake ni wale tu wenye ujuzi, bila shaka Mwenyeezi Mungu ni Mwenye nguvu, Mwingi
.wa kusamehe

Kwa hakika wale wanaosoma Kitabu cha Mwenyeezi Mungu wanasimamisha . ۲۹
swala, na katika yale tuliyowapa wanatoa kwa siri na kwa dhahiri, wanatumai
.biashara isiyoangamia

Ili awape malipo yao sawa sawa na kuwazidishia fadhili zake, hakika yeye ni . ۳۰
.Mwingi wa kusamehe, Mwenye shukrani

Na Kitabu tulichokufunulia ndicho haki kinasadikisha yaliyokuwa kabla yake. Bila .۳۱
.shaka Mwenyeezi Mungu kwa waja wake ni Mwenye khabari, Mwenye kuona

Kisha tumewapa Kitabu wale tuliowachagua miongoni mwa waja wetu. Basi yuko .۳۲
miongoni mwao anayejidhulumu, na yuko miongoni mwao anayeshika njia ya katikati,
na yuko miongoni mwao anayepita mbele katika mema kwa idhini ya Mwenyeezi
.Mungu, hiyo ndiyo fadhili kubwa

Mabustani ya milele watayaingia humo watavikwa vikuku vya dhahabu, na lulu, na .۳۳

.mavazi yao humo yatakuwa hariri

:Na watasema .۳۴

Kila sifa njema ni ya Mwenyeezi Mungu aliyetuondolea huzuni, kwa hakika Mola wetu .ni Mwingi wa kusamehe, Mwenye shukrani

Ambaye kwa fadhili zake ametuweka katika nyumba ya kukaa, humo haitugusi .۳۵
.taabu wala humo hautugusi mchoko

Na wale waliokufuru watakuwa na Moto wa Jahannam, hawatahukumiwa wapate .۳۶
kufa, wala hawatapunguziwa adhabu yake. Hivyo ndivyo tunavyomlipa kila asiye na .shukrani

Na humo watapiga makelele: Mola wetu! tutoe (Motoni) tutafanva vitendo vizuri .۳۷
visivyokuwa vile tulivyokuwa tukifanya. Je, hatukukupeni umri (mwingi) akumbuke mwenye kukumbuka, na alikufikieni Muonyaji, basi onjeni, na hakuna msaidizi kwa .ajili ya madhalimu

Kwa hakika Mwenyeezi Mungu ni Mjuzi wa siri za mbingu na ardhi, bila shaka yeye .۳۸
.ni Mjuzi wa yaliyomo vifuani

Yeye ndiye aliyekufanyeni makhalifa katika ardhi. na anayekufuru, basi kufru yake .۳۹
ni juu yake, na kufru za makafiri haziwazidishii mbele ya Mola wao ila chuki, wala .kufru za makafiri haziwazidishii ila hasara

Sema: Mmewaona washirika wenu mnaowaabudu badala ya Mwenyeezi Mungu? .۴۰
Nionyesheni ni sehemu ipi ya ardhi waliyoiumba au wanayo shirika katika mbingu? Au tumewapa Kitabu nao kwa hicho wakawa na dalili wazi wazi? Lakini madhalimu .hawaahidiani wao kwa wao ila udanganyifu

Kwa hakika Mwenyeezi Mungu huzuia mbingu na ardhi zisiondoke, na kama .۴۱
zikiondoka hakuna yeyote wa kuzizuia baada yake. Bila shaka yeye ni Mpole, Mwingi .wa kusamehe

Na waliapa kwa Mwenyeezi Mungu kiapo chao kilicho kikubwa; Akiwafikia .۴۲
Muonyaji bila shaka watakuwa waongofu zaidi kuliko taifa jingine lolote. Lakini .alipowafikia Muonyaji basi hakuwa zidishia ila chuki

Kwa ajili ya kutakabari katika ardhi, na kufanya vitimbi .۴۳

vibaya, na vitimbi vibaya havimteremkii ila yule aliye vifanya. Basi hawangoji ila desturi (ya Mwenyeezi Mungu) iliyokuwa kwa watu wa zamani. Lakini hutapata mabadiliko katika kawaida ya Mwenyeezi Mungu, wala hutakuta mageuko katika .kawaida ya Mwenyeezi Mungu

Je, hawakusafiri katika ardhi na kuona jinsi ulivyokuwa mwisho wa wale . ۴۴ waliotangulia hali walikuwa wenye nguvu zaidi kuliko wao? Na hakuna kitu kiwezacho kumshinda Mwenyeezi Mungu mbinguni wala ardhini bila shaka yeye ni Mwenye .kujua, Mwenye uwezo

Na kama Mwenyeezi Mungu angeliwaadhibu watu kwa sababu ya yale . ۴۵ waliyoyachuma, asingeliacha juu ya ardhi hata mnyama mmoja. Lakini yeye anawaakhirisha mpaka muda maalumu, basi itakapowafikia ajali yao, hapo bila shaka .Mwenyeezi Mungu anawajua vyema waja wake

تفسیر سوره

تفسیر المیزان

صفحه ی ۳

[جلد هفدهم

بسم اللَّه الرحمن الرحيم (۳۵) سوره فاطر مکی است و چهل و پنج آیه دارد (۴۵) ترجمه آیه به نام خدای رحمان و رحیم.

همه حمدها مخصوص خدا است که آسمانها و زمین را ایجاد کرد و فرشتگان را رسولانی بالدار کرد دو باله و سه باله و چهار باله و او هر چه بخواهد در خلقت اضافه می کند که او بر هر چیزی تواناست (۱) ..

بیان آیه غرض این سوره بیان اصول سه گانه دین است، یعنی یگانگی خـدای تعالی در ربوبیت، و رسالت رسول خـدا، و معاد و برگشـتن به سوی او، که در این سوره بر این سه مساله اسـتدلال شـده، و خـدای تعالی برای این منظور عده ای از نعمت های بزرگ آسـمانی و زمینی را می شـمارد، و تـدبیر متقن امر عـالم را به طـور عمـوم، و امر انسانهـا را به طـور خصوص به رخ می کشد.

و قبل از شمردن

این نعمت ها و شروع به استدلال، اشاره ای اجمالی به این معنا می کند که: گشودن در رحمت و بستن آن، و افاضه نعمت و امساک آن منحصرا کار خدای

تعالی است، و می فرماید:" ما يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلا مُمْسِكَ لَها ...- خدا در هر رحمتی را که به سوی مردم باز کند کسی نیست که آن را ببندد ...".

و باز قبل از اینکه این اشاره اجمالی را بکند، به واسطه هایی اشاره می کند که رحمت و نعمت را از خدای تعالی گرفته، به خلق می رسانند، و آنان ملائکه هستند، که واسطه های بین خدا و خلقند و به همین جهت می بینیم سوره فاطر با یادآوری این وسائط شروع می شود.

و این سوره (همان طور که در آغاز گفته شد) در مکه نازل شده، و سیاق آیاتش نیز بر این معنا دلالت دارد، الا اینکه بعضی «۱» از مفسرین دو آیه از آن را استثناء کرده و گفته اند که:

این دو در مدینه نازل شده است. و لیکن سیاق همان دو آیه نیز ظهوری در گفته آنان ندارد، و آن دو آیه عبارتند از آیه" إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتابَ اللَّهِ ..." و آیه" ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنا ...".

[معنای" فطر" و مراد از" فاطِرِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ"]

" الْحَمْدُ لِلَّهِ فاطِرِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ".

کلمه" فاطر" از ماده" فطر" است، که- به طوری که راغب گفته- به معنای شکافتن از طرف طول است «۲». و اگر کلمه فاطر بر خدای تعالی اطلاق شده، به عنایت استعاره ای بوده است، گویا خدای تعالی عدم را پاره کرده، و از درون آن آسمانها و زمین را بیرون آورده، بنا بر این، حاصل

معنای آیه این می شود:" حمـد خـدا را که پدیـد آورنده آسـمانها و زمین است، به ایجادی ابتدایی، و بدون الگو" و بنا بر این کلمه" فاطر" همان معنایی را می دهـد که کلمه بـدیع و مبـدع دارنـد، با این تفاوت که در کلمه ابداع، عنایت بر نبودن الگوی قبلی است، و در کلمه فاطر عنایت بر طرد عدم و بر ایجاد چیزی است از اصل، نه مانند کلمه صانع که به معنای آن کسی است که مواد مختلفی را با هم ترکیب می کند، و از آن صورتی جدید (از قبیل خانه، ماشین، و امثال آن) که وجود نداشت، درست می کند.

و مراد از آسـمانها و زمیـن مجمـوع عـالمی اسـت که به چشم می بینیم، که هم شامـل آسـمانها و زمین می شـود، و هم شـامل مخلوقـاتی که در آن دو است، در نتیجه عبـارت آیه از قبیـل اطلاـق اعضـای بزرگ و اراده کل است مجازا، ممکن هم هسـت مراد خـود آسـمانها و زمیـن باشـد، بـه خـاطر اعتنـایی که به شـان آن دو داشـته، چـون خلقت آن دو، بزرگ و امرشـان عجیب

---

(۱) تفسیر مجمع البیان، ج ۸، ص ۳۹۹.

(۲) مفردات راغب ، مـاده "فطر".

است، هم چنان که در جای دیگر فرموده:" لَخَلْقُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ" «۱».

و به هر حال کلمه" فاطِرِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ" از اسامی خـدای تعالی است، که به عنوان صـفت آورده شده، و مراد از صـفت، صفت اسـتمراری است، نه تنها صـفت گذشـته، برای اینکه ایجاد مستمر، و فیض وجود، دایمی و انقطاع ناپذیر است، چون اگر فیض منقطع می شد، همه چیز نابود می گشت.

و اگر صفت دیگر (جاعِلِ الْمَلائِكَةِ) را

دنبال آن صفت ذکر کرده برای اشاره به این حقیقت است که سبب انحصار حمد در خدای تعالی یکی دو تا نیست، گویا فرموده:" حمد تنها برای خدا است، که آسمانها و زمین را ایجاد کرد، و باز حمد برای اوست که ملائکه را فرستادگان خود قرار داد، فرستادگانی بالدار ..." پس خدای تعالی در آنچه می کند محمود است، چون در آنچه می کند غیر از جمیل نیست.

" جاعِلِ الْمَلائِکَهِ رُسُلًا أُولِی أَجْنِحَهٍ مَثْنی وَ ثُلاثَ وَ رُباعَ ..."

کلمه" ملائکه" جمع ملك- به فتحه لام- است، که موجوداتی هستند مخلوق خدا، و واسطه هایی بین او و بین عالم مشهود، که آنان را موکل بر امور عالم تکوین و تشریع کرده است، و بندگان محترمی هستند که هرگز خدا را در هر صورتی که به ایشان فرمان بدهد نافرمانی نمی کنند، و به هر چه مامور شوند انجام می دهند.

[اشاره به اینکه همه ملائکه واسطه های بین خدا و خلق هستند، و مراد از اینکه ملائکه دارای بال ها (أُولِی أَجْنِحَهٍ) هستند]

بنا بر این، جمله" جاعِلِ الْمَلائِکَهِ رُسُلًا" اشعار بلکه دلالت دارد بر اینکه تمام ملائکه- چون کلمه ملائکه جمع است و در آیه با الف و لام آمده افاده عموم می کند- رسولان و واسطه هایی بین خدا و بین خلق هستند، تا اوامر تکوینی و تشریعی او را انجام دهند، و دیگر وجهی ندارد که ما کلمه" رسل" را که در آیه است اختصاص دهیم به آن ملائکه ای که بر انبیاء نازل می شدند. با اینکه قرآن کلمه" رسل" را بر ملائکه ای که واسطه وحی نبودند نیز اطلاق کرده، از آن جمله فرموده:" حَتَّی إِذا جاءَ أَحَدَکُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنا" «۲» و

نیز فرموده:

" إِنَّ رُسُلَنا يَكْتُبُونَ ما تَمْكُرُونَ " «۳» و نیز فرموده:" وَ لَمَّا جاءَتْ رُسُلُنا إِبْراهِيمَ بِالْبُشْرى قالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلِ هذِهِ الْقَرْيَهِ " «۴».

---

(۱) جای شک نیست که خلقت آسمانها و زمین بزرگتر از خلقت مردم است. سوره مؤمن، آیه ۵۷.

(۲) تا آنکه مرگ یکی از شما برسد، در آن موقع فرستادگان ما او را می گیرند. سوره انعام، آیه ۶۱.

(۳) به یقین فرستادگان ما آنچه را که شما نیرنگ می کنید می نویسند. سوره یونس، آیه ۲۱.

(۴) و چون فرستادگان ما نزد ابراهیم آمدند، تا وی را بشارت دهند، گفتند: ما ماموریم اهل این قریه را هلاک کنیم. سوره عنکبوت، آیه ۳۱.

و کلمه" اجنحه" جمع" جناح" است، که در پرندگان به منزله دست انسان است، و پرندگان به وسیله آن پرواز می کنند، و به فضا می روند و برمی گردند، و از جایی به جای دیگر نقل مکان می کنند.

وجود فرشتگان نیز مجهز به چیزی است که می توانند با آن کاری را بکنند که پرندگان آن کار را با بال خود انجام می دهند، یعنی ملائکه هم مجهز به چیزی هستند که با آن از آسمان به زمین و از زمین به آسمان می روند، و از جایی به جای دیگر که مامور باشند می روند، قرآن نام آن چیز را" جناح" (بال) گذاشته، و این نامگذاری مستلزم آن نیست که بگوییم ملائکه دو بال نظیر بال پرندگان دارند، که پوشیده از پر است، چون صرف اطلاق لفظ مستلزم آن جناح، نیست، هم چنان که الفاظ دیگری نظیر جناح نیز مستلزم معانی معهود نمی باشد مثلا، وقتی کلمه عرش و کرسی و لوح و قلم و امثال آن را در باره

خدای تعالی اطلاق می کنیم، نمی گوییم عرش آنها و کرسی و لوح و قلمش نظیر کرسی و لوح و قلم ماست، بله این مقدار را از لفظ جناح می فهمیم که: نتیجه ای را که پرندگان از بالهای خود می گیرند، ملائکه هم آن نتیجه را می گیرند، و اما اینکه چطور آن نتیجه را می گیرند از لفظ جناح نمی توان به دست آورد.

جمله" أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنى وَ ثُلاثَ وَ رُباعَ" صفت ملائکه است، و کلمه" مثنی" و" ثلاث"، و کلمه" رباع" هر سه الفاظی هستند که بر تکرار عدد دلالت دارند، یعنی کلمه" مثنی" به معنای دو تا دو تا است، و کلمه" ثلاث" به معنای سه تا سه تا، و کلمه" رباع" به معنای چهار تا چهار تا است. گویا فرموده خداوند بعضی از فرشتگان را، دو بال داده و بعضی را سه بال، و بعضی را چهار بال. و جمله" یَزِیدُ فِی الْخَلْقِ ما یَشاءُ"- بر حسب سیاق، خالی از اشاره به این نکته نیست، که بعضی از ملائکه بیش از چهار بال هم دارند.

" إِنَّ اللَّهَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ"- این جمله تمامی مطالب قبلی را تعلیل می کند، ممکن هم هست تنها تعلیل جمله اخیر باشد، ولی احتمال اول روشن تر به نظر می رسد.

بحث روایتی [روایاتی در باره ملائکه و وصف ایشان، در ذیل آیه:" جاعِلِ الْمَلائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ ..."]

در کتاب بحار از کتاب اختصاص نقل کرده که وی به سند خود از معلی بن محمد، و او با اسقاط نام راویان از امام صادق (ع) روایت کرده که فرمود: خدای عز و جل

ملائکه را از نور آفریده ... «۱».

و در تفسیر قمی گفته

امام صادق (ع) فرمود: خداونـد ملائکه را مختلف خلق کرد، مثلا وقتی جبرئیل نزد رسول خدا (ص) آمد، ششـصد بال داشت، و بر ساق پایش دری بود چون قطره شبنمی که روی گیاهان می افتد. آن قدر بزرگ بود که بین آسمان و زمین را پر می کرد.

و نیز فرمود: هر گاه خـدای عز و جل به میکائیل دسـتور دهـد به زمین هبوط کند، یک پایش روی زمین هفتم، و پای دیگرش روی آسـمان هفتم قرار خواهـد گرفت، و نیز خـدای تعـالی فرشـتگانی دارد که نیمی از آنهـا از یـخ، و نیم دیگرشـان از آتش است، و ذکرشان این است که:" ای خدایی که بین یخ و آتش الفت افکندی، دلهای ما را بر طاعتت ثبات بده" «۲».

و نیز فرمود: خدا را فرشته ای است که بین نرمه گوشـش تا دیدگانش مسافتی است که فرضا اگر پرنده ای بخواهد آن را طی کند، باید پانصد سال بال بزند.

و نیز فرمـود: ملائکه آب و طعـام نمی خورنـد، و ازدواج ندارنـد، و تنهـا بـا نســیم عرش، زنـده انـد، و برای خـدای عز و جل فرشتگانی است که تا روز قیامت یکسره در رکوع اند، و برای او فرشتگانی دیگر است که تا روز قیامت یکسره در سجده اند.

آن گاه امام صادق (ع) فرمود رسول خدا (ص) فرموده:

هیـچ موجودی از مخلوقات خـدا نیست که عـددش بیشتر از ملائکه باشد، و در هر روز و یا هر شب هفتاد هزار فرشـته به زمین نازل می شونـد، و پیرامون کعبه طواف می کننـد، و آن گاه نزد من و سـپس نزد امیر المؤمنین (ع) رفته، سـلام می کنند، و آن گاه نزد حسین (ع) می روند و شب را نزد او می مانند،

تا سحر شود، پس معراجی برای آنان نصب می کنند، تا به آسمان عروج کنند، و دیگر تا ابد به زمین نمی آیند «۳».

امام ابو جعفر (ع) فرموده: خدای عز و جل اسرافیل و جبرئیل و میکائیل را از یک تسبیح آفرید، و برایشان گوش و چشم و تیزی عقل و سرعت فهم قرار داد «۴».

امیر المؤمنین (ع) در باره خلقت ملائکه فرموده: خدایا ملائکه را بیافریدی، و در آسمانت جای دادی، ملائکه ای که نه در آنان سستی هست و نه غفلت، و نه در ایشان

(۱) بحار الانوار، ج ۵۹، ص ۱۹۱، ح ۴۸.

(۲) تفسیر قمی، ج ۲، ص ۲۰۶.

(۳) تفسیر نور الثقلین، ج ۴، ص ۳۴، ح ۲۰.

(۴) تفسیر نور الثقلین، ج ۳، ص ۳۵۰، ح ۲۱.

معصیتی مفهوم دارد. آری آنها داناترین خلق تو به تو هستند و ترسنده ترین خلق تو از تواند، و مقرب ترین خلق تو به تواند و عامل ترین خلق تو به فرمان تواند، نه خواب بر دیدگان ایشان مسلط می شود، و نه سهو عقول، و نه خستگی بدنها، ایشان نه در پشت پدران جای می گیرند، و نه در رحم مادران، و نه خلقتشان از ماء مهین است، بلکه تو ای خدا ایشان را به نوعی دیگر ایجاد کرده ای، و در آسمانهایت منزل دادی، و با جای دادنت در جوار خود اکرامشان کرده ای، و بر وحی خود امین ساختی، و آفات را از ایشان دور کردی، و از بلاها محافظتشان فرمودی، و از گناهان پاکشان ساختی، اگر قوت تو نبود خود قوی نمی شدند، و اگر تثبیت تو نبود خودشان ثابت قدم نمی گشتند، و اگر رحمت تو نبود اطاعت تو نمی کردند،

و اگر تو نبودی آنها هم نبودند.

لیکن اگر آنها که این همه نزد تو مقام دارند، و تو را اطاعت می کنند و نزدت دارای منزلتند، و غفلتشان از امر تو اندک است، آنچه را که از تو بر ایشان پوشیده مانده مشاهده می کردند، و آن عظمت را که تا کنون از تو پی نبرده اند پی می بردند، قطعا عبادت و عمل خود را کوچک می شمردند، و نفس خود را به ملامت می گرفتند، و می دانستند که تو را آن طور که باید عبادت نکردند. منزهی تو که خالقی و معبودی، چقدر رفتارت با مخلوقاتت نیکو است «۱».

و در بحار از الدر المنثور از ابی العلاء بن سعد روایت آورده، که گفت روزی رسول خدا (ص) به همنشینان خود فرمود:" آسمان به تنگ آمد، و حق دارد که چنین باشد، برای اینکه جای یک قدم در آن نیست، مگر آنکه همانجا را فرشته ای اشغال کرده، که یا در رکوع است، و یا در سجده، آن گاه این آیه را تلاوت فرمود:" وَ إِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ وَ إِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ- به درستی ماییم که همواره در صفیم، و ماییم که همواره در تسبیح هستیم" «۲».

و از خصال روایت شده که وی به سند خود از محمد بن طلحه حدیث کرده، و او بدون ذکر بقیه سند از رسول خدا (ص) روایت کرده، که فرموده: ملائکه بر سه دسته اند، دسته ای دارای دو بال و دسته ای دارای سه بال و دسته دیگر دارای چهار بالند «۳».

---

(۱) تفسیر قمی، ج ۲، ص ۲۰۷.

(۲) بحار الانوار، ج ۵۹، ص ۲۰۱، ح ۷۹، ط بیروت.

(۳) خصال، ج ۱، ص ۱۵۳، ح ۱۹۱.

مؤلـف: نظير اين حـديث را كـافى هم به سـند خود از عبـد اللَّه بن طلحه روايت كرده «۱». و شايـد مراد از آن، توصـيف اغلب ملائكه باشد، نه همه آنها، و گر نه با سياق آيه كه مى فرمود:

" در خلقت هر چه بخواهد اضافه مى كند" و با روايات ديگر كه مى فرمود:" جبرئيل ششصد بال داشت" معارض خواهد بود.

و از كتاب توحيد حكايت شده، كه وى به سند خود از ابى حيان تيمى، از پدرش از امير المؤمنين (ع) روايت كرده، كه فرمود: احـدى از مردم نيست مگر آنكه بـا او چنـد فرشـته است، كه وى را از اينكه در چاهى سـقوط كنـد، و يا ديوارى به رويش فرو ريزد، و يا ناملايمى به او برسـد، حفظ مى كننـد، و اين مراقبت را در طول عمر او ادامه مى دهنـد تا اجلش فرا رسد، آن گاه او را تنها مى گذارند، تا هر بلايى كه مقدر است، بر سرش بيايد ... «۲».

و از كتاب بصائر، از سـيارى، از عبد اللَّه بن ابى عبد اللَّه فارسـى، و غير او روايتى آورده كه نامبردگان بدون ذكر سـند، از امام صادق (ع) نقل كرده اند، كه فرمود: كروبيان طايفه اى از شـيعيان ما هستند كه از خلق اولند، كه خداى تعالى آنان را در پشت عرش قرار داده، آن قـدر نورانى هسـتند كه اگر نور يكى از ايشـان بر تمامى اهل زمين تقسـيم شود، ايشان را كفايت كنـد. آن گاه فرمود: موسـى (ع) بعد از آنكه از خدا درخواست ديدن كرد، خداوند به يكى از كروبيان فرمود تا براى كوه تجلى كند، و او هم براى كوه جلوه اى كرد، و با جلوه خود، آن

را پاره پاره ساخت «۳» ۳.

و از صحیفه سجادیه حکایت شده که امام سجاد (ع) در یکی از دعاهایش- که در باره حاملان عرش خدا، و هر فرشته مقرب اوست- چنین گفته: بار الها! بر حاملان عرشت درود فرست، که هرگز از تسبیح تو خسته نمی شوند، و از تقدیست به تنگ نمی آیند، و از عبادت تو به ستوه نمی آیند، هرگز کوتاهی کردن در انجام وظیفه را بر جدیت بر امر تو ترجیح نمی دهند، و از وله و عشق ورزیدن به تو غافل نمی شوند، و به اسرافیل که صاحب صور شاخص است، آن که همواره در انتظار فرمان توست، تا با دمیدن در آن، خفتگان در قبور و گروگانهای گور را بیدار کند، و به میکائیل، آن فرشته آبرومند در درگاهت که از اطاعتت مکانی رفیع یافته، و جبرئیل که امین بر وحی توست، و فرمانش در آسمانهایت نافذ است، و نزد تو مکانی دارد، و مقرب درگاه توست، و به روح، که مسلط بر ملائکه حجابهاست، و آن ________________

(۱) روضه کافی، ج ۸، ص ۲۷۲، ح ۴۰۳، ط بیروت.

(۲) توحید صدوق، ص ۳۶۷، ح ۵.

(۳) بصائر الدرجات، ص ۶۹، ح ۲.

بار الها! هم بر ایشان درود بفرست، و هم بر ملائکه پایین تر از آنان، آنها که ساکنان آسمانهایت، و اهل امانت بر رسالتت هستند، آنهایی که دایم در عبادت بودن خسته شان نمی کند، و از غلبه خواب و خستگی سست نمی شوند، شهوتها از تسبیح تو بازشان نمی دارد، و سهو غفلتها از تعظیم تو غافلشان نمی کند، آنها که از عظمت تو دیدگانی افتاده و خاشع دارند و هرگز جرأت سربلند کردن و به تو

نگریستن نمی کننـد، آنها که چانه هایشان (از شـدت خضوع) پایین افتاده، و رغبتشان در آنچه نزد تو سـراغ دارنـد طولانی، و یادشـان از نعمت هـای تو دائمی است، در برابر عظمت تو و جلال کبریائیت متواضـعند، و آنهایی که چون جهنم را می بیننـد، که بر اهل معصیت، زبانه می کشد، می گویند:" خدایا تو منزهی، و ما آن طور که باید عبادتت نکردیم".

پروردگـارا! پس درود بفرست بر ایشـان، و بر روحانیان از فرشـتگان، و مقربین درگاهت، و حاملان غیب به سوی رسولانت، و آنها که بر وحیت امین تو شدنـد، و دسـته های مختلف از فرشـتگانت، که تو آنان را به خودت اختصاص دادی، و با تقدیست، از طعـام و نوشـیدنیها بی نیازشـان کردی، و در بـاطن طبقـات آسـمانهایت جـای دادی، و آنهـا که در اطراف آسـمانهایت قرار دارند، تا روزی که فرمانت صادر شود، بساط خلقتت را برچینند.

و آنها که خزانه دار باران و راننـدگان ابرنـد، و آن فرشـته ای که به خاطر صدای زجر او صدای ناله رعدها شـنیده می شود، و آنـان که برف و تگرگ را مشـایعت نموده بـا دانه هـای باران در هنگام نزول فرود می آینـد، و آنها که قوام خزینه های باد به وجود ایشـان است، و آنهـا که موکل بر کوه ها هسـتند، تا فرو نریزنـد، و آنها که تو، وزن آبها وکیل آبی که بارانهای مفیـد و مضـر مشـتمل بر آننـد، به ایشـان شـناساندی، و آن فرشـتگان که رسولا ـن تو به سوی اهل زمین هسـتند که یا بلایی مکروه می آورند، و یا رخایی محبوب.

و سـفیران کرام بر ره، و حافظـان کرام نویســنده، و ملـك المـوت و کارکنـانش، و منکر و نکیر و مبشـر و بشـیر، و رؤمـان که بازپرس

قبور است، و طواف کننـدگان بیت معمور، و مالـک دوزخ، و خازنان آن، و رضوان بهشت و پرده داران آن، و آن فرشـتگانی که آنچه تو دسـتور می دهی بدون عصیان فرمان می برند، و آنهایی که به اهل بهشت می گویند:" سلام علیکم، این بهشت به خـاطر صبری است که کردیـد، و چه نیک است پایان خوب این سـرا"، و زبانیه که وقتی دسـتور می رسـد" کفار را بگیریـد و ببندید و به سوی دوزخ بکشید" به سرعت می شتابند، و مهلتشان نمی دهند، خدایا به همه اینها که به ذکر نامشان ملهم شدیم، درود ______ صفحه ی ۱۱

فرست، هر چنـد که مـا به مکـان و منزلت یـک یـک آنهـا در درگـاه تو آشـنا نیستیم، و نمی دانیم به چه کـاری موکلنـد، و به ساکنان هوا و زمین و آب و هر کس از ایشان که موکل بر خلقند.

بـار الهـا! بر همه شـان درود بفرست، در آن روز که هر کسـی وقتی می آیـد یـک سـائق بـا او هست و یک گواه، بر همه شان درودی بفرست که کرامتی بر کرامتشان و طهارتی بر طهارتشان بیفزاید ... «۱».

و در بحـار، از الـدر المنثور از ابن شـهاب روایت کرده که گفت: رسول خـدا (ص) از جبرئیـل خواست تـا خود را بـا صورت واقعی اش به وی نشان دهـد، جبرئیل گفت: تو طاقت دیـدن صورت واقعی مرا نـداری، فرمود: با این حال دوست دارم تو را به آن صورت ببینم، پس رسول خـدا (ص) در شبی مهتـابی به نمازگاه خود بیرون رفت، که ناگهان جبرئیل با صورت واقعی اش نزدش آمد، آن جناب از دیدن وی بیهوش شد، و چون به هوش آمد دید تکیه بر جبرئیل دارد، و جبرئیل

یکی از دو دست خود را بر سینه او و دست دیگر را بین دو شانه او نهاده، فرمود: من هرگز باور نمی کردم که چیزی از مخلوقات به این شکل باشد، جبرئیل گفت: پس چطور می توانی اسرافیل را ببینی؟ او دوازده بال دارد که یک بالش در مشرق و بال دیگرش در مغرب است، و عرش بر شانه او قرار دارد و گویا در برابر عظمت پروردگار آن قدر کوچک می شود که به صورت مرغی کوچکتر از گنجشک در می آید و در هر حال عرش خدا را عظمت خدایی حمل می کند «۲».

و در صافی از توحید نقل کرده، که بسند خود از امیر المؤمنین (ع) روایت کرده که در حدیثی فرمود: منظور از آیه" ما زاغَ الْبَصَرُ وَ ما طَغی لَقَدْ رَأی مِنْ آیاتِ رَبِّهِ الْکُبْری چشم منحرف نشد، و عوضی هم ندید، او از آیات بزرگ پروردگارش را دید" این است که آن جناب جبرئیل را دو بار به صورت واقعی اش دید، یکی این بار بود، و یکی هم باری دیگر، و از این جهت جبرئیل را از آیات بزرگ خدا خواند، که جبرئیل خلقتی عظیم دارد، و او از روحانیین است، که خلقت و صفتشان را غیر از خدا کسی درک نمی کند «۳».

و از خصال حکایت شده که به سند خود از محمد بن روان، از امام صادق (ع) روایت کرده که فرمود: رسول خدا (ص) فرمود: وقتی جبرئیل نزد من آمد، گفت من و هیچ یک از ملائکه به خانه ای که در آن سگ و یا مجسمه و

---

(۱) صحیفه سجادیه، ص ۲۳، دعای ۳.

(۲) بحار الانوار، ج ۵۹، ص ۲۵۹، ح

۳۰، ط بیروت.

(۳) تفسیر صافی، ج ۲، ص ۶۲۴.

یا ظرفی باشد که در آن بول کنند داخل نمی شویم «۱».

مؤلف: در این باب در باره صفت ملائکه روایاتی بیرون از حد شمار وارد شده، که یا مربوط به معاد است، و یا مربوط به معراج رسول خدا (ص)، و یا در ابواب متفرقه دیگر، و آنچه ما به عنوان نمونه در این جا آوردیم کافی است.

و در عیون در باب روایات جامعی که از حضرت رضا (ع) نقل شده، به سند خود از آن جناب (ع) نقل کرده، که فرمود: رسول خدا (ص) فرمود: قرآن را با صوت خوش بخوانید، که صوت خوش به زیبایی قرآن می افزاید، آن گاه این جمله را قرائت کردند:" یَزِیدُ فِی الْخَلْقِ ما یَشاءُ" «۲».

و در توحید به سند خود از زراره، از عبد اللَّه بن سلیمان، از امام صادق (ع) روایت کرده که گفت: شنیدم آن جناب می فرمود: قضا و قدر دو تا از مخلوقات خدایند، و خدا هر چه بخواهد در خلق می افزاید «۳».

و در مجمع البیان در ذیل جمله" یَزِیدُ فِی الْخَلْقِ ما یَشاءُ" گفته: از ابو هریره از رسول خدا (ص) روایت شده که فرمود: زیادی در خلقت، روی زیبا و صوت خوب و شعر خوب است «۴».

مؤلف: روایات سه گانه اخیر از باب جری و تطبیق کلی بر مصداق است.

گفتاری در باره ملائکه [(اوصاف چهار گانه ملائکه در قرآن و حدیث)]

در قرآن کریم مکرر کلمه ملائکه ذکر شده ولی نام هیچ یک از آنان را نبرده مگر جبرئیل و میکائیل را و بقیه ملائکه را با ذکر اوصافشان یاد کرده، مانند: ملک الموت و

کرام الکاتبین و سفره الکرام البرره و رقیب و عتید و غیر اینها.

و از صفات و اعمال ملائکه که در کلام خدا و در احادیث سابق ذکر شده اند، یکی این است که ملائکه موجوداتی هستند شریف و مکرم، که واسطه هایی بین خدای تعالی و این عالم محسوس هستند، به طوری که هیچ حادثه ای از حوادث و هیچ واقعه ای مهم و یا غیر مهم ________________

(۱) خصال صدوق، ص ۱۳۸، ح ۱۵۵.

(۲) عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۶۹، ح ۳۲۲، ط قم.

(۳) توحید صدوق، باب ۶۰، القضا و القدر، ص ۳۶۴، ح ۱، ط انتشارات اسلامی.

(۴) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۰.

نیست، مگر آنکه ملائکه در آن دخالتی دارند، و یک یا چند فرشته، موکل و مامور آنند، اگر آن حادثه فقط یک جنبه داشته باشد یک فرشته، و اگر چند جنبه داشته باشد چند ملک موکل بر آنند.

و دخالتی که دارند تنها و تنها این است که امر الهی را در مجرایش به جریان اندازند، و آن را در مسیرش قرار دهند، هم چنان که قرآن در این باره فرموده: " لا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَ هُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ " «۱».

صفت دومی که از ملائکه در قرآن و حدیث آمده این است که: در بین ملائکه نافرمانی و عصیان نیست، معلوم می شود ملائکه نفسی مستقل ندارند، و دارای اراده ای مستقل نیستند، که بتوانند غیر از آنچه که خدا اراده کرده اراده کنند، پس ملائکه در هیچ کاری استقلال ندارند، و هیچ دستوری را که خدا به ایشان تحمیل کند تحریف نمی کنند، و کم و زیادش نمی سازند، هم چنان که فرمود: " لا يَعْصُونَ اللَّهَ ما أَمَرَهُمْ

وَ يَفْعَلُونَ ما يُؤْمَرُونَ" «۲».

صفت سوم اینکه: ملائکه با همه کثرتی که دارند، دارای مراتب مختلفی از نظر بلندی و پایینی هستند بعضی ما فوق بعضی دیگر، و جمعی نسبت به ما دون خود آمرند، و آن دیگران مامور و مطیع آنان، و آنکه آمر است به امر خدا امر می کند، و حامل امر خدا به سوی مامورین است، و مامورین هم به دستور خدا مطیع آمرند، در نتیجه ملائکه به هیچ وجه از ناحیه خود اختیاری ندارند، هم چنان که قرآن کریم فرموده:" وَ ما مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقامٌ مَعْلُومٌ" «۳» و نیز فرموده:" مُطاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ" «۴» و نیز فرموده:" قالُوا ما ذا قالَ رَبُّكُمْ قالُوا الْحَقَّ" «۵».

صفت چهارم اینکه: ملائکه از آن جا که هر چه می کنند به امر خدا می کنند، هرگز شکست نمی خورند، به شهادت اینکه فرموده:" وَ ما كانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْ ءٍ فِي السَّماواتِ وَ لا فِي الْأَرْضِ" «۶» و از سوی دیگر فرموده:" وَ اللَّهُ غالِبٌ عَلى أَمْرِهِ" «۷» و نیز فرموده:" إِنَّ اللَّهَ بالِغُ أَمْرِهِ" «۸»

[بیان اینکه وجود ملائکه مادی و جسمانی نیست و توضیحی در مورد تمثل ملائکه به اشکال و تهیات جسمانی و رد اینکه گفته شده ملک جسمی است لطیف ...]

از این جا روشن می شود ملائکه موجوداتی هستند که در وجودشان منزه از ماده ______________________

(۱) در سخن از او پیشی نمی گیرند، و به امر او عمل می کنند. سوره انبیاء، آیه ۲۷.

(۲) خدا را در آنچه امرشان کند نافرمانی نمی کنند. سوره تحریم، آیه ۶.

(۳) هیچ یک از ما نیست مگر آنکه مقامی معلوم دارد. سوره صافات، آیه ۱۶۴.

(۴) فرمانده فرشتگان و امین وحی است. سوره

تکویر، آیه ۲۱.

(۵) پرسیدند: پروردگارتان چه گفت؟ گفتند: حق گفت. سوره سبأ، آیه ۲۳.

(۶) خدا هرگز چنین نبوده که چیزی در آسمانها و زمین او را عاجز کند. سوره فاطر، آیه ۴۴.

(۷) خدا بر امر خود مسلط است. سوره یوسف، آیه ۲۱.

(۸) خـــــدا کـــــار خـــــود را بـــــه انجـــــام خواهـــــد رسانیـــــد. ســـــوره طلاـــــق، آیـــــه ۳.

جسمانی انـد، چون مـاده جسـمانی در معرض زوال و فسـاد و تغییر است، و نیز کمال در ماده، تـدریجی است، از مبـدأ سـیر و حرکت می کنـد تا به تدریـج به غایت کمال برسد، و چه بسا در بین راه به موانع و آفاتی برخورد کند و قبل از رسـیدن به حد کمالش از بین برود، ولی ملائکه این طور نیستند.

و نیز از این بیـان روشن می شود اینکه در روایات، سـخن از صورت و شـکل و هیاتهای جسـمانی ملائکه رفته،- که پاره ای از آن را در روایات سابق ملاحظه فرمودید- از باب تمثل است، و خواسـته اند بفرمایند: فلان فرشته طوری است که اگر اوصافش بـا طرحی نشـان داده شود، به این شـکل درمی آیـد، و به همین جهت انبیـا و امامـان، فرشـتگان را به آن صورت که برای آنان مجسم شدند، توصیف کرده اند و گرنه ملائکه به صورت و شکل درنمی آیند.

آری فرق است بین تمثل و شـکل گیری، تمثل ملک به صورت انسان، معنایش این است که ملک در ظرف ادراک آن کسـی که وی را می بینـد، به صورت انسـان درآیـد، در حـالی که بیرون از ظرف ادراک او، واقعیت و خـارجیت دیگری دارد، و آن عبارت است از صورتی ملکی.

به خلاف تشکل و تصور، که اگر ملک به صورت انسان، متصور و

به شـکل او متشـکل شود، انسانی واقعی می شود، هم در ظرف ادراک بیننـده، و هم در خارج آن ظرف، و چنین ملکی هم در ذهن ملک است، و هم در خارج، و این ممکن نیست، و ما در تفسیر سوره مریم گفتاری در معنای تمثل گذراندیم.

در آن جا گفتیم که خـدای سـبحان این معنا را که ما برای تمثل کردیم تصدیق دارد، و در داسـتان مسـیح و مریم می فرماید:" فَأَرْسَلْنا إِلَيْها رُوحَنا فَتَمَثَّلَ لَها بَشَراً سَوِيًّا" «۱» که تفسیرش در همان جا گذشت.

و امـا اینکه بر سر زبانهـا افتـاده که می گوینـد:" ملـک جسـمی است لطیف، که به هر شـکل درمی آیـد جز به شـکل سگ و خوک، و جن نیز جسـمی است لطیف، جز اینکه جن به هر شـکلی درمی آید حتی شکل سگ و خوک" مطلبی است که هیچ دلیلی بر آن نیست، نه از عقـل و نه از نقـل- نه نقـل از کتـاب و نه نقل از سـنت معتبر-، و اینکه بعضـی ادعا کرده انـد بر اینکه مسلمین بر این مطلب اجماع دارند، علاوه بر اینکه چنین اجماعی در کار نیست، هیچ دلیلی بر حجیت چنین اجماعی در مسائل اعتقادی نیست.

---

(۱) ما روح خود را نزد او فرستادیم، پس برای او به صورت بشری تمام عیار ممثل شد. سوره مریم، آیه ۱۷.

ترجمه آیات در رحمتی را که خدا به روی مردم بگشاید کسی نیست که آن را ببندد و جلوگیر آن رحمت شود. و در رحمتی را که او به روی مردم ببندد کسی نیست که بگشاید و بعد از منع خدا وی آن رحمت را بفرستد (چگونه ممکن است) با اینکه او قاهری شکست

ناپذیر و عطا و منعش از روی حکمت است؟ (۲).

ای مردم! به یاد آورید نعمت هایی را که خدا بر شما ارزانی داشت، آیا هیچ خالقی غیر از خدا

هست که شما را از آسمان و زمین روزی دهد؟! پس وقتی جز او خالقی نیست، جز او هم مدبر و صاحب اختیاری نیست، پس در نتیجه جز او هم معبودی نیست دیگر به کجا منحرف می شوید؟! (۳).

(ای محمد) اگر تو را تکذیب می کنند امری نو ظهور نیست، چون پیامبران قبل از تو را هم تکذیب کردند و امور همه به سوی خدا بازگشت می کند (۴).

ای مردم! بدانید که وعده مذکور خدا حق است پس (هوشیار باشید که) زندگی دنیا مغرورتان نکند و ابلیس نیرنگباز با به رخ کشیدن و استناد به رحمت و مغفرت خدا فریبتان ندهد (۵).

همانا شیطان دشمن شماست پس شما هم او را دشمن خود بگیرید، چون تنها کار او این است که حزب خود را دعوت کند به اینکه همه اهل آتش شوند (۶).

کسانی که کافر شدند عذابی سخت و کسانی که ایمان آورده و عمل های صالح کردند مغفرت و اجری بس بزرگ دارند (۷).

پس با این حال آیا کسی که عمل زشتش در نظرش زیبا جلوه داده شده و آن را کار نیکی می بیند با کسی که خوب را خوب و بد را بد می بیند یکسان است؟ هرگز، ولی این خدا است که هر کس را بخواهد گمراه و هر کس را بخواهد هدایت می کند پس تو ای محمد جان خود را در حسرت و اندوه آنان (که چرا گمراهند) هلاک مکن که خدا به آنچه می کنند دانا است (۸).

بیان

آیات [عطاء رزق و نعمت و منع از آن فقط با اراده خدای تعالی است

بعد از آنکه در آیه قبلی به وضع ملائکه، که واسطه هایی بین خالق و خلقند در رساندن نعمت به خلق اشاره ای فرمود، اینک در این آیات به خود نعمت ها اشاره کلی نموده می فرماید: عموم نعمت ها از خدای سبحان است، نه غیر او، پس تنها رازق خدا است و احدی در رازقیت، شریک او نیست، آن گاه از طریق رازقیت استدلال کرده بر ربوبیت، و سپس بر مساله معاد، و اینکه وعده خدا، به بعث و عذاب دادن کفار، و آمرزش مؤمنین صالح، حق است، البته در این آیات، تسلیتی هم برای رسول خدا (ص) هست.

" ما یَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَهٍ فَلا مُمْسِکَ لَها وَ ما یُمْسِکْ فَلا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ ..."

معنای آیه چنین است که آنچه را که خدا از نعمت هایش یعنی از ارزاق که به بندگانش می دهد، در همه عالم کسی نیست که بتواند از آن جلوگیری کند: و آنچه را که او از بندگانش دریغ می کند و نمی دهد، کسی نیست که به جای خدا آن نعمت را به بندگان

خدا بدهد.

و چون معنای آیه این است، مقتضای ظاهر این بود که بفرماید:" ما یرسل اللّه للناس ..." هم چنان که در جمله دوم فرمود:" فَلاـ مُرْسِـلَ" و لیکن اینطور نفرمود، و به جای" یرسل"" یفتح" آورد، تا اشاره کند به اینکه رحمت خدا خزینه ها دارد، هم چنان که در مواردی دیگر این معنا را صریحا بیان کرده، و از آن جمله فرموده:" أَمْ عِنْدَهُمْ خَزائِنُ رَحْمَهِ رَبِّکَ الْعَزِیزِ الْوَهَّابِ" «۱»، و نیز فرموده:" قُلْ

لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزائِنَ رَحْمَهِ رَبِّی إِذاً لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَهَ الْإِنْفاقِ " «۲».

و معلوم است که تعبیر به" گشودن خزینه" از تعبیر به ارسال مناسب تر است و لـذا تعبیر به فتح کرد، تا بفهماند آن رحمتی که خداونـد به مردم می دهد، در خزانه هایی مخزون است محیط به مردم، و بهره مند شدن مردم از آن خزانه ها تنها و تنها محتاج به این است که خـدا در آن خزانه هـا را به رویشـان بگشایـد، نه اینکه در نقطه دوری باشـد تـا از آنجـا به سوی مردم ارسالش بدارد.

و اگر از رزق و یـا به عبـارت دیگر از نعمت، تعـبیر به" رحمت" کرد برای این بود که دلالـت کنـد بر اینکه افـاضه حق تعـالی ناشـی از صـرف رحمت است و بس، و توقـع هیـچ سود و کمـالی برای خود نـدارد، نه می خواهـد از افـاضه نعمت به بنـدگان سودی ببرد، و نه کمالی به دست آورد.

و در جمله:" وَ ما يُمْسِكْ فَلا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْـدِهِ"- تعبیر به" بعـد از او" اشاره به این است که: خدای تعالی در منع، اول است، همان طور که در اعطاء اول است.

و جمله" وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ" حکمی را که در آیه شریفه آمده بود، به دو اسم عزیز و حکیم تقریر می کند و می فرماید: خدا هرگز شـکست نمی خورد، نه در وقتی که اعطا می کند کسـی هست که جلو اعطایش را بگیرد، و نه در وقتی که منع می کند کسی هست که منع کرده او را اعطا کند، برای اینکه عزیز و غالب است.

و از سوی دیگر در آنجا که اعطا می کند اعطایش ناشی از حکمت و مصلحتی است که می بیند، و منع هم که

می کند باز ناشی از حکمت و مصلحتی است که در منع می بیند، و خلاصه کلام، اعطا و منعش همه از روی حکمت است، به دلیل اینکه او حکیم است.

---

(۱) و یا مگر خزینه های رحمت پروردگار عزیز و بخشنده تو نزد ایشان است؟. سوره ص، آیه ۹.

(۲) بگو اگر شما مالک خزانه های رحمت پروردگارم بودید، مردم را از گرسنگی می کشتید، و از ترس کم شدن آن انفاق نمی کردیـــــــــــــــــد. ســـــــــــــــــوره اســـــــــــــــــری، آیـــــــــــــــــه ۱۰۰.

[استدلال بر یگانگی خدا در ربوبیت، با بیان اینکه فقط او خالق است

" یا أَیُّهَا النَّاسُ اذْکُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَیْکُمْ هَلْ مِنْ خالِقٍ غَیْرُ اللَّهِ یَرْزُقُکُمْ مِنَ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ ..."

بعد از آنکه در آیه سابق اعطا و منع را مختص به خدای تعالی کرد، و فرمود: کسی در این کار شریک خدا نیست، اینک در این آیه بر یگانگی خدا در ربوبیت استدلال می کند.

و بیان استدلال چنین است که اله و معبود تنها بدین جهت معبود است که دارای ربوبیت است، و معنای ربوبیت این است که مالک تدبیر امور مردم، و همه موجودات باشد. و آن کسی که مالک تدبیر امور خلق است، و این نعمت ها را که مردم و غیر مردم در آن غوطه ورند، و از آن ارتزاق می کنند، در اختیارشان قرار می دهد، خدای تعالی است، نه این آلهه ای که مردم اله خود گرفته اند، چون پدید آورنده آن نعمت ها، و نعمت خواران، خدا است، و خلقت هم منفک از تدبیر نیست- پس هرگز ممکن نیست که خدا از تدبیر منفک باشد- بنا بر این، تنها خدای سبحان اله شماست، و هیچ اله دیگری جز او نیست، چون او پروردگار

شماست، و با این نعمت ها که در آن غوطه ورید امر شما را تدبیر می کند، و دلیل اینکه به خاطر این نعمت ها رب و مدبر شماست، این است که پدید آورنده و خالق نعمت ها او است، و نیز خالق آن نظامی که در این نعمت ها جریان دارد او است.

با این بیانی که برای حجت مزبور ذکر شد، روشن می شود که مخاطب در آیه شریفه وثنی ها و غیر وثنی ها می باشند که برای خدا شریک قائل شده اند، و در جمله" اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ" مراد از" ذکر" ورد زبانی نیست، بلکه مقابل نسیان، و به معنای یاد داشتن است.

و مراد از" رزق" در جمله" هَلْ مِنْ خالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ" هر چیزی است که بقای هستی مرزوق را امتداد می دهد، که مبدأ آن آسمان و زمین است، آسمان با اشعه اجرام نورانی و با بارانهایش، و زمین با گرفتن آن اشعه و آن بارانها و رویانیدن گیاه و حیوان و سایر پدیده هایش و نیز با این تقریر روشن می شود که در آیه شریفه، ایجاز (مختصر گویی) لطیفی به کار رفته، چون اولا- رحمتی را که در آیه قبلی بود، برداشته به جایش در این آیه کلمه نعمت آورده، و ثانیا همین کلمه نعمت را مبدل به رزق کرده.

و با اینکه مقتضای سیاق دو آیه این بود که بفرماید:" هل من رازق" و یا بفرماید" هل من منعم"، و یا" هل من راحم" هیچ یک از این تعبیرها را نفرمود، و به جای همه آنها فرمود:

" هَلْ مِنْ خالِقٍ" تا اشاره باشد به برهان دوم، برهانی که خصومت و لجاجت را از بین می برد، چون

مشرکین تدبیر عالم را کار آلهه خود می دانستند، و می گفتند این آلهه هستند که به اذن

خدا، عالم را اداره می کنند، و اگر از ایشان بپرسند: آیا رازق و یا منعمی غیر از خدا هست؟

خصومت و نزاع خاتمه نمی یابد، چون ممکن است در پاسخ بگویند بله آلهه رازق و منعمند، چون خدا تدبیر امور عالم را به آنها واگذار کرده است، ولی اگر از ایشان پرسیده شود:" آیا خالقی غیر از خدا هست؟" دیگر جز اعتراف به توحید چاره ای ندارند، چون با وصف خالق اشاره شده به اینکه رازق و مدبر تنها کسی است که خالق رزق باشد، و غیر خالق نمی تواند رازق باشد، در نتیجه خصومت از بین می رود، و دیگر نمی توانند بگویند: آلهه هم خالقند، چون خود مشرکین اعتراف دارند به اینکه غیر از خدا کسی خالق نیست، تا بتواند از آسمان و زمین رزق ایشان را برساند.

" لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ"- این جمله متعرض مساله توحید است، و تعظیم خدا را افاده می کند، نظیر جمله" قالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَداً سُبْحانَهُ" که می فهماند جز خدا کسی معبود به حق نیست، چون کسی مستحق عبادت است که بر شما انعام می کند، و روزیتان می دهد، و او غیر از خدا نیست.

" فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ"- این جمله توبیخی است متفرع بر برهان قبلی، یعنی حال که امر بدین منوال است، و شما هم به آن اعتراف دارید، پس تا کی از حق روگردانی می کنید، و به سوی باطل می گرایید، و از توحید به سوی شرک می روید.

مفسرین در اعراب جمله" هَلْ مِنْ خالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ ..." از آیه مزبور مشاجراتی طولانی دارند، و آنچه که با

تقریر برهان سابق مناسبت دارد، این است که بگوییم: کلمه" من" زایده است، که تنها برای عمومیت مطلب استعمال می شود. و کلمه" غیر اللَّه" صفت خالق است، که از نظر اعراب تابع محل آن (خالق) است. به عبارت ساده تر اینکه کلمه غیر را با ضمه می خوانیم، به خاطر موصوف آن، یعنی کلمه" خالق" است هر چند در ظاهر مجرور" من" است، ولی در باطن مرفوع است، چون گفتیم کلمه" من" زایده است.

و همچنین جمله" يَرْزُقُكُمْ ..." صفت خالق است. و کلمه" من خالق" مبتدایی است که خبرش حذف شده، و آن عبارت است از کلمه" موجود". و جمله" لا إِلهَ إِلَّا هُوَ" معترضه است و جمله" فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ" تفریع بر ما قبل است.

" وَ إِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَ إِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ" این آیه شریفه رسول خدا (ص) را تسلیت می دهد، که اگر مردم بعد از شنیدن این برهانهای روشن باز تکذیب می کنند، غصه مخور، که این رفتار مردم چیز نوظهوری نیست، بلکه قبل از تو نیز چنین بوده، که هر پیغمبری به سوی قومش مبعوث می شده،

______________________________ صفحه ی ۲۰

همان قوم و امت، او را تکذیب می کردند، و سرانجام همه امور به سوی خدا است، او مردم را به آنچه مستحقند جزا می دهد، و آنهایی را که حق را بعد از ظهورش تکذیب کردند مجازات خواهد کرد، و چنان نیست که با تکذیب خود خدا را عاجز کنند.

از این جا روشن می شود که جمله" فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ" از باب بکار بردن سبب در جای مسبب است، (چون باید می فرمود:" و ان یکذبوک فلا تحزن" و جمله" لا تحزن" مسبب

از علم به این معنا است که پیش از تو نیز چنین بوده، مسبب در آیه حذف شده، و جمله" فَقَدْ كُذِّبَتْ ..." که سبب غصه نخوردن است، به جای مسبب نشسته".

و جمله" وَ إِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ" عطف است بر جمله" فَقَدْ كُذِّبَتْ ...".

" يا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَياةُ الدُّنْيا وَ لا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ" خطابی است عمومی به همه مردم، در خصوص مساله معاد، و آن را به یادشان می آورد، هم چنان که خطاب عمومی سابق یگانگی خدای تعالی را در ربوبیت و الوهیت به یادشان می آورد. پس معنای جمله" إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ " این است که: وعده ای که داده که شما را زنده می کند، و هر عاملی را به سزای اعمالش می رساند، اگر خیر بوده خیر، و اگر شر بوده شر، حق است، یعنی ثابت و واقع شدنی است، و در آیه بعدی که می فرماید:" الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذابٌ شَدِيدٌ وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَ أَجْرٌ كَبِيرٌ" به این وعده تصریح می کند.

[معنای جمله:" وَ لا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ"]

و جمله" فَلا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَياةُ الدُّنْيا" هر چند نهی را متوجه به حیات دنیا می کند، به این صورت که حیات دنیا نباید شما را مغرور کند، و لیکن این نهی در حقیقت متوجه مردم است، و معنایش این است که: وقتی وعده خدا حق و ثابت بود، پس زنهار، که به حیات دنیا مغرور نشوید، و اشتغال شما به زینت های آن چنان نباشد که شما را از روز حساب غافل سازد، و لذتهای دنیا و سرگرمیهایش آن چنان دل شما را نبرد، که همواره در طلبش

مستغرق شوید، و از حق اعراض کنید.

و در جمله" وَ لا یَغُرَّنَّکُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ" کلمه" غرور"- به فتحه غین- مبالغه از" غرور"- به ضمه غین- است و آن عبارت است از اغفالگری که بسیار اغفال می کند، و ظاهرا- به طوری که گفته اند- منظور از آن شیطان است. و این خود احتمالی است که تعلیل در آیه بعدی، یعنی جمله" إِنَّ الشَّیْطانَ لَکُمْ عَدُوٌّ ..." آن را تایید می کند.

و معنای اینکه فرمود:" زنهار که غرور، شما را به خدا مغرور نکند" این است که

شیطان نظر مردم را یکسره به حلم و عفو خدا از یک سو، و به مظاهر امتحان و استدراج و کیدش از سوی دیگر، متوجه سازد، از یک سو به ایشان تلقین کند که خدا حلیم و بخشنده است، و از سوی دیگر بگوید: به دنیاپرستان بنگرید که چگونه از عذاب خدا ایمنند، هر چه بیشتر در طلب دنیا می کوشند، و بیشتر از خدا غافل و در لجنزار گناه مستغرق می شوند زندگی شان بهتر و راحت تر، و در بین مردم دارای مقامی رفیع تر می شوند.

این جاست که شیطان از وسوسه های خود نتیجه می گیرد، و به دل آنان می افکند که اصلا هیچ احترام و ارزشی نیست، مگر در پیشرفت زندگی دنیا، و در ما ورای این زندگی خبری نیست، و این وعده و وعید و قیامت و حساب و بهشت و دوزخی که دعوت های دینی از آن خبر می دهند، مشتی خرافات است.

در نتیجه می توان گفت: مراد از" غرور" و فریب دادن شیطان انسان را نسبت به خدا، این است که: انسان را از آن معامله ای که خداوند در برابر غفلت و ظلم انسان،

با انسان می کند غافل سازد.

چه بسا بعضی از مفسرین گفته اند که: مراد از" غرور"- به فتحه غین- دنیای حیله گر است، که انسانها را فریب می دهد، و جمله" وَ لا یَغُرَّنَّکُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ" تاکید جمله" فَلا تَغُرَّنَّکُمُ الْحَیاةُ الدُّنْیا" است، که معنای همان جمله را تکرار کرده.

" إِنَّ الشَّیْطانَ لَکُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ..."

این جمله تعلیل نهی قبلی است، که می فرمود:" وَ لا یَغُرَّنَّکُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ"، و مراد از دشمنی شیطان این است که: او به جز اغواء و گمراه ساختن انسانها کاری ندارد، تمامی هم او در این است که نگذارد حتی یک انسان به سعادت زندگی و حسن عاقبت برسد. و مراد از اینکه فرمود:" شما هم او را دشمن خود بگیرید"، این است که: از پذیرفتن دعوتش به سوی باطل اجتناب کنید، و او را در آنچه به عنوان دایه مهربان تر از مادر به شما پیشنهاد می کند، اطاعت مکنید. و به همین جهت دشمنی او را با جمله" إِنَّما یَدْعُوا حِزْبَهُ" تعلیل نمود.

پس جمله" إِنَّما یَدْعُوا حِزْبَهُ لِیَکُونُوا مِنْ أَصْحابِ السَّعِیرِ" در مقام تعلیل دو جمله قبل است، یکی جمله" شیطان دشمن شما است" و یکی هم" شما هم او را دشمن خود بگیرید". و کلمه" حزب" به معنای عده ای از مردم است که غرض واحد آنها را جمع کرده و یکی ساخته، و" لام" در جمله" لِیَکُونُوا" لام تعلیل است، چون دوزخی شدن مردم هدف نهایی برای دعوت شیطان است. و کلمه" سعیر" به معنای آتش افروخته است، و یکی از نامهایی است که در قرآن برای دوزخ ذکر شده.

صفحه ی ۲۲

" الَّذِینَ کَفَرُوا لَهُمْ عَذابٌ شَدِیدٌ وَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ

عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَ أَجْرٌ كَبِيرٌ" این آیه بیانگر همان وعده حقی است که خدای سبحان داد. و اگر کلمه" عذاب" را نکره- بدون الف و لام- آورد، برای این است که به اهمیت آن عذاب اشاره کند، علاوه بر این، عذاب جهنم یک جور نیست، تا آن را با الف و لام بیاورد، چون درکات جهنم به خاطر اختلافی که مردم در کفر و فسق دارند، دارای مراتب مختلفی است، و بدین جهت نکره آوردن عذاب مناسب تر است، چون مبهم و سربسته است. و عین این دو علت که برای نکره آوردن عذاب گفتیم، در نکره آمدن مغفرت و اجر نیز می آید.

[کافر بد را خوب می بیند و خدا او را مجازات نموده اضلال می کند. پس بر ضلالت او اندوه مخور]

" أَ فَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَناً فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشاءُ وَ يَهْدِي مَنْ يَشاءُ ..."

این آیه تقریر و بیان آن تقسیمی است که آیه قبلی متضمن آن بود، یعنی تقسیم مردم را به کافری که عذابی شدید دارد، و مؤمنی که به صالحات عمل می کند، و مغفرت و اجری کبیر دارد. و منظور آیه این است که: این دو جور مردم عاقبت امرشان یکسان نیست.

بنا بر این، جمله" أَ فَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَناً" مبتدایی است که خبرش حذف شده، و آن عبارت است از جمله" کمن لیس کذلک" یعنی آیا کسی که عمل زشتش در نظرش زیبا شده مثل کسی است که این طور نیست؟ و حرف" فاء" که بر سر کلمه" من" در آمده، فای تفریع است، که جمله را بر معنای آیه قبلی تفریع می کند،

و این را نتیجه آن می سازد. و استفهامی که در آیه شده استفهام انکاری است. و مراد از کسی که عمل زشتش در نظرش زیبا شده، کافر است، می خواهد اشاره کند به اینکه کافر فهمش منکوس و وارونه، و عقلش مغلوب شده، عمل خود را بر خلاف آنچه که هست می بیند، و معنای آیه این است که: آن کس که عمل زشت خود را زیبا می بیند، با آن کس که بد را بد و خوب را خوب تشخیص می دهد، یکسان نیست.

و جمله" فَإِنَّ اللَّهَ یُضِلُّ مَنْ یَشاءُ وَ یَهْدِی مَنْ یَشاءُ" انکار مساوات سابق را تعلیل می کند، می فرماید: کافری که وضعش چنین است، و مؤمنی که بر خلاف اوست، مساوی نیستند، برای اینکه خدا یکی از آن دو را به مشیت خود گمراه کرده، و آن کافر است، که به خاطر همین گمراهی، بد را خوب می بیند، و دیگری را به مشیت خود هدایت فرموده و آن مؤمن است که عمل صالح را دوست می دارد و انجام می دهد، و عمل زشت را زشت می داند.

البته باید دانست که این گمراه کردن خدا، ابتدایی نیست (برای اینکه به حکم آیات

بسیاری از قرآن، خداوند موجودات را عموما و انسان را بخصوص به سوی کمالش هدایت فرموده)، بلکه این اضلال مجازاتی است، که وقتی کسی در برابر حق خضوع نکند، و لجبازی و مقاومت نماید، خدا او را گمراه تر می سازد، و نسبت دادن چنین اضلالی به خدا هیچ مانعی ندارد.

و کوتاه سخن اینکه: اختلاف کافر و مؤمن از نظر عاقبتشان به حسب وعده الهی که اولی را به عذاب و دومی را به رحمت وعده داده

بـه خـاطر اختلافی اسـت که آن دو از نظر اضـلال و هـدایت الهی دارنـد، و نشـانه این اختلاف آن است که طرز دیـد آن دو مختلف است، یکی زشت را زیبا می بیند و دیگری زشت را زشت، و زیبا را زیبا می بیند.

" فَلا تَذْهَبْ نَفْسُکَ عَلَیْهِمْ حَسَراتٍ "- کلمه" حسرات" جمع" حسرت" است، که به معنای اندوه از چیزی است که فوت شده، و پشـیمانی از آن است، و این کلمه در آیه منصوب است، چون مفعول له است. و مراد از اینکه فرمود:" نفست بر ایشان نرود" این است که تو خود را با اندوه از اینکه چرا اینان ایمان نمی آورند، هلاک مکن.

و این جمله فرع و نتیجه فرق سابق است، و معنای مجموع آن چنین است:" حالا که معلوم شـد این دو طایفه به خاطر اضـلال و هـدایتی که از جانب خدا دارند، مختلفند، پس دیگر جا ندارد به خاطر اینکه به تو کافر شدند و تو را تکذیب کردند از شدت انـدوه خود را هلاک کنی، چون این خـدا است که به کیفر کفرشان و اینکه بـد را خوب دیدنـد، نمی گذارد ایمان بیاورند، و خـدا به آنچه که می کننـد داناست، امر بر او مشـتبه نمی شود، و با آنها جز به حق رفتار نمی کنـد، و جز به حق کیفرشان نمی دهد.

از اینجا روشن می شود که جمله" إِنَّ اللَّهَ عَلِیمٌ بِما یَصْنَعُونَ" در موضع تعلیل است برای جمله" پس تو خودت را از غصه آنان هلاک مکن" و می فرمایـد رسول خـدا (ص) نبایـد خود را از اندوه بر ضـلالت کفار، و حتمی شدن عذاب آنان هلاک کند، برای اینکه این خدا است که آنها را گمراه

کرد، و خود او به آنچه می کند داناست.

ترجمه آیات خداست آن که بادها را می فرستد تا ابرها را برانگیزد پس ما آن ابرها را به سوی سرزمین مرده

می فرستیم و به وسیله آن، آن سرزمین مزبور را بعد از آنکه مرده بود زنده می کنیم، قیامت شما هم همین طور است (۹).

کسی که در پی کسب عزت درآید بداند که عزت همه اش نزد خدا است، و کلمه طیب به سوی او بالا می رود و عمل صالح آن را در بالاتر رفتن مدد می دهد و کسانی که با گناهان خود با خدا نیرنگ می کنند عذابی سخت دارند و مکر آنان بی نتیجه خواهد بود (۱۰).

و خداست که شما را از خاک و سپس از نطفه خلق کرد و آن گاه شما را نر و ماده کرد و هیچ ماده ای حامله نمی شود و وضع حمل نمی کند مگر به علم خدا و هیچ سالخورده ای عمر طولانی نمی کند و هیچ مقداری از عمرش کم نمی شود مگر آنکه همه در کتابی ثبت است و این کار بر خدا آسان است (۱۱).

این دو دریا با هم یکسان نیستند یکی شیرین و گوارا و دیگری شور و تلخ و شما از هر دوی آنها گوشت تازه گرفته می خورید و اشیای زینتی استخراج نموده می پوشید و کشتی ها را می بینی که در دریا آب را می شکافند تا شما از فضل خدا چیزی به کف آورید و تا شاید شکرگزار وی شوید (۱۲). خداست که شب را در روز و روز را در شب فرو می برد و خورشید و ماه را مسخر کرده تا هر یک برای مدتی معین حرکت کنند همین خداست پروردگار

شما که ملک عالم از آن اوست، و خدایانی که شما به جای او می خوانید حتی روکشی از هسته خرما را مالک نیستند (۱۳).

علاوه بر این اگر آنها را بخوانید دعاهایتان را نمی شنوند و اگر هم بشنوند استجابتتان نمی کنند و روز قیامت به شرک شما کافر می شوند و هیچ کس مانند خدای خبیر تو را خبردار نمی کند (۱۴).

بیان آیات در این آیات، چندین احتجاج است بر وحدانیت خدای تعالی در الوهیت، و این احتجاج ها را بعد از شمردن چند نعمت آسمانی و زمینی که انسان از آنها متنعم است، و جز خدا کسی خالق و مدبر امر آن نعمت ها نیست، بیان نموده، در خلال بحث اشاره ای هم به مساله قیامت دارد.

" وَ اللَّهُ الَّذِی أَرْسَلَ الرِّیاحَ فَتُثِیرُ سَحاباً فَسُقْناهُ إِلی بَلَدٍ مَیِّتٍ ..."

نظیر این آیه در سوره روم، آیه ۴۸ آمده که می فرماید:" اللَّهُ الَّذِی یُرْسِلُ الرِّیاحَ" حال باید دید فرق بین این دو تعبیر چیست؟

در آیه مورد بحث عنایت در تحقق وقوع بارانها و روییدن گیاهان بوسیله آنها است و به

همین جهت فرموده:" اللَّهُ الَّذِی أَرْسَلَ الرِّیاحَ"، ولی در سوره روم معنا چنین است:" این خدا است که بادها را می فرستد تا ابرها را به حرکت درآورند".

جمله" فَتُثِیرُ سَحاباً" عطف است بر جمله" أرسل". و ضمیر در" تثیر" به کلمه" ریاح" برمی گردد، یعنی ریاح، سحاب را به حرکت درمی آورند. و اگر در جمله" تثیر" مطلب با صیغه مضارع اداء شده، برای این است که حال گذشته را حکایت می کند و معمولا وقتی بخواهند حال گذشته را حکایت کنند به صیغه مضارع تعبیر می آورند.

و کلمه" تثیر" از مصدر" اثاره" است، و" اثاره"

باب افعال از" ثار الغبار يثور ثورانا" است، كه: معنايش برخاستن غبار به سوى آسمان است زمانى كه بادها دارند ابر را به سوى آسمان مى برند.

" فَسُقْناهُ إِلى بَلَدٍ مَيِّتٍ"- يعنى ما آن ابرها را به سوى سرزمينى بدون گياه سوق مى دهيم،" فَأَحْيَيْنا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها" پس آن زمين را بعد از مردنش زنده مى كنيم، يعنى بعد از آنكه گياهى نداشت داراى گياه مى كنيم. و نسبت زنده كردن را به زمين دادن نسبتى است مجازى، و نسبتش را به گياه دادن نسبتى است حقيقى، خلاصه هر چند در اثر آمدن باران گياه زنده مى شود، اما مجازا مى گويند زمين زنده شد. و تغذيه و نمو و توليد مثل و هر عمل ديگرى كه مربوط به اين اعمال حياتى است همه اعمالى است كه از اصل حيات سرچشمه مى گيرد.

و به همين جهت بعثت در روز قيامت و زنده شدن مردگان را به احياى زمين تشبيه كرد، تا بفهمانند همان طور كه زمين در سال يك دوره زندگى را شروع مى كند، و در آخر مى ميرد، يعنى بعد از آنكه در زمستان از جنب و جوش افتاده بود، دوباره در بهار و تابستان جنب و جوش خود را از سر مى گيرد و در پائيز رو به خزان مى رود، و در زمستان به كلى از عمل مى ايستد. انسانها هم همين طورند، وقتى دوران زندگى شان در زمين به سر رسيد، و مردند دوباره در روز قيامت بعد از آنكه زنده شدند، و از قبرها درآمدند روى زمين منتشر مى شوند، لذا فرمود" كَذلِكَ النُّشُورُ".

در جمله" فَسُقْناهُ إِلى بَلَدٍ مَيِّتٍ" التفاتى از غيبت به تكلم با غير به كار رفته، به اين

معنا که در جمله" اللَّهُ الَّذِی أَرْسَلَ " خـدای سـبحان غایب فرض شـده بود، و در جمله" فسـقناه" متکلم مع الغیر فرض شـده، و بعیـد نیست نکته اش این باشد که: بعد از آنکه در جمله" اللَّهُ الَّذِی أَرْسَلَ الرِّیاحَ" خدای سـبحان خود را غایب حساب کرد، و به دنبـالش عمـل فرسـتادن ریـاح را به خود نسـبت داد، و عمـل شـخص غایب هم مثل خودش غایب است، و نیز از آنجا که به دنبالش

فرمود:" فَتُثِیرُ سَحاباً" و از حال گذشـته بادها حکایت کرد که ابرها را به آسمان می برند، لذا مخاطب، مخاطبی شد که گویی عمل بادها را می بینـد، یعنی می بینـد که دارنـد ابرها را به طرف بالا می برنـد، و در نتیجه گویا می بینـد خدای تعالی بادها را فرستاده، که این طور کار کنند، چون مشاهده فعل گویا مثل مشاهده فاعل است، و چون خداوند در اینجا مشهود و حاضر شد، ناگزیر جا دارد که سیاق هم تغییر کند، و خدا که تا اینجا غایب حساب شده بود، حاضر حساب شود، و خودش سخن بگوید. و اگر نفرمود:" فسـقته الی بلد- من آن را به سوی شـهر مرده راندم" و در عوض فرمود:" ما آن را به سوی شـهر مرده راندیم" برای این است که بر عظمت گوینده دلالت کند.

" فَأَحْیَیْنا بِهِ الْأَرْضَ "- در این جا ممکن بود تنها بفرماید:" فاحییناه- ما آن را زنده کردیم"، لیکن این طور نفرمود، بلکه دوباره نام زمین را برد، تا صریح تر سخن گفته باشد، و جایی برای شک و تردید باقی نگذارد.

[معنای" عزت" و مفاد آیه:" مَنْ کانَ یُرِیدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِیعاً"]

" مَنْ کانَ یُرِیدُ الْعِزَّةَ

فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعاً" راغب در کتاب مفردات گفته: کلمه" عزت" به معنای آن حالتی است که نمی گذارد انسان شکست بخورد، و مغلوب واقع شود، و از همین قبیل است که می گویند:

" أرض عزاز- زمینی سخت" و در قرآن فرموده:" أَ يَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعاً" «۱».

پس صلابت، اصل در معنای عزت است، چیزی که هست از باب توسعه در استعمال، به کسی هم که قاهر است و مقهور نمی شود،" عزیز" گفته اند، مانند:" يا أَيُّهَا الْعَزِيزُ" «۲»، و همچنین در معنی غلبه استعمال کرده اند، مانند:" وَ عَزَّنِي فِي الْخِطابِ" «۳» و در قلت و صعوبت منال استعمال کرده اند مانند:" وَ إِنَّهُ لَكِتابٌ عَزِيزٌ" «۴» و در مطلق صعوبت و سختی به کار برده اند، مانند:" عَزِيزٌ عَلَيْهِ ما عَنِتُّمْ" «۵» و عزت به معنای غیرت و حمیت نیز آمده، مانند آیه" بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَ شِقاقٍ" «۶» و آیاتی دیگر.

حال که معنای لغوی کلمه عزت معلوم شد، می گوییم، عزت به معنای اول، یعنی ______________________

(۱) مفردات راغب، ماده" عز".

(۲) سوره یوسف، آیه ۸۸.

(۳) در سخن گفتن بر من غلبه کرد. سوره ص، آیه ۲۳.

(۴) این کتاب به حقیقت همان صاحب عزت (و معجزه بزرگ) است. سوره فصلت، آیه ۴۱.

(۵) گران است بر او رنج شما. سوره توبه، آیه ۱۲۸.

(۶) بلکه آنها که کافر شدند گرفتار غیرت و دشمنی هستند. سوره ص، آیه ۲.

اینکه چیزی قاهر باشد و نه مقهور، یا غالب باشد و شکست ناپذیر، مختص به خدای عز و جل است، چون غیر از خدای عز و جل، هر کسی را فرض کنی، در ذاتش فقیر، و در نفسش ذلیل

است، و چیزی را که نفعش در آن باشد مالك نیست، مگر آنکه خدا به او ترحم کند، و سهمی از عزت به او بدهد، هم چنان که همین کار را با مؤمنین به خود کرده، و فرموده:" وَ لِلَّهِ الْعِزَّةُ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ- عزت خاص خدا و رسول خدا و مؤمنین است" «۱».

با این بیان روشن شد که: جمله" مَنْ كانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعاً" سیاقش آن نیست که بخواهد اختصاص عزت به خدا را بیان کند، به طوری که غیر از خدا کسی دستش به آن نرسد، و نمی خواهد بفرماید هر کس در طلب عزت برآید، چیزی را طلب کرده که وجود ندارد، و ناشدنی است، بلکه معنایش این است که هر کس عزت می خواهد باید از خدای تعالی بخواهد، زیرا عزت همه اش ملك خدا است، و هیچ موجودی نیست که خودش بالذات عزت داشته باشد.

در نتیجه به کار رفتن جمله" فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعاً" در جزای شرط، از قبیل بکار بستن سبب در جای مسبب است که عبارت است از درخواست عزت از خداوند (چون علم به اینکه عزت همه اش ملك خدا است، سبب است، و درخواست عزت از خدا مسبب، در آیه به جای اینکه بفرماید: هر کس عزت می خواهد از خدا بخواهد جمله از خدا بخواهد را برداشته سبب آن را به جایش گذاشته، و فرموده: هر کس عزت بخواهد عزت همه اش از خدا است) یعنی به وسیله عبودیت که آن هم حاصل نمی شود مگر با داشتن ایمان و عمل صالح، عزت را از خدا بگیرد.

[مراد از کلم طیب و صعود آن به سوی خدا و مقصود از اینکه

عمل صالح آن را بلند می کند (إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ ...)]

" إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ" لفظ "كلم"- به طوری که گفته اند «۲»- اسم جنس جمعی است، و مذکر و مؤنث آن تفاوتی ندارد. در مجمع البیان می گوید:" کلم" جمع" کلمه" است، می گویند:" هذا کلم" و" هذه کلم" پس در مذکر و مؤنث یکی است و این اختصاص به لفظ کلم ندارد، هر جمعی که ما بین آن و مفردش به جز حرف" ه" فرقی نباشد (مانند: تمر، تمره، کلم، کلمه) مذکر و مؤنثش یکسان است «۳».

---

(۱) سوره منافقون، آیه ۸.

(۲) تفسیر روح المعانی، ص ۱۷۴.

(۳) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۲.

به هر حال مراد از" کلم" آن سخنی است که از نظر عبارت معنایی تمام داشته باشد، به شهادت اینکه در آیه آن را توصیف کرده به" طیب"، پس" کلم طیب" آن سخنی است که با نفس شنونده و گوینده سازگار باشد، به طوری که از شنیدن آن انبساط و لذتی در او پیدا شود، و نیز کمالی را که نداشت دارا گردد، و این همه وقتی است که کلام معنای حقی را افاده کند، معنایی که متضمن سعادت و رستگاری نفس باشد.

با این معنایی که برای کلم طیب کردیم، روشن می شود که مراد از آن صرف لفظ نیست، بلکه لفظ بدان جهت که معنایی طیب دارد منظور است، پس در نتیجه مراد از این کلم طیب، عقاید حقی می شود که انسان اعتقاد به آن را زیر بنای اعمال خود قرار دهد، و قدر یقینی از چنین عقایدی کلمه توحید است، که برگشت سایر اعتقادات حق نیز به

آن است، و این کلمه توحید همان است که آیه" أَ لَمْ تَرَ کَیْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا کَلِمَةً طَیِّبَةً کَشَجَرَةٍ طَیِّبَةٍ أَصْلُها ثابِتٌ وَ فَرْعُها فِی السَّماءِ تُؤْتِی أُکُلَها کُلَّ حِینٍ بِإِذْنِ رَبِّها" «۱» متضمن آن است. و اینکه اعتقاد را قول و کلمه خوانده، بدین جهت است که این استعمال در عرب شایع بوده است.

و صعود کردن" کلم طیب" به سوی خدای تعالی، عبارت است از تقرب آن به سوی خدا، چون چیزی که به درگاه خدا تقرب یابد، اعتلا یافته، برای اینکه خدا علی اعلی و رفیع الدرجات است، و چون اعتقاد، قائم به معتقدش می باشد، در نتیجه تقرب اعتقاد به خدا، تقرب معتقد نیز هست. مفسرین دیگر صعود کردن" کلم طیب" را معنا کرده اند به اینکه:

خدا آن را قبول می کند. و این معنای صعود کلم طیب نیست، بلکه از لوازم معنای آن است.

البته این هم معلوم است که وقتی اعتقاد و ایمان، حق و صادق بود، قهرا عمل صاحبش هم آن را تصدیق می کند نه تکذیب، یعنی عملی که از او سرمی زند مطابق با آن عقاید است. پس معلوم شد که عمل از فروع علم و آثار آن است، آثاری که هیچ گاه از آن جدا شدنی نیست، و هر چه عمل مکرر شود، اعتقاد راسخ تر و روشن تر، و در تاثیرش قوی تر می گردد، پس عمل صالح عملی است که سزاوار هست مورد قبول خدا واقع شود، چون مهر ذلت عبودیت و اخلاص به آن خورده، و چنین عملی اعتقاد حق را در مؤثر گشتن، یعنی در صعود به سوی خدا کمک می کند. و منظور از" یرفعه" همین کمک است، پس عمل صالح

(۱) آیا ندیدی که خدا چگونه مثل می زند؟ خدا کلمه طیبه را به درختی طیب مثل می زند که ریشه اش در اعماق زمین ثابت و شاخه هایش به آسمان سرکشیده، و خوردنی اش را همه وقت به اذن خدا می دهد. سوره ابراهیم، آیه ۲۴ و ۲۵.

کلم طیب را بلند می کند، و به عبارت دیگر در صعود آن کمک می کند.

پس از آنچه گذشت معنای جمله" إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ" روشن گردید، و معلوم شد که ضمیر در" الیه" به خدای سبحان برمی گردد، و مراد از کلم طیب عقاید حق از قبیل توحید است، و مراد از صعود آن تقربش به خدای تعالی است، و مراد از عمل صالح هر عملی است که بر طبق عقاید حق صادر شود و با آن سازگار باشد. و فاعل در جمله" یرفعه" ضمیری است مستتر، که به عمل صالح برمی گردد، و ضمیر مفعول به کلم طیب رجوع می کند.

البته مفسرین در تفسیر آیه اقوال دیگری دارند، مثلا، بعضی «۱»- به طوری که قبلا هم اشاره کردیم- گفته اند:" مراد از صعود کردن کلم طیب، این است که: خدا آن را قبول می کند، و در برابر پاداش می دهد". بعضی «۲» دیگر گفته اند:" مراد آن است که: ملائکه با نامه عملی که از ایمان و اطاعت بنده نوشته اند، به سوی خدای تعالی صعود می کنند". بعضی «۳» دیگر گفته اند:" مراد صعود به آسمان است که مجازا آن را صعود به سوی خدا خوانده".

بعضی «۴» گفته اند:" فاعل جمله" یرفعه" ضمیری است که به کلم طیب برمی گردد، و ضمیر مفعول که در آخر این جمله است به عمل صالح رجوع می کند، و معنای

جمله این است که: کلم طیب عمل صالح را بالا می برد به این معنا که عمل صالح هیچ فایده ای ندارد، مگر آنکه از توحید ناشی شود". بعضی «۵» دیگر گفته اند:" فاعل در" یرفعه" ضمیری است مستتر، که به خدای تعالی برمی گردد، و معنای عبارت این است که: عمل صالح را خدا بالا می برد.

لیکن هیچ یک از این وجوه خالی از بعد نیست، و آنچه به ذهن نزدیک تر است همان معنایی است که ما ذکر کردیم.

" وَ الَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئاتِ لَهُمْ عَذابٌ شَدِيدٌ وَ مَكْرُ أُولئِكَ هُوَ يَبُورُ" گفته اند «۶»: کلمه" سیئات" در اینجا وصفی است که در جای موصوف نشسته، و آن عبارت است از کلمه" مکرات" و اسم اشاره هم در" مَكْرُ أُولئِكَ" در جای ضمیری که باید

(۱ و ۲) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۲.

(۳) منهج الصادقین، ج ۷، ص ۴۳۳.

(۴) منهج الصادقین، ج ۷، ص ۴۳۳. و مجموعه من التفاسیر، ج ۵، ص ۱۷۸.

(۵) تفسیر فخر رازی، ج ۲۶، ص ۸.

(۶) منهج الصادقین، ج ۷، ص ۴۳۵.

به" الذین" برگردد به کار رفته، تا دلالت کند بر اینکه منظور خود آنان است، و چنان نیست که به دیگران مشتبه و مختلط شده باشند. در نتیجه معنای آیه چنین می شود: کسانی که مکرهایی زشت می کنند، عذابی شدید دارند، و مکر اینان که مکر می کنند، بی نتیجه و نابود است و اثر زنده ای که مایه سعادت و عزتشان باشد ندارد.

[مراد از مکر سیئات و اینکه فرمود:" وَ مَكْرُ أُولئِكَ هُوَ يَبُورُ"]

پس به خوبی روشن گردید که مراد از" سیئات" انواع مکرها و حیله هایی است که مشرکین آنها را وسیله کسب عزت می پنداشتند. و

چون آیه شریفه مطلق است، شامل همه مکرها که مشرکین علیه رسول خدا (ص) کردند. و مکرهایی که سایر مشرکین علیه دین خدا می کنند، می شود. هر چند بعضی «۱» از مفسرین گفته اند:" منظور خصوص آن حیله هایی است که قریش علیه رسول خدا (ص) در" دار الندوه" و غیر آن طرح ریزی می کردند، از قبیل: حبس و اخراج و قتل، و خدا کید آنها را به خودشان برگردانید، و از مکه به سوی چاه بدر بیرونشان آورده و در آنجا به کشتنشان داد، و در چاهشان افکند، پس همان حبس و اخراج و قتل، به خودشان برگشت. هر چند که این وجه خوبی است، لیکن- همان طور که گفتیم- آیه شریفه مطلق است.

و وجه اتصال صدر آیه یعنی جمله" مَنْ كانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعاً" به ذیل آن، یعنی جمله" إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ" این است که: مشرکین قریش آلهه خود را وسیله عزت و شوکت خود می گرفتند، هم چنان که قرآن کریم در این باره فرموده:" وَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا" «۲».

از این رو خدای سبحان این طالبان عزت را به سوی خودش دعوت کرد، و این چنین تذکرشان داد که عزت همه اش از خدا است. و در توضیح و بیان آن فرمود: برای اینکه یگانه پرستی به سوی او صعود می کند، و عمل صالح هم آن را در صعود کردن کمک می دهد، در نتیجه انسان به خدا نزدیک می شود، و در اثر نزدیک شدن از منبع عزت کسب عزت می کند.

و اما کسانی که مکر می کنند، و به هر مکری دست می زنند، تا به خیال خود عزتی کسب کنند، بر عکس عذابی

شدید دارند، و مکرهایی که می کنند همه نابود و بی نتیجه می شود، نه به جایی می رسد و نه عزتی برایشان کسب می کند.

---

(۱) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۲.

(۲) و بــه غیر خــدا آلهــه ای گرفتنــد، تــا مــایه عزتشــان باشــند. ســوره مریــم، آیــه ۸۱.

[وجوه مختلف در باره خلقت انسان از خاک در آیه:" وَ اللَّهُ خَلَقَکُمْ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ..."]

" وَ اللَّهُ خَلَقَکُمْ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَکُمْ أَزْواجاً ..." این آیه شریفه به خلقت انسان اشاره می کند، که خدای تعالی نخست او را از خاک که مبدأ دور اوست، و خلقتش به آن منتهی می شود بیافرید، و سپس او را از نطفه که مبدأ نزدیک اوست خلق کرد.

بعضی «۱» از مفسرین گفته اند:" مراد از خلقت آنان از خاک، خلقت پدر بزرگ ایشان آدم است، چون هر چیزی به اصلش نسبت داده می شود". بعضی «۲» دیگر گفته اند:" اصلا مقصود از کلام، بیان خلقت آدم به تنهایی است". بعضی «۳» دیگر گفته اند: مراد خلقت همه انسانها است، اما به طور اجمال و تفصیل، به این معنا که هم به خلقت اجمالی انسانها از خاک در ضمن خلقت آدم اشاره می کند، و هم به خلقت تفصیلی ایشان که از نطفه است، هم چنان که فرمود:" ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ".

و فرق بین این سه وجه، آن است که در وجه اول نسبت خلقت انسانها از خاک یک نسبت مجازی عقلی است، (چون خود انسانها از خاک خلق نشده اند، بلکه پدر بزرگشان خلق شده) و در وجه دوم مراد از خلقت آنان خلقت آدم به تنهایی است مجازا، ولی نه مجاز در نسبت، بلکه مجاز در

کلمه، و در وجه سوم مراد از خلقت فرد فرد انسان از خاک به طور حقیقت است نه مجاز، الا اینکه این خلقت، خلقت اجمالی است نه تفصیلی، و با همین نکته، وجه سوم با وجهی که ما گفتیم فرق پیدا می کند.

و ممکن است وجه اول را با جمله" خَلَقَ الْإِنْسانَ مِنْ صَلْصالٍ كَالْفَخَّارِ " «۴»، و وجه دوم را با امثال آیه" وَ بَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسانِ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلالَةٍ مِنْ ماءٍ مَهِينٍ " «۵»، و وجه سوم را با آیه" وَ لَقَدْ خَلَقْناكُمْ ثُمَّ صَوَّرْناكُمْ ثُمَّ قُلْنا لِلْمَلائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ " «۶» تایید نمود، و برای هر یک از سه وجه مزبور وجهی است.

(۱ و ۲) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۳.

(۳) منهج الصادقین، ج ۷، ص ۴۳۵.

(۴) انسان را از گل خشکیده ای چون سفال بیافرید. سوره الرحمن، آیه ۱۴

(۵) خلقت انسان را نخست از گل آغاز کرد، و سپس نسل او را از چکیده ای از آبی بی مقدار مقرر نمود. سوره سجده، آیه ۷ و ۸.

(۶) ما شما را نخست خلق کردیم، و سپس صورت گریتان نمودیم، آن گاه به ملائکه گفتیم: برای آدم سجده کنید. سوره اعراف، آیه ۱۱.

" ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْواجاً "- یعنی شما را مرد و زن قرار داد. بعضی «۱» از مفسرین گفته اند:

" یعنی زوجیت را بین شما تقدیر نمود، و بعضی را همسر بعضی دیگر کرد". ولی این معنا به طوری که می بینید دلچسب نیست. بعضی «۲» دیگر گفته اند:" معنایش این است که: خداوند شما را اصناف و تیره های مختلف کرد". و این معنا هم مثل معنای سابق است.

و در جمله" وَ ما تَحْمِلُ مِنْ أُنْثى وَ

لاـ تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ" حرف" من" زایده است که برای تاکید نفی آورده شده، و حرف" باء" در کلمه" بعلمه" برای مصاحبت است، و کلمه" بعلمه" حال از حمل و وضع هر دو است، و معنایش این است که: هیچ انثی (ماده) حامله نمی شود، و وضع حمل نمی کند، مگر آنکه علم خدا مصاحب با حمل او و وضع اوست.

بعضی از مفسرین گفته اند:" جمله" الا بعلمه" حال از فاعل است، و حال بودنش از حمل و وضع و همچنین از دو مفعول آن دو، یعنی از محمول و موضوع خلاف ظاهر است".

و لیکن این حرف مورد قبول نیست.

" وَ ما یُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَ لاـ یُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِی کِتابٍ"- یعنی عمر احدی امتداد نمی یابد، و زیاد نمی شود، و در نتیجه کسی معمر نمی گردد، و از عمر احدی کاسته نمی شود، مگر آنکه همه اش در کتابی ضبط است.

در نتیجه جمله" وَ ما یُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ- و هیچ معمری عمر داده نمی شود" از قبیل این تعبیر است که آن زندانی به یوسف گفت:" إِنِّی أَرانِی أَعْصِرُ خَمْراً" «۳» (همان طور که در این تعبیر بعد از بیدار شدن از خواب می گوید من خود را می بینم، و گر نه در خواب تنها مشغول به گرفتن آب انگور بوده، نه تماشای خود)، همچنین در جمله مورد بحث بعد از عمر دادن خدا به کسی، آن کس معمر می شود، نه قبل از آن، چون اگر فرضا کسی قبل از عمر دادن معمر باشد، دیگر فرض ندارد که دوباره عمر داده شود. پس کلمه" معمر" به جای نایب فاعل، یعنی کلمه" احد" نشسته است، و تقدیر" و ما یعمر من احد"

است.

" وَ لا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ "- ضمير در" عمره" به كلمه" معمر" برمى گردد، البته به اعتبار همان موصوف" احد" كه حذف شده، و معناى جمله اين است كه: از عمر احدى كم نمى شود (مگر آنكه ...) و گر نه ناقص شدن عمر كسى كه فرض كرده ايم معمر است، تناقض و خلاف فرض است.

(۱ و ۲) مجمع البيان، ج ۸، ص ۴۰۳، و تفسير روح المعانى، ج ۲۲، ص ۱۷۷.

(۳) من خود را در خواب مى بينم كه آب انگور جهت خمر مى گيرم. سوره يوسف، آيه ۳۶.

" إِلَّا فِي كِتابٍ "- منظور از اين كتاب، لوح محفوظ است، كه دگرگونى بدان راه ندارد، و در آن نوشته شده: عمر فلان شخص به پاداش فلان عملش زياد مى شود، و عمر آن ديگرى به خاطر فلان عملش كم مى گردد، و خلاصه كتابى كه نوشته هايش تغيير نمى يابد، لوح محفوظ است، نه كتاب محو و اثبات كه آن مورد تغيير است.

و سياق آيه مى فهماند كه در مقام توصيف علم ثابت است. و مفسرين در تفسير دو جمله" وَ ما يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَ لا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ" وجوهى ديگر ذكر كرده اند، كه همه اش ضعيف است، و چون در نقل آنها فايده اى نديديم از نقل آن گذشتيم.

" إِنَّ ذلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ "- اين جمله هم تعليل و هم بيانگر مضمون آيه است، كه كيفيت خلقت انسان و پديد آوردن و بقاء دادن به آن را توصيف مى كرد، و معنايش اين است كه: اين تدبير دقيق و متين و مسلط بر كليات حوادث و جزئيات آن، كه هر چيز و هر حادثه را در جاى خود قرار داده، بر خدا آسان

است، چون خدا هم علیم است، و هم قدیر، و با علم و قدرتش بر هر چیزی محیط است، پس او رب انسانها است، همان طور که رب هر چیز دیگر است.

[تمثیل حال مؤمن و کافر به دریای شیرین و دریای شور]

" وَ ما يَسْتَوِي الْبَحْرانِ هذا عَذْبٌ فُراتٌ سائِغٌ شَرابُهُ وَ هذا مِلْحٌ أُجاجٌ ..."

بعضی «۱» گفته اند: کلمه" عذب" به معنای آب پاکیزه است، و کلمه" فرات" به معنای آبی است که سوز عطش را می شکند، و یا آبی است که خنک باشد. و کلمه" سائغ" آن آبی را گویند که از گوارایی، با سهولت به حلق فرو رود. و کلمه" اجاج" به معنای آبی است که به خاطر شوری و یا تلخی، حلق را می سوزاند.

" وَ مِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْماً طَرِيًّا وَ تَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَها"-" لحم طری" به معنای گوشت تازه و لطیف است، و منظور از آن، گوشت ماهی، و یا هم آن و هم گوشت مرغابی دریایی است، و مراد از" حلیه" که از دریا استخراج می کنند، لؤلؤ، مرجان و انواع صدف ها است، هم چنان که در جای دیگر فرموده:" يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَ الْمَرْجانُ" «۲».

در این آیه شریفه مؤمن و کافر را به دریای شیرین و شور مثل می زند، و یکسان نبودن آن دو را در کمال فطری بیان می کند، هر چند که در بسیاری از خواص انسانی و آثار آن مثل همند، ولی مؤمن به همان فطرت اولی و اصلی خودش باقی است، و در نتیجه به سعادت

(۱) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۴.

(۲) از آن دو (دریا) لؤلؤ و مرجان بیرون آورد. سوره الرحمن، آیه ۲۲.

حیات آخرت، و دایمی خود می رسد، ولی کافر از آن فطرت اصلی منحرف شده، و وضعی به خو گرفته که فطرت انسانی، آن را پاك و خوشایند نمی داند، و به زودی صاحبش به کیفر اعمالش معذب می شود.

پس مثل این دو قسم انسان مثل دو دریای شور و شیرین است، که یکی بر فطرت آب اصلی اش، که همان گوارایی باشد باقی است، و دیگری (به خاطر اختلاط با املاح) شور شده است، هر چند که در بعضی از آثار نافع شریکند، چون مردم از هر دوی آنها ماهی می گیرند، و یا مرغابی شکار می کنند، و یا زیور مروارید استخراج می نمایند، و یا صدف و مرجان می گیرند.

[اشکال و شبهه ای در ذیل جمله:" وَ تَسْتَخْرِجُونَ حِلْیَةً تَلْبَسُونَها" و جواب هایی که بدان داده شده است

پس ظاهر آیه این است که: زیور استخراج شده از دریا، مشترك بین دریای شور و شیرین است.

ولی جمعی «۱» از مفسرین به این ظاهر اشکال کرده اند، که لؤلؤ و مرجان تنها از دریای شور استخراج می شود، و دریای شیرین نه لؤلؤ دارد و نه مرجان.

و بعضی دیگر پاسخ هایی از این اشکال داده اند، از آن جمله گفته اند: «۲» آیه شریفه در مقام بیان مطلق فواید مشترك بین دو جور دریا است، و این منافات ندارد که بعضی از دریاها اختصاص به بعضی از فواید داشته باشد، گویا فرموده:" شما از هر یك انتفاعی می برید، و استفاده ای می کنید، مثلا گوشت تازه از آنها می گیرید، و زیور آلات از آنها استخراج می نمایید، و کشتی ها را می بینید که در آنها حرکت می کنند، و این منافات ندارد با اینکه زیور تنها از دریای شور استخراج بشود.

یکی «۳»

دیگر از پاسخ ها این است که: آیه شریفه کافر و مؤمن را به آب تلخ و شیرین تشبیه کرده، و آن گاه آب تلخ و شور را بر کافر ترجیح داده، که آب تلخ و شور ماهی و زیور دارد، ولی کافر هیچ فایده ای در وجودش نیست. پس آیه شریفه همان را بیان می کند که آیه" ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذلِكَ فَهِيَ كَالْحِجارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً"، و ذیلش که می فرماید:" وَ إِنَّ مِنَ الْحِجارَةِ لَما يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهارُ وَ إِنَّ مِنْها لَما يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْماءُ وَ إِنَّ مِنْها لَما يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ" «۴» در صدد بیان آن است.

(۱ و ۲ و ۳) تفسیر روح المعانی، ج ۲۲، ص ۱۸۰.

(۴) پس به خاطر انکار حق دلهایشان قساوت گرفت، و چون سنگ و یا سخت تر از آن شد، چون بعضی از سنگها گاهی می شکافد، و نهرها از شکافش جاری می شود، و بعضی می شکافد و حد اقل آبی از آن بیرون آید، و بعضی از آنها از خشیت خدا از کوه فرو می غلطد. سوره بقره، آیه ۷۴.

پاسخ «۱» دیگری که داده اند این است که: جمله" وَ تَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَها" تتمه تمثیل است و می خواهد بفرماید هر چند این دو دریا که در بعضی منافع مثل همند، ولی در آنچه که مقصود بالذات است، با هم تفاوت دارند، چون یکی از آن دو، با چیزی آمیخته شده که آن صفای فطری و خلقی خود را از دست داده.

مؤمن و کافر هم این چنین هستند، هر چند احیانا در پاره ای مکارم اخلاقی مثل همند، مثلا هر دو دارای شجاعت و سخاوت می شوند، ولی در

آنچه که مقصود اصلی از خلقت آن دو است، اختلاف دارند، مؤمن بر آن صفای اصلی و فطری خود باقی است، ولی کافر آن صفا را از دست داده.

بعضی «۲» دیگر پاسخ داده اند به اینکه: اصلا چه کسی گفته که لؤلؤ و مرجان در آب شیرین تولید نمی شود، و صرف اینکه ما آن را ندیده ایم دلیل بر عدم آن نمی شود. پس اشکال به اینکه حلیه مختص به آب شور است، از اصل ممنوع است.

بعضی «۳» دیگر گفته اند: اصل ادعا که آیه شریفه" وَ ما يَسْتَوِي الْبَحْرانِ ..." تمثیل برای مؤمن و کافر است صحیح نیست، بلکه این آیه در سیاق برشمردن نعمتها به منظور اثبات ربوبیت خدا است، مانند آیه ای که جلوتر می فرمود:" اللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّياحَ ..."، و نیز می فرمود:" يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهارِ ...". پس آیه شریفه در این مقام است که نعمتهای دریاهای مختلف، و شور و شیرین را، و منافع مشترک و مختص آنها را بیان کند، و کاری به مؤمن و کافر ندارد، تا آن اشکال پیش بیاید.

مؤید این وجه این است که: نظیر همین آیه در سوره نحل در سیاق آیاتی آمده که نعمتهای خدا را می شمارد، در آنجا می فرماید:" وَ هُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْماً طَرِيًّا وَ تَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَها وَ تَرَى الْفُلْكَ مَواخِرَ فِيهِ وَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ" «۴».

لیکن حق مطلب این است که: اشکال از اصل بی مورد است، و دو دریا در داشتن" حلیه" مشترکند، هم چنان که کتابهایی که در این گونه مسائل بحث می کنند، وجود حلیه در هر دو نوع دریا را مسلم دانسته اند «۵».

(۱ و ۲

و ۳) تفسیر روح المعانی، ج ۲۲، ص ۱۸۰.

(۴) خـدا آن کسـی است که دریا را برای شـما رام کرد تا از آن گوشت تازه بخوریـد، و زیور آلاتی در آوریـد، و بر تن خود کنیـد، و کشتیهای غول پیکر را می بینی که در آن شـناورند، تا فضل خـدا را بطلبید تا شاید شـکر گزار باشـید. سوره نحل، آیه ۱۴.

(۵) از آن جمله دائره المعـارف بسـتانی است، که در مـاده کلمه" صـدف" گفته است: مرواریـد در آب شـیرین نیز تولیـد می شود، و همچنین در تحت عنوان" آمریکانا "EneycloPoedia و عنوان" بریطانیا "EncycloPoedia گفته که: مروارید در آبهای شیرین نیز یافت می شود، و نام چند نهر شیرین را در آمریکا و اروپا و آسیا برده اند که از آنها مروارید استخراج می شود.

" وَ تَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَواخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ" ضـمیر در کلمه" فیه" به بحر برمی گردد. و کلمه" مـواخر" جمع" ماخره" است که از ماده" مخر" به معنای شـکافتن، گرفته شـده. و کشتی را" ماخره" نامیـده اند چون که آب دریا را با سینه اش می شکافد، و پیش می رود.

بعضی «۱» از مفسـرین گفته انـد:" اگر ضـمیر خطاب را مفرد آورد، و فرمود:" تری- می بینی" با اینکه خطابهای قبل و بعدش همه جمع است برای این است که: خطابهای قبل (تسـتخرجون و غیر آن)، و بعـد (لتبتغوا و غیر آن) مخصوص کسانی است که با منافع دریا سر و کار دارند، به خلاف خطاب در جمله مورد بحث، که به هر کسی که می تواند ببیند، متوجه است.

و معنای اینکه فرمود:" لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ" این است که: اگر کشتی ها دریا را می شکافند، و

خدای تعالی آن را مسخر شما کرده، برای این است که شما از عطای پروردگارتان جستجو کنید، از این سو به آن سوی دنیا بروید، و روزی به دست بیاورید، شاید شکرگزار او شوید.

در سابق گفتیم که: اظهار امیدی که کلمه" لعل" آن را افاده می کند، هر جا که در کلام خدای تعالی بود و از خدا حکایت می کرد، قائم به مقام است، نه به خود خدای تعالی.

[وجه تفاوت تعبیر در آیه:" وَ تَرَی الْفُلْکَ فِیهِ مَواخِرَ ..." و آیه:" وَ تَرَی الْفُلْکَ مَواخِرَ فِیهِ ..."]

بعضی از مفسرین در تفسیر جمله" وَ تَرَی الْفُلْکَ فِیهِ مَواخِرَ ..."، که در این سوره است و جمله" وَ تَرَی الْفُلْکَ مَواخِرَ فِیهِ" که در سوره نحل است، گفته اند:" شاید نکته اینکه در این سوره کلمه" فیه" قبل از مواخر، و در سوره نحل بعد از مواخر آمده، و کلمه" لتبتغوا" در این سوره بدون واو عاطفه و در سوره نحل با واو عاطفه آمده، این باشد که: آیه نحل در آغاز، از تسخیر سخن گفته، و فرموده:" وَ هُوَ الَّذِی سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْکُلُوا مِنْهُ لَحْماً طَرِیًّا وَ تَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْیَةً تَلْبَسُونَها وَ تَرَی الْفُلْکَ مَواخِرَ فِیهِ وَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّکُمْ تَشْکُرُونَ" و بدین جهت سیاق آیه در مقام بیان کیفیت تسخیر است، و مناسب با آن، این است که: کلمه" فیه" بعد از مواخر بیاید، تا متعلق به مواخر شود، و اشاره کند به شکافتن دریا، تا کلمه تسخیر با صراحت بیشتر معنا شود. به خلاف آیه مورد بحث، که در آن سخنی از تسخیر به میان نیامده، نمی خواهد

---

(۱) تفسیر روح المعانی، ج ۲۲، ص ۱۸۰.

کیفیت تسخیر را بیان کند. از سوی دیگر تسخیر نتایج بسیار دارد، که یکی از آنها این است که مردم دریا را وسیله سفر و تلاش روزی قرار دهند، و مناسب با چنین مقامی این است که:

واو عاطفه بیاورد، تا جمله" لتبتغوا" را بر محذوف عطف کند و بفهماند که فایده تسخیر دریا منحصر در تحصیل روزی نیست، فواید دیگری هم دارد که نگفتیم.

به خلاف آیه مورد بحث، که تنها می خواهد بفرماید رازق و مدبر خدا است، تا کفاری که آیات خدا را تکذیب می کنند،- و در سابق سخن از تکذیبشان رفت- دست بردارند، و برای افاده این غرض ذکر همین یک نتیجه کافی بود، که بفرماید: خدا دریا را وسیله روزی شما کرد و دیگر حاجتی نبود که واو عاطفه بیاورد، و این نتیجه را عطف به سایر فواید دریا، که ذکر نشده، بکند. (و خدا داناتر است).

صاحب تفسیر روح المعانی در این مقام گفته: آنچه برای من در این باره روشن است، این است که آیه نحل در مقام شمردن نعمتها است، هم چنان که آیات قبل و بعدش بدین معنا گواهی می دهد، و در آخر همه آنها می فرماید:" وَ إِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لا تُحْصُوها- هر چه نعمتهای خدا را بشمارید به آخر نمی رسید".

و در چنین مقامی آن نعمتی مهم تر است که جلوتر ذکر شود و لذا شکافتن دریا که نعمت است، جلوتر از کلمه" فیه" ذکر شده، به خلاف آیه مورد بحث که یا اصلا سیاقش از باب استطراد (حرف حرف می آورد) می باشد، و یا از باب تتمه تمثیلی است که قبلا بیانش گذشت، و به همین جهت کلمه"

فیه" را جلوتر ذکر کرد تا اعلام کند که مقصود بالذات بیان فواید دریا نبود، و نیز از آنجا که در سوره نحل اهتمام و عنایت در شمردن نعمت ها بود، جمله" وَ لِتَبْتَغُوا" را با واو آورد، به خلاف آیه مورد بحث که مقام اقتضاء کرد واو را نیاورد «۱».

" یُولِجُ اللَّیْلَ فِی النَّهارِ وَ یُولِجُ النَّهارَ فِی اللَّیْلِ وَ سَخَّرَ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ کُلٌّ یَجْرِی لِأَجَلٍ مُسَمًّی ..."

کلمه" ایلاج" که مصدر" یولج" است، به معنای فرو کردن است، و" ایلاج شب در روز" به معنای آن است که با طولانی کردن شب، روز را کوتاه کند، و" ایلاج روز در شب" آن است که با طولانی کردن روز، شب را کوتاه کند، و مراد از این دو جمله این است که: به اختلاف شب و روز از نظر بلندی و کوتاهی اشاره کند، که به طور دایم در ایام سال جریان دارد.

---

(۱) تفسیر روح المعانی، ج ۲۲، ص ۱۸۰.

و به همین جهت تعبیر کرد به" یولج" که صیغه مضارع است، و دلالت بر استمرار دارد، به خلاف جریان و سیر آفتاب و ماه، که چون همیشه ثابت است، به صیغه ماضی از آن تعبیر آورده، و فرموده:" وَ سَخَّرَ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ کُلٌّ یَجْرِی لِأَجَلٍ مُسَمًّی" و این عنایت صوری و مسامحی است.

" ذلِکُمُ اللَّهُ رَبُّکُمْ"- این جمله به منزله نتیجه است برای جملات قبلی، و معنایش این است که: وقتی امر خلقت و تدبیر شما، چه در خشکی، چه در دریا، چه در آسمان، و چه در زمین، بدین منوال بود، یعنی منتسب به خدای تعالی و مدبر به تدبیر

او بود، پس همین خدا پروردگار شماست، که مالک شما و مدبر امر شماست.

" لَهُ الْمُلْکُ "- این جمله نتیجه جمله قبلی، و مقدمه برای جمله بعدی است، که می فرماید:" وَ الَّذِینَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ ما یَمْلِکُونَ مِنْ قِطْمِیرٍ ". کلمه" قطمیر "- بنا به گفته راغب- به معنای اثر و باقی مانده ای است که از خرما بر هسته خرما می ماند «۱»- و بنا به گفته مجمع البیان" قطمیر" آن روپوشی است که روی هسته خرما را پوشیده. و بعضی «۲» دیگر گفته اند:" هسته ای است که در جوف هسته خرما هست" و به هر حال چه به آن معنا باشد، و چه به این معنا گفتار جنبه مبالغه دارد و می خواهد بفرماید: خدایان مشرکین هیچ چیز را مالک نیستند. و منظور از" الَّذِینَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ ..." همان خدایانی است که می خوانند، چه بتها و چه ارباب بتها.

" إِنْ تَدْعُوهُمْ لا یَسْمَعُوا دُعاءَکُمْ وَ لَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجابُوا لَکُمْ ..."

این آیه مطلب قبل را توضیح و شرح می دهد، و این معنا را که آلهه مشرکین حتی یک قطمیر را هم مالک نیستند، تصدیق می نماید، و می فرماید شاهدش این است که: اگر شما آنها را بخوانید دعای شما را نمی شنوند، برای اینکه خدایان شما مشتی سنگ و چوب و جمادند که نه شعوری دارند و نه حسی، و ارباب آنها هم مانند ملائکه و قدیسین از بشر، سرگرم کار خود هستند، و اطلاعی از خدایی خود ندارند، علاوه بر این از ناحیه خود مالک حس شنوایی نیستند، و اگر می شنوند این حس را خدا به آنان داده.

و این هم معلوم است که در آیه قبلی که می فرمود:" لَهُ الْمُلْکُ"

می خواست ملک حقیقی و استقلال در آن را منحصر در خدای تعالی کند و جمله" وَ الَّذِینَ تَدْعُونَ ..."

---

(۱) مفردات راغب، ماده" قطمر".

(۲) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۳.

می خواست ملک حقیقی و استقلال در آن را به طور مطلق از آلهه نفی کند و لازمه آن اثبات،

[معنای اینکه فرمود آلهه مشرکین دعایشان را نمی شنوند]

و این نفی آن است که الهه هر چند که چون فراعنه و نمرودها گوش هم داشته باشند باز از خود نه گوش دارند و نه استقلال در شنوایی.

" وَ لَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجابُوا لَكُمْ"- یعنی و اگر هم بشنوند خواسته شما را برنمی آورند، چون قدرتی بر استجابت خواسته شما ندارند، نه قولا و نه فعلا، و این معنا در باره بت ها روشن است، و اما در باره ارباب آنها؟ ایشان نیز هر قدرتی دارند، از ناحیه خدای سبحان است و خدا به احدی چنین اجازه ای نداده که خواسته کسی را که او را رب خود پنداشته برآورد، چون خداوند فرموده:" لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْداً لِلَّهِ وَ لَا الْمَلائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَ مَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبادَتِهِ وَ يَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعاً" «۱». " وَ يَوْمَ الْقِيامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ"- یعنی آنان روز قیامت عبادت شما را به خودتان بر می گردانند، و به جای اینکه شفاعتتان کنند، از شما بیزاری می جویند. این مضمون در سوره بقره نیز آمده می فرماید:" إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا" «۲».

پس آیه شریفه در نفی استجابت آلهه، و کفر ورزیدن آنها در قیامت به شرک مشرکین، در معنای آیه" وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلى يَوْمِ الْقِيامَةِ

وَ هُمْ عَنْ دُعائِهِمْ غافِلُونَ وَ إِذا حُشِرَ النَّاسُ كانُوا لَهُمْ أَعْداءً وَ كانُوا بِعِبادَتِهِمْ كافِرِينَ " «۳»، می باشد.

" وَ لا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ "- يعنى تو را از حقيقت امر، هيچ كس مانند مخبر خبير خبر نمى دهد. اين جمله خطاب به خصوص رسول خدا (ص) است، و در حقيقت از خطاب به مشركين اعراض كرده، فهمانده كه مشركين فهم و لياقت آن را ندارند كه بيان حق به گوششان خوانده شود.

ممكن هم هست بگوييم خطاب عام است، ليكن در قالب خطاب خاص آورده شده،

---

(۱) مسيح و هيچ يك از ملائكه مقربين (كه به زعم مشركين ارباب اصنامند) از بندگى خدا نه استنكاف دارند، و نه عار، و هر كس از بندگى او عارش آيد، خدا همه آنان را به نزد خود محشور مى كند.

سوره نساء، آيه ۱۷۲.

(۲) روزى كه متابعت شدگان از تابعان خود بيزارى مى جويند. سوره بقره، آيه ۱۶۶.

(۳) كيست گمراه تر از كسى كه به جاى خدا كسى را مى پرستد كه تا روز قيامت دعايش را مستجاب نمى كند؟ و از دعاى پرستندگان خود خبر ندارند، و حتى در روز قيامت هم دشمنان ايشان خواهند بود و از عبادت و پرستش آنان بيزارى خواهند جست. سوره احقاف، آيه ۶.

و روى سخن با هر كسى است كه بشنود، همان طور كه در آيه" وَ تَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَواخِرَ" كه در آيه قبلى بود، و نيز در آيه" وَ تَرَى الشَّمْسَ إِذا طَلَعَتْ" «۱» و آيه" وَ تَحْسَبُهُمْ أَيْقاظاً وَ هُمْ رُقُودٌ" «۲» منظور همه كسانى است كه مى توانند ببينند.

بحث روايتى [(رواياتى در باره تشبيه رستاخيز به احياء زمين با باران، و در ذيل آيه:" إِلَيْهِ

يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ ...")]

در تفسیر قمی در ذیل جمله" كَذلِكَ النُّشُورُ" می گوید: پدرم از ابن ابی عمیر از جمیل بن دراج از امام صادق (ع) برایم نقل کرد که فرمود: خداوند وقتی بخواهد خلق را مبعوث کند، چهل شبانه روز باران بر زمین می باراند، در نتیجه مفاصل بدنها جمع شده، و گوشت بر آنها روییده می شود «۳».

مؤلف: در این معنا تعدادی روایت دیگر نیز هست.

و در الدر المنثور است که: طیالسی، احمد، عبد بن حمید، ابن منذر، ابن ابی حاتم، ابن مردویه، و بیهقی در کتاب اسماء و صفات، از ابی رزین عقیلی روایت آورده اند که گفت: از رسول خدا (ص) پرسیدم خدای تعالی چگونه مردگان را زنده می کند؟ فرمود: آیا هیچ از سرزمینهای بی آب و علف گذشته ای و آیا پس از چندی از همان سرزمین عبور کرده و دیده ای چگونه در همان زمین گیاهان روییده و برافراشته اند؟ عرضه داشت (م) بلی. فرمود: خدای تعالی مردگان را هم همین طور زنده می کند، و قیامت هم همین طور به پا می خیزد «۴».

و در تفسیر قمی در روایت ابی الجارود، از ابی جعفر (ع) آمده که فرمود:

رسول خدا (ص) فرمود: برای هر سخنی مصداقی از عمل است که یا آن را تصدیق می کند و یا تکذیب، پس وقتی انسان سخنی بگوید و با عمل خود سخن خود را تصدیق کند، یعنی به گفته خود عمل کند، آن عمل گفتار او را به سوی خدا بالا می برد، و اگر عملش مخالف گفتارش باشد، گفتارش را نیز روی عمل خبیثش گذاشته، در آتش

---

(۱) و می بینی خورشید را هنگامی که طلوع می کند. سوره کهف، آیه ۱۷.

(۲) و آنها را

بیدار پنداشتی و حال آنکه در خواب بودند. سوره کهف، آیه ۱۸.

(۳) تفسیر قمی، ج ۲، ص ۲۵۳.

(۴) الـــــــــــــدر المنثـــــــــــــور، ج ۵، ص ۲۴۵.

می اندازند «۱».

و در کتاب توحید به سند خود از زید بن علی، از پدرش (ع) روایت آورده که در ضمن حدیثی فرمود: و خدای تبارک و تعالی در آسمانهایش بقعه هایی دارد که هر کس را به یکی از آن بقعه ها بالا ببرند، به سوی خدا بالایش برده اند، مگر کلام خدای عز و جل را نشنیده ای که می فرماید:" تَعْرُجُ الْمَلائِکَةُ وَ الرُّوحُ إِلَیْهِ- ملائکه و روح به سوی او عروج می کنند"، و نیز در داستان عیسی بن مریم (ع) می فرماید:" بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ- بلکه خدا او را بالا می برد" و نیز می فرماید:" إِلَیْهِ یَصْعَدُ الْکَلِمُ الطَّیِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهُ" «۲».

مؤلف: نظیر این حدیث از کتاب فقیه نیز نقل شده «۳».

و در نهج البلاغه فرموده: و اگر اقرار آنها (آسمانها) به ربوبیت و اذعانشان برای او (خدا) به اطاعت نبود هرگز آسمانها را محل عرش خود قرار نمی داد، و آنجا را مسکن ملائکه خود، محل صعود کلمه طیب، و عمل صالحش نمی کرد «۴».

و در تفسیر قمی در روایت ابی الجارود از امام باقر (ع) روایت کرده که در ذیل جمله" وَ ما یَسْتَوِی الْبَحْرانِ هذا عَذْبٌ فُراتٌ سائِغٌ شَرابُهُ وَ هذا مِلْحٌ أُجاجٌ" فرموده:

" اجاج" به معنای تلخ است «۵».

و نیز در همان تفسیر در ذیل جمله" وَ الَّذِینَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ ما یَمْلِکُونَ مِنْ قِطْمِیرٍ" فرموده: کلمه" قطمیر" به معنای پوست نازکی است که روی هسته خرما کشیده شده «۶».

---

(۱) تفسیر قمی، ج ۲، ص ۲۰۸.

(۲) توحید صدوق، ص

۱۷۷، ح ۸.

(۳) من لا یحضره الفقیه، ج ۱، ص ۱۹۸، ح ۶۰۳.

(۴) نهج البلاغه صبحی الصالح، ص ۲۶۱، خطبه ۱۸۲.

(۵ و ۶) تفسیر قمی، ج ۲، ص ۲۰۸.

ترجمه آیات ای مردم! شما محتاج به خدایید و خدا تنها بی نیاز و ستوده است (۱۵).

اگر بخواهد شما را می برد و خلق تازه ای می آورد (۱۶).

و این برای خدا دشوار نیست (۱۷).

هیچ بار برداری بار گناه دیگری را برنمی دارد و اگر کسی که بارش سنگین است برای برداشتن

صفحه ی ۴۴

آن کسی را دعوت کند چیزی از آن را برندارد اگر چه خویشاوند باشد، تو فقط کسانی را که نادیده از پروردگار خود می ترسند و نماز برپا کنند بیم می دهی، هر که تذکیه کند برای خویش تزکیه می کند و سرانجام به سوی خدا است (۱۸).

(هرگز) کور و بینا یکسان نیستند (۱۹).

و (همچنین) ظلمات و نور (۲۰).

و سایه و آفتاب (یکسان نیستند) (۲۱).

و زندگان و مردگان نیز یکسان نیستند، که همانا خدا هدایت خویش را به هر که خواهد می شنواند و تو چیزی را به کسانی که در گورستان (کفر و جهالت) فرو رفته اند نمی شنوانی (۲۲).

تو جز بیم رسانی بیش نیستی (۲۳).

ما ترا به حق بشارت دهنده و بیم رسان فرستادیم و هیچ امتی نیست مگر بیم رسانی در آن بوده (۲۴).

اگر ترا تکذیب کنند، کسانی که پیش از ایشان بوده اند نیز پیغمبرانشان را که با معجزه ها و پیامها و کتاب روشن به سویشان آمده بودند تکذیب کردند (۲۵).

آن گاه من هم از کسانی که انکار ورزیدند مؤاخذه کردم و تعرض من چه قدر سخت بود (۲۶).

بیان آیات بعد از آنکه برای مشرکین بیان کرد که خلقت و تدبیر مستند به خدای

تعالی است و نتیجه گرفت که رب ایشان همان خدا است، و تنها مالک اوست، نه آلهه ای که به جای او می پرستند، پس آلهه، مالک چیزی نیستند تا آنکه مدبر آن چیز باشند. اینک در این آیات، شروع کرده همان مطلب را با بیانی آمیخته با وعده و وعید افاده کند. و خلاصه اش این است که خدا از ایشان بی نیاز، و ایشان محتاج خدایند، پس او می تواند ایشان را به کیفر اعمالی که کردند از بین ببرد و اگر خواست خلقی جدید بیاورد.

آن گاه خطاب را متوجه رسول گرامی خود می کند، خطابی که حاصلش این است که: این مؤاخذه و نابود کردن ما، شامل نمی شود مگر تنها همین هایی را که تکذیب می کنند، و اما مؤمنین که انذار تو در آنان اثر می کند، با مشرکین فرقی روشن دارند، و پیامبر نذیری است مانند نذیران گذشته، و حال آنان را دارد. بنا بر این اگر او را تکذیب می کنند، انبیای گذشته را تکذیب کردند، و (همانطوری که) خدای تعالی تکذیب کنندگان از امت آنان را به

اخذ شدیدی بگرفت، مکذبین این امت را هم خواهد گرفت.

[توضیح اینکه فقر و نیاز منحصر در انسان و غنا و بی نیازی منحصر در خدای تعالی است (أَنْتُمُ الْفُقَراءُ إِلَی اللَّهِ وَ اللَّهُ هُوَ الْغَنِیُّ الْحَمِیدُ)]

" یا أَیُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَراءُ إِلَی اللَّهِ وَ اللَّهُ هُوَ الْغَنِیُّ الْحَمِیدُ" هیچ شکی نیست که در این آیه نوعی زمینه چینی برای دو آیه بعد است، و می خواهد مضمون آن دو را روشن کند، در عین اینکه خودش در مفادش مستقل می باشد.

توضیح اینکه: سیاق، به این نکته اشعار دارد که اعمال تکذیب کنندگان

رسول خـدا (ص) کاشف از این است که خیال کرده انـد می تواننـد با پرسـتش بت ها از بنـد گی خدا بی نیاز شوند، در نتیجه اگر خـدا ایشـان را به پرسـتش خود دعوت می کنـد، لاـ بـد احتیـاج به عبادت ایشان دارد، پس در این قضـیه از یک طرف بی نیازی است، و از طرف دیگر فقر و احتیاج، به همان مقـدار که آنان از بی نیازی بهره منـد هسـتند، خـدا به همان مقـدار فقیر و محتاج ایشان است (تعالی اللَّه عن ذلک).

لذا خدای سبحان در رد توهم آنان فرمود:" یا أَیُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَراءُ إِلَی اللَّهِ وَ اللَّهُ هُوَ الْغَنِیُّ " و در این جمله فقر را منحصر در ایشان، و بی نیازی را منحصر در خود کرد، پس تمامی انحای فقر، در مردم، و تمامی انحای بی نیازی، در خدای سبحان است، و چون فقر و غنی عبارت از فقـدان و و جـدان است، و این دو، دو صـفت متقابل یکدیگرنـد، ممکن نیست موضوعی از هر دو خالی باشـد، هر چیزی که تصور شود، یا فقیر است، و یا غنی، و لازمه انحصار فقر در انسان، و انحصار غنی در خـدا انحصاری دیگر است و آن عبـارت از این است که: انسـان هـا منحصـر در فقر باشـند، و خـدا منحصـر در غنی، پس انسـان هـا غیر از فقر ندارند، و خدا غیر از غنی ندارد.

پس خـدای سـبحان غنی بالـذات است، او می توانـد همه انسـان هـا را از بین ببرد، چون از آنـان بی نیاز است، و آنان بالـذات فقیرند، و نمی توانند به چیزی غیر از خدا، از خدا بی نیاز شوند.

و ملاک در غنای خدا از خلق، و فقر خلق به خدای تعالی، این است که: خدا خالق و

مدبر امور ایشان است. و آوردن لفظ جلاله" اللَّه" اشاره به فقر خلق و غنای خدا دارد. و آوردن جمله" اگر بخواهد شما را از بین می برد، و خلقی جدید می آورد" اشاره به خلقت و تدبیر او دارد، و همچنین آوردن کلمه" الحمید" برای این است که او در فعل خودش که همان خلقت و تدبر باشد، محمود و ستایش شده است.

در نتیجه برگشت معنای کلام به نظیر این می شود که بگوییم: هان ای انسانها! شما بدان جهت که مخلوق و مدبر خدایید، فقراء و محتاجان به او هستید، در شما همه گونه

صفحه ی ۴۶

فقر و احتیاج هست، و خدا بدان جهت که خالق و مدبر است، غنی است و غیر از او کسی غنی نیست.

بنا بر این دیگر جای آن باقی نمی ماند، که کسی اشکال کند که:" چرا در این آیه فقر را منحصر در مردم کرد- حال چه اینکه منظور از مردم عموم مردم باشد، یا خصوص مشرکین، که آیات خدا را تکذیب می کنند- با اینکه غیر از مردم نیز همه فقیرند، و تمامی موجودات محتاج خدایند". زیرا وقتی برای فقر مردم علتی آورد که این علت (مخلوق بودن، و مدبر بودن) در تمامی موجودات وجود داشت، خود باعث می شود که حکم هم عمومیت داشته باشد.

پس گویا فرموده: شما مخلوقات، فقیر و محتاج به خالق و مدبر امر خود هستید، و خالق و مدبر شما غنی و حمید است.

بعضی «۱» از مفسرین از اشکال بالا که چرا فقر را منحصر در مردم کرد، با اینکه تمامی موجودات فقیرند، جوابهایی داده اند که: اینک بعضی از آنها از نظر خواننده می گذرد:

یکی از آن جوابها

این است که: منحصر کردن فقر در انسانها مبالغه در فقر ایشان است، گویا از بس فقر انسان زیاد است، و از بس احتیاجاتشان بسیار است که گویی غیر از ایشان هیچ چیز دیگری فقیر و محتاج نیست، چون فقر و احتیاج سایر موجودات نسبت به فقر انسانها به حساب نمی آید، و به همین عنایت در جای دیگر فرمود:" خُلِقَ الْإِنْسانُ ضَعِيفاً" با اینکه غیر از انسانها هم ضعیفند، و لیکن غیر از انسان، مثلا جن، مانند انسان محتاج به غذا و لباس و امثال آن نیستند.

دوم اینکه: مراد از کلمه" ناس" همه موجودات از انسان و غیر از انسان است، و این تعبیر از باب تغلیب حاضر بر غایب، و موجود عالم بر غیر عالم است.

سوم اینکه: باید الف و لام در" الناس" را حمل بر عهد، و الف و لام در" الفقراء" را حمل بر جنس کرد، چون مخاطبین در آیه همان کسانی هستند که در جمله" ذلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ..." مخاطب بودند، که در این صورت معنای آیه با در نظر گرفتن دو آیه قبل، این است که:" آن معبودی که باید بپرستید، همان کسی است که به اوصاف جلال توصیف شد، نه آنهایی که شما به جای او می خوانید، با اینکه شما از تمامی خلائق محتاج تر به معبود حقیقی هستید.

---

(۱) تفسیر روح المعانی، ج ۲۲، ص ۱۸۳.

چهارم اینکه: انحصار مستفاد از آیه، انحصاری است نسبت به خدای تعالی، نه انحصار حقیقی.

و از نظر خواننده گرامی پوشیده نیست که مفاد آیه و سیاقی که آیه در آن سیاق قرار گرفته، با هیچ یک از این جوابها نمی سازد،

بله می توان جواب آخری را طوری توجیه کرد که برگشتش به همان وجهی باشد که ما بیان کردیم.

و اگر در ذیل آیه خدا را به صفت حمید ستود، برای اشاره به این بود که خدای تعالی غنی است و افعالش پسندیده است، چه عطا کند و چه منع، برای اینکه اگر عطا کند (مانند ما انسانها) برای عوض عطا نمی کند چون بی نیاز از شکر و جزا است، و اگر عطا نکند (باز مانند ما انسانها)، مورد ملامت قرار نمی گیرد، چون احدی از خلایق حقی بر او ندارد، و از او چیزی را مالک نیستند." إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَ يَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ وَ ما ذلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ" یعنی ای مردم! اگر او بخواهد شما را (از بین) ببرد می برد، برای اینکه او از شما بی نیاز است، و با از بین رفتن شما متضرر نمی شود، و خلقی جدید می آورد، تا او را بستایند، و ثنایش گویند، البته نه از این جهت که او محتاج انسان باشد، بلکه از این جهت که او ذاتا حمید است، و مقتضای حمید بودنش همین است که خلقی باشد تا او به ایشان جود و بخشش کند و ایشان او را بستایند، و این برای خدا دشوار نیست، چون قدرتش مطلق است. و اگر بپرسی به چه دلیل؟ می گویم به این دلیل که اللَّه (عز اسمه) است.

پس روشن شد که مضمون آیه متفرع بر مضمون آیه قبلی است، پس اینکه فرمود:" إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ" نتیجه است برای غنی بودن خدا، و جمله" وَ يَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ" فرع و نتیجه است بر حمید بودن او، و در جایی دیگر مضمون این دو

جمله را فرع غنا و رحمت خدا قرار داده و فرموده:" وَ رَبُّکَ الْغَنِیُّ ذُو الرَّحْمَهِ إِنْ یَشَأْ یُذْهِبْکَمْ وَ یَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِکُمْ ما یَشاءُ" «۱».

" وَ لا تَزِرُ وازِرَهٌ وِزْرَ أُخْری ..."

راغب گفته:" کلمه" وزر"- به فتحه واو و زا- به معنای ملجا و پناهگاهی است از کوه، که در مواقع ضرورت به آنجا پناهنده می شوند و در آیه" کَلَّا لا وَزَرَ" به همین معنا است. و کلمه" وزر"- به کسره واو، و سکون زا- به معنای سنگینی است که هر چیز سنگینی ______

(۱) و خدای تو از خلق بی نیاز و به همه مهربان است، اگر بخواهد شما را می برد و هر که را بخواهد جانشین شما می کند. سوره انعام، آیه ۱۳۳. ______

را به کوه تشبیه می کنند از گناه هم به" وزر" تعبیر می کنند و هم به" ثقل" هم چنان که در قرآن کریم آمده یک جا فرموده:" لِیَحْمِلُوا أَوْزارَهُمْ کامِلَهً"، و جایی دیگر همین مضمون را به عبارت" وَ لَیَحْمِلُنَّ أَثْقالَهُمْ وَ أَثْقالًا مَعَ أَثْقالِهِمْ" آورده است «۱».

پس می فهمیم که وزر، و ثقل، به یک معنا است، و معنای جمله چنین است، که:

هیچ نفسی در حالی که بار گناه خود را به دوش دارد، بار گناه شخص دیگر را به دوش نمی کشد، و لازمه این آن است که هیچ شخصی جز به آنچه خود به دوش می کشد بازخواست نشود، و تنها کیفر وزر و گناه خود را ببیند.

گویا این آیه می خواهد از توهمی که ذیل آن، بدان اشعار دارد جلوگیری کند، و گویا بعد از آنکه فرمود:" اگر بخواهد شما را می برد، و مردمی دیگر می آورد" و با این جمله مشرکین

را تهدید به هلاکت و فنا کرد، کسی می گوید: مشرکین آیات خدا را تکذیب کردند، باید وزر گناه خود را به دوش بکشند، مؤمنین در این میان چه تقصیری دارند؟ آیا آنها هم به جرم دیگران هلاک می شوند؟

جواب می دهد:" وَ لا- تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرى یعنی احدی وزر گناه دیگری را حمل نمی کند، و سنگینی گناه هیچ کس بر شخص دیگر نیست، هر چند که خویشاوند گنه کار باشد.

پس تنها تکذیب کنندگان در تهدید آیه، مورد نظر هستند، و دعوت و انذار تو ای پیامبر هیچ سودی به حال آنان ندارد، برای اینکه دلهایشان مهر خورده، تنها انذار تو به کسانی سود می بخشد که از پروردگار ندیده خود خشیت دارند و نماز را به پا می دارند، و معلوم است که این دو طایفه مثل هم و برابر نیستند، چون مثل آنان مثل کور و بینا، ظلمات و نور، سایه و سوزندگی آتش، و زنده و مرده است.

[معنای آیه:" وَ لا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرى ..."]

پس معنای جمله" وَ لا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرى این است که: هیچ کس که حامل وزر و گناه باشد، غیر از وزر و گناه خود، وزر کس دیگری را که آن نیز حامل آن است نمی کشد.

" وَ إِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلى حِمْلِها لا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْ ءٌ وَ لَوْ كانَ ذا قُرْبى - یعنی اگر شخص گرانباری که بار گناه به ستوهش آورده، به دیگری التماس کند، که: مقداری از بار او را بردارد و به دوش بکشد، احدی نیست که خواهش وی را بپذیرد، و چیزی از بار گناه او را برداشته،

---

(۱) مفردات راغب ، ماده " وزر".

حمل

کند، هر چند درخواست شده خویشاوند درخواست کننده باشد مثل پدر یا مادر یا برادر یا خواهر.

" إِنَّما تُنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَ أَقامُوا الصَّلاةَ"- یعنی اینها که تو را تکـذیب می کننـد، از انـذار تو سود نمی برنـد و اصـلا انـذار حقیقی نسبت به آنـان محقق نمی شود، برای اینکه گفتیم دلهایشـان مهر شـده است، تو تنهـا کسانی را به حقیقت انـذار می کنی و انـذارت به آنان سود می دهـد که از پروردگار نادیـده خود خشـیت دارند، و نماز به پا می دارند، که بهترین عبادات و مهم ترین آنهاست.

و کوتاه سـخن اینکه: به خـدا ایمان آورده، او را می پرسـتند، یعنی آنان که از پروردگار خود به غیب یعنی به صـرف انـذار تو خشیت دارند، و نماز به پا می دارند، نه اینکه قبل از انذار تو از پروردگارشان خشیت دارند، و نماز به پا می دارند، و سپس تو ایشان را انذار می کنی، تا گفته شود این تحصیل حاصل است. پس آیه شریفه نظیر آیه" إِنِّي أَرانِي أَعْصِرُ خَمْراً" «۱» است.

" وَ مَنْ تَزَكَّى فَإِنَّما يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ"- در این جمله خشـیت و اقـامه نمـاز که در جمله قبلی بود، به عبارت" خود را تزکیه کنـد" مبدل شد، تا اشاره باشد به اینکه مقصود اصـلی از دعوت بشر به سوی توحید و انذار آنان، این است که نفوس بشر از رذایل و خرافات پاک شود، و پاک شدن نفس، به خشیت او از خدای نادیده و اقامه نماز است.

و این جمله مطلب قبلی را تاکید و تقریر می کند، که خدا را غنی و حمید معرفی می کرد، می فرماید: خدا از تزکیه شدن شـما که شما را بدان می خواند استفاده نمی کند، بلکه هر

کس تزکی کند، به نفع خود تزکی کرده است.

آن گاه آیه را با جمله" وَ إِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ" ختم می کند، تا دلالت کند بر اینکه تزکیه کسی که تزکی کند هدر نمی رود، چون هر یک از دو فریق به سوی پروردگارشان بازگشت می کنند، و به طور قطع روزی خداوند به حسابشان رسیدگی می کند و پاداش و کیفر آنان را می دهد و به این گونه افرادی که تزکیه کردند، بهترین جزا را خواهد داد.

" وَ ما يَسْتَوِي الْأَعْمى وَ الْبَصِيرُ" ظاهرا این جمله عطف باشد بر جمله" وَ إِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ" و در حقیقت تعلیلی است به صورت تمثیل، تا بفهماند افرادی که خود را تزکیه کرده اند، با آنها که تکذیب می کنند، یکسان نیستند.

---

(۱) من خود را می بینم که آب انگور می گیرم. سوره یوسف، آیه ۳۶.

ولی بعضی «۱» از مفسرین گفته اند:" عطف بر جمله سابق است، که فرمود:" وَ ما يَسْتَوِي الْبَحْرانِ".

" وَ لَا الظُّلُماتُ وَ لَا النُّورُ" در این آیه شریفه و آیه بعدش چند مرتبه حرف نفی" لا" تکرار شده، و منظور از آن تاکید نفی است.

" وَ لَا الظِّلُّ وَ لَا الْحَرُورُ" کلمه" حرور"- به طوری که گفته اند- «۲» به معنای شدت حرارت آفتاب است. و بعضی «۳» دیگر گفته اند: حرور به معنای باد سموم است. بعضی «۴» هم گفته اند: سموم بادی است که در روز بوزد، و حرور بادی است که در شب و روز بوزد.

" وَ ما يَسْتَوِي الْأَحْياءُ وَ لَا الْأَمْواتُ ..."

این جمله عطف است بر جمله" وَ ما يَسْتَوِي الْأَعْمى وَ الْبَصِيرُ". و اگر کلمه" وَ ما يَسْتَوِي" را در اینجا مجددا آورد، با اینکه می توانست

مثل جمله قبلی بفرماید:" و لا الاحیاء و لا الاموات" برای این است که فاصله زیاد شده بود، ناگزیر" ما یَسْتَوِی" را تکرار کرد تا معنا را در ذهن شنونده تجدید کند.

پس در نتیجه این تکرار نظیر تکرار کلمه" کیف" است، که در آیه" کَیْفَ یَکُونُ لِلْمُشْرِکِینَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَ عِنْدَ رَسُولِهِ ... کَیْفَ وَ إِنْ یَظْهَرُوا عَلَیْکُمْ ..." «۵» می باشد، که به خاطر طول فاصله، کلمه کیف تکرار شده است.

[تمثیل هایی برای بیان حال و اعمال مؤمن و کافر]

و این چند جمله پشت سر هم یعنی جمله" وَ ما یَسْتَوِی الْأَعْمی وَ الْبَصِیرُ" و" وَ لَا الظُّلُماتُ وَ لَا النُّورُ"، و" وَ لَا الظِّلُّ وَ لَا الْحَرُورُ" و" وَ ما یَسْتَوِی الْأَحْیاءُ وَ لَا الْأَمْواتُ" تمثیل هایی برای مؤمن و کافر است و می خواهد تبعه و اثر اعمال این دو طایفه را شرح دهد.

و منظور از جمله:" إِنَّ اللَّهَ یُسْمِعُ مَنْ یَشاءُ- خدا می شنواند هر که را بخواهد" مؤمن است، که قبلا مرده بود، و خدای تعالی زنده اش کرد، و هدایت را به گوشش شنوانید، چون در نفس، استعداد آن را داشت، لذا در باره مؤمن فرموده:" أَ وَ مَنْ کانَ مَیْتاً فَأَحْیَیْناهُ وَ جَعَلْنا لَهُ نُوراً" «۶» و اما منظور از این جمله رسول خدا (ص) نیست، چون آن جناب

(۱) تفسیر روح المعانی، ج ۲۲، ص ۱۸۶.

(۲، ۳، ۴) تفسیر روح المعانی، ج ۲۲، ص ۱۸۶.

(۵) سوره توبه، آیه ۸.

(۶) آیا کسی که مرده بود، و ما زنده اش کردیم، و برایش نوری قرار دادیم. سوره انعام، آیه ۱۲۳.

وسیله هدایت است و هدایت هم همانا هدایت خدا است.

و مراد از جمله"

وَ ما أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ" اموات است یعنی کفاری هستند که خاصیت پذیرفتن هدایت را ندارند، چون دلهایشان مهر خورده.

" إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ" این انحصار که می فرماید:" تو بجز نذیر چیز دیگری نیستی"، انحصار حقیقی نیست، بلکه انحصار نسبی است، و معنایش این است که: تو وظیفه ای به جز انذار خلق نداری، و اما هدایت آنکه هدایت می شود، و اضلال آنکه گمراه است و هدایت نمی پذیرد به خاطر اینکه خدا به کیفر اعمال زشتش گمراهش کرده، کار خدای سبحان است. و اگر در مقابل" نذیر" کلمه" بشیر" را ذکر نکرد، با اینکه آن جناب هر دو صفت را داشت، برای این بود که مقام، مقام انذار به تنهایی بود، و مناسبت اقتضا می کرد تنها متعوض این صفت شود، علاوه بر این در آیه بعدی، هر دو صفت را آورده بود.

" إِنَّا أَرْسَلْناكَ بِالْحَقِّ بَشِيراً وَ نَذِيراً وَ إِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلا فِيها نَذِيرٌ" مفاد این جمله آن طور که سیاق اقتضاء دارد، این است که: ما تو را فرستادیم، تا بشیر و نذیر باشی، و این کار ما کاری نوظهور و غریب نیست، برای اینکه هیچ امتی از امم گذشته نیست، مگر آنکه نذیری در آنها بوده و گذشته، و این فرستادن بشیر و نذیر از سنت های جاری خدا است، که همواره در خلقتش جریان دارد.

و از ظاهر سیاق برمی آید که مراد از نذیر پیغمبری است که از ناحیه خدا مبعوث شود.

ولی بعضی «۱» از مفسرین نذیر را به مطلق کسانی تفسیر کرده اند که بشر را انذار می کنند، چه پیغمبر باشد و چه عالمی از علماء لیکن این تفسیر خلاف ظاهر

آیه است.

بله این هم از آیه برنمی آید که نذیر هر امتی، از خود آن امت بوده، چون نفرموده" خلا منها- از افراد آن امت نذیری بوده و گذشته" بلکه فرموده:" خَلا فِيها- در آن امت نذیری بوده و گذشته".

" وَ إِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّناتِ وَ بِالزُّبُرِ وَ بِالْكِتابِ الْمُنِيرِ" کلمه" بینات" به معنای آیات و معجزاتی است که به حقانیت رسولان شهادت دهد.

و کلمه" زبر" جمع زبور است، و شاید مراد از آن به قرینه اینکه مقابل کتاب قرار گرفته، ________________

(۱) تفســـــــــــــیر روح المعـــــــــــــــانی، ج ۲۲، ص ۱۸۸.

صحف بوده باشد، یعنی آن کتابهایی که تنها متضمن یاد خدا است، بدون اینکه احکام و شرایعی در آن باشد. و" کتاب منیر" کتابی را گویند که از آسمان نازل شده، و متضمن احکام و شرایع باشد، مانند: کتاب نوح، ابراهیم، تورات موسی، و انجیل عیسی (ع).

و معنای آیه روشن است.

" ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كانَ نَكِيرِ" کلمه" اخذ" کنایه است از عذاب دادن. و کلمه" نکیر" به معنای انکار است. و بقیه الفاظ آیه روشن است.

گفتاری پیرامون معنای عموم انذار [سخنی پیرامون عموم انذار و اینکه هیچ امتی که در آن پیغمبری ظهور نکرده باشد نبوده است (وَ إِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلا فِيها نَذِيرٌ)]

در بحث هایی که در جلد دوم راجع به نبوت داشتیم، و نیز در جلد دهم در داستانهای نوح (ع) مطالبی عقلی گذشت، که دلالت می کرد بر عموم نبوت، و این معنا را قرآن نیز تایید می کند.

بنا بر این، هیچ امتی از امت های بشری نبوده که دعوت به حق پیامبران در آن ظهور نکرده

باشد، و اما اینکه پیغمبر هر امتی از خود آن امت بوده باشد، دلیلی در دست نیست که بر آن دلالت کند، هم چنان که- به خاطر دارید که گفتیم- جمله:" وَ إِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلا فِيها نَذِيرٌ ..."، نیز همین را افاده می کند.

و اما اینکه: علاوه بر اصل اقتضا، انذار هر پیغمبری فعلیت هم داشته باشد، یعنی انذار هر پیغمبر به یک یک امتش برسد، و دعوتش یک یک افراد را شامل گردد، و کسی از افراد امت باقی نماند که دعوت پیغمبر به گوشش نرسیده باشد، مطلبی است که نمی توان آن را از آن ادله فهمید، زیرا نشاه دنیا محل تزاحم علل و اسباب است، و این تزاحم در آن حکمفرماست، و نمی گذارد این غرض حاصل شود، هم چنان که سایر مقتضیات عمومی که عامل صنع آنها را تقدیر کرده، با این غرض مساعد نیست، مثلا هر انسانی که به دنیا می آید، این اقتضا را دارد که عمری طبیعی کند، و لیکن حوادث نشاه تزاحم دنیا، در بیشتر افراد، مزاحم این اقتضاء می شود، و نمی گذارد که بیشتر افراد عمر طبیعی خود را بکنند.

و نیز هر انسانی که به دنیا می آید مجهز به جهاز تناسلی است، تا بتواند با گرفتن زن، و یا شوهر رفتن، نسلی از خود باقی بگذارد، و لیکن بعضی از افراد قبل از فرزنددار شدن می میرند، و همچنین نظایر این مثالها.

پس نبوت و انذار در هر امتی لازم و واجب است، و مستلزم آن نیست که به طور ضروری و حتمی تمامی افراد آن امت از هدایت پیغمبر خود برخوردار شوند، و دعوت او بگوش یک

یک اشخاص برسد.

و ممکن است بعضی ها دعوت او را از خود او نشنوند، بلکه با واسطه و یا وسایطی بشنوند، و بعضی هم اصلا به گوششان نخورد، و علل و اسبابی بین او و آن دعوت حایل شود، در نتیجه هر فردی که دعوت متوجه او شد و به گوشش رسید حجت بر او تمام می شود و هر فردی که دعوت پیغمبرش به گوشش نرسید، حجت بر او تمام نیست، و او جزو مستضعفین است، که امرشان به دست خدا است، و خدا هم در باره آنان فرموده:" إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجالِ وَ النِّساءِ وَ الْوِلْدانِ لا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَ لا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا" «۱».

بحث روایتی [(روایاتی در ذیل جمله:" وَ لا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرى ..." و آیه:" وَ ما أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ")]

در الدر المنثور است که: احمد، ترمذی- وی حدیث را صحیح دانسته-، و نسایی، و ابن ماجه در ذیل آیه" وَ لا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرى از عمرو بن احوص روایت کرده اند که گفت: رسول خدا (ص) در حجه الوداع فرمود: آگاه باشید که هیچ کس جنایتی مرتکب نمی شود، مگر آنکه از خودش باید قصاص کرد، و هیچ پدری به جای فرزندش قصاص نمی شود، و هیچ فرزندی به جای پدرش که جنایت کرده قصاص نمی شود «۲».

و در تفسیر قمی در ذیل آیه" إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشاءُ وَ ما أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ" از امام (ع) نقل کرده که فرموده: منظور کفارند، که از تو چیزی نمی شنوند، همان طور که مردگان اهل قبور چیزی نمی شنوند «۳».

و در الدر المنثور است که: ابو سهل سری بن سهل جندیشاپوری، پنجمین حدیث

خود را از طریق عبد القدوس، از ابی صالح، از ابن عباس، روایت کرده که در ذیل جمله" إِنَّكَ لا تُسْمِعُ الْمَوْتى وَ ما أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ" گفته رسول خدا (ص) در جنگ بدر، بر کنار کشته شدگان بدر می ایستاد، و می فرمود: ای فلان بن فلان، آیا

---

(۱) مگر ضعیف شدگانی از مردان و زنان و کودکان، که چاره ای نداشته، و نتوانستند راه خدا را بیابند. سوره نساء، آیه ۹۸.

(۲) الدر المنثور، ج ۵، ص ۲۸۴.

(۳) تفسیر قمی، ج ۲، ص ۲۰۹.

آنچه را که پروردگارت وعده می داد حق یافتی؟ آیا تو نبودی که به پروردگارت کفر ورزیدی؟ تو نبودی که فرستاده پروردگارت را تکذیب می کردی؟ آیا تو نبودی که قطع رحم خود کردی؟

اصحاب می گفتند: یا رسول اللَّه (ص) آیا آنها می شنوند آنچه را که تو به ایشان می گویی؟ فرمود: شما که زنده هستید بهتر از اینها سخنان مرا نمی شنوید. در اینجا بود که خدای سبحان این آیه را نازل کرد" إِنَّكَ لا تُسْمِعُ الْمَوْتى وَ ما أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ"، و این مثالی است که خدا در حق کفار زده که مانند مردگان دعوت او را نمی شنوند «۱».

مؤلف: در این روایت نشانه هایی از جعل هست، که بر کسی پوشیده نیست، برای اینکه ساحت رسول خدا (ص) اجل از آن است که قبل از آنکه پروردگارش دستوری دهد، از پیش خود چیزی بگوید، آن گاه خدای سبحان آیه ای بفرستد و در آن آیه او را تکذیب کند، او ادعا کند و خبر دهد از اینکه مردگان در شنیدن سخنانش کمتر از زندگان نیستند، بعد آیه مورد بحث نازل شود، و بفرماید

خیر مردگان چیزی نمی شنوند.

علاوه بر این آیه ای که راوی نقل کرده، اصلا با آیات قرآن مطابق نیست، برای اینکه صدر آن از آیه ۸۰ سوره نمل گرفته شده، و ذیلش از آیه ۲۲ سوره فاطر.

از این هم که بگذریم، سیاق آیه شهادت می دهد که آیه مزبور مانند آیات قبل و بعدش در مکه نازل شده، و روایت می گوید در مدینه در جنگ بدر نازل شده.

و در کتاب احتجاج در ضمن احتجاجهای امام صادق (ع) آمده که سائل پرسید: پس بفرما ببینم آیا مجوسیان پیغمبری داشتند؟ چون من در میان آنان کتابهایی محکم، و مواعظی بلیغ، و مثلهایی شافی می بینم. و می بینم که به ثواب و عقاب قیامت معتقدند، و شرایعی دارند که بدان عمل می کنند، امام (ع) فرمود: هیچ امتی نبوده مگر آنکه نذیر و پیامبری داشته، و برای مجوس هم مانند همه امت ها، خداوند پیغمبری به سویشان فرستاد، و او از ناحیه خدا کتابی برایشان آورد، ولی منکرش شدند، و زیر بار کتابش نرفتند «۲».

---

(۱) الدر المنثور، ج ۵، ص ۲۴۹.

(۲) احتجاج طبرسی، ج ۲، ص ۹۱. صفحه ی ۵۶

ترجمه آیات آیا ندیدی که خدا از آسمان، آبی فرستاد پس با آن میوه هایی از زمین بیرون کردیم که رنگهای مختلف دارد، و نیز از کوه ها راههای سفید و سرخ با رنگهای مختلف و سیاهی های غلیظ پدید آوردیم (۲۷).

و همچنین آدمیان و جانوران و چارپایان را به رنگهای مختلف (پدید کردیم) از جمله بندگان خدا تنها دانایان از او بیم دارند و خدا نیرومند و آمرزنده است (۲۸).

کسانی که کتاب خدا را می خوانند و نماز به پا می دارند و از آنچه روزیشان داده ایم نهان و عیان

انفاق می کنند به تجارتی که نابودی ندارد امیدوارند (۲۹).

خدا پاداش ایشان را تمام دهد و از کرم خویش افزونشان کند که آمرزنده و شکور است (۳۰).

آنچه از این قرآن به تو وحی کردیم حق است و مصدق کتابهای پیش است، که خدا به کار بندگانش آگاه و بینا است (۳۱).

آن گاه این کتاب را به آن کسانی که از بندگان خود که انتخابشان کرده ایم به میراث دادیم، پس بعضی از ایشان ستمگر خویشند و بعضی معتدلند، و بعضی از ایشان به اذن خدا به سوی نعمت ها می شتابند و کرم بزرگ این است (۳۲).

بهشت های جاوید که وارد آن شوند و در آنجا با دستبندهایی از طلا و مروارید زیور کنند و لباسشان در آنجا حریر است (۳۳).

و گویند ستایش خدایی را که غم و اندوه را از ما ببرد که پروردگارمان آمرزنده و شکور است (۳۴).

همان خدایی که از کرم خویش ما را به این سرای دائم درآورد که در اینجا رنج و ملالی به ما نرسد (۳۵).

و کسانی که کافرند برای آنان آتش جهنم است نه مرگشان دهند تا بمیرند و نه عذاب جهنم را از آنها سبک کنند همه کفرپیشگان را چنین سزا دهیم (۳۶).

و آنها در جهنم فریاد زنند پروردگارا بیرونمان کن تا کار شایسته ای جز آنچه می کرده ایم بکنیم (خطاب شود) مگر آن قدر عمرتان ندادیم که هر که پند گرفتنی بود در طی آن پند گیرد و بیم رسان نیز برایتان آمد (اینک عذاب را) بچشید که ستمگران یاری ندارند (۳۷).

خدا دانای نهفته آسمانها و زمین است و همانا او دانای به مکنونات و اسرار سینه هاست (۳۸).

بیان آیات در این

آیات دوباره به مساله توحید برگشته، آیت هایی دیگر که دلالت بر توحید می کند برمی شمارد، و در ضمن به داستان کتاب منتقل شده، در باره حقانیت آن، و اینکه از ناحیه خدا نازل شده، سخن گفته است، و چون در فصل قبلی رشته کلام به مساله نبوت و کتاب کشیده شده بود، و فرموده بود:" إِنَّا أَرْسَلْناکَ بِالْحَقِّ بَشِیراً وَ نَذِیراً" و نیز در باره کتاب فرموده بود:" جاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَیِّناتِ وَ بِالزُّبُرِ وَ بِالْکِتابِ الْمُنِیرِ" جا داشت که متعرض آثار و خصوصیات کتاب بشود، و لذا فرمود:

[توضیح دلالت اختلاف الوان ثمرات و ... بر توحید]

" أَ لَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَخْرَجْنا بِهِ ثَمَراتٍ مُخْتَلِفاً أَلْوانُها ..."

این آیه حجت دیگری است بر مساله توحید، به این بیان که خدای سبحان آب را بوسیله بارانها از آسمان نازل می کند و این خود قوی ترین عامل برای روییدن نباتات و میوه هاست، و اگر بیرون آمدن میوه ها از مقتضای همین آمدن باران بود، باید همه میوه ها به یک رنگ باشند، چون آب باران یکی است، و حال اینکه می بینیم الوان مختلفی دارند، پس همین اختلاف الوان دلالت می کند بر اینکه تدبیر الهی دست اندر کار این رنگ آمیزی است.

و اما اینکه گفته اند:" این رنگ آمیزیها منوط به اختلاف عواملی است که در آنها مؤثر است، و از آن جمله اختلاف عناصر موجود در آنهاست، که از نظر نوع و مقدار و ترکیب مختلف هستند" حرف صحیحی نیست، برای اینکه ما سؤال خود را از این که این رنگهای مختلف از کجا آمد، برداشته، و به اینجا منتقل می کنیم که این اختلاف عوامل از کجا آمد، با اینکه تمامی

این عوامل منتهی می شود به عامل ماده، که در همه هست. پس اختلاف عناصری که موجودات از آنها ترکیب می شوند، خود دلیل بر این است که عامل دیگری ما ورای ماده هست که ماده را به سوی صورت های گوناگون سوق می دهد.

و ظاهرا مراد از اختلاف الوان میوه ها، اختلاف خود الوان است، ولی لازمه اش اختلافهای دیگری از جهت طعم و بو و خاصیت نیز می باشد.

بعضی «۱» از مفسرین گفته اند: اصلا منظور از اختلاف الوان، اختلاف انواع موجودات است، چون بسیار می شود که کلمه" الوان" بر انواع فواکه و انواع طعامها اطلاق می شود، مثلا

---

(۱) تفسیر روح المعانی، ج ۲۲، ص ۱۸۹.

می گویند: فلانی در میهمانی اش الوانی از طعام و میوه حاضر کرده بود. پس در حقیقت تعبیر به" الوان" تعبیری است کنایه ای. ولی جمله" وَ مِنَ الْجِبالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَ حُمْرٌ" تا اندازه ای وجه اول را تایید می کند که مراد خود رنگها باشد نه طعم و خاصیت، چون در کوه ها اختلاف انواع نیست تنها اختلاف الوان است.

و در جمله" فَأَخْرَجْنا بِهِ ..." التفاتی از غیبت (خدا از آسمان آبی فرو فرستاد)، به تکلم (پس به وسیله آن میوه هایی بیرون کردیم)، به کار رفته. و بعضی «۱» از مفسرین در وجه آن گفته اند:" این التفات بدان جهت بوده که کمال اعتنای به این عمل را برساند، چون از نظر صنع بسیار بدیع و حیرت انگیز است، و از کمال قدرت و حکمت صانعش خبر می دهد".

نظیر این وجه در جمله قبلی هم که می فرمود:" إِنَّا أَرْسَلْناكَ بِالْحَقِّ بَشِيراً وَ نَذِيراً" می آید. و اما التفاتی که در آیه قبل از آن می فرمود:" ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كانَ نَكِيرِ"

بعید نیست وجهش این باشد که خواسته باشد با این التفات بفهماند امر کفار به دست خود من است، و بین من و ایشان احدی نمی تواند حائل شود. پس کسی نمی تواند شفاعت و یا یاری آنان کند، و در نتیجه از عذاب من نجات یابند.

" وَ مِنَ الْجِبالِ جُدَدٌ بِیضٌ وَ حُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوانُها وَ غَرابِیبُ سُودٌ "- کلمه " جدد "- به ضمه جیم و فتحه دال- جمع جده- به ضمه جیم- است، که به معنای جاده و راه است. و دو کلمه " بیض " و " حمر " جمع " ابیض " و " احمر " به معنای سفید و سرخ است. و ظاهرا کلمه " مختلف " صفت جدد، و کلمه " الوانها " فاعل " مختلف " است، چون- به قول بعضی «۲»- اگر جمله مبتدا و خبر بود، می فرمود: " مختلفه الوانها ". و کلمه " غرابیب " جمع " غریب " به معنای سیاهی شدید است، و غراب (کلاغ سیاه) را هم به همین جهت غراب می گویند. و کلمه " سود " بدل و یا عطف بیان است برای غرابیب.

و معنای آیه این است که: " آیا نمی بینی که در بعضی از کوه ها راههایی سفید و سرخ و سیاه، و با رنگهای مختلف هست؟ " و مراد از این راهها، یا راههایی است که در کوه ها قرار دارد و دارای الوانی مختلف است، و یا مراد خود کوه ها است، که به صورت خطوطی کشیده شده در روی کره زمین قرار دارد، بعضی از این سلسله جبال به رنگ سفیدند، بعضی سرخ، بعضی سیاه، و بعضی دیگر چند رنگ هستند.

(۱ و ۲) تفسیر روح المعانی، ج ۲۲، ص ۱۸۹.

" وَ مِنَ النَّاسِ وَ الدَّوَابِّ وَ الْأَنْعامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوانُهُ کَذلِکَ " یعنی بعضی از انسانها

و حیوانات نیز مثل کوه ها و میوه ها دارای رنگهای مختلف هستند، بعضی سفید، بعضی سرخ، بعضی سیاهند. و کلمه" دواب" به معنای هر جنبده ای است که در زمین حرکت می کند. و کلمه" انعام" به معنای شتر و گوسفند و گاو است.

بعضی «۱» از مفسرین گفته اند:" کلمه" کذلک" خبری است برای مبتدای محذوف، و تقدیر آن" الامر کذلک- امر چنین است" می باشد، و این جمله تقریری است اجمالی برای بیان تفصیلی قبل، که اختلاف الوان ثمرات و کوه ها و انسانها و جنبندگان چهارپایان را بیان می کرد".

بعضی «۲» دیگر گفته اند: کلمه" کذلک" مربوط است به کلمه" یخشی" در جمله" إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ" و اشاره است، به عبرت گیری از ثمرات و کوه ها و سایر موارد مذکور، و معنایش این است که: تنها کسانی از خدا خشیت دارند و این چنین از آیات عبرت می گیرند که عالم باشند. ولی این وجه، هم از نظر لفظ بعید است و هم از نظر معنا.

" إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ" این جمله جمله ای است از نو که توضیح می دهد چگونه و چه کسانی از این آیات عبرت می گیرند، و این آیات اثر خود را که ایمان حقیقی به خدا و خشیت از او به تمام معنای کلمه می باشد، تنها در علما می بخشد، نه جهال.

در سابق هم گذشت که انذار تنها در علما نتیجه بخش است، چون در آنجا فرمود:

" إِنَّما تُنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَ أَقامُوا الصَّلاةَ". پس در حقیقت آیه مورد بحث، بیانگر معنای آن آیه است، و روشن می سازد که خشیت به معنی حقیقی کلمه، تنها در علما یافت می شود.

و مراد از" علما"، علمای باللَّه

است، یعنی کسانی که خدای سبحان را به اسماء و صفات و افعالش می شناسند، شناسایی تامی که دلهایشان به وسیله آن آرامش می یابد، و لکه های شک و دو دلی از نفوسشان زایل گشته، و آثار آن در اعمالشان هویدا می گردد، و فعلشان مصدق قولشان می شود. و مراد از" خشیت" در چنین زمینه ای، همان خشیت حقیقی است که به دنبالش خشوع باطنی و خضوع در ظاهر پیدا می شود، این آن معنایی است که از سیاق آیه برمی آید.

(۱ و ۲) روح المعانی، ج ۲۱ و ۲۲، ص ۱۹۱.

و جمله" إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ" معنای تعلیل را افاده می کند. و می رساند که خدا به علت اینکه عزیز است، یعنی قاهری غیر مقهور، و غالبی غیر مغلوب از هر جهت است، لذا عارفان از او خشیت دارند، و نیز به علت اینکه غفور یعنی نسبت به گناهان و خطاها، بسیار آمرزنده است، لذا عارفان به او ایمان می آورند، و به درگاهش تقرب می جویند، و مشتاق لقای او هستند.

" إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتابَ اللَّهِ وَ أَقامُوا الصَّلاةَ وَ أَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْناهُمْ سِرًّا وَ عَلانِيَةً يَرْجُونَ تِجارَةً لَنْ تَبُورَ"" تلاوت کتاب" به معنای خواندن قرآن است، که خدای سبحان آن را ستوده. و" اقامه نماز" به معنای ادامه برآوردن آن و محافظت از ترک نشدن آن است. و" انفاق از رزق در سر و علانیه" به معنای این است که: از مال خود به فقراء می دهند، و چون در انفاق های مستحبی می ترسند جنبه خودنمایی به خود بگیرد، و خلوص آن از بین برود، لذا آن را پنهانی می دهند، و در انفاقهای واجب برای اینکه اطاعت خدا در بین

مردم شایع شود و دیگران هم تشویق شوند، علنی می دهند.

" یَرْجُونَ تِجارَهً لَنْ تَبُورَ"- یعنی تجارتی را امیدوارند که به هیچ وجه ضرر نمی آورد، بعضی «۱» از مفسرین گفته اند:" جمله" یرجون ..." خبر است برای کلمه" ان" که در اول آیه است". و نزد بعضی دیگر خبر" ان" مقدر است. و جمله" لِیُوَفِّیَهُمْ ..." متعلق به آن است و معنایش این است که: اگر کردند آنچه را که کردند، برای این بود که خدا پاداشهایشان را بدهد.

" لِیُوَفِّیَهُمْ أُجُورَهُمْ وَ یَزِیدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَکُورٌ" کلمه" لیوفیهم" متعلق است به جمله" یتلون" و آنچه که در آیه سابق، بر آن عطف شده بود، و معنایش این است که: آنان که کتاب خدا را تلاوت می کنند، و نماز را به استمرار انجام می دهند، هر چه می کنند به این منظور می کنند که خدا پاداشهایشان را به طور کامل بدهد، و چیزی از ثواب اعمال از ایشان فوت نشود.

" وَ یَزِیدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ"- ممکن است مراد از این فضل و زیادت، دو چندانی ثواب باشد، هم چنان که فرموده:" مَنْ جاءَ بِالْحَسَنَهِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثالِها" «۲» و نیز فرموده:

---

(۱) تفسیر روح المعانی، ج ۲۲، ص ۱۹۲.

(۲) هر کس حسنه ای بیاورد ده برابر آن اجر دارد. سوره انعام، آیه ۱۶۰.

" مَثَلُ الَّذِینَ یُنْفِقُونَ أَمْوالَهُمْ فِی سَبِیلِ اللَّهِ کَمَثَلِ حَبَّهٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنابِلَ فِی کُلِّ سُنْبُلَهٍ مِائَهُ حَبَّهٍ وَ اللَّهُ یُضاعِفُ لِمَنْ یَشاءُ" «۱».

و ممکن هم هست مراد از آن زیادتی باشد از غیر سنخ ثواب اعمال، هم چنان که می دانیم در آیه" لَهُمْ ما یَشاؤُنَ فِیها وَ لَدَیْنا مَزِیدٌ" «۲» منظور غیر از ثواب است.

و

جمله" إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ" مضمون آیه و زیادتی ثواب، یا غیر ثواب را تعلیل می کند، و معنایش این است که: اگر گفتیم: خداوند لغزشهای آنان را نادیده می گیرد، برای این است که خدا غفور است، و اگر گفتیم ایشان را به بیش از آن ثوابی که مستحقند پاداش می دهد، برای این است که او شکور است.

" وَ الَّذِی أَوْحَیْنا إِلَیْکَ مِنَ الْکِتابِ هُوَ الْحَقُّ" ضمیر فصل و الف و لام در جمله" هُوَ الْحَقُّ" برای تاکید حقانیت کتاب است، نه برای انحصار، به عبارت ساده تر اینکه: این کتاب حقی است که به هیچ وجه باطل در آن راه ندارد، نه اینکه این کتاب به تنهایی حق است.

[مراد از" کتاب" و وراثت آن در آیه:" ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْکِتابَ الَّذِینَ اصْطَفَیْنا مِنْ عِبادِنا ..."]

" ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْکِتابَ الَّذِینَ اصْطَفَیْنا مِنْ عِبادِنا ..."

وقتی می گویند:" اورثهم مالا کذا" معنایش این است که: فلانی فلان مال را به ارث برای آنان باقی گذاشت تا ایشان بعد از مرگ وی به امر آن مال قیام کنند، با اینکه تا خودش زنده بود خودش قائم به امر آن مال و متصرف در آن بود، و به همین معنا است ارث دادن علم و جاه و امثال آن، که وارث بعد از مرگ صاحب علم و جاه، به امر آن دو قیام می کند، بعد از آنکه قبلا نزد دیگری بود و دیگری صاحبش بود و از آن بهره می گرفت.

بنا بر این معنای ارث دادن کتاب به قوم و مردمی، این است که: کتاب را نزد ایشان بگذارد تا نسل به نسل و از سلف به خلف دست به دست بگردد، و همه از

آن برخوردار شوند.

بنا بر این، این نسبت مزبور صحیح است، هر چند که قائم به امر کتاب، بعضی از قومند نه همه آنان، و به همین جهت می بینیم همه جا دادن کتاب را به همه قوم نسبت می دهد مثلا می فرماید:

---

(۱) مثل کسانی که اموال خود رای در راه خدا انفاق می کنند، مثل دانه گندمی است که هفت سنبل می رویاند، و در هر سنبلی صد دانه باشد، و خدا برای هر کس که بخواهد مضاعف هم می کند.

سوره بقره، آیه ۲۶۱.

(۲) ایشان آنچه رای بخواهند در اختیار دارند، و نزد ما بیش از آن هست. سوره ق، آیه ۳۵.

" وَ لَقَدْ آتَيْنا مُوسَى الْهُدى وَ أَوْرَثْنا بَنِي إِسْرائِيلَ الْكِتابَ هُدىً وَ ذِكْرى لِأُولِي الْأَلْبابِ " «۱».

و نیز فرموده:" إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْراةَ فِيها هُدىً وَ نُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هادُوا وَ الرَّبَّانِيُّونَ وَ الْأَحْبارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتابِ اللَّهِ " «۲».

و نیز فرموده:" وَ إِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ " «۳» که در این چند آیه نسبت ارث بردن تورات را به همه بنی اسرائیل داده، با اینکه متصدیان امر تورات، بعضی از بنی اسرائیل بودند نه همه.

و مراد از" کتاب" در آیه مورد بحث- به طوری که از سیاق برمی آید- قرآن کریم است، و غیر از این هم نمی تواند باشد، برای اینکه در آیه قبلی بدان تصریح کرده، فرمود" وَ الَّذِي أَوْحَيْنا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتابِ". بنا بر این" الف و لام" در الکتاب الف و لام عهد خواهد بود، (و معنای الکتاب همان کتاب خواهد بود)، نه الف و لام جنس (به معنای همه کتابها).

بنا بر این دیگر نباید

به گفته کسی «۴» که گفته:" الف و لام برای جنس است، و مراد از کتاب مطلق کتابهای آسمانی است که بر انبیاء نازل شده" اعتناء کرد.

و کلمه" اصطفاء" از ماده" صفو" گرفته شده که معنایش قریب به معنای اختیار است، با این تفاوت که اختیار به معنای انتخاب یک چیز از بین چند چیز است که بهترین آنها است و اصطفاء نیز انتخاب یکی از چند چیز است، اما یکی که از بین همه صفوه و خالص باشد.

" مِنْ عِبادِنا"- احتمال دارد کلمه" من" برای بیان باشد، احتمال هم دارد برای ابتدا، یا تبعیض باشد. ولی آنچه به ذهن قریب تر است این است که بیانیه باشد، چون در آیه" وَ سَلامٌ عَلی عِبادِهِ الَّذِینَ اصْطَفی «۵» هم سلام را بر همه بندگان خالص فرستاده، نه بر بعضی از ایشان.

---

(۱) ما به موسی هدایت دادیم، و آن کتاب را به بنی اسرائیل سپردیم، تا هدایت و مایه تذکر خردمندان باشد. سوره مؤمن، آیه ۵۳ و ۵۴.

(۲) ما تورات را که در آن هدایت و نور است نازل کردیم، تا انبیا که اسلام آورده اند، و همچنین ربانیین و احبار در بین یهودیان به آنچه از کتاب خدا برایشان حفظ شده حکم کنند. سوره مائده، آیه ۴۴.

(۳) و همانا آنهایی که کتاب را بعد از آنان ارث بردند، هر آینه از آن در شکی ریب آورند. سوره شوری، آیه ۱۴.

(۴) روح المعانی، ج ۲۲، ص ۱۹۵.

(۵) سوره نمل، آیه ۵۹.

[مقصود از بندگان خاص (الَّذِینَ اصْطَفَیْنا) که خداوند کتاب را به ایشان به ارث رساند]

مفسرین در اینکه منظور از این بندگان خاص چه کسانی

هستند اختلاف کرده اند، بعضی «۱» گفته اند:" انبیا هستند". بعضی «۲» دیگر گفته اند:" بنی اسرائیلند، که جزو مشمولین آیه" إِنَّ اللَّهَ اصْطَفی آدَمَ وَ نُوحاً وَ آلَ إِبْراهِیمَ وَ آلَ عِمْرانَ عَلَی الْعالَمِینَ" «۳» هستند".

و بعضی «۴» دیگر گفته اند:" امت محمد (ص) هستند که قرآن را از پیغمبر خود ارث برده، و نیز به سوی او بازگشت می کنند، و علمایشان بدون واسطه و بقیه امت به واسطه علما از قرآن بهره مند می شوند". و بعضی «۵» دیگر گفته اند:" تنها علمای امت محمد (ص) هستند".

بعضی «۶» دیگر- که روایات بسیار زیادی از امام باقر و صادق (ع) بر طبق گفته آنان هست- گفته اند:" مراد از این کسان که اصطفاء شده اند، ذریه رسول خدا (ص) از اولاد فاطمه (ع) هستند، که جزو آل ابراهیم و مشمول آیه" إِنَّ اللَّهَ اصْطَفی آدَمَ وَ نُوحاً وَ آلَ إِبْراهِیمَ وَ آلَ عِمْرانَ عَلَی الْعالَمِینَ" نیز هستند. و رسول خدا (ص) هم تصریح فرموده، به اینکه: آنان عالم به قرآن هستند، و نظر ایشان در باره قرآن صائب است.

و در روایت" انی تارک فیکم الثقلین" کتاب اللَّه و عترتی اهل بیتی لن یفترقا حتی یردا علی الحوض" «۷»- که متواتر و مورد اتفاق دو طایفه شیعه و سنی است- فرموده: آنان ملازم قرآنند.

پس بنا بر این، معنای آیه چنین می شود: بعد از آنکه ما قرآن را به تو وحی کردیم- چون کلمه" ثم" معنای تاخیر رتبه را افاده می کند- آن را به ذریه تو ارث دادیم، البته آن ذریه ات که ما اصطفایشان کردیم، و از بین همه بندگان آنان را در همان روزی که آل ابراهیم را برمی گزیدیم انتخاب کردیم، و اضافه شدن

کلمه" عباد" به کلمه" نا" که نون عظمت است اضافه تشریفی است، و می خواهد به شرافت ذریه اشاره کند.

(۱ و ۲) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۸.

(۳) خدا آدم و نوح و آل ابراهیم و آل عمران را از بین همه عالمیان برگزیده است. سوره آل عمران، آیه ۳۳.

(۴ و ۵ و ۶) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۸. منهج الصادقین، ج ۷، ص ۴۴۸.

(۷) من دو چیز گرانبها در پیش شما می گذارم و می روم، یکی کتاب خدا و دیگری عترتم و اهل بیتم و از هم جدا نمی شوند تا در کنار حوض مرا دیدار کنند. سفینه البحار، ج ۱، ص ۱۳۲. و المراجعات، ص ۴۱.

" فَمِنْهُمْ ظالِمٌ لِنَفْسِهِ وَ مِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سابِقٌ بِالْخَيْراتِ "- احتمال دارد ضمیر در" منهم" به همان برگزیده شدگان برگردد، که در نتیجه هر سه طایفه یعنی ظالم به نفس، مقتصد، و سابق به خیرات، در وراثت شریکند، چیزی که هست وارث حقیقی همان عالم به کتاب، و حافظ کتاب است، که عبارت است از سابق به خیرات.

احتمال هم دارد ضمیر مزبور به کلمه" عبادنا" برگردد، البته در صورتی که اضافه عباد به کلمه" نا" شرافتی به عباد ندهد، آن وقت کلمه" فمنهم" تعلیل را می رساند، و چنین معنا می دهد: ما تنها کتاب را به بعضی از بندگان خود ارث دادیم، و آنان عبارتند از عده ای که ما ایشان را برگزیدیم، نه همه بندگان، برای اینکه بعضی از بندگان ما ظالم به نفس خود بودند، و بعضی هم میانه رو بودند، و بعضی سابق به خیرات بودند، و همه این سه طایفه صلاحیت وراثت کتاب را

نداشتند.

ممکن است وجه اول را تایید کرد به اینکه چه مانعی دارد وراثت را به همه نسبت دهیم، در حالی که قائمین واقعی به امر وراثت بعضی از افراد باشند، هم چنان که نظیر اینگونه نسبت را در آیه" وَ أَوْرَثْنا بَنِی إِسْرائِیلَ الْکِتابَ" «۱» می بینیم.

و از اینکه در آیه شریفه بین سه طایفه ظالم به نفس، مقتصد، و سابق به سوی خیرات، مقابله انداخته، فهمیده می شود که مراد از ظالم به نفس کسی است که گناهی به گردن داشته باشد، و این عنوان شامل هر مسلمانی از اهل قرآن می شود، چون اهل قرآن است که عنوان اصطفاء و وارث قرآن بر او صادق است.

و مراد از" مقتصد" که به معنای متوسط است، آن کسی است که: در وسط راه، و بین طریق واقع است. و مراد از سابق به سوی خیرات به اذن خدا، آن کسی است که: از دسته اول یعنی ظالم به نفس، و از دسته دوم، یعنی میانه روها، به درجات قرب نزدیک تر است، و این طایفه به اذن خدا نسبت به آن دو طایفه دیگر، به خاطر فعل خیرات، امامت دارند، هم چنان که خدای تعالی می فرماید:" وَ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولئِکَ الْمُقَرَّبُونَ" «۲».

" ذلِکَ هُوَ الْفَضْلُ الْکَبِیرُ"- یعنی اینکه قبلا گفتیم کتاب را ارث دادیم، خود فضلی است بزرگ، از ناحیه خدا، که فعالیت و کوشش کسی در آن دخالت ندارد، و چنان نیست که کسی از راه عمل به وظایف، به آن فضل برسد.

---

(۱) ما کتاب را به بنی اسرائیل ارث دادیم. سوره مؤمن، آیه ۵۴.

(۲) آنان که در ایمان بر همه پیشی یافتند آنان مقربند. سوره واقعه، آیه ۱۱.

این آن معنایی است که سیاق آیه و نیز روایاتی که در معنای آیه وارد شده، آن را افاده می کند.

[اقوال مختلف مفسرین در تفسیر آیه فوق

اما مفسرین در تفسیر آیه اختلافهای عجیبی به راه انداخته اند، اختلافی در معنای کلمه" ثم" کرده اند که بعضی «۱» گفته اند:" این کلمه برای تراخی است، یعنی بعدیت در خبر دادن را می رساند". بعضی «۲» دیگر گفته اند:" برای تراخی و افاده بعدیت رتبی است". بعضی «۳» گفته اند:" برای افاده بعدیت زمانی است".

و در عطف کردن این کلمه نیز اختلاف است. بعضی «۴» گفته اند:" آیه عطف است بر جمله" اوحینا". بعضی «۵» دیگر گفته اند: عطف است بر جمله" الَّذِی أَوْحَیْنا".

باز در معنای جمله" اورثنا" اختلاف کرده اند که بعضی «۶» گفته اند:" مراد همان معنای ظاهر جمله است". بعضی «۷» دیگر گفته اند: معنایش این است که:" ما حکم کردیم و مقدر نمودیم به اینکه کتاب به ایشان ارث برسد".

و نیز در معنای کتاب اختلاف کرده اند که بعضی «۸» گفته اند:" مراد از آن، قرآن است.

بعضی «۹» دیگر گفته اند:" جنس کتابهای آسمانی، و همه آنها است".

و در معنای جمله" الَّذِینَ اصْطَفَیْنا" اختلاف کرده اند. بعضی «۱۰» گفته اند:" مراد از آن انبیاء (ع) می باشند". بعضی «۱۱» دیگر گفته اند:" مراد بنی اسرائیل است".

و بعضی «۱۲» دیگر مراد از آن را امت محمد (ص) دانسته اند. بعضی «۱۳» دیگر علمای امت. و بعضی «۱۴» دیگر ذریه رسول خدا (ص) از فرزندان فاطمه (ع) دانسته اند.

و در معنای کلمه" من" در جمله" مِنْ عِبادِنا" اختلاف کرده اند، بعضی «۱۵» گفته اند: برای تبعیض است. بعضی دیگر آن را برای ابتداء، و بعضی دیگر برای بیان دانسته اند. البته به خاطر اختلاف مزبور در

معنای" من" معنای عباد نیز مختلف می شود، و همچنین اضافه کلمه" عباد" به کلمه" نا" اختلاف پیدا می کند، بنا به بعضی از وجوه اضافه تشریفی می شود، و بنا به بعضی دیگر غیر تشریفی. و نیز در مرجع ضمیر" منهم" اختلاف کرده اند، بعضی گفته اند: کلمه" الذین" است. بعضی دیگر گفته اند: کلمه" عبادنا" است.

(۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷) روح المعانی، ج ۲۲، ص ۱۹۴.

(۸ و ۹ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ و ۱۵) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۸.

و در معنای ظالم به نفس و مقتصد و سابق نیز اختلاف کرده اند، بعضی «۱» گفته اند:

ظالم، کسی است که ظاهرش از باطنش بهتر باشد و مقتصد، آن کسی است که ظاهر و باطنش یکسان باشد، و سابق، آن کسی است که باطنش از ظاهرش بهتر باشد. بعضی «۲» دیگر گفته اند: مراد از سابق آن کسانی هستند که در عهد رسول خدا (ص) اسلام آوردند، یعنی صحابه آن جناب، و مقتصد کسانی هستند که پا به جای پای اصحاب آن جناب گذاشته باشند، و ظالم به نفس سایر مردمند. بعضی «۳» دیگر گفته اند: ظالم به نفس کسی است که گناه بر او غلبه کرده باشد، و مقتصد آن کسی است که گناه و ثوابش یکسان، و خلاصه متوسط الحال باشد، و سابق آن کسی است که به درگاه خدا تقرب جسته، و در درجات قرب از دیگران پیشی گرفته باشد.

البته در این بین اقوال متفرق دیگری هست که ذکر نکردیم، و اگر احتمالات مذکور را در یکدیگر ضرب کنیم از هزار احتمال بالاتر می شود.

"

جَنَّاتُ عَدْنٍ یَدْخُلُونَها یُحَلَّوْنَ فِیها مِنْ أَساوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَ لُؤْلُؤاً وَ لِباسُهُمْ فِیها حَرِیرٌ" کلمه" یحلون" مضارع مجهول از باب تفعیل است و مصدر آن تحلیه است و" تحلیه" به معنای خودآرایی است. و کلمه" اساور" جمع أسوره و" أسوره" هم جمع سوار- به کسره سین- است، راغب گفته: سوار زن، دستواره آن است (النگو) و این کلمه فارسی است، که بعد از عربی شدن به صورت سوار درآمده «۴».

" جنات عدن"- ظاهرا این جمله بیان همان فضل کبیر باشد. در مجمع البیان گفته:

این جمله تفسیر فضل است گویا شخصی پرسیده: این فضل کبیر چیست؟ در پاسخ فرموده:

بهشتهایی است که تقدیرش یا پاداش جنات است، یا دخول جنات، و ممکن هم هست کلمه" جنات" بدل از فضل باشد، گویا فرموده:" ذلک دخول جنات- آن داخل شدن بهشت است" «۵». و بقیه الفاظ آیه روشن است.

---

(۱) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۹.

(۲) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۸.

(۳) روح المعانی، ج ۲۲، ص ۱۹۶.

(۴) مفردات راغب، ماده" سور".

(۵) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۹.

" وَ قالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنا لَغَفُورٌ شَکُورٌ" بعضی «۱» از مفسرین گفته اند: مراد از" حزن"- که خدا را، به خاطر اینکه ایشان را با بردن در بهشت از آن" حزن" نجات داده، حمد گفته اند- آن شدائد و مصائب و اندوهی است که اهل بهشت در دنیا داشتند.

بعضی «۲» دیگر گفته اند:" مراد از آن اندوهی است که بعد از رحلت از دنیا و قبل از دخول به بهشت به ایشان احاطه می کند، اندوهی که منشاش ترس از گناهان است".

بنا بر این، می توان گفت آیه

شریفه حکایت کلام دسته اول از آن سه طایفه است، یعنی ظالم به نفس و یا کلام آن دسته و دسته دوم، یعنی مقتصدین است، و اما طایفه سوم که سابق به خیراتند گناهی در صحیفه اعمال ندارند، تا از عذاب آن بترسند. و این وجه دوم با آخر گفتار آنان که گفتند:" إِنَّ رَبَّنا لَغَفُورٌ شَكُورٌ" مناسب تر است.

" الَّذِي أَحَلَّنا دارَ الْمُقامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لا يَمَسُّنا فِيها نَصَبٌ وَ لا يَمَسُّنا فِيها لُغُوبٌ" کلمه" مقامه" به معنای اقامه است، و" دار المقامه" آن منزلی است که کسی از آن بیرون نمی رود و از آنجا به جای دیگر کوچ نمی کند. و کلمه" نصب" به فتحه نون و صاد- به معنای تعب و مشقت است. و کلمه" لغوب"- به ضمه لام- به معنای خستگی و تعب در طلب معاش و غیر آن است.

و معنایش این است که:" آن خدایی که ما را به فضل خودش و بدون اینکه استحقاقی داشته باشیم در خانه جاودانه داخل کرد، بهشتی که نه در آن مشقتی هست و نه تعبی، و نه ما در آنجا در طلب آنچه می خواهیم دچار خستگی و کندی می شویم، چون هر چه بخواهیم در آن هست.

و کلمه" من فضله" مناسبت خاصی با جمله سابق، یعنی جمله:" ذلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ" دارد.

" وَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نارُ جَهَنَّمَ ..."

لام در" لهم" لام اختصاص است، و می فهماند که آتش جزایی است خاص ایشان و از ایشان جدا شدنی نیست. و جمله" لا يُقْضى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا"، معنایش این است که: حکم نمی شود بر آنان به مرگ، تا بمیرند، در نتیجه در آن شدت عذاب همواره زنده اند، و عذاب

آتش از ایشان تخفیف نمی پذیرد، این چنین ما هر کفرانگر را که کفرانش یا شدید است و یا

---

(۱) روح المعانی، ج ۲۲، ص ۱۹۹.

(۲) تفسیر مجمع البیان، ج ۷ و ۸، ص ۴۰۹.

بسیار، کیفر می دهیم.

" وَ هُمْ یَصْطَرِخُونَ فِیها رَبَّنا أَخْرِجْنا ..."

در مجمع البیان گفته: کلمه" اصطراخ" به معنای شیون و فریاد و استغاثه است، و این کلمه از باب افتعال از ماده" صراخ- ناله" است «۱».

و جمله" رَبَّنا أَخْرِجْنا" بیان همان شیون و فریاد است. و جمله" أَ وَ لَمْ نُعَمِّرْکُمْ ما یَتَذَکَّرُ فِیهِ مَنْ تَذَکَّرَ" پاسخ آن فریاد است. و جمله" فذوقوا" و جمله" فَما لِلظَّالِمِینَ مِنْ نَصِیرٍ" هر یک نتیجه جمله ما قبل خودش است.

و معنای آیه این است که: این کفار که در آتشند، شیون و فریاد می کنند، و استغاثه می نمایند، در حالی که فریادشان این است که: پروردگارا ما را از آتش بدر آور، تا عمل صالح کنیم غیر از آن عمل زشت که می کردیم، در پاسخ به ایشان گفته می شود: نه، هرگز، مگر ما آن قدر عمر به شما ندادیم که هر کس می خواست متذکر شود مجال آن را داشته باشد؟

ما این مقدار عمر را به شما دادیم، پیامبران بیم رسان هم نزد شما آمدند، و از این عذاب بیمتان دادند، ولی متذکر نشدید و ایمان نیاوردید، حال عذاب را بچشید که ستمکاران را یاوری نباشد، تا به یاری آنان برخیزند و از عذاب خلاصشان کنند.

" إِنَّ اللَّهَ عالِمُ غَیْبِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِیمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ" خدا عالم غیب آسمان ها و زمین است، و او به آنچه در سینه ها پنهان است داناست، با شما بر طبق

آنچه در باطن نهفته دارید، از عقاید و آثار اعمال معامله می کند، و بر طبق آن محاسبه می نماید، چه اینکه ظاهرتان با باطن مطابق باشد و چه مخالف، هم چنان که در جای دیگر فرموده:" إِنْ تُبْدُوا ما فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ" «۲» و نیز فرموده:" يَوْمَ تُبْلَى السَّرائِرُ" «۳».

بحث روایتی [چند روایت در ذیل جمله" إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ" و در باره مراد از" ظالم لنفسه"،" مقتصد" و" سابق بالخیرات" در آیه:" ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنا ..."]

در مجمع البیان در ذیل جمله" إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ ..." می گوید: از امام

(۱) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۱۰.

(۲) چه اینکه آنچه را در باطن نهفته دارید، اظهار کنید و چه پنهان بدارید، خدا بر طبق آن شما را محاسبه می کند. سوره بقره، آیه ۲۸۴.

(۳) روزی که نهانی ها آشکار می شود. سوره طارق، آیه ۹.

صادق (ع) روایت شده که فرمود: منظور خدای تعالی از علما، آن کسی است که عملش مصدق قولش باشد، کسی که عملش مصدق قولش نباشد، او عالم نیست، و نیز در حدیثی آمده که فرمودند: از همه شما عالم تر به خدا، ترسنده تر از خدا است «۱».

مؤلف: و در روضه کافی به سند خود از ابی حمزه، از علی بن الحسین (ع) روایتی در این معنا آورده «۲».

و در الدر المنثور است که ابن ابی شیبه، ترمذی، و حاکم، از حسن روایت کرده اند که گفت رسول خدا (ص) فرمود: علم دو قسم است، یکی آن علمی است که در قلب است، و علم نافع هم همان است، و دیگری علمی است که بر

زبان است، و آن حجتی است برای خدا، علیه خلق، که خدا با همان علم علیه صاحبش احتجاج می کند «۳».

و در مجمع البیان می گوید: ابن مسعود از رسول خدا (ص) روایت کرده که در تفسیر جمله:" وَ یَزِیدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ" گفته: منظور از این فضل شفاعت است، شفاعت برای کسی که آتش بر او واجب شده، از جانب کسی که آن شخص دوزخی در دنیا به وی احسانی کرده «۴».

و در کافی به سند خود از ابن عمر روایت کرده که گفت: من از حضرت ابو الحسن رضا (ع) از این کلام خدای عز و جل پرسیدم که می فرماید:" ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْکِتابَ الَّذِینَ اصْطَفَیْنا مِنْ عِبادِنا ..." می گوید: امام فرمود: منظور فرزندان فاطمه (ع) می باشند.

و منظور از" سابق به خیرات" امام است، و منظور از" مقتصد" عارف به امام، و مقصود از" ظالم به نفس" کسی است که امام خود را نشناسد «۵».

و از کتاب سعد السعود ابن طاووس روایت شده که ابو اسحاق سبیعی، از امام باقر (ع) در تفسیر آیه مزبور حدیثی نقل کرده که فرمود: ای ابا اسحاق این آیه مخصوص ما است، اما سابق به خیرات علی ابن ابی طالب، و حسن و حسین، و شهیدانی از ما هستند و اما" مقتصد" آن کسی است که روزها روزه بدارد و شب ها به نماز بگذارند، و اما" ظلم به

---

(۱) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۸.

(۲) روضه کافی، ج ۸، ص ۱۴، ح ۲.

(۳) الدر المنثور، ج ۵، ص ۲۵۰.

(۴) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۷.

(۵) اصول کافی، ج ۱، ص ۲۱۵، ح ۳.

نفس" در او همان است که

در سایر مردم است، و او بالأخره آمرزیده می شود «۱».

مؤلف: مراد از شهید، به قرینه روایات دیگر امام است.

و در معانی الاخبار با ذکر سند از امام صادق (ع) نقل شده که در تفسیر آیه مذکور فرمود:" الظالم یحوم حوم نفسه و المقتصد یحوم حوم قلبه و السابق بالخیرات یحوم حوم ربه- ظالم همواره پیرامون خواسته های نفس خویش است، و مقتصد همواره پیرامون آن است که قلب خود را اصلاح کند، و سابق به خیرات آن کسی است که همواره متوجه به پروردگار خویش است" «۲».

مؤلف: کلمه" حوم" که در این روایت آمده و همچنین کلمه" حومان" به معنای دوران است، و اینکه فرمود:" ظالم به نفس" همواره پیرامون نفسش دوران دارد، مراد این است که: او همیشه گرفتار خواهش های نفس است، و همه کوشش او برای آن است که نفس را راضی کند، و مقتصد پیرامون قلبش دوران دارد، یعنی همواره در این مقام است که قلب خود را تزکیه کند، و آن را به وسیله زهد و عبادت پاک نگه دارد، و دوران سابق به خیرات پیرامون پروردگار خود به این معنا است که او همواره در صدد این است که خود را برای خدا خالص کند، همواره به یاد او باشد، و غیر از او را از یاد ببرد، جز به او به کسی دیگر امید نداشته باشد، و جز او را قصد نکند.

و بدان که روایات از طرق شیعه از ائمه اهل بیت (ع) در اینکه آیه شریفه خاص فرزندان فاطمه (ع) است بسیار زیاد است.

و در الدر المنثور است که: فاریابی، احمد، عبد بن حمید، ابن جریر، ابن منذر، ابن

ابی حاتم، طبرانی، حاکم، ابن مردویه، و بیهقی از ابی درداء روایت کرده اند که گفت: از رسول خدا (ص) شنیدم در تفسیر آیه" ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنا مِنْ عِبادِنا فَمِنْهُمْ ظالِمٌ لِنَفْسِهِ وَ مِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سابِقٌ بِالْخَيْراتِ بِإِذْنِ اللَّهِ" می فرمود: اما طایفه سوم که گوی سبقت را در خیرات می ربودند، بدون حساب داخل بهشت می شوند، و اما طایفه دوم که میانه رو بودند، آنها هستند که قرآن در باره شان می فرماید حسابی آسان پس می دهند. و اما طایفه اول که ظالم به نفس هستند، آنها در تمامی طول مدتی که محشر برپا است مشغول پس دادن حسابند، و آن گاه همانهایند که خدا را با رحمتش دیدار می کنند. پس همین ظالمان به

(۱) سعد السعود، ص ۷۹، به مضمون حدیث قبل آمده است.

(۲) معانی الاخبار، ص ۱۰۴، ح ۱.

نفس هستند که می گویند:" الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنا لَغَفُورٌ شَكُورٌ الَّذِی أَحَلَّنا دارَ الْمُقامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لا يَمَسُّنا فِيها نَصَبٌ وَ لا يَمَسُّنا فِيها لُغُوبٌ". «۱»

مؤلف: این روایت را صاحب مجمع «۲» نیز از ابی درداء از رسول خدا (ص) نقل کرده، و در معنای آن احادیث دیگری نیز هست، و در مقابل، احادیث دیگری هست که مخالف با اینها است، از آن جمله در مجمع البیان از ابن مردویه از عمر از رسول خدا (ص) روایت آورده که در تفسیر جمله" فَمِنْهُمْ ظالِمٌ لِنَفْسِهِ" فرمود: منظور کافر است «۳». لیکن به این احادیث نباید اعتناء کرد.

و در تفسیر قمی در ذیل جمله" لا يَمَسُّنا فِيها نَصَبٌ وَ لا يَمَسُّنا فِيها لُغُوبٌ" از امام نقل کرده که فرمود:" نصب"

به معنای خستگی و "لغوب" به معنای کسالت و ضجر است «۴».

[چند روایت در باره مقدار عمری که سپری شدن آن جای عذری برای آدمی نمی ماند (أَ وَ لَمْ نُعَمِّرْكُمْ ما يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ)]

و در نهج البلاغه از امیر المؤمنین (ع) نقل کرده که فرمود: آن عمری که اگر خدا به آدمی بدهد جای عذری برایش باقی نمی گذارد، شصت سال است «۵».

مؤلف: همین روایت را صاحب مجمع البیان نیز از آن جناب نقل کرده «۶». و نیز الدر المنثور هم آن را از ابن جریر از آن جناب روایت کرده است «۷».

و در الدر المنثور است که حکیم ترمذی در نوادر الاصول، بیهقی در سنن، ابن جریر، ابن منذر، ابن ابی حاتم، طبرانی، ابن مردویه، و بیهقی (در شعب الایمان) همگی از ابن عباس روایت کرده اند که گفت رسول خدا (ص) فرمود: چون روز قیامت برسد، صدا می زنند شصت ساله ها کجایند؟ و این شصت ساله همان معمری است که خدای تعالی در آیه" أَ وَ لَمْ نُعَمِّرْكُمْ ما يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ" در باره اش سخن گفته «۸».

مؤلف: این معنا به طرق دیگری از سهل بن سعد و ابو هریره از آن جناب روایت شده «۹».

---

(۱) الدر المنثور، ج ۵، ص ۲۵۱.

(۲) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۰۸.

(۳) الدر المنثور، ج ۵، ص ۲۵۲.

(۴) تفسیر قمی، ج ۲، ص ۲۰۹.

(۵) نهج البلاغه، صبحی الصالح، ص ۵۳۲.

(۶) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۱۰.

(۷ و ۸) الدر المنثور، ج ۵، ص ۲۵۴.

(۹) الدر المنثور، ج ۵، ص ۲۵۴.

و در مجمع البیان است که: بعضی گفته اند: این آیه توبیخ کسانی است که به سن هجده سالگی

رسیده باشند. و این معنی از امام باقر (ع) نیز روایت شده «۱».

مؤلف: این روایت را فقیه از امام باقر (ع) به تعبیر مضمر (آن جناب فرمود) روایت کرده «۲».

---

(۱) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۱۰.

(۲) من لا یحضره الفقیه، ج ۱، ص ۱۱۸، ح ۳.

ترجمه آیات او کسی است که شما را در زمین جانشین قرار داد (هر نسلی جانشین نسلی دیگر) پس هر کس

کافر شود کفرش علیه خود اوست و کفر کافران نزد پروردگارشان جز خشم بیشتر اثر ندارد و کفر کافران جز خسارت و زیان نمی افزاید (۳۹).

بگو این شرکایی که به جای خدا می خوانید به من بگویید ببینم چه چیزی از زمین را آفریده اند و یا در آسمانها شرکتی دارند و یا ما به ایشان کتابی نازل کرده و در آن از وجود چنین شریکی خبر داده ایم و این مشرکین دلیلی بر شرک خود دارند، نه هیچ یک از اینها نیست بلکه جز این نبوده که این ستمکاران به یکدیگر وعده غرور می دهند (۴۰).

خدا است که نمی گذارد زمین و آسمان فرو ریزند و اگر فرو ریزد احدی بعد از خدا نیست که از ریختن آنها جلوگیری به عمل آورد و او حلیم و آمرزنده است (۴۱).

و به خدا سوگند خوردند و تا توانستند آن را غلیظتر کردند که اگر برای ما هم پیامبری بیاید ما نیز یکی از امت های صاحب کتاب خواهیم شد و از همه آنها راه یافته تر خواهیم بود ولی وقتی پیامبر به سویشان آمد این آمدن ثمره ای جز دوری و نفرت بیشتر برایشان نداشت (۴۲).

دوری آنان از راه به جهت استکبار و بلندپروازی در زمین و

نیز به علت مکر بدی که داشتند بود و مکر بد جز به اهل مکر برنمی گردد، پس آیا منتظر سنتی هستند که در امم گذشته جاری ساختیم، در این صورت برای سنت خدا نه دگرگونی خواهند یافت و نه برگشتن از قومی به قومی دیگر (۴۳).

آیا در زمین سیر نکرده اند تا ببینند سرانجام آنهایی که قبل از ایشان بودند چه شد با اینکه اینان نیرومندتر بودند، آری هیچ چیزی در آسمان و زمین خدا را عاجز نمی کند که او دانا و توانا است (۴۴).

و اگر مردم را به کیفر اعمال زشتشان به عذاب خود می گرفت بر روی زمین هیچ جنبده ای نمی ماند و لیکن عذاب آنان را تا مدتی معین تاخیر می اندازد همین که اجلشان رسید خداوند بر احوال بندگانش کاملا آگاهست (۴۵).

بیان آیات این آیات نخست بر مساله توحید خدا در ربوبیت احتجاج می کند، و آیات" هُوَ الَّذِی جَعَلَکُمْ خَلائِفَ فِی الْأَرْضِ ..." و" إِنَّ اللَّهَ یُمْسِکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولا ..." متضمن آن احتجاج است، و سپس بر نبودن شریکی برای خدا در ربوبیت احتجاج می کند، که آیه" قُلْ أَ رَأَیْتُمْ شُرَکاءَکُمُ الَّذِینَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ..." متضمن آن است.

و آن گاه مشرکین را بر نقض عهد و سوگند، و کارهای زشتی که مرتکب می شدند سرزنش می کند، و در آخر این معنا را مسجل می سازد که هیچ کس و هیچ چیز نمی تواند

خدا را عاجز کند، و اگر خدا به افرادی از این ستمکاران مهلت می دهد، برای مدتی معین است، همین که مدتشان سرآمد به آنچه مستحقند جزا می دهد. و با این بیان سوره خاتمه می یابد.

" هُوَ الَّذِی جَعَلَکُمْ خَلائِفَ

فِی الْأَرْضِ ..."

کلمه" خلائف" جمع خلیفه است. و خلیفه بودن مردم در زمین به این معنا است که هر لاحقی از ایشان جانشین سابق شود و سلطه و توانایی بر دخل و تصرف و انتفاع از زمین داشته باشد، همان طور که سابقین بر این کار توانایی و تسلط داشتند.

و اگر انسانها به این خلاف رسیدند، از جهت نوع خلقتشان است، که خلقتی است از طریق توالد و تناسل، چون این نوع از خلقت است که مخلوق را به دو گروه سابق و لاحق تقسیم می کند.

و خلیفه قرار دادن در زمین، خود یک نوع تدبیری است آمیخته با خلقت که از آن انفکاک نمی پذیرد، و به همین جهت از این طریق استدلال می کند بر یگانگی خدای تعالی در ربوبیت، چون چنین خلقت و تدبیری مختص او است، کسی نمی تواند آن را برای غیر او ادعا کند.

پس اینکه می فرماید:" هُوَ الَّذِی جَعَلَکُمْ خَلائِفَ فِی الْأَرْضِ" حجتی است بر یگانگی خدا در ربوبیت، و نفی ربوبیت از آلهه مشرکین.

توضیح اینکه: آن کسی که خلافت زمینی را در عالم انسانی درست کرده، او رب انسانها و مدبر امر آنان است، و چون خلیفه قرار دادن، از نوع خلقت انفکاک ندارد، ناگزیر خالق انسان همان رب انسان است، و چون به عقیده مشرکین هم، خالق تنها خدا است پس رب انسان هم به تنهایی او است.

" فَمَنْ کَفَرَ فَعَلَیْهِ کُفْرُهُ"- یعنی پس خدای سبحان رب آدمی است نه غیر او. پس هر کس به این حقیقت کافر شود، و آن را بپوشاند و ربوبیت را به غیر خدا نسبت دهد، علیه خود کفر ورزیده است.

" وَ لا یَزِیدُ الْکافِرِینَ

كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتاً وَ لا يَزِيدُ الْكافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَساراً"- اين قسمت از آيه بيان مى كند كه كفر كفار بر ضرر خود ايشان است، چون كفرشان باعث خشم و عذاب خدا مى شود. و كلمه" مقت" به معناى شدت خشم است، چون كفر باعث مى شود انسان از عبوديت خدا سر برتابد و ساحت مقدس او را خوار بشمارد، و نيز اين عمل باعث مى شود كه كافران در نفس خود خسارت بينند، چون نفس خود را كه قابليت داشت از

سعادت انسانيت برخوردار گردد، مبتلا به شقاوت و بلا كردند، كه به زودى در مسير انتقال خود به سوى دار جزا با آن روبرو مى شوند.

و اگر از اثر كفر تعبير به زيادت كفر كرد، بدان جهت است كه فطرت انسان بسيط و ساده است، و در معرض استكمال و كسب زيادت قرار دارد،- تا اينكه ببينى فطرت در چه مسيرى قرار گيرد- اگر در مسير اسلام و ايمان به خدا قرار گيرد، روز به روز همين ايمان و اسلامش كامل و زياد مى شود و به خدا نزديك تر مى گردد، و اگر در مسير كفر قرار گيرد، باز فطرت او در اين مسير استكمال مى كند، يعنى روز به روز كفرش زيادتر شده و در نتيجه خشم خدا از او بيشتر و خسران او زياده تر مى گردد.

و اگر" مقت" را مقيد به" عند ربهم" كرد، ولى" خسار" را مقيد به آن نكرد، براى اين بود كه" خسار" از تبعات و آثار تبديل ايمان به كفر و تبديل سعادت به شقاوت است، و اين امرى است در نزد خود انسان ها، ولى" مقت" كه شدت خشم خدا است امرى

است در نزد خدای سبحان.

و اما حب و بغضی که به خدای تعالی نسبت داده می شود، دو تا از صفات افعال است، و معانیی است خارج از ذات خدا و غیر قائم به او. و معنای حب خدای تعالی نسبت به یکی از بندگان، این است که: رحمتش را بر او گسترده کند، و به سوی او بکشاند و بغض خدای تعالی نسبت به کسی این است که رحمتش را از او بازدارد و دور کند.

" قُلْ أَ رَأَيْتُمْ شُرَكاءَكُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ..."

اضافه" شرکاء" به مشرکین، به این عنایت است که مشرکین ادعای شرکت در خدایی برای آنها کردند، پس در نتیجه اضافه شرکاء به ضمیر" کم" اضافه ای است لامی و مجازی، (چون بت ها شرکای مشرکین نبودند، تا این نسبت حقیقی باشد).

و در این آیه شریفه به رسول خدا (ص) تلقین می کند که چگونه علیه ربوبیت آلهه مشرکین، و معبودهای آنان احتجاج کند.

[استدلال و احتجاج علیه مشرکین و در رد ارباب و آلهه موهوم آنان

بیان حجت چنین است که: اگر بت ها ارباب و آلهه باشند بجز خدا، باید حد اقل سهمی از تدبیر عالم به دست آنها باشد، و اگر چنین تدبیری می داشتند، باید خالق همان مقداری که تدبیرش را در دست دارند بوده باشند، برای اینکه تدبیر بدون خلقت تصور ندارد همان طور که خلقت بدون تدبیر تصور ندارد (برای اینکه تدبیر عبارت از این است که: خلقتی را بعد از خلقتی قرار دهد، و چیزی را بعد از چیزی بیافریند).

و اگر بتها خالق بودند، قطعا دلیلی بر خالقیت آنها دلالت می کرد، و این دلیل یا از

ناحیه

عـالم بود و يـا از نـاحيه خـداى سـبحان، امـا از نـاحيه عـالم، كه مى بينيم هيـچ موجودى در عـالم دلالـت بر خـالقيت بت هـا و مخلوقيت خودش براى آنها ندارد، حتى به طور شركت، كه جمله" أَرُونِي ما ذا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّماواتِ" اين شق مساله را بيان مى كند، و اما از ناحيه خداى سبحان، اگر دليلى مى بود، قطعا در كتابى از كتب آسـمانى كه از ناحيه او نازل شده ديده مى شد، و آيه اى از آيات آن كتب مى گفت كه خدا به ربوبيت بت ها اعتراف دارد و جايز مى داند كه مردم آنها را بپرسـتند و معبود و خداى خود بگيرند، و ما مى بينيم كه چنين پيامى از ناحيه خدا نازل نشده و خود مشركين هم به اين اعتراف دارند و جمله" أَمْ آتَيْناهُمْ كِتاباً فَهُمْ عَلى بَيِّنَةٍ مِنْهُ" اين شق ديگر را بيان مى كند.

و اگر در مقـام خـالق نبودن بت هـا در زمين تعـبير كرد به اينكه:" به من نشـان دهيـد ببينم چه موجودى را در زمين خلق كرده انـد" و نفرمود:" به من خبر دهيـد ببينم، آيـا بت ها در خلقت زمين شـركت دارنـد" و نيز در خصوص آسـمان ها تعبير كرد به اينكه:" و يا در خلقت آسمان ها شركت دارند"، و نفرمود:" به من خبر دهيد و يا نشان دهيد، ببينيم چه چيز در آسمان ها خلق كرده انـد"، براى اين بود كه مراد از كلمه" ارض"- به طورى كه سـياق احتجاج، بر آن دلالت دارد- عالم ارضـى است، يعنى زمين و هر چه در آن و بر روى آن هست، و مراد از آسمان ها نيز عالم سماوى است، كه مشتمل است بر آسمانها، و آنچه كه

در آسمان ها و بر آسمان است.

پس بنا بر این، اینکه فرمود:" ما ذا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ" در معنای این است که فرموده باشد: آیا در زمین شرکت دارند؟ اگر داشته باشند لا- بد پاره ای از آن را خلق کرده اند. و همچنین جمله" أَمْ لَهُمْ شِرْکٌ فِی السَّماواتِ" در معنای این است که: فرموده باشد:" و یا چه چیزی از آسمان ها خلق کرده اند؟". که در جانب زمین اکتفاء کرد، به ذکر خلق، تا اشاره کرده باشد به اینکه به طور کلی ربوبیت جز با خلقت تصور ندارد.

" أَمْ آتَیْناهُمْ کِتاباً فَهُمْ عَلی بَیِّنَهٍ مِنْهُ"- یعنی بلکه (و یا) کتابی در جواز شرک و اعتراف به ربوبیت آلهه آنان نازل کرده ایم، و مشرکین به استناد آن، شرک ورزیدند، و خلاصه حجتی ظاهر از کتاب دارند بر اینکه آلهه آنان با ما شریکند؟

در این جمله فرمود:" أَمْ آتَیْناهُمْ کِتاباً" و نفرمود:" ام لهم کتاب" و یا عبارتی نظیر آن، تا نفی و انکار را بهتر برساند، چون عبارت دومی انکار وجود کتاب است، ولی عبارت اولی انکار وجود آن از ناحیه کسی است که اگر کتابی نازل شود از ناحیه او نازل می شود.

پس از آنچه گذشت روشن گردید که ضمیر جمع در" اتیناهم" و نیز در" فَهُمْ عَلی

بَیِّنَهٍ" به مشرکین برمی گردد و دیگر نباید به گفته آن مفسری «۱» که ضمیر را به" شرکاء" بر گردانده اعتناء نمود.

" بَلْ إِنْ یَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً إِلَّا غُرُوراً"- این جمله اعراض از احتجاج گذشته است، به این بیان که: داعی مشرکین بر شرک ورزیدن، حجتی نبوده که آنان را بر این کار وادار کرده باشد، و خواسته

باشند بر آن حجت اعتماد کنند، بلکه انگیزه آنها صرف فریبی است که بعضی نسبت به بعض دیگر روا می دارند، به این معنا که نیاکان و اسلاف، آیندگان را مغرور می کردند به اینکه: بت ها نزد خدا شفاعت می کنند، و نیز رؤسای هر قوم مرءوسین خود را فریب می دادند به اینکه این شرکاء نزد خدای سبحان شفاعت خواهند کرد، در حالی که این وعده ها همه پوچ بود و حقیقت نداشت.

احتجاجی که در آیه شده، علیه تمامی طوایف مشرکین است، و نسبت به همه عمومیت دارد، چه آنها که ملائکه و جن و قدیسین از بشر را می پرستیدند، و برای آنها صنمی (بتی) درست می کردند تا رو به آن بت ها بایستند، و چه آنهایی که روحانیین کواکب را می پرستیدند، و رو به ستاره، عبادت می کردند، و برای هر ستاره، صنمی (بتی) می تراشیدند.

و چه آنهایی که ملائکه و عناصر را می پرستیدند و دیگر برای آنها صنمی اتخاذ نمی کردند مانند: مشرکین فرس قدیم- بطوری «۲» که نقل شده-. و چه آنهایی که بعضی از افراد بشر را می پرستیدند، مانند: نصاری که مسیح (ع) را عبادت می کنند، حجت آیه شریفه علیه همه این طوایف است.

" إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولا وَ لَئِنْ زالَتا إِنْ أَمْسَكَهُما مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ ..."

بعضی «۳» از مفسرین گفته اند:" این آیه شریفه استینافی است که نتیجه قبح شرك و دلهره ناشی از آن را بیان می کند، و ربطی به ما قبل ندارد، می خواهد بفرماید: خدای تعالی آسمانها و زمین را حفظ می کند، چون نمی خواهد فرو بریزند، و یا حفظ می کند تا فرو نریزند و مضمحل نشوند، چون ممکن الوجود همان طور که

در حال پدید آمدنش محتاج پدید آورنده است، در بقایش نیز محتاج اوست".

[استدلال بر توحید با استناد به ابقاء موجودات و اینکه ابقاء عبارتست از ایجاد و تدبیر متوالی

اما آنچه از آیه ظاهر می شود، این است که: خدای تعالی می خواهد بعد از استدلال بر

---

(۱) روح المعانی، ج ۲۲، ص ۲۰۳.

(۲ و ۳) روح المعانی، ج ۲۲، ص ۲۰۴.

یگانگی خود در ربوبیت، به اینکه من خلافت را در نوع انسانی قرار دادم و بعد از نفی شرک به حجت مزبور، حجت و استدلال خود را عمومیت دهد تا شامل تمامی مخلوقات، یعنی آسمانها و زمین بشود، لذا در آیه مورد بحث استدلال می کند بر یگانگی خود به اینکه خلق را بعد از ایجاد، ابقاء هم کرده و نگذاشته مضمحل شوند، چون این معنا خیلی روشن است، و جای هیچ شکی نیست که پیدایش موجود و اصل هستی یک مساله است، و بقای آن موجود و داشتن هستی های پی در پی بعد از هستی اولش مساله دیگری است، آری هر موجودی که می بینیم هنوز هست، در حقیقت هستی آن، هستی هایی متصل به هم است، که چون استمرار دارد، ما آن را یک هستی می پنداریم.

و این نیز روشن است که ابقای موجود بعد از پدید آوردن، همانطور که ایجادی بعد از ایجادی دیگر است، همچنین تدبیری بعد از تدبیر دیگر است، چون اگر خوب در این قضیه تامل کنی و دقت نظر به خرج دهی، خواهی دید که نظام جاری در عالم به وسیله احداث و ابقاء جاری است، و چون پدید آورنده و خالق، حتی به عقیده مشرکین تنها خدای سبحان است، پس

قهرا خدای تعالی خالق و مدبر آسمانها و زمین است، و کسی دیگر شریک او نیست.

پس معلوم شد آیه شریفه" إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولا ..." متصل به ما قبل است.

کلمه" امساك" در این آیه به همان معنای معروف است. و جمله" ان تزولا" در تقدیر" کراهه ان تزولا" و یا" لئلا تزولا" می باشد. و جمله" تزولا" متعلق به امساك است، یعنی" نگه می دارد از اینکه فرو ریزند".

ولی بعضی «۱» از مفسرین گفته اند:" کلمه" امساك" به معنای معروفش نیست، بلکه به معنای جلوگیری و یا حفظ است". و به هر حال امساک کنایه است از باقی نگهداشتن، و ابقاء همان ایجاد بعد از ایجاد است، البته ایجادهای مستمر و متصل، بر خلاف زوال که به معنای مضمحل شدن و باطل گشتن است.

و از بعضی «۲» از مفسرین نقل شده که گفته اند:" زوال به معنای انتقال از مکانی به مکان دیگر است، و معنای آیه این است که: خدا نمی گذارد زمین و آسمان ها از جایی که هر یک دارند تکان بخورند و به جایی دیگر منتقل شوند، مثلا یکی از آنجا که دارد بالا رود،

(۱ و ۲) روح المعانی، ج ۲۲، ص ۲۰۴.

و یکی دیگر پایین آید". ولی در تصور اینکه آنان چه می خواهند بگویند، البته در تصور صحیح آن تامل است.

" وَ لَئِنْ زالَتا إِنْ أَمْسَكَهُما مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ"- سیاق اقتضا می کند که مراد از" زوال" در اینجا مشرف شدن بر زوال است، چون خود زوال که با امساک جمع نمی شود. و خلاصه، معنای آیه این است که: سوگند می خورم که اگر آسمان ها و زمین مشرف بر فرو

ریختن شوند، احدی بعد از خدا وجود ندارد که از فرو ریختن آنها جلوگیری به عمل آورد، برای اینکه غیر از او کسی نیست که افاضه وجود کند.

ممکن هم هست مراد از" زوال" معنای حقیقی اش باشد، ولی مراد از" امساک" قدرت بر امساک باشد. و معلوم شد که کلمه" من" اولی زایده است و تنها خاصیت تاکید را دارد، و" من" دومی ابتدایی است، و ضمیر در" من بعده" به خدای تعالی برمی گردد.

بعضی «۱» هم گفته اند:" به کلمه زوال برمی گردد، که از معنای" تزولا" استفاده می شود".

" إِنَّهُ كانَ حَلِيماً غَفُوراً"- پس خدای تعالی به خاطر اینکه حلیم است، در هیچ کاری عجله نمی کند، و به خاطر اینکه آمرزنده است، جهات عدمی هر چیزی را پنهان می دارد، و مقتضای این دو اسم این است که آسمان ها و زمین را از اینکه مشرف به زوال شوند، تا مدتی معین جلوگیر شود.

صاحب کتاب" ارشاد العقل السلیم" گفته: خدا حلیم و غفور است، یعنی در عقوبتی که جنایات بشر مستوجب آن است عجله نمی کند، و لذا می بینید که آسمانها و زمین را هم چنان نگه داشته، با اینکه جا داشت به خاطر آن جنایات فرو ریزند، هم چنان که خود خدای تعالی در این باره فرموده:" تَكادُ السَّماواتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَ تَنْشَقُّ الْأَرْضُ" «۲».

" وَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمانِهِمْ لَئِنْ جاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ فَلَمَّا جاءَهُمْ نَذِيرٌ ما زادَهُمْ إِلَّا نُفُوراً" راغب می گوید:" کلمه" جهد" به فتحه جیم- و" جهد"- به ضمه جیم- به معنای طاقت و مشقت است. تا آنجا که می گوید: و خدای تعالی فرموده:" وَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمانِهِمْ" یعنی سوگند خوردند به

خدا و سعی کردند که سوگند خود را تا آنجا که در وسع و طاقتشان هست پایدار و مؤکد کنند" «۳».

---

(۱) روح المعانی، ج ۲۲، ص ۲۰۴.

(۲) نزدیک است آسمان ها از آن پاره پاره و زمین متلاشی شود. سوره مریم، آیه ۹۰.

(۳) مفردات راغب، ماده" جهد".

و در باره کلمه" نفور" گفته:" این کلمه از ماده" نفر" است که هم به معنای تنفر از چیزی است، و هم به معنای رو کردن به چیزی، مانند کلمه" فزع" که آن نیز به دو معناست، هم می گوییم:" فزع الی فلان- به فلان کس پناه برد، و نزد او آرامش گرفت" و هم می گوییم:" فزع عن الشی ء- از فلان چیز رو بگردانید" در نفر هم وقتی می گوییم:" نفر عن الشی ء نفورا" معنایش این است که: از آن چیز تنفر و اعراض کرد، در قرآن فرموده:" ما زادَهُمْ إِلَّا نُفُوراً" «۱».

بعضی «۲» از مفسرین گفته اند:" قبل از بعثت رسول خدا (ص) خبر به قریش رسید که اهل کتاب پیغمبران خود را تکذیب کردند. قریش گفتند: خدا یهود و نصاری را لعنت کند که پیامبرانی به سویشان آمدند و آنان تکذیبشان کردند. به خدا سوگند اگر پیامبری به سوی ما آید، قطعا و به طور حتم راه یافته ترین امت ها خواهیم بود". و سیاق آیه شریفه مصدق این نقل است و آن را تایید می کند.

پس در جمله" وَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمانِهِمْ" ضمير جمع به قريش برمی گردد که این سوگند را قبل از بعثت رسول خدا (ص) خورده بودند به دلیل اینکه دنبالش می فرماید:" فَلَمَّا جاءَهُمْ نَذِيرٌ" و سوگندشان هم همین بود که:" لَئِنْ جاءَهُمْ نَذِيرٌ ...- اگر نذیری

به سوی ما بیاید ما چنین و چنان می کنیم".

[معنای این کلام قریش که پیش از بعثت پیامبر (صلّی الله علیه وآله) قسم می خوردند که اگر نذیری به سویشان بیاید" أَهْدی مِنْ إِحْدَی الْأُمَمِ" خواهند شد]

و معنای جمله" لَئِنْ جاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ" این است که: اگر نذیری به سوی ما بیاید ما راه یافته تر از یکی از امت ها خواهیم بود، یعنی یکی از امت هایی که نذیر برایشان آمد از قبیل یهود و نصاری. در اینجا ممکن بود بگویند:" راه یافته تر از ایشان خواهیم بود"، و لیکن این طور نفرمود، برای اینکه معنای آنچه را گفتند این است که ما امتی هستیم که فعلاـ نذیری نداریم، و اگر برای ما هم نذیری بیاید و ما نیز امتی صاحب نذیر شویم، مانند یکی از این امتهای صاحب نذیر، آن وقت با تصدیق نذیر خود راه یافته تر از امت مثل خود می شویم. این آن معنایی است که از تعبیر" أَهْدى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ" استفاده می شود، (دقت بفرمایید که نکته ای لطیف است).

بعضی «۳» از مفسرین گفته اند:" مقتضای مقام این است که بگویند از همه امتها راه

(۱) مفردات راغب، ماده" نفر".

(۲) تفسیر فخر رازی، ج ۲۶، ص ۳۳. و الدر المنثور، ج ۵، ص ۲۵۵، به نقل از ابی هلال و ابن جریح.

(۳) تفسیر روح المعانی، ج ۲۲، ص ۲۰۵.

یافته تر خواهیم بود، و این عمومیت را عبارت" احدی الامم" می رساند، هر چند که کلمه" احدی" نکره در سیاق اثبات است، و الف و لام در" امم" هم برای عهد است اما در عین حال معنایش این است که: به طور حتم ما راه

یافته تر از یک یک امتها که رسول خدا را تکذیب کردند مانند یهود و نصاری و غیر از ایشان، خواهیم بود.

بعضی «۱» دیگر گفته اند:" معنای آیه این است که: ما راه یافته تر از امتی می شویم که از شدت خوبی و برتری نسبت به امتهای دیگر در باره اش گفته می شود:" احدی الامم- یگانه امتها" است، هم چنان که در باره مردی که فوق العادگی دارد، می گویند این" یگانه قوم و عصر خویش" است. ولی قول اخیر خالی از تکلف و بعد نیست.

" فَلَمَّا جاءَهُمْ نَذِيرٌ ما زادَهُمْ إِلَّا نُفُوراً"- وقتی مراد از سوگند خورندگان، قریش شد، قهرا مراد از نذیر هم رسول خدا (ص) خواهد بود. و نفور به معنای تنفر و دور شدن و فرار کردن است." اسْتِكْباراً فِي الْأَرْضِ وَ مَكْرَ السَّيِّئِ وَ لا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ" راغب می گوید:" کلمه" مکر" به معنای آن است که با حیله شخصی را از هدفی که دارد منصرف کنی، و این دو جور می شود، یکی به نحوه پسندیده مثل اینکه بخواهی با حیله او را به کاری نیک وا بداری، و چنین مکری به خدا هم نسبت داده می شود، هم چنان که خودش فرمود:

" وَ اللَّهُ خَيْرُ الْماكِرِينَ". دوم به نحو نکوهیده و آن اینکه بخواهی با حیله او را به کاری زشت وا بداری، که در آیه" وَ لا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ" همین مکر منظور است" «۲».

و نیز در معنای کلمه" یحیق" گفته:" یعنی نازل نمی شود و نمی رسد مکر مگر به خود صاحب مکر. و بعضی گفته اند: کلمه" یحیق" در اصل" یحق بوده است که یکی از دو قاف آن مبدل به

یاء شـده،ماننـد کلمه" زل" که به" زال" قلب می شود، و لـذا در آیه" فازلهما" بعضـی" فازالهما" نیز خوانـده اند، و بر همین قیاس است" ذم" و" ذام" «۳».

" اسْتِکْباراً فِی الْأَرْضِ"- کلمه" استکبارا" مفعول له برای کلمه" نفورا" است، و معنای آن این است که: وقتی نذیر به سویشان آمد، از او اعراض و دوری کردند، برای خاطر اینکه در زمین اسـتکبار کنند، و جمله" مکر السـیئ" عطف است بر اسـتکبار، و مثل او مفعول له است.

---

(۱) تفسیر روح المعانی، ج ۲۲، ص ۲۰۵.

(۲) مفردات راغب، ماده" مکر".

(۳) مفردات راغـــــــــــــــب، مـــــــــــــــاده" حـــــــــــــــاق".

بعضی «۱» هم گفته انـد:" عطف است بر کلمه" نفورا" و اضافه در آن، اضافه موصوف به صـفت است، به دلیل اینکه بار دوم فرموده:" وَ لا یَحِیقُ الْمَکْرُ السَّیِّئُ ..."

[اشاره به معنای اینکه فرمود مکر سیئ جز به اهل آن نمی رسد]

" وَ لا یَحِیقُ الْمَکْرُ السَّیِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ"- یعنی مکر بد نازل نمی شود و نمی رسد مگر به صاحبش، و در غیر از خود او مسـتقر نمی شود، برای اینکه هر چند مکر بد، بسا می شود که به شخص مکر شده صدمه ای وارد می آورد، و لیکن چیزی نمی گذرد که از او زایل می شود و دوام نمی آورد، ولی اثر زشت آن بدان جهت که مکر سـیئ" است در نفس مکر کننده باقی می ماند، و چیزی نمی گـذرد که آن اثر ظـاهر گشـته، گریبـانش را می گیرد و به خـاطر آن مجـازات می شـود، حـال یـا در دنیـا و یـا در آخرت. و به همین جهت در مجمع البیان آیه شریفه را تفسیر کرده به اینکه: کیفر مکر سیئ جز به مرتکبش نمی رسد «۲».

و این آیه شریفه کلامی

است از باب مثل «۳»، نظیر این جمله که قرآن کریم فرموده:

" إِنَّما بَغْيُكُمْ عَلى أَنْفُسِكُمْ " «۴»، و نیز فرموده:" فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّما يَنْكُثُ عَلى نَفْسِهِ " «۵».

" فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ "-" نظر" و" انتظار" هر دو به معنای توقع است، و" فاء" برای تفریع و نتیجه است که جمله را از ما قبل نتیجه گیری می کند. و استفهام در آن انکاری است، و معنایش این است که: و چون مکر سیئ می کنند، و مکر سیئ جز به صاحبش برنمی گردد، پس مکاران، جز سنت جاری در امم گذشته که همان عذاب الهی نازل بر مکاران است، که اثر مکر و تکذیبشان به آیات خدا بود، انتظار دیگری را نمی کشند.

" فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَ لَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا "- تبدیل سنت خدا" به این است که: عذاب خدا را بردارند، و به جایش عافیت و نعمت بگذارند، و" تحویل سنت" عبارت از این است که: عذاب فلان قوم را که مستحق آن می باشند، به سوی قومی دیگر برگردانند، و سنت خدا نه تبدیل می پذیرد و نه تحویل، برای اینکه خدای تعالی بر صراط مستقیم است، حکم او نه تبعیض دارد و نه استثناء. هم چنان که خدای تعالی مشرکین مورد نظر آیه را در جنگ بدر به عذاب خود گرفت، و همگی را کشت. و خطاب در آیه به رسول خدا

---

(۱) تفسیر کشاف، ج ۳، ص ۶۱۸.

(۲) مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۱۲.

(۳) هم چنان که در نظیر آن می گویند" من حفر بئرا لاخیه أو شك ان یقع فیه- هر کس برای برادرش چاه بکند، به زودی خودش در آن می افتد"- مترجم.

(۴) ستم شما تنها

علیه خود شما است. سوره یونس، آیه ۲۳.

(۵) و هر کـــــه پیمـــــان بشـــــکند علیـــــه خـــــود شکســـــته اســـــت. ســـــوره فتـــــح، آیـــــه ۱۰.

(ص)، و یا به عموم شنوندگان است.

" أَ وَ لَمْ یَسِیرُوا فِی الْأَرْضِ فَیَنْظُرُوا کَیْفَ کانَ عاقِبَةُ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ کانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً" این آیه شریفه برای سنت جاری در امت های گذشته، شاهد می آورد و می فرماید که:

امت های گذشته با اینکه از مشرکین مکه قوی تر بودند، با این حال خداوند آنها را به کیفر مکر و تکذیبشان بگرفت.

" وَ ما کانَ اللَّهُ لِیُعْجِزَهُ مِنْ شَیْ ءٍ فِی السَّماواتِ وَ لا فِی الْأَرْضِ إِنَّهُ کانَ عَلِیماً قَدِیراً" این آیه تتمه بیان است، تا مشرکین مکه را بیشتر انذار و تخویف کرده باشد، و حاصل معنایش این است که: پس اینان باید از خدا بترسند، و باید به او ایمان بیاورند، و با او نیرنگ نکنند، و آیاتش را تکذیب ننمایند، که سنت خدا در این باره همان عذاب است، هم چنان که ماجرای امت های گذشته که چگونه خدا هلاکشان کرد و عذابشان نمود، بر این سنت شهادت می دهد، زیرا با اینکه آن امت ها از این مشرکین قوی تر بودند، نتوانستند خدا را عاجز کنند، چون در همه آسمانها و زمین چیزی و کسی نیست که با نیرو و یا نیرنگ خود خدا را عاجز کند، زیرا او علیم علی الاطلاق است، غفلت و جهل در او راه ندارد تا دشمن، او را در حال غفلت و جهل فریب دهد، و نیز او قادر علی الاطلاق است و چیزی تاب مقاومت با او را ندارد.

" وَ لَوْ یُؤاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِما کَسَبُوا ما تَرَکَ عَلی

ظَهْرِها مِنْ دَابَّةٍ ..."

مراد از" مؤاخـذه" در این آیه، مؤاخـذه دنیوی است، به دلیـل اینکه دنبالش فرموده:" وَ لكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى- لیکن عـذابشان رای برای مـدتی معین تـاخیر می انـدازد ...". و مراد از کلمه" نـاس" تمـامی مردم است، چون قبل از آیه شـریفه، از مؤاخذه بعضی از مردم که همان نیرنگبازان و تکذیب کنندگان به آیات خدا باشند، گفتگو کرده بود.

و مراد از جمله" بِما كَسَبُوا" گناهانی است که کسب کرده اند، به قرینه مؤاخذه، که همان عذاب باشد، و به شهادت اینکه در جای دیگر همین معنا را آورده، و فرموده:" وَ لَوْ يُؤاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ ما تَرَكَ عَلَيْها مِنْ دَابَّةٍ" «۱».

---

(۱) اگر خـدا مردم را به کیفر سـتم هایی که می کنند بگیرد، هیچ جنبنده ای بر روی زمین باقی نمی ماند. سوره نحل، آیه ۶۱.

و مراد از" ظهرها" روی زمین است، چون مردم روی زمین زنـدگی می کنند، علاوه بر این در آیه قبلی ذکری از زمین به میان آمده بود.

[وجه اینکه فرمود اگر خدا مردم را برای گناهانشان مؤاخذه کند جنبنده ای بر زمین نمی ماند]

و مراد از" دابه- جنبنده" هر موجودی است که روی زمین جنب و جوش و حرکتی داشـته باشد، چه حیوان و چه انسان. و اگر به کیفر کفر و تکـذیب انسانها، همه جنبندگان را هلاک می کند، برای این است که همه جنبندگان برای انسان خلق شده اند، هم چنـان که خـالق تعـالی خودش فرمود:" خَلَقَ لَكُمْ مـا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً" «۱» و اینکه بعضـی «۲» از مفسـرین گفته اند:" این هلاکت همه جنبندگان به خاطر شومی گناهان است، هم چنان که از آیه" وَ اتَّقُوا فِتْنَةً لا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا

مِنْكَمْ خَاصَّةً" برمی آید که پاره ای از گناهان و ظلم ها فتنه ای می آورد عالم گیر، که غیر از مرتکب ظلم را نیز شامل می شود. درست نیست، برای اینکه شومی گناه نباید از گناهکار تجاوز کند و دامنگیر غیر او شود، هم چنان که خدای تعالی فرموده:" وَ لا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرى «۳» و اما آیه ای که شاهد آورد، یعنی آیه" وَ اتَّقُوا فِتْنَةً لا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً" «۴» مدلولش- به بیانی که در تفسیر سوره انفال گذشت- این است که: فتنه ناشی از ظلم تنها به کسانی از ایشان می رسد که مرتکب ظلم شدند، نه به عموم مردم اعم از ستمکاران و غیر آنها- برای مزید اطلاع به همانجا مراجعه شود.

" وَ لكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى"- منظور از" اجل مسمی" مرگ و یا قیامت است،" فَإِذا جاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كانَ بِعِبادِهِ بَصِيراً"، یعنی وقتی اجلشان رسید، خدا به کار بندگان بصیر است، هر یک را به آنچه که کرده جزا می دهد، و به اعمالشان داناست، چون بندگان او هستند، و چگونه ممکن است خالق از خلق خود و رب از عمل بنده خود غافل و جاهل باشد؟

از آنچه گذشت روشن شد که: جمله" فَإِنَّ اللَّهَ كانَ بِعِبادِهِ بَصِيراً" از باب به کار بردن سبب در جای مسبب است، که همان جزا باشد.

و آیه شریفه یعنی جمله" وَ لَوْ يُؤاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ ..." در حقیقت در جای جواب از سؤالی تقدیری قرار گرفته، سؤالی که ناشی از آیه قبلی می شد، چون در آیه قبلی خدای تعالی اهل نیرنگ و تکذیب را- که همان مشرکین مکه باشند- تهدید می کرد به مؤاخذه، و برای آنان

(۱) تمامی آنچه را که روی زمین است برای شما خلق کرد. سوره بقره، آیه ۲۹.

(۲) تفسیر کشاف، ج ۳، ص ۶۱۹.

(۳) هیچ گناهکاری گناه دیگری را حمل نمی کند. سوره فاطر، آیه ۱۵.

(۴) سوره انفال، آیه ۲۵.

از امت های سابق شاهد آورد، که آنها نتوانستند خدا را به ستوه آورند.

چون سخن بدینجا انجامید، گویا کسی پرسیده: وقتی هیچ چیز نه در آسمان و نه در زمین خدا را به ستوه نمی آورد، پس چطور سایر مردم را به حال خود واگذاشته، هر گناهی می خواهند مرتکب می شوند و چرا آنها را به جرم گناهانشان عذاب نمی کند؟ در پاسخ فرموده:" اگر خدا می خواست همه مردم را به جرم گناهانشان مؤاخذه کند، آن طور که نیرنگ بازان از مشرکین و مکذبین را مؤاخذه کرد، دیگر هیچ جنبده ای بر روی زمین باقی نمی ماند". و حال آنکه خدا چنین حکم کرده که: مردم، در روی زمین بمانند و زمین را آباد کنند، هم چنان که فرموده:" وَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَ مَتاعٌ إِلى حِينٍ" «۱» پس بدین جهت گناهکاران را مؤاخذه نمی کند، و آنها را تا روزی معین مهلت می دهد. و آن روز یا روز مرگ است و یا روز قیامت. پس وقتی آن روز رسید هر عاملی از ایشان را به آنچه عمل کرده، جزا می دهد، که او به کار بندگانش بصیر است.

بحث روایتی [(روایتی در ذیل آیه:" وَ لَوْ يُؤاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِما كَسَبُوا ...")]

در الدر المنثور است که: ابن ابی حاتم، از طریق سفیان، از ابو زکریای کوفی، از مردی روایت کرده که آن مرد برایش حدیث کرد که روزی رسول خدا (ص) فرمود: زنهار

از" مکر سیئ" بپرهیزید که" مکر سیئ" جز به صاحبش برنمی گردد، و مکاران از ناحیه خدا مورد تعقیبند «۲».

و در تفسیر قمی می گوید: پدرم از نوفلی، از سکونی، از امام جعفر صادق (ع) از پدرش (ع) برایم حدیث کرد که فرمود رسول خدا (ص) فرموده: از علم خدا گذشته و مرکب قلم خدا به این قضایی که رانده و این قدری که مقدر کرده خشک شده، که کتاب خدا جای خود را در بشر باز کند، و رسولان خدا تصدیق شوند، و آنها که ایمان می آورند و تقوی دارند به سعادت برسند، و آنها که تکذیب می کنند و کفر می ورزند به شقاوت برسند، و مؤمنین به ولایتی از خدای عز و جل و مشرکین به براءتی از او نایل شوند.

آن گاه رسول خدا (ص) فرمود: خدای عز و جل می فرماید: ای ______________________

(۱) شما در زمین قرارگاهی و متاعی دارید تا روزی معین. سوره بقره، آیه ۳۶.

(۲) الدر المنثور، ج ۵، ص ۲۵۶.

فرزند آدم! تو به مشیت من برای خودت می خواهی آن چه را می خواهی، و به اراده من برای خودت اراده می کنی آن چه را اراده می کنی، و به فضل نعمت من بر تو، چنان نیرومند شده ای که می توانی سر از فرمانم برتابی، و به قوت و عصمت من و عافیتم موفق شده ای که واجبات مرا ادا کنی.

پس اگر واقعا حسناتی داری، خود من به آن حسنات از تو سزاوارترم، و تو به گناهانت از من سزاوارتری، همیشه خیر من به سوی تو نازل است، و من با آن خیر به تو انعام می کنم، و شر تو به خودت برمی گردد، به عنوان

کیفر جنایاتی که کرده ای و به کثرت تسلطی که من به تو دارم به سوی طاعتم رو نهادی و به سوء ظنی که به من داری از رحمتم مایوس شدی.

پس با این بیان حمد برای من است و حجت علیه تو تمام است، و تو با این عصیان راه مؤاخذه مرا به روی خود گشودی، و با احسانت، مستحق پاداش نیکی که نزد من است گشتی. من هیچگاه از تحذیر تو کوتاهی نکردم، و تو را در حین سرگرمی و غرورت به عذاب نگرفتم. آن گاه فرمود: این همان کلام خدا است که می فرماید:" وَ لَوْ یُؤاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِما کَسَبُوا ما تَرَکَ عَلی ظَهْرِها مِنْ دَابَّهٍ" و نیز می فرماید: من تو را به بیش از طاقتت تکلیف نکردم، و از امانت جز همان مقداری را که خودت علیه نفست اقرار داری تحمیلت ننمودم، من از تو برای خود به آن مقدار راضیم که تو از من برای خودت راضی باشی. آن گاه خدای عز و جل فرمود:" وَ لکِنْ یُؤَخِّرُهُمْ إِلی أَجَلٍ مُسَمًّی فَإِذا جاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ کانَ بِعِبادِهِ بَصِیراً" «۱».

---

(۱) تفسیر قمی، ج ۲، ص ۲۱۰.

تفسیر نمونه

سوره فاطر

مقدمه

این سوره در مکه نازل شده و ۴۵ آیه است

محتوای سوره فاطر:

این سوره که گاه سوره ((فاطر)) و گاه سوره ((ملائکه)) نامیده شده (به خاطر سر آغاز آن که با عنوان ((فاطر)) و ((ملائکه)) شروع می شود) از سورههای مکی است ، هر چند بعضی دو آیه آنرا استثنا کرده و مدنی شمرده اند (آیات ۲۹ و ۳۲) ولی هیچ دلیل روشنی بر این استثناء در دست نیست .

و از آنجا که این

سوره مکی است محتوای عمومی سورههای مکی یعنی سخن از ((مبداء)) و ((معاد)) و ((مبارزه با شرک))، و دعوت رسالت انبیا، و ذکر نعمتهای پروردگار و سرنوشت مجرمان در روز جزا در آن کاملا منعکس است .

آیات این سوره را در پنج بخش می توان خلاصه کرد.

۱ - بخش مهمی از آیات این سوره پیرامون نشانه های عظمت خداوند در عالم هستی و دلائل توحید سخن می گوید.

۲ - بخش دیگری از آن از ربوبیت پروردگار و تدبیر او نسبت به عموم جهان و خصوص انسان و خالقیت و رازقیت او و آفرینش انسان از خاک و مراحل تکامل او بحث می کند.

۳ - بخش دیگر پیرامون معاد و نتائج اعمال در آخرت ، و رحمت گسترده الهی در این جهان ، و سنت تخلف ناپذیر او در باره مستکبران است .

۴ - قسمتی از آیات آن نیز اشاره به مساله رهبری انبیا و مبارزه پی گیر و مستمرشان با دشمنان لجوج و سرسخت و دلداری پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) در این زمینه می باشد.

۵ - سرانجام بخشی از آن بیان مواعظ و اندرزهای الهی در زمینه های مختلف است که مکمل بحثهای گذشته می باشد.

بعضی از مفسران تمام این سوره را در یک حلقه خلاصه کرده اند و آن مساءله قاهریت خداوند در تمام زمینه هاست . <۱>

این سخن گرچه با توجه به قسمت قابل توجهی از آیات سوره متناسب به نظر می رسد، ولی در عین حال وجود بخشهای مختلف دیگر را در این سوره نمی توان انکار کرد.

فضیلت این سوره :

در حدیثی از پیامبر

(صلی الله علیه و آله و سلم) آمده است : من قراء سوره الملائکه دعته یوم القیامه ثلاثه ابواب من الجنه ان ادخل من ای الابواب شئت !: ((هر کس سوره فاطر را بخواند در روز قیامت سه در از درهای بهشت او را به سوی خود دعوت می کند که از هر کدام می خواهی وارد شو))!. <۲>

با توجه به اینکه می دانیم درهای بهشت همان عقائد و اعمال صالحی است که سبب وصول به بهشت می شود، همانگونه که در بعضی از روایات دری به عنوان باب المجاهدین یا مانند آن ذکر شده ممکن است این روایت اشاره به ابواب سه گانه اعتقاد به توحید، معاد و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) باشد.

در حدیث دیگری از امام صادق (علیه السلام) می خوانیم : دو سوره در قرآن مجید (پشت سر هم قرار دارد) سوره سبا و سوره فاطر که با ((الحمد لله)) آغاز می شود، هر کسی آنها را در شب بخواند خدا او را در کنف حمایت خود حفظ می کند،

و هر کس در روز بخواند ناراحتی به او نمی رسد، و آنقدر خدا خیر دنیا و آخرت به او می بخشد که بر قلب کسی خطور نکرده ، و آرزوی کسی به آن نرسیده است . <۳>

چنانکه قبلا هم گفته ایم قرآن برنامه عمل است ، و تلاوت آن سر آغازی است برای تفکر و ایمان ، و آن نیز وسیله ای است برای عمل به محتوای آن و این همه پاداشهای عظیم نیز از همین جا و با همین شرائط

تحقق می یابد (دقت کنید).

تفسیر:

گشاینده درهای بسته او است !

آغاز این سوره - مانند سورههای ((حمد)) و ((سبا)) و ((کهف)) - با حمد پروردگار شروع می شود، حمد و ستایش او به خاطر آفرینش جهان پهناور هستی می فرماید: ((حمد مخصوص خداوندی است که خالق آسمانها و زمین است))، و همه نعمتها و مواهب هستی از وجود ذیجود او سرچشمه می گیرد (الحمد لله فاطر السموات و الارض).

((فاطر)) از ماده ((فطور)) در اصل به معنی شکافتن است ، و از آنجا که آفرینش موجودات همانند شکافته شدن ظلمت عدم ، و بیرون آمدن نور هستی است ، این تعبیر در مورد خلقت و آفرینش به کار می رود، مخصوصا با توجه به علوم روز که می گوید مجموعه عالم هستی در آغاز توده واحدی بوده که تدریجا شکافته شده ، و بخشهائی از آن جدا گردیده ، اطلاق کلمه ((فاطر)) بر ذات پاک خداوند مفهوم تازه تر و روشنتری به خود می گیرد. <۴>

آری او را به خاطر خالقیتش حمد و سپاس می گوئیم ، چرا که هر چه هست از ناحیه اوست و هیچکس جز او چیزی از خود ندارد.

و از آنجا که تدبیر این عالم از سوی پروردگار - به حکم اینکه عالم ، عالم اسباب است - بر عهده فرشتگان گذارده شده ، بلافاصله از آفرینش آنها و قدرتهای عظیمی که پروردگار در اختیارشان گذارده سخن می گوید.

((خداوندی که فرشتگان را رسولانی قرار داد که دارای بالهای دو گانه و سه گانه

و چهار گانه اند)) (جاعل الملائکه رسلا اولی اجنحه مثنی و ثلاث و رباع).

سپس

می افزاید: خداوند هر چه بخواهد در آفرینش می افزاید چرا که او بر هر چیزی قادر و توانا است (یزید فی الخلق ما یشاء ان الله علی کل شی ء قدیر).

در اینجا سه سؤ ال مطرح است نخست اینکه رسالت ملائکه و فرشتگان که در آیه فوق آمده در چه چیز است ؟ آیا رسالت تشریعی است ؟، یعنی همان پیام آوردن از سوی خدا برای انبیا، یا رسالت تکوینی است ؟ یعنی به عهده گرفتن ماموریتهای مختلف در جهان آفرینش ، چنانکه در بحث نکات به آن اشاره خواهد شد، و یا هر دو جهت است ؟

با توجه به اینکه در جمله قبل سخن از آفرینش آسمانها و زمین بود، و در جمله مورد بحث سخن از بالهای متعدد فرشتگان است که نشانه های قدرت آنهاست ، و نیز با توجه به اینکه عنوان رسالت را برای همه فرشتگان قائل شده (توجه داشته باشید که الملائکه جمعی است که با الف و لام همراه است و معنی عموم می دهد) چنین به نظر می رسد که رسالت در اینجا در معنی وسیع و گسترده ای به کار رفته که هم ((رسالت تشریعی)) را شامل می شود و هم ((رسالت تکوینی)) را.

اطلاق رسالت بر ((رسالت تشریعی)) و آوردن پیام وحی به انبیاء در قرآن فراوان است ، ولی اطلاق آن بر ((رسالت تکوینی)) نیز کم نیست .

در آیه ۲۱ سوره یونس می خوانیم : ان ارسلنا یکتبون ما تمکرون : ((رسولان ما (فرشتگان ما) مکرهای شما را می نویسند)).

و در آیه ۶۱ انعام میخوانیم : حتی اذا جاء احدکم

الموت توفته رسلنا: ((تا زمانی که مرگ یکی از شما فرا رسد رسولان ما قبض روح او می کنند)).

در آیه ۳۱ سوره عنکبوت در مورد فرشتگانی که مامور در هم کوبیدن سرزمین قوم لوط بودند آمده است : و لما جائت رسلنا ابراهیم بالبشری

قالوا انا مهلکوا اهل هـذه القریه ان اهلها کانوا ظالمین : ((هنگامی که رسولان ما نزد ابراهیم آمدنـد گفتند ما اهل این آبادی را هلاک خواهیم کرد چرا که مردمی ستمگرند)).

در آیات دیگر قرآن نیز می بینیم ماموریتهای مختلفی بر عهـده فرشـتگان گذاشـته شده که رسالتهای آنها محسوب می شود بنا بر این رسالت مفهوم وسیعی دارد.

دیگر اینکه منظور از بالهای فرشتگان آن هم بالهای دو گانه و سه گانه و چهار گانه چیست ؟

بعیـد نیست منظور از بال و پر در اینجا قـدرت جولان و توانائی بر فعالیت بوده باشد که بعضـی از آنها نسـبت به بعضـی برتر و دارای توانائی بیشترند.

و لذا برای آنها سلسـله مراتب در بالها قائل شده که بعضـی دارای چهار بال (مثنی - دو دو) و بعضـی دارای شش بال و بعضی دارای هشت بالند.

((اجنحه)) جمع ((جنـاح)) (بر وزن جمال) به معنی بال پرنـدگان است که هماننـد دست برای انسان می باشـد، و از آنجا که بال وسـیله نقل و انتقال پرندگان و حرکت و فعالیت آنها است گاهی این کلمه در فارسـی یا در عربی به عنوان کنایه از وسـیله حرکت و اعمـال قـدرت و توانـائی به کـار می رود، مثلاـ گفته میشود فلاـن کس بال و پرش سوخته شـد کنایه از اینکه نیروی حرکت و توانائی از او سلب گردید، یا

فلان کس را زیر بال و پر خود گرفت ، یا انسان باید با دو بال علم و عمل پرواز کند، و امثال این تعبیرات که همگی بیانگر معنی کنائی این کلمه است .

در موارد دیگر نیز تعبیراتی مانند ((عرش)) و ((کرسی)) و ((لوح)) و ((قلم)) دیده می شود که معمولا ـ توجه به مفاهیم معنوی آنها است نه جسم مادی آن .

البته بدون قرینه نمی توان الفاظ قرآنی را بر غیر معانی ظاهری آنها حمل کرد، اما در آنجا که پای قرائن روشن در کار است مشکلی ایجاد نمی شود.

در بعضی از روایات آمده است : ((جبرئیل (پیک وحی خداوند) ششصد بال دارد! و هنگامی که با این حالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) را ملاقات کرد ما بین زمین و آسمان را پر کرده بود))!. <۵>

یا اینکه ((خداوند فرشتهای دارد که ما بین نرمی گوش او تا چشمش به اندازه پانصد سال راه به وسیله پرنده ای (تیز پرواز) است))!. <۶>

یا اینکه در نهج البلاغه هنگامی که سخن از عظمت فرشتگان پروردگار در میان است ، می فرماید:

و منهم الثابته فی الارضین السفلی اقدامهم ، و المارقه من السماء العلیا اعناقهم ، و الخارجه من الاقطار ارکانهم ، و المناسبه لقوائم العرش اکتافهم :

((بعضی از فرشتگان چنان عظمت دارند که پاهایشان در طبقات پائین زمین ثابت است و گردنشان از آسمان برین برتر، ارکان وجودشان از اقطار جهان بیرون رفته و شانه هایشان برای حمل عرش پروردگار متناسب است))!. <۷>

پیدا است که این گونه تعبیرات را بر جنبه های

جسمانی مادی نمی توان حمل کرد، بلکه بیانگر عظمت معنوی و ابعاد قدرت آنها است .

اصولا می دانیم بال تنها برای حرکت در جو زمین به کار می خورد، چرا که اطراف کره زمین را هوای فشرده گرفته ، و پرندگان به وسیله بالشان روی امواج هوا قرار می گیرند، و می توانند بالا و پائین بروند، ولی از محیط جو زمین که خارج شویم در آنجا که هوا نیست بال کوچکترین تاثیری برای حرکت ندارد، و از این نظیر درست مانند سائر اعضاء می باشد.

از این گذشته فرشته ای که پاهای او در اعماق زمین و سر او از برترین آسمان بالاتر است نیازی به پرواز جسمانی ندارد!

بحث در اینکه ((فرشته)) جسم لطیف است یا از مجردات بحث دیگری است که در نکات به خواست خدا به آن اشاره خواهد شد، فعلا منظور آن است که بدانیم بال و پر آنها وسیله فعالیت و حرکت و قدرت است که قرائن فوق برای این هدف به قدر کافی گویا است ، همانگونه که در بحث ((عرش)) و ((کرسی)) گفتیم این دو کلمه گرچه به معنی تختهای ((پایه بلند)) و ((پایه کوتاه)) است اما مسلما منظور از آن قدرت پروردگار در ابعاد مختلف جهان می باشد.

در حدیثی از امام صادق (علیه السلام) آمده است : الملائکه لا یاکلون و لا یشربون و لا ینکحون ، و انما یعیشون بنسیم العرش : فرشتگان نه غذا می خورند و نه آب می نوشند و نه ازدواج می کنند، آنها تنها با نسیم عرش زنده اند!؟ <۸> <۹>

سومین سؤ ال این است که

آیـا جمله یزیـد فی الخلق مـا یشـاء: ((هر چه بخواهـد بر آفرینش خود می افزایـد)) اشـاره به افزایش بال و پر فرشـتگان است ، آنگـونه که بعضـی از مفسـران گفته انـد؟ و یـا معنی وسـیعی دارد که هم آن را شامـل می شود و هم سـایر افزایشـهائی که در آفرینش موجودات صورت می گیرد؟

مطلق بودن جمله از یکسو، و بعضـی از روایـات اسـلامی که در تفسـیر آیـات فوق وارد شـده از سوی دیگر نشان می دهـد که معنی دوم مناسبتر است .

از جمله در حـدیثی از پیامبر گرامی اسـلام (صـلی الله علیه و آله و سـلم) آمـده است که در تفسـیر این جمله فرمود: هو الوجه الحسن ، و الصوت الحسن ، و الشعر الحسن : ((منظور صورت زیبا، و صدای زیبا، و موی زیبا است))!. <۱۰>

در حدیث دیگری از پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) می خوانیم : حسنوا القرآن باصواتکم فان الصوت الحسن یزید القرآن حسنا، و قرأ یزید فی الخلق ما یشاء: قرآن را با صدای زیبا زینت بخشید، چرا که صدای خوب بر زیبائی قرآن می افزاید، سپس این آیه را تلاوت فرمود یزید فی الخلق ما یشاء.

بعد از بیان خالقیت پروردگار و رسالت فرشتگان که واسطه فیضاند سخن از رحمت او به میان می آورد که زیربنای تمام عالم هستی است ، می فرمایـد: ((آنچه را خداونـد از رحمت برای مردم بگشایـد کسـی نمی توانـد جلو آن را بگیرد)) (ما یفتـح الله للناس من رحمه فلا ممسک لها).

((و آنچه را باز دارد و امساک کند کسی بعد از او قادر به فرستادن آن نیست

)) (و ما يمسك فلا مرسل له من بعده).

((چرا كه او قدرتمندى است شكست ناپذير و در عين حال حكيم و آگاه)) (و هو العزيز الحكيم).

خلاصه اينكه تمام خزائن رحمت نزد او است و هر كس را لايق بيند مشمول آن مى سازد، و هر كجا حكمتش اقتضا كند درهاى آن را مى گشايد، و اگر جمله جهانيان دست به دست هم بدهند تا درى را كه او گشوده است ببندند، يا درى را كه او بسته بگشايند، هرگز قادر نخواهند بود، و اين در حقيقت شاخه مهمى از توحيد است كه منشاء شاخه هاى ديگرى مى باشد (دقت كنيد).

شبيه اين معنى در ساير آيات قرآن نيز آمده است ، آنجا كه مى گويد: و ان يمسك الله بضر فلا كاشف له الا هو و ان يردك بخير فلا راد لفضله يصيب به من يشاء من عباده و هو الغفور الرحيم :

((اگر خداوند (براى امتحان يا كيفر خطا) زيانى به تو رساند هيچكس جز او آن را بر طرف نخواهد كرد، و اگر اراده خيرى براى تو كند هيچكس

مانع فضل او نخواهد شد، او به هر كس از بندگانش بخواهد فضل خود را مى رساند و او غفور و رحيم است)) (يونس - ١٠٧).

در اينجا به چند ((امر)) بايد توجه كرد:

١ - تعبير به ((يفتح)) كه از ماده ((فتح)) به معنى گشودن است اشاره به وجود خزائن رحمت الهى است كه در آيات ديگر قرآن نيز به آن اشاره شده است و جالب اينكه اين خزائن چنانند كه به محض گشوده شدن بر خلايق جارى مى شوند

و نیاز به چیز دیگری نیست ، و هیچکس مانع از آن نتواند شد.

مقدم داشتن گشایش رحمت بر امساک آن به خاطر این است که همیشه خداوند رحمتش بر غضبش پیشی دارد.

۲ - تعبیر به ((رحمت)) معنی بسیار وسیع و گسترده ای دارد که تمام مواهب جهان را شامل می شود، گاه جنبه معنوی دارد، و گاه جنبه مادی ، به همین دلیل گاه که انسان تمام درهای ظاهری را به روی خود بسته می بیند احساس می کند رحمت الهی بر قلب و جان او روان است ، لذا شاد و خرسند است ، آرام و مطمئن ، هر چند در تنگنای زندان گرفتار باشد.

اما به عکس گاه انسان تمام درهای ظاهری را به روی خود گشوده می بیند، اما گوئی در رحمت الهی در جان او بسته شده ، چنان خود را در تنگنا و فشار احساس می کند که دنیا با تمام وسعتش برای او یک زندان تاریک و وحشتناک می شود، و این چیزی است که برای بسیاری از مردم محسوس و ملموس است .

۳ - تعبیر به دو وصف ((عزیز و حکیم)) بیانگر قدرت او بر ((ارسال)) و ((امساک)) رحمت است ، و در عین حال اشاره به این حقیقت می باشد که این گشودن و بستن در همه جا بر اساس

حکمت است چرا که قدرت او با حکمتش آمیخته است .

به هر حال توجه به محتوای این آیه چنان آرامشی به انسان مؤ من می دهد که در برابر تمام حوادث مقاوم می شود از هیچ مشکلی نمی ترسد و از هیچ پیروزی مغرور

نمی گردد. <۱۱>

در آیه بعد به مساله ((توحید عبادت)) بر اساس توحید خالقیت و رازقیت اشاره کرده میفرماید:

((ای مردم نعمت خداوند را بر خودتان به یاد آورید)) (یا ایها الناس اذکروا نعمه الله علیکم).

درست فکر کنید: این همه مواهب و برکات ، و این همه امکانات حیاتی که در اختیار شما قرار گرفته و در آن غوطه ورید منشاء اصلی و سرچشمه آنها کیست ؟!

((آیا خالقی غیر از خدا، از آسمان و زمین به شما روزی می دهد؟)) (هل من خالق غیر الله یرزقکم من السماء و الارض).

چه کسی نور حیاتبخش آفتاب ، و قطرات زنده کننده باران ، و امواج روحپرور نسیم را از آسمان به سوی شما میفرستد؟ و چه کسی معادن و ذخائر زمین و مواد غذائی و انواع گیاهان و میوه ها و برکات دیگر را از این زمین برای شما خارج میکند؟

اکنون که میدانید سرچشمه همه این برکات اوست ، پس بدانید معبودی جز او وجود ندارد و عبادت و پرستش تنها شایسته ذات پاک اوست (لا اله الا هو).

((با اینحال چگونه از طریق حق به سوی باطل منحرف میشوید؟ و به

جای الله در برابر بتها سجده میکنید؟ (فانی توفکون).

((توفکون)) از ماده ((افک)) (بر وزن فکر) چنانکه قبلا نیز گفته ایم به هر چیزی گفته میشود که از حالت اصلیش دگرگون گردد، لذا به هر سخنی که از حق انحراف پیدا کند افک می گویند، و اینکه میبینیم به معنی دروغ و تهمت به کار میرود از همین نظر است ، منتهی بعضی معتقدند این کلمه بیانگر دروغ و تهمتهای بزرگ است

.

ملائکه در قرآن مجید

در قرآن مجید از ملائکه فراوان یاد شده است .

آیات زیادی از قرآن در باره صفات ، ویژگیها، ماموریتها و وظائف فرشتگان سخن می گوید، حتی قرآن ، ایمان به ملائکه را در ردیف ایمان به خدا و انبیاء و کتب آسمانی قرار داده است ، و این دلیل بر اهمیت بنیادی این مساله است : آمن الرسول بما انزل الیه من ربه و المومنون کل آمن بالله و ملائکته و کتبه و رسله : ((پیامبر اسلام به آنچه از سوی پروردگارش بر او نازل شده ایمان آورده ، و مومنان نیز به خدا و فرشتگان او و کتابها و رسولانش همگی ایمان دارند)) (بقره - ۲۸۵).

بدون شک وجود فرشتگان از امور غیبیهای است که برای اثبات آن با این صفات و ویژگیها راهی جز ادله نقلیه نیست ، و به حکم ایمان به غیب آنها را باید پذیرفت .

قرآن مجید رویهمرفته ویژگیهای آنها را چنین می شمرد:

۱ - فرشتگان موجوداتی عاقل و با شعورند و بندگان گرامی خدا هستند

(بل عباد مکرمون) (انبیاء ۲۶).

۲ - آنها سر بر فرمان خدا دارند و هرگز معصیت او نمیکنند (لا یسبقونه بالقول و هم بامره یعملون) (انبیاء ۲۷).

۳ - آنها وظائف مهم و بسیار متنوعی از سوی خداوند بر عهده دارند: گروهی حاملان عرشند (حاقه - ۱۷).

و گروهی مدبرات امرند (نازعات - ۵).

گروهی فرشتگان قبض ارواحند (اعراف - ۳۷).

و گروهی مراقبان اعمال بشرند (سوره انفطار - ۱۰ تا ۱۳).

گروهی حافظان انسان از خطرات و حوادثند (انعام - ۶۱).

و گروهی مامور عذاب و مجازات اقوام سرکشند (هود - ۷۷).

گروهی امدادگران الهی نسبت به مومنان

در جنگها هستند (احزاب - ۹).

و بالاخره گروهی مبلغان وحی و آورندگان کتب آسمانی برای انبیاء میباشند (نحل - ۲) که اگر بخواهیم یک یک از وظائف و ماموریتهای آنها را بر شمریم بحث به درازا میکشد.

۴ - آنها پیوسته مشغول تسبیح و تقدیس خداوند هستند، چنانکه در آیه ۵ سوره شوری میخوانیم : و الملائکه یسبحون بحمد ربهم و یستغفرون لمن فی الارض : فرشتگان تسبیح و حمد پروردگار خود را بجا می آورند و برای کسانی که در زمین هستند استغفار میکنند.

۵ - با این حال انسان به حسب استعداد تکامل از آنها برتر و والاتر است تا آنجا که همه فرشتگان بدون استثناء بخاطر آفرینش آدم به سجده افتادند و آدم معلم آنها گشت (آیات ۳۰ - ۳۴ سوره بقره).

۶ - آنها گاه به صورت انسان در می آیند، و بر انبیاء و حتی غیر انبیاء ظاهر میشوند، چنانکه در سوره مریم میخوانیم : فرشته بزرگ الهی به صورت

انسان موزون بر مریم ظاهر شد: فارسلنا الیها روحنا فتمثل لها بشرا سویا: (مریم - ۱۷).

در جای دیگر به صورت انسانهائی بر ابراهیم و بر لوط ظاهر شدند (هود - ۶۹ و ۷۷).

حتی از ذیل این آیات استفاده میشود که قوم لوط نیز آنها را در همان اشکال موزون انسانی دیدند (هود - ۷۸).

آیا ظهور در چهره انسان ، یک واقعیت عینی است ؟ یا به صورت تمثل و تصرف در قوه ادراک ؟ ظاهر آیات قرآن معنی اول است ، هر چند بعضی از مفسران بزرگ معنی دوم را برگزیده اند.

۷ - از روایات اسلامی استفاده میشود که تعداد آنها بقدری زیاد

است که بهیچوجه قابل مقایسه با انسان نیست ، چنانکه در روایتی از امام صادق (علیهالسلام) میخوانیم : هنگامی که از آن حضرت پرسیدند آیا عدد فرشتگان بیشترند یا انسانها؟ فرمود: سوگند به خدائی که جانم به دست او است فرشتگان خدا در آسمانها بیشترند از عدد ذرات خاکهای زمین ، و در آسمان جای پائی نیست مگر اینکه در آنجا فرشتهای تسبیح و تقدیس خدا میکند. <۱۲>

۸ - آنها نه غذا میخورند و نه آب مینوشند، و نه ازدواج دارند، چنانکه در حدیثی از امام صادق (علیهالسلام) میخوانیم : ان الملائکه لا یاکلون و لا یشربون و لا ینکحون و انما یعیشون بنسیم العرش : فرشتگان غذا نمیخورند و آب نمینوشند و ازدواج نمیکنند بلکه با نسیم عرش الهی زندهاند!. <۱۳>

۹ - آنها نه خواب دارند نه سستی و غفلت چنانکه علی (علیهالسلام) در حدیثی چنین .

می گوید: لیس فیهم فتره ، و لا عندهم غفله ، و لا فیهم معصیه ... لا یغشاهم نوم العیون و لا سهوا العقول ، و لا فتره الابدان ، لم یسکنوا الاصلاب و لم تضمهم الارحام : ((در آنها نه سستی است ، و نه غفلت ، و نه عصیان ... خواب بر آنها چیره نمیگردد و عقل آنها گرفتار سهو و نسیان نمی شود، بدن آنها به سستی نمی گراید، و در صلب پدران و رحم مادران قرار نمی گیرند. <۱۴>

۱۰ - آنها مقامات مختلف و مراتب متفاوت دارند، بعضی همیشه در رکوعند و بعضی همیشه در سجودند.

ما منا الا له مقام معلوم و انا لنحن الصافون و انا لنحن

المسبحون :

((هر یک از ما مقام معلومی دارد، ما همواره صف کشیده منتظر فرمان او هستیم و پیوسته تسبیح او میگوئیم)) (صافات ۱۶۴ - ۱۶۶).

امام صادق می گوید: و ان لله ملائکه رکعا الی یوم القیامه و ان لله ملائکه سجد الی یوم القیامه : خداوند فرشتگانی دارد که تا روز قیامت در رکوعند، و فرشتگانی دارد که تا قیامت در سجودند!. <۱۵>

برای آگاهی بیشتر از اوصاف ملائکه و اصناف آنها به کتاب ((السماء و العالم)) بحار الانوار، ((ابواب الملائکه)) (جلد ۵۹ صفحه ۱۴۴ تا ۳۲۶ مراجعه فرمائید، همچنین نهج البلاغه خطبه های اول و ۹۱ - خطبه اشباح - و ۱۰۹ و ۱۷۱).

آیا با این اوصاف که برای فرشتگان ذکر شد آنها موجوداتی مجردند یا مادی ؟!

بدون شک با این اوصاف نمیتوانند از این ماده کثیف عنصری باشند، ولی مانعی ندارد که از اجسام لطیفی آفریده شده باشند، اجسامی مافوق این ماده

معمولی که ما با آن آشنا هستیم .

اثبات ((تجرد مطلق)) برای فرشتگان حتی از زمان و مکان و اجزاء کار آسانی نیست ، و تحقیق از این مساله نیز فایده زیادی در بر ندارد، مهم آن است که ما فرشتگان را به اوصافی که قرآن و روایات مسلم اسلامی توصیف کرده بشناسیم و آنها را صنف عظیمی از موجودات والا و برجسته خداوند بدانیم ، بی آنکه مقامی جز مقام بندگی و عبودیت برای آنها قائل باشیم ، و آنها را شریک خداوند در خلقت یا عبادت بدانیم که این شرک و کفر محض است .

در بحث پیرامون فرشتگان ، به همین مقدار قناعت میکنیم ، و تفصیل

را به کتبی که بالخصوص در این زمینه نگاشته شده موکول مینمائیم .

در بسیاری از عبارات تورات از فرشتگان تعبیر به خدایان میکند که تعبیری است شرک آلود، و از نشانه های تحریف تورات کنونی است ، ولی قرآن مجید از این گونه تعبیرات پاك و منزه است ، چرا که برای آنها مقامی جز بندگی و عبادت و اجرای فرمانهای الهی قائل نشده است و حتی چنانکه گفتیم از آیات مختلف قرآن بر می آید که مقام انسان کامل از فرشتگان والاتر و بالاتر است . دنیا و شیطان شما را نفریبد!

در بخش دوم از آیات این سوره به دنبال سخنی که پیرامون توحید خالقیت و رازقیت بود، روی سخن را نخست به پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و بعد به عموم مردم کرده برنامه های عملی آنها را به دنبال برنامه های عقیدتی گذشته تشریح میکند:

نخست به پیغمبر درس استقامت در مسیر راهش میدهد که مهمترین درس برای او همین است ، میفرماید: اگر تو را تکذیب کنند غم مخور، این چیز تازه ای نیست ، پیامبران قبل از تو نیز مورد تکذیب قرار گرفتند (و ان یکذبوك فقد کذبت رسل من قبلك).

آنها نیز در این راه مقاومت کردند، تا رسالت خویش را ادا ننمودند از پای ننشستند تو نیز محکم بایست و ادای رسالت کن ، بقیه با خداست .

مهم اینست که همه کارها به سوی خدا باز میگردد، و او ناظر بر همه چیز و حساب کننده همه کارهاست (و الی الله ترجع الامور).

او هرگز زحمات تو را در این راه نادیده نمیگیرد، همانگونه که تکذیبهای

این مخالفان لجوج را بیکیفر نمیگذارد، اگر روز قیامتی در کار نبود جای نگرانی بود اما با توجه به آن دادگاه بزرگ و ثبت و ضبط همه اعمال مردم برای آن روز بزرگ دیگر چه جای نگرانی است ؟

سپس به بیان مهمترین برنامه انسانها پرداخته می گوید: ای مردم وعده خداوند حق است (ان وعد الله حق).

قیامت و حساب و کتاب و میزان و مجازات و کیفر و جنت و نار وعده هائی است تخلف ناپذیر از سوی خداوند قادر حکیم .

با توجه به این وعـده حق مبادا زندگی دنیا شـما را بفریبد، و مبادا شـیطان مغرور کننده شـما را فریب دهد و به عفو و کرم خدا مغرور سازد (فلا تغرنکم الحیوه الدنیا و لا یغرنکم بالله الغرور).

آری عوامل سـرگرم کننده ، و زرق و برقهای دلفریب این جهان میخواهد تمام قلب شما را پر کند، و از آن وعده بزرگ الهی غافل سازد.

شیاطین جن و انس با وسائل گوناگون فریبکاری به طور مداوم به وسوسه مشغولند، آنها نیز میخواهند تمام فکر شما را به خود متوجه سازنـد و از آن روز موعود بزرگی که در پیش داریـد منحرف سازنـد که اگر فریب و وسوسه های آنها موثر افتـد تمام زندگی شما تباه و آرزوی سعادتان نقش بر آب است ، مراقب آنها نیز باشید.

تکرار هشـدار به مردم که نه به وسوسه هـای شـیاطین مغرور شونـد و نه به دنیا، در واقع اشاره به این است که راه نفوذ گناه در انسان دو راه است :

۱ - مظاهر فریبنده دنیا، جاه و جلال و مال و مقام ، و انواع شهوات .

۲ -

مغرور شدن به عفو و کرم الهی ، و در اینجاست که شیطان از یکسو زرق و برق این جهان را در نظر انسان زینت میدهد و آن را متاعی نقد و پر جاذبه و دوست داشتنی و پر ارزش معرفی میکند.

و از سوی دیگری هر گاه انسان بخواهد با یاد قیامت و دادگاه عظیم پروردگار، خود را در برابر فریبندگی و جاذبه شدید دنیا کنترل کند او را به عفو الهی و وسعت رحمتش مغرور میسازد، و در نتیجه به گناه و طغیان دعوتش میکند. غافل از اینکه خداوند همانگونه که در موضع رحمت ((ارحم الراحمین)) است ، در موضع مجازات و کیفر ((اشد المعاقبین)) میباشد، رحمتش هرگز

تشویق به گناه نمیکند، همانگونه که غضبش نمیتواند سبب یاس گردد.

((غرور)) (بر وزن جسور) صیغه مبالغه و به معنی موجودی است فوق العاده فریبکار، و منظور از آن در اینجا ممکن است هر عامل فریبکاری باشد، همانگونه که ممکن است منظور خصوص شیطان باشد.

البته معنی دوم با آیه بعد مناسبتر است به خصوص اینکه کرارا در آیات قرآن ((فریب و غرور)) به شیطان نسبت داده شده است .

بعضی از مفسران در اینجا تحلیلی دارند که خلاصه اش چنین است :

افرادی که در برابر عوامل فریب قرار میگیرند سه گروهند: گروهی به قدری ناتوان و ضعیفند که به مختصر چیزی فریب میخورند.

گروهی که از اینها نیرومندترند تنها به وسیله زرق و برق دنیا فریفته نمیشوند بلکه اگر وسوسه گری نیرومند آنها را تحریک کند و مفاسد اعمالشان را در نظرشان سبک سازد فریب میخورند، و لذات زود گذر از یکسو، و وسوسه ها از سوی

دیگر، آنها را تشویق به انجام اعمال زشت میکند.

گروه سومی که از اینها هم نیرومندتر و پرمایه ترند نه خود مغرور میشوند و نه کسی میتواند آنها را بفریبد.

جمله لا تغرنکم الحیاه الـدنیا اشاره به گروه اول است ، و جمله و لا یغرنکم بالله الغرور اشاره به گروه دوم ، و اما گروه سوم در حقیقت داخل در عنوان ان عبادی لیس لک علیهم سلطان می باشند. <۱۶>

آیه بعد هشداری است به همه مومنان در ارتباط با مساله وسوسه های شیطان که در آیه قبل مطرح شده بود، می گوید: شیطان به طور مسلم دشمن شماست ، شما نیز او را دشمن خود بدانید (ان الشیطان لکم عدوا فاتخذوه عدوا).

عداوت او از نخستین روز آفرینش آدم شـروع شد، و هنگامی که بر اثر عدم تسـلیم در برابر فرمان خدا در مورد سـجده بر آدم مطرود درگاه پروردگار گردید، سوگند یاد کرد که برای همیشه کمر دشمنی نسبت به آدم و فرزندانش خواهم بست ، و حتی برای این کار تقاضای مهلت و طول عمر از خدا نمود!

او بر سـر گفته خود ایسـتاده ، و کوچکترین فرصت را برای اعمال عداوت و وارد کردن ضربه بر شما غنیمت میشمرد، آیا عقل اجازه میدهـد که شـما او را به دشـمنی نپذیرید و یک لحظه از او غافل بمانید؟ تا چه رسد به اینکه بخواهید خطوات شـیطان و گامهای او را پیروی کنیـد، یا اینکه او را به عنوان رفیق شـفیق و دوست ناصـح بپذیریـد؟ ((افتتخذونه و ذریته اولیاء من دونی و هم لکم عدو)) آیا او و فرزندانش را اولیای خود به جای من انتخاب

میکنید، در حالی که دشمن سر سخت شما هستند؟! (کهف - ۵۰).

به علاوه او دشمنی است که از هر طرف به شما هجوم میکند، چنانکه خودش می گوید: ثم لاتینهم من بین ایدیهم و من خلفهم و عن ایمانهم و عن شمائلهم من از هر سو به سراغ فرزندان آدم میروم ، از پیش رو، از پشت سر، از سمت راست و از سمت چپ (اعراف - ۱۷).

و به خصوص اینکه او در کمینگاهی است که او انسان را میبیند و انسان او را نمیبیند انه یراکم هو و قبیله من حیث لا ترونهم شیطان و دار و دستهاش شما را میبیند از آنجا که شما آنها را نمیبینید (اعراف - ۲۷).

البته این مانع از قدرت شما بر دفاع از خویشتن در برابر وسوسه های او نیست . تعبیر جالبی در توصیه های پروردگار به موسی بن عمران آمده ، چنانکه امیر مومنان علی (علیهالسلام) نقل میکند که خداوند به موسی فرمود: چهار سفارش به تو دارم در حفظ آنها بکوش :

اولاهن ما دمت لا تری ذنوبک تغفر فلا تشتغل بعیوب غیرک !

و الثانیه ما دمت لا تری کنوزی قد نفدت فلا تهتم بسبب رزقک !

و الثالثه ما دمت لا تری زوال ملکی فلا ترج احدا غیری !

و الرابعه ما دمت لا تری الشیطان میتا فلا تامن مکره !

نخست اینکه : مادام که گناهان خود را بخشوده نمیبینی به عیوب دیگران مپرداز.

دوم - مادام که گنجهای من را پایان یافته نمیبینی برای روزیت غمناک مباش .

سوم - مادام که حکومت مرا زائل نمیبینی به دیگری جز من امید مبند.

چهارم - مادامی که شیطان را

مرده نمیبینی از مکر و فریب و نقشه های او ایمن مباش !. <۱۷>

به هر حال عـداوت شـیطان نسـبت به بنی آدم مطلبی است که در آیات فراوانی از قرآن به آن اشاره شده است و حتی مکرر بر مکرر به عنوان عدو مبین (دشمن آشکار) از او یاد کرده . <۱۸>

از چنین دشمنی همیشه باید برحذر بود.

در دنباله آیه برای تاکید بیشتر میافزاید: او فقط حزبش را برای این دعوت میکند که اهل آتش سوزان جهنم باشـند (انما یدعوا حزبه لیکونوا من اصحاب السعیر).

((حزب)) در اصل به معنی جماعت و گروهی است که دارای تشـکل و شدت عمل باشند، ولی معمولا به هر گروه و جمعیتی که پیروی از برنامه و هدف خاصی میکنند اطلاق میشود.

منظور از ((حزب شـیطان)) پیروان او و کسـانی که در خط او هسـتند میباشـد. البته شـیطان نمیتوانـد همه کس را عضو رسـمی حزب خویش قرار دهـد، و آنهـا را به سوی جهنم دعوت کنـد، نفرات حزب او کسانی هسـتند که در آیات دیگر قرآن از آنها یاد شده ، و دارای نشانه های زیرند:

کسـانی که طوق بنـدگی و ولایت او را بر گردن نهاده انـد (انما سـلطانه علی الـذین یتولونه) سـلطه او تنها بر کسانی است که ولایت او را پذیرفته اند (نحل - ۱۰۰).

((آنهـا که شـیطان بر آنان چیره شـده به گونه ای که خـدا را از یاد آنها برده ، آنان حزب شـیطانند، و حزب شـیطان زیانکاران واقعی هسـتند)) اسـتحوذ علیهم الشـیطان فانسـیهم ذکر الله اولئک حزب الشـیطان الا ان حزب الشیطان هم الخاسرون (مجادله - ۱۸).

جالب اینکه در سه مورد

از آیات قرآن سخن از حزب الله به میان آمده ، و در سه مورد از حزب شیطان تا چه کسانی در این حزب نامنویسی کنند، و چه کسانی عضو آن حزب باشند؟

ولی به هر حال طبیعی است که شیطان حزب خود را به کجا دعوت میکند به آلودگی و گناه ، به پلیدیهای شهوات ، به شرک و طغیان و ستم و سرانجام به آتش جهنم . <۱۹>

شرح بیشتر پیرامون ویژگیهای ((حزب الله)) و ((حزب الشیطان)) را به خواسته خدا در ذیل آیه ۲۲ سوره مجادله خواهیم گفت .

در آخرین آیه مورد بحث سرانجام کار حزب الله و عاقبت دردناک حزب

شیطان را اینچنین بیان میکند: کسانی که کافر شدند عذاب دردناك از آن آنهاست ، و کسانی که ایمان آوردند و عمل صالح انجام دادند مغفرت و پاداش بزرگ دارند (الذین کفروا لهم عذاب شدید و الذین آمنوا و عملوا الصالحات لهم مغفره و اجر کبیر).

قابل توجه اینکه در آیه فوق در مورد استحقاق عذاب تنها به مساله کفر قناعت میکند ولی در مساله مغفرت و اجر کبیر ایمان را کافی نمیشمرد، بلکه عمل صالح را نیز بر آن میافزاید، چرا که کفر به تنهائی مایه خلود در عذاب است ، ولی ایمان بدون عمل مایه نجات نخواهد بود، بلکه ایمان و عمل از یک نظر متلازم و قرین یکدیگرند. <۲۰>

در پایان آیه فوق ، اول سخن از مغفرت است سپس از اجر کبیر چرا که مغفرت در حقیقت مومنان را ابتدا شستشو میدهد سپس آماده پذیرش اجر کبیر میکند، و به اصطلاح اولی تخلیه است دومی تحلیه .

گفتار و کردار پاک و صالح به سوی خدا می رود!

از آنجا که در آیات گذشته مردم به دو گروه تقسیم شدند گروهی مومن و گروهی کافر یا گروهی حزب الله و دشمن شیطان و گروهی پیروان و حزب او نخستین آیه مورد بحث یکی از ویژگیهای مهم این دو گروه را که در واقع سرچشمه سایر برنامه های آنها است بیان کرده ، می گوید: آیا کسی که زشتی عملش در نظر او زینت داده شده ، و آن را زیبا میبیند، همانند کسی است که واقعیات را آنگونه که هست زشت و زیبا درک میکند؟ (ا فمن زین له سوء عمله فرآه حسنا).

در حقیقت این مساله کلید همه بدبختیهای اقوام گمراه و لجوج است که اعمال زشتشان به خاطر هماهنگ بودن با شهوات و قلبهای سیاهشان در نظرشان زیباست .

بدیهی است چنین کسی نه موعظه ای را پذیرا میشود، نه آمادگی برای شنیدن انتقاد دارد، و نه هرگز حاضر است مسیر خود را تغییر دهد.

نه پیرامون اعمال خویش به تجزیه و تحلیل میپردازد، و نه از عواقب آن بیمناک است .

و از آن بالاتر هنگامی که سخن از زشتی و زیبائی به میان آید، مرجع ضمیر را در زیبائیها خودشان میدانند و در زشتیها مومنان راستین را! وای بسا کفار لجوج هنگامی که آیات گذشته را در باره حزب شیطان و سرنوشت دردناکشان شنیدند آن را بر مومنان راستین تطبیق کردند و خود را مصداق حزب الله شمردند!

و این مصیبت و فاجعه ای است بسیار بزرگ .

اما چه کسی اعمال سوء بدکاران را در نظرشان جلوه میدهد؟ خداوند؟ یا هوای نفس ؟ و

یا شیطان ؟

بدون شک عامل اصلی هوای نفس و شیطان است ، اما چون خدا این اثر را در اعمال آنها آفریده میتوان آن را به خدا نسبت داد، زیرا انسانها هنگامی که گناهی را مرتکب میشوند در آغاز که فطرتشان پاک و وجدانشان بیدار و عقلشان واقع بین است از عمل خود ناراحت میشوند، اما هر قدر آن را تکرار میکنند از ناراحتی آنها کاسته می شود.

تدریجا به مرحله بی تفاوتی میرسند، و اگر باز هم تکرار کنند زشتیها در نظرشان زیبا میشود، تا آنجا که آن را از افتخارات و فضائل خویش میپندارند در حالی که در منجلاب بدبختی غوطه ور شده اند.

جالب اینکه قرآن به هنگامی که این سوال را مطرح میکند آیا کسی که زشتی عملش در نظرش تزیین شده و آن را زیبا میبیند ... نقطه مقابل آن را صریحا ذکر نمیکند، گوئی میخواهد به شنونده مجال وسیعی بدهد که امور مختلفی را که میتواند نقطه مقابل باشد در نظر خویش مجسم کند و بیشتر و بیشتر بفهمد گوئی میخواهد بگوید آیا چنین کسی همانند افراد واقع بین است ؟!...

آیا چنین کسی همانند پاکدلانی است که همیشه به محاسبه نفس خویش مشغولند...

آیا چنین کسی امید نجات برای او هست . <۲۱>

سپس قرآن به بیان علت تفاوت این دو گروه پرداخته می افزاید ((خداوند هر کس را بخواهد گمراه میکند و هر کس را بخواهد هدایت می نماید)).

(فان الله یضل من یشاء و یهدی من یشاء).

اگر گروه اول اعمال زشتشان در نظرشان تزیینی شده این نتیجه اضلال الهی است ، اوست که این خاصیت را در تکرار اعمال

زشت قرار داده که نفس انسان به آن خو میگیرد و عادت میکند و همرنگ و هماهنگ آن می شود.

و اوست که به مومنان پاکدل چشمانی نافذ و بینا، و گوشهائی شنوا برای درک حقایق آنچنانکه هست می بخشد.

روشن است این مشیت الهی توام با حکمت اوست و به هر کس آنچه لایق هست آن میدهد.

لذا در پایان آیه میفرماید مبادا بر اثر شدت تاسف و حسرت بر وضع آنها جان خود را از دست دهی (فلا تذهب نفسک علیهم حسرات).

این تعبیر همانند تعبیری است که در آیه ۳ سوره شعراء آمده است ، لعلک باخع نفسک الا یکونوا مومنین گوئی میخواهی جان خود را از دست دهی که ایمان نمی آورند. <۲۲>

تعبیر به ((حسرات)) که به اصطلاح ((مفعول لاجله)) برای جمله قبل

است ، اشاره به این است که نه تنها یک حسرت بر آنها می خوری بلکه حسرتها بر آنها داری .

حسرت از دست دادن نعمت هدایت ، حسرت ضایع کردن گوهر انسانیت ، حسرت از دست دادن حس تشخیص تا آنجا که زشت را زیبا میبینند، و بالاخره حسرت گرفتار شدن در آتش قهر و غضب پروردگار! اما چرا حسرت نخور برای اینکه خداوند از اعمال آنها آگاه است و آنچه را شایسته آنند به آنها همان میدهد (ان الله علیم بما یصنعون).

از لحن آیه دلسوزی فوق العاده پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) نسبت به گمراهان و منحرفان کاملا هویداست و چنین است حال یک رهبر الهی راستین که از عدم پذیرش مردم نسبت به حق و تسلیم در برابر باطل و پشت

پا زدن به تمام وسائل سعادت آنچنان رنج میبرد که گوئی میخواهد قالب تهی کند.

در آیه بعد با توجه به بحثهائی که قبلا پیرامون هدایت و ضلالت و ایمان و کفر گذشت به بیان کوتاه و روشنی پیرامون مبداء و معاد می پردازد و اثبات مبداء را با اثبات معاد در یک دلیل جالب قرین کرده ، میفرماید: خداوند همان کسی است که بادها را فرستاد تا ابرهائی را به حرکت در آورند (و الله الذی ارسل الریاح فتثیر سحابا). <۲۳>

((سپس ما این ابرها را به سوی سرزمین مرده و خشکی می رانیم)) (فسقناه الی بلد میت).

((و به وسیله آن زمین را بعد از مردنش زنده می کنیم)) (فاحیینا به الارض بعد موتها).

((آری زنده شدن مردگان بعد از مرگ نیز همین گونه است))! (کذلک النشور).

نظام حساب شده ای که بر حرکت بادها، و سپس حرکت ابرها، و بعد از آن نزول قطره های حیاتبخش باران ، و به دنبال آن زنده شدن زمینهای مرده حاکم است ، خود بهترین دلیل و خود بهترین گواه بر این حقیقت است که دست قدرت حکیمی در پشت این دستگاه قرار دارد و آن را تدبیر میکند.

نخست به بادهای گرم و داغ دستور میدهد از مناطق استوائی به سوی مناطق سرد حرکت کنند و در مسیر خود آب دریاها را بخار کرده به آسمان فرستند، سپس به جریانهای منظم سرد قطبی که دائما در جهت مخالف جریان اول حرکت میکنند دستور میدهد بخارات حاصله را جمع آوری کرده و ابرها را تشکیل دهند.

باز به همان بادها دستور میدهد ابرها را بر دوش خود حمل

کنند و به سوی بیابانهای مرده گسیل دارند، تا قطرات زنده کننده باران از آنها سرازیر گردد.

سپس به شرائط خاص زمین و بذرهای گیاهانی که در آن افشانده شده فرمان پذیرش آب و نمو و رویش میدهد، و از موجودی ظاهرا پست و بی ارزش موجوداتی زنده و بسیار متنوع و زیبا، خرم و سرسبز، مفید و پر بار به وجود می آورد که هم دلیلی است بر قدرت او، و هم گواهی است بر حکمت او، و هم نشانه ای است از رستاخیز بزرگ !

در حقیقت آیه فوق از چند جهت دعوت به توحید میکند: از نظر برهان نظم ، و از نظر برهان حرکت که هر موجود متحرکی محرکی

میخواهد، و از نظر بیان نعمتها که از جهت فطری انگیزه ای است برای شکر منعم .

و از جهاتی نیز دلیل بر مساله معاد است : از نظر سیر تکاملی موجودات ، و از نظر پدیدار شدن چهره حیات از زمین مرده ، یعنی ای انسان صحنه معاد در فصول هر سال در برابر چشم تو و در زیر پای تو است .

توجه به این نکته نیز لازم است که جمله ((فتثیر)) از ماده ((اثاره)) به معنی منتشر ساختن و پراکندن است ، و در اینجا اشاره به تولید ابرها بر اثر وزش بادها بر صفحه اوقیانوسها میکند، زیرا مساله حرکت ابرها در جمله بعد (فسقناه الی بلد میت) آمده است .

جالب اینکه در حدیثی از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) چنین میخوانیم : یکی از اصحاب عرض کرد یا رسول الله کیف یحیی الله الموتی و ما

آیه ذلک فی خلقه ؟: ای رسول خدا! چگونه پروردگار مردگان را زنده میکند و نشانه و نمونه آن در جهان خلقت چیست ؟!

پیغمبر فرمود: اما مررت بوادی اهلک ممخلا- ثم مررت به یهتز خضرا؟ آیا از سرزمین قبیله ات گذر نکرده ای در حالی که خشک و مرده بوده ، و سپس از آنجا عبور کنی در حالی که از خرمی و سرسبزی گوئی به حرکت در آمده ؟

قلت : نعم ! یا رسول الله : گفتم آری ای پیامبر.

قال : فکذلک یحیی الله الموتی و تلک آیته فی خلقه : ((فرمود اینگونه خداوند مردگان را زنده میکند و این نمونه و نشانه او در آفرینش است)). <۲۴>

در جلد ۱۶ تفسیر نمونه ذیل آیه ۴۸ سوره روم بحث دیگری در این زمینه داشته ایم .

به دنبال این بحث توحیدی به اشتباه بزرگ مشرکان که عزت خویش را از بتها میخواستند، و ایمان آوردن به پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) را مایه پراکندگی مردم از دور خود می دیدند و می گفتند: ((ان نتبع الهدی معک نتخطف من ارضنا)) اگر هدایت را با تو پذیرا شویم دشمنان نیرومند ما را از این سرزمین می ربایند (قصص - ۵۷).

اشاره کرده می فرماید: ((کسانی که عزت میخواهند از خدا بطلبند چرا که تمام عزت از آن خداست)) (من کان یرید العزه فلله العزه جمیعا).

((عزت)) به گفته ((راغب)) در ((مفردات)) در اصل آن حالتی است که انسان را مقاوم و شکست ناپذیر می سازد، به زمینهای صلب و محکم نیز به همین جهت عزاز (بر وزن اساس

) می گویند.

از آنجا که تنها ذات پاک اوست که شکست ناپذیر است ، و گر نه همه مخلوقات به حکم محدودیتشان قابل شکستند، لذا تمام عزت از آن اوست ، و هر کس عزتی کسب میکند از برکت دریای بی انتهای اوست .

در حدیثی از انس نقل شده که پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمود: ان ربکم یقول کل یوم انا العزیز، فمن اراد عز الدارین فلیطع العزیز!: پروردگار شما همه روز می گوید: منم عزیز و هر کس عزت دو جهان خواهد باید اطاعت عزیز کند!.

در حقیقت انسان آگاه باید آب را از سرچشمه بگیرد، که آب زلال و فراوان آنجاست ، نه از ظروف کوچک و مختصری که هم محدود است و هم آلوده ، و در دست این و آن می باشد.

در حالات امام حسن بن علی (علیهماالسلام) میخوانیم که در ساعات آخر عمرش هنگامی که یکی از یاران به نام جناده بن ابی سفیان از او اندرز خواست نصایح ارزنده و موثری برای او بیان فرمود که از جمله این بود: و اذا اردت عزا بلا عشیره و هیبه

بلا سلطان فاخرج من ذل معصیه الله الی عز طاعه الله : ((هر گاه بخواهی بدون داشتن قبیله ((عزیز)) باشی و بدون قدرت حکومت ، هیبت داشته باشی ، از سایه ذلت معصیت خدا بدر آی و در پناه عزت اطاعت او قرار گیر!. <۲۵>

و اگر می بینیم در بعضی از آیات قرآن عزت را علاوه بر خداوند، برای پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و مومنان قرار میدهد ((و لله العزه و

لرسوله و للمومنین)) (منافقون - ۸).

به خاطر آنست که آنها نیز از پرتو عزت پروردگار کسب عزت کرده اند، و در مسیر طاعت او گام بر میدارند.

سپس راه وصول به ((عزت)) را چنین تشریح میکند: ((سخنان پاکیزه به سوی او صعود می کند)) (الیه یصعد الکلم الطیب).

((و عمل صالح را او بالا می برد)) (و العمل الصالح یرفعه).

((الکلم الطیب)) به معنی سخنان پاکیزه است ، و پاکیزگی سخن به پاکیزگی محتوای آن است ، و پاکیزگی محتوا به خاطر مفاهیمی است که بر واقعیتهای عینی پاک و درخشان تطبیق میکند، و چه واقعیتی بالاتر از ذات پاک خدا، و آئین حق و عدالت او، و نیکان و پاکانی که در راه نشر آن گام بر میدارند؟

لذا ((الکلم الطیب)) را به اعتقادات صحیح نسبت به مبدء و معاد و آئین خداوند تفسیر کرده اند.

آری یک چنین عقیده پاکی است که به سوی خدا اوج میگیرد، و دارنده اش را نیز پرواز میدهد، تا در جوار قرب حق قرار گیرد، و غرق در عزت خداوند عزیز شود.

مسلما از این ریشه پاک شاخه هائی میروید که میوه آن عمل صالح است ، هر کار شایسته و مفید و سازنده ، چه دعوت به سوی حق باشد، چه حمایت از مظلوم ،

چه مبارزه با ظالم و ستمگر، چه خودسازی و عبادت ، چه آموزش و پرورش ، و خلاصه هر چیز که در این مفهوم وسیع و گسترده داخل است اگر برای خدا و به خاطر رضای او انجام شود آن هم اوج میگیرد و به آسمان لطف پروردگار عروج میکند، و مایه

معراج و تکامل صاحب آن ، و برخورداری از عزت حق می شود.

این همـان چیزی است که در سوره ابراهیم آیه ۲۴ به آن اشاره شده الم تر کیف ضـرب الله مثلا کلمه طیبه کشـجره طیبه اصلها ثـابت و فرعهـا فی السـماء توتی اکلهـا کـل حین باذن ربها: آیا ندیـدی خداونـد چگونه برای سـخن پاکیزه ، مثالی زده است ؟ همانند درختی پاک که ریشه آن ثابت و برقرار، و شاخه

آن در آسمان افراشته ، هر زمان میوه های خود را به اذن پروردگارش به مشتاقان می دهد.

از آنچه گفتیم روشن میشود اینکه بعضـی از مفسران کلمه طیبه را به لا اله الا الله ، و بعضی دیگر به سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر، و بعضـی بعد از توحید محمد، رسول الله ، و علی ولی الله و خلیفه رسوله ، تفسـیر کرده اند، و یا در بعضی از روایـات الکلم الطیب و العمـل الصالـح به ولایت اهل بیت (علیهمالسـلام) یاماننـد آن تفسیر شـده است ، همه از قبیل بیان مصـداقهای روشن برای آن مفهوم وسـیع و گسترده است ، و محـدودیتی در مفهوم آن ایجاد نمی کنـد، چرا که هر سـخنی که محتوای پاک و عالی داشته باشد همه در این عنوان جمع است .

به هر حال همان خداوندی که به مقتضای آیه گذشـته زمین مرده را با قطره های حیاتبخش باران زنده میکند، ((کلام طیب)) و ((عمل صالح)) را نیز پرورش میدهد، و به جوار قرب و رحمت خود می رساند.

سپس به نقطه مقابل آن پرداخته ، می گوید: ((کسانی که

نقشه سوء میکشند عذاب شدیدی برای آنهاست)) (و الذین یمکرون السیئات لهم عذاب شدید).

((و تلاش و کوشش آلوده و ناپاک و فاسدشان نابود می گردد و به جائی نمی رسد)) (و مکر اولئک هو یبور).

گرچه این فاسدان مفسد چنین می پندارند که با ظلم و ستم و دروغ و تقلب می توانند عزتی برای خود کسب کنند، و مال و ثروت و قدرتی ، اما در پایان کار هم عذاب الهی را برای خود فراهم ساخته اند و هم تلاشهای آنها بر باد می رود.

کسانی بودند که به گفته قرآن ((خدایان ساختگی را مایه عزت خود می پنداشتند)) ((و اتخذوا من دون الله اله لیکونوا لهم عزا)) (مریم - ۸۱).

و منافقانی بودند که خود را عزیز، و مؤ منان را ذلیل فکر می کردند، و ((می گفتند اگر به مدینه باز گردیم ، عزیزان ، ذلیلان را بیرون خواهند کرد))! ((یقولون لئن رجعنا الی المدینه لیخرجن الاعز منها الاذل)) (منافقون - ۸).

افراد دیگری بودند که قرب فراعنه را مایه عزت خویش تصور می کردند، یا از گناه و ظلم و ستم آبرو می طلبیدند اما همگی سقوط کردند، و تنها ایمان و عمل صالح است که به سوی خداوند عزیز بالا می رود!

((مکر)) گرچه در لغت به معنی هر گونه چاره اندیشی است ، اما در مواردی به معنی چاره اندیشهای تواءم با فساد به کار می رود که آیه مورد بحث از آنهاست .

((سیئات)) در آیه فوق همه زشتیها و بدیها را اعم از بدیهای عقیدتی یا عملی شامل می شود و اینکه بعضی آن را تفسیر به توطئه های مشرکان

براى کشتن یا تبعید کردن پیامبر اسلام (صلى الله علیه و آله و سلم) از مکه تفسیر کرده اند در واقع یکى از مصادیق آن را بیان کرده اند نه تمام مفهوم آن را.

جمله ((یبور)) از ماده ((بوار)) و ((بوران)) در اصل به معنى کسادى مفرط است ، و از آنجا که اینچنین کسادى مایه نابودى است این کلمه به معنى هلاک و نابودى به کار مى رود، ضرب المثل معرفى است : ((کسد حتى فسد)): ((آنقدر کساد شد که فاسد گردید))!

۱ - تمام ((عزت)) از آن خدا است !

حقیقت عزت چیست ؟ آیا چیزى جز رسیدن به مرحله شکست ناپذیرى مى باشد،؟ اگر چنین است عزت را در کجا باید جستجو کرد و چه چیز مى تواند به انسان عزت دهد؟

در یک تحلیل روشن به اینجا مى رسیم که حقیقت عزت در درجه نخست قدرتى است که در دل و جان انسان ظاهر مى شود، و او را از خضوع و تسلیم و سازش در برابر طاغیان و یاغیان باز مى دارد.

قدرتى که با داشتن آن هرگز اسیر شهوات نمى شود، و در برابر هوا و هوس سر فرود نمى آورد.

قدرتى که او را به مرحله نفوذناپذیرى در برابر ((زر)) و ((زور)) ارتقا مى دهد.

آیا این قدرت جز از ایمان به خدا، یعنى ارتباط با منبع اصلى قدرت و عزت سرچشمه مى گیرد؟

این در مرحله فکر و عقیده و روح و جان ، و اما در مرحله عمل عزت از اعمالى سرچشمه مى گیرد که داراى ریشه صحیح و برنامه و روش حساب شده باشد و به تعبیر دیگر آن

را در عمل صالح می توان خلاصه کرد، این دو است که به انسان سر بلندی و عظمت می دهد و به او عزت و شکست ناپذیری می بخشد.

((ساحران دنیاپرست)) معاصر فرعون ، نیرنگهای خود را به نام و به عزت او آغاز کردند و قالوا بعزه فرعون انا لنحن الغالبون : ((گفتند به عزت فرعون سوگند که ما پیروز خواهیم شد)) (شعراء - ۴۴).

اما به زودی از عصای چوپانی موسی (علیه السلام) شکست خوردند، ولی همانها

هنگامی که از زیر پرچم مذلت بار فرعون بیرون آمدند، و در سایه توحید قرار گرفتند و ایمان آوردند، چنان نیرومند و شکست ناپذیر شدند که سخت ترین تهدیدهای فرعون در آنها مؤ ثر نیفتاد، دست و پا و حتی جان خویش را عاشقانه در راه خدا دادند و شربت شهادت نوشیدند، و با این عمل نشان دادند که در برابر زر و زور تسلیم نمی شوند و شکست ناپذیرند و تاریخ پر افتخار آنها امروز برای ما یک دنیا درس آموزنده است .

۲ - فرق میان ((کلام طیب)) و ((عمل صالح))

ممکن است سؤ ال شود که چرا آیه فوق در مورد کلام طیب می گوید: خودش به سوی پروردگار اوج می گیرد، اما در مورد عمل صالح می گوید: خدا آن را بالا می برد؟

این سؤ ال را چنین می توان پاسخ گفت : کلام طیب همانگونه که گفتیم اشاره به ایمان و اعتقاد پاک است و آن عین اوج گرفتن به سوی خداست که حقیقت ایمان چیزی جز این نیست ، ولی عمل صالح را او پذیرا می شود و قبول می

کند و اجر مضاعف می دهد و بقاء و دوام می بخشد و اوج می دهد (دقت کنید). دریای آب شیرین و شور یکسان نیستند!

با توجه به اینکه در آیات گذشته سخن از مساءله توحید و معاد و صفات خدا در میان بود، در آیات مورد بحث نیز بخش دیگری از آیات انفسی و آفاقی را که دلیل بر قدرت خدا از یکسو، و علم او از سوی دیگر، و مساله امکان معاد از سوی سوم است شرح می دهد:

نخست به آفرینش انسان در مراحل مختلف اشاره کرده می گوید: ((خداوند شما را از خاک آفرید)) (و الله خلقکم من تراب).

((سپس از نطفه)) (ثم من نطفه).

((بعد از آن شما را به صورت همسران یکدیگر در آورد)) (ثم جعلکم ازواجا).

این سه مرحله از مراحل آفرینش انسان است خاک ، و نطفه ، و مرحله زوجیت .

مسلم است که انسان از خاک است هم از این نظر که جد انسانها، آدم از خاک آفریده شده ، و هم از این نظر که تمام موادی که جسم انسان را تشکیل می دهد و یا انسان از آن تغذیه می کند، و یا نطفه او از آن منعقد می شود همه سرانجام به موادی که در خاکها نهفته است منتهی می شود.

بعضی احتمال داده اند که آفرینش از خاک تنها اشاره به آفرینش نخستین است ، اما آفرینش از نطفه اشاره به مراحل بعد است که اولی مرحله خلقت اجمالی انسانهاست (چرا که وجود همه در وجود آدم خلاصه شده بود) و دومی مرحله تفضیلی است که آنها را از یکدیگر جدا می سازد.

و به هر

حال مرحله ((زوجیت)) مرحله تـداوم نسل انسان و تکثیر مثل او است ، و اینکه بعضـی احتمال داده اند ((ازواج)) در اینجا به معنی ((اصناف)) و یا ((روح و جسم)) و مانند آن است بسیار بعید به نظر می رسد.

سپس وارد چهـارمین و پنجمین مرحله حیـات انسـان شـده ، موضوع بـارداری مـادران و وضع حمـل آنها را پیش کشـیده ، می گویـد: ((هیچ جنس مادهای باردار نمی شود و وضع حمل نمی کند مگر به علم پروردگار)) (و ما تحمل من انثی و لا تضع الا بعلمه).

آری مسـاءله ((بـارداری)) و تحولاـت و دگر گونیهـای بسـیار عجیب و پیچیـده جنین ، سـپس رسـیدن به مرحله وضع حمـل و دگر گونیهـای شـگفت انگیزی که در آن لحظه حساس و بحرانی به مادران از یکسو، و به جنین از سوی دیگر دست می دهـد، به قـدری ظریف و دقیق است که جز به اتکای علم بی پایان خداونـد امکان پـذیر نیست که اگر نظام حاکم بر آن سـر سوزنی اختلال یابد برنامه حمل یا وضع حمل دچار آشفتگی و یا اختلال می گردد، و به فساد و تباهی می کشد.

این پنج مرحله از زندگی انسان هر یک از دیگری عجیبتر و شگفت آورتر است .

خاک بیجان و مرده کجا و انسان زنده عاقل و هوشیار و پر ابتکار کجا؟!

نطفه بی ارزش که از چنـد قطره آب متعفن تشـکیل شـده کجا و انسانی رشـید و زیبا و مجهز به حواس مختلف و دسـتگاههای گوناگون کجا؟!. <۲۶>

از این مرحله که بگذریم مساءله تقسیم نوع انسان به دو جنس ((مذکر)) و ((مؤ نث)) با

تفاوتهای فراوان در جسم و جان ، و مسائل فیزیولوژیکی به میان می آید که از همان آغاز انعقاد نطفه ، راه خود را از یکدیگر جدا کرده و هر کدام

به سوی رسالتی که بر عهده آنان گذارده شده پیش می روند و تکامل می یابند.

بعد مساءله رسالت در مادر قبول و تحمل این بار و حفظ و تغذیه و پرورش آن پیش می آید که قرنها است افکار دانشمندان بزرگ را به خود جلب کرده و معترفند که از عجیبترین مسائل عالم هستی است .

آخرین مرحله در این قسمت که مرحله تولد است یک مرحله انقلابی و کاملا بحرانی است که با عجائب بسیاری همراه است :

چه عواملی به جنین دستور خارج شدن از شکم مادر می دهد؟

چگونه هماهنگی کامل در میان این فرمان و آماده شدن اندام مادر برای اجرای آن برقرار می شود؟

چگونه جنین می تواند وضعی را که نه ماه با آن عادت کرده ، درست در یک لحظه به کلی تغییر دهد، رابطه خود را با مادر قطع کند، از هوای آزاد استفاده نمایند، مجرای غذای او از طریق بند ناف ناگهان بسته شود، و مجرای جدید یعنی دهان به کار افتد، محیط ظلمانی شکم مادر را رها ساخته در میان نور و روشنائی غوطه ور گردد، و در برابر همه این دگرگونیها مقاومت کند و خود را فورا تطبیق دهد؟!

آیا اینها بهترین نشانه قدرت و علم بی پایان خداوند نیست ؟ و آیا ماده بی شعور و طبیعت بی هدف با استفاده از ((تصادفهای کور)) امکان تنظیم یک حلقه کوچک از هزاران حلقه زنجیر خلقت را دارد؟ زهی بی

انصافی که انسانی در باره خلقت خود اینچنین احتمال موهومی را پذیرا شود!

بعد به مرحله ((ششم)) و ((هفتم)) این برنامه شگرف در حلقه دیگر پرداخته و به مراحل مختلف عمر و فزونی و کاستی آن بر اثر عوامل مختلف اشاره کرده ، می گوید:

((هیچ انسانی عمر طولانی نمی کند، و هیچ کس از عمرش کاسته نمی گردد

مگر اینکه در کتاب علم خداوند ثبت است)) و از قوانین و برنامه هائی تبعیت می کند که حاکم بر آنها علم و قدرت اوست (و ما یعمر من معمر و لا ینقص من عمره الا فی کتاب) <۲۷>

چه عواملی در ادامه حیات انسان مؤ ثر است ؟ چه عواملی با ادامه حیات او می جنگد؟ و خلاصه چه عواملی باید دست به دست هم بدهد تا انسان بتواند یکصد سال یا کمتر و بیشتر به حیات خود ادامه دهد؟ و سرانجام چه عواملی موجب تفاوت عمر انسانها می گردد؟

همه اینها نیز محاسبات دقیق و پیچیده ای دارد که جز خداوند از آن آگاه نیست ، و آنچه ما امروز در این زمینه ها می دانیم در برابر آنچه نمی دانیم بسیار کم و بی ارزش است .

((معمر)) از ماده ((عمر)) در اصل از ((عمارت)) به معنی آبادی گرفته شده است ، و اینکه به مدت حیات انسان ((عمر)) گفته می شود به خاطر آنست که آبادی و عمارت بدن او در این مدت است .

واژه ((معمر)) به معنی کسی است که عمر طولانی دارد.

و سرانجام آیه را با این جمله پایان می دهد: ((همه اینها بر خداوند آسان است)) (ان ذلک

علی الله یسیر).

آفرینش این موجود عجیب از خاک و آغاز خلقت یک انسان کامل از آب نطفه و همچنین مسائل مربوط به جنسیت ، و زوجیت ، و بارداری ، و وضع حمل ، و افزایش و کاستی عمر، چه از نظر قدرت ، و چه از نظر علم و محاسبه همه برای او سهل و ساده است ، و اینها گوشه ای از آیات انفسی هستند که از یکسو ما را به مبدء عالم هستی مربوط و آشنا می کنند و از سوی دیگر دلائل زنده ای بر مساله امکان

معاد محسوب می شوند.

آیا کسی که قادر بر آفرینش نخستین از ((خاک)) و ((نطفه)) بود قادر بر تجدید حیات انسانها نیست ؟

و آیا کسی که از تمام ریزه کاریهای مربوط به این قوانین با خبر است در نگهداری حساب اعمال بندگان برای صحنه معاد مشکلی دارد؟!

در آیه بعد به بخش دیگری از آیات آفاقی که نشانه های عظمت و قدرت اویند در مورد آفرینش دریاها و برکات و فوائد آنها اشاره کرده می فرماید: ((دو دریا یکسان نیستند، این یکی گوارا و شیرین و برای نوشیدن خوشگوار است ، و آن دیگر شور و تلخ)) (و ما یستوی البحران هذا عذب فرات سائغ شرابه و هذا ملح اجاج). <۲۸>

با آنکه هر دو روز نخست به صورت قطرات باران شیرین و گوارا از آسمان بر زمین نازل شده اند، و هر دو از یک ریشه مشتقند، اما در دو چهره کاملا مختلف با فوائد متفاوت ظاهر گشته اند.

و عجیب اینکه ((از هر دو گوشت تازه می خورید)) (و من کل تاکلون

لحما طريا).

((و از هر دو وسائل زينتى براى پوشيدن استخراج مى كنيد)) (و تستخرجون حليه تلبسونها).

به علاوه از هر دو مى توانيد براى نقل و انتقالات خود و متاعها بهره بگيريد ((لذا كشتيها را مى بينى كه از هر طرف درياها را مى شكافند و پيش مى روند، تا از فضل خداوند بهره گيريد، شايد حق شكر او را ادا كنيد)) (و ترى الفلك فيه

مواخر لتبتغوا من فضله و لعلكم تشكرون).

به اين چند امر دقت كنيد:

۱ - ((فرات)) به گفته ((لسان العرب)) آبى است كه در نهايت ((عذوبت)) (پاكيزگى و گوارائى) باشد.

((سائغ)) به معنى آبى است كه به خاطر گوارائى به راحتى از گلو پائين مى رود به عكس ملح (آب شور) و اجاج آب تلخ است كه گوئى گلو را مى سوزاند و راه حلق را مى بندد!

۲ - جمعى از مفسران معتقدند كه آيه مثالى براى عدم مساوات ((مؤ من)) و ((كافر)) است ولى آيات قبل و بعد كه همه سخن از آيات خلقت مى گويد، و حتى ذيل خود اين آيه ، گواه بر اين حقيقت است كه اين جمله نيز در زمينه اسرار توحيد بحث مى كند و اشاره به تنوع آبها و آثار متفاوت و فوائد مشترك آنها است .

۳ - در اين آيه سه فايده از فوائد فراوان درياها بيان شده است : مواد غذائى وسائل زينتى ، و مساله حمل و نقل .

مى دانيم دريا منبع مهمى از منابع غذائى بشر است ، و همه سال ميليونها تن گوشت تازه از آن گرفته مى شود، بى آنكه انسان رنج و زحمتى

برای آن متحمل شده باشد، دستگاه آفرینش برنامه ریزی دقیقی در این زمینه کرده که انسانها بتوانند با کمترین زحمتی از این خوان نعمت بیدریغ و سفره گسترده الهی بهره گیرند.

وسائل زینتی مختلفی از قبیل ((مروارید)) و ((صدف)) و در و ((مرجان)) از آن استخراج می شود، و تکیه قرآن روی این مساءله به خاطر آن است که روح انسان بر خلاف چهار پایان دارای ابعاد مختلفی است که یکی از آنها حس زیبائی است که سرچشمه پیدایش مسائل ذوقی و هنری و ادبی می باشد که اشباع آن به صورت صحیح ،

و دور از هر گونه افراط و تفریط و اسراف و تبذیر، روح را شاداب می سازد، و به انسان نشاط و آرامش می بخشد، و برای انجام کارهای سنگین زندگی آماده می کند.

و اما مساءله حمل و نقل که یکی از مهمترین پایه های تمدن انسانی و زندگانی اجتماعی بشر است با توجه به اینکه دریاها قسمت عمده روی زمین را فرا گرفته و به یکدیگر ارتباط دارند می توانند مهمترین خدمت را در این زمینه به انسانها کنند.

حجم کالاهائی که وسیله دریاها حمل و نقل می شود، و مسافرانی که با آن جابجا می شوند، به قدری زیاد است که با هیچ وسیله نقلیه دیگر قابل مقایسه نیست ، چنانکه گاه یک کشتی می تواند به اندازه دهها هزار اتومبیل ! بار با خود ببرد. <۲۹>

۴ - البته فوائد دریاها منحصر به مسائل فوق نیست و قرآن نمی خواهد آن را در این امور سه گانه محدود سازد، مساءله تشکیل ابرها، مواد داروئی ، نفت ، وسائل پوششی

، مواد تقویتی برای زمینهای بایر، تاثیر در ایجاد بادها، و غیر آن ، برکات دیگر دریاها محسوب می شود.

۵ - تکیه قرآن روی ((لحم طری)) (گوشت تازه) اشاره پر معنائی به فوائد تغذیه به چنین گوشتها در برابر زیانهای گوشتهای کهنه و کنسرو و امثال آن است .

۶ - در اینجا سؤ الی مطرح است : دریاهای آب شور در سراسر کره زمین گسترده است ، اما دریای آب شیرین کجاست ؟

در پاسخ باید گفت : دریا و دریاچه های آب شیرین نیز در کره زمین کم نیستند مانند دریاچه های آب شیرین ایالات متحده و غیر آن به علاوه نهرهای عظیم را احیانا دریا می نامند همانگونه که در داستان موسی کلمه ((بحر)) به رود عظیم نیل اطلاق شده است (بقره - ۵۰ - شعراء - ۶۳ - اعراف - ۱۳۸).

از این گذشته ، پیشرفت آب نهرهای عظیم در دریاها با توجه به اینکه آبهای شور را به عقب می رانند و تا مدتی با آن مخلوط نمی شوند خود دریاهای عظیمی از آب شیرین را تشکیل می دهند.

۷ - جمله ((لتبتغوا من فضله)) ((تا از فضل او بهره گیرید)) معنی وسیعی دارد که هرگونه فعالیت اقتصادی را که از طریق راههای دریائی صورت گیرد شامل می شود.

و جمله ((لعلکم تشکرون)) برای بیدار ساختن حس شکرگزاری انسانها آمده که وسیله ای است برای خدا جوئی و خداشناسی .

۱ - عوامل معنوی طول عمر و کوتاهی آن

به تناسب بحثی که در آیات فوق درباره افزایش و کاستی عمر به فرمان پروردگار آمده ، جمعی از مفسران به پیروی از روایاتی

که در این زمینه وارد شده ، بحثهائی در زمینه طول عمر و کوتاهی آن کرده اند.

البته یک سلسله عوامل طبیعی در افزایش یا کوتاهی عمر دخالت دارند که بسیاری از آنها برای بشر تاکنون شناخته شده است ، همانند تغذیه صحیح دور از افراط و تفریط، کار و حرکت مداوم ، پرهیز از هر گونه مواد مخدر و اعتیادهای خطرناک و مشروبات الکلی ، دوری از هیجانات مداوم ، و داشتن ایمان قوی که بتواند انسان را در ناملایمات زندگی آرامش و قدرت بخشد.

ولی علاوه بر اینها عواملی وجود دارد که ارتباط ظاهری آن با مساله طول عمر بر ما چندان روشن نیست ، اما در روایات اسلامی دقیقا روی آن تاءکید شده است به عنوان نمونه به چند روایت زیر توجه فرمائید:

الف - پیغمبر گرامی (صلی الله علیه و آله و سلم) می فرماید: ان الصدقه و صله الرحم تعمران الدیار، و تزیدان فی الاعمار!: ((انفاق در راه خدا و صله رحم خانه ها را آباد، و عمرها را طولانی می کند))! <۳۰>

ب - در حدیث دیگری از همان بزرگوار آمده است : من سره ان یبسط فی رزقه و ینسی له فی اجله فلیصل رحمه : ((کسی که دوست دارد رزقش افزون ، و اجلش بتاخیر افتد صله رحم بجا آورد)). <۳۱>

ج - در مورد بعضی از معاصی مانند زنا مخصوصا وارد شده است که از عمر انسان می کاهد از جمله در حدیث معروف پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) که می فرماید: یا معشر المسلمین ایاکم و الزنا فان فیه ست خصال : ثلاث

فی الـدنیا، و ثلاث فی الا خره ، اما الـتی فی الـدنیا فـانه یـذهب بالبهـاء، و یـورث الفقر، و ینقص العمر: ((ای مسـلمانان از زنا بپرهیزیـد که شـش پیامـد سـوء دارد: سه چیز در دنیـا، و سه چیز در آخرت ، امـا آن سه که در دنیـا است بهـاء و نورانیت را از انسان می برد، فقر و تنگدستی ببار می آورد، و از عمر انسان می کاهد)). <۳۲>

د - امـام بـاقر (علیـه السـلام) می فرمایـد: الـبر و صـدقه السـر ینفیـان الفقر و یزیـدان فی العمر و یـدفعان عن سـبعین میته سـوء: ((نیکوکـاری و انفاق پنهانی فقر را بر طرف ساخته ، عمر را افزون می کنـد و از هفتاد گونه مرگ و میر بـد جلوگیری به عمل می آورد)). <۳۳>

در باره بعضی از گناهان دیگر مانند ظلم بلکه مطلق گناهان نیز در احادیث

اشاراتی آمده است .

بعضـی از مفسـران که نتوانسته اند میان اجل حتمی و اجل معلق فرق بگذارند به این گونه احادیث حمله کرده و آن را مخالف نصوص قرآنی دانسته اند که حد عمر انسان را ثابت و لا یتغیر می داند. <۳۴>

توضیح اینکه :

بدون شک انسان دارای دو گونه سر آمد و اجل است :

سر آمد و اجل حتمی که پایان استعداد جسم انسان برای بقاء است ، و با فرا رسیدن آن هر چیز به فرمان الهی پایان می گیرد.

سر آمد و اجل معلق که با دگرگونی شرائط دگرگون می شود، فی المثل انسانی دست به انتحار و خودکشی می زند در حالی که اگر این گناه کبیره را انجام نمی داد سالها زنده می ماند، و

یا بر اثر روی آوردن به مشروبات الکلی و مواد مخدر و شهوترانی بی حد و حساب توانائی جسمی خود را در مدت کوتاهی از دست می دهد، در حالی که اگر این امور نبود سالیان بسیاری می توانست عمر کند.

اینها اموری است که برای همه قابل درک و تجربه است ، و احدی نمی تواند آن را انکار کند.

در زمینه حوادث ناخواسته نیز اموری وجود دارد که مربوط به اجل معلق است که آن نیز قابل انکار نمی باشد.

بنابراین اگر در روایات فراوانی آمده است که انفاق در راه خدا یا صله رحم عمر را طولانی و بلاها را بر طرف می سازد در حقیقت ناظر به همین عوامل است .

و هر گاه ما این دو نوع اجل و سرآمد عمر را از هم تفکیک نکنیم درک بسیاری از مسائل در رابطه با ((قضا و قدر)) و ((تاثیر جهاد و تلاش و کوشش

در زندگی انسانها)) لا ینحل خواهد ماند.

این بحث را ضمن یک مثال ساده می توان روشن ساخت ، و آن اینکه : انسان یکدستگاه اتومبیل نو تهیه می کند که طبق پیش بینی های مختلفی که در ساختمان آن به کار رفته می تواند مثلا بیست سال عمر کند، اما مشروط به اینکه به آن دقیقا برسند،و مراقبتهای لازم را به عمل آورند، در این صورت اجل حتمی این اتومبیل همان بیست سال است که از آن فراتر نمی رود.

ولی اگر مراقبتهای لازم انجام نشود و آن را به دست افراد ناآگاه و لاابالی بسپارند و بیش از قدرت و ظرفیت از آن کار بکشند، و در جاده های پر سنگلاخ

همه روزه آن را به کـار گیرنـد ممکن است عمر بیست ساله آن به نصف ، یا به عشـر تنزل پیـدا کنـد این همان ((اجل معلق)) آن است .

و مـا تعجب می کنیم چگونه بعضـی از مفسـران معروف به مسـاءله روشـنیماننـد این مسـاءله توجه نکرده انـد. این معبودهای دروغین حتی صدای شما را نمی شنوند!

باز در این آیات به قسمت دیگری از آیات توحید و نعمتهای بی پایان پروردگار اشاره می کند تا ضمن آگاهی دادن به انسان حس شـکرگزاری آنـان را در مسـیر شـناخت معبـود حقیقی برانگیزد، و از هر گونه شـرک و پرستشـهای خرافی بـاز دارد، می فرماید: ((او کسی است که شب را در روز و روز را در شب داخل می کند))

(یولج اللیل فی النهار و یولج النهار فی اللیل).

((یولـج)) از مـاده ((ایلاج)) به معنی داخل کردن است ، و ممکن است اشاره به یکی از دو معنی و یا هر دو معنی زیر باشـد: افزایش و کـاهش تـدریجی شب و روز در طول سـال که مایه پیـدایش فصول مختلف با آنهمه آثار و برکات می باشـد، انتقال تدریجی از شب به روز و از روز به شب به واسـطه وجود شفق و بین الطلوعین که از خطرات انتقال ناگهانی از ظلمت به نور و از نور به ظلمت جلوگیری میکنـد، و به انسـان آمادگی کافی برای انتقال کاملا آرام و بی خطر را از یکی به دیگری فراهم می سازد. <۳۵>

بعد به مساله تسخیر خورشید و ماه اشاره کرده می گوید: او خورشید و ماه را مسخر شما نمود (و سخر الشمس و القمر).

چه

تسخیری از این برتر و بالاتر که همه آنها در مسیر منافع انسان حرکت می کنند، و سرچشمه انواع برکات در زندگی بشرند، و ابر و باد و ماه و خورشید و فلک در کار هستند تا انسان بتواند زندگی خود را تامین کرده و در غفلت فرو برود، و به یاد منبع اصلی این مواهب باشد (در زمینه تسخیر خورشید و ماه بحث مشروحی در جلد دهم ذیل آیه ۲ سوره رعد و ۳۳ ابراهیم - صفحه ۱۲۰ و ۳۵۴ داشتیم).

اما این خورشید و ماه در عین اینکه به طور کاملا منظم در مسیر خود میگردند و خدمتگزار لایق و خوبی برای انسانند نظامی که حاکم بر آنهاست جاودانی نیست ، حتی این سیارات عظیم با آنهمه نور و روشنائی سرانجام تاریک می شوند و از کار می افتند،

لذا به دنبال بحث تسخیر می افزاید: هر کدام از این دو، تا زمان مشخصی که برای آنها تعیین شده به حرکت خود ادامه میدهند (کل یجری لاجل مسمی).

و به مقتضای اذ الشمس کورت و اذ النجوم انکدرت (سوره تکویر آیه ۱ و ۲) سرانجام همگی رو به تاریکی و خاموشی خواهند نهاد.

بعضی از مفسران تفسیر دیگری برای اجل مسمی (سرآمد معین) در اینجا کرده اند و آن حرکت دوریه خورشید و ماه است که اولی در یکسال تمام ، و دومی در یک ماه پایان میگیرد. <۳۶>

ولی با توجه به موارد استعمال این تعبیر در آیات متعددی از آیات قرآن مجید که به معنی پایان عمر آمده است روشن می شود که تفسیر مزبور درست نیست ، و حتی همان

تفسیر اول یعنی پایان عمر خورشید و ماه است (به آیات ۶۱ - نحل ۴۵ - فاطر ۴۲ - زمر ۴ - نور و ۶۷ - غافر مراجعه فرمائید).

سپس به عنوان نتیجه گیری از این بحث توحیدی میفرماید: این است خداوند، پروردگار بزرگ شما (ذلکم الله ربکم).

خداوندی که نظام نور و ظلمت و حرکات حساب شده خورشید و ماه را با تمام برکاتشان مقرر فرموده است .

((حاکمیت در عالم مخصوص او است)) (له الملک).

و معبودهائی را که شما جز او میخوانید حتی حاکمیت و مالکیت به اندازه

پوست نازکی که روی هسته خرما کشیده شده در سرتاسر عالم هستی ندارند (و الذین تدعون من دونه ما یملکون من قطمیر).
<۳۷>

((قطمیر)) بنا به گفته ((راغب)) در ((مفردات)) اثری است که در پشت هسته خرما وجود دارد، (فرورفتگی کوچکی است) و به گفته طبرسی در مجمع البیان و قرطبی در تفسیرش پوسته نازک سفید رنگی است که سراسر هسته را پوشانده ، و در هر حال کنایه از موجودات بسیار کوچک و کم ارزش است .

آری این بتها نه مبداء سودی هستند، و نه منشاء زیانی ، نه از شما دفاع میکنند، و نه از خویشتن ، نه حاکمیت دارند و نه مالکیت حتی بر پوسته هسته خرمائی ! با این حال چگونه شما بیخردان آن را پرستش میکنید و حل مشکلاتتان را از آنها می خواهید؟!

سپس می افزاید: اگر آنها را برای حل مشکلات خود بخوانید هرگز صدای شما را نمی شنوند (ان تدعوهم لا یسمعوا دعائکم).

چرا که قطعاتی از سنگ و چوب بیش نیستند جمادند و بیشعور! و

به فرض که ناله و اصرار و الحاح شما را بشنوند هرگز توانائی پاسخگوئی به نیازهای شما ندارند (و لو سمعوا ما استجابوا لکم).

چرا که روشن شد حتی به اندازه پوست نازک هسته خرمائی مالك سود و زیانی در جهان هستی نیستند، با اینحال چگونه انتظار دارید که برای شما کاری صورت دهند یا گرهی را بگشایند؟

و از این بالاتر ((روز قیامت که می شود آنها پرستش و شرک شما را منکر

می شوند (و یوم القیامه یکفرون بشرککم).

و می گویند: خداوندا اینها پرستش ما نمی کردند بلکه هوای نفس خویش را در حقیقت می پرستیدند.

این شهادت و گواهی یا به زبان حال است که هر کس به بتها بنگرد با گوش هوش این سخن را از آنان میشنود، و یا اینکه همان خداوندی که در آن روز اعضاء و جوارح و پوست تن انسان را به سخن در می آورد به آنها فرمان سخن گفتن میدهد، تا شهادت دهند که این بت پرستان منحرف اوهام و شهوات خود را در حقیقت پرستش می کرده اند.

این آیه شبیه چیزی است که در آیه ۲۸ سوره یونس آمده است ، آنجا که می فرماید: و یوم نحشرهم جمیعا ثم نقول للذین اشرکوا مکانکم انتم و شرکائکم فزیلنا بینهم و قال شرکائهم ما کنتم ایانا تعبدون به خاطر بیاورید روزی را که همه آنها را جمع میکنیم سپس به مشرکان میگوئیم شما و معبودهایتان در جای خود باشید (تا به حسابتان رسیدگی شود) سپس آنها را از هم جدا میکنیم (تا از هر یک جداگانه سوال شود) در اینجا معبودهایشان به آنها می گویند: شما

هرگز ما را عبادت نمی کردید؟!

جمعی از مفسران احتمال داده اند که این تعبیرات در مورد معبودهائی همچون فرشتگان و حضرت مسیح (علیهالسلام) باشد، چرا که سخن گفتن روز قیامت تنها از آنها ساخته است و جمله ((ان تدعوهم لا یسمعوا دعائکم)) اشاره به این است که آنها آنچنان به خود مشغولند که اگر آنها را بخوانید سخنان شما را نمی شنوند. <۳۸>

ولی با توجه به وسعت مفهوم و الذین تدعون من دونه ظاهر این است که

منظور بتها است ، به خصوص اینکه جمله ((ان تدعوهم لا یسمعوا دعائکم)) (اگر آنها را بخوانید صدای شما را نمی شنوند) ظاهرا مربوط به دنیاست .

در پایان آیه برای تاکید بیشتر می فرماید: ((هیچکس مانند خداوندی که از همه چیز آگاه است تو را با خبر نمی سازد)) (و لا ینبئک مثل خبیر).

اگر می گوید: بتها در قیامت پرستش شما را انکار می کنند، و از شما بیزاری می جویند، تعجب نکنید، زیرا کسی از این موضوع خبر میدهد که از تمام عالم هستی و ذره ذره آن آگاه است آینده همچون گذشته و حال در پیشگاه علم او روشن و آشکار است .

گرچه مخاطب در این جمله ظاهرا شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) است ، ولی پیداست که نظر به همه انسانها است .

سوء استفاده از آیات و تفسیرهای انحرافی

گرچه در خلال تفسیر آیات روشن شد که منظور از آخرین آیه مورد بحث (ان تدعوهم لا یسمعوا دعائکم ...) بتها است که نه گوش شنوائی برای تقاضاهای عابدان خود دارند، و نه اگر میداشتشند قادر بر حل مشکلی

بودند، و نه در جهان هستی سر سوزنی مالکیت و حاکمیت دارند.

ولی جمعی از وهابیین قشری ، برای بریدن ارتباط مسلمین از پیامبر اسلام و پیشوایان بزرگ از طریق توسل و شفاعت طلبیدن ، به این آیه و مانند آن تمسک جسته اند، و گفته اند قرآن می گوید: تمام کسانی را که غیر از خدا می خوانید - حتی پیامبران ! - سخن شما را نمی شنوند و اگر بشنوند اجابت نمی کنند.

و یا چنانکه در آیه ۱۹۷ سوره اعراف آمده و الذین تدعون من دونه لا یستطیعون نصرکم و لا انفسهم ینصرون : کسانی را که غیر از خدا میخوانید

نمی توانند شما را یاری کنند و نه حتی خویشتن را در برابر مشکلات یاری دهند و مانند اینگونه آیات .

و به این ترتیب هرگونه توسل را به ارواح پیامبران و امامان را نفی می کنند، و آن را مخالف توحید می شمرند! در حالی که یک نگاه ساده به آیاتی که قبل از این آیات و بعد از آن است برای درک این حقیقت کافی است که منظور از آن بتها می باشد چرا در همه اینها سخن از بتها در میان است ، سخن از سنگ و چوبهائی است که آنها را شریک خدا می پنداشتند و برای آنها قدرتی در برابر قدرت خدا قائل بودند.

ولی چه کسی است که نداند انبیاء و اولیاء، همچون شهدای راه خدا که قرآن با صراحت از حیات آنها سخن می گوید، دارای حیات برزخی هستند، و می دانیم در حیات برزخی فعالیت روح گستردهتر و وسیعتر است ، چرا که از حواجب مادی و تعلقات

دنیوی رهائی یافته ، این از یک سو.

از سوی دیگر بدون شک توسل به این ارواح پاک نه به این معنی است که برای آنها در مقابل خداوند استقلالی قائل شویم ، بلکه هدف آن است که از آبرو جاه آنها در پیشگاه خدا مدد بطلبیم و از احترام و عظمتی که در درگاه خدا دارند کمک بخواهیم که این عین توحید و عبودیت پروردگار است (دقت کنید).

بنا بر این همانگونه که قرآن صریحا در مساله شفاعت می گوید آنها به اذن و فرمان خدا شفاعت میکنند (من ذا الذی یشفع عنده الا باذنه): چه کسی است که بتواند در درگاه خدا جز به فرمان او شفاعت کند (بقره - ۲۵۵) همچنین توسل به آنان نیز از همین طریق و همین رهگذر است .

چه کسی می تواند آیات صریح توسل را انکار کند؟ و یا آن را شرک بپندارد و در مقابل قرآن بایستد و دم از توحید زند؟ جز جاهلان مغروری که این نغمه های شوم را که منجر به ایجاد تفرقه بین مسلمین است سر داده اند!

لذا در حالات صحابه پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) میخوانیم که آنها در مشکلات به کنار قبر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) می آمدند، و توسل می جستند، و از روح پاک او در درگاه خدا یاری می طلبیدند.

چنانکه ((بیهقی)) محدث معروف اهل سنت نقل میکند که در زمان خلیفه دوم خشکسالی و قحطی شد، بلال به همراهی عده ای از صحابه به کنار قبر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) آمد و چنین

گفت : (یا رسول الله استق لامتک ... فانهم قد هلکوا...) ای رسول خدا برای امتت باران بخواه ... که هلاک شدند. <۳۹>

بعضی از مفسران اهل سنت مانند ((آلوسی)) احادیث زیادی در این زمینه نقل کرده ، و پس از گفتگو و سختگیری در مورد این احادیث سرانجام چنین می گوید: بعد از تمام این گفتگوها، من مانعی در توسل به پیشگاه خداوند به مقام پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) نمیبینم ، چه در حال حیات و چه بعد از ممات ... سپس کسان دیگری را که در پیشگاه خدا مقامی دارند نیز بر آن افزوده و اعتراف به جواز توسل به آنها میکند. <۴۰>

بحث مشروح دیگری نیز در این زمینه در جلد چهارم صفحه ۳۶۶ ذیل آیه ۳۵ سوره مائده داشته ایم . هیچکس بار گناه دیگری را بر دوش نخواهد کشید.

در تعقیب دعوت موکدی که در آیات گذشته به سوی توحید و مبارزه با هر گونه شرک و بت پرستی آمده بود ممکن است این توهم برای بعضی پیش آید که خداوند چه نیازی بپرستش ما دارد که اینهمه اصرار و تاکید میکند؟ لذا در آیات مورد بحث برای بیان این حقیقت که ما نیازمند به عبادت او هستیم نه او نیازمند به عبادت ما، می فرماید: ای مردم ! شما نیازمند به خدا هستید و او از هر نظر بی نیاز و شایسته حمد و ستایش است (یا ایها الناس انتم الفقراء الی الله و الله هو الغنی الحمید).

چه سخن مهم و پر ارزشی که موقعیت ما را در عرصه عالم هستی در برابر

هستی بخش روشن می سازد، و بسیاری از معماها را می گشاید، و به سؤ الات زیادی پاسخ می گوید.

آری بی نیاز حقیقی و قائم بالـذات در تمام عالم هستی یکی است ، و او خـدا است ، همه انسانها بلکه همه موجودات سـر تا پا نیازند و فقر و وابسته به آن وجود مستقل که اگر لحظه ای ارتباطشان قطع شود هیچند و پوچ .

همـانگونه که او نیـاز مطلق است انسانها فقر مطلقنـد، و همانگونه که او قائم به ذات است مخلوقات همه قائم به او هسـتند، چرا که او وجودی است بی نهایت از هر نظر، و واجب الوجود در ذات و صفات .

بـا اینحـال او چه نیازی به عبادت ما ممکن است داشـته باشـد؟، این ما هستیم که از طریق عبادت و اطاعت او راه تکامل را می پیمائیم و به آن مبدء بی پایان فیض در پرتو عبودیتش لحظه به لحظه نزدیکتر می شویم و از انوار ذات و صفاتش بهره

می گیریم .

در حقیقت این آیه توضـیحی است برای آیـات قبـل که میفرمود: ذلکم الله ربکم له الملـک ... ((این است خداونـد پروردگار شما که مالکیت و حاکمیت در جهان هستی مخصوص او است و دیگران حتی به اندازه پوسته نازک هسته خرما از خود چیزی ندارند)).

بنا بر این انسانها نیازمند به او هسـتند و نه غیر او، و لذا هرگز نباید سر تعظیم و تسلیم بر آستان غیر او بگذارند، و رفع نیازمندی خود را از غیر او بطلبنـد، که آنها نیز همهماننـد خودش نیازمنـد و محتاجنـد، حتی بزرگداشت پیامبران الهی و پیشوایان حق به خاطر آن است که

فرستادگان و نمایندگان اویند نه اینکه از خود استقلال دارند.

بنا بر این او هم ((غنی)) است و هم ((حمید)) یعنی در عین بی نیازی آنقدر بخشنده و مهربان است که شایسته هرگونه حمد و سپاسگزاری است ، و در عین بخشندگی و بنده نوازی از همگان بی نیاز می باشد.

توجه به این واقعیت دو اثر مثبت در انسانهای مومن میگذارد، از یک سو آنها را از مرکب غرور و خود خواهی و طغیان پیاده میکند، و به آنها هشدار میدهد که چیزی از خود ندارند که به آن ببالند، هر چه هست امانتهای پروردگار نزد آنهاست .

و از سوی دیگر دست نیاز به درگاه غیر او دراز نکنند، و طوق عبودیت غیر الله را بر گردن ننهند، از رنگ همه تعلقات آزاد باشند تا همگان غلام همتشان گردند.

مؤ منان با این دید و جهان بینی هر چه در عالم می بینند از پرتو وجود او میدانند، و هرگز توجه به اسباب آنها را از مسبب الاسباب غافل نمیکند.

جمعی از فلاسفه این آیه را اشاره به برهان معروف ((فقر و امکان)) یا ((امکان

و وجوب در مورد اثبات واجب الوجود دانسته اند، گرچه آیه در مقام بیان استدلال بر اثبات وجود خدا نیست ، بلکه اوصاف او را بازگو میکند ولی برهان مذکور را میتوان به عنوان لازمه مفاد آیه دانست .

توضیح برهان امکان و وجوب (فقر و غنی)

تمام موجوداتی که در این جهان می بینیم همه روزی معدوم بوده اند سپس لباس وجود بر تن کرده اند، و یا به تعبیر دقیقتر روزی هیچ نبوده اند و سپس وجود شده اند، این دلیل

بر آن است که آنها ((معلول)) وجود دیگری هستند و از خود هستی ندارند.

و می دانیم هر وجود معلولی وابسته و قائم به علت خویش و سراپا نیاز و احتیاج است ، و اگر آن علت نیز معلول علت دیگری باشد او هم به نوبه خود محتاج و نیازمند خواهد بود، و اگر این امر تا بی نهایت تسلسل پیدا کند مجموعه ای از موجودات نیازمند و فقیر خواهیم داشت ، مسلم است که چنین مجموعه ای هرگز وجود نخواهد یافت ، چرا که بی نهایت نیاز، نیاز است ، و بی نهایت فقر، فقر، هرگز از بی نهایت صفر عددی به وجود نمی آید و از بی نهایت وابسته استقلالی حاصل نمی شود.

از اینجا نتیجه می گیریم که سرانجام باید به وجودی برسیم که قائم به ذات است و مستقل از تمام جهات ، و علت است و معلول نیست ، و او واجب الوجود است . <۴۱>

در اینجا این سوال پیش می آید که چرا در آیه فوق تنها سخن از انسانها و نیاز آنان به الله است ؟ در حالی که این فقر جنبه عمومی در عالم هستی دارد.

پاسخ این است که اگر انسان که گل سر سبد موجودات این جهان است سر تا پا نیاز به او است حال بقیه موجودات روشن است و به تعبیر دیگر بقیه نیز در علت فقر که همان امکان وجود باشد با انسان شریکند.

سخن از خصوص انسان به خاطر این است که هدف این بوده که انسان را از مرکب غرور پیاده سازد و به نیازش در همه حال و در همه چیز

و در همه جا به خـدا توجه دهـد، همان توجهی که ریشه اصـلی صـفات فضـیله و ملکات اخلاقی است ، همان توجهی که رمز تواضع ، ترک ظلم و ستم ، ترک غرور و کبر و نخوت ، و ترک بخل و حرص و حسد است ، و انگیزه تواضع در برابر حق می باشد.

در آیه بعد برای تاکید همین فقر و نیاز انسانها به او می فرماید ((اگر بخواهد شـما را می برد و خلق جدیدی را می آورد)) (ان یشا یذهبکم و یات بخلق جدید).

بنا بر این او نیازی به شما و عبادتتان ندارد و این شما هستید که به او نیازمندید.

این آیه نظیر مطلبی است که در سوره انعام آمده ، آنجا که میفرماید: و ربک الغنی ذو الرحمه ان یشاء یذهبکم و یستخلف من بعـدکم من یشاء کما انشائکم من ذریه قوم آخرین : ((پروردگار تو بی نیاز و مهربان است اگر بخواهد شـما را میبرد و به جای شما هر کس را بخواهد جانشین می سازد، همانگونه که شما را از نسل اقوام دیگری به وجود آورد)) (انعام - ۱۳۳).

او نه نیازی به طاعت شـما دارد و نه بیمی از گناهانتان و در عین حال رحمت واسعه او همه شما را در بر گرفته است نه از میان رفتن تمام جهان چیزی از عظمت او می کاهد و نه آفرینش این عالم چیزی بر مقام کبریائی او افزوده .

و در آخرین آیه باز به عنوان تاکید مجدد می فرماید: ((و این کار برای خدا نا ممکن نیست)) (و ما ذلک علی الله بعزیز).

آری او هر چه را اراده کند

به آن فرمان میدهد موجود باش آن نیز بلافاصله موجود می شود، انسان که سهل است این سخن در باره تمام عالم هستی صادق است .

به هر حال اگر به شما دستور ایمان و اطاعت و پرستش میدهد همه برای خود شما است و سود و برکات آن عائد خود شما میگردد.

آخرین آیه مورد بحث به پنج ((نکته)) در ارتباط با آیات قبل اشاره می کند:

نخست اینکه در آیات گذشته آمده بود که اگر خدا بخواهد شما را می برد و قوم دیگری را بجای شما می آورد این سخن ممکن است برای بعضی این سوال را به وجود می آورد که مخاطبین این آیه همه از افراد گنهکار نیستند، چرا که در هر عصر و زمانی مؤ منان صالحی وجود داشته و دارند، آیا ممکن است آنها نیز گرفتار عواقب گناهان دیگران شوند و محکوم به فنا گردند؟

اینجاست که میفرماید هیچ گنهکاری بار گناه دیگری را به دوش نمی کشد (و لا تزر وازره وزر اخری).

((وزر)) به معنی سنگین است و از ((وزر)) (بر وزن نظر) گرفته شده که به معنی پناهگاه کوههاست ، و گاه به معنی مسئولیت نیز آمده است ، چنانکه ((وزیر)) را از این نظر وزیر می گویند که بار مسئولیت سنگینی بر دوش میکشد، موازره نیز به معنی معاونت است چرا که هر کسی به هنگام معاونت قسمتی از بار دیگری را بر دوش می کشد.

این جمله که یکی از پایه های اساسی در اعتقادات اسلامی است در حقیقت از یکسو ارتباط به عدل خداوند دارد که هر کس را در گرو کار خود می شمرد،

به

سعی ها و تلاشهای او پاداش می دهد و به گناهان او کیفر.

و از سوی دیگر به شدت مجازات روز رستاخیز اشاره دارد که احدی حاضر نمی شود بار گناه دیگری را بر دوش گیرد هر چند فوق العاده به او علاقه داشته باشد.

توجه به این معنی تاثیر زیادی در خودسازی انسانها دارد که هر کس مراقب خویش باشد، هرگز به بهانه اینکه اطرافیان او یا جامعه او فاسد است تن به فساد ندهد، و آلودگی محیط را مجوزی بر آلودگی خویش نشمرد چرا که هر کس بار گناه خود را بر دوش میکشد.

و از سوی دیگر این درک و دید را به انسانها میدهد که حساب خداوند با جامعه ها حساب مجموع و یکپارچه نیست ، بلکه هر کسی مستقلا مورد محاسبه قرار میگیرد، یعنی اگر هم در رابطه با پاکسازی خویشتن و هم مبارزه با فساد انجام وظیفه کرده باشد هیچ ترس و وحشتی بر او نیست هر چند تمام جهانیان غیر از او آلوده کفر و شرک و ظلم و گناه باشد.

اصولا هیچ برنامه تربیتی بدون توجه دادن به این اصل اساسی موثر نخواهد افتاد (دقت کنید).

در جمله دوم همین مساله را به صورت دیگری مطرح میکند، می گوید: ((اگر فرد ((سنگین باری)) دیگری را دعوت به حمل گناهانش کند پاسخ منفی به دعوت او میدهد و چیزی از گناه و مسئولیت او را حمل نخواهد کرد، هر چند از نزدیکان و بستگان او باشد)) (و ان تدع مثقله الی حملها لا یحمل منه شی ء و لو کان ذا قربی). <۴۲>

در حدیثی آمده است که در

قیامت مادر و فرزندی را می آورند که هر دو بار سنگینی از گناه بر دوش دارند، مادر از فرزند تقاضا میکند در عوض آنهمه زحمات که در دنیا برای تو کشیدم مقداری از بار مسئولیت گناه مرا را بر دوش گیر، فرزند به مادر می گوید از من دور شو که من از تو گرفتارترم !. <۴۳>

در اینجا این سوال پیش می آید که آیا این آیه با آنچه در روایات فراوان در باره سنت ((حسنه)) و ((سیئه)) وارد شده منافات ندارد؟ چرا که این روایات می گوید: هر کس سنت نیکوئی بگذارد اجر تمام کسانی که به آن عمل کنند برای او نوشته خواهد شد بی آنکه از پاداش آنها کاسته شود، و کسی که سنت بدی بگذارد وزر کسانی که به آن عمل کنند بر او خواهد بود بی آنکه از گناه آنها کاسته شود.

ولی با توجه به یک نکته پاسخ این سوال روشن میشود و آن اینکه در صورتی گناه کسی را بر دیگری نمی نویسند که هیچ دخالتی در آن نداشته باشد، اما اگر از طریق ایجاد سنت ، یا معاونت و کمک ، یا تشویق و ترغیب ، سهمی در ایجاد آن عمل داشته باشد، مسلما عمل او محسوب میشود، و در آن شریک و سهیم است .

بالاخره در سومین جمله پرده از این حقیقت بر میدارد که انذارهای پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) تنها در دلهای آماده اثر میگذارد میفرماید: ((تو فقط کسانی را انذار میکنی که از پروردگار خود در غیب و پنهانی می ترسند و نماز را بر

پا می دارند))

(انما تنذر الذین یخشون ربهم بالغیب و اقاموا الصلاه).

تا در دلی خوف خـدا نباشـد، و در نهان و آشـکار احساس مراقبت یک نیروی معنوی بر خود نکند، و با انجام نماز که قلب را زنده میکند و به یاد خدا میدارد به این احساس درونی مدد نرساند، انذارهای انبیاء و اولیاء بی اثر خواهد بود.

در آغاز کار که انسان هیـچ عقیـده ای را انتخاب نکرده و ایمان نیاورده اگر روح حقجوئی و حقطلبی نداشـته باشـد و احساس مسئولیت در برابر شـناخت واقعیتهـا نکنـد، گوش به دعوت انبیـاء فرا نخواهـد داد، و در آیـات پروردگار در جهان هستی نمی اندیشد!

در جمله چهارم باز به این حقیقت بر میگردد که خـدا از همگان بی نیاز است و می افزایـد: ((هر کس پاکی و تقوی پیشه کند نتیجه این پاکی به خود او باز میگردد)) (و من تزکی فانما یتزکی لنفسه).

و سـرانجام در پنجمین و آخرین جمله هشدار میدهد که اگر نیکان و بدان به نتائج اعمال خود در این جهان نرسـند مهم نیست چرا که ((بـازگشت همگی به سـوی خـدا است)) و سـرانجام حسـاب همه را خواهـد رسـید! (و الی الله المصـیر). نور و ظلمت یکسان نیست ! به تناسب بحثهائی که پیرامون ایمان و کفر در آیات گذشته بود، در

مورد بحث چهـار مثـال جالب برای مومن و کافر ذکر می کنـد که آثار ((ایمان)) و ((کفر)) به روشـنترین وجه در آن مجسـم شده است :

در نخستین مثال ((کافر)) و ((مؤ من)) را به ((نابینا)) و ((بینا)) تشبیه کرده می گوید: ((هرگز اعمی و بینا مساوی نیسـتند)) (و ما یستوی

الاعمی و البصیر).

ایمان نور است و روشنی بخش ، و به انسان در جهان بینی ، و اعتقاد، و عمل ، و تمام زندگی روشنائی و آگاهی میدهد، اما کفر ظلمت است و تاریکی ، و در آن نه بینش صحیحی از کل عالم هستی است ، و نه از اعتقاد درست و عمل صالح خبری .

قرآن مجید در آیه ۲۵۷ سوره بقره در همین زمینه حق مطلب را ادا کرده می گوید: الله ولی الذین آمنوا یخرجهم من الظلمات الی النور و الذین کفروا اولیائهم الطاغوت یخرجونهم من النور الی الظلمات اولئک اصحاب النار هم فیها خالدون : ((خداوند ولی و راهنما و سرپرست مومنان است ، آنها را از تاریکیها به روشنائی ، هدایت میکند، اما ولی و سرپرست کافران طاغوت است که آنها را از روشنائی به ظلمتها می کشاند، آنها اصحاب دوزخند، و جاودانه در آن می مانند))!

و از آنجا که چشم بینا به تنهائی کافی نیست باید روشنائی و نوری نیز باشد، تا انسان با کمک این دو عامل موجودات را مشاهده کند، در آیه بعد می افزاید: ((و نه تاریکها با نور برابرند)) (و لا الظلمات و لا النور).

چرا که تاریکی منشاء گمراهی است ، تاریکی عامل سکون و رکود است ، تاریکی عامل انواع خطرات میباشد، اما نور و روشنائی منشاء حیات و زندگی و حرکت و جنبش و رشد و نمو و تکامل است که اگر نور از میان برود تمام انرژیها در جهان خاموش می شوند، و مرگ سراسر عالم ماده را فرا می گیرد، و چنین است نور ایمان در جهان معنی که عامل رشد

و تکامل و سبب حیات و حرکت می باشد.

سپس می افزاید: هرگز سایه (آرام بخش) با باد داغ و سوزان یکسان نیستند (و لا الظل و لا الحرور).

مؤ من در سایه ایمانش در آرامش و اءمن و امان به سر میبرد، اما کافر به خاطر کفرش در ناراحتی و رنج می سوزد.

((راغب)) در ((مفردات)) می گوید: ((حرور)) (بر وزن قبول) به معنی باد داغ و سوزان است (بادی مرگبار و خشک کننده).

بعضی آن را به معنی باد سموم دانسته اند و بعضی به معنی شدت حرارت آفتاب .

زمخشری در کشاف می گوید ((سموم)) به بادهای موذی و کشنده ای می گویند که در روز می وزد، اما ((حرور)) به همین بادها گفته می شود اعم از اینکه در روز باشد یا در شب ، به هر حال چنین بادی کجا و سایه خنک و نشاط آفرین که روح و جسم انسان را نوازش می دهد کجا؟

و سرانجام در آخرین تشبیه می گوید: ((و هرگز زندگان و مردگان یکسان نیستند! (و ما یستوی الاحیاء و لا الاموات).

مؤ منان زندگانند، و دارای تلاش و کوشش و حرکت و جنبش ، رشد و نمو دارند، شاخه و برگ و گل و میوه دارند، اما کافر همچون چوب خشکیده ای است که نه طراوتی ، نه برگی ، نه گلی و نه سایه دارد و جز برای سوزاندن مفید نیست .

در آیه ۱۲۲ سوره انعام میخوانیم اءو من کان میتا فاحییناه و جعلنا له نورا یمشی به فی الناس کمن مثله فی الظلمات لیس بخارج منها: ((آیا کسی که مرده بود و

ما او را زنده کردیم ، و نوری برای او قرار دادیم که در میان مردم با آن راه برود، همچون کسی است که تا ابد در ظلمات غوطه ور

است ، و هرگز از آن خارج نمی شود؟!

و در پایان آیه می افزاید: خداوند هر کس را بخواهد شنوا می سازد تا دعوت حق را به گوش جان بشنود، و به ندای منادیان توحید لبیک گوید (ان الله یسمع من یشاء).

و تو هرگز نمی توانی سخن خود را به گوش مردگانی که در قبرها خفته اند برسانی ! (و ما انت بمسمع من فی القبور).

فریاد تو هر قدر رسا، و سخنانت هر اندازه دلنشین ، و بیانت هر مقدار گویا باشد، مردگان از آن چیزی درک نمی کنند، و کسانی که بر اثر اصرار در گناه و غوطه ور شدن در تعصب و عناد و ظلم و فساد روح انسانی خود را از دست داده اند مسلما آمادگی برای پذیرش دعوت تو ندارند.

بنا بر این از عدم ایمان آنها نگران نباش ، و بیتابی مکن ، وظیفه تو ابلاغ و انذار است تو تنها بیم دهنده ای (ان انت الا نذیر).

۱ - آثار ایمان و کفر

میدانیم قرآن برای مرزهای جغرافیائی و نژادی و طبقاتی و مانند آن که انسانها را از یکدیگر جدا میکند اهمیتی قائل نیست ، تنها مرز را مرز ایمان و کفر شمرده است ، و به این ترتیب تمام جامعه انسانی را به دو گروه ((مؤ من)) و ((کافر)) تقسیم می کند.

قرآن در معرفی ایمان در موارد متعددی آن را تشبیه به ((نور)) کرده است ، و ((کفر)) را به

ظلمت و تاریکی و این تشبیه زنده ترین معرف برای

برداشتی است که قرآن از کفر و ایمان دارد.

ایمان یک نوع درک و دید باطنی است ، یک نوع علم و آگاهی تواءم با عقیده قلبی و جنبش و حرکت است ، یک نوع باور که در اعماق جان انسان نفوذ میکند و سرچشمه فعالیتهای سازنده می شود.

اما کفر، جهل است و ناآگاهی و ناباوری که نتیجه آن عدم تحریک و فقدان احساس مسئولیت و حرکتهای شیطانی و مخرب است .

این را نیز میدانیم که ((نور)) در جهان ماده مبداء هرگونه حیات و حرکت و نمو و رشد در انسان و حیوان و گیاه است ، و به عکس ظلمت و تاریکی عامل خاموشی و خواب ، و در صورت ادامه موجب مرگ و نابودی حیات است .

بنا بر این جای تعجب نیست که در آیات فوق یکجا ((ایمان)) و ((کفر)) به ((نور)) و ((ظلمت)) و جای دیگر به ((حیات)) و ((مرگ)) یکجا به سایه آرام بخش و باد سموم و جای دیگر ((مؤ من)) و ((کافر)) به ((بینا)) و ((نابینا)) تشبیه گردیده است .

و همه گفتنیها در ضمن این چهار تشبیه بیان شده .

راه دور نرویم هنگامی که با یک فرد مؤ من نشست و برخاست میکنیم اثر این نور را در تمام وجودش احساس می نمائیم ، افکارش روشنی بخش است ، سخنانش درخشنده است ، اعمال و اخلاقش ما را به حقیقت زندگی و حیات واقعی آشنا می سازد.

اما ((کافر)) از تمام وجودش ظلمت می بارد، جز به منافع مادی و زودگذر خویش نمی اندیشد، فضا و افق

فكرش از محدوده زندگی شخصیش فراتر نمی رود، در لابلای شهوات غوطه ور است ، و همنشینی او قلب و روح انسان را در امواج ظلمات فرو می برد که :

همدمی مرده دهد مردگی

صحبت افسرده دل افسردگی !

و به این ترتیب آنچه را که قرآن در این آیات بیان کرده به طور محسوس و ملموس قابل درك است .

۲ - آیا مردگان حقیقتی را درک نمی کنند؟

با توجه به آنچه در آیات فوق آمده دو سؤ ال مطرح می شود:

نخست اینکه : چگونه قرآن می گوید: تو نمی توانی صدای خود را به گوش مردگان برسانی ؟ با اینکه در حدیث معروفی آمده است که پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) در روز جنگ بدر دستور داد اجساد کفار را بعد از پایان جنگ در چاهی بیفکنند، سپس آنها را صدا زد و فرمود: هل وجدتم ما وعد الله و رسوله حقا؟ فانی وجدت ما وعدنی الله حقا!: آیا شما آنچه را که خدا و رسولش وعده داده بود به حق یافتید؟ من که آنچه را خداوند به من وعده داده بود به حق یافتم .

در اینجا عمر اعتراض کرد و گفت ای رسول خدا! چگونه با اجسادی سخن میگوئی که روح در آن نیست ؟!

پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمود: ما انتم باسمع لما اقول منهم ، غیر انهم لا یستطیعون ان یردوا شیئا!: شما سخنان مرا از آنها بهتر نمی شنوید، چیزی که هست آنها توانائی پاسخگوئی را ندارند.

و یا اینکه یکی از آداب میت اینست که عقائد حق به او تلقین داده شود، این با آیات

مورد بحث چگونه سازگار است ؟

پاسخ این سوال با توجه به یک نکته روشن می شود و آن اینکه آیات مورد

بحث سخن از عدم درک مردگان به طور عادی و طبیعی می گوید، اما روایت جنگ بدر یا تلقین میت مربوط به شرائط فوق العاده است که خداوند سخنان پیامبرش را به طور فوق العاده به گوش آن مردگان می رساند.

به تعبیر دیگر ارتباط انسان در جهان برزخ با عالم دنیا قطع میشود جز در مواردی که خداوند فرمان میدهد این ارتباط برقرار گردد، به همین دلیل در شرایط عادی ما نمی توانیم ارتباط با مردگان پیدا کنیم .

سوال دیگر اینکه : اگر صدای ما به گوش مردگان نمیرسد سلام بر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و امامان (علیهمالسلام) و توسل به آنها و زیارت قبورشان و تقاضای شفاعت از آنان در پیشگاه خدا چه مفهومی دارد؟

جمعی از وهابیها که عموما به جمود فکری معروفند نیز با تکیه بر همین پندار از ظواهر ابتدائی بی آنکه آیات دیگر قرآن را بررسی کنند، و برای احادیث بسیاری که از پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) نقل شده وقعی بنهند، مساله توسل را نفی کرده ، و به گمان خود خط بطلان بر آن کشیده اند.

پاسخ این سوال نیز از آنچه در پاسخ سوال اول گفتیم روشن میشود، زیرا حساب پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و مردان خدا از دیگران جدا است ، آنها همانند شهداء (بلکه در صف مقدم بر آنان) قرار دارند و زندگان جاویدند، و به مصداق احیاء عند ربهم یرزقون

از روزیهای پروردگار بهره میگیرنـد و به فرمان خداوند ارتباط خود را با این جهان حفظ می کنند، همانگونه که در این جهان می توانند با مردگان - همچون کشتگان بدر - ارتباط برقرار سازند.

روی همین جهت در روایات فراوانی که در کتب اهل سنت و شیعه آمده است می خوانیم : پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و امامان (علیهمالسلام) سخن کسانی را که از دور و نزدیک بر آنها سلام می فرستند، می شنوند، و به آنها پاسخ می گویند، و حتی اعمال امت

را بر آنها عرضه می دارند.

قابل توجه اینکه ما ماءموریم که در تشـهد نماز سـلام بر پیامبر (صـلی الله علیه و آله و سلم) بفرستیم و این اعتقاد همه مسلمین اعم از شیعه و اهل سنت است ، چگونه ممکن است او را مخاطب سازیم به چیزی که هرگز آن را نمی شنود؟!

در روایات متعددی در صحیح مسلم از ابو سعید خدری و ابو هریره از شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) نقل شده که فرمود: لقنوا موتاکم لا اله الا الله : مردگان خود را تلقین لا اله الا الله کنید.

در ((نهـج البلاـغه)) نیز به مسـاله بر قرار سـاختن ارتبـاط بـا ارواح مردگـان اشـاره شـده است که علی (علیهالسـلام) بـا ارواح مومنانی که در قبرستان پشت کوفه بودند سخن گفت (۳).

۳ - تنوع تعبیرات بخشی از فصاحت است

در تشبیهات چهارگانه ای که در آیات فوق آمده تعبیرات کاملا متفاوتی دیده میشود، مثلا ((اعمی)) و ((بصیر)) و ((ظل)) و ((حرور)) به صورت مفرد آمده ، در حالی

که ((احیاء)) و ((اموات)) هر دو به صورت جمع است و ((ظلمات)) و ((نور)) یکی مفرد و دیگری به صورت جمع آمده .

از سوی دیگر در تشبیه اول و دوم آنچه جنبه منفی دارد مقدم داشته شده (اعمی و ظلمات) در حالی که در تشبیه سوم و چهارم آنچه جنبه مثبت دارد تقدم یافته (ظل و احیاء).

از سوی سوم در تشبیه اول حرف نفی تکرار نشده ، در حالی که در تشبیهات سه گانه دیگر تکرار شده است .

از سوی چهارم جمله ((ما یستوی)) تنها در تشبیه اول و آخر آمده ، و در بقیه اثری از آن نیست .

بعضی از مفسران نکاتی برای این تفاوتها ذکر کرده اند که بعضی قابل ملاحظه است و بعضی قابل ایراد.

از جمله نکاتی که قابل ملاحظه است این است که جمع بودن ظلمات و مفرد بودن نور به خاطر آنست که ظلمت یعنی کفر شعب فراوانی دارد، اما حقیقت ایمان و توحید یکی بیش نیست ، ایمان همچون خط مستقیم است که در میان دو نقطه جز یک خط مستقیم وجود ندارد، اما ظلمت کفر همچون خطوط انحرافی است که در میان دو نقطه هزاران هزار خط انحرافی موجود است .

و نیز تقدیم جنبه های منفی در دو مثال اول اشاره به آغاز اسلام است که مردم از نابینائی جاهلیت و ظلمات شرک به روشنائی و بینائی اسلام هدایت یافتند، و اما دو مثال دیگر اشاره به مراحل دیگر است که اسلام ریشه های خود را در سرزمین دلها محکم کرده بود، و جنبه های اثباتی خود را در جامعه گسترده ساخت .

اما از

اینها که بگذریم اصولا تنوع در بیان ، روح و طراوت خاصی به سخن میدهد، و آن را دلنشین و زیبا و جالب می سازد، در حالی که تکرار یکنواخت - جز در موارد استثنائی - لطافت سخن را میگیرد، به همین دلیل همیشه فصیحان و بلیغان سعی دارند تعبیرات گفتار خود را متنوع و دلنشین سازند، و میدانیم قرآن در اعلی درجه فصاحت و بلاغت است .

بنا بر این اگر نکته دیگری جز رعایت فصاحت در کار نبود همین معنی کافی بود، هر چند ممکن است آیندگان به اسرار دیگری جز آنچه گفتیم در این تعبیرات دست یابند که امروز از ما پوشیده است . اگر کوردلان ایمان نیاورند عجب نیست

در آیات گذشته به اینجا رسیدیم که افرادی هستند همچون مردگان و نابینایان که سخنان انبیاء در دل آنان کمترین اثری ندارد، به دنبال آن در آیات مورد بحث برای اینکه پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) را در این زمینه دلداری دهد تا زیاد غمگین و ناراحت نگردد، نخست میفرماید ما تو را به حق برای بشارت و انذار فرستادیم ، و هیچ امتی در گذشته نبود مگر اینکه انذار کننده ای داشت (انا ارسلناک بالحق بشیرا و نذیرا و ان من امه الا خلا فیها نذیر).

همین قدر که در انجام وظیفه بشارت و انذار کوتاهی نکنی برای تو کافی است ، تو ندای خود را به گوش آنان برسان ، به پاداشهای الهی بشارت ده ، و از کیفرهای پروردگار آنها را بترسان ، خواه پذیرا شوند یا بر سر عناد و لجاج بایستند.

قابل توجه اینکه در آخرین آیه

بحث گذشته فرمود: ان انت الا نذیر، ولی در نخستین آیه مورد بحث می گوید: ما تو را بشیر و نذیر به حق فرستادیم اشاره به اینکه اگر تو انذار کننده ای از سوی خودت این کار را نمیکنی ، این ماموریتی است که ما بر عهده ات گذارده ایم .

و اگر در آیه گذشته تنها روی انذار تکیه شده بود به خاطر آن بود که سخن از جاهلان لجوجی در میان بود که همچون مردگان قبرستان پذیرای هیچ سخنی نبودند، اما در اینجا وظیفه انبیاء را به طور کلی بیان میکند که دارای هر دو جنبه بشارت و انذار است ، منتها در پایان این آیه مجددا روی نذیر تکیه میکند چرا که بخش اصلی دعوت انبیا در برابر مشرکان و ظالمان از طریق انذار بوده است .

((خلا)) از ماده خلاء در اصل به معنی مکانی است که ساتری در آن نباشد این واژه هم در مورد زمان به کار میرود، و هم مکان ، و از آنجا که زمان

در گذر است به ازمنه گذشته ازمنه خالیه گفته میشود، زیرا اکنون اثری از آنها نیست ، و دنیا از آن خالی شده است .

بنا بر این جمله و ان من امه الا خلا فیها نذیر به این معنی است که هر امتی از امتهای پیشین انذار کننده ای در گذشته داشته است .

این نکته نیز قابل توجه است که بر طبق آیه فوق تمام امتها دارای انذار کننده الهی یعنی پیامبر بوده اند، هر چند بعضی آن را به معنی وسیعتری گرفته اند که شامل علما و دانشمندانی که مردم را انذار میکنند نیز

میشود، ولی این معنی بر خلاف ظاهر آیه است .

اما به هر حال معنی این سخن آن نیست که در هر شهر و دیار پیامبری مبعوث شود، بلکه همین اندازه که دعوت پیامبران و سخنان آنها به گوش جمعیتها برسد کافی است ، چرا که قرآن می گوید خلا- فیها نذیر (در آنها انذار کننده ای بود، و نمیگوید منها یعنی از میان خود آنها).

بنا بر این آنچه در آیه فوق میخوانیم منافاتی با آیه ۴۴ سوره سبا ندارد که می گوید: و ما ارسلنا الیهم قبلك من نذیر: ما قبل از تو هیچ انذار کننده ای به سوی مشرکان مکه نفرستاده بودیم در اینجا منظور انذار کننده از میان خود آنها است ، در حالی که در آیه قبل منظور وصول دعوت پیامبران به آنها است .

در آیه بعد می افزاید اگر تو را تکذیب کنند عجب نیست و غمگین مباش زیرا کسانی که قبل از آنها بودند نیز پیامبرانشان را تکذیب کردند، در حالی که فرستادگان آنها با معجزات و دلائل روشن ، و کتابهای محتوی پند و اندرز، و کتابهای آسمانی مشتمل بر احکام و قوانین روشنی بخش ، به سراغشان آمدند (و ان یکذبوك فقد کذب الذین من قبلهم جائتهم رسلهم بالبینات و بالزبر و بالکتاب المنیر).

تنها تو نیستی که با داشتن معجزات و کتاب آسمانی مورد تکذیب این قوم جاهل قرار گرفته ای ، پیامبران پیشین نیز با این مشکل دست به گریبان بودند بنا بر این غمگین مباش و محکم در مسیر خود گام بردار، و بدان آنها که باید بپذیرند میپذیرند.

در اینکه فرق میان ((بینات)) و

((زبر)) و ((کتاب منیر)) چیست ؟ مفسران نظرات مختلفی اظهار داشته اند که از همه روشنتر دو تفسیر زیر است :

۱ - ((بینات)) به معنی دلائل روشن و معجزاتی است که حقانیت پیامبر را به ثبوت میرساند، اما ((زبر)) جمع ((زبور)) به معنی کتابهائی است که خط آنها با استحکام نوشته شده (همچون نوشته بر سنگ و مانند آن) که در اینجا کنایه از استحکام مطالب آن است . <۴۹>

و به هر حال اشاره به کتابهائی است که قبل از موسی (علیهالسلام) نازل شده ، در حالی که کتاب منیر اشاره به کتاب موسی و کتب آسمانی دیگری است که بعد از آن نازل گردیده (زیرا در قرآن مجید در سوره مائده آیه ۴۴ و ۴۶ از تورات و انجیل به عنوان هدایت و نور یاد شده ، و در آیه ۱۵ همان سوره تعبیر به نور در مورد قرآن مجید نیز آمده است .

۲ - منظور از ((زبر)) آن قسمت از کتب انبیا است که تنها محتوی پند و اندرز و نصیحت و مناجات بوده (مانند زبور داود) و اما ((کتاب منیر)) آن دسته از کتابهای آسمانی است که دارای احکام و قوانین و دستورات مختلف اجتماعی و فردی است مانند تورات و انجیل و قرآن و این تفسیر مناسبتر به نظر می رسد.

در آخرین آیه مورد بحث به کیفر دردناک این گروه اشاره کرده می فرماید:

چنان نبود که آنها از کیفر الهی مصون بمانند، و دائما به تکذیبهای خود ادامه دهند، سپس ، کافران را گرفتم و سخت و مجازات کردم (ثم اخذت الذین کفروا). <۵۰>

جمعی را گرفتار

طوفان ساختیم ، گروهی را گرفتار تندباد ویرانگر، و جمعی را به وسیله صیحه آسمانی و صاعقه و زلزله در هم کوبیدیم !

سپس در پایان برای تاکید و بیان عظمت و شدت مجازات آنها می گوید: مجازات من نسبت به آنها چگونه بود؟! (فکیف کان نکیر).

این درست به آن می ماند که شخصی عمل مهمی را انجام میدهد و بعد از حاضران سوال میکند کار من چگونه بود؟

به هر حال این آیات از یکسو به تمام رهروان راه الله و مخصوصا رهبران و پیشوایان راستین هر امتی در هر عصر و زمان دلداری و دلگرمی می دهد که از نغمه های مخالف دلسرد و مایوس نشوند، و بدانند دعوتهای الهی همیشه با مخالفتهای شدید از سوی متعصبان لجوج و سودجویان ستمگر مواجه بوده ، و در عین حال طالبان دلسوز و عاشقان پاکبازی نیز بوده اند که در کنار داعیان راه حق جانفشانی می کردند.

و از سوی دیگر تهدیدی است برای این مخالفان لجوج که بدانند برای همیشه نمیتوانند به اعمال ننگین و مخرب خود ادامه دهند، دیر یا زود کیفرهای الهی دامانشان را خواهد گرفت . اینهمه نقش عجب بر در و دیوار وجود!

بار دیگر در این آیات به مساله توحید باز می گردد، و صفحه تازه ای از کتاب تکوین را در برابر دیدگان انسانها می گشاید، تا پاسخی دندانشکن به مشرکان لجوج و منکران سرسخت توحید باشد.

در این صفحه زیبا از این کتاب بزرگ آفرینش تنوع موجودات بی جان ، و چهره های مختلف و زیبای حیات در جهان نبات و حیوان و انسان ، مورد توجه قرار گرفته ، که چگونه

خداوند ((از آب بی رنگ صد هزاران رنگ)) پدید آورده ، و از عناصر معین و محدود موجودات کاملا متنوع که هر یکی از دیگری زیباتر است آفریده .

این نقاش چیره دست با یک قلم و یک مرکب ، انواع نقشها را ابداع کرده که بینندگان را مجذوب و شیفته و مفتون می کند.

نخست می گوید: ((آیا ندیدی خداوند از آسمان آبی نازل کرد و به وسیله آن میوه هائی به وجود آوردیم با الوان مختلف)) (ا لم تر ان الله انزل من السماء ماء فاخرجنا به ثمرات مختلفا الوانها).

شروع این جمله با استفهام تقریری ضمن تحریک حس کنجکاوی انسانها اشاره به این است که این مطلب آنچنان روشن و آشکار است که هر کس بنگرد می بیند، آری می بیند که از آب و زمین واحد یکی بی رنگ و دیگری تنها دارای یک رنگ اینهمه رنگهای مختلفی از میوه های گوناگون ، گلهای زیبا، برگها و شکوفه ها، در چهره های مختلف به وجود آمده است .

الوان : ممکن است به معنی رنگهای ظاهری میوه ها باشد که حتی در یکنوع میوه مانند سیب الوان گوناگونی وجود دارد، تا چه رسد به میوه های مختلف ، و ممکن است کنایه از تفاوت در طعم و ساختمان و خواص گوناگون آنها

بوده باشد، تا آنجا که حتی در یکنوع میوه باز اصناف گوناگونی وجود دارد، چنانکه مثلا در انگور شاید بیش از ۵۰ نوع ، و در خرما حدود ۷۰ نوع وجود دارد!

جالب اینکه در آیه فوق به صورت فعل غائب آمده ، سپس به صورت متکلم در آغاز می گوید: ((خداوند از

آسمان آبی فرستاد)) سپس اضافه می کند ((ما به وسیله آن میوه های رنگارنگی خارج ساختیم)) این طرز تعبیر منحصر به این آیه نیست ، در مواردی دیگر از قرآن مجید نیز همانند آن دیده می شود، گوئی بیان جمله نخست درک و معرفت جدیدی درباره خدا به مخاطب می دهد، و با این درک و شناخت در پیشگاه خدا حاضر می شود، و در حضور سخن با آنها می گوید.

در دنباله آیه به تنوع طرقی که در کوهها وجود دارد، و سبب شناخت جاده ها از یکدیگر می شود اشاره کرده می گوید: ((از کوهها نیز جاده هائی آفریده شده به رنگ سفید و سرخ ، با رنگهائی متفاوت و (گاه) به رنگ کاملا سیاه)) (و من الجبال جدد بیض و حمر مختلف الوانها و غرابیب سود). <۵۱>

این تفاوت الوان از یکسو زیبائی خاصی به کوهها می بخشد، و از سوی دیگر سببی برای پیدا کردن راهها و گم نشدن در جاده های پرپیچ و خم کوهستانی است ، و در نهایت دلیل است بر قدرت خداوند بر همه چیز.

((جدد)) جمع ((جده)) (بر وزن غده) به معنی جاده و طریق است .

((بیض)) جمع ((ابیض)) به معنی سفید و ((حمر)) جمع ((احمر)) به معنی سرخ است .

((غرابیب)) جمع ((غربیب)) (بر وزن کبریت) به معنی سیاه پر رنگ

است ، و اینکه عرب به کلاغ ((غراب)) می گوید نیز از همین جهت است ، بنا بر این ذکر کلمه ((سود)) که آن نیز جمع اسود به معنی سیاه است پشت سر آن تاءکیدی است

بر معنی سیاهی شدید بعضی از جاده های کوهستانی . <۵۲>

این احتمال نیز در تفسیر آیه داده شده است که خود کوهها همانند خطوط و جاده هائی است که بر سطح زمین کشیده شده است که مخصوصا از فاصله های دور کاملا محسوس است ، خطوطی است که بعضی سفید و بعضی سرخ رنگ و بعضی سیاه پر رنگ است ، خطوطی است که دست تقدیر پروردگار بر چهره زمین ترسیم کرده . <۵۳>

به هر حال ساختمان کوهها با رنگهای کاملا متفاوت از یکسو، و جاده های کوهستانی با الوان گوناگون از سوی دیگر، نشانه دیگری از عظمت و قدرت و حکمت او است که هر لحظه به شکلی در می آید و هر زمان به لباس دگری خود را می آراید.

در آیه بعد مساءله تنوع الوان را در انسانها و جانداران دیگر مطرح کرده می گوید ((از انسانها و جنبندگان و چهار پایان نیز افرادی آفریده شده که رنگهای متفاوتی دارند)) (و من الناس و الدواب و الانعام مختلف الوانه).

آری انسانها با اینکه همه از یک پدر و مادرند دارای نژادها و رنگهای کاملا متفاوتند، بعضی سفید همچون برف ، بعضی سیاه همچون مرکب ، حتی در یک

نژاد نیز تفاوت در میان رنگها بسیار است ، بلکه فرزندان دوقلو هم که تمام مراحل جنینی را با یکدیگر طی کرده ، و از آغاز در آغوش هم بوده اند با دقت که نگاه کنیم از نظر رنگ کاملا یکسان نیستند، با اینکه از یک پدر و یک مادر و در یک زمان نطفه آنها منعقد شده و از یکنوع غذا تغذیه کرده

اند.

گذشته از چهره ظاهری ، رنگهای باطنی آنها، و خلق و خوهای آنها، و صفحات و ویژگیهای آنان و استعداد و ذوقهایشان ، کاملا متنوع و مختلف است ، تا مجموعا یک واحد منسجم با تمام نیازمندیها را به وجود آورد. در

جهان جنبندگان هزاران هزار نوع حشره ، پرنده ، خزنده ، حیوانات دریائی ، و حیوانات وحشی بیابانی وجود دارد که هر کدام با ویژگیها و عجائب خلقتشان نشانه ای از قدرت و عظمت و علم آفریدگارند.

هنگامی که به یک باغ وحش بزرگ قدم می گذاریم با اینکه بیش از جزئی از هزاران جزء از موجودات زنده جهان در آنجا حضور ندارد چنان مات و مبهوت و مسحور و مجذوب می شویم که بی اختیار لب بستایش خداوندگاری که اینهمه نقش عجب را بر در و دیوار وجود زده است می گشائیم .

پس از بیان این نشانه های توحیدی در پایان به صورت یک جمع بندی می گوید: ((آری مطلب چنین است)) (کذلک). <۵۴>

و از آنجا که بهره گیری از این آیات بزرگ آفرینش بیش از همه برای

بندگان خردمند و دانشمند است در دنباله آیه می فرماید: ((تنها بندگان عالم و دانشمندند که از خدا می ترسند)) (انما یخشی الله من عباده العلماء).

آری از میان تمام بندگان ، دانشمندانند که به مقام عالی خشیت یعنی ((ترس از مسؤ لیت تواءم با درک عظمت مقام پروردگار)) نائل می گردند، این حالت ((خشیت)) مولود سیر در آیات آفاقی و انفسی و آگاهی از علم و قدرت پروردگار، و هدف آفرینش است .

((راغب)) در ((مفردات)) می گوید: ((خشیت به

معنی ترسی است آمیخته با تعظیم ، و غالبا در مواردی به کار میرود که از علم و آگاهی به چیزی سرچشمه می گیرد و لذا در قرآن مجید این مقام مخصوص عالمان شمرده شده است)).

کرارا گفته ایم ترس از خدا به معنی ترس از مسئولیتهائی است که انسان در برابر او دارد، ترس از اینکه در ادای رسالت و وظیفه خویش کوتاهی کند، و از این گذشته اصولا درک عظمت آن هم عظمتی که نامحدود و بی پایان است برای موجود محدودی همچون انسان خوف آفرین است (دقت کنید).

از این جمله ضمنا این نتیجه به خوبی گرفته می شود که عالمان واقعی آنها هستند که در برابر وظائف خود احساس مسئولیت شدید دارند و به تعبیر دیگر اهل علمند نه سخن چرا که علم بی عمل دلیل بر عدم خشیت است ، و صاحبان آن در آیه فوق در زمره علماء محسوب نیستند.

همین حقیقت در حدیثی از امام زین العابدین علی بن الحسین (علیه السلام) آمده است که فرمود: و ما العلم بالله و العمل الا الفان مؤ تلفان فمن عرف الله خافه ، و حثه الخوف علی العمل بطاعه الله ، و ان ارباب العلم و اتباعهم (هم) الذین عرفوا الله فعملوا له ، و رغبوا الیه ، و قد قال الله : انما یخشی الله من عباده العلماء: ((علم و عمل دو دوست صمیمی اند، کسی که خدا را بشناسد از او می ترسد، و همین ترس او را وادار به عمل و اطاعت فرمان خدا می کند، صاحبان

علم و پیروان آنها کسانی هستند که خدا را به

خوبی شناخته اند و برای او عمل می کنند، و به او عشق می ورزند، چنانکه خداوند فرموده : انما یخشی الله من عباده العلماء)). <۵۵>

و در حدیث دیگری از امام صادق (علیه السلام) در تفسیر همین آیه می خوانیم : یعنی بالعلماء من صدق قوله فعله و من لم یصدق قوله فعله فلیس بعالم : ((منظور از علما کسانی هستند که اعمال آنها هماهنگ با سخنان آنها باشد کسی که گفتار و کردارش هماهنگ نباشد عالم نیست)) (۲). <۵۶>

و در حدیث دیگری آمده : اعلمکم بالله اخوفکم لله : ((از همه شما عالمتر کسی است که ترسش از خدا از همه بیشتر باشد)). <۵۷>

کوتاه سخن اینکه ((عالمان)) در منطق قرآن کسانی نیستند که مغزشان صندوقچه آراء و افکار این و آن ، و انباشته از قوانین و فورمولهای علمی جهان و زبانشان گویای این مسائل ، و محل زندگیشان مدارس و دانشگاهها و کتابخانه هاست ، بلکه علما آن گروه از صاحبنظران و دانشمندانند که نور علم و دانش تمام وجودشان را به نور خدا و ایمان و تقوا روشن ساخته ، و نسبت به وظائفشان سخت احساس مسئولیت می کنند و از همه پای بندترند.

در سوره قصص نیز خواندیم که وقتی که قارون مغرور و از خود راضی که مدعی مقام علم نیز بود، ثروت خود را به نمایش گذاشت جمعیت دنیا پرستان که سخت تحت تاثیر آن زرق و برق قرار گرفته بودند آرزو کردند که ایکاش آنها نیز دارای چنین بهره ای از اموال دنیا بودند، ولی ((عالمان)) بنی اسرائیل بر آنها فریاد

زدند وای بر شما پاداش الهی برای کسانی که ایمان آورده اند و عمل صالح انجام داده اند بهتر است ، و این مقام تنها در اختیار شکیبایان و افراد پر استقامت قرار

می گیرد: و قال الذین اتوا العلم ویلکم ثواب الله خیر لمن آمن و عمل صالحا و لا یلقاها الا الصابرون (قصص - ۸۰).

و در پایان آیه به عنوان یک دلیل کوتاه بر آنچه گذشت می فرماید ((خداوند عزیز و غفور است)) (ان الله عزیز غفور).

((عزت)) و قدرت بی پایانش سرچشمه خوف و خشیت اندیشمندان است ، و ((غفوریتش)) که نشانه رحمت بی انتهای او است سبب رجاء و امید آنان است ، و به این ترتیب این دو نام مقدس ، بندگان خدا را در میان خوف و رجاء نگهمیدارد، و می دانیم حرکت مداوم به سوی تکامل بدون اتصاف به این دو وصف ممکن نیست . معامله پر سود با پروردگار!

از آنجا که در آیات گذشته به مقام خوف و خشیت عالمان اشاره شده بود در آیات مورد بحث به مقام ((امید و رجاء)) آنها اشاره می کنند، چرا که گفتیم تنها به وسیله این دو بال است که انسان می تواند به اوج آسمان سعادت پرواز کند، و مسیر تکامل را طی نماید، نخست می فرماید: ((کسانی که کتاب الهی

تلاوت می کنند، و نماز را بر پا می دارند، و از آنچه به آنها روزی داده ایم در پنهان و آشکار انفاق می کنند، آنها امید تجارتی دارند که نابودی و فساد و کساد در آن نیست)) (ان الذین یتلون کتاب الله و اقاموا الصلاه و

انفقوا مما رزقناهم سرا و علانیه یرجون تجاره لن تبور). <۵۸>

بـدیهی است که ((تلاوت)) در اینجا به معنی قرائت سرسری و خالی از تفکر و انـدیشه نیست ، خوانـدنی است که سرچشـمه فکر باشد، فکری که سرچشـمه عمل صالح گردد، عملی که از یکسو انسان را به خدا پیوند دهد که مظهر آن نماز است ، و از سوی دیگر به خلق خـدا ارتبـاط دهـد که مظهر آن انفـاق است ، انفـاق از تمام آنچه خـدا به انسان داده ، از علمش ، از مال و ثروت و نفوذش ، از فکر نیرومندش از اخلاق و تجربیاتش ، و خلاصه از تمام مواهب خدا دادی .

این انفاق گاهی مخفیانه صورت می گیرد تا نشانه اخلاص کامل باشد (سرا).

و گاه آشکارا تا مشوق دیگران گردد و تعظیم شعائر شود (علانیه).

آری علمی که چنین اثری دارد مایه رجاء و امیدواری است .

با توجه به آنچه در این آیه و آیه پیشین آمده چنین نتیجه می گیریم که علمای راستین دارای این صفاتند:

از نظر روحی قلبشان مملو از خشیت و ترس آمیخته با عظمت خدا است .

از نظر گفتار زبانشان به تلاوت آیات خدا مشغول است .

از نظر عمل روحی و جسمی نماز می خوانند و او را عبادت می کنند.

از نظر عمل مالی از آنچه دارند در آشکار و پنهان انفاق می نمایند.

و سـرانجام از نظر هـدف ، افق فکرشان آنچنان بالا است که دل از دنیای مادی زودگذر بر کنده ، تنها به تجارت پر سود الهی می نگرند که دست فنا به

دامانش دراز نمی شود.

این نکته نیز قابل توجه است که ((تبور))

از ماده ((بوار)) به معنی شدت کسادی است ، و از آنجا که شدت کسادی باعث فساد می شود ((بوار)) به معنی هلاکت آمده ، به این ترتیب ((تجارت خالی از بوار)) تجارتی است که نه کساد دارد و نه فساد!

در حدیث جالبی چنین آمده : مردی خدمت رسول خدا عرض کرد: چرا من مرگ را دوست ندارم ؟!

فرمود: آیا مال و ثروتی داری ؟ عرض کرد آری .

فرمود: آنرا پیش از خودت بفرست ، عرض کرد نمی توانم !

فرمود: ان قلب الرجل مع ماله ان قدمه احب ان یلحق به ، و ان اخره احب ان یتاخر معه : ((قلب انسان همراه اموال او است ، اگر آن را پیش از خود بفرستد، دوست دارد به آن ملحق شود، و اگر آن را نگهدارد دوست دارد همراه آن بماند))! <۵۹>

این حدیث در حقیقت روح آیه فوق را منعکس ساخته ، زیرا می گوید آنها که نماز را برپا می دارند و انفاق در راه خدا می کنند امید و علاقه به سرای دیگر دارند، چرا که نیکها را قبل از خود فرستاده اند و مایلند به آن ملحق شوند.

آخرین آیه مورد بحث هدف این مؤ منان راستین را چنین بیان می کند: ((آنها این اعمال صالح را انجام می دهند تا خداوند اجر و پاداششان را به طور کامل بپردازد، و از فضلش بر آنها بیفزاید که او آمرزنده و شکور است)) (لیوفیهم

اجورهم و یزیدهم من فضله انه غفور شکور). <۶۰>

این جمله در حقیقت اشاره به نهایت اخلاص آنهاست که در اعمال نیک خود جز به پاداش الهی نظر ندارند،

هر چه می خواهند از او می خواهند و برای ریا و تظاهر و تحسین و تمجید این و آن گامی بر نمی دارند، چرا که مهمترین مساله در اعمال صالح همان نیت خالص است .

تعبیر به ((اجور)) (جمع اجر) به معنی ((مزد)) در حقیقت لطفی است از سوی پروردگار، گوئی بندگان را در مقابل اعمال صالح طلبکار خود می داند، در حالی که بندگان هر چه دارند از اوست ، حتی قدرت برای انجام اعمال صالح نیز از سوی او اعطا شده .

و از این تعبیر محبت آمیزتر جمله ((و یزیدهم من فضله)) است که به آنان نوید می دهد علاوه بر پاداش معمولی که آن را خود گاهی صدها یا هزاران برابر عمل است از فضل خود بر آنان می افزاید، و مواهبی که در هیچ فکری نمی گنجد و هیچکس در این جهان توانائی تصور آن را ندارد، از فضل گسترده اش به آنها می بخشد.

در حدیثی از ابن مسعود آمده که پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) در تفسیر همین آیه فرمود: هو الشفاعه لمن وجبت له النار ممن صنع الیه معروفا فی الدنیا: ((منظور مقام شفاعت است که به آنها داده می شود تا در باره کسانی که در دنیا به آنها خوبی کرده اند ولی بر اثر اعمالشان مستحق عذابند شفاعت کنند)). <۶۱>

به این ترتیب آنها نه تنها خود اهل نجاتند که برای دیگران نیز به فضل

پروردگار مایه نجاتند.

بعضی از مفسران جمله ((و یزیدهم من فضله)) را اشاره به مقام ((شهود)) دانسته اند که در قیامت برای مؤ منان حاصل می شود که

به جمال و جلال پروردگار می نگرند، و برترین لذت را از این تماشا می برند.

ولی ظاهرا جمله مزبور معنی وسیعی دارد که هم محتوای حدیث را شامل می شود، و هم مواهب ناشناخته دیگر را.

جمله ((انه غفور شکور)) نشان می دهد که نخستین لطف پروردگار در حق آنها همان آمرزش گناهان و لغزشهائی است که احیانا از آنها سر زده ، چرا که بیشترین نگرانی انسان نگرانی از این ناحیه است .

بعد از آنکه از این نظر آسوده خاطر شدند آنها را مشمول شکر خود قرار می دهد یعنی از اعمالشان تشکر می کند، و برترین جزا را به آنها می بخشد.

در تفسیر مجمع البیان ضرب المثل جالبی در اینجا از عرب نقل شده که می گویند: ((اشکر من بروقه)): ((فلانکس از درخت بروقه <۶۲> سپاسگزارتر است)) و این اشاره به درخت کوچکی است که در سرزمین عربستان وجود داشته ، و اعتقاد اعراب این بوده هنگامی که ابر بر سر آن سایه می افکند به زودی سبز می شود، و برگ بیرون می آورد، بی آنکه ابر ببارد!، و این ضرب المثلی است برای نهایت سپاسگزاری که در برابر کمترین خدمت بزرگترین پاداش را بدهند. <۶۳>

البته خالق چنین درختی از آن هم سپاسگزارتر و بخشنده تر است .

شرایط عجیب این تجارت

جالب اینکه در بسیاری از آیات قرآن این جهان به تجارتخانه ای تشبیه شده که تاجران آن انسانها، و مشتری پروردگار بزرگ و متاع آن عمل صالح ، و بها بهشت و رحمت و رضای او است . <۶۴>

و اگر درست بیندیشیم این تجارت عجیب با خداوند کریم بی

نظیر است ، چرا که دارای امتیازاتی است که در هیچ تجارتی وجود ندارد:

۱ - تمام سرمایه را خودش در اختیار فروشنده گذارده سپس در مقام خریداری بر می آید!

۲ - او خریدار است در حالی که هیچ نیازی به خریداری این اعمال ندارد، چرا که خزائن همه چیز نزد او است !

۳ - او ((متاع قلیل)) را به ((بهای گزاف)) می خرد ((یا من یقبل الیسیر و یعفو عن الکثیر)): ای خدائی که عمل کم را می پذیری و گناهان بسیار را می بخشی .

۴ - حتی متاع بسیار ناچیز را خریدار است ((فمن یعمل مثقال ذره خیرا یره)).

۵ - گاه بها را هفتصد برابر و گاه افزونتر از آن میدهد (بقره - ۲۶۱).

۶ - علاوه بر پرداخت این بهای عظیم ، باز از فضل و رحمتش آنچه در فکر نمی گنجد بر آن می افزاید ((و یزیدهم من فضله)) (آیه مورد بحث).

و چه تاسف آور است که انسان خردمند آزاده چشم از چنین تجارتی بر بندد و به غیر آن روی آورد و از آن بدتر که متاع هستی خود را به هیچ بفروشد!

امیر مؤ منان علی (علیه السلام) می فرماید: ((و انه لیس لانفسکم ثمن الا الجنه فلا تبیعوها الا بها)) بدانید که برای سرمایه هستی شما بهائی غیر از بهشت نیست آنرا به غیر این بها نفروشید. <۶۵> وارثان حقیقی میراث انبیاء

از آنجا که در آیات گذشته سخن از مؤ منان پاکدلی در میان بود که آیات کتاب الهی را تلاوت می کنند و به کار می بندند، در آیات مورد بحث ، از این

کتاب آسمانی و دلائل صدق آن و همچنین حاملان واقعی کتاب سخن می گوید، و بحثی را که در آیات پیشین پیرامون توحید بود با این بحث که پیرامون نبوت

است تکمیل می کند.

می فرماید: ((آنچه از کتاب بر تو وحی فرستادیم حق است ، و آنچه را در کتب پیشین آمده تصدیق می کند، خداوند نسبت به بندگانش آگاه و بینا است)) (و الذی اوحینا الیک من الکتاب هو الحق مصدقا لما بین یدیه ان الله بعباده لخبیر بصیر).

با توجه به اینکه حق به معنی چیزی است که با واقعیت منطبق و هماهنگ است ، این تعبیر دلیلی است برای اثبات این مقصود که این کتاب آسمانی از سوی پروردگار نازل شده ، زیرا هر چه بیشتر در محتوای آن دقت می کنیم آن را با واقعیتها هماهنگتر می بینیم .

تناقضی در آن وجود ندارد، دروغ و خرافهای در آن دیده نمی شود، اعتقادات و معارف آن هماهنگ با منطق عقل است ، و تواریخش خالی از اسطوره ها و افسانه ها، و قوانینش موافق با نیازمندیهای انسانها، این حقانیت دلیل روشنی است بر اینکه از سوی خدا نازل شده است .

در اینجا برای تبیین موقعیت قرآن از کلمه ((حق)) استفاده شده ، در حالی که در آیات دیگری از قرآن از کلمه ((نور))، ((برهان))، ((فرقان))، ((ذکر))، ((موعظه)) و ((هدی)) استفاده گردیده است که هر کدام ناظر به یکی از برکات قرآن و ابعاد آن است و کلمه حق جامع همه آنهاست .

((راغب)) در ((مفردات)) می گوید: اصل ((حق)) به معنی مطابقت و موافقت است ،

و این کلمه بر چند معنی اطلاق می شود:

((نخست)) کسی که چیزی را بر اساس حکمت ایجاد می کند، و به همین دلیل به خداوند حق گفته می شود فذلکم الله ربکم الحق (یونس - ۳۲).

((دوم)) به چیزی که بر اساس حکمت ایجاد شده نیز حق گفته می شود، و چون عالم هستی فعل خدا است و موافق با حکمت ، تمام آن حق است ، چنانکه قرآن

می گوید: ما خلق الله ذلک الا بالحق خداوند این موجودات (خورشید و ماه و منازل آنها) را جز به حق نیافریده (یونس - ۵).

((سوم)) به اعتقاداتی که مطابق واقعیتهاست حق گفته می شود فهدی الله الذین آمنوا لما اختلفوا فیه من الحق ((خداوند مؤ منان را به سوی آنچه از حق اختلاف کرده بودند رهنمون شد)) (بقره - ۲۱۳).

((چهارم)) به سخنان و افعالی که بر طبق وظیفه و در وقت مقرر انجام می شود نیز حق گفته می شود، همانگونه که می گوئیم : ((سخن تو حق است و کردارت حق)). <۶۶>

بنابراین حق بودن قرآن مجید هم از این نظر است که سخنی است مطابق مصالح و واقعیتها، و هم از این نظر که عقائد و معارف موجود در آن با واقعیت هماهنگ است ، و هم کار خداوندی است که آنرا بر اساس حکمت آفرید و خود خداوند که عین حق است در آن تجلی کرده و عقل چیزی را که حق و واقعیت است تصدیق می کند.

جمله ((مصدقا لما بین یدیه)) دلیل دیگری بر صدق این کتاب آسمانی است چرا که هماهنگ با نشانه هائی است

که در کتب پیشین در باره آن و آورنده اش آمده است (در این زمینه بحث مشروحی ذیل آیه ۴۱ از سوره بقره آورده ایم). <۶۷>

جمله ((ان الله بعباده لخبیر بصیر)) بیانگر علت حقانیت قرآن و هماهنگی آن با واقعیتها و نیازها است ، چرا که از سوی خداوندی نازل شده که بندگان خود را به خوبی می شناسد و نسبت به نیازهایشان بصیر و بینا است .

در اینکه فرق میان ((خبیر)) و ((بصیر)) چیست ؟ بعضی گفته اند ((خبیر)) به معنی آگاهی از بواطن و عقائد و نیات و ساختمان روحی انسان ، و ((بصیر))

به معنی بینائی نسبت به ظواهر و پدیده های جسمانی او است . <۶۸>

بعضی دیگر ((خبیر)) را اشاره به اصل آفرینش انسان و ((بصیر)) را اشاره به اعمال و افعال او می دانند. <۶۹>

البته تفسیر اول مناسبتر به نظر می رسد هر چند اراده هر دو معنی از آیه بعید نیست .

آیه بعد به موضوع مهمی در این رابطه ، یعنی حاملان این کتاب بزرگ آسمانی ، همان کسانی که بعد از نزول قرآن بر قلب پاک پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) این مشعل فروزان را در آن زمان و قرون و اعصار دیگر حفظ و پاسداری نمودند، کرده ، می فرماید: ((سپس این کتاب آسمانی را به گروهی از بندگان برگزیده خود به ارث دادیم)) (ثم اورثنا الکتاب الذین اصطفینا من عبادنا).

روشن است که منظور از ((کتاب)) در اینجا همان چیزی است که در آیه قبل آمده است (قرآن مجید) و به اصطلاح الف و لام در آن الف

و لام عهد است .

اینکه بعضی آن را اشاره به همه کتب آسمانی دانسته و الف و لام آن را الف و لام جنس گرفته اند بسیار بعید به نظر می رسد و تناسبی با آیات قبل ندارد.

تعبیر به ((ارث)) در اینجا، و موارد دیگری شبیه آن در قرآن مجید، به خاطر آن است که ((ارث)) به چیزی گفته می شود که بدون داد و ستد و زحمت به دست می آید، و خداوند این کتاب بسیار بزرگ را اینگونه در اختیار مسلمانان قرار داد.

در اینجا روایات فراوانی از طرق اهل بیت (علیه السلام) وارد شده که در همه آنها بندگان برگزیده خدا به امامان معصوم تفسیر شده است . <۷۰>

این روایات چنانکه بارها گفته ایم بیان مصادیق روشن و درجه اول است ، و مانع از آن نخواهد بود که علما و دانشمندان امت ، و صالحان و شهدائی که در طریق پاسداری از این کتاب آسمانی و تداوم بخشیدن به دستورات آن تلاش و کوشش کردند، در عنوان ((الذین اصطفینا من عبادنا)) (بندگان برگزیده خداوند) داخل باشند.

سپس به یک تقسیم بندی مهم در این زمینه پرداخته ، می گوید:

((از میان آنها عدهای به خویشتن ستم کردند، و گروهی راه میانه را در پیش گرفتند، و گروهی به فرمان خدا در نیکیها بر دیگران پیشی گرفتند، و این فضیلت بزرگی است)) (فمنهم ظالم لنفسه و منهم مقتصد و منهم سابق بالخیرات باذن الله ذلک هو الفضل الکبیر).

ظاهر آیه این است که این گروههای سه گانه در میان ((برگزیدگان خداوند)) که وارثان و حاملان کتاب الهی هستند می باشند.

به تعبیر

روشـنتر: خداوند پاسداری این کتاب آسـمانی را بعد از پیامبرش بر عهده این امت گذاشته ، امتی که برگزیده خدا است ، ولی در میان این امت گروههای مختلفی یافت می شود: بعضـی به وظیفه بزرگ خود در پاسداری از این کتاب و عمل به احکامش کوتاهی کرده ، و در حقیقت بر خویشتن ستم نمودند، اینها مصداق ((ظالم لنفسه)) می باشند.

گروهی دیگر تا حـد زیادی به این وظیفه پاسداری و عمل به کتاب قیام نموده اند، هر چند لغزشـها و نارسائیهائی در کار خود نیز داشته اند، اینها مصداق ((مقتصد)) (میانه رو) می باشند.

و بالاـخره گروه ممتـازی وظـائف سـنگین خود را به نحو احسن انجـام داده ، و در این میـدان مسـابقه بزرگ بر همگان پیشـی گرفته اند، این گروه پیشرو همانها هستند که در آیه فوق از آنها به عنوان ((سابق بالخیرات باذن الله))

تعبیر شده .

ممکـن اسـت در اینجـا گفته شـود که وجـود گروه ((ظـالم)) بـا جمله ((اصـطفینا)) که دلیـل بر این است که همه این گـروهها برگزیدگان خدا هستند منافات دارد.

در پاسـخ می گوئیم این شبیه همـان چیزی است که در مورد بنی اسـرائیل در آیه ۵۴ سوره مؤ من آمـده که می فرماید: و لقد آتینا موسـی الهدی و اورثنا بنی اسـرائیل الکتاب ((ما به موسـی هدایت (و کتاب آسمانی) بخشیدیم و این کتاب آسمانی را به عنوان میراثی به بنی اسرائیل دادیم)).

در حالی که می دانیم همه بنی اسرائیل وظیفه خود را در برابر این میراث بزرگ انجام ندادند.

و یا نظیر آیه ۱۱۰ سوره آل عمران است که می گوید: کنتم خیر امه اخرجت

للناس ((شما مسلمانان بهترين امتى بوديد كه به سود انسانها قدم به عرصه حيات گذاشتيد)).

و يا در آيه ۱۶ سوره جاثيه در مورد بنى اسرائيل نيز مى گويد: و فضلناهم على العالمين : ((ما آنها را بر جهانيان فضيلت بخشيديم)).

همچنين در آيه ۲۶ سوره حديد مى خوانيم : و لقد ارسلنا نوحا و ابراهيم و جعلنا فى ذريتهما النبوه و الكتاب فمنهم مهتد و كثير منهم فاسقون : ((ما نوح و ابراهيم را فرستاديم و در دودمان آنها نبوت و كتاب قرار داديم ، بعضى از آنها هدايت يافته اند و بسيارى از آنها عصيانگر و فاسقند)).

كوتاه سخن اينكه هدف از اينگونه تعبيرات فرد فرد امت نيست ، بلكه مجموعه امت است هر چند در ميان آنها قشرها و گروههاى مختلفى يافت شود. <۷۱>

در روايات زيادى كه از طرق اهل بيت (عليه السلام) رسيده سابق بالخيرات به امام معصوم تفسير شده است ، و ظالم لنفسه به كسانى كه معرفت و شناخت امام را ندارند و ((مقتصد)) به پيروان عارف امام (عليهالسلام). <۷۲>

اين تفسيرها گواه روشنى است بر آنچه در تفسير كل آيه برگزيديم كه مانعى ندارد اين گروههاى سه گانه در ميان وارثان كتاب الهى وجود داشته باشند.

شايد نياز به تذكر نداشته باشد كه تفسير روايات فوق از قبيل بيان مصاديق روشن است يعنى امام معصوم در صف اول ((سابقين بالخيرات)) است ، و علما و دانشمندان و پاسداران آئين الهى در صفوف ديگر جاى دارند.

تفسيرى كه در باره ((ظالم)) و ((مقتصد)) در اين روايات آمده نيز از قبيل بيان مصداق است .

و اگر مى بينيم در

پاره‌ای از روایات دخول علما در مفهوم آیه به کلی نفی شده در حقیقت برای توجه دادن به وجود امام معصوم در پیشاپیش این صفوف است .

قابل توجه اینکه جمعی از مفسران گذشته و امروز در تفسیر این گروههای سه گانه فوق احتمالات زیاد دیگری داده اند که در حقیقت همه آنها از قبیل بیان مصداق است (۲). <۷۳>

در اینجا سؤ الی مطرح است و آن اینکه : چرا نخست از گروه ظالمان ، سپس میانه روان ، و بعد سابقین بالخیرات سخن می گوید، در حالی که از جهاتی عکس آن اولی به نظر می رسد؟!

بعضی مفسران بزرگ در پاسخ این سؤ ال گفته اند که هدف بیان ترتیب مقامات مردم در سلسله تکاملی است ، زیرا نخستین مرحله ، مرحله عصیان و غفلت است ، بعد از آن مقام توبه و انابه ، و سرانجام توجه و قرب به خدا، هنگامی که معصیتی از انسان سر می زند او ((ظالم)) است ، و هنگامی که به مقام توبه برمی آید مقتصد است ، و زمانی که توبه او به مقام قبول رسید و مجاهداتش در راه خداوند افزون گشت به مقام قرب او می رسد و در سلسله ((سابقین بالخیرات)) قرار می گیرد. <۷۴>

بعضی نیز افزوده اند که این ترتیب به خاطر فزونی و کمی افراد این سه گروه است ، ظالمان اکثریت را تشکیل می دهند، و مقتصدان در مرحله بعد، و سابقین بالخیرات که خاصان و پاکانند از همه کمترند، هر چند از نظر کیفیت از

همه والاترند. <۷۵>

جالب اینکه در حدیثی از امام صادق (علیه السلام

) نقـل شـده که فرمود: ظـالم را از این نظر مقـدم داشـته تـا از رحمتش مـایوس نگردد، و سابقین به خیرات را از این رو مؤ خر نموده تا به عملشان مغرور نگردند <۷۶> و هر سه معنی ممکن است منظور باشد.

آخرین سـخن در تفسـیر این آیه اینکه در جمله ذلـک هو الفضـل الکبیر (این فضـیلت بزرگی است) در میان مفسـران گفتگو است که مشار الیه در آن چیست ؟ بعضـی گفته اند همان میراث کتاب الهی است ، و بعضـی آن را اشاره به توفیقی دانسته اند که شامل حال سابقین بالخیرات می شود، و به اذن خدا این راه را طی می کنند، ولی معنی اول با ظاهر آیه مناسبتر است .

پاسداران کتاب الهی کیانند؟

به گواهی قرآن مجید خداوند بزرگ مواهب عظیمی به امت اسـلامی داده که از مهمترین آنها همین میراث بزرگ الهی قرآن است .

امت مسـلمان را بر سـایر امم برگزیـده و این نعمت را به آنهـا داده ، ولی به همـان نسبت که آنها را مورد لطف خاص خویش قرار داده ، مسئولیت سنگین نیز بر عهده آنها گذارده است .

تنها در صورتی میتوانند حق پاسداری این میراث عظیم را انجام دهند که در صف ((سابقین بالخیرات)) در آیند.

یعنی از تمام امتها در انجام نیکیها پیشـی گیرند، در فراگیری علم و دانش سبقت جویند، در تقوی و پرهیزگاری ، در عبادت و خدمت به خلق ، در جهاد

و کوشـش ، در نظم و حساب ، و در ایثار و فداکاری ، در همه این امور پیشگام باشند در غیر این صورت حق آن را ادا نکرده اند.

مخصوصا

تعبیر به ((سابقین بالخیرات)) آنچنان مفهوم وسیع و گسترده ای دارد که تقدم در همه جنبه های مثبت زندگی اعمال نیک را شامل می شود.

آری حاملان چنان میراثی تنها چنین کسانی می توانند باشند.

حتی آنها که به این هدیه بزرگ آسمانی پشت می کنند و حرمتش را نگاه نمی دارند به مصداق ((ظالم لنفسه)) بر خویشتن ستم می کنند، چرا که محتوای آن چیزی جز نجات و خوشبختی و پیروزی آنها نیست ، آنکس که نسخه شفا بخشی را پشت سر می افکند به ادامه درد و رنج خود کمک کرده است ، و آنکس که به هنگام طی طریق ظلمانی چراغ روشن خود را می شکند خویشتن به بیراهه و پرتگاه سوق می دهد چرا که خداوند از همگان بی نیاز و مستغنی است .

در عین حال این گروه گنهکار نباید این حقیقت را فراموش کنند که آنها نیز به مضمون آیه فوق در زمره ((برگزیدگان پروردگار)) بوده اند و بالقوه این استعداد را دارند که مرحله ((ظلم)) را پشت سر نهاده ، به مرحله ((مقتصد)) و میانه رو گام بگذارند، و از آنجا پرواز کرده به اوج افتخار ((سابقین بالخیرات)) برسند که آنها نیز از نظر فطرت و ساختمان روحی برگزیدگان حقند. آنجا که نه غمی است ، نه رنجی ، و نه درماندگی !

این آیات در حقیقت نتیجه ای است برای آنچه در آیات گذشته آمده بود، می فرماید: ((پاداش پیشگامان در خیرات و نیکیها، باغهای جاویدان بهشت است که همگی در آن وارد می شوند)) (جنات عدن یدخلونها). <۷۷>

جنات جمع جنه به معنی باغ و ((عدن

)) به معنی استقرار و ثبات است ، و معدن را به این جهت معدن می گویند که جایگاه استقرار فلزات و جواهرات است ، بنا بر این ((جنات عدن)) باغهای جاویدان بهشتی است .

به هر حال این تعبیر نشان می دهد که نعمتهای عظیم بهشتی جاودانی و ثابت است ، و همچون مواهب دنیای مادی آمیخته به اضطراب ناشی از بیم زوال نیست ، بهشتیان نه تنها باغی از بهشت که باغهای بسیاری در اختیار دارند.

سپس به سه بخش از نعمتهای بهشتی که بعضی جنبه مادی دارد و ظاهری ، و بعضی جنبه معنوی و باطنی ، و قسمتی نیز ناظر به نفی و طرد هر گونه مانع و مزاحم است اشاره کرده ، می گوید:

((این پیشگامان در خیرات در آن بهشت جاویدان به دستبندهائی از طلا و مروارید آراسته اند و لباسشان در آنجا حریر است))! (یحلون فیها من اساور من ذهب و لؤ لؤ ا و لباسهم فیها حریر).

آنها در این دنیا به زرق و برقها بی اعتنائی کردند، و خود را اسیر زور زیور

نساختند، و در حالی که محرومان لباس کرباس هم در تن نداشتند در بند لباسهای فاخر نبودند، خداوند به جبران اینها در جهان دیگر بهترین لباسهای و زیورها را بر آنها می پوشاند.

آنها در این جهان ظاهر خویش را به خیرات آراستند خدا نیز در جهان دیگر که جهان تجسم اعمال است ظاهرشان را به انواع زیورها می آراید.

بارها گفته ایم : الفاظ ما که برای زندگی محدود این جهان وضع شده هرگز نمی تواند بیانگر مفاهیم عالم بزرگ قیامت باشد، برای بیان آن نعمتها الفبای

دیگر و فرهنگ و قاموس دیگری لازم است ، ولی به هر حال برای اینکه شبحی از آن نعمتهای بزرگ برای ما زندانیان این جهان نشان داده شود باید از توانائی ناچیز همین الفاظ در تبیین آن نعمتها کمک گیریم .

بعد از ذکر این نعمت مادی به نعمت معنوی خاصی اشاره کرده می فرماید: ((آنها می گویند حمد و ستایش مخصوص خداوندی است که غم و اندوه را از ما بر طرف ساخت)) (و قالوا الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن).

آنها از این موهبت عظیم که نصیبشان شده ، و تمام عوامل غم و اندوه به برکت لطف الهی از محیط زندگانیشان دور گشته ، و آسمان روحشان از لکه های ابرهای تاریک اندوه پاک شده ، خدا را حمد و ستایش می کنند، نه ترسی از عذاب الهی دارند نه وحشتی از مرگ و فنا، نه موجبات ناامنی خاطر فراهم است ، و نه آزار بداندیشان و تحمیلات ناپاکان و جباران و همنشینی بدان و نااهلان .

بعضی از مفسران این حزن و اندوه را اشاره به غمهائی نظیر آنچه در دنیا است دانسته اند، و بعضی اشاره به اندوهی که در محشر در باره نتیجه کار خود دارند می دانند، در حالی که این دو تفسیر با هم تضادی ندارند و می تواند در معنی آیه جمع باشد.

((حزن)) (بر وزن عدم) و ((حزن)) (بر وزن مزد) چنانکه در بسیاری

از کتب لغت و تفسیر آمده هر دو به یک معنی است ، و در اصل به معنی ناهمواری زمین است ، و از آنجا که غم و اندوه روح انسان

را ناهموار و خشن می سازد، این تعبیر در این معنی به کار رفته است . <۷۸>

سپس این مؤ منان بهشتی می افزایند: ((پروردگار ما غفور و شکور است)) (ان ربنا لغفور شکور).

با وصف غفوریتش اندوه سنگین لغزشها و گناهان را بر طرف ساخته ، و با وصف شکوریتش مواهب جاودانی که هرگز سایه شوم غم بر آنها نمی افتد به ما ارزانی داشته .

گناهان بسیار ما را غفرانش پوشانده ، و اعمال اندک و ناچیز ما را با شکوریتش پاداش فراوان بخشیده .

سرانجام به سراغ آخرین نعمت که نبودن عوارض ناراحتی و عوامل مشقت و خستگی و رنج و تعب است رفته ، از قول آنها می گوید: ((ستایش برای آن خدائی است که با فضل خود ما را در این سرای اقامت جاویدان جای داد که نه در آنجا رنج و تعبی به ما می رسد و نه خستگی و واماندگی))! (الذی احلنا دار المقامه من فضله لا یمسنا فیها نصب و لا یمسنا فیها لغوب).

از یکسو آنجا سرای اقامت است و چنان نیست که انسان تا می خواهد به محیط آن آشنا شود و به آن دل ببندد بانگ ((الرحیل)) سر داده شود.

و از سوی دیگر با اینکه عمر طولانی آن به ابدیت می پیوندد و در چنین مدتی قاعدتا انتظار تعب و درد و مشقتی می رود مطلقا در آنجا خبری از این امور نیست ، حتی طول مدت نیز باعث ملال و خستگی نمی شود که هر روز نعمت جدید و جلوه تازهای از نعمتها و جلوه های پروردگار به بهشتیان ارائه می شود.

((نصب))

(بر وزن حسب) به معنی مشقت و زحمت است و ((لغوب)) را نیز بسیاری از ارباب لغت و مفسران به همین معنی دانسته اند، در حالی که بعضی میان این دو چنین فرق گذاشته اند: ((نصب)) را به مشقتهای جسمانی می گویند، و ((لغوب)) را به تعب و زحمت روحانی . <۷۹>

بعضی نیز ((لغوب)) را به معنی سستی و واماندگی ناشی از مشقت و رنج دانسته اند، و به این ترتیب ((لغوب)) نتیجه ((نصب)) می شود. <۸۰>

و به این ترتیب در آنجا نه عوامل مشقت بار جسمانی وجود دارد، نه از اسباب رنج روحی خبری است . آنجا که نه غمی است ، نه رنجی ، و نه درماندگی !

این آیات در حقیقت نتیجه ای است برای آنچه در آیات گذشته آمده بود، می فرماید: ((پاداش پیشگامان در خیرات و نیکیها، باغهای جاویدان بهشت است که همگی در آن وارد می شوند)) (جنات عدن یدخلونها).

جنات جمع جنه به معنی باغ و ((عدن)) به معنی استقرار و ثبات است ، و معدن را به این جهت معدن می گویند که جایگاه استقرار فلزات و جواهرات است ، بنا بر این ((جنات عدن)) باغهای جاویدان بهشتی است .

به هر حال این تعبیر نشان می دهد که نعمتهای عظیم بهشتی جاودانی و ثابت است ، و همچون مواهب دنیای مادی آمیخته به اضطراب ناشی از بیم زوال نیست ، بهشتیان نه تنها باغی از بهشت که باغهای بسیاری در اختیار دارند.

سپس به سه بخش از نعمتهای بهشتی که بعضی جنبه مادی دارد و ظاهری ، و بعضی

جنبه معنوی و باطنی ، و قسمتی نیز ناظر به نفی و طرد هر گونه مانع و مزاحم است اشاره کرده ، می گوید:

((این پیشگامان در خیرات در آن بهشت جاویدان به دستبندهائی از طلا و مروارید آراسته اند و لباسشان در آنجا حریر است))! (یحلون فیها من اساور من ذهب و لؤ لؤ ا و لباسهم فیها حریر).

آنها در این دنیا به زرق و برقها بی اعتنائی کردند، و خود را اسیر زور زیور

نساختند، و در حالی که محرومان لباس کرباس هم در تن نداشتند در بند لباسهای فاخر نبودند، خداوند به جبران اینها در جهان دیگر بهترین لباسهای و زیورها را بر آنها می پوشاند.

آنها در این جهان ظاهر خویش را به خیرات آراستند خدا نیز در جهان دیگر که جهان تجسم اعمال است ظاهرشان را به انواع زیورها می آراید.

بارها گفته ایم : الفاظ ما که برای زندگی محدود این جهان وضع شده هرگز نمی تواند بیانگر مفاهیم عالم بزرگ قیامت باشد، برای بیان آن نعمتها الفبای دیگر و فرهنگ و قاموس دیگری لازم است ، ولی به هر حال برای اینکه شبحی از آن نعمتهای بزرگ برای ما زندانیان این جهان نشان داده شود باید از توانائی ناچیز همین الفاظ در تبیین آن نعمتها کمک گیریم .

بعد از ذکر این نعمت مادی به نعمت معنوی خاصی اشاره کرده می فرماید: ((آنها می گویند حمد و ستایش مخصوص خداوندی است که غم و اندوه را از ما بر طرف ساخت)) (و قالوا الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن).

آنها از این موهبت عظیم که نصیبشان شده ، و تمام عوامل

غم و انـدوه به بركت لطف الهى از محيط زندگانيشان دور گشـته ، و آسـمان روحشان از لكه هاى ابرهاى تاريك اندوه پاك شده ، خدا را حمد و سـتايش مى كنند، نه ترسى از عذاب الهى دارند نه وحشتى از مرگ و فنا، نه موجبات ناامنى خاطر فراهم است ، و نه آزار بداندیشان و تحمیلات ناپاکان و جباران و همنشینی بدان و نااهلان .

بعضـى از مفسـران اين حزن و انـدوه را اشاره به غمهائى نظير آنچه در دنيا است دانسـته انـد، و بعضـى اشاره به اندوهى كه در محشـر در باره نتيجه كار خود دارنـد مى داننـد، در حالى كه اين دو تفسـير با هم تضادى ندارند و مى تواند در معنى آيه جمع باشد.

((حزن)) (بر وزن عدم) و ((حزن)) (بر وزن مزد) چنانكه در بسيارى

از كتب لغت و تفسـير آمـده هر دو به يـك معنى است ، و در اصـل به معنى نـاهموارى زمين است ، و از آنجا كه غم و انـدوه روح انسان را ناهموار و خشن مى سازد، اين تعبير در اين معنى به كار رفته است .

سپس اين مؤ منان بهشتى مى افزايند: ((پروردگار ما غفور و شكور است)) (ان ربنا لغفور شكور).

با وصف غفوريتش اندوه سـنگين لغزشها و گناهان را بر طرف ساخته ، و با وصف شكوريتش مواهب جاودانى كه هرگز سايه شوم غم بر آنها نمى افتد به ما ارزانى داشته .

گناهان بسيار ما را غفرانش پوشانده ، و اعمال اندك و ناچيز ما را با شكوريتش پاداش فراوان بخشيده .

سرانجام به سراغ آخرين نعمت كه نبودن عوارض ناراحتى و عوامل

مشـقت و خسـتگی و رنـج و تعب است رفته ، از قول آنها می گوید: ((سـتایش برای آن خدائی است که با فضل خود ما را در این سـرای اقامت جاویـدان جای داد که نه در آنجا رنـج و تعبی به ما می رسـد و نه خسـتگی و وامانـدگی))! (الذی احلنا دار المقامه من فضله لا یمسنا فیها نصب و لا یمسنا فیها لغوب).

از یکسـو آنجـا سـرای اقـامت است و چنـان نیست که انسـان تـا می خواهـد به محیـط آن آشـنا شـود و به آن دل ببنـدد بـانگ ((الرحیل)) سر داده شود.

و از سوی دیگر بـا اینکه عمر طولانی آن به ابـدیت می پیونـدد و در چنین مـدتی قاعـدتا انتظار تعب و درد و مشـقتی می رود مطلقا در آنجا خبری از این امور نیست ، حتی طول مدت نیز باعث ملال و خسـتگی نمی شود که هر روز نعمت جدید و جلوه تازهای از نعمتها و جلوه های پروردگار به بهشتیان ارائه می شود.

((نصب)) (بر وزن حسب) به معنی مشـقت و زحمت است و ((لغوب)) را نیز بسـیاری از ارباب لغت و مفسران به همین معنی دانسته اند، در حالی که بعضی میان این دو چنین فرق گذاشته اند: ((نصب)) را به مشقتهای جسمانی می گویند، و ((لغوب)) را به تعب و زحمت روحانی .

بعضی نیز ((لغوب)) را به معنی سستی و واماندگی ناشی از مشقت و رنج دانسته اند، و به این ترتیب ((لغوب)) نتیجه ((نصب)) می شود.

و به این ترتیب در آنجا نه عوامل مشقت بار جسمانی وجود دارد، نه از

اسباب رنج روحی خبری است . ما را باز گردانید تا عمل صالح انجام دهیم !

معمولا قرآن در کنار ((وعده ها)) به ((وعیدها)) و در کنار ((بشارتها)) به ((انذارها)) می پردازد تا دو عامل خوف و رجاء را که انگیزه حرکت تکاملی است تقویت کند چرا که انسان به مقتضای حب ذات تحت تاثیر غریزه ((جلب منفعت)) و ((دفع ضرر)) است ، لذا در تعقیب آیات گذشته که از پاداشهای عظیم و روح پرور مؤ منان پیشی گیرنده در خیرات سخن می گفت در آیات مورد بحث از مجازات دردناک کافران سخن می گوید.

در اینجا نیز سخن از مجازاتهای مادی و معنوی است .

نخست می فرماید: ((آنها که راه کفر را پیش گرفتند آتش دوزخ برای آنها است)) (و الذین کفروا لهم نار جهنم).

همانگونه که بهشت دار مقام و سرای جاویدان است ، دوزخ نیز برای این گروه جایگاه ابدی است .

سپس می افزاید: ((هرگز فرمان مرگ آنها صادر نمی شود تا بمیرند)) و از این رنج و الم رهائی یابند (لا یقضی علیهم فیموتوا). <۸۱>

با اینکه آن آتش سوزان و آنهمه عذاب دردناک هر لحظه می تواند آنها را به کام مرگ فرو برد ولی چون فرمان خداوند که همه چیز - و از جمله مرگ و حیات - به دست او است صادر نشده ، نمی میرند، باید زنده بمانند تا عذاب

الهی را بچشند.

مرگ برای این گونه اشخاص یک دریچه نجات است ، اما با جمله گذشته این دریچه بسته شده ، باقی می ماند دریچه دیگر و آن اینکه زنده بمانند و مجازاتشان تدریجا تخفیف یابد، و یا

تحمل آنها را بیفزایـد تا نتیجه آن تخفیف درد و رنـج باشد، این دریچه را نیز با جمله دیگری می بندد و می گوید: ((چیزی از عذاب دوزخ از آنها تخفیف داده نخواهد شد)) (و لا یخفف عنهم من عذابها).

و در پایـان آیـه بـه عنـوان تاکیـد بر قـاطعیت این وعیـد الهی می فرمایـد: ((این گـونه هر کفران کننـده ای را جزا می دهیم))! (کذلک نجزی کل کفور).

آنها که در درجه اول نعمت وجود انبیا و کتب آسـمانی را کفران کردنـد، سپس سرمایه های خداداد را که می توانست برای نیل به سعادت به آنها کمک کند به باد فنا دادند، آری جزای کفران کننده سوختن در عذاب دردناک آتش است ، آتشی که با دست خود آن را در زندگی دنیا افروخته و هیزمش را افکار و اعمال و وجود او تشکیل می دهد.

و چون ((کفور)) صیغه مبالغه است معنی عمیقتری از ((کافر)) دارد، به علاوه واژه ((کافر)) در مقابل مؤ من به کار میرود ولی کفـور در مـورد کفران تمـام نعمتهـا، لـذا مفهوم آن گسـترده تر است ، به این ترتیب ((کفور)) اشـاره به کسـانی است که همه نعمتهای الهی را کفران کرده انـد و تمام درهای رحمت او را در این جهان به روی خود بسـته انـد، لذا در آخرت نیز خدا تمام درهای نجات را به روی آنها می بندد.

آیه بعد به قسـمت دیگری از عذاب دردناک آنها پرداخته ، و انگشت روی بعضی از نکات حساس در این زمینه گذارده ، می گوید: ((آنها در دوزخ فریاد می زنند که ای پروردگار ما! ما را از اینجا خارج کن تا

عمل صالحی بجا بیاوریم

غیر از آنچه انجام می دادیم (و هم یصطرخون فیها ربنا اخرجنا نعمل صالحا غیر الذی کنا نعمل). <۸۲>

آری آنها با مشاهده نتائج اعمال سوء خود در ندامت عمیقی فرو می روند، و از پرده دل فریاد می کشند، و تقاضای محالی می کنند، تقاضای بازگشت به دنیا برای انجام اعمال صالح .

تعبیر به ((صالحا) (به صورت نکره) اشاره به این است که ما کمترین عمل صالحی انجام ندادیم ، و لازمه اش این است که اینهمه عذاب و رنج برای کسانی است که هیچ راهی به سوی خدا در زندگی نداشته اند و غرق در عصیان و گناه بودند، بنا بر این انجام پاره ای از اعمال صالح نیز ممکن است مایه نجات گردد.

تعبیر به ((نعمل)) که فعل مضارع است و دلیل بر استمرار می باشد نیز تاکیدی بر همین معنی است که ما پیوسته مشغول اعمال ناصالح بودیم .

بعضی از مفسران گفته اند: توصیف ((صالح)) به جمله ((کنا نعمل)) نکته لطیفی در بر دارد، و آن اینکه ما اعمال زشت خود را بر اثر تزیین هوای نفس و شیطان اعمال صالح می پنداشتیم ، الان تصمیم داریم بر گردیم و اعمال صالح واقعی غیر از آنچه داشتیم بجا آوریم .

آری گناهکار در آغاز کار طبق فطرت پاک انسانی زشتی اعمال خود را درک می کند، ولی کمکم به آن خو می گیرد و قبح آن در نظرش کاسته می شود، کمکم از این فراتر می رود، و در نظرش خوب جلوه می کند، چنانکه قرآن می گوید: (زین لهم سوء اعمالهم) اعمال زشتشان

در نظرشان زینت داده شده است (توبه - ۳۷).

و گاه می گوید: و هم یحسبون انهم یحسنون صنعا: ((آنها چنین می پندارند

که عمل نیکی انجام می دهند)) (کهف - ۱۰۴).

به هر حال در برابر این تقاضا یک پاسخ قاطع از سوی خداوند به آنها داده می شود، می فرماید: آیا به شما به مقدار کافی برای بیداری و تذکر عمر ندادیم ؟! (او لم نعمرکم ما یتذکر فیه من تذکر).

((و آیا بیم دهنده الهی به سراغ شما نیامد))؟! (و جاءکم النذیر).

اکنون که چنین است و تمام وسائل نجات در اختیارتان بوده و از آن بهره نگرفتید باید در همین جا گرفتار باشید پس بچشید که برای ستمگران یار و یاوری نیست ! (فذوقوا فما للظالمین من نصیر).

این آیه با صراحت می گوید: شما چیزی کم نداشتید، زیرا به اندازه کافی فرصت در اختیارتان بود، و به مقدار لازم انذار کننده الهی به سراغ شما آمد، و این دو رکن بیداری و نجات حاصل گشت ، بنا بر این عذر و بهانه ای برای شما وجود ندارد، اگر مهلت کافی نداشتید عذری بود، و اگر مهلت داشتید و معلم و مربی و رهبر و هادی به سراغ شما نمی آمد باز عذری ، اما با وجود این دو دیگر چه عذر و بهانه ای ؟!

((نذیر)) (بیم دهنده) معمولا در آیات قرآن اشاره به وجود انبیاء مخصوصا پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) است ، ولی بعضی از مفسران در اینجا معنی گسترده تری برای آن ذکر کرده اند که هم پیامبران را شامل میشود و هم کتب آسمانی و هم حوادث

بیـدار کننـده همچون مرگ دوسـتان و نزدیکان و پیری و ناتوانی ، بخصوص که در اشـعار عرب کلمه ((نذیر)) در معنی پیری بسیار به کار رفته است مانند شعر زیر:

راءیت الشیب من نذر المنایا

لصاحبه و حسبک من نذیرا!

((من موی سپید پیری را از انذار کنندگان مرگ برای صاحبش دیدم و همین نذیر برای تو کافی است)). <۸۳>

این نکته نیز شایان توجه است که در روایات اسـلامی در باره حدی از عمر که برای بیداری و تذکر انسان کافی است تعبیرات گوناگونی وارد شـده است : در بعضـی به شـصت سال تفسیر شده ، چنانکه در حدیثی از پیامبر اسـلام (صـلی الله علیه و آله و سلم) می خوانیم : من عمره الله ستین سـنه فقد اعذر الیه : ((کسـی را که خدا شـصت سال عمر به او داده راه عذر را بر او بسته)). <۸۴>

همین معنی از امیر مؤ منان علی (علیهالسلام) نیز نقل شده است . <۸۵>

در حدیث دیگری از پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) می خوانیم : اذا کان یوم القیامه نودی (این) ابناء الستین ؟ و هو العمر الذی قال الله فیه : او لم نعمرکم ما یتذکر فیه من تذکر:

((هنگامی که روز قیامت شود منادی ندا کند انسانهای شصت ساله کجا هستند؟ این همان عمری است که خداوند در باره آن فرموده : آیا ما شما را به مقداری که افراد متذکر شوند عمر ندادیم))؟!. <۸۶>

ولی در حدیث دیگری از امام صادق (علیهالسلام) مقدار آن فقط هیجده سال تعیین شده است . <۸۷>

البته

ممکن است روایت اخیر اشاره به حداقل ، و روایات قبل اشاره به حداکثر باشد، بنا بر این منافاتی میان این روایات نیست ، حتی بر سنین دیگر نیز - به تفاوت افراد - قابل تطبیق است ، و به هر حال گسترده گی مفهوم آیه محفوظ خواهد بود.

در آخرین آیه مورد بحث به تقاضائی که کفار در دوزخ برای بازگشت به دنیا دارند پاسخ می گوید: خداوند غیب آسمانها و زمین را می داند، چنین

خدائی مسلما از آنچه در درون دلها است آگاه است (ان الله عالم غیب السموات و الارض انه علیم بذات الصدور).

در حقیقت جمله اول دلیلی است بر جمله دوم ، یعنی چگونه ممکن است خداوند از اسرار درون دلها بیخبر باشد در حالی که تمام اسرار زمین و آسمان و غیب عالم هستی برای او آشکار است ؟

آری او میداند اگر به درخواست دوزخیان پاسخ مثبت گفته شود و باز به دنیا برگردند همان اعمال گذشته را ادامه خواهند داد، همانگونه که در آیه ۲۸ سوره انعام صریحا آمده است : و لو ردوا لعادوا لما نهوا عنه و انهم الکاذبون ((اگر باز گردند به سراغ همان کارهائی میروند که از آن نهی شده بودند، آنها دروغ می گویند)).

علاوه بر این ، آیه هشداری است به همه مؤ منان که در اخلاص نیات خویش بکوشند و جز خدا کسی را در نظر نداشته باشند که اگر کمترین ناخالصی در نیت و انگیزه آنها باشد او که از همه غیوب آگاه است آنرا می داند و بر طبق آن جزا می دهد.

۱ - منظور از ذات الصدور چیست ؟

در آیات بسیاری

از قرآن مجید (بیش از ۱۰ آیه) این جمله عینا یا با تفاوت مختصری تکرار شده است : ان الله علیم بذات الصدور.

واژه ((ذات)) که مذکر آن ((ذو)) می باشد در اصل به معنی ((صاحب)) آمده است ، هر چند در تعبیرات فلاسفه به معنی عین و حقیقت و گوهر اشیاء به کار می رود، اما به گفته راغب در مفردات این اصطلاحی است که در کلام عرب وجود ندارد.

بنا بر این جمله ان الله علیم بذات الصدور مفهومش این می شود که خداوند از صاحب و مالك دلها با خبر است ، این جمله کنایه لطیفی از عقائد و نیات انسانها است ، چرا که اعتقادات و نیات هنگامی که در دل مستقر شوند گوئی مالك قلب انسان می گردند، و بر آن حکومت می کنند، و به همین دلیل این عقائد و نیات صاحب و مالك دل انسانی محسوب می شود.

این همان است که بعضی از بزرگان علما از آن استفاده کرده و در این عبارت آنرا مجسم کرده اند: ((الانسان آرائه و افکاره ، لا صورته و اعضائه))! ((انسان همان عقائد و افکارش میباشد نه صورت و اعضاء پیکرش)). <۸۸>

۲ - هیچ راه بازگشتی وجود ندارد!

مسلما قیامت و زندگی بعد از مرگ یک مرحله تکاملی نسبت به دنیا است و بازگشت از آن به این جهان معقول نیست ، آیا ما میتوانیم به دیروز باز گردیم ؟ آیا نوزاد می تواند به دوران جنینی باز گردد؟ و آیا میوه ای که از شاخه جدا شده امکان دارد به شاخه باز گردد؟ به همین دلیل بازگشت به

دنیا برای اهل آخرت ممکن نیست .

تازه به فرض چنین بازگشتی امکان پذیر باشد مسلما انسان فراموشکار به همان روش پیشین خود ادامه خواهد داد!

راه دور نرویم ، ما بارها خود را آزموده ایم که در شرائط خاصی که در تنگنا قرار می گیریم با خدای خود مخلصانه قرارها می گذاریم ، ولی همین که آن شرائط تغییر کرد قول و قرارها را به کلی فراموش می کنیم ، مگر کسانی که به راستی تحول عمیقی پیدا میکنند، نه تحولی مشروط به همان شرائط که با عوض شدن آن به حال اول باز می گردد.

این حقیقت در آیات متعددی از قرآن مجید آمده است ، از جمله در آیه ۲۸ سوره انعام که در بالا اشاره شد که قرآن صریحا چنین اشخاصی را تکذیب کرده می گوید: اگر باز گردند برنامه همان برنامه سابق است .

ولی در آیه ۵۳ اعراف تنها به این قناعت میکند که آنها افراد زیانکاری هستند ولی به درخواستشان برای بازگشت صریحا پاسخی نمی گوید: فهل لنا من شفعاء فیشفعوا لنا او نرد نعمل غیر الذی کنا نعمل قد خسروا انفسهم و ظل عنهم ما کانوا یفترون :

((آیا امروز شفیعانی برای ما پیدا می شود تا برای ما شفاعت کنند؟ یا به ما اجازه می دهند که باز گردیم و غیر از آنچه عمل می کردیم انجام دهیم ؟ آنها سرمایه وجود خویش را از دست دادند و زیان کردند، و افتراهائی را که می بستند همه گم شدند، و اثری از معبودهای ساختگی آنها در آنجا پیدا نمی شود))!

همین معنی در آیات ۱۰۷ و ۱۰۸ سوره مؤ منون به گونه

ای دیگر آمده است : ربنا اخرجنا منها فان عدنا فانا ظالمون قال اخسئوا فیها و لا تکلمون : پروردگارا ما را از دوزخ خارج کن اگر ما باز گشتیم (و همان اعمال را تکرار کردیم) ما ستمکاریم در پاسخ آنها میفرماید: دور شوید و با من سخن مگوئید!

به هر حال اینها تقاضائی است بیهوده ، و آرزوهائی است محال ، و شاید خود آنها نیز کم و بیش میدانند اما از شدت استیصال و بیچارگی این تقاضا را تکرار میکننـد، باید تا امروز فرصت در دست داریم هر چه میخواهیم انجام دهیم . آسـمانها و زمین با دست قدرت او برپاست !

به دنبال بحثهائی که در آیات گذشته پیرامون سرنوشت کفار و مشرکان آمده بود، در آیات مورد بحث از طریق دیگری آنها را مورد باز خواست قرار داده ، بطلان طریقه آنها را با دلائل آشکاری روشن می سازد:

نخست می گوید: او کسی است که شما را جانشینان در زمین قرار داد (هو الذی جعلکم خلائف فی الارض).

((خلائف)) در اینجا خواه به معنی جانشـینان و نماینـدگان خـدا در زمین باشد، خواه به معنی جانشـینان اقوام پیشـین (هر چند معنی دوم در اینجا نزدیکتر به نظر می رسـد) دلیل بر نهایت لطف خداوند بر انسانهاست که همه امکانات زندگی را در اختیار آنها گذاشته است .

او عقل و شعور و فکر و هوش داده ، او انواع نیروهای جسمانی را به انسان ارزانی داشته ، او صفحه روی زمین را مملو از انواع نعمتها کرده ، و او طریقه

استفاده کردن از این امکانات را به انسان آموخته است ، با اینحال

چگونه ولی نعمت اصلی خود را فراموش کرده ، دست به دامن معبودهای خرافی و ساختگی می زند؟!

در حقیقت این جمله بیان توحید ربوبیت است که خود دلیلی بر توحید عبادت می باشد.

این جمله در ضمن هشداری است به همه انسانها که بدانند دوران آنها ابدی و جاودانی نیست ، همانگونه که آنها جانشین اقوام دیگر شدند پس از چند روزی آنها نیز می روند و اقوام دیگری جانشین آنها خواهند شد، لذا درست باید بنگرند که در این چند روز زندگی چه میکنند؟ چه آینده ای را برای خود رقم می زنند؟ و چگونه تاریخی از آنها در جهان یادگار می ماند؟!

به همین دلیل بلافاصله می گوید: هر کس کافر شود کفر او به زیان خودش خواهد بود (فمن کفر فعلیه کفره).

((و کفر کافران در نزد پروردگارشان چیزی جز خشم و غضب نمی افزاید)) (و لا یزید الکافرین کفرهم عند ربهم الا مقتا).

و به هر حال ((کفرشان چیزی جز زیان و خسران به آنان نمی افزاید)) (و لا یزید الکافرین کفرهم الا خسارا).

در حقیقت دو جمله اخیر تفسیری است بر جمله ((من کفر فعلیه کفره)) زیرا این جمله می گوید: کفر انسان تنها به زیان خود او تمام میشود، سپس دو دلیل برای این مساله اقامه می کند:

نخست اینکه این کفران و بیایمانی در نزد پروردگار آنها که بخشنده همه نعمتها است چیزی جز خشم و غضب ببار نمی آورد.

دیگر اینکه : علاوه بر خشم الهی این کفر چیزی جز زیان بر آنها نمی افزاید سرمایه عمر و هستی خویش را از کف میدهند، و شقاوت و انحطاط و تاریکی

و ظلمت

را برای خود می خرند، چه زیانی از این بالاتر؟!

و هر یک از این دو دلیل برای محکوم ساختن این روش نادرست کافی است .

تکرار ((لا یزید)) (نمی افزاید) آن هم به صورت فعل مضارع که دلیل بر استمرار است اشاره ای به این حقیقت است که انسان طبعا در جستجوی افزایش و زیاده است ، اگر در مسیر توحید قرار گیرد افزایش سعادت و کمال خواهد داشت ، و اگر در مسیر کفر گام نهد افزایش خشم و غضب پروردگار و زیان و خسران نصیبش خواهد شد.

این نکته نیز لازم به یادآوری است که خشم و غضب در مورد پروردگار نه به آن معنی است که در مورد انسانها می باشد، زیرا خشم در انسان یکنوع هیجان و برافروختگی درونی است که سرچشمه حرکات تند و شدید و خشن میشود، و نیروهای وجود انسان را برای دفاع ، یا گرفتن انتقام ، بسیج میکند، ولی در مورد پروردگار هیچیک از این مفاهیم که از آثار موجودات متغیر و ممکن است وجود ندارد، بلکه خشم الهی به معنی برچیدن دامنه رحمت و دریغ داشتن لطف از کسانی است که مرتکب اعمال زشتی شده اند.

آیه بعد پاسخ قاطع دیگری به مشرکان میدهد و به آنها خاطر نشان می سازد که اگر انسان از چیزی تبعیت میکند یا به آن دل میبندد باید دلیلی از عقل بر آن داشته باشد، یا دلیلی از نقل قطعی ، شما که هیچیک از این دو را در اختیار ندارید تکیه گاهی جز فریب و غرور نخواهید داشت .

می فرماید: ((به آنها بگو آیا فکر نمی کنید این معبودهای ساختگی

که شـما آنها را شـریک خـدا پنداشـته ایـد به من نشان دهید چه چیزی را از زمین آفریده اند))؟! (قل اراءیتم شـرکائکم الذین یدعون من دون الله ارونی ما ذا خلقوا من الارض).

((یا اینکه در آفرینش آسمان شریکند))؟! <۸۹> (ام لهم شرک فی السموات).

با این حال پرسـتش آنها چه دلیلی دارد؟! معبود بودن فرع بر خالق بودن است ، اکنون که شـما می دانید خالق آسـمان و زمین منحصرا خدا است ، معبود هم غیر از او نخواهد بود چرا که همیشه توحید خالقیت دلیل در توحید عبودیت است .

حال که ثابت شد هیچ دلیل عقلی برای مدعای شـما نیست ، آیا دلیلی از نقل در اختیار دارید؟ آیا کتابی (آسمانی) در اختیار آنها گذارده ایم و آنها دلیل روشنی از آن بر کار خود دارند؟! (ام آتیناهم کتابا فهم علی بینه منه).

نه آنها هیچ دلیل و بینه و برهان روشنی از کتب الهی در اختیار ندارند.

پس سـرمایه آنها چیزی جز مکر و فریب نیست بلکه این ستمگران به یکدیگر وعده های دروغین میدهند (بل ان یعد الظالمون بعضهم بعضا الا غرورا).

به تعبیر دیگر: اگر بت پرسـتان و سایر مشـرکان از هر گروه و هر صـنف ادعا دارنـد بتها قدرتی در انجام خواسـته های آنها در روی زمین دارند باید نمونه ای از خلقت زمینی آنها را ارائه دهند.

و اگر معتقدند که این بتها مظهر فرشـتگان و ملائکه و مقدسین آسمانی هستند - همانگونه که عقیده جمعی از آنها بود - باید شرکت آنها را در آفرینش آسمانها نشان دهند.

و اگر معتقدند که اینها شریک در خلقت نیستند تنها مقام شفاعت

به آنها واگذار شده - همانگونه که بعضی ادعا داشتند - باید سندی از کتب آسمانی برای اثبات این مدعا بیاورند.

حال که هیچیک از این مدارک را در اختیار ندارند پس ستمگران فریبکاری هستند که در گوش یکدیگر سخنان دروغین می گویند.

قابل توجه اینکه منظور از زمین و آسمان در اینجا مجموعه مخلوقات زمینی و آسمانی است ، و تعبیر به خلقت در مورد زمین و شرکت در مورد آسمان اشاره به این است که شرکت در آسمانها باید از طریق خلقت باشد.

و تعبیر به ((کتابا)) به صورت نکره آن هم با استناد به پروردگار، اشاره به این است که در هیچیک از کتب آسمانی کوچکترین دلیلی بر مدعای آنها نیست .

تعبیر به ((بینه)) اشاره به این است که دلیل روشن را از کتب آسمانی می توان یافت .

تعبیر به ((ظالمون)) بار دیگر تاکیدی است بر این معنی که شرک ظلم و ستم آشکار است .

تعبیر به وعده های ((غرور)) ناظر به این است که بت پرستان این خرافات و اوهام را به صورت وعده های تو خالی از یکدیگر میگرفتند، و به صورت شایعه و تقلیدهای بی اساس بعضی به بعض دیگر القا می کردند.

در آیه بعد سخن از حاکمیت خدا بر مجموعه آسمانها و زمین است ، و در حقیقت بعد از نفی دخالت معبودهای ساختگی در جهان هستی به اثبات توحید خالقیت و ربوبیت پرداخته ، می فرماید: خداوند آسمانها و زمین را نگه می دارد تا از مسیر خود منحرف نشوند و زائل نگردند (ان الله یمسک السموات و الارض ان تزولا). <۹۰>

نه تنها آفرینش در آغاز با

خدا است که نگهداری و تدبیر و حفظ آنها نیز به دست قدرت او است ، بلکه آنها هر لحظه آفرینش جدیدی دارند، و هر زمان

خلقت نوینی ، و فیض هستی لحظه به لحظه از آن مبداء فیاض به آنها می رسد، که اگر لحظه ای رابطه آنها با آن مبدء بزرگ قطع شود راه فنا و نیستی را پیش می گیرند:

اگر نازی کند یکدم

فرو ریزند قالبها!

درست است که آیه روی مساله حفظ نظام عالی هستی تکیه میکند، ولی همانگونه که در بحثهای فلسفی به ثبوت رسیده ممکنات در بقای خود همانگونه نیازمند به مبدء هستند که در حدوث خود، و به این ترتیب حفظ نظام جز ادامه آفرینش جدید و فیض الهی چیزی نیست .

قابل توجه اینکه کرات آسمانی بی آنکه به جائی بسته باشند میلیونها سال در قرارگاه خود یا مداری که برای آنها تعیین شده در حرکتند، بی آنکه کمترین انحراف پیدا کنند، همانگونه که نمونه آن را در منظومه شمسی می نگریم ، کره زمین ما میلیونها بلکه میلیاردها سال است بر دور آفتاب در مسیر خود با نظم دقیقی که از تعادل نیروی جاذبه و دافعه سرچشمه می گیرد می چرخد و سر بر فرمان پروردگار دارند.

سپس به عنوان تاکید می افزاید: و هر گاه بخواهند از محل و مسیر خود خارج شوند کسی غیر از خداوند نمی تواند آنها را نگاهداری کند (و لئن زالتا ان امسکهما من احد من بعده).

نه بتهای ساختگی شما، نه فرشتگان ، و نه غیر آنها، هیچکس قادر بر این کار نیست .

در پایان آیه برای اینکه راه توبه را به روی مشرکان

گمراه نبندد و اجازه بازگشت در هر مرحله به آنها دهد میفرماید: خداوند همیشه حلیم و غفور است (ان الله کان حلیما غفورا).

به مقتضای حلمش در مجازات آنها تعجیل نمیکند و به مقتضای غفوریتش

توبه آنها را با شرائطش در هر مرحله که باشد پذیرا می شود. بنا بر این ذیل آیه ناظر به وضع مشرکان و شمول رحمت الهی نسبت به آنان به هنگام توبه و بازگشت است .

بعضی از مفسران این دو وصف را در ارتباط با نگهداری آسمان و زمین دانسته اند، چرا که زوال آنها عذاب و مصیبت است ، و خداوند به مقتضای حلم و غفرانش این عذاب و مصیبت را دامنگیر مردم نمیکند، هر چند گفتار و اعمال بسیاری از آنها ایجاب میکند که این عذاب نازل گردد، همانگونه که در آیات ۸۸ تا ۹۰ سوره مریم آمده است و قالوا اتخذ الله ولدا لقد جئتم شیئا ادا تکاد السموات یتفطرن منه و تنشق الارض و تخر الجبال هدا: آنها گفتند خداوند رحمان فرزندی برای خود اختیار کرده ، چه سخن زشت و زننده ای ؟! نزدیک است آسمانها به خاطر این سخن از هم متلاشی گردد، و زمین شکافته شود، و کوهها به شدت فرو ریزد.

این نکته نیز قابل توجه است که جمله و لئن زالتا... به این معنی نیست که اگر آنها زائل شوند کسی جز خداوند آنها را نگهداری نمی کند، بلکه به این معنی است که اگر در آستانه زوال و سقوط قرار گیرند تنها خدا می تواند آنها را حفظ کند، و گرنه حفظ کردن بعد از زوال مفهومی ندارد.

بارها در طول تاریخ بشر این

نکته پیش آمـده است که بعضـی از سـتاره شـناسان پیش بینی کرده انـد که ممکن است فلاـن سـتاره دنباله دار و یا غیر آن در مسـیر خود از کنـار کره زمین بگـذرد و احتمالاـ با آن تصادف کنـد، این پیش بینیها افکار تمام جهانیان را در نگرانی فرو برده است ، در این شـرایط این احساس برای همه پیـدا میشده که در مقابل این ماجرا هیچ کاری از هیچکس ساخته نیست ، چرا که اگر فلان کره آسمانی به سوی زمین بیاید و تحت تاثیر جاذبه با یکدیگر بر خورد کنند اثری از تمدن چندین هزار ساله بشر، و حتی موجودات زنده دیگر بر صفحه

زمین باقی نخواهد ماند، و هیچ قدرتی جز قدرت پروردگار قادر به جلوگیری از این حادثه نیست .

در این گونه حالات همگان احساس نیاز مطلق به خداوند بینیاز مطلق میکنند، اما هنگامی که خطرات احتمالی بر طرف میشود، فراموشکاری و نسیان بر وجود انسانها سایه می افکند.

نه تنها تصادم سـیارات و کرات آسـمانی فاجعه آفرین است بلکه مختصـر انحراف یک سـیاره همچون زمین از مـدارش ممکن است فاجعه ها بی افریند.

کوچک و بزرگ در برابر قدرت او یکسان است

جالب اینکه در آیات فوق نگاهداری آسـمانها بر جای خود به قدرت خدا استناد داده شده در آیات دیگر قرآن همین تعبیر در مورد نگهـداری پرنـدگان بر فراز امواج هوا آمـده است : الم یروا الی الطیر مسـخرات فی جو السـماء ما یمسـکهن الا الله ان فی ذلک لایات لقوم یؤ منون : آیا آنها پرنـدگانی را که بر فراز آسـمان تسـخیر شـده انـد ندیدنـد؟ هیچکس جز خدا آنها را نگاه نمی دارد،

در این امر نشانه هائی است از عظمت و قدرت خدا برای آنها که ایمان می آورند این هماهنگی تعبیرات نشان می دهد که برای قدرت بی انتهای پروردگار نگاهداری مجموعه کرات آسمان و زمین همچون نگاهداری یک پرنده بر فراز امواج هوا است .

در یکجا آفرینش آسمان پهناور را نشانه وجود خود معرفی میکند، و در جای دیگر آفرینش حشره کوچکی همچون پشه را.

گاهی به ((خورشید)) سوگند یاد می کند که منبع عظیم انرژی در عالم هستی است ، و گاه به میوه بسیار ساده ای همچون ((انجیر)) قسم می خورد.

اشاره به اینکه در برابر قدرت او کوچک و بزرگ فرقی ندارند.

امیر مؤ منان علی (علیهالسلام) میفرماید: و ما الجلیل و اللطیف و الثقیل و الخفیف ، و القوی و الضعیف ، فی خلقه الا سواء:

((کوچک و بزرگ ، سنگین و سبک ، قوی و ناتوان ، همه در برابر توانائی او یکسانند)). <۹۱>

دلیل همه این مسائل یک چیز است و آن اینکه وجود خداوند وجودی است بی نهایت از هر جهت ، و دقت روی مفهوم بی نهایت این حقیقت را به خوبی ثابت می کند که مفاهیمی همچون سخت و آسان ، کوچک و بزرگ ، پیچیده و ساده ، تنها در برابر موجودات محدود قابل طرح است ، اما هنگامی که سخن از قدرت نامحدود به میان آید این مفاهیم به کلی تغییر شکل می دهند و همگی در یک صف و یک ردیف قرار می گیرند، بی آنکه کمترین تفاوتی در این مقایسه با هم داشته باشند! (دقت کنید). در تفسیر ((در المنثور)) و ((روح المعانی)) و

((مفاتیح الغیب)) و تفاسیر دیگر چنین آمده است که مشرکان عرب هنگامی که می شنیدند که بعضی از امتهای پیشین همچون یهود پیامبران الهی را تکذیب کردند، و آنها را به شهادت رساندند، می گفتند: ولی ما چنین نیستیم ! اگر فرستاده الهی به سراغ ما بیاید ما هدایتپذیرترین امتها خواهیم بود! ولی همانها هنگامی که آفتاب عالمتاب اسلام از افق سرزمینشان طلوع کرد و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) همراه بزرگترین کتاب آسمانی به سراغشان آمد نه تنها نپذیرفتند بلکه در مقام تکذیب و مبارزه و انواع مکر و فریب بر آمدند.

آیات فوق نازل شد و آنها را بر این ادعاهای تو خالی و بی اساس مورد ملامت و سرزنش قرار داد. <۹۲>

استکبار و حیله گری سر چشمه بدبختیهای آنها بود

در آیات پیشین سخن از مشرکان و سر نوشت آنها در دنیا و آخرت در میان بود، آیات مورد بحث نیز همین مطلب را ادامه می دهد.

نخستین آیه میفرماید : آنها با نهایت تاکید سوگند یاد کردند اگر انذار کننده ای به سراغشان بیاید به طور مسلم از همه امتها هدایت یافته تر خواهند بود (و اقسموا بالله جهد ایمانهم لئن جائهم نذیر لیکونن اهدی من احدی الامم). <۹۳>

((ایمان)) جمع ((یمین)) به معنی سوگند است ، و در اصل یمین به معنی دست راست می باشد، اما از آنجا که به هنگام سوگند و بستن عهد و پیمان دست راست را به هم می دهند، و قسم یاد می کنند، این کلمه تدریجا در معنی سوگند به کار رفته است .

((جهد)) از ماده ((جهاد))

به معنی تلاش و کوشش است ، بنا بر این تعبیر ((جهد ایمانهم)) اشاره به سوگند موکد است .

آری آنها هنگامی که تماشاگر صفحات تاریخ گذشته بودند که از بیوفائیها و ناسپاسیها و کارشکنیها و جنایات امتهای پیشین مخصوصا یهود نسبت به پیامبرانشان سخن میگفت ، بسیار تعجب میکردند و همه گونه ادعا در باره خود داشتند و لافها می زدند.

اما هنگامی که محک تجربه آمد به میان و کوره امتحان سخت داغ شد و خواسته آنها عملی شد نشان دادند که آنها نیز از همان قماشند، بطوری که قرآن در دنباله همین آیه فرموده : هنگامی که انذار کننده الهی آمد جز فرار و فاصله گرفتن از حق چیزی بر آنها نیفزود! (فلما جائهم نذیر ما زادهم الا نفورا).

این تعبیر نشان میدهد که آنها قبلا- نیز بر خلاف ادعاهایشان طرفدار حق نبودند، قسمتی از آئین ابراهیم را که در میان آنها وجود داشت محترم نمی شمردند، و هر روز به بهانه ای آن را زیر پا میگذاشتند، برای مستقلات عقلیه و فرمان خرد نیز ارج و بهائی قائل نبودند، و با قیام پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) و جریحه دار شدن تعصب جاهلانه آنها، و به خطر افتادن منافع نامشروعشان فاصله آنها از حق بیشتر شد، آری همیشه از حق فاصله داشتند و اکنون بیش از هر زمان .

آیه بعد توضیحی است بر آنچه در آیه قبل گذشت ، می گوید: دوری آنها از حق به خاطر این بود که طریق استکبار در زمین را پیش گرفتند، و هرگز حاضر نشدند در برابر حق تسلیم شوند (استکبارا فی

الارض). <۹۴>

و نیز به خاطر آن بود که حیله گریهای زشت و بد را پیشه کردند (و مکر السیئی). <۹۵>

((ولی این حیله گریهای سوء تنها دامان صاحبانش را می گیرد (و لا یحیق المکر السیئی الا باهله).

جمله ((لا یحیق)) از ماده ((حاق)) به معنی ((نازل نمی شود و اصابت نمی کند و احاطه نمی یابد)) می باشد، اشاره به اینکه حیله گریها ممکن است موقتا دامن دیگران را بگیرد، ولی سرانجام به سراغ صاحب آن می آید، او را در برابر خلق خدا رسوا و بینوا، و در پیشگاه الهی شرمسار میکند، همان سرنوشت شومی که مشرکان مکه پیدا کردند.

در حقیقت این آیه می گوید: آنها تنها به دوری کردن از این پیامبر بزرگ الهی قناعت نکردند، بلکه برای ضربه زدن به آن از تمام توان و قدرت خود کمک گرفتند، و انگیزه اصلی آن کبر و غرور و عدم خضوع در مقابل حق بود.

در دنباله آیه این گروه مستکبر مکار و خیانتکار را با جمله پر معنی و تکان دهنده ای تهدید کرده ، می گوید: آیا آنها انتظاری جز این دارند که گرفتار همان سرنوشت پیشینیان شوند؟! (فهل ینظرون الا سنه الاولین). <۹۶>

این جمله کوتاه اشاره ای به تمام سرنوشتهای شوم اقوام گردنکش و طغیان گری همچون قوم نوح ، و عاد، و ثمود، و قوم فرعون است که هر کدام به بلای عظیمی گرفتار شدند، و قرآن بارها به گوشه هائی از سرنوشت شوم و دردناکشان اشاره کرده ، و در اینجا با همین یک جمله کوتاه ، تمام آنها را در مقابل

چشم این گروه مجسم می سازد.

سپس برای تاکید بیشتر می افزاید: ((هرگز برای سنت الهی تغییر و تبدیلی نمییابی ، و هرگز برای سنت الهی دگرگونی نخواهی یافت)) (فلن تجد لسنه الله تبدیلا و لن تجد لسنه الله تحویلا).

چگونه امکان دارد خداوند قوم و جمعیتی را به خاطر اعمالی کیفر دهد ولی گروه دیگری را که دارای همان برنامه اند معاف دارد؟ مگر او حکیم و عادل نیست ؟ و همه چیز را از روی حکمت و عدل انجام نمیدهد؟

نوسان و دگرگونی سنتها در باره کسی تصور میشود که آگاهی محدودی دارد، و با گذشت زمان به مسائلی واقف میشود که او را از سنت دیرینه اش باز میدارد، یا کسی که آگاه است اما روی میزان حکمت و عدالت رفتار نمی کند و تمایلات خاصی بر فکر او حاکم است ، ولی پروردگاری که از همه این امور منزه و پاک می باشد سنتش در باره آیندگان همانست که در باره پیشینیان بوده است ، سنتهایش ثابت و تغییر ناپذیر است .

قرآن در آیات متعددی روی مساله تغییر ناپذیر بودن سنتهای الهی تکیه کرده است که در ذیل آیه ۶۲ سوره احزاب (جلد ۱۷) مشروحا از آن بحث کردیم .

اجمالا ـ در این جهان در عالم تکوین و تشریع قوانین ثابت و لا ـ یتغیری است که قرآن از آنها به سنتهای الهی تعبیر کرده که هرگز دگرگونی در آنها راه ندارد، این قوانین همانگونه که بر گذشته حاکم بوده بر امروز و فردا نیز حاکم است ، مجازات مستکبران بی ایمان هنگامی که اندرزهای الهی سود نبخشد، همچنین یاری رهروان راه حق به هنگامی

که دست از تلاش مخلصانه بر ندارند از این سنتها است و هر دو در گذشته و امروز تغییر ناپذیر بوده و هست . <۹۷>

قابل توجه اینکه در بعضی از آیات قرآن مجید تنها سخن از عدم تبدیل سنتهای الهی آمده (احزاب - ۶۲) و در بعضی دیگر سخن از عدم تحویل آنها (سوره اسراء - ۷۷).

ولی در آیه مورد بحث هر دو را به صورت تاکید پشت سر هم آورده ، میفرماید: نه برای سنت الهی تبدیل مییابی و نه تحویلی !

آیا این هر دو یک معنی را می رساند که برای تاکید بیان شده است ، و یا هر کدام اشاره به معنی مستقلی است ؟

با توجه به ریشه این دو واژه ظاهر این است که به دو معنی مختلف اشاره میکند: ((تبدیل)) آن است که چیزی را به کلی عوض کنند، یعنی آن را بردارند و چیز دیگری جانشین آن نمایند، ولی ((تحویل)) آن است که همان موجود را از نظر ((کیفی)) یا ((کمی)) دگرگون سازند.

به این ترتیب سنتهای الهی نه به کلی عوض میشود، و نه حتی کم و زیاد و ضعیف و شدید میشود، از جمله اینکه خداوند در مورد گناهان و جرائم مشابه مجازاتهای مشابهی از هر جهت قائل میشود، نه اینکه مجازاتی را برای گروهی قائل شود و گروه دیگری را معاف سازد، و نه اینکه مجازات گروهی را کمتر و یا ضعیفتر کند، و چنین است قانونی که از ریشه ثابتی مایه گرفته که نه تبدیل در آن است و نه دگرگونی و تغییر. <۹۸>

آخرین نکته ای که در مورد این

آیه به نظر میرسد این است که در یکجا سنت را به الله اضافه کرده ، و در جای دیگر از همین آیه سنت را به اولین و پیشینیان ، ممکن است در بدو نظر منافاتی بین این دو تصور شود، ولی

چنین نیست ، زیرا در مورد اول اضافه به فاعل است ، و در مورد دوم به مفعول ، در مورد اول سخن از سنتگذار است ، و در مورد دوم سخن از کسی است که این سنت الهی در باره او اجرا می شود.

آیه بعد این گروه مشرک و مجرم را به پیگیری آثار گذشتگان و سرنوشتی که به آن گرفتار شدند دعوت می کند، تا آنچه را از تاریخ درباره آنها شنیده اند با چشم در سرزمینهای متعلق به آنها، و در لابلای آثارشان ببینند، تا بیان به عیان تبدیل گردد.

می فرماید: آیا سیر در زمین نکردند تا بنگرند عاقبت کار کسانی که پیش از آنها بودند چه شد؟! (او لم یسیروا فی الارض فینظروا کیف کان عاقبه الذین من قبلهم).

اگر اینها چنین تصور میکنند که از آنان نیرومندترند سخت در اشتباهند، چرا که آنها از اینها قویتر و پر قدرتتر بودند (و کانوا اشد منهم قوه).

فرعونیان که سرزمین مصر را جولانگاه قدرت خویش قرار داده بودند و نمرودیان که با قدرت تمام بر پهنه سرزمین بابل و کشورهای دیگر حکومت می کردند آنچنان قوی بودند که بت پرستان مکه در برابر آنها هیچ به حساب نمی آیند.

به علاوه انسانها هر قدر نیرومند و قوی باشند قدرت آنها در برابر قدرت خداوند صفر است ، چرا که نه چیزی

در آسمان ، نه در زمین ، از حوزه قدرت او فرار نخواهد کرد، و او را عاجز و ناتوان نخواهد ساخت (و ما کان الله لیعجزه من شی ء فی السموات و لا فی الارض . <۹۹>

او هم دانا است و هم توانا، نه چیزی از نظرش مخفی و پنهان میماند، و نه کاری در برابر قدرتش مشکل است ، و نه کسی بر او چیره می شود.

این کوردلان مستکبر، و حیله گران مکار، اگر گمان میکنند از چنگال قدرتش میتوانند بگریزند کور خوانده اند، و اگر دست از اعمال زشت و ننگین خود بر ندارند سرانجام به همان سرنوشت مرگبار گردنکشان پیشین گرفتار خواهند شد.

بارها در قرآن مجید به این مطلب بر خورد میکنیم که خداوند افراد بی ایمان و سرکش را به ((سیر در ارض)) و مشاهده آثار اقوامی که گرفتار عذاب الهی شده اند دعوت می کند.

در آیه ۹ سوره روم چنین آمده است : او لم یسیروا فی الارض فینظروا کیف کان عاقبه الذین من قبلهم کانوا اشد منهم قوه و اثاروا الارض و عمروها اکثر مما عمروها و جائتهم رسلهم بالبینات فما کان الله لیظلمهم و لکن کانوا انفسهم یظلمون :

((آیا آنها سیر در زمین نکردند تا ببینند عاقبت کسانی که پیش از آنها بودند به کجا منتهی شد؟ همانها که نیروئی بیشتر از اینان داشتند، و زمین را دگرگون ساختند، و بیش از آنچه اینها آباد کردند آنها عمران نمودند، و پیامبرانشان با دلائل آشکار به سراغشان آمدند، اما به خیره سری خود ادامه دادند، و به مجازات دردناك الهی گرفتار شدند، خداوند هرگز به آنها

ستم نکرد ولی آنها به خویشتن ستم کردند.

شبیه همین معنی در سوره یوسف - آیه ۱۰۹.

سوره حج - آیه ۴۶.

سوره غافر آیه ۲۱ و آیه ۸۲.

و سوره انعام - آیه ۱۱ و بعضی دیگر از سوره های قرآن آمده است .

این تاکیده ای مکرر دلیل بر تاثیر فوق العاده این مشاهدات در نفوس انسانها است ، آنها باید بروند و آنچه را در تاریخ خوانده اند و یا از مردم شنیده اند با چشم ببینند.

بروند و فلک بر تاراج رفته فراعنه ، کاخهای ویران شده کسراها، قبرهای درهم ریخته قیصرها، و استخوانهای پوسیده و خاک شده نمرودها، و سرزمینهای بلادیده قوم لوط و ثمود را از نزدیک تماشا کنند، و پندهای خموشان را بشنوند، و به خروش خفتگان در دل خاک گوش فرا دهند، و آنچه را سرانجام بر سر خودشان خواهد آمد با چشم خود ببینند!. <۱۰۰> اگر لطف او نبود جنبنده ای بر پشت زمین نبود!

آیه فوق که آخرین آیه سوره فاطر است بحثهای تند و تهدیدهای شدید گذشته این سوره را با بیان لطف و رحمت پروردگار بر مردم روی زمین پایان میدهد، همانگونه که این سوره را با گشایش رحمت خدا بر مردم آغاز کرد.

به این ترتیب آغاز و انجام آن در بیان رحمت الهی متفق و هماهنگ است .

افزون بر این آیه گذشته که مجرمان بی ایمان را تهدید به سرنوشت پیشینیان میکرد این سوال را برای بسیاری از آنها و دیگران مطرح می سازد که اگر سنت الهی در باره همه گردنکشان چنین است پس چرا این قوم مشرک و سرکش مکه را مجازات نمیکند؟!

در پاسخ این سؤ

ال میفرماید: ((اگر خداوند همه مردم را به خاطر اعمال

که انجام داده اند مجازات کند (و هیچ مهلتی برای اصلاح و تجدید نظر و خودسازی به آنان ندهد) جنبنده ای را بر پشت زمین باقی نخواهد گذاشت)) (و لو یؤ اخذ الله الناس بما کسبوا ما ترک علمی ظهرها من دابه).

آنچنان مجازاتهای پیدرپی نازل میشود و صاعقه ها و زلزله ها و طوفانها گنهکاران ظالم را در هم میکوبد که زمین جای زندگی برای کسی نخواهد بود.

ولی خداوند به لطف و کرمش آنها را تا زمان معینی به تاخیر می اندازد، و به آنها فرصت برای توبه و اصلاح می دهد (و لکن یوخرهم الی اجل مسمی).

اما این حلم و فرصت الهی حسابی دارد، تا زمانی است که اجل آنها فرا نرسیده باشد، اما هنگامی که اجل آنها فرا رسد هر کس را به مقتضای عملش جزا میدهد چرا که خداوند نسبت به بندگانش بصیر و بیناست هم اعمال آنها را می بیند و هم از نیات آنها با خبر است (فاذا جاء اجلهم فان الله کان بعباده بصیرا).

در اینجا دو سوال مطرح میشود که پاسخ آن از آنچه گفتیم روشن می شود: نخست اینکه این حکم عام (اگر خداوند مردم را به اعمالشان مجازات کند کسی را بر صفحه زمین باقی نخواهد گذاشت) شامل انبیا و اولیا و صالحان نیز می شود؟!

پاسخ این سوال روشن است ، زیرا اینگونه احکام نظر به توده انسانها و اکثریت قاطع آنها دارد، و پیامبران و امامان و صالحان که در اقلیتند مسلما از آن خارج می باشند، خلاصه هر حکمی استثنائی دارد و

آنها از این حکم مستثنی هستند.

این درست به آن میماند که میگوئیم اهل جهان غافلند، حریصند، و مغرورند، و منظور اکثریت آنها است ، در آیه ۴۱ سوره روم میخوانیم :

ظهر الفساد فی البر و البحر بما کسبت ایدی الناس لیذیقهم بعض الذی عملوا لعلهم یرجعون : ((فساد در خشکی و دریا به خاطر اعمال مردم آشکار شد، خدا میخواهد بعضی از نتائج اعمال آنها را به آنها بچشاند، شاید باز گردند))!

بدیهی است فساد نتیجه اعمال همه مردم نیست ، بلکه نظر به اکثریت است .

آیه ۳۲ همین سوره که انسانها را به سه گروه ((ظالم)) و ((میانه رو)) و ((سابق بالخیرات)) (نیکان و پاکان) تقسیم میکند شاهد دیگری بر این معنی است .

بنا بر این آیه فوق هیچگونه منافاتی با مساله عصمت انبیاء ندارد.

دیگر اینکه : آیا تعبیر به ((دابه)) (جنبنده) در آیه فوق شامل غیر انسانها نیز میشود، یعنی آنان هم به خاطر مجازات انسانها از میان خواهند رفت ؟!

پاسخ این سوال با توجه به این نکته که فلسفه وجود جنبندگان دیگر بهره گیری انسانها از آنان است و هنگامی که نسل بشر بر چیده شود ضرورتی برای وجود آنها نیست ، روشن است .

سرانجام این بحث را با حدیثی که از پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) در تفسیر آیه اخیر وارد شده پایان می دهیم :

طبق این حدیث پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) می گوید: خداوند عز و جل فرموده : ای فرزند آدم به وسیله اراده و خواست من است که تو مختار آفریده شده ای ، و

می توانی هر چه را بخواهی برای خودت بخواهی ، و به اراده من تو صاحب اراده شده ای که می توانی هر چه را بخواهی برای خویشتن اراده نمائی ، با نعمتهائی که به تو دادم نیرو پیدا کرده ای و مرتکب معصیت من شدی ، و با قدرت و عافیت من توانستی فرایض مرا انجام دهی ، بنا بر این من نسبت به حسنات تو از خودت اولی هستم ، و تو نسبت به گناهانت از من اولی هستی ، پیوسته خیرات از سوی من به وسیله نعمتهائی که به تو داده ام واصل میشود و همواره شر و بدی از سوی تو به خودت به خاطر جنایاتت می رسد... من هرگز از انذار و اندرز تو فروگذار نکردم ، و به هنگام غرور و غفلت تو را فورا مورد مجازات قرار ندادم (بلکه فرصت کافی برای توبه و اصلاح در اختیار تو گذاردم) سپس پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمود این همانست که خدا می فرماید و لو یؤ اخذ الله بما کسبوا ما ترک علی ظهرها من دابه .

پروردگارا! ما را از کسانی قرار ده که قبل از فوت فرصتها بیدار می شوند و به سوی تو باز می گردند، و گذشته تاریک خود را با نور حسنات و جلب رضای تو روشن می سازند.

بارالها! اگر رحمتت شامل حال ما نبود آتشی که از درون اعمال سوء ما زبانه می کشد ما را در کام خود فرو برده بود، و اگر نور و تابش غفرانت بر قلب

ما پاشیده نمیشد لشکر شیطان آن را اشغال کرده بود.

خداوندا!

مـا را از هر گونه شـرک برکنـار دار، و چراغ ایمـان و توحیـد خالص را در دل ما بیفروز، و فروغ تقوی را در گفتار و اعمال ما افزون گردان .

تفسیر مجمع البیان

آشنایی با سوره فاطر

این سـوره در شـمار قرآن شـریف، سـی و پنجمین سوره است، و بجـاست که پیش از آغـاز ترجمه و تفسـیر آن، به نکـاتی در آشنایی با آن اشاره رود:

۱- چرا سوره فاطر؟

واژه «فـاطر»، به مفهوم «شـکافنده» و «پدیدآورنـده»، یکی از دو نـام این سوره است، و این نام از نخستین آیه آن برگرفته شـده است که می فرماید: الحمدلله فاطرالسماوات والارض...

ستایش از آنِ خداست که پدیدآورنده آسمانها و زمین است...

و نام دیگر این سوره «ملائکه» است، که باز هم از همین آیه برگرفته شـده است، چرا که در این آیه از آفریدگار توانا و فرزانه هستی با صـفت پدیدآورنـده آسـمانها و زمین سـتایش شـده، و فرشـتگانش به عنوان رسولان و پیام رسانانی که حاملان فرمان خدا و به انجام رسانان فرمان های او در جهان هستند یاد شده است.

۲- فرودگاه این سوره بیشتر مفسـران برآنند که همه آیات این سوره در مکه و در کنار کهن ترین معبد وحی و رسالت بر قلب مصفای پیامبر فرود آمده، و تنها «حسن» بر آن است که دو آیه ۲۹ و ۳۲ در مدینه فرود آمده است.

افزون بر دیـدگاه مفسـران و محـدثان در این مورد، محتوای آیـات انسـان ساز و روشـنگر آن نیز نشانگر همسویی و هماهنگی مفـاهیم و معـارف بلنـد و دگرگون سـاز آن با محتوای سوره های مکی است؛ چرا که با تعمق در آیات آن درمی یابیم که در کران

تا کران آن، سخن از شناخت آفریدگار هستی و اوصاف او، توحیدگرایی و یکتاپرستی، شناخت معاد و جهان پس از مرگ، سرنوشت سپاسگزاران و ناسپایان در آن سرا، پاداش و کیفر عملکردها، اصل رسالت و دعوت پیامبران و منطق مخالفان آن دعوتها، پیکار با شرک و بیداد و اوهام و خرافات، آفرینش انسان و جهان، مسئولیت انسان در برابر عملکرد خویش و ترسیم پاره ای از سنت های جهانشمول خدا در زندگی انسان است.

۳- شمار آیات و واژه های آن شمار آیات این سوره به باور شامیان و پاره ای از مدنی ها چهل و شش آیه امّا از دیدگاه مشهور چهل و پنج آیه است...

این سوره از ۷۷۷ واژه، و ۳۱۳۰ حرف ساخته شده است.

۴- پاداش تلاوت آن از پیامبر گرامی در این مورد آورده اند که فرمود:

من قراء سوره الملائکه دعته یوم القیامه ثلاثه ابواب من الجنه ان ادخل من ای الابواب شئت:(۲۵۱)

هرکس سوره «ملائکه» را بخواند، در روز قیامت سه در از درهای بهشت او را به سوی خود دعوت می کند که از هرکدام می خواهی وارد شو!

۵- دورنمایی از مفاهیم آن گذشت که این سوره و آیات جانبخش آن در مکه بر قلب پاک پیامبر دانش و آزادگی فرود آمده است؛ به همین جهت با وصف آفریدگار هستی و ستایش ذات پاک و بی همتای او - که پدیدآورنده آسمانها و زمین است - آغاز می گردد، و به همراه آن زنجیره ای از نشانه های قدرت بی همانند و عظمت و شکوه و حکمت وصف ناپذیر او - که هرکدام نشانگر یکتایی و بی همتایی ذات پاک اوست - به تابلو می رود.

از پی این

دو بخش و دو بخش از مفاهیم انسان ساز، به تـدبیر جهان و انسان و گردانندگی او می پردازد و از آفرینش موجودات، روزی بخشی به آنها آفرینش انسان و مراحل گوناگون تکامل او سخن می گوید.

در شماری از آیات از نعمت های بی کران و بی شمار خدا به انسان پرده برمی دارد و آن گاه ضمن رهنمود او به سپاسگزاری در برابر نعمت ها، به سرنوشت سپاسگزاران و ناسپایان برای بیداری و هشیاری عصرها و نسل ها اشاره می رود.

در انبوهی از آیـات از معـاد و جهـان پس از مرگ و پـاداش و کیفرِ عملکرد انسـان در روز رسـتاخیز یـاد می کنـد، و در انبوه دیگری از آیات به اصل وحی و رسالت، روشنگری دلسوزانه پیامبران، منطق انسان ساز و جانبخش آنان، بهانه جویی ها و حق ستیزیهـای مخالفان وحی و رسالت، آرامش خاطر بخشـیدن به پیامبر در برابر ددمنشـی های آنان و ده ها نکته ظریف دیگر می پردازد و در لابلای این مفاهیم متنوّع و درس های انسان ساز به پند و اندرزها و هشدارها و روشنگریهای بسیاری - که خواهد آمـد - اشاره می رود. ۱. سـتایش [و سـپاس از آن خـداست که پدیدآورنده آسـمانها و زمین است؛ [همو که فرشـتگان را که دارای بال هایی دوگانه، سه گانه، و چهارگانه اند، پیام رسانانی قرار داده است. [او] آنچه بخواهد، در آفرینش می افزاید؛ چرا که خدا بر هر چیزی تواناست.

۲. هر [رحمت و] بخشایشـی که خـدا برای مردم بگشایـد، هیچ بازدارنده ای نیست؛ و آنچه را [او] بازدارد [و بازگیرد]، پس از آن هیچ فرستنده ای برای آن نخواهد بود؛ و او همان پیروزمند و فرزانه است.

۳. هان ای مردم! نعمت های بی شمار] خدا بر خویشتن را به یاد آورید! آیا جز

خدا آفریدگاری هست که از آسمان و زمین به شما روزی دهد؟! هیچ خدایی جز او نیست؛ پس چگونه [از حق برگردانده می شوید!

۴. و اگر تو را دروغگو انگاشتند [اندوه به دل راه مده چرا که پیامبرانی که پیش از تو آمدند [نیز] دروغگو شمرده شدند؛ و کارها تنها به سوی خدا بازگردانده می شود.

۵. هان ای مردم! به یقین وعده خدا حق است، پس مباد زندگی دنیا شما را بفریبد، و مباد [شیطان فریبکار شما را به [بخشایش و آمرزش خدا بفریبد.

نگرشی بر واژه ها

«فاطر»: از ریشه «فطر» و «فطور» به مفهوم شکافتن و پاره شدن و پدیدار گردیدن پاره ای از پدیده و چیز برای حسّی آمده، و بدان جهت که پدیدار شدن پدیده ها و کران تا کران هستی بسان شکافته شدن تاریکی نیستی و پدید آمدن نور هستی است، این تعبیر در آفرینش به کار رفته و آفریدگار هستی نیز با این صفت «فاطر» وصف گردیده است.

«اجنحه»: جمع «جناح» به مفهوم بال پرندگان است.

«یفتح»: از ریشه «فتح»، به معنای گشودن آمده است.

تفسیر پدیدآورنده آسمانها و زمین سوره پیش را، فروفرستنده قرآن با نکوهش شرک گرایان و حق ناپذیران و نفی شرک و کفر به پایان برد، اینک این سوره را با نام و یاد خدا و یکتایی او آغاز می کند، و در اشاره به دلایل توحیدگرایی و یکتاپرستی و قدرت و عظمت آفریدگار هستی می فرماید:

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

ستایش و سپاس از آن خدایی است که پدیدآورنده آسمانها و زمین است و کران تا کران هستی را بدون داشتن نمونه و نظیری،

در پرتو دانش بی کران و حکمت و قدرت وصف ناپذیر خود ابداع فرمود.

در آغاز آیه شریفه آفریدگار هستی بر ستایش خود پیشی می گیرد تا بدین وسیله به ما انسانها بیاموزد که چگونه ذات پاک و بی همتای او را ستایش کنیم، و نیز روشنگری کند که همه سپاس ها و ستایش ها ویژه اوست.

جَاعِلِ الْمَلَائِكَهِ رُسُلًا أُولِى أَجْنِحَهٍ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ

همو که فرشتگان را که دارای بال هایی دوگانه، سه گانه و چهارگانه اند، پیام رسانانی قرار داد و آنان را با وحی و پیام خویش و کتاب های آسمانی به سوی پیامبران فرستاد.

«قتاده» در تفسیر آیه می گوید: همو که فرشتگان را که صاحبان بال هایی دو دو، سه سه، و چهار چهارتا هستند، به صورت پیام رسانانی قرار داد؛ و بدان جهت به آنها این وسیله پرواز را ارزانی داشت که بتوانند به سوی آسمانها صعود کنند و فرود آیند.(۲۵۲)

آری، برخی از آنان دارای دو بال، برخی سه بال و پاره ای دارای چهار بال هستند، و آنچه بخواهد بر بال های آنان می افزاید.

يَزِيدُ فِى الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ

و آنچه بخواهد در آفرینش می افزاید:

«ابن عباس» آورده است که پیامبر در شب معراج فرشته وحی را با ششصد بال نگریست. و «زجاج» و «فراء» نیز این دیدگاه را برگزیده اند.

به باور «زهری» و «ابن جریج» منظور خوش صدایی و خوش سخنی است.

و به باور «قتاده» منظور خوش سیمایی و نمکین بودن چشم هاست.

و از پیامبر گرامی آورده اند که فرمود: هو الوجه الحسن والصوت الحسن و الشعر الحسن(۲۵۳) منظور از جمله «آنچه بخواهد در آفرینش می افزاید»، اشاره به زیبایی چهره و مو و صدای خوش و سخن نیک است.

إِنَّ اللَّهَ عَلَى

كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ

چرا که خدا بر هر چیزی تواناست؛ و هیچ کار و هیچ چیزی نخواهد بود، جزاینکه خدا بر آن و یا همانند آن تواناست.

* * *

در دوّمین آیه مورد بحث آفریدگار هستی در اشاره به نعمت های خدا بر بندگانش می فرماید:

مَا يَفْتَحْ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَهٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا

هر رحمت و نعمت و بخشایشی، بسان نعمت بارانِ زندگی ساز و نعمت سلامتی و عافیت یا هر آنچه خدا برای مردم بخواهد و درهای رحمت خود را بگسترد، هیچ کسی نمی تواند جلو آن را بگیرد و بازدارنده آن گردد.

وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ

و آنچه را او بازدارد و بازگیرد و یا از ارزانی داشتن آن خودداری ورزد، پس از ذات پاک و بی همتای او هیچ کس توانایی ارزانی داشتن آن را نخواهد داشت.

به باور «حسن» منظور این است که: و هر پیامبر و هشداردهنده ای که خدا به سوی بندگانش در شرایط و روزگاران متفاوت می فرستد، هرگز بازدارنده ای برای او نیست، چرا که فرستادن پیامبر، پرتوی از رحمت خداست، درست همان گونه که می فرماید: و ما ارسلناک الا رحمه للعالمین(۲۵۴)

و تو را ای پیامبر! جز رحمتی برای جهانیان نفرستادیم.

و نیز آنچه را باز می دارد و در روزگاری برای دعوت مردم براساس حکمت خویش نمی فرستد، پس از او هیچ فرستنده ای برای آن نخواهد بود.

ممکن است منظور این باشد که: و هر آنچه و آنکه از کفرگرایان را که به پیامبرش زخم زبان می زدند و آزار می رساندند، از این کار باز می دارد و پیامبرش را از شرارت آنان حفظ می کند، و هیچ فرستنده پیام

آسمانی جز ذات پاک خدا، و رساننده پیامی جز پیامبران او برای آنها نیست.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ و او همان شکست ناپـذیر و توانایی است که هرگز در آنچه بخواهـد، ناتوان نمی گردد؛ و همان فرزانه ای است که در آفرینش و تدبیر کارها دانا و سنجیده کار و حکیم است.

آری، او چه نعمت به بنـدگان ارزانی دارد و چه رحمت و بخشایشـی را از کسـی دریـغ دارد، کـارش در هر صـورت براسـاس دانش و حکمت است و هماره براساس حکمت عمل می کند.

* * *

در سومین آیه مورد بحث می افزاید:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

هان ای مردم، نعمت های گران خدا بر خویشتن را به یاد آورید!

همان نعمت های بسیار آشکار و نعمت های بی شمارِ نهان، که از جمله آنها این است که شـما را زندگی بخشـید، و پس از آفرینش و پدیـد آوردنتـان، به شـما قـدرت و امکانات و خواسـته ها و آرزوهای زنـدگی و رشـد و رسـیدن به منافع و کمال و ماندگاری ارزانی داشت و انواع لذت های مادی و معنوی و جسمی و روحی و سودهای گوناگونی قرار داد.

هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

آیا آفریدگاری جز خدای یکتا هست که از آسمان و زمین به شما روزی دهد؟

این پرسـش در آیه شریفه در حقیقت تقریری است و روشنگری می کند که خالق و آفریدگاری جز خدای یکتا نیست و بدین وسیله آنان را برمی انگیزد تا بیندیشند و به این حقیقت ایمان بیاورند و ایمان و باور خویشتن را بر زبان آورند و باور دارند که آری، اوست که با ریزش بارانِ رحمت از آسمان

و با روییدن انواع گلها و گیاهان و درختان و دیگر رویدنیها از زمین به موجودات زنده، از جمله انسان روزی می دهد، نه جز او.

در این مورد که آیا به کار بردن واژه «خالق» و «آفریدگار» بر غیر خدا درست و رواست یا نه؟ دو نظر آمده است:

۱- به باور گروهی این واژه به طور مطلق و بدون قید و شرط، تنها در مورد آفریدگار هستی به کار می رود، نه در مورد دیگری؛ و اگر در مورد دیگری ناگزیر شدیم به کار ببریم باید بدان قید زد؛ و این واژه با واژه های «سانع» و «فاعل» و همانند آنها متفاوت است که در غیر خدای یکتا نیز به کار می روند.

۲- امّا به باور گروهی دیگر مفهوم آیه این است که: آفریدگاری که رزق و روزی بخشد و روزی را پدید آورد، جز ذات پاک و بی همتای او نیست؛ با این بیان با قرینه می توان واژه «خالق» را در غیر خدا به کار برد.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

هیچ خدایی جز او نیست که در خور پرستش و شایسته عبادت و بندگی باشد.

فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ پس چگونه از راه حق بازداشته شده و به بیراهه کشیده می شوید؟!

به باور پاره ای منظور این است که: پس از این همه دلایل روشن و روشنگری که برای شما آمد و به روشنی راه توحیدگرایی و یکتاپرستی را برای شما ترسیم کرد و یکتایی آفریدگار هستی را روشن ساخت، به کجا بازمی گردید؟ و چگونه از حق روی می گردانید؟

* * *

آن گاه در راه آرامش خاطر بخشیدن به پیامبر از حق ناپذیری جامعه و مردمش که

او را تکذیب می کردند، می افزاید:

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ

و اگر این اصلاح ناپذیرانِ خودکامه وجود گرانقدر تو را ای پیامبر! دروغگو انگاشتند و دعوت آسمانی ات را دروغ شمردند، اندوه به دل راه مده! چرا که پیامبران و رسولانی را که پیش از تو بودند نیز دروغگو شمردند.

وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

و کارها تنها به سوی خدا بازگردانده می شود و او ناظر بر همه چیز و بازخواست کننده از همه کارهاست و او کسانی را که پیامبران را دروغگو شمردند کیفر خواهد کرد و پیامبرانش را یاری خواهد نمود و بر بداندیشان پیروز خواهد ساخت.

* * *

در آخرین آیه مورد بحث می فرماید:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

هان ای مردم! به راستی که وعده خدا در مورد فرا رسیدن رستاخیز، وجود بهشت و دوزخ، پاداش و کیفر و حسابرسی راست و براساس حق است و سرانجام همه اینها خواهد بود.

فَلَا تَغُرَّنَّكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

با این بیان مباد که زندگی زودگذر دنیا و لذّتها و نعمت ها و جاذبه های مادی و فناناپذیر آن شما را بفریبد! و مباد که دوستی جاه و مقام و ماندگاری در این جهان فریبتان دهد، چرا که همه اینها زودگذر است و پس از اندک زمانی نابود می گردند و گناه و ندامت آن ها برجای می ماند.

وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ

و لا يغرنكم بالله الغرور

و مباد که شیطان فریبگر و فریبکار شما را به بخشایش و آمرزش خدا فریب دهد.

به باور گروهی منظور این است که: و مباد که دنیای فریب دهنده، که سبک و شیوه اش فریب دیگران است شما را بفریبد.

و بدان جهت دنیا و زر و زیور آن، این گونه وصف می گردد که مردم بدانها فریب می خورند.

امّا به باور گروهی دیگر از جمله «مجاهد»، منظور این است که: و مباد شیطان شما را بفریبد؛ چرا که منظور از «غرور» در آیه «ابلیس» است.

۶. بی گمان شیطان برای شما دشمنی [آشکار] است؛ پس او را به دشمنی برگیرید [و به هوش باشید]؛ جز این نیست که او دار و دسته [تبهکار] خود را فرا می خواند تا از یاران آتش برافروخته باشند.

۷. آنان که کفر ورزیدند، عذابی سخت خواهند داشت، و آنانکه ایمان آورده و کارهای شایسته انجام دادند، برایشان آمرزش و پاداشی بزرگ خواهد بود.

۸. پس آیا کسی که بدی [و زشتی عملکردش برای او آراسته شده و آن را نیکو می نگرد، [بسان کسی است که نیک و بد را می شناسد]؟! به یقین خدا هرکس را بخواهد [با واگذاردنش به حال خود] گمراه می سازد، و هرکس را بخواهد راه می نماید، پس مباد به خاطر حسرت هایی که بر حق ناپذیری آنان می بری، جان [گرامی ات [در این راه از کف برود! بی گمان خدا به آنچه آنان انجام می دهند داناست.

۹. و خداست آنکه بادها را فرستاد؛ پس [آنها] ابری را برمی انگیزند؛ آن گاه ما آن را به سوی سرزمینی مرده [و بی آب و گیاه]می رانیم و آن زمین را پس از مردنش با آن زنده می سازیم؛ برانگیختن مردگان نیز این گونه است.

۱۰. هرکس سرفرازی [و ارجمندی می خواهد، [باید آن را از خدا بخواهد؛ چرا که ارجمندی یکسره از آن خداست؛ سخن پاک [و پاکیزه تنها به سوی او

بالا می رود و کار شایسته، آن را بالا می برد؛ و کسانی که نیرنگ های زشت به کار می برند، عذابی سخت خواهند داشت، و نیرنگ آنان است که [سرانجام نابود می گردد.

تفسیر هشدارتان باد که شیطان شما را نفریبد

در نخستین آیه مورد بحث خدای فرزانه به بندگانش هشدار می دهد که مباد وسوسه های شیطان و شیطان صفتان روزگاران در چهره ها و جلوه های گوناگون آنان را فریب دهد؛ در این مورد می فرماید:

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا

بی گمان شیطان دشمن شما انسانهاست، و شما را به کارهایی که تباهی و نگون ساریتان در این جهان و جهان دیگر در انجام آنهاست وسوسه می کند و از کارهای شایسته و بایسته که نیک بختی و نجات شما در گرو انجام آنهاست، بازمی دارد؛ بنابراین شما نیز او را دشمن خویشتن بدانید و با او دشمنی ورزید و هرگز به گونه ای که او می خواهد نیندیشید و پیرویش نکنید و فرمانبردار آن موجود تبهکار و گمراهگر مشوید!

إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ

جز این نیست که او دوستان و یاران خود را به کارهایی وسوسه می کند و فرا می خواند تا از یاران او در آتش برافروخته دوزخ باشند.

واژه «سعیر» به مفهوم آتشِ برافروخته و شعله ور است، و مفهوم آیه این است که: شیطان و شیطان صفتان هرگز بر توحیدگرایان راستین و آگاه، سلطه و چیرگی واقعی نخواهند داشت، بلکه آنان تنها یاران خود را به کارهای زشت و ظالمانه ای فرا می خوانند تا در خور آتش شعله ور دوزخ گردند.

* * *

در دومین آیه مورد بحث در اشاره به سرنوشت دو گروهی که پیروی شیطان یا دشمنی با او را برگزیدند،

می فرماید:

الَّذِینَ کَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِیدٌ

آن کسانی که در زندگی دنیا کفر ورزیده و با پافشاری لجوجانه بر اصلاح ناپذیری، بیداد پیشه ساختند، عذابی سخت خواهند داشت، چرا که این عذاب، کیفر عادلانه عملکرد آنان است.

وَالَّذِینَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ کَبِیرٌ

و آن کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام دادند، برای آنان آمرزش و پاداشی بزرگ خواهد بود.

* * *

و می افزاید:

أَفَمَنْ زُیِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا

پس آیا کسی که زشتی عملکردش برای او آراسته شده و آن را نیک و زیبا می نگرد و می پندارد که کارهای شایسته ای انجام می دهد، بسان کسی است که زشت و زیبا را می شناسد و به این آفت گرفتار نشده است و به راستی درست می اندیشد و کارهای شایسته انجام می دهد؟!

ممکن است منظور این باشد که: پس آیا این کفرگرایان و ظالمانی که شیطان زشتی کارهایشان را با وسوسه های بسیار برایشان آراسته است، و بدین وسیله آنان را با ابزارهای فریب و گمراهی و نگرش بر پندارهای گمراهگرانه و وانهادن دلیل و برهان و تفکر نکردن در آنها، سرگرم می سازد و می فریبد، تا به لذت های زودگذر، دل خوش باشند و مسئولیت های انسانی خویشتن را زیر پا گذارند، چنین کسانی بسان آنهایی هستند که به دلیل و برهان می نگرند و با اندیشه درست و نگرش حقجویانه، زشت را از زیبا و عدل را از ظلم بازمی شناسند و اسیر وسوسه ها نمی گردند؟!

به باور پاره ای ممکن است تقدیر آیه این گونه باشد: پس آیا کسی که زشتی عملکردش برای او آراسته شده و آن را نیکو می نگرد، بسان کسی است که خدا

او را راه نموده است؟

و به باور پاره ای دیگر این گونه است: پس آیا چنین کسی بسان آن کسی است که کارهای شایسته اش برای او آراسته شده است.

فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

و خدای فرزانه هرکه را بخواهد و شایسته بداند با واگذاردنش به حال خود گمراه می سازد، و هرکه را بخواهد به راه حق و عدالت راه می نماید.

فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ

پس تو ای پیامبر! مباد که در حسرت خوردن بر گمراهی آنان و در اندوه حق ستیزی و در خور عذاب شدنشان خود را به رنج افکنی و جان گرامی ات در این راه از کف برود.

آیه مورد بحث بسان این آیه است که خدا در راه آرامش خاطر بخشیدن به پیامبر می فرماید:

لعلك باخع نفسك الا يكونوا مؤمنين(۲۵۵)

شاید تو ای پیامبر! از این موضوع که شرک گرایان و حق ناپذیران ایمان نمی آورند، جان خود را تباه سازی.

بی گمان خدا به آنچه آنان انجام می دهند داناست و به عملکرد آنان پاداش و کیفر شایسته و عادلانه را خواهد داد.

* * *

در چهارمین آیه مورد بحث قرآن به ترسیم زنجیره ای از دلایل توحیدگرایی و یکتاپرستی بازمی گردد و در وصف خدای یکتا می فرماید:

وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا

و خداست که بادها را فرستاد و آن بادها به فرمان او ابرهایی را هرکجا که باشند برمی انگیزند و به حرکت می آورند.

فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ

آن گاه ما آن را به سوی سرزمینی مرده و بی آب و گیاه، که در آنجا باران نباریده است، می رانیم و در آنجا باران رحمت فرو می ریزد.

فَأَحْيَيْنَا

بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

و به وسیله آن ریزش باران و آب زندگی ساز، زمین را پس از مردنش زنده می سازیم و پس از آنکه گل و گیاه و زراعت و روییدنی در آن نیست، از هر گل و گیاه و درخت و کشتزاری در آن می رویانیم.

کَذَلِكَ النُّشُورُ

درست همین گونه که باران زندگی ساز و شادی بخش با زمین مرده و خشک زده چنین می کند و در آن روح حیات و تحرک و تلاش می دمد و با رویش گل ها و گیاهان و زراعت و درختان آن را طراوت و زیبایی می بخشد، زنده شدن و برانگیختن مردگان در روز رستاخیز پس از مردنشان نیز برای رسیدن به پاداش و کیفرِ عملکردشان به خواست پدیدآورنده جهان و انسان این گونه است.

سرچشمه عزت و سرفرازی در آخرین آیه مورد بحث در اشاره به راز عزت و سربلندی واقعی می فرماید:

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا

هرکس سربلندی و سرفرازی می جوید و می خواهد، باید آن را از خدا بخواهد؛ چرا که ارجمندی یکسره از آن خداست.

در مورد مفهوم واژه «عزت» و تفسیر آیه دیدگاه ها متفاوت است:

۱- به باور «فراء» منظور از «عزت» و سربلندی در اینجا آگاهی از دانش و راز و رمز به دست آوردن آن است، که در آن صورت مفهوم آیه این است که: هرکس راز و رمز به دست آوردن عزت و دانشِ قدرت یافتن و چیره شدن بر قدرتمداران و دارندگان عزت و اقتدار پوشالی و ظالمانه و غاصبانه را می خواهد، باید بداند که همه ارجمندی و عزت نزد خداست و از ذات پاک و بی همتای او -

که سرچشمه قدرتهاست - عزت و سرفرازی بخواهد.

۲- اما «قتاده» می گوید هرکس آهنگ عزت و سرفرازی دارد، باید بداند که ارجمندی و سربلندی یکسره نزد خداست، و بر اوست که با فرمانبرداری از خدا، آن را به دست آورد؛ چرا که در این صورت است که خداوند شکست ناپذیر به او عزت و سربلندی ارزانی خواهد داشت.

با این بیان، «فلله العزّه» در حقیقت دعوت به فرمانبرداری از کسی است که عزت و ارجمندی یکسره از آن اوست، و این جمله به این می ماند که گفته شود: هرکس مال و ثروتی می خواهد، باید بداند که همه ثروتها از آن فلان شخصیت بزرگ است و از او بخواهد و بطلبد.

روایت رسیده از پیامبر گرامی در این مورد نیز بر درستی این دریافت و تفسیر دلالت دارد که آن حضرت فرمود:

انّ ربکم یقول کل یوم انا العزیز فمن اراد عزّالدارین فلیطع العزیز(۲۵۶)

به یقین پروردگارتان هر روز می فرماید: هان ای مردم! من خدای توانا و شکست ناپذیرم، پس هرکسی عزت و سربلندی دنیا و آخرت می خواهد، خدای پیروزمند و عزیز را فرمان برد.

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ

سخن پاک و پاکیزه به سوی او بالا می رود.

واژه «کَلِم» جمع «کلمه» است و مذکر و مؤنث آن نیز یکسان آمده و میان جمع و مفرد آن جز «هاء» چیزی نیست.

و منظور از بالا رفتن سخن، پذیرفته شدن کار شایسته و بایسته انسان نیکوکردار و درست اندیش است، و خدا هرکاری را از بنده اش بپذیرد از آن به صعود و بالا رفتن تعبیر می کند؛ چرا که فرشتگان به فرمان او کارهای شایسته فرزندان انسان را می نویسند و

بالا می برند؛ و این بیان بسان این آیه است که می فرماید: کلّا انّ کتاب الابرار لفی علیّین نه چنین است، در حقیقت کتاب یا کارنامه نیکان در «علیون» است.

به باور پاره ای از مفسران منظور این است که: سخن پاک و پاکیزه به سوی آسمان صعود می کند و به جایی که جز فرمانروایی او، فرمانروایی دیگری نیست بالا می رود؛ با این بیان بالا رفتن کار شایسته را، صعود به سوی او می داند؛ درست بسان این جمله که گفته می شود: کارشان به سوی حاکم و فرمانروا کشیده شد.

و منظور از «سخن پاک» نیز همان گفتار پسندیده ای است که انسان در ستایش خدای یکتا و بزرگداشت او و از پندارهای شرک آلود به زبان می آورد، که بهترین آنها کلمه طیبه «لا اله الا الله» است.

وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ

و کار شایسته آن را بالا می برد.

در تفسیر این جمله نیز دیدگاه ها متفاوت است:

۱- به باور «حسن» منظور این است که: کار شایسته، سخن پاکیزه را به سوی خدا بالا می برد، که با این بیان ضمیر به «کلم» بازمی گردد.

۲- امّا به باور «ابن عباس» منظور این است که: سخن پاک و پاکیزه، کار شایسته را به سوی خدا اوج می بخشد، چرا که کار شایسته بدون اخلاص و توحیدگرایی سودبخش نخواهد بود.

۳- «قتاده» بر آن است که: خدا کار شایسته را برای صاحب و انجام رسان آن بالا می برد و از او می پذیرد.

آن گاه در اشاره به سرنوشت کسانی که راه توحید و تقوا را برنگزیده اند می فرماید:

وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ

و آن کسانی که نیرنگ های زشت و ظالمانه به کار می برند، عذابی

سخت خواهند داشت.

«کلبی» می گوید: و کسانی که کارهای بد انجام می دهند برایشان عذابی سخت و دردناک خواهد بود.

امّا به باور پاره ای دیگر: و کسانی که به خدای یکتا شرک می ورزند، عذابی سخت خواهند داشت.

«ابوالعالیه» می گوید: آیه شریفه اشاره به نقشه ددمنشانه شرک و بیدادِ حاکم بر مکّه دارد و منظور این است که: و کسانی که در «دارالندوه» گرد آمدند و نقشه ظالمانه بر ضد پیامبرِ عدل و آزادی کشیدند، عذابی سخت خواهند داشت.

جمله مورد بحث در حقیقت اشاره به این آیه دارد که می فرماید: و اذ یمکو بک الذین کفروا لیثبتوک او یقتلوک...(۲۵۷) و هنگامی را به یاد آور که کفرگرایان در مورد تو به نیرنگ دست یازیدند تا تو را به بند کشند و یا تو را از میان بردارند و بکشند...

در پایان آیه شریفه می فرماید: و مکر اولئک هو یبور

و نیرنگ این گروه تبهکار است که نابود می گردد و هرگز به جایی نمی رسد.

. و خداوند [یکتاست که شما را از خاکی [ناچیز و بی مقدار]آفرید، آن گاه از نطفه ای [بی ارزش ؛ سپس برای شما جفت هایی قرار داد؛ و هیچ ماده ای باردار نمی گردد و بار [بر زمین نمی گذارد مگر به علم [بی کران او؛ و به هیچ کهنسالی عمر [طولانی ارزانی نمی گردد و از عمر او کاسته نمی شود جز این که در کتابی [ثبت است؛ به یقین این کار[ها] برای خدا آسان است.

۱۲. و دو دریا یکسان نیستند: این یکی [دارای آبی شیرین و گوارا و نوشیدنش خوشگوار است و آن دیگری [آبش شور و تلخ است؛ و از هرکدام

گوشت تازه ای می خورید و زیوری بیرون می آورید که آن را می پوشید؛ و کشتی ها را در آن می نگری که [آب را می شکافند تا از فرون بخشی او [رزق و روزی خود را] بجویند و باشد که سپاس [آفریدگار این نعمت های گوناگون را] بگزارید.

۱۳. شب را در روز می آورد و روز را در شب؛ و خورشید و ماه را رام ساخت [که هرکدام [در مدار خود] تا سرآمدی معین حرکت می کنند؛ این است خدا[ی یکتا] که پروردگار شماست؛ فرمانروایی [تنها] از آنِ اوست و کسانی را که جز او می خوانید، به اندازه پوست نازک هسته خرمایی [هم مالک نمی باشند.

۱۴. اگر آنها را بخوانید، خواندن شما را نمی شنوند؛ و اگر هم بشنوند به شما پاسخ نخواهند داد؛ و روز رستاخیز از شرک گرایی شما بیزاری می جویند؛ و هیچ کسی بسان [خداوند فرزانه و] آگاهی [که هیچ چیز بر او پوشیده نمی ماند،] تو را [از حقایق و رویدادها] باخبر نمی سازد.

۱۵. هان ای مردم! شمایید نیازمندانِ به خدا و خداست که بی نیاز و ستوده است.

۱۶. و اگر بخواهد شما را [از میان می برد و آفرینشی نوین پدید می آورد.

۱۷. و این کار برای خدا هرگز دشوار نیست.

نگرشی بر واژه ها

«نطفه»: به آب اندک و ناچیز، و نیز به آب فراوان گفته می شود؛ چرا که از واژه هایی است که در دو معنای متضاد به کار می رود؛ و بیان امیرمؤمنان(ع) در پیکار با خوارج به هنگام شنیدن خبر عبور آنان از پل «نهروان» از همین نمونه است که فرمود: مصارعهم دون النطفه...(۲۵۸) جایگاه بر خاک افتادن و کشته شدن این تجاوزکارانِ اصلاح ستیز و خشن، پایین تر

از این آب است...

«عمر»: به مفهوم زیستن و زندگی کردن و ماندگاری آمده است؛ و «معمر» به کسی گفته می شود که عمری طولانی دارد.

«قمطیر»: به پوست روی هسته خرما گفته می شود. پاره ای نیز به خود هسته خرما گفته اند.

«جدید»: این واژه در اصل به مفهوم بریدن و جدا ساختن آمده است و به همین تناسب به پدیده تازه و نوین که به تازگی پدیدار گردیده و کار آفرینش و پیدایشش پایان یافته است، این واژه «جدید» به کار می رود.

تفسیر مراحل گوناگون آفرینش تفکرانگیز انسان در آیات پیش قرآن ترسیم زنجیره ای از دلایل روشن و روشنگر یکتایی خدا را آغاز نمود و اینک در ادامه آن می فرماید:

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ

و خداست که شما انسانها را از خاک آفرید.

منظور این است که خدا پدر شما آدمیان را از خاک پدید آورد، و از آنجایی که هر چیزی به اصل خویش نسبت داده می شود، این تعبیر به کار رفته است.

پاره ای نیز برآنند که منظور خود «آدم» است که از خاک آفریده شد.

ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ

آن گاه از نطفه مرد و زن پدید آورد.

ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا

سپس شما را مرد و زن و جفت هایی قرار داد. به باور پاره ای از مفسران، سپس شما را به صورت گوناگون و در چهره گروه ها و صنف ها گسترش بخشید.

وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ

و هیچ مادهای باردار نمی گردد، و هیچ زنی از زنها کودک خویش را در شکمش برنمی دارد، مگر به خواست خدا و اراده حکیمانه و تدبیر او؛ و نیز هرگز آن را به دنیا

نمی آورد مگر آن زمانی که آفریدگارش مقرر فرموده است و به این باردار شدن و بار نهادن و زادن آگاه و داناست.

وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِی كِتَابٍ

به باور پاره ای منظور این است که: و به هیچ کهنسالی عمر طولانی داده نمی شود و زمانی بسیار در دنیا درنگ نمی کند و نیز از عمر و دوران زندگی کسی با گذشت زمان و سپری شدن شب و روز بر او کاسته نمی شود، جز اینکه این باردار شدن و بار نهادن و طول و کاهش عمر همه و همه، در کتابی جاودانه به ثبت رسیده است، و پیش از آنکه آن انسان پدید آید و زندگی را آغاز کند، خدا همه اینها را در آن کتاب در مورد وی نگاشته و مقرر داشته است.

به باور «حسن»، «ضحاک» و «ابن زید» منظور این است که: و از عمر و دوران زندگی این انسان کهنسال کاسته نمی شود، مگر به علم خدا و خواست او

و به باور پاره ای دیگر منظور این است که: تنها خدای فرزانه می داند که فلان انسان اگر به راستی خدا را اطاعت می کرد، عمرش تا مدتی مقرر طولانی می شد و اگر گناه و نافرمانی خدا را می نمود از عمرش کاسته می شد و به پایان زندگی اش در این جهان می رسید.

با این بیان کاهش عمر انسانها بر سه گونه است: یا از عمرِ خودِ آن کهنسال کاسته می شود، و یا از عمر کهنسالی دیگر، و یا این کاهش و فزونی در گرو شرط و یا شرایطی خواهد بود.

منظور از «کتاب» در آیه شریفه به باور «سعید بن جبیر»،

«ام الکتاب» می باشد که در آن میزان عمر هر انسانی به ثبت رسیده و آن گاه در پایین آن صفحه های کتاب گذشت همه روز از زندگی او به شمار آمده است.

إِنَّ ذَلِکَ عَلَی اللَّهِ یَسِیرٌ

این طولانی شدن عمر انسان و یا کاسته شدن از آن و نیز ثبت و نگارش در «ام الکتاب» بر آفریدگار هستی آسان است.

دو دریای شور و شیرین در ادامه سخن از نشانه های قدرت بی کران خدا می افزاید:

وَمَا یَسْتَوِی الْبَحْرَانِ

و دو دریای شور و شیرین یکسان نیستند.

هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ

این یک، دارای آبی شیرین و پاکیزه و خنک است که به صورت گوارا در گلو روان می گردد؛

وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ

و این دیگری آبش سخت شورمزه و تلخ است.

وَمِنْ کُلٍّ تَأْکُلُونَ لَحْمًا طَرِیًّا

و شگفت انگیز این است که شما از هر دو دریا گوشت تروتازه می خورید.

وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْیَةً تَلْبَسُونَهَا

و از دو دریا زر و زیور و وسایل تزیینی بیرون می آورید و آن را می پوشید.

وَتَرَى الْفُلْکَ فِیهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّکُمْ تَشْکُرُونَ و کشتی ها را در هر دو می نگرید که دریا و آبهای آن را می شکافند و پیش می روند تا بدین وسیله شما از فزون بخشی خدا بهره گیرید، باشد که سپاس او را بگزارید.

* * *

در سومین آیه مورد بحث می فرماید:

یُولِجُ اللَّیْلَ فِی النَّهَارِ وَیُولِجُ النَّهَارَ فِی اللَّیْلِ

او همان خدایی است که شب را در روز در می آورد و روز را در شب. این بیان اشاره به افزایش و کاهش تدریجی و آرام

شب و روز در فصل های مختلف سال است.

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى

و خورشید و ماه را نیز همو رام ساخت تا طبق فرمان و خواست او هرکدام تا سرآمدی مقرر در مدار خود حرکت کنند.

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ

این است خداوند یکتا که پروردگار و تدبیرگر امور شماست، و اوست که شما را آفریده است.

لَهُ الْمُلْكُ

فرمانروایی راستین بر کران تا کران هستی و جهان دیگر از آن اوست.

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ

و کسانی را که جز ذات پاک و بی همتای او به خدایی می خوانید و می پرستید، خواه بت های گوناگون باشند، یا فریبکاران و ظالمان و یا اجرام و اجسام کیهان، یا دیگر پدیده های مقدس یا پلید، هیچ یک به اندازه پوست نازک و ناچیزی که بر هسته خرما کشیده شده است مالکیت و اقتدار ندارند؛ چرا که همه آنها نیز آفریده و پدیده هایی هستند که خدا آنها را هستی بخشیده است.

به باور «ابن عباس» منظور این است که: آنها مالک هسته خرمایی هم نیستند و نمی توانند هسته خرما، یا پوست آن را نیز پدید آورند و مالک گردند.

* * *

و می افزاید:

إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ

اگر آنها را برای جلوگیری از زیان و یا جلب سودی بخوانید، هرگز دعا و ندای شما را نمی شنوند؛ چرا که این بت های بی روح و جان شما فاقد ابزارهای شناخت هستند و سود و زیانی نمی رسانند.

وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ

و اگر خدا به آنها گوش و هوشی نیز ارزانی می داشت و دعای شما را می شنیدند، باز هم به شما پاسخ نمی دادند، چرا که نه توان درک

نیازهای شما را دارند و نه توان برآوردن خواسته هایتان را.

وَیَوْمَ الْقِیَامَهِ یَکْفُرُونَ بِشِرْکِکُمْ

و در روز رستاخیز همین خدایان دروغین از شرک گرایی شما بیزاری خواهند جست و شما را گناهکار اعلام خواهند کرد.

خدا در روز رستاخیز آنها را به سخن خواهد آورد تا پرستشگران نادان خود را به باد نکوهش گیرند و به همین دلیل در آنجا رو به آنان آورده و می گویند: شمایان چرا و به چه دلیل ما را خدای خود پنداشته و پرستیدید؟ ما، نه شما را به این پرستش ذلت بار فرا خواندیم و نه از کارتان خشنود بودیم؛ چرا چنین کردید؟

«بلخی» بر آن است که: شاید منظور از این معبودها که شرک گرایان آنان را به خدایی گرفتند و در روز رستاخیز با نکوهش سخت آنان روبه رو می گردند فرشتگان باشند؛ و شاید هم برخی از پیام آوران خدا، همچون مسیح(ع)؛ با این بیان مفهوم آیه این می شود که: و اگر آنان را بخوانید، آنان در شرایط و موقعیتی هستند که سخن شما را نمی شنوند و به گونه ای به کار خود سرگرم می باشند که توجه به این شرک گرایان ندارند و نمی خواهند ندای آنان را بشنوند.

اما به باور پاره ای ممکن است منظور از خدایان دروغین، بتها باشندو آنها نیز به گونه ای کفر و شرکِ پرستشگران خود را انکار، و ناخشنودیشان را آشکار می سازند؛ چرا که در عالم جماد و سنگ و خاک نیز یاد خدا و ستایش او جلوه گر است.

وَلَا یُنَبِّئُکَ مِثْلُ خَبِیرٍ

و هیچ کس بسان خدای فرزانه و آگاهی که هیچ چیز بر او پوشیده نمی ماند، تو را از حقایق پدیده ها و چگونگی رویدادها و سود و

زیان و مصالح و مفاسد پدیده ها آگاه نمی سازد؛ چرا که تنها ذات پاک و بی همتای اوست که بر همه چیز دانا و از همه چیز آگاه است.

* * *

در پنجمین آیه مورد بحث روی سخن را به مردم نموده و می فرماید:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ

هان ای مردم! شما همگی نیازمند بارگاه خدا و لطف او هستید؛

وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

و این تنها خداست که بی نیاز و ستوده است.

او هم از پرستش و فرمانبرداری شما بی نیاز است و هم در خور ستایش؛ و در همه صفات و همه کارها شایسته سپاس است.

* * *

و در اشاره به شکوه و عظمت و قدرت بی کران خدا می فرماید:

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ

او اگر بخواهد همه شما را از میان برمی دارد و می برد و نابود می کند،

وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ

و آفرینشی نوین و نسل و تباری جدید، جز شما پدید می آورد؛ درست همان گونه که شما را بی آنکه سابقه ای در دنیا داشته باشید پدید آورد.

* * *

و در آخرین آیه مورد بحث در اشاره به قدرت بی مثال آفریدگار توانا و فرزانه هستی می فرماید:

وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ

و این بردن شما و آوردن مردمی دیگر برای خدا، نه تنها کاری دشوار و محال نیست که سهل و آسان است.

پرتوی از آیات راز پایندگی عمر یا ناپایداری و کوتاهی آن با نگرش به آیات قرآن و روایات رسیده از پیشوایان راستین دین،

چنین دریافت می گردد که طول عمر و زندگی پاینده و طولانی انسان، و یا کوتاهی عمر او، و نیز افزایش و کاستی پذیرفتن

آن، تنها به خواست خدا و فرمان اوست، و به بیان آیه شریفه هیچ انسانی عمر طولانی نمی کند و نیز از عمرِ انسانی کاسته نمی شود مگر به خواست آفریدگار و گرداننده هستی؛ با این وصف براساس تدبیر و مقرراتِ همان پدیدآورنده هستی و ارزانی دارنده نعمتِ عمر و سلامت به انسان، دو سلسله از عوامل در این مورد دارای نقش افزایش دهنده و یا کاهنده عمر هستند که عبارتند از:

الف – عوامل طبیعی و شناخته شده،

ب – عوامل معنوی که هنوز برای ما ناشناخته است.

الف – عوامل طبیعی اگر اندکی بیندیشیم با زنجیره ای از عوامل طبیعی روبه رو می گردیم که در که در افزایش عمر انسان و پاسداری از نعمت سلامتی او، به خواست گرداننده هستی مؤثراند که بسیاری از آنها تاکنون برای دانشوران و دانشمندان بشر شناخته شده اند؛ عواملی نظیر:

غذای سالم و مفید و لازم و کامل،

آب و هوای معتدل و مناسب،

محیط آرام و مساعد و عادلانه و به دور از جنگ اعصاب و استبداد و فشار

بهداشت جسمی و امکانات بهداشتی،

بهداشت روحی و روانی،

نعمت ایمان و توکل و اعتماد به خدا که آرامش بخش جانهاست،

تأمین حقوق اساسی انسان همچون: حق حیات، حق معیشت، حق آزادی، حق برابری، حق مقایسه و انتخاب، حق دفاع و حاکمیت قانون...

و دیگری دوری گزیدن از افراط و تفریط و انواع فشارهای عصبی و روحی و وجدانی، و نیز اعتیادهای خطرناک و ویرانگر و... بی گمان اینها چیزهایی است که در طبیعی زیستن و طول عمر و یا کاهش آن سخت مؤثرند و همه و همه به خواست خدا و تدبیر او عمل

می کنند.

ب – عوامل معنوی و ناشناخته امّا واقعیت این است که رازها و مرزها و عوامل بسیاری نیز در این مورد اثرگذار و دارای نقش هستند که برای دانش تجربی، ناشناخته اند امّا در روایات رسیده از خاندان وحی و رسالت به نمونه هایی از آنها برمی خوریم؛ آری، این عوامل معنوی نیز در افزایش عمر و یا کاهش آن دخالت دارند؛ برای نمونه:

۱– صدقه و انفاق خالصانه در روایات بسیاری به این نکته توجه داده شده است که میان صدقه آشکار و نهان و رسیدگی خداپسندانه به بندگان محروم و گرفتار و انسان های دربند، و افزایش عمر و سلامت و عافیت رازی عجیب است و گویی این از سنت های خداست.

پیامبر گرامی می فرماید: البرّ و صدقه السرّ ینفیان الفقر و یزیدان فی العمر...

شایسته کرداری و صدقه نهانی، نیاز و گرفتاری را برطرف ساخته و بر عمر انسان می افزاید.

و نیز آورده اند که فرمود:

انّ الصدقه و صله الرحم تعمران الدیار و تزیدان فی الاعمار.

انفاق و صدقه خالصانه، و نیز مهر و پیوند به خویشاوندان خانه ها را آباد و عمرها را طولانی می سازد.

و نیز آورده اند که فرمود:

من سرّه ان یبسط فی رزقه و ینسی له فی اجله فلیصل رحمه(۲۵۹)

هرکس دوست می دارد که رزق و روزی اش فزونی یابد و سرآمد عمرش به تأخیر افتد، باید صله رحم نماید.

۲– نیکوکاری و شایسته کرداری شیوه انسانی درست اندیشی و شایسته کرداری و رعایت حقوق و حرمت دیگر انسانها و زندگی براساس دادگری و انصاف و آزادگی و آزادمنشی و شرافت، از عوامل معنوی طول عمر است؛ در این مورد از پیامبر گرامی آورده اند که فرمود:

البرّ و صله الرحم ینفیان الفقر و یزیدان فی العمر و یدفعان عن سبعین میته سوء(۲۶۰)

خلق و خوی نیک و شایسته کرداری و نیز صله رحم فقر را برطرف ساخته و بر عمر می افزایند و از هفتاد گونه مرگ و میر بد و نابهنگام جلوگیری می کنند.

۳- پیوند با خویشان و نزدیکان یا صله رحم واقعی صله رحم به مفهوم حقیقی آن که رسیدگی فکری، عقیدتی، اخلاقی، انسانی، عاطفی و اقتصادی به نزدیکان و خویشاوندان است، اگر خالصانه و برای خدا باشد، از عوامل معنوی طول عمر است، این نکته در روایات گذشته آمده است.

* * *

و نیز در انبوهی از روایات و آیات گناه و بیدادگری و سرکشی و حق کُشی از عواملی است که عمر انسان را قطع و کوتاه می کند؛ برای نمونه:

۱- امیرمؤمنان(ع) در نامه جاودانه اش به «مالک» روشنگری می کند که عدالت و دادگری عامل فزونی عمر فرد و جامعه و حکومت است و ستم و پایمال ساختن حقوق بشر از عوامل نابودی و کوتاهی عمر می باشد. انصف الله و انصف الناس من نفسک... و من ظلم عبادالله کان الله خصمه دون عباده...(۲۶۱)

با خدا و مردم، و با نزدیکان و بستگان، و با کسانی از مردم که هواخواه و دوست تو هستند و هوای آنان را داری عدالت و انصاف را رعایت نما، چرا که اگر چنین نکنی ستم و بیداد پیشه ساخته ای؛ و کسی که به بندگان خدا ستم کند، خدا به جای مردم، دشمن او خواهد بود؛ و کسی که خدا دشمن او گردد، دلیل و بهانه اش را نخواهد پذیرفت، و با خدا اعلام جنگ کرده

است تا آن گاه که از بیدادگری بازگردد و یا توبه کند...

۲- و از پیامبر گرامی آورده اند که فرمود:

یـا معشرالمسـلمین! ایاکم والزّنا فان فیه صتّ خصال: ثلاث فی الـدنیا، و ثلاث فی الاخره، اما التی فی الـدنیا فانه یـذهب بالبها و یورث الفقر، و ینقص العمر»(۲۶۲)

هان ای مردم توحیـدگرا! از زشت کاری و بی عفتی دوری جوییـد، چرا که شـش پیامد زیانبار دارد که پاره ای از آنها در این جهان و پاره ای دیگر در جهان دیگر دامان انسان را می گیرد: امّا سه پیامد شوم آن در دنیا این است که:

۱- آبرومندی و کرامت و نورانیت را از چهره انسان می زداید،

۲- نیاز و تنگدستی به بار می آورد،

۳- و از عمر و زندگی او می کاهد و مرگ نابهنگام و زودرس در پی دارد...

. و هیـچ باربردارنـده ای بـارِ گران [گنـاه و زشت کاری]دیگری را برنمی دارد؛ و اگر گرانباری [دیگری را] به [برداشـتن]بار خود فرا خواند، چیزی از آن [بار به جای او] برداشته نخواهد شد، هرچند [فرا خوانده شده خویشاوند باشد. [هان ای پیامبر!]تو تنها کسانی را که در نهان از پروردگار خود می ترسـند و نماز را به پا می دارند، بیم می دهی؛ و هرکس پاکیزگی جوید، تنها برای خود پاکیزگی می جوید؛ و فرجام [همگان به سوی خداست.

۱۹. و [هرگز،] نه کور و بینا یکسانند،

۲۰. و نه تاریکی ها و روشنایی؛

۲۱. و نه سایه [دل انگیز و آرام بخش ، و نه گرمای سخت؛

۲۲. و زنـدگان و مردگان [نیز] با هم برابر نیسـتند؛ بی گمان خـدا هرکه را بخواهـد [و شایسـته اش بنگرد] شـنوا می سازد و تو نمی توانی کسانی را که در گورها خفته اند

شنوا سازی.

۲۳. تو جز بیم رسانی [روشنگر و خیرخواه نیستی.

۲۴. ما تو را به حق به عنوان مژده رسان و بیم دهنده فرستادیم؛ و هیچ جامعه ای نیست جز اینکه بیم دهنده ای در میان آن [بوده و]درگذشته است.

۲۵. و اگر تو را دروغگو می شمرند [اندوه به دل راه مده ؛ چرا که آن کسانی که پیش از اینان بودند [نیز پیامبران شان را]دروغگو شمردند، [و این در] حالی [بود] که پیام آورانشان دلیل های روشن [و روشنگر] و نوشته های حکمت آمیز و کتاب روشنگر [آسمانی برای آنان آورده بودند.

۲۶. آن گاه ما آن کسانی را که کفر ورزیدند [و بیداد پیشه ساختند، به کیفر] گرفتیم؛ پس [نیک بنگرید و بیندیشید که انکار من [در برابر کفر و بیداد آنان چگونه بود!

نگرشی بر واژه ها

«حرور»: به بادهای گرم و سوزان گفته می شود.

«فراء» بر آن است که «سموم» به مفهوم بادهای زیانباری است که در روز می وزد و «حرور» بادهای گرم و سوزانی است که هم در شب و هم روز می وزد.

«یستوی»: این واژه از «استواء» برگرفته شده، که در اصل به مفهوم برابر آمدن پدیده ای با پدیده دیگر است؛ و به مفهوم راست و بی انحراف و کجی نیز آمده است.

«یُسمع»: از ریشه «اسماع»، به مفهوم شنواندن، و ایجاد چیزِ شنیدنی تا شنونده آن را بشنود، برگرفته شده است.

تفسیر آیا کسی می تواند بار گناه دیگری را به دوش کشد؟

در نخستین آیه مورد بحث خدای فرزانه در اشاره به عدالت خویش در فرمانروایی اش می فرماید:

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى

و هیچ باربردارنده ای بار گناه دیگری را به دوش نمی کشد، و

جز به خاطر گناه و زشت کاری خویش، به گناه دیگری بازخواست نمی گردد، بلکه هرکسی تنها به کیفر عملکرد خویش گرفتار می شود.

وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَى حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى

و اگر فرد گرانباری دیگری را به برداشتن بار گناهانش فرا خواند، پاسخ مثبت دریافت نداشته و چیزی از گناهان او برداشته نمی شود، اگرچه آن کسی که به یاری فرا خوانده شوده است از خویشاوندان و یا نزدیکترین کسان او باشد؛ چرا که هرکسی در گرو عملکرد خویش است و در برابر کارهای ناروای خود بازخواست خواهد شد.

«ابن عباس» در این مورد می گوید: کار به گونه ای است که پدر و مادر به فرزندشان می گویند: گرامی فرزندم! بیا و بار گناه ما را بر دوش خود بگیر، امّا او به جای پاسخ مثبت می گوید: بر دوش کشیدن بار گناهم مرا بسنده است، مرا به حال خود گذارید.

إِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالغَيْبِ

تو تنها کسانی را هشدار می دهی که از پروردگار خود در نهان می ترسند.

به باور گروهی منظور این است که: و تو ای پیامبر تنها کسانی را می ترسانی که از روز رستاخیز و پاداش و کیفر و بازخواست و عذاب آن، با اینکه برای آنان غایب و پوشیده است می ترسند و دعوت و هشدارت را می پذیرند.

به بیان دیگر اینکه تو تنها کسانی را هشدار می دهی که از روز رستاخیز و فرمانروای دنیا و آخرت حساب می برند، چرا که هشدارت تنها اینان را سود می بخشد نه آن کسانی را که به خدا و روز رستاخیز ایمان ندارند.

و به باور گروهی دیگر منظور این است که:

تو تنها کسانی را هشدار می دهی که در نهان و دور از چشم مردم هم از پروردگارشان می ترسند و دست به گناه و بیداد نمی زنند و نه دیگران را، چرا که در دیگران سودی نمی بخشد.

وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

و نیز آن کسانی را هشدار می دهی که نماز را با آداب و شرایط آن برپا می دارند و به آن پای بندند.

در آیه شریفه فعل ماضی را با تفاوت در مفهوم به مضارع پیوند داد تا روشنگری کند که ترس از خدا در همه زندگی و لحظه لحظه شبانه روز لازم است، در حالی که نماز در اوقات ویژه ای برپا می گردد.

وَمَنْ تَزَكَّى فَإِنَّمَا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ

و هرکس پاکی جوید و پروا پیشه سازد تنها به سود خود پاکی و پاکیزگی می جوید.

به بـاور گروهی منظور این است که: هرکس به فرمانبرداری خـدا کمر بنـدد و مقررات او را از نماز گرفته تا پرداخت زکات و حقوق مالی و دیگر واجبات رعایت کند، به سود خود رعایت کرده است و پاداش کارش را دریافت خواهد داشت.

و به باور گروهی دیگر: هرکس خویشتن را از گناه و نافرمانی دور دارد و پاک سازد به سود خویش دور داشته است و روشن است که پاداش این کارها به خود او می رسد، نه به دیگران.

وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ

و همه مردم به سوی خدا بازمی گردند و فرجام همگان به سوی اوست.

آری، بـازگشت همگـان به جایی است که فرمانروایی و داوری تنها از آن اوست و ذات پاک خـداست که به هرکسـی پاداش عادلانه عملکردش را می دهد و هرکس را برابر کفر و بیدادش کیفر می ک ند.

چند مقایسه تفکرانگیز

در قالب چند مثال زیبا

در ادامه سخن از ایمان و کفر و عدل و ظلم به ترسیم چند مقایسه تفکرانگیز و چند مثال زیبا می پردازد تا بدین وسیله نقش ایمان و کفر و دادگری و ستم و حق پذیری و حق ستیزی را روشن سازد؛ در نخستین آیه مورد بحث می فرماید:

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ

هرگز انسان کوردلی که راه حق و هدایت را نمی بیند با آن کسی که به سوی آن راه یافته و آن را به خوبی می نگرد با هم برابر و یکسان نیستند.

به باور پاره ای منظور مقایسه میان توحیدگرا و شرک گراست و در حقیقت مفهوم آیه شریفه این است که: انسان شرک گرا و توحیدگرا و یا کافر و با ایمان برابر نمی باشند.

* * *

در ادامه سخن می فرماید:

وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ

و تاریکی ها نیز با روشنایی و نور برابر نمی باشند.

به باور مفسران منظور از تاریکی ها و تیرگی ها، ظلمت های شرک و گمراهی و اصلاح ستیزی است؛ درست همان گونه که منظور از نور و روشنایی، روشنایی ایمان و هدایت است. با این بیان منظور این است که و تاریکی های شرک و گمراهی نیز با روشنایی ایمان و حق پذیری برابر نمی باشند.

در باره تکرار «لا» در آیه شریفه دو نظر آمده است:

۱- به باور پاره ای زایده است و تنها برای تأکید در نفی آمده است.

۲- امّا به باور پاره ای دیگر نافیه می باشد و برای هماهنگی بیشتر در آیه شریفه آمده و نشانگر برتری روشنایی بر تاریکی است.

* * *

و می افزاید:

وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ

و هرگز سایه آرامبخش و دل انگیز با باد سوزان و ناراحت کننده برابر نیست.

به بـاور «کلـبی» منظـور این است که: و بهشت و دوزخ یکسـان نیسـتند. امّـا به بـاور پـاره ای دیگر خنکی و دل انگیزی شب با گرمای روز برابر نیستند.

* * *

در پنجمین آیه مورد بحث یا آخرین مقایسه و مثال می فرماید:

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ

و هرگز زندگان و مردگان نیز با هم برابر نمی باشند.

به باور پاره ای منظور این است که: و ایمان آوردگان و توحیدگرایان با کفرگرایان و مشرکان برابر نیستند.

امّا به باور پاره ای دیگر منظور این است که: و دانشوران و مردم نادان یکسان نمی باشند.

و از دیـدگاه برخی منظورِ قرآن این است که: هـان ای مردم! همـان گونه که نابینا و بینا، و سایه آرامبخش با گرمای سوزان، و تاریکی ها با روشـنایی، با هم همشکل و همانند و دارای یک اثر و فایده نمی باشند، درست همین گونه پرستش خدای یکتا با پرسـتش های ذلت بار و شـرک آلود، و انسان های توحیدگرا و با ایمان، با کفرگرایان، و حق با باطل و بیداد، و دانشـمندان با مردم نادان، برابر و یکسان نیستند؛ و این نمونه ها در این آیات برای مثال و روشنگری این حقایق آمده است.

إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ

بی گمان خدا به هرکس که بخواهد بر او لطف ورزد و توفیق رشد و سـرفرازی ارزانی دارد، او را شـنوا ساخته و به شنیدن این آیات سود می بخشد.

روشن است که منظـور نفی شـنیدن آیـات به وسـیله کفرگرایـان و حق سـتیزان نیست، بلکه نفی شـنیدن سودبخش و شـنیدن با گوش جان است؛ چرا که آنان به ظاهر آیات خدا را از زبان پیامبرش می شنیدند امّا بدان جهت که در اندیشه شناخت حق

و ایمان به آن نبودند، این شنیدن برایشان سودبخش نبود.

وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِی الْقُبُورِ

و تو ای پیامبر! همان گونه که نمی توانی مردگان را که در گورها خفته اند شنوا سازی و دعوت آسمانی ات را به گوش آنان برسانی، درست همان گونه نخواهی توانست با شنوانیدن این آیات به کفرگرایان و حق ستیزان به آنان سودی برسانی و به راه حق و نیک بختی رهبریشان کنی؛ چرا که آنان آیات قرآن را با گوش جان نمی شنوند و حق را نمی پذیرند و در اندیشه آن هم نیستند.

* * *

در ششمین آیه مورد بحث می فرماید:

إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ

تو تنها هشداردهنده و بیم رسانی روشنگر و خیرخواهی، بنابراین پس از رساندن پیام خدا به آنان، دیگر نگران نباش و اندوه به دل راه مده که کار خود را به انجام رسانده ای.

* * *

و می فرماید:

إِنَّا أَرْسَلْنَاکَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا

بی گمان ما تو را ای پیامبر! به حق به عنوان مژده رسان و بیم دهنده فرستادیم تا به وسیله این آیات به حق پذیران و ایمان آوردگان نوید بهشت پرطراوت و زیبا و نعمت های وصف ناپذیر آن را بدهی، و کفرگرایان و ظالمان را از دوزخ و عذاب خوارکننده آن بترسانی.

وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خلَا فِيهَا نَذِيرٌ

و هیچ جامعه ای در روزگاران دور و نزدیک نبوده و نیست جز اینکه هشداردهنده ای در میان آنان بوده و به آنان هشدار داده و در گذشته است؛ و تو نیز ای پیامبر! بسان آنان برای حق ستیزان و انکارگران هشداردهنده و بیم رسانی و برای توحیدگرایان مژده دهنده و بشارت بخشی.

«جبایی» می گوید: آیه شریفه نشانگر این نکته است که خدای فرزانه و

پرمهر برای همه بندگانش پیامبر و راهنما فرستاده و امت ها و جامعه ها باران دلیل و برهان را بارانده و حق را برای آنان روشن ساخته است.

* * *

در ادامه سخن با پیامبر گرامی، در راه آرامش خاطر بخشیدن به آن حضرت می فرماید:

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

و اگر تو را ای پیامبر ما، این کفرگرایانِ اصلاح ناپذیر دروغگو می شمرند و پیام آسمانی ات را انکار می کنند، اندوه به دل راه مده، چرا که این حق ستیزی و بیداد چیز تازه ای نیست و کسانی که پیش از اینان بودند نیز پیامبرانشان را دروغگو شمردند.

جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ

و این در حالی بود که پیامبرانشان دلیل های روشن و نوشته های حکمت آمیز و کتاب روشنگر آسمانی برای آنان آورده بودند!

* * *

در آخرین آیه مورد بحث در اشاره به کیفر عبرت انگیز و عبرت آموز حق ستیزان می فرماید:

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ

و هنگامی که پیامبران با دلیل های روشن و کتابهای روشنگر به سوی آنان آمدند، امّا آنان به جای حق پذیری و ایمان، پیام آوران خدا و آیات او را دروغ و دروغگو شمردند و از در حق ستیزی و کفر درآمدند، ما نیز آن حق ناپذیران بیدادپیشه را سخت زیر تازیانه عذاب گرفتیم و با فرو فرستادن انواع بلاها بر آنان نابودشان ساختیم، پس اینک بنگر که انکار و کیفر من بر آنان چگونه بود!

. آیا ندیده ای که خدا آبی از آسمان فرود آورد؛ و با آن میوه هایی را که رنگ هایشان گوناگون است [از دل خاک]بیرون آوردیم؟ و از کوه ها راه هایی سپید و گلگون به رنگ های گوناگون، و سیاه پررنگ [پدید آوردیم

.

۲۸. و از مردم و جنبندگان و چهارپایان [نیز] همین گونه با رنگ های متفاوت [آفریدیم . جز این نیست که از میان بندگان خدا، دانشمندان [راستین و نواندیش از او می ترسند؛ به یقین خدا پیروزمند و بسیار آمرزنده است.

۲۹. بی گمان کسانی که کتاب خدا را تلاوت می کنند و نماز را به پا داشته و از آنچه به آنان روزی داده ایم، در نهان و آشکار انفاق می کنند، به تجارتی امید بسته اند که هرگز تباه نخواهد شد؛

۳۰. تا [خدای فرزانه پاداش آنان را به طور کامل [و بی کم و کاست به آنان بدهد، و از فزون بخشی خود پاداش آنان را بیفزاید، به یقین او بسیار آمرزنده و حق شناس است.

نگرشی بر واژه ها

«جُدد»: این واژه جمع «جُدّه» به مفهوم راه و جاده و خط است؛ امّا «جِدد» جمع جدید به معنای تازه آمده است.

«غرابیب»: جمع «غِریب» به مفهوم سیاه پررنگ، نظیر رنگ کلاغ سیاه است.

«بیض»: جمع واژه «ابیض» به معنای سفید آمده است.

«حُمُر»: جمع «احمر» به مفهوم سرخ است.

«سُود»: جمع «اسود» به معنای سیاه است.

تفسیر آیا به این همه شگفتی و نقش و نگار نمی نگرید؟

در این آیات دگرباره آفریدگار هستی به ترسیم دلایل یکتایی خویش پرداخته و به منظور توجه دادن انسان به شگفتی های آفرینش و نقش و نگار تفکرانگیز آن می فرماید:

أَلَمْ تَرَى أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنْ السَّمَاءِ مَاءً

آیا ندیده ای که خداوند از آسمان آبی پربرکت و زندگی ساز به صورت باران فرود آورد؟

فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا

و آن گاه ما به وسیله آن باران و آب حیات بخش، میوه هایی

را كه رنگ هاى آنها گوناگون و مزّه و بوى آنها متنوّع است، از دل خاك بيرون آورديم.

در آيه شريفه قرآن به شكوه و عظمت پديدآورنده هستى و آفرينش ميوه هاى رنگارنگ به وسيله باران زندگى ساز توجه مى دهـد، امّا از بو و مزه گوناگون آنها چيزى نمى گويـد، و اين بـدان دليل است كه رنگ متنوع ميوه ها نمايان تر است؛ افزون بر آن، تنوع بوها و مزه هاى آنها نيز از سخن دريافت مى گردد.

وَمِنْ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ

و از كوه هاى سر به آسمان ساييده و استوار نيز راه هايى سپيد و راه هايى گلگون به رنگ هاى گوناگون و راه هايى سياه و پر رنگ كه در آنها خطوطى به چشم نمى خورد، پديد آورديم.

«فراء» مى گويـد: در آيه به نوعى تقـديم و تـأخير است و تقـدير آيه شـريفه «و سود غرابيب» مى باشـد؛ چرا كه گفته مى شود: «اسود غربيب». سياهى «غرابيب» بيان گردد. و بهتر از اين، آن است كه تأكيد باشد، چرا كه غرابها جز سياهرنگ نمى باشند؛ و در اين صورت بسان اين سخن مى شود كه: شما بگوييد: رايت زيداً زيداً» «زيد را ديدم؛ آرى، «زيد» را. و اين از تصور تقديم و تأخير بهتر است.

* * *

در دومين آيه مورد بحث در اشاره به گوناگونى انسانها و ديگر جانداران و جنبندگان مى فرمايد:

وَمِنْ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ

و از مردم و جنبنـدگان و جاندارانى كه بر روى زمين راه مى روند، و از دام هايى چون: گاو، گوسـفند و شتر نيز همين گونه با رنگ هاى گوناگون، بسان همان ميوه ها و كوه ها، متنوع و مختلف آفريديم.

آن گاه مى فرمايد:

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ

عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

جز این نیست که از میان بندگان خدا تنها دانشمندان راستین از او می ترسند؛ آری، از میان بندگان بی شمار خدا، هیچ کس آن گونه که شایسته و بایسته است او را نمی شناسد و از گناه و نافرمانی او دوری نمی جوید و از کیفر عادلانه او نمی هراسد، جز دانشمند و دانشور راستین، تنها اینان هستند که او را می شناسند و به فرمانبرداری از ذات پاک او همت می گمارند و از او حساب می برند.

از ششمین امام نور آورده اند که فرمود: یعنی بالعلماء من صدق قوله فعله و من لم یصدق فعله قوله فلیس بعالم.(۲۶۳)

منظور از دانشورانی که از خدا می ترسند، آن کسانی هستند که کردارشان گفتارشان را گواهی کند، چرا که هر آن کسی که عملکردش گفتار او را گواهی نکند از دانشوران نیست.

و از «ابن عباس» آورده اند که در این مورد می گفت: منظور آیه شریفه این است که از بندگان و آفریدگان من، تنها کسانی از من می ترسند که اقتدار و فرمانروایی و شکوه مرا بشناسند.

از پیامبر گرامی آورده اند که فرمود:

اعلمکم بالله اخوفکم للّه.(۲۶۴)

خداشناس ترین شما آن کسی است که از خدا بیشتر می ترسد و حساب می برد.

یکی از دانشمندان می گوید: از دانش و شناخت برای انسان همین بس که در پرتو آن، از آفریدگار هستی و عدل او بترسد؛ و بر نادانی و خودپسندی و غرور علمی اش همین بس که به آن مغرور گردد و به آفت خودپسندی گرفتار آید و خودکامگی پیشه سازد. خدا بدان دلیل تنها دانشمندان راستین را این گونه وصف می کند که اگر نیک بیندیشیم، درخواهیم یافت که این دانشمند و دانشوری راستین

و خودساخته است که به خاطر شناخت خدا و ایمان به یکتایی و دانش و قدرت بی کران او، و باور داشتن روز رستاخیز و حسابرسی و بهشت و دوزخ، بیشتر از مردم نادان از خدا حساب می برد و از کیفر او می ترسد و به گناه دست نمی یازد.

چرا و چگونه؟

اینک ممکن است این پرسش از سوی برخی طرح گردد که: اگر به راستی دانش و شناخت، انشان را به پروا و احساس مسئولیت وامی دارد و فرد با آراسته شدن به دانش و بینش از خدا و عدل او می ترسد و دست به گناه و ستم نمی یازد، پس چرا ما در زندگی خویش دانشوران و دانشمندانی را می نگریم که دست به گناه و حق کشی می یازند و به گونه ای عمل می کنند و مقررات خداو حقوق بشر را پایمال می سازند، که گویی از خدا نمی ترسند؟

پاسخ اثر بی چون و چرای شناخت خدا و ایمان به او حساب بردن از ذات پاک و بی همتای اوست و انسان دانشور و دانشمند به طور طبیعی به ناگزیر از خدا می ترسد و به گناه و حق کشی دست نمی یازد، اما گاه ممکن است بر اثر وسوسه های بنیان کن و جاذبه های فریبنده زر و زور و جاه و جبروت و طغیان غرائز و به منظور رسیدن به لذتها و هواها، آن سه بازدارنده دانش و شناخت در هم شکند و انسان دانشور و دانشمند نیز به گناه و حق کشی آلوده گردد، و با جنایت و بیداد بسان جاهل و گمراه عمل کند!

در آخرین جمله آیه شریفه می فرماید:

إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ

به یقین خدا در کیفر گناهکاران و در انتقام از

دشمنانش پیروزمند و شکست ناپذیر، و در آمرزش لغزش های دوستانش بسیار آمرزنده است.

تجارتی پرسود و بی خطر

در سومین آیه مورد بحث قرآن شریف به وصف دانشمندان و دانشوران و تجارت معنوی پرسود و بی خطر آنان پرداخته و می فرماید:

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ

بی گمان آن کسانی که قرآن، این کتاب پرشکوه خدا را در نماز و غیر نماز تلاوت می کنند...

در این فراز از آیه شریفه خدای فرزانه تلاوت کنندگان قرآن را می ستاید و بر آنان درود می فرستد؛ و به همین دلیل هم پاره ای از مفسران برآنند که منظورِ آیه، قاریان قرآن می باشند.

وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

و نماز را آن گونه که خدا مقرر داشته است به پا می دارند،

وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً

و از آنچه به آنان روزی داده ایم، در نهان و آشکار انفاق می کنند،

يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ

چنین مردمی با این ویژگی های چندگانه، به تجارتی پرسود و بی خطر امید بسته اند؛ به تجارتی سودبخش که هرگز نه خطر کسادی در آن راه دارد و نه تباهی و نابودی.

یکی از یاران پیامبر خدا آورده است که مردی در حضور آن حضرت برخاست و گفت: ای پیامبر خدا! چرا من مرگ را دوست نمی دارم «ما لی لا احب الموت»؟

پیامبر فرمود: آیا مال و ثروتی داری؟ قال(ص) أ لك مالٌ؟

پاسخ داد: آری! قال نعم!

فرمود: اینک آن را در راه خدا انفاق کن و از پیش به جهان دیگر بفرست.

گفت: از این کار ناتوانم و نمی توانم چنین کنم قال لا استطیع!

فرمود: واقعیت این است که دل انسان با دارایی اوست اگر آن را از پیش بفرستد، دوست می دارد که

به آن وارد شود، و اگر نگـاه دارد و انفـاق نکنـد دوست می دارد که به همراه آن در این جهان بمانـد. قال فان قلب الرجل مع ماله ان قدمه احب ان یلحق به وان اخره احب ان یتأخر معه.(۲۶۵)

* * *

در آخرین آیه مورد بحث می فرماید:

لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ

آنان آهنگ انجام کارهای شایسته نمودند تا خدا پاداش عملکردشان را بی کم و کاست و به طور کامل به آنان بدهد.

وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ

و از فزون بخشی خویش افزون بر آنچه در خور پاداش و ثواب هستند، بر مزد آنان بیفزاید.

إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ

چرا که او آمرزنده گناهان و لغزش هاست، و در برابر کارهایش شایسته قدردان و حق شناس است.

«زجاج» می گوید: چرا که او آمرزنده گناهان و لغزش ها و در برابر کارهای شایسته سپاسگزار است.

«فراء» در مورد آیه شریفه می گوید: در آیه مورد بحث، «یرجون تجاره لن تبور» خبر «انّ» در آغاز آیه است.

«ابن مسعود» در تفسیر آیه از پیامبر گرامی آورده است که منظور از «و یزیدهم من فضله»، مقام شفاعت است که به آنان ارزانی می گردد، تا در مورد کسی که در زندگی به آنان نیکی کرده است، امّا به خاطر لغزش و گناه در خور دوزخ شده است، شفاعت کنند.

به باور «ضحاک» منظور از فضل خدا در مورد آنان این است که: قبرشان را برای آنان گسترده می سازد تا دچار فشار قبر نگردند.

به باور پاره ای منظور از واژه «شکور» این است که: خدا کار شایسته انسان را گرچه اندک باشد می پذیرد و بر آن پاداشی بزرگ ارزانی می دارد. در ادبیات «عرب» در مثال مشهوری گفته

می شود: فلان انسان از درخت «بروقه»(۲۶۶) سپاسگزارتر است «اشکر من بَرْوَقه». و این مثال اشاره به درخت کوچکی است که در حجاز می روید و عرب بر آن است که: اگر ابر بر آن سایه افکند، بی آنکه بارانی بر آن ببارد، در مقام سپاس سبز می گردد و برگ و بار می دهد.

پرتوی از آیات در آیاتی که گذشته افزون بر آنچه آمد به دو نکته دیگر اشاره می رود:

الف - وصف دانشوران راستین در این آیات قرآن شریف پس از ترسیم زنجیره ای از نشانه های که کران تا کران آسمانها و زمین جلوه گر است، به وصف دانشوران و دانشمندان می پردازد و آنان را مردمی وصف می کند که به این ویژگی ها آراسته اند:

۱- به خاطر شناخت خدای یکتا و بی همتا از او حساب می برند و ضمن رعایت حقوق و حدود در همه میدان ها و صحنه های گوناگون حمایت، به گناه و حق کشی دست نمی یازند؛ چرا که در نگرش قرآنی عالم و دانشمند آن کسی نیست که مغزش گنجینه ای از اسرار و رموز و فرمولها و آگاهی های گوناگون باشد؛ بلکه دانشور واقعی آن کسی است که نور و روشنایی دانش و بینش کران تا کران وجودش را به نور ایمان و تقوا و آزادگی و آزادمنشی و انسان دوستی و حق طلبی نورباران سازد و او بیشتر و بهتر از همه به وظایف خویش عامل و از ضد ارزشها پیراسته باشد.

۲- ویژگی دیگر اینان در زندگی این است که ضمن نگرش به کتاب پر راز و رمز و قطور آفرینش و تماشای نشانه های یکتایی و قدرت خدا، به کتاب آسمانی او نیز که به وسیله پیامبرش آمده است،

با همه وجد می نگرند و عاشقانه و حق طلبانه آن را تلاوت می کنند و از آن درس زندگی شرافتمندانه می آموزد.

۳- سومین وصف آنان در این آیات این است که با خدا پیوندی گسست ناپذیر دارند و این پیوند در چهره پرستش او و نماز در بارگاه او و نیایش و راز و نیاز با آن بی نیاز جلوه پیدا می کند و آنان مردمی هستند که نماز و راه و رسم عادلانه و انسانساز آن را برپا می دارند و فرهنگ آن را گسترش می بخشند.

۴- آنان مردمی هستند که از آنچه خدا روزی آنان ساخته است در آشکار و نهان انفاق می کنند، و بر این باورند که پاداش آن را چندین و چند برابر در این جهان و جهان دیگر دریافت خواهند داشت.

۵- و آخرین ویژگی آنان در این آیات امید به بارگاه خداست و همین امید به اوست که آنان را به این کارهای شایسته برمی انگیزد و شادابی و نشاط به کارشان می دهد، چرا که آنان در زندگی به تجارت پرسود و بی خطری با پروردگارشان امید بسته اند که کسادی و تباهی در آن راه ندارد.

ب - پاداش پرشکوه آنان آنان در برابر این ویژگی ها و انجام کارهای شایسته و خداپسندانه دو رشته پاداش پرشکوه دریافت می دارند:

۱- پاداش کامل و بی کم و کاست کارهای شایسته فردی، اجتماعی، اخلاقی، عبادی، انسانی و اقتصادی که در زندگی انجام داده اند.

۲- پاداش افزونتر بر کارها که خدا این را نه براساس عدل که فضل خویش به آنان می دهد «و یزیدهم من فضله...

. و این کتابی را که به تو وحی نموده ایم، همان حق است، در حالی که

تصدیق کننده آن [کتاب هایی است که پیش از آن بوده است؛ به یقین خدا به بندگانش آگاه و بیناست.

۳۲. سپس این کتاب را به کسانی از بندگان خود که [آنان را]برگزیده ایم، به میراث دادیم؛ [چرا که همه آنان شایسته کردار نیستند، بلکه برخی از آنان بر خود ستمکارند و برخی میانه رو، و برخی به خاطر [انجام نیکی ها، به فرمان خدا پیشتازند، این است آن فزون بخشی بزرگ!

۳۳. باغ های جاودانه ای که در آن وارد می گردند؛ در آنجا با دستنبدهایی زرین و با مرواریدها آراسته می شوند؛ و لباس هایشان در آنجا [از] ابریشم است.

۳۴. و می گویند: ستایش از آن خداست که اندوه را از ما زدود؛ به راستی که پروردگارمان بسیار آمرزنده و حق شناس است؛

۳۵. همان کسی که از فزون بخشی خود ما را در سرای اقامت فرود آورد، که در آن، نه هیچ گونه [خستگی و] رنجی به ما می رسد، و نه واماندگی.

نگرشی بر واژه ها

«جنات»: جمع «جنه» به مفهوم باغ و بوستان آمده است.

«مُتقامه»: اقامتگاه و اقامت گزیدن، و به فتح «میم» به مفهوم به پا خاستن و جایگاه ایستادن آمده است.

«نَصَبٌ»: رنج و خستگی.

«لُغُوبٌ» سستی و واماندگی.

تفسیر حقانیت و آسمانی بودن قرآن در آیات پیش سخن از دانشوران و دانشمندان و تلاوت کتاب خدا به وسیله آنان بود، اینک در نخستین آیه مورد بحث روی سخن را به پیامبر گرامی نموده و می فرماید:

وَالَّذِی أَوْحَیْنَا إِلَیْکَ مِنْ الْکِتَابِ هُوَ الْحَقُّ

و آنچه از این کتاب را به تو وحی نموده ایم، همان حق می باشد، و از سوی خداست؛ کران تا کران آن، آیات روشن و

روشنگری است که نه دروغ در آن راه یافته است و نه تباهی؛ سراسرش گفتار راست و درست است؛ گفتار راستی که دروغ به آن آمیخته نمی شود و براساس خرد و منطق به حق و عدالت فرا خوانده و از باطل و بیداد باز می دارد.

مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

و تصدیق کننده آن کتاب های آسمانی پیشین است؛ چرا که قرآن هماهنگ با نویدهایی است که آن کتاب ها از آمدن پیامبر اسلام و ویژگی های او و کتابی که بر او فرود می آید، نازل شده است.

إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ

به یقین خدا از حال بندگانش آگاه و نسبت به آنان بیناست.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا

آن گاه ما این قرآن را به کسانی از بندگانمان که آنان را برگزیده ایم به میراث دادیم.(۲۶۷)

به باور «ابومسلم» منظور از کتاب در آیه شریفه «تورات» است.

و به باور «جبایی» منظور همه کتابهای آسمانی است، چرا که واژه کتاب اسم جنس است و همه کتابهای آسمانی را شامل می گردد.

امّا به باور ما منظور قرآن شریف است؛ چرا که واژه کتاب در قرآن شریف به این صورت، تنها در مورد قرآن به کار می رود.

بندگان برگزیده خدا

در مورد بندگان برگزیده خدا در آیه شریفه دیدگاه ها متفاوت است:

۱- به باور «جبایی» منظور از اینان بندگانی هستند که خدا آنان را به رسالت برگزیده و کتاب و وحی برایشان فرستاده است.

۲- اما به باور «ابومسلم» منظور، برگزیده شدگان در این آیه شریفه هستند که می فرماید: انّ الله اصطفی آدم و نوحا و آل ابراهیم و آل عمران علی العالمین.(۲۶۸)

به یقین خدا، آدم، نوح،

خاندان ابراهیم و خاندان عمران را بر مردم جهان برتری داده است.

بـا این بیان منظور گزینش بنی اسـرائیل از سوی خـداست؛ چرا که پیامبران، کتاب آسـمانی خود را به ارث نمی گذارنـد، بلکه دانش خود را به ارث می گذارند و آنان به باور این دیدگاه دانش خود را به بنی اسـرائیل به ارث گذاردند و این قوم در عصر خود به برکت موسی و کتاب آسمانی او ملت برگزیده ای بودند.

۳- از دیدگاه «ابن عباس» منظور از بندگان برگزیده خدا، امت محمد(ص) می باشـند، که خدا همه کتابهای آسمانی و مفاهیم و معارف آنها را به اینان به ارث داده است.

۴- و از دیـدگاه پـاره ای دیگر منظـور دانشـوران و دانشـمندان ایـن امـت هسـتند؛ چرا که پیـامبر گرامی فرمـود: «العلمـاء ورثه الانبیاء»(۲۶۹) دانشمندان وارث پیام آوران خدایند.

۵- و در روایـات رسـیده از خانـدان وحی و رسـالت، از جمله حضـرت بـاقر و صادق روایت شـده است که: منظور از بنـدگان برگزیده خدا، ما خاندان پیامبریم و آیه مورد بحث در باره ماست.

بـه بـاور مـا این دیـدگاه بهـترین دیـدگاه هـاست، چرا که خانـدان وحی و رسـالت بهـترین کسـانی هسـتند که به ویژگی هـای برگزیدگی وارث بری علمی و فکری از پیامبران آراسته و وصف شده اند، و آنان هستند که به حفظ قرآن و مفاهیم بلند آن و به میان حقایق و مقررات انسان ساز با همه وجود همت گماشـته و بدان متعهد شده اند؛ و نیز آنان هسـتند که از هر کس دیگر به آیات محکم و متشابه و مقررات و مفاهیم روشنگر و نکات و دقایق ظریف آن آگاه تر و بیناترند.

با این بیان منظور از بندگان برگزیده خدا در آیه شریفه خاندان

گرانمـایه پیـامبر، این قرآن شـناسان راستین و این حاملان وحی خـدا و الگوهای قرآنی هسـتند که سـبک و سـیره آنان نشانگر مفاهیم جان بخش و پرجاذبه و بشردوستانه قرآن شریف است.

سه گروه دیگر

در ادامه آیه مورد بحث قرآن از سه گروه دیگر نیز یاد می کند و می فرماید:

فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ

از میان آنان برخی به خویشـتن سـتم می کنند، و گروهی راه اعتدال و میانه روی را می پیمایند، و گروهی نیز به فرمان خدا در کارهای شایسته بر دیگران پیشی می گیرند.

در اینکه ضمیر «منهم» در آیه شریفه به کجا باز می گردد، دیدگاه مفسران و دانشمندان یکسان نیست:

۱- به بـاور گروهی این ضـمیر، به «من عبادنـا» بازمی گردد و تقـدیر آیه این است که: و از بنـدگان ما برخی به خود سـتم می کنند و برخی میانه رو می باشند و...

این دیـدگاه را «ابن عباس»، «حسن» و «قتاده» نیز برگزیـده انـد؛ و مرحوم «سیدمرتضـی» که از همفکران ماست، ضـمن گزینش این نظر می گویـد: دلیل این دیـدگاه این است که آیه شـریفه، نخست به ارث بردن کتاب را، از آن بنـدگان برگزیده او اعلام می کند، و آن گاه روشـنگری می کند که این به ارث بردن کتاب، از سوی گروهی از این بندگان است نه همه آنان؛ چرا که در میان آنان گروهی هسـتند که به خود سـتم می کننـد و گروهی راه اعتدال را گام می سـپارند و گروهی دیگر به فرمان خدا در نیکی ها بر دیگران پیشی می گیرند.

۲- امّا به باور بیشتر مفسران، این ضمیر به «برگزیدگان» بازمی گردد.

سرنوشت این سه گروه در مورد سرنوشت این سه گروه نیز دو نظر است:

۱- از دیدگاه گروهی، همه این گروه های سه گانه رستگار و نجات یافته اند، و روایت رسیده از پیامبر گرامی بیانگر آن است که در مورد آیه مورد بحث فرمود: اماالسابق فیدخل الجنه بغیر حساب، و اما المقتصد فیحاسب حسابا یسیراً، و اما الظالم لنفسه فیحبس فی المقام ثم یدخل الجنه فهم الذین قالوا الحمدلله الذی اذهب عنا الحزن(۲۷۰)

اما گروهی که در کارهای شایسته پیشی می جویند، در روز رستاخیز بدون حسابرسی وارد بهشت می گردند؛ اما گروه میانه رو و معتدل، به صورت آسانی مورد حسابرسی قرار می گیرند؛ امّا ستمکاران به خویشتن، کسانی هستند که در جایی بازداشت می گردند و پس از مدتی وارد بهشت می گردند، و اینان هستند که پس از آزادی و ورود به بهشت می گویند: ستایش از آن خداوندی است که غم و اندوه را از ما زدود و با مهر و لطف خویش ما را نجات داد.

و «عایشه» بر این باور است که همه آن گروه های سه گانه در بهشت خواهند بود، چرا که گروه پیشی گیرندگان آن کسانی هستند که در زمان پیامبر گرامی از دنیا رفته اند و پیامبر به رستگاری آنان و رسیدنشان به بهشت پرطراوت و زیبا گواهی داده است؛ و گروه میانه رو آن کسانی هستند که راه و رسم پیامبر را پیروی می کنند و بر آن راه هستند تا به آن حضرت بپیوندند؛ و اما گروه ستمکارِ به خویشتن همانند من و شمایند.

و نیز از او آورده اند که می گفت: اما پیشی گیرندگان به کارهای شایسته آن کسانی هستند که پیش از هجرت اسلام آورده اند، و گروه میانه رو و ایمان آورندگان پس از هجرت می باشند و ستمکاران به خویشتن نیز ماییم.

از

«عمر» آورده اند که گفت: کسانی که در اسلام و ایمان از ما سبقت گرفته اند، برای رسیدن به بهشت نیز در پیش خواهند بود و میانه روهای ما رستگارند و ستمکاران ما مورد آمرزش قرار خواهند گرفت.

پاره ای برآنند که منظور از ستمکار در آیه شریفه کسی است که برونش بهتر از درون و عملکردش باشد، و معتدل کسی است که درون و برونش هماهنگ و همانند باشد؛ و پیشی گیرنده آن کسی است که باطن و نهانش از برونش بهتر باشد.

پاره ای دیگر بسان «جعفربن حرب» می گویند: گروهی از بندگان خدا به خاطر دست یازیدن به گناهان کوچک به خویشتن ستم می کنند، و گروهی به خاطر عبادت و فرمانبرداری از خدا در مرحله ای از اعتدال و میانه هستند و پاره ای نیز به مرکب سبقت گرفتن در انجام کارهای شایسته در اوج رستگاری و نجاتند.

و یاران ما از حضرت صادق(ع) آورده اند که فرمود: الظالم لنفسه منا من لا یعرف حق الامام، والمقتصد منا العارف بحق الامام، والسابق یالخیرات هوالامام، و هؤلاء کلهم مغفور لهم(۲۷۱)

بیدادگر به خویشتن از ما مردم مسلمان، آن کسی است که حق امام راستین و معصوم خویشتن را به رسمیت نشناسد و رعایت نکند و معتدل و میانه رو آن کسی است که به حق امام راستین خود عارف و آگاه باشد و سبقت گیرنده به کارهای شایسته امام معصوم است، و همه این گروه های سه گانه مورد آمرزش خدا هستند.

و از پنجمین امام نور آورده اند که فرمود:

اما الظالم لنفسه منا فمن عمل عملا صالحا و آخر سیئاً، و اما المقتصد فهو المتعبد المجتهد و اماالسابق بالخیرات فعلّی والحسن والحسین(ع) و من قتل من

ال محمد(ص) شهیداً(۲۷۲)

ستمکار به خویشتن از ما امت پیامبر کسی است که هم کارهای شایسته انجام داده و هم در زندگی به گناه دست یازیده است؛ اما انسان میانه رو کسی است که در پرستش و بندگی خدا پرتلاش می باشد، و پیشی گیرنده به کارهای شایسته، امیرمؤمنان و دو فرزند گرانمایه اش حسن و حسین(ع) و شهیدان خاندان پیامبر است.

۲- از دیدگاه گروه دیگری از مفسران و دانشمندان، آن کسانی که به خویشتن ستم می کنند، رستگار نخواهند شد، امّا دو گروه دیگر مردمی رستگارند.

«قتاده» می گوید: ستمکار بر خویشتن، دست چپی ها؛ گروه میانه، یاران دست راست، و سبقت گیرندگان به کارهای شایسته پیشتازان و مقربان بارگاه خدایند. قرآن شریف در این مورد می فرماید: و کنتم ازواجاً ثلاثه(۲۷۳)

و شما سه گروه خواهید بود!

گروه نخست خجستگان و سعادتمندان هستند؛ چه سعادتمندان و خجستگانی! گروه دوم تیره بختان و مردم شومند، راستی که چه تیره بختان و مردم شومی!

و گروه سوم پیشگامان و پیشتازان می باشند، که آنان مقربان بارگاه خدایند.

از «ابن عباس» آورده اند که: ستمکار به خویشتن، مردم نفاقگرایند و دو گروه میانه رو و سبقت گیرنده به کارهای شایسته مردم درست اندیش و شایسته کردارند.

«حسن» می گوید: سبقت گیرندگان به کارهای شایسته یاران پیامبرند و مردم معتدل و میانه رو، نسل های پس از اصحاب پیابمر از پیروان آن حضرت می باشند و ستمکاران به خویشتن مردم نفاقگرایند.

چرا؟

ممکن است این پرسش طرح گردد که چرا قرآن در آیه شریفه، گروه ستمکار را بر پیشی گیرندگان در کارهای شایسته مقدم می دارد، در حالی که باید گروه برتر را مقدم داشت؟

راز این تقدیم و تأخیر

۱- در برخی از آیات، قرآن پدیده یا گروه برتر را

پیش از فروتر قرار می دهـد؛ برای نمونه در یـک آیه شـریفه می فرمایـد: یولـج اللیل فی النهار و یولـج النهار فی اللیل(۲۷۴) او شب را در روز در می آورد و روز را در شب...

و می فرماید:

یهب لمن یشاء اناثاً و یهب لمن یشاءالذکور(۲۷۵)

به هرکس بخواهد دختر می بخشد و به هرکس بخواهد پسر.

و می فرماید: «الذی خلق الموت والحیوه»(۲۷۶)

آن خدایی که مرگ و زندگی را پدید آورد.

و می فرماید: فمنکم کافرو منکم مؤمن(۲۷۷)

و پاره ای از آنان کفرگرا، و برخی توحیدگرا و با ایمانند.

۲- پـاره ای برآننـد که قرآن بـدان دلیـل سـتمکارِ به خویشـتن را پیشتر می آورد که از رحمت خـدا ناامیـد نگردد، و پیشـتاز و سبقت گیرنده به کارهای شایسته را بدان دلیل پس از آن گروه می آورد که به خویشتن مغرور نگردد.

۳- و به باور پاره ای راز این دسته بندی بدان دلیل است که حال و روز و اندیشه و عملکرد مردم سه گونه است:

۱- گروه گناهکاران،

۲- غفلت زدگان،

۳- توبه کاران و تقرب یافتگان به خدا،

با این بیان انسان هنگامی که دست به گناه یازید، ستمکار به خویشتن می گردد و زمانی که توبه کرد و به سوی خدا بازگشت جزء گروه میـانه رو به حساب می آیـد، و زمانی که توبه اش پـذیرفته گردیـد و در انجام کارهای شایسـته به تلاش و کوشـش پرداخت، به خدا پیوند می خورد و از گروه پیشتازان به شمار می آید.

در آخرین فراز، از آیه شریفه می فرماید:

ذَلِکَ هُوَ الْفَضْلُ الْکَبِیرُ

این به ارث بردن کتاب آسمانی و برگزیدگی آنان، همان فضل و فزون بخشی خدا به این گروه از بندگان است.

* * *

در سومین آیه مورد بحث می فرماید:

جَنَّاتُ

عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا

باغ ها و بوستان های جاودانه ای که در آن وارد می گردند، پاداش اندیشه و عملکرد شایسته آنان است.

به باور گروهی از مفسران این جمله، در حقیقت تفسیر آخرین فراز آیه پیش، و فضل خدا است؛ درست بسان این سخن که بگویند: این فضل و فزون بخشی خدا چیست؟ و در پاسخ گفته می شود: آن فضل خدا، بوستان های جاودانه است.

به بیان دیگر مفهوم آیه این است که: پاداش آنان بهشت پرطراوت و زیبا، یا ورود به بهشت است. و ممکن است این جمله بدل از فضل باشد.

يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا

در آن بوستان های پرطراوت و زیبا به دستبندهایی از طلا و مروارید آراسته می گردند. واژه «اساور» جمع «اسوره» می باشد، و این واژه نیز جمع «سوار» است.

وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ

و لباس هایشان در آنجا از ابریشم است.

با این بیان اگر گفتیم منظور آیه شریفه گروه های سه گانه ای است که در آیه پیش از آنان سخن رفت، در آن صورت ستمکارِ به خویشتن آنان هستند که به فضل خدا و یا شفاعت پیامبر و امامان راستین وارد بهشت می گردند و در آنجا به دستبندهای طلا و مروارید و لباس های ابریشمی آراسته می گردند.

* * *

و می افزاید:

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ

و آنان در بهشت پرطراوت و جاودانه می گویند: ستایش ویژه خداوندی است که اندوه و گرفتاری را از ما زدود. این ستایش و سپاس اعترافی است از آنان به نعمت خدا، نه به عنوان انجام وظیفه.

به باور پاره ای منظور آنان، غم و اندوهی است که پیش از ورود به بهشت گریبانگیر آنان می گردد، چرا که

آنان از آن می ترسند که مباد در خور آتش دوزخ گردند، و آن گاه زمانی که خدا به آنان کرامت می کند و ضمن بخشایش آنان و برداشتن کیفر از گناهانشان، آنان را وارد بهشت می سازد، در آنجا او را ستایش می کنند و بر این کرامت و بخشایش سپاس او را می گذارند.

إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ

آن گاه این ایمان آوردگان به خدا، در بهشت پرطراوت و زیبا، می گویند: به راستی که پروردگار ما آمرزنده گناه بندگان و لغزش های آنان، و حق شناس است، و به همین جهت کارهای شایسته اندك و ناچیز آنان را می پذیرد و به آنان پاداش خوب می دهد.

به باور پاره ای این حق شناسی و قدرشناسی خدا از بندگان، در حقیقت پاداش او به فرمانبرداری آنان در برابر ذات پاك اوست، اگرچه حق شناسی و سپاسگزاری حقیقی در باره آفریدگار هستی از بندگان درست و روا نیست، چرا که حق شناسی و سپاسگزاری واقعی به این مفهوم است که در برابر ارزانی شدن نعمت ها انجام می گیرد و خدای فرزانه است که خود پدیدآورنده و ارزانی دارنده نعمت هاست.

* * *

و در ادامه سپاس به بارگاه خدا می افزایند:

الَّذِی أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَهِ مِنْ فَضْلِهِ

همان خدایی که از فزون بخشی خود ما را در سرای اقامت فرود آورد، و مقرر داشت که جاودانه در آن زنده بمانیم و زندگی کنیم.

لَا یَمَسُّنَا فِیهَا نَصَبٌ وَلَا یَمَسُّنَا فِیهَا لُغُوبٌ سرای اقامت و جایگاهی که در آن نه هیچ خستگی و رنجی در تأمین نیازهای زندگی به ما می رسد و نه درماندگی و فرسودگی.

گفتنی است که پاره ای از مفسران و واژه شناسان واژه «نصب» به مفهوم رنج و زحمت

جسمی و ظاهری گرفته اند، و «لغوب» را به مفهوم خستگی و رنج روحی.(۲۷۸)

. و کسانی که کفر ورزیدند آتش [شعله ور] دوزخ برای آنان خواهد بود؛ نه فرمان [مرگ بر آنان [صادر] می گردد تا بمیرند [و بیاسایند]، و نه [چیزی از عذاب آن، از آنان کاهش داده می شود؛ [آری، ما] هر بسیار ناسپاسی را این گونه کیفر می دهیم.

۳۷. و آنان در آنجا فریاد برمی آورند که: پروردگارا! ما را [از این آتش شعله ور] بیرون آور تا کار شایسته ای، جز آنچه انجام می دادیم انجام دهیم، [به آنان ندا می رسد که: هرگز، آیا پیش از این به شما فرصت ندادیم؟] و آیا به شما چندان عمر طولانی ارزانی نداشتیم که هرکسی پندپذیر [و حق طلب بود، در آن [مدت طولانی پند می گرفت؟! و هشداردهنده ای نیز به سوی شما آمد؛ اینک [طعم تلخ عذاب را] بچشید، که برای بیدادگران هیچ [یار و] یاوری نخواهد بود.

۳۸. بی گمان خدا، دانای آسمانها و زمین است؛ به یقین او به [رازهای نهفته در] ژرفای سینه ها داناست.

۳۹. اوست آن که شما را در [این سر] زمین جانشینانی قرار داد؛ پس هرکس کفر ورزد کفرش به زیان خود اوست؛ و کفرگرایان جز خشمی سخت در پیشگاه پروردگارشان [نسبت به آنان]نخواهد افزود، و کفر کافران جز بر زیانشان نخواهد افزود.

۴۰. [هان ای پیامبر! به شرک گرایان بگو: در باره شریک های [پنداری و ساختگی خود که جز خداوند [بی همتا] می خوانید [و می پوشید] به من خبر دهید! به من نشان دهید که آنها چه چیزی از زمین را آفریده اند؟! آیا در [آفرینش آسمانها شرکتی داشته اند؟! آیا کتابی به آنان

داده ایم که [با بهره وری]از آن [برای درستی شرک گرایی خود] بر دلیل روشنی [رسیده]باشند؟! [هرگز! هیچ یک از اینها نیست؛] بلکه بیدادگران جز [از روی فریب به یکدیگر وعده نمی دهند.

نگرشی بر واژه ها

«اصطراخ»: این واژه از ریشه «صراخ» به مفهوم فریاد برآوردن و کمک خواستن از روی درماندگی برای برطرف ساختن در دو رنج سخت آمده است.

«خلائف»: جمع «خلیفه» به مفهوم جانشین آمده است.

«مقت»: خشم و دشمنی.

تفسیر آرزوهای بیهوده و بی جای کفرگرایان در آیات پیش پرتوی از نعمت های گوناگون بهشت پرطراوت و زیبا که خدا آنها را برای مردم شایسته کردار و درست اندیش آماده ساخته است، ترسیم گردید، اینک در این آیات سخن از عذاب و شکنجه های دردناک و خفت آوری است که برای کفرگرایان و ظالمان فراهم شده است؛ در نخستین آیه مورد بحث در این مورد می فرماید:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ

و آن کسانی که به یکتایی خدا و رسالت پیامبرش کفر ورزیدند و پیام آسمانی او را انکار کردند، آتش شعله ور دوزخ به عنوان کیفری دردناک برای آنان خواهد بود.

لَا يُقْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا

نه فرمان مرگ و نابودی بر ضد آنان جاری می گردد تا بمیرند و به پندار خود بیاسایند؛

وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا

و نه چیزی از عذاب و آتش دوزخ از آنان کاهش داده خواهد شد.

كَذَلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ

آری، ما هر بسیار ناسپاسی و کفرانگری را، که خدا و پیامبرش را انکار نماید، این گونه کیفر می کنیم.

* * *

در دومین آیه مورد بحث می فرماید:

وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِى كُنَّا نَعْمَلُ

و آن دوزخیان تیره بخت در اعماق آتش از پرده دل فریادرس دادرسی و کمک خواهی برمی آورند که: پروردگارا! ما را از این عذاب مرگبار رهایی بخش و به دنیا بازگردان تا به جای کفر و گناه ایمان آوریم و تو را فرمان بریم و کارهای شایسته ای جز آنچه انجام می دادیم، این بار انجام دهیم و خشنودی تو را به دست آوریم.

خدا در پاسخ فریادهای دردآلود و یاری خواهی آنان به نکوهششان می پردازد که:

أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ

آیا ما به شما عمری طولانی ندادیم که هرکس حق طلب و پندپذیر بود، می توانست در آن مدت طولانی حق را بشناسد و پند بپذیرد و با نگرشی خردمندانه و عبرت آموز به آیات و مفاهیم دینی و فرجام کارها، به خود آید و اندیشمندانه آفریدگار هستی را بشناسد؟

مدت و مهلت برای اندیشیدن در این مورد دیدگاه ها متفاوت است:

۱- به باور پاره ای مدت مهلتی که به انسان برای اندیشه و پندپذیری داده شده، شصت سال است.

از امیرمؤمنان(ع) آورده اند که فرمود: العمر الذی اعذرالله فیه الی ابن آدم ستون سنه دورانی که خدا در آن مدت عمر بر فرزندان انسان اتمام حجت نموده، شصت سال است.

در روایت دیگری از پیامبر گرامی آورده اند که فرمود:

من عمره الله ستین سنه فقد اعذر الیه.

به هرکس خدا شصت سال عمر ارزانی داشت، حجت را بر او تمام کرده است.

۲- اما به باور پاره ای دیگر این مدت چهل سال است.

۳- از دیدگاه برخی این نکوهش متوجه انسان هیجده ساله ای است که به خود نیامده و پند نپذیرفته است.

وَجَاءَكُمْ النَّذِيرُ

و آیا

هشداردهنده ای به سوی شما نیامد؟

به باور گروهی منظور از این هشداردهنده، محمد(ص) است که به مردم از عذاب خدا هشدار داد.

اما به باور برخی منظور از این بیم رسان، قرآن است.

از دیدگاه پاره ای منظور از آن، سالخوردگی و سپیدی موست و در سروده های سرایندگان عرب نیز واژه «نذیر» به مفهوم پیری به کار رفته است؛ برای نمونه یکی از آنان می گوید:

رأيت الشيب من نذر المنايا

لصاحبه و حسبک من نذير

من موی سپید پیری را از هشداردهندگان مرگ برای صاحب آن دیدم، و همین هشدار دهنده برای تو بسنده است.

و از دیدگاه پاره ای دیگر این واژه، به مفهوم بیماری و تب است.

برخی منظور از آن را «مرگ» نزدیکان و بستگان دانسته اند؛ و برخی دیگر برآنند که عقل کامل و خرد سالم است که به انسان هشدار می دهد.

فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ

اینک طعم تلخ عذاب و رنج ندامت و دریغ را بچشید، که برای بیدادگران هیچ یار و یاوری نیست و کسی نمی تواند شما را از عذاب رها سازد.

* * *

آن گاه گویی در پاسخ تقاضای دوزخیان نگونسار برای بازگشت به دنیا می فرماید:

إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

خدا، دانای آسمانها و زمین است و نهان های کران تا کران هستی را می داند؛ از این رو چیزی از آنچه بر آفریده های او پوشیده می ماند، بر او پوشیده نمی ماند.

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

به یقین او به اندیشه ها، خاطره ها، و رازهای نهفته در سینه ها داناست؛ بنابراین مزرعه جان را به چیزی که او نمی پسندد و خوش نمی دارد آراسته نسازید، چرا که او به درون و برون انسان داناست.

* * *

در چهارمین آیه مورد بحث می فرماید:

هُوَ الَّذِی جَعَلَکُمْ خَلَائِفَ فِی الْأَرْضِ

اوست آن که شما را در روی زمین جانشینان نسل های پیشین ساخت.

به باور «قتاده» منظور این است که: اوست آن خدایی که شما را ای کفرگرایان! جانشین و جایگزین جامعه ها و نسل های پیشین گردانید.

امّا به باور پاره ای دیگر روی سخن با مردم می باشد و منظور این است که: اوست که شما را جانشین نسل های پیشین ساخت، و با آفرینش شما پس از آنان، هر آنچه در اختیار آنان بود برای شما به ارث نهاد.

فَمَنْ کَفَرَ فَعَلَیْهِ کُفْرُهُ

پس هرکسی کفر ورزد، این حق ستیزی و کفرش به زیان خود اوست.

وَلَا یَزِیدُ الْکَافِرِینَ کُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا

و کفر و بیداد کفرگرایان در نزد پروردگارشان چیزی جز خشم و دشمنی نمی افزاید.

وَلَا یَزِیدُ الْکَافِرِینَ کُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا

و کفر کفرگرایان جز بر زیانشان نخواهد افزود.

* * *

در پنجمین آیه مورد بحث روی سخن را به پیامبر گرامی نموده و میفرماید:

قُلْ أَرَأَیْتُمْ شُرَکَاءَکُمُ الَّذِینَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِی مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ

هان ای پیامبر! به شرک گرایان و ظالمان بگو! در باره شریک های پنداری و ساختگی خود که جز خدای یکتا می خوانید و می پرستید، به من خبر دهید که کدامین پدیده، از پدیده های زمین را آفریده اند؟ و به کدامین دلیل و برهان آنان را همتا و شریک خدا می پندارید و آنان را می پرستید؟ آیا به راستی آنها چیزی را آفریده اند؟

أَمْ لَهُمْ شِرْکٌ فِی السَّمَاوَاتِ

آیا در آفرینش آسمانها شرکتی داشته اند؟

أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَى بَيِّنَهٍ مِنْهُ

آیـا مـا کتاب و نوشـته ای به آنان داده ایم که پنـدارهای شـرک آلود آنان را گواهی کنـد؟ و آیا آنان با بهره وری از آنها، بر درستی شرک گرایی خود به دلیل و برهانی رسیده اند؟!

روشن است که همه این پندارها، نادرست و ناممکن است، چرا که آنان هرگز نمی توانند بر این شرک گرایان خویش دلیل و برهانی بیاورند.

به باور پاره ای منظور این است که: آیا برای آنان سند و نوشته ای داده ایم که آنان را به کیفر کفر و بیدادشان عذاب نخواهیم کرد و آنان به وسیله آن سند اطمینان یافته اند که بازخواست نخواهند شد؟

بَلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا

نه هیچ یک از این پندارها و باورهای شـرک آلود آنان درست نیست و آنان هیچ دلیل و سـندی بر درستی ادعاهای پوچ خود ندارند، بلکه این ستمکاران جز براساس فریب و دروغ به یکدیگر وعده نمی دهند.

واژه «غرور» به مفهـوم فریب دادن و به طمع افکنـدن در مـورد چیزی آمـده است که در آن طمع نمی توان بست، بـا این بیـان منظور آخرین جمله از آیه این است که: بلکه این کفرگرایـان به یکـدیگر وعـده هـای دروغینی می دهنـد که هیـچ حقیقتی بر آنها نیست.

. به یقین خـدا آسـمانها و زمین را نگاه می دارد تا از مـدارِ [مقرر]خود نلغزند [و از مسـیر خود خارج نگردند]؛ و اگر [آنها]از مـدارشان بلغزنـد [و منحرف شونـد] پس از او هیـچ کسـی نمی توانـد آن دو را نگـاه دارد؛ بی گمـان او همواره بردبار و بسـیار آمرزنده است.

۴۲. و [شـرک گرایان با تلاش بسـیار در سوگنـدهایشان، به خـدا سوگنـد یاد کردند که اگر بیم دهنده ای برای آنان بیاید، بی تردید [آنان]از هریک

از [دیگر] جامعه ها راه یافته تر خواهند شد؛ امّا هنگامی که هشداردهنده ای برای آنان آمد، [به جای حق پذیری و هدایت جز بر رمیدن آنان [از حق و عدالت]نیفزود.

۴۳. [این حق گریزی و حق ستیزی، تنها] به سبب گردنکشی در [روی]زمین و نیرنگ زشت [آنان بود] ؛ و نیرنگ زشت، جز صاحب آن را فرا نمی گیرد؛ بنابراین آیا آنان جز سنت [و روش ما، درباره پیشینیان را انتظار می برند؟! پس برای سنت خدا دگرگونی نمی یابی، و هرگز در سنت خدا تغییری نخواهی یافت.

۴۴. [آیا در سرگذشت پیشینیان نیندیشیده،] و آیا در زمین نگردیده اند تا بنگرند که فرجام کسانی که پیش از اینان زیسته، و از آنان پرتوانتر بودند، چگونه شد؟ و خدا چنین نیست که چیزی در آسمانها و زمین، او را به ستوه آورد؛ چرا که او همواره دانا و تواناست.

۴۵. و اگر خداوند [یکتا]، مردم را به کیفر آنچه فراهم آوردند [و انجام دادند] کیفر می نمود، هیچ جنبنده ای بر پشت این [زمین پهناور] بر جای نمی نهاد؛ امّا [او، کیفر] آنان را تا سرآمدی معلوم به تأخیر می افکند؛ پس هنگامی که سرآمدشان فرا رسد [هرکسی به کیفر عملکرد زشت و ظالمانه اش خواهد رسید] به یقین خدا به [کار] بندگانش همواره بیناست.

واژه ها

«ایمان»: این واژه جمع «یمین» به مفهوم سوگند آمده است.

«جهد»: به مفهوم تلاش و کوشش آمده و از ریشه «جهاد» است، امّا در آیه شریفه به مفهوم سوگندی سخت و مؤکد است.

«لا یحیق»: از ریشه «حاق» به مفهوم فرا نمی گیرد، آمده است.

تفسیر فرمانروایی خدا بر کران تا کران هستی در نخستین آیه مورد بحث در

اشاره به فرمانروایی گسترده خدا و قدرت بی کران او می فرماید:

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا

بی گمان خداست که آسمان ها و زمین را، بدون هیچ ستون و پایه یا پیوندی از بالا و پایین نگاه می دارد تا از مسیر و مدار خویش نلغزند و انحراف نجویند.

وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ

و اگر مقرر گردد که آنها از مدار و مسیر خود بلغزند و منحرف گردند، پس از خدای یکتا که پدیدآورنده آنهاست، هیچ کس نمی تواند آنها را برپا نگاه دارد.

به باور برخی از مفسران منظور از «من بعده» این است که: پس از لغزش و سقوط آنها از مسیر خویش، هیچ کسی نمی تواند آنها را برپا نگاه دارد.

إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

بی گمان خدا هماره بردبار و آمرزنده است.

او، آن خدای بردبار و توانایی است که در کیفر گناهکاران ظالمان و اصلاح ناپذیران شتاب نمی ورزد و بسیار آمرزنده گناهان و لغزش هاست.

* * *

در دومین آیه مورد بحث در اشاره به راز انحطاط اخلاقی و نگون ساری برخی از جامعه ها و گروه ها می فرماید:

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدَى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ

و کفرگرایان و خودکامگان مکّه پیش از رسالت محمد(ص) و فرود قرآن بر قلب مصفای او، سوگند یاد کردند که اگر پیامبر و هشداردهنده ای از سوی خدا برایشان بیاید، بی گمان آنان راه یافته ترین و حق پذیرترین جامعه ها خواهند بود، و از هریک از امت های پیشین، همچون: یهود، نصارا، صابئان و دیگر گروه ها زودتر و بهتر در برابر وحی و رسالت و پیام و پیامبر خدا سر فرود خواهند آورد و اصلاح خواهند

پذیرفت.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا

امّا هنگامی که محمد(ص) به عنوان پیام آور و هشداردهنده ای بزرگ از جانب خدا به سوی آنان آمد، این آمدن پیامبر و رسیدن پیام، جز بر رمیدن آنان از حق و عدالت، چیزی بر آنها نیفزود.

* * *

در ادامه سخن می فرماید:

اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ

این حق گریزی آنان به خاطر گردنکشی در روی زمین و سرکشی شان در برابر آفریدگار هستی بود؛ چرا که به سبب خودخواهی و خودبزرگ بینی خود نمی خواستند در برابر حق سر فرود آورند و از دیگری، گرچه پیام خدا و پیام آور او باشد پیروی کنند.

وَمَكْرَ السَّيِّئِ

و نیز این حق ستیزیشان به خاطر بداندیشی و در راه زیان وارد آوردن بر مردم با ایمان و توحیدگرا و اصلاح طلب بود.

منظور از «نیرنگ زشت»، هر فریب و نیرنگی است که پایه و اساس آن بر دروغ و دجالگری و بنیادش بر تباهی و تبهکاری است؛ و این بیان بدان جهت آمده است که پاره ای از «نیرنگها» در حقیقت تدابیر دفاعی مناسب و خردمندانه و نیکویی است که مردم خردمند و با ایمان در برابر تجاوزکاران و کفرگرایان و در راه بی اثر ساختن مکر و فریب آنان به کار می گیرند؛ و با این تدابیر مناسب، نقشه های زشت و ظالمانه آنان را بی اثر ساخته و به خودشان بازمی گردانند و بر آنان پیروز می گردند.

گفتنی است که منظور از فریب و نیرنگی که به کفرگرایان نسبت داده شده، همان نیرنگی است که آنان بر ضد پیامبر و مردم با ایمان ساز می کردند. در آیه مورد بحث، «مصدر» به وصف مصدر اضافه شده و تقدیر آیه در

حقیقت این گونه است: «و مکروا مکر السّیی»

و آنان نیرنگ بدی بر ضد پیامبر و توحیدگرایان ساز کردند:

وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ

و ثمره شوم نیرنگ و فریب زشت و ظالمانه، جز به نیرنگبازان و فریبکاران برنمی گردد و جز دامان خودشان را نمی گیرد.

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّةَ الْأَوَّلِينَ

پس آیا آنان جز سنت و روش ما در باره جامعه های پیشین را انتظار می برند که ما آنان را به کیفر کفرگرایی و حق ستیزی و بیدادشان در برابر وحی و رسالت، زیر تازیانه عذاب بگیریم و نابود سازیم.

آن گاه در روشنگری بیشتر همین قانونمندی جامعه و تاریخ می فرماید:

فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا

پس اگر چنین چیزی را انتظار می برند، به هوش باشند که تو ای پیامبر! برای سنت و روش خدا هرگز تبدیل و دگرگونی نخواهی یافت.

واژه «تبدیل» در اینجا به مفهوم جایگزین کردن پدیده ای به جای پدیده دیگر، و واژه «تحویل» به مفهوم جابه جایی مکانی پدیده و واژه «تغییر» به مفهوم دگرگون ساختن یک پدیده است.

* * *

در چهارمین آیه مورد بحث می فرماید:

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

آیا این کفرگرایان و ظالمانی که نابودی برخی جامعه های پیشین را به کیفر کفر و حق ستیزیشان انکار می کنند، در روز زمین نگردیده اند تا بنگرند که فرجام کسانی که پیش از این زیسته اند چگونه شد؟ و چگونه خدا آنان را به کیفر ظلم و اصلاح ناپذیریشان نابود ساخت!

وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً

اگر اینان بر این پندارند که از آنان دارای قدرت و امکانات بیشتری هستند، سخت در اشتباهند چرا

که آنان از اینان پرتوانتر بودند و با این وصف به کیفر کردارشان گرفتار آمدند.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ

و خدا چنین نیست که چیزی در آسمانها و زمین او را درمانده ساخته و به ستوه آورد، و در نتیجه چیزی از نظر او یا قلمرو قدرتش دور گردد، و یا کسی از کیفر او فرار کند؛

إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا

چرا که او هماره دانا و تواناست.

در آخرین آیه مورد بحث - که آخرین آیه این سوره نیز هست - خدای فرزانه در اشاره به کرامت و مهرش به انسانها و به تأخیر افکندن کیفر کردار آنان می فرماید:

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ

و اگر خدا مردم را به کیفر عملکرد شرک آلود و حق ستیزیشان زیر تازیانه عذاب می گرفت و بازخواست نمود و فرصتی برای تجدیدنظر و توبه و جبران به آنان نمی داد، در آن صورت هیچ جنبنده ای بر روی این زمین پهناور بر جای نمی نهاد، و همه را به کیفر شرک و بیدادشان نابود می ساخت.

گفتنی است که «ضمیر» در «ظهر»، به زمین بازمی گردد، امّا به خاطر دریافت این نکته از آیه شریفه، و نیز بدان دلیل که جنبندگان در روی زمین زندگی می کنند، از آن سخن نرفته است.

وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى

اما او کیفر آنان را تا سرآمدی مقرر و معلوم به تأخیر می افکند.

فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا

پس هنگامی که سرآمد مقررشان فرا رسد هرکس به کیفر شرک و گناهانش خواهد رسید؛ چرا که خدا به کار بندگانش

هماره بیناست، از این رو آنان را هرگونه که صلاح بنگرد و شایسته بداند کیفر می کند.

به باور پاره ای منظور این است که: و خدا به عملکرد بندگانش بیناست و پاداش کارهایشان را خواهد داد.

پرتوی از آیات گردش در زمین و زمان و نگرش هدفدار بر آثار پیشینیان در قرآن شریف بارها و بارها از انسان به ویژه سرکشان و خودکامگان خواسته شده است که برخیزند و با چشم و گوشی باز به گردش در زمین و زمان و طبیعت و تاریخ بپردازید، و به گونه ای درس آموز و هدفدار و عبرت انگیز به آثار برجای مانده از پیشینیان - به ویژه استبدادگران قرون و اعصار و عدالت خواهان را بنگرند و نیک بیندیشند که چگونه هر گروه و جامعه ای سرانجام به میوه مطبوع و دلنشین، و یا شوم و عفن زده عملکردش گرفتار آمد و آن را دروید؛ و هرگز نتوانست از قلمرو قانونمندی روند جامعه و تاریخ، و یا واکنش اندیشه و عقیده و عملکرد زشت و زیانبار خود بگریزد و از پاداش و کیفر کارهایش رهایی یابد؛ برای نمونه:

۱- قرآن در این مورد می فرماید: قد خلت من قبلکم سنن فیسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبه الکمذبین(۲۷۹)

پیش از جامعه شما سنت ها و قوانینی بر جامعه و تاریخ حاکم بود، و مردم براساس اندیشه و عملکرد عادلانه و یا ظالمانه خود پاداش و کیفر دیدند، بنابراین در روی زمین به گردش علمی و تحقیقی بپردازید تا ببینید فرجام شوم حق ستیزان چگونه بود؟

۲- و می فرماید:

افلم یسیروا فی الارض فتکون لهم قلوب یعقلون بها او آذان یسمعون بها...(۲۸۰)

آیا این حق ستیزان در روی زمین به

گردش نپرداخته اند، تا دل هایی بینا داشته باشند که با آن بیندیشند و یا گوش هایی که با آن پیام حق را بشنوند؟...

۳- و به پیامبر فرمان می رسد که:

قل سیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبهالمجرمین(۲۸۱)

هان ای پیامبر! بگو: در زمین به سیر و سیاحت هدفدار بپردازید و بنگرید که فرجام شوم جنایتکاران و ظالمان چگونه بوده است؟

۴- و می افزاید که:

قل سیروا فی الارض فانظروا کیف بدأ الخلق ثم الله ینشی ءُ النشأه الاخره...(۲۸۲)

بگو! در زمین بگردید و بنگرید که خدا آفرینش را چگونه آغاز کرده، آن گاه باز هموست که آفرینش آخرت را پدید می آورد...

۵- و روشنگری می کند که:

او لم یسیروا فی الارض فینظروا کیف کان عاقبه الّذین من قبلهم کانوا اشد منهم قوه و اثاروا الارض و عمروها...(۲۸۳)

آیا آنان در زمین و زمان به گردش نپرداخته اند تا ببینند که فرجام کار آن کسانی که پیش از آنان بودند چگونه شد؟ همانان که از اینان پرتوانتر و برخوردارتر بودند و زمین را دگرگون ساختند و بیشتر از اینان آباد کردند... امّا سرانجم به کیفر حق ناپذیری و بیداد عذاب الهی دامان آنان را گرفت...

و پس از ترسیم سرگذشت یوسف، قهرمان زیباترین و عبرت آموزترین داستانها می پرسد:

افلم یسیروا فی الارض فینظروا کیف کان عاقبهالّذین من قبلهم و لدارُالاخره خیر للذین اتقوا افلا تعقلون آیا در زمین و زمان نگردیده اند تا فرجام کسانی را که پیش از آنان بوده اند بنگرند؟ و بی گمان سرای آخرت برای کسانی که پروا پیشه ساخته اند بهتر است؛ آیا نمی اندیشند؟

و نیز به پیامبر گرامی فرمان می رسد که:

قل سیروا فی الارض ثم انظروا کیف کان عاقبهالمکذبین هان ای

پیامبر! به کفرگرایان و ظالمان بگو! در زمین و زمان به گردش هدفدار و علمی بپردازید آن گاه بنگرید که فرجام کار حق ستیزان چگونه بوده است؟

راستی اگر دولت ها و حکومت ها و سردمداران و دانشوران بشر، به ویژه کسانی که در جهان اسلام قدرت و امکانات مردم را به کف گرفته اند، و بسیار هم مدعی اسلام خواهی و دین پناهی و ارزشمداری و خدمت به دین خدا و خلق او هستند، و هرکدام همین قرآن را با تیراژی وسیع چاپ می کنند و در جهت اهداف خویش پخش می نمایند و هر سال مبالغ هنگفت و وحشت آوری را در این راه برای حفظ سلطه انحصار خویش هزینه می کنند، و می کوشند تا قاریان قرآن، مفسران، و آشنایان با آن را در جهت خواسته های خویش به خدمت گیرند، نه برای تحقق آرمانِ آزادمنشانه و عدالت خواهانه و انسان دوستانه قرآن و رعایت حقوق انسانها، آری اگر اینان به راستی به همین آیات می اندیشیدند آنان را بسنده بود که با خدا و خلق صادقانه رفتار نمایند و برای بندگان خدا به راستی و در میدان عمل - نه حرف و شعارهای میان تهی -

حق حیات و زندگی،

حق تفکر و زیستن به صورت موجودی با شعور،

حق آزادی بیان و قلم و گزینش و مقایسه،

حق تشکّل و حاکمیت بر سرنوشت،

حق امنیت مال، جان، فکر، شغل و آبرو،

حق برابری در برابر قانون،

حق بهره وری از فرصت ها و امکانات عمومی،

حق انتقاد و چون و چرا و پرس و جو و حسابرسی و دلیل خواهی از صاحبان قدرت، و حق دفاع و دیگر حقوق اساسی انسانها را به رسمیت شناسند تا در

بخش بزرگی از جهان که شبانه روز ندای جان بخش قرآن و آوای دل انگیز آن به آسمان بلند است، دنیای قانونگرایی و عدل و انصاف و رعایت حقوق بشر باشد، نه آن گونه که دیده ایم و می نگریم و می شنویم که گویی قرآن و اسلام و قانون و امکانات، تنها برای خدمت به صاحبان امکانات آمده است و گویی این حقوق اساسی تنها برای آنان است، نه نواندیشان و حق طلبان و اصلاح گران و ستم ستیزان و آزادی خواهان و روشنفکران دنیای اسلام. راستی که ای کاش به این آیات می اندیشیدند و این گونه حقوق بشر را پایمال نمی ساختند و نسل جوان را از مذهب و خدا گریزان نمی کردند؛ آری، ای کاش.

تفسیر اطیب البیان

سوره فاطر ، غرض سوره : بیان توحید، و رسالت و معاد و اشاره به ملائکه ای که واسطه های رحمت الهی هستند.

(۱) (الحمدلله فاطر السموات والارض جاعل الملئکه رسلا اولی اجنحه مثنی و ثلاث و رباع یزید فی الخلق مایشاء ان الله علی کل شئی قدیر): (ستایش مخصوص خدایی است که آسمانها و زمین را از عدم ایجاد کرد و فرشتگان رارسولانی بالدار نمود که دوبال ، سه بال یا چهار بال دارند و او هرچه بخواهد در خلقت اضافه می کند. همانا او بر هر امری تواناست .)(فطر) یعنی شکافتن از جهت طول و خداوند که موجودات را از کتم عدم به وجودآورده گویا عدم را شکافته و از درون آن آسمانها و زمین را به ایجادی ابتدائی و بدون الگو آفریده است و بکار بردن صفت فاطر برای دلالت بر استمرار است ، یعنی ایجادمستمر و فیض وجود دائمی و لاینقطع است و اگر یک لحظه فیض

از ناحیه خدا قطع شود، همه چیز نابود خواهد شد.در ادامه به خلقت فرشتگان اشاره می کند، ملائکه ، موجوداتی مخلوقند که واسطه بین خداوند و عالم مشهود هستند و خدا آنها را موکل بر عالم تکوین و تشریع کرده است و قول و فعلشان مطابق امر الهی است .دراینجا خداوند آنها را دارای جناح توصیف فرموده یعنی وجود فرشتگان مجهزبه چیزی است که می توانند با آن مانند بال پرندگان از آسمان به زمین و از زمین به آسمان روند، و می فرماید بعضی از آنها دو بال برخی سه بال و برخی دیگر چهار بال دارند و از عبارت (یزید فی الخلق مایشاء) استفاده می شود که بعضی از ملائکه بیشتر ازچهاربال دارند و بعد درمقام تعلیل همه فرازهای قبل و یا فراز اخیر می فرماید خداوندبرانجام هر امری قادر است چون قدرت او نامتناهی و مطلق است .

(۲) (مایفتح الله للناس من رحمه فلاممسک لها ومایمسک فلا مرسل له من بعده و هوالعزیزالحکیم): (در رحمتی را که خداوند به روی مردم بگشاید، هرگزکسی نمی تواند ببندد و مانع آن شود و در رحمتی را که او ببندد، کسی نیست که بعد ازمنع خدا قادر بر گشودن آن باشد، با اینکه او قاهری غالب و حکیم است .)می فرماید آن نعمات و روزی هایی که خدا از خزانه رحمتش به بندگانش می دهد،در همه عالم کسی نیست که بتواند مانع آن شود و آنچه را که او از آنها دریغ می کندکسی نیست که به جای خدا آن نعمت را به بندگان او بدهد. پس خدای تعالی افاضه اش ناشی از رحمت

است و منعش ناشی از حکمت ، لذا همانطور که در منع اول است دراعطاء نیز اول است . و سپس در مقام تعلیل مطلب می فرماید او عزیز یعنی غالب وشکست ناپذیر است ، پس هیچ کس نمی تواند مانع از امر او شود و از اعطاء یا منع اوجلوگیری کند ونیز حکیم است پس اعطاء و منعش براساس مصلحت و حکمت صورت می گیرد.

(۳) (یاایها الناس اذکروانعمت الله علیکم هل من خالق غیرالله یرزقکم من السماء و الارض لااله الا هوفانی تؤفکون): (ای مردم بیاد آورید، نعماتی راکه خداوند بر شما ارزانی نمود، آیا هیچ خالقی غیر از خدا هست که شما را از آسمان و زمین روزی دهد؟ هیچ خدایی جز او نیست پس به کجا منحرف می شوید؟)در این آیه بر یگانگی ربوبیت خدا استدلال می کند به این صورت که معبود و اله تنها به این جهت عبادت می شود که دارای ربوبیت است و معنای ربوبیت این است که او مالك تدبیر امور مردم و همه موجودات می باشد، و آنکسی که امور همه مخلوقات را تدبیر کرده و آنها را ارتزاق می کند و پرورش میدهد خدای تعالی است ، نه این الهه و معبودهای فرضی . چون پدید آورنده آن نعمات و نعمت خواران خداست و خلقت هم جدای از تدبیر نیست ، لذا خدای سبحان اله شماست و هیچ اله دیگری جز اونیست و خلقت و تدبیر هر دو بدست اوست .
و مراد از (رزق) هر چیزی است که بقاءمزروق را تداوم می دهد که مبداء آن آسمان و زمین است . (آسمان

با اشعه اجرام نورانی و بارانش و زمین با جذب آن اشعه و باران و رویانیدن گیاه و حیوان و سایرپدیده هایش)و حالا که با این برهان ثابت شد تنها معبود هستی خدای یکتاست در مقام توبیخ وملامت می فرماید: پس تا کی از حق روی می گردانید و به سوی باطل گرایش می یابیدو از توحید به سوی شرک می روید؟یعنی با این که عبادتی برای غیر خداوند خالق و رازق جایز نیست ، چرا متوجه راه حق نمی شوید و به آن اعتراف نمی کنید؟

(۴) (وان یکذبوک فقد کذبت رسل من قبلک والی الله ترجع الامور): (واگر تو را تکذیب کردند به تحقیق پیامبران قبل از تو را نیز تکذیب نمودند وسرانجام کارها بسوی خدا بازمی گردد.)این آیه در حکم تسلیت و دلگرمی رسول خداست ، می فرماید اگر مردم بعد ازشنیدن این برهانهای روشن بازهم تو را انکار کردند، اندوهگین نباش چون این سنت همه امتهای مکذب است که در گذشته هم سایر پیامبران را تکذیب کرده اند و بدان که سرانجام همه امور بدست خداست و او مردم را مطابق استحقاقشان جزا می دهد لذا اواین افراد مکذب را نیز مجازات خواهد کرد و چنان نیست که اینها بتوانند با کفر وتکذیب خود، خدا را به ستوه و عجز درآورند.

(۵) (یاایهاالناس ان وعد الله حق فلا تغرنکم الحیوه الدنیا ولا یغرنکم بالله الغرور): (ای مردم همانا وعده خدا حق است ، پس زندگی دنیا شما را نفریبد وشیطان فریبنده با استناد به رحمت خدا شما را فریب ندهد) خطابی عمومی به همه مردم است درباره مساله معاد.می فرماید: ای مردم

وعـده خـدا دربـاره برانگیخته شـدن مردگان و وقوع قیامت به حق است ، یعنی حتما واقع خواهـد شـد و در آنروز خداونـد هر کسـی را به سـزای اعمالش می رساند پس هشیار باشید که مشغول به تلذذ و بهره مندی از نعمات دنیانشوید و خود را غرق در آنهـا نکنیـد که دراین صـورت فریب زنـدگی دنیوی را خورده و از آخرت غافـل خواهیـد شـد. و نیز بهوش باشـید که شـیطان اغفالگر شـما را به خـدامغرور نکنـد. چون شـیطان نظر مردم را از یک سو یکسـره به حلم و عفو خدا و از سوی دیگر به مظاهر امتحان و اسـتدراج و کیـد الهی متوجه می سازد تا به آنها القا کنـد که دنیاطلبان از عـذاب خدا ایمنند و در ماوراء این زندگی دنیوی خبری نیست و وعـده ووعیـد انبیـاء همه مشتی خرافات است و هرچه مردم بیشتر از معاصـی و لـذات دنیابهره منـد شوند احترام و ارزش بیشتری دارنـد و کرامت بیشتری می یابند. و این القائات موجب می شود که انسان دچار غفلت گردد و آخرت را از یاد ببرد، درحالی که امهال و اسـتدراج الهی ، نوعی مجازات است و مکری از ناحیه خـداست که به جهت غفلت وظلم به آن دچار می شوند.

(۶) (ان الشیطان لکم عدو فاتخذوه عدوا انما یدعوا حزبه لیکونوا من اصحاب السعیر): (همانا شیطان دشمن شماست ، پس شما هم او را دشـمن خودبگیریـد، چون تنها کار او این است که حزب خود را دعوت کند به اینکه همه اهل آتش شوند)این آیات تحلیل فراز آخر آیه سابق است : می فرماید شیطان دشمن شماست وهدفی جز اغواء و

گمراه کردن انسان و محروم کردن او از سعادت دنیا و حسن عاقبت ،ندارد. پس شما هم او را دشمن خود بگیرید و از پیروی دعوت و وسوسه او اجتناب کنید. چون شیطان منحصرا گروه پیروان خود را به سوی جهنم و آتش آن دعوت می کند.(حزب) یعنی گروهی از مردم که غرض واحدی آنها را جمع کرده و شیطان هم ازدعوت خود هدفی جز دوزخی کردن مردم که از او پیروی می کنند، ندارد.

(۷) (الذین کفروا لهم عذاب شدید و الذین امنواوعملوا الصالحات لهم مغفره و اجر کبیر): (کسانیکه کافر شدند برایشان عذابی شدید خواهد بود و کسانیکه ایمان آورده و اعمال شایسته بجا آوردند، برایشان مغفرت و پاداشی بزرگ خواهدبود)در این آیه وعده حقی را که خدای سبحان داد، توضیح می دهد که کافران نهایتشان عذاب دوزخ و مؤمنان صالح سرانجامشان آمرزش و پاداش الهی است ، اینکه (عذاب) را نکره آورده برای اینست که درکات جهنم به خاطر اختلافی که مردم درکفر و فسق دارند، دارای مراتب مختلفی است و عذاب جهنم یک جور نیست و درعین حال اشاره به عظمت عذاب نیز دارد. بهمین ترتیب مغفرت و اجر نیز نکره آورده شده چون هم مراتب مختلفی دارند و هم اشاره به عظمت و غیرقابل وصف بودن آنهادارد.

(۸) (افمن زین له سوء عمله فراه حسنا فان الله یضل من یشاء و یهدی من یشاء فلا تذهب نفسک علیهم حسرات ان الله علیم بما یصنعون): (آیاآنکه عمل زشتش در نظرش زیبا جلوه کرده و آن را نیک می پندارد با کسی که خوب و بد را می شناسد یکی است

؟ پس خـدا هر کس را بخواهـد گمراه و هر کس را بخواهدهـدایت می کنـد، لـذا تو ای رسول مـا جان خود را در حسـرت و انـدوه عـدم هـدایت آنهاهلاک مکن ، که همانا خدا به آنچه می کنند داناست)می فرماید آیا فرد کافری که فهمش وارونه و عقلش مغلوب شـده و عمل خود رابرخلاف آنچه هست می بینـد با مؤمنی که بـد و خوب را از هم تشـخیص می دهـد یکسان هسـتند؟ البته که یکی نیسـتند برای اینکه خـدا یکی از آنهـا را به مشـیت خود گمراه کرده (که همـان فرد کافر است که بـد را خوب می بینـد) و دیگری را به اراده و مشـیت خودهـدایت فرموده (که همـان فرد مؤمن است که عمل صالـح را نیکو دیـده و انجام می دهـدو عمل زشت را بـد شـمرده و از آن اجتناب می کند)البته این گمراه کردن خدا امری ابتدایی نیست تا ظلمی در حق کـافران محسوب شود بلکه این اضـلال آنها امری مجازاتی است که به جهت عناد و تکبری که آنها دربرابر حق داشـته اند خداونـد آنها را به آن مبتلا نموده . آنگاه خطاب به رسول خـدامی فرماید حالا که هدایت و ضـلالت منسوب به خداست پس تو نبایـد به جهت کفر وتکـذیب این مشـرکان به انـدوه و حزن گرفتار شوی چون این خداست که آنها را به جهت مجازاتشان گمراه و گرفتار کرده و خداوند نسبت به اعمال همه آنها آگاهی کامل دارد و با آنها به حق معامله می کند و هرگز امور بر او مشتبه نمی شود.

(۹) (و الله الذی ارسل الریاح فتثیر سحابا فسقناه الی بلد

میت فاحیینـابه الاـرض بعـد موتها کـذلک النشور): (خـداست که بادها را می فرسـتد تا ابرها رابرانگیزد، پس ما آن ابرها را به سوی سرزمین مرده می فرستیم و به وسیله آن آنجا رابعد از خمودی زنده می سازیم ، امر قیامت و نشور نیز همینطور است)در این آیه بعثت و زنـده شدن اموات در روز قیامت به احیاء زمین در اثر بارش باران تشبیه شده ، یعنی همانطور که باران بر زمین موات و خموده می بارد و آن راسـرسبز و خرم می کند، انسانها نیز وقتی دوران زندگی زمینی شان به سررسید و مردنددر روز قیامت به امر الهی از گورها درآمده و زنده شده و در روی زمین برای حساب و جزا منتشر می شوند.

(۱۰) (من کان یریـد العزه فلله العزه جمیعا الیه یصـعد الکلم الطیب والعمل الصالـح یرفعه والـذین یمکرون السـیئات لهم عذاب شدیـد و مکر اولئـک هویبور): (هر کس که در طلب عزت است ، همانـا عزت به تمامه در نزد خـداست وکلمه طیب بسوی او بالاـ می رود و عمل صالـح آن را در بالاتر رفتن مـدد می رسانـد وکسانی که با گناهان خود با خـدا نیرنگ می کننـد، عـذابی سخت دارند و مکرشان بی فایده خواهد بود)(عزت) یعنی حالتی که مانع از شکست و مغلوب شدن می گردد و صلابت اصل درمعنای عزت است .به این معنا عزت به تمامه در نزد خداست چون غیر از او همه موجودات در ذات خود فقیر و ذلیل هسـتند و مالک هیچ چیز نمی باشند، پس هرکس در طلب عزت است باید آن را به وسیله عبودیت در بارگاه الهی

یعنی با ایمان و عمل صالح کسب کند وعزت را از خدا بجوید. در ادامه فرمود کلمه طیب بسوی او اوج می گیرد و عمل صالح آن را مدد می کند.(کلم الطیب) یعنی سخنی که با نفس شنونده سازگار و ملائم باشد بطوریکه ازشنیدن آن ، حالت انبساط و لذتی در شنونده ایجاد شود و کمالی را که فاقد آن بود به وی اضافه کند و اینها در صورتی تحقق می یابد که آن کلام ، حق را برساند و متضمن سعادت و رستگاری نفس باشد، با این بیان مراد از (کلم الطیب) عقاید حقه است که انسان آن را زیربنای اعتقاد و عمل خود قرار می دهد و در رأس آنها کلمه توحید است که سایر اعتقادات حقه نیز به آن باز می گردند.و ما نظیر این تفسیر را در آیه ۲۴ و ۲۵ سوره ابراهیم درباره شجره طیبه ای که اصل آن ثابت است و شاخه هایش در آسمان می باشد، بیان کردیم . و صعود (کلم الطیب) به سوی خدای متعال عبارتست از تقرب آن به نزد خدا. چون هرچیز که به درگاه خدانزدیک شود اعتلاء یافته و از آنجا که اعتقاد، قائم به شخص معتقد می باشد، نتیجه تقرب اعتقاد به درگاه خدا، تقرب صاحب و معتقد به آن است و در ادامه مسلما وقتی اعتقاد و ایمان ، حق و صدق بود، قهرا عمل صاحبش نیز آن را تصدیق می کند، یعنی عمل او نیز مطابق با اعتقادش خواهد بود. چون عمل از فروع علم و از آثار آنست .لذا عمل صالح نتیجه اعتقاد حقه است و

چنین عملی سزاوار قبول در درگاه الهی است و این عمل ، اعتقاد حق را در صعود و تقرب به سوی خدا کمک می نماید.در ادامه می فرماید کسانی که به هر مکری متوسل می شوند و هرعمل زشتی رامرتکب می گردد تا بوسیله آن برای خود عزتی کسب کنند، بواسطه اعمال پلیدشان عذابی شدید خواهند داشت و مکرهایشان همه نابود و بی نتیجه می شود و هیچ اثرمثبتی که در بردارنده سعادت وعزت آنها باشد، نخواهد داشت .

(۱۱) (والله خلقکم من تراب ثم من نطفه ثم جعلکم ازواجا وماتحمل من انثی ولاتضع الابعلمه ومایعمر من معمر ولاینقص من عمره الافی کتاب ان ذلک علی الله یسیر): (و خداست که شما را از خاک و سپس از نطفه خلق کرد وآنگاه شما را به صورت نر و ماده قرار داد و هیچ جنس مؤنثی باردار نمی شود و وضع حمل نمی کند مگر به علم خدا و هیچ سالخورده ای عمر طولانی نمی کند و هیچ مقداری از عمرش کاسته نمی گردد مگر آنکه همه در کتابی مضبوط است و این کار برخدا آسان می باشد.)همچنانکه گفتیم خاک مبدا بعید خلقت بشر است که هم آدم ابوالبشر از آن آفریده شده و هم خلقت سایر افراد بشر که ظاهرا بوسیله نطفه است در نهایت به مواد زمینی منتهی می شود، لذا نطفه مبدا قریب خلقت انسان و خاک مبدا بعید آنست و خداست که این بشر را بصورت نر یا ماده می آفریند، هیچ جنس ماده ای باردار نمی شود و وضع حمل نمی کند مگر اینکه علم خدا مصاحب با حمل و وضع اوست

و نیز عمر هیچ فردی امتداد نمی یابد و از عمر هیچ فردی کاسته نمی شود مگر آنکه همه در کتابی ثبت و ضبط است که مراد از این کتاب همان لوح محفوظ است که دگرگونی در آن راه ندارد و این تدبیر دقیق و متین و مسلط بر کلیات و جزئیات حوادث بر خدا آسان است چون او دارای علم و قدرت مطلق می باشد.

(۱۲) (ومایستوی البحران هذا عذب فرات سائغ شرابه و هذا ملح اجاج ومن کل تاکلون لحما طریا و تستخرجون حلیه تلبسونها وتری الفلک فیه مواخرلتبتغوا من فضله ولعلکم تشکرون):(این دو دریا با هم یکسان نیستند، یکی شیرین و گوارا و دیگر شور وتلخ و شما از هر دوی آنها گوشت تازه گرفته ، می خوریدو اشیاء زینتی استخراج کرده ، می پوشید و کشتی ها را می بینی که در دریا آب رامی شکافند، تا شما از فضل خدا چیزی به دست آورید و شاید شکرگزار نعمتهای اوشوید.)(عذب) یعنی آب پاکیزه و (فرات) آبیست که سوز عطش را می شکند و خنک است . (سائغ) یعنی آبی که از شدت گوارایی با سهولت به حلق فرو می رود. (اجاج)یعنی آب تلخ مزه و (ملح) یعنی آب شور (لحم طری) یعنی گوشت لطیف و تازه که منظور از آن در اینجا گوشت ماهی یا مرغان دریایی است .و مراد از (حلیه) زینتهایی است که از دریا استخراج می کنند مانند مروارید ومرجان و انواع صدفهاهمچنانکه در جای دیگری می فرماید(یخرج منهما اللؤلؤوالمرجان (۱۰) از آندو دریا مروارید و مرجان بیرون می آورد).معنای ظاهری

آیه روشن است اما در واقع مؤمن و کافر را به دو دریای شیرین وشور مثال می زند و یکسان نبودن آنها را در کمال فطری بیان می کند، اگرچه که دربسیاری از خواص انسانی مشارکت دارند، ولی مؤمن بر همان فطرت اصلی خودش باقی است و بواسطه آن به سعادت دائمی در حیات اخروی نایل می شود ولی کافر ازآن فطرت منحرف شده و به زودی به کیفر اعمالش معذب می گردد.

(۱۳) (یولج اللیل فی النهار ویولج النهار فی اللیل و سخر الشمس والقمرکل یجری لاجل مسمی ذلکم الله ربکم له الملک والذین تدعون من دونه مایملکون من قطمیر): (شب را در روز و روز را در شب فرو می برد و خورشید و ماه را مسخر کرده تا هر یک برای مدتی معین حرکت کنند، همین خداست که پروردگارشماست و همه ملک عالم از آن اوست و خدایانی که به جای او می خوانید حتی مالک پوسته هسته ای از یک خرما هم نیستند.)(ایلاج شب در روز) به معنای آن است که با طولانی کردن شب ، روز را کوتاه کندو می فرماید اختلاف شب و روز از نظر بلندی وکوتاهی در اثر حرکت اجرام آسمانیست که خداوند آنها را برای تداوم بقا و حیات انسانی مسخر نموده . و حال که امر خلقت وتدبیر شما در دریا و خشکی ، در آسمان و زمین همه منتسب به خداست ،پس او تنها پروردگار و مالک و مدبر امر شماست وهمه ملک آسمانها و زمین بدست اوست اما سایر معبودها که مشرکین آنها را می خوانند حتی مالک روکش هسته یک خرما (و

یا اثر باقی مانده خرما بر هسته آن) هم نیستند.

(۱۴) (ان تد عوهم لایسمعوا دعاء کم ولو سمعوا ما استجابوالکم ویوم القیمه یکفرون بشرککم ولاینبئک مثل خبیر): (اگر آنها را بخوانید دعای شما رانمی شنوند و بفرض اگر هم بشنوند شما را اجابت نمی کنند و روز قیامت به شرک شمانسبت به خود کافر می شوند و هیچ کس مانند خداوند خبیر و آگاه ، تو را باخبرنمی کند.)در توضیح اینکه آن معبودها مالک هیچ چیز نیستند شاهد می آورد و می فرماید،این معبودها چنانند که اگر شما آنها را بخوانید نمی شنوند، چون مشتی بتهای سنگی وچوبی بدون شعور و احساس هستند و ارباب شما چون ملائکه و قدیسین هم آنچنان سرگرم کار خود هستند که اطلاعی از پرستش شما ندارند به علاوه از ناحیه خود،مالک حس شنوایی نیستند و خدا این حس را به آنها نداده و به فرضی هم که بشنوند،قدرت بر استجابت دعای شما را ندارند و این معنا درباره بتها که واضح است امادرباره ملائکه و قدیسین بایدگفت آنها نیز قدرتی که دارند از ناحیه خدای سبحان است و خداوند به هیچ کس از آنها اجازه نداده که خواسته کسانی را که او رب خودمی پندارند برآورده سازند و در روز قیامت نیز این معبودها عبادت مشرکان را به خودآنها بازمی گردانند و به جای اینکه از آنها شفاعت کنند، از ایشان اعلام بیزاری و برائت می نمایند. و آخر خطاب به رسول خدا ص می فرماید: هیچ کس مانند خدای آگاه و خبیر تو را ازحقیقت امر خبردار نمی کند.

(۱۵) (یاایهاالناس انتم الفقرآء الی الله والله هوالغنی الحمید):

(ای مردم شمابه خدا محتاجید و فقط او بی نیاز و ستوده است .)

(۱۶)ان یشایذهبکم ویات بخلق جدید(اگربخواهدشمارامی بردوخلق تازه ای می آورد.)

(۱۷) (و ماذلک علی الله بعزیز): (و این امر برای خدا دشوار نیست .)با توجه به سیاق در آیات قبلی ، ظاهرا مشرکان پنداشته اند می توانند با عبادت بتها ازپرستش خدا بی نیاز شوند و اگر خدا آنها را به عبادت خود فرا می خواند، لابد به پرستش (عبادت) آنها احتیاج دارد€لذا خدای سبحان در رد توهم آنها فرمود: ای مردم همه نیاز و فقر منحصر درشماست و همه بی نیازی و غنا منحصر در خداست ، یعنی انسانها غیر از فقر و حاجت چیزی ندارند و خداوند عین بی نیازی و غناست . پس خدا غنی بالذات است و همه ماسوی الله بالذات فقیرند و خدا که خالق و مدبر امور آنهاست غنی و حمید است ، یعنی خدا چه عطا کند و چه منع نماید در هر صورت افعالش پسندیده است ومورد ملامت واقع نمی شود، چون او مالک همه موجودات است و غیر او چیزی را مالک نیست .و مسلما از آثار این غنای ذاتی و ستوده بودن این است که اگر بخواهد شما را ازبین می برد و از این امر متضرر نمی شود و خلقی جدید می آفریند تا او را بستایند، البته نه از جهت اینکه او محتاج به ثنای انسانها باشد، بلکه از این جهت که او ذاتا حمیداست و مقتضای آن این است تا خلقی باشند که او به آنها جود و بخشش کند و آنهاوی را بستایند و این امر برای خدا

دشوار نیست چون او دارای قدرت مطلقه بوده والله است که ذات مستجمع جمیع صفات کمالیه می باشد.

(۱۸) (ولا تزر وازره وزر اخری وان تدع مثقله الی حملها لایحمل منه شئی ولو کان ذاقربی انماتنذر الذین یخشون ربهم بالغیب واقاموا الصلوه و من تزکی فانما یتزکی لنفسه والی الله المصیر): (هیچ حاملی بار گناه دیگری را حمل نمی کند و اگر کسی که بارش سنگین است برای برداشتن آن دیگری را دعوت کند،چیزی از آن را نتواند بردارد، اگر چه خویشاوند باشد، تو فقط کسانی را که نادیده ازپرورگار خود می ترسند و نماز را برپا می دارند بیم می دهی و هرکس که تزکیه شودپس برای خودش تزکیه شده و سرانجام بازگشت به سوی خداست .)می فرماید هیچ نفسی درحالی که بار گناه خودش را بدوش دارد، بارگناه دیگری رابدوش نمی کشد، یعنی هیچ شخصی جز بواسطه وزر و وبال گناهان خودش بازخواست نمی شود و با توجه به سیاق می خواهدبفرماید اینکه گفتیم : خدا اگر بخواهد شما رامی برد و خلق جدیدی می آورد، این توهم را ایجاد نکند که کافر و مؤمن همه هلاک خواهند شد و مؤمنان به کیفر جرم کافران نابود می شوند، اینچنین نیست بلکه هرکس مسئول عمل خویش است و هیچ کس حتی اگر خویشاوند شخص گنه کار باشدنمی تواند بار عمل او را به دوش بکشد، پس در تهدید ما فقط تکذیب کنندگان موردنظر هستند.و تو ای پیامبر دعوتت هیچ سودی به حال مکذبان ندارد، چون دلهای آنها مهرخورده و حق در آن نفوذی ندارد، انذار تو فقط به سود کسانی است که از پروردگارخود نادیده

درهراس و خشیت هستند و نماز را به پا می دارند و این عمل آنها بواسطه انذار توست (و نه آنکه قبل ازانذار هم خشیت داشته و نمازگزار باشند که دراین صورت انذار پیامبر تحصیل حاصل خواهد بود.) در ادامه به مساله تزکیه اشاره می کند، (تزکیه) یعنی ملبس شدن به خشیت از خدا و پاک کردن نفس از رذائل اخلاقی .می فرماید: هر کس تزکیه شود، به نفع خود تزکیه شده و خدا از تزکیه شدن شماسودی نمی برد و در نهایت هم به سوی او بازخواهیدگشت . و خداوند پاداش افرادی را که نفسشان را تزکیه کردند، خواهد داد. پس مردم بی هدف رها نشده اند و سرانجام بسوی خدا بازخواهند گشت . همچنانکه فرمود: (افحسبتم انما خلقناکم عبثا و انکم الینالا ترجعون (۱۲) آیا پنداشتید شما را بیهوده آفریدیم و شما به سوی ما بازنمی گردید؟€)

(۱۹) (و مایستوی الاعمی والبصیر): (و هرگز کور و بینا یکسان نیستند)

(۲۰) (و لاالظلمات ولاالنور): (و نه تاریکیها و نه روشنایی)

(۲۱) (و لاالظل ولاالحرور):(و نه سایه و نه آفتاب)

(۲۲) (و مایستوی الاحیاء ولاالاموات ان الله یسمع من یشاء وما انت بمسمع من فی القبور): (و زندگان با مردگان یکسان نیستند که همانا خدا هدایت خودرا به هرکس بخواهد می شنواند و تو نمی توانی چیزی را به مردگانی که درگورستان کفرو جهل فرو رفته اند بشنوانی)

(۲۳) (ان انت الا نذیر): (تو جز بیم رسانی نیستی)ظاهرا این آیات می خواهد از راه تشبیه بفهماند که افراد تزکیه شده با افراد مکذب یکسان نیستند و به منظور تاکید نفی ، حرف (لا) چند مرتبه

تکرار شـده است .(حرور) به معنـای شـدت حرارت آفتاب و یا باد سـموم است .به هرحال دراین آیات تمثیل هایی برای مؤمن وکافر وجود دارد و می خواهد آثاروتبعات اعمال آنها را شـرح دهد.لذا مؤمن ، بصیر و نورانی و زنده است ، چون ایمان او را احیاء کرده ، یعنی مؤمن قبل از ایمان مرده بود و خـدای تعالی به واسـطه هـدایت و ایمان او را زنده کرد، زیرا اودر نفس خود اسـتعداد آن را داشت و آنگاه خطاب به رسولخدا ص می فرماید تو ای رسول ما نمی توانی به این کفاری که بر دلهایشان مهر زده شده و چون مردگانی هسـتندکه در گور جهل و غفلت و گمراهی خفته اند، چیزی را بشـنوانی و آنها را هدایت کنی و تو وظیفه ای غیر از انذار آنها نداری .

(۲۴) (انا ارسلناک بالحق بشیرا و نذیرا وان من امه الا خلافیهانذیر):(همانا ما تو را به حق بشارت دهنده و بیم رسان فرستادیم و هیـچ امتی نیست مگر اینکه بیم رسانی در آن بوده .)یعنی ای پیامبر ما تو را برای بشارت و انذار خلق فرسـتاده ایم و این کار ما امری نوظهور و بی سابقه نیست بلکه این سنت الهی است که همواره درمیان همه امتهارسولانی را جهت انذار می فرستاده .

(۲۵) (وان یکـذبوک فقـد کـذب الـذین من قبلهم جاء تهم رسـلهم بالبینات وبالزبر و بالکتاب المنیر): (واگر تو را تکـذیب می کنند، به تحقیق کسانی که قبل ازایشان بودند و پیامبرانشان با معجزات و پیامها و کتاب آشکار و روشن به نزدشان آمدند، آنها را تکذیب کردند)(بینات) یعنی آیات و معجزات آشکار.

(زبر) یعنی مصاحفی که متضـمن یاد خدابوده ، اما فاقد احکام و شرایع بوده است و (کتاب منیر) یعنی کتابهای آسمانی حاوی احکام و شـرایع مانند کتاب نوح و ابراهیم و موسـی و عیسـی .این آیه نیز در مقام تسلیت و دلگرمی رسولخداست تا بداند که تکذیب امت او امرنوظهور و بی سابقه ای نیست .

(۲۶) (ثم اخـذت الذین کفروافکیف کان نکیر): (سـپس من آنها را که کفرورزیدند، مؤاخذه کردم و انکار آنها چگونه بود؟) (اخـذ) کنایه از عـذاب است و (نکیر) به معنای انکار می باشـد.می فرمایـد: من در اثر کفر و تکـذیبشان آنها را با عـذاب خود مؤاخذه کردم ، سـپس دیدید که نتیجه انکار آنها چگونه بود؟ یعنی بدانید که اکنون نیز اگر مرتکب کفر وتکذیب شوید شما را عذاب خواهم کرد.

(۲۷) (الم تر ان الله انزل من السـماء ماء فاخرجنا به ثمرات مختلفا الوانهاومن الجبال جـدد بیض و حمر مختلف الوانها و غرابیب سـود): (آیـا ندیـدی که خـدااز آسـمان آبی فرسـتاد. پس بـا آن میـوه هـایی از زمین بیرون آوردیم که رنگهـای مختلف دارد ونیزازکوههاراههای سـفیدو سـرخ بارنگهای مختلف وسـیاهی های غلیظپدیـدآوردیم)این آیه حجت دیگری بر توحید است با این بیان که خداونـد با کمال قـدرت وحکمت خود بارانها را از آسـمان نازل می کند و نباتات و میوه ها را می رویاند و چون آب باران واحـد است قاعـدتا اگر بیرون آمـدن میوه ها فقط مسـتند به باران بود، باید همه میوه ها یکرنگ باشـند، با اینکه می بینیم میوه ها رنگهای مختلفی دارند، پس این امر به دست تدبیر الهی است و نیز خداوند به تدبیر خود در بعضی

از کوهها راههایی سفید وسرخ و سیاه پدید آورده و این اختلاف رنگ در کوهها یا راههای میان آنها ناشی ازاختلاف ترکیبات و عناصر آنهاست .

(۲۸) (و من الناس والدوآب والانعام مختلف الوانه کذلک انمایخشی الله من عباده العلموءا ان الله عزیز غفور): (و بعضی از آدمیان و جانوران وچهارپایان نیز به رنگهای مختلف هستند، و همانا منحصرا از میان بندگان خدا فقطدانایان از او بیم دارند و خدا نیرومند و آمرزنده است .)یعنی بعضی از مردم و حیوانات نیز مانند کوهها و میوه ها دارای رنگهای مختلف هستند و این امر نیز ناشی از تدبیر خداست .آنگاه می فرماید این آیات اثر خود را که ایمان حقیقی به خدا و خشیت از اوست تنها در علماء می بخشد نه در جاهلان ، و انذار هم فقط در آنها نتیجه بخش است و مراداز (علماء) علماء بالله هستند، یعنی کسانی که خدای سبحان را به اسماء و صفات وافعالش می شناسند و دلهایشان به واسطه آن آرامش می یابد و شک و تردید از آنهازایل می شود و در اثر آن باطنشان خاشع و ظاهرشان خاضع و فروتن می گردد.و درآخرمی فرماید خداعزیز و آمرزنده است پس بواسطه عزت وغلبه اش عارفان ازاو خشیت دارند و به جهت آمرزندگی و مغفرتش به او ایمان دارند ومشتاق به لقاءاوهستند.

(۲۹) (ان الذین یتلون کتاب الله واقامواالصلوه وانفقواممارزقناهم سراوعلانیه یرجون تجاره لن تبور): (همانا کسانیکه کتاب خدا را می خوانند و نماز بپامی دارند و از آنچه روزیشان داده ایم در پنهان و آشکار انفاق می کنند به تجارتی که نابودی ندارد امید بسته اند.)

(۳۰) (لیوفیهم اجورهم و

یزیـدهم من فضـله انه غفور شـکور): (تا خـداپاداش آنها را تمام و کمال بدهـد و از کرم و فضل خویش برآنها بیافزایـد، همانا اوآمرزنـده و بسیار شـکرگزار اسـت .)(تلاوت کتـاب) یعنی خوانـدن قرآن و (اقـامه نمـاز) به معنـای تـداوم در برآوردن آن ومحافظت بر عدم ترک آن است و انفاق سری و علنی یعنی اینکه آنها از مال خود به فقرا می دهند اما در انفاقهای مستحبی از بیم ریا، آن را پنهانی می دهنـد و در انفاق واجب برای شـیوع یافتن اطاعت خدا و تشویق دیگران ، آن را بصورت آشـکارامی بخشـند.به هرحال این چنین افرادی به تجارتی امیـد دارنـد که به هیچ وجه خسارت و ضـررنمی آورد، چون آنها با خدا معامله کرده انـد و این اعمال را انجام داده اند تا خداوندپاداشـهایشان را بطور کامل بدهد و چیزی از ثواب اعمال آنها از ایشان فوت نشود،بلکه خداوند از فضل خود نیز بر پاداش آنها می افزاید همچنانکه فرمود (من جاءبالحسـنه فله خیر منها(۱۳) هرکس عمل نیکی بیـاورد پاداشـی بهتر از آن خواهـدداشت)، یـا در جـای دیگر پاداش آنها را ده برابر نامیـد(۱۴) ممکـن است مراد از آن زیادتی از غیر سـنخ ثواب اعمال باشـد همچنانکه می فرمایـد (لهم مایشاؤون فیها ولدینامزیـد(۱۵) در بهشت برای آنهـا هر چه بخواهند هست و نزد ما بیش از آن نیز خواهدبود.)

(۳۱) (والـذی اوحینـا الیـک من الکتـاب هوالحق مصـدقالمابین یـدیه ان الله بعبـاده لخبیر بصـیر): (آنچه از این قرآن به تو وحی کردیم حق است و تصـدیق کننـده کتابهای قبلی می باشـد همانا خداونـد نسبت به بنـدگانش آگاه و بیناست)می فرمایـد این قرآن کتاب

حقی است که به هیچ وجه باطل در آن راه ندارد وکتابهای آسمانی پیش از خود را تایید می کند وخداوند چون نسبت به اعمال و احوال بندگان آگاه و بیناست کتابهای هدایت کننده را بوسیله رسولانش برای آنها ارسال می نماید.

(۳۲) (ثم اورثناالکتاب الذین اصطفینا من عبادنا فمنهم ظالم لنفسه ومنهم مقتصد ومنهم سابق بالخیرات باذن الله ذلک هوالفضل الکبیر آنگاه این کتاب را به کسانی از بندگان خود که انتخابشان کرده ایم به میراث دادیم ، پس بعضی ازایشان به نفس خود ستمگرند و بعضی میانه رو هستند و برخی از آنها به اذن خدا به سوی نعمات و خیرات می شتابند، این همان فضل بزرگ است .)می فرماید: بعد از آنکه ما قرآن را به تو وحی کردیم ، آن را به ذریه تو به ارث دادیم ، البته آن ذریه ای که ما آنها را اختیار کرده و از بین همه بزرگان آنان را خالص کرده و برگزیدیم که منظور امامان اولاد فاطمه زهرا(س) می باشند و از هر دو گروه سنی و شیعه از رسولخدا نقل شده که (من میان شما دو چیز گرانبها باقی می گذارم ،کتاب خدا و عترتم اهل بیتم که آندو از هم جدا نخواهند شد تا وقتی که نزد من در کنارحوض کوثر بر من وارد شوند) پس خداوند کتاب قرآن را به معصومین ع ارث داده نه همه بندگان ، چون بعضی از بندگان ظالم به نفس خود بوده و گناهکارند و بعضی میانه رو هستند و به خیرات نزدیکترند و گروه سوم شتابنده بسوی خیرات می باشندیعنی به درجات قرب نزدیک هستند

و به خاطر فعل خیرات ، برآن دو طائفه دیگرامامت دارند و به سبب همین امامت مستحق وراثت کتاب می باشند و این امر به اذن خداست چون آنها در هیچ فعلی مستقل از پروردگار خود نیستند و این ارث دادن کتاب ، فضلی بزرگ از ناحیه خداست که فعالیت و کوشش کسی در آن مؤثر نیست وچنان نیست که کسی از راه عمل به وظایف به این فضل نایل شود. برخی مفسران گفته اند مراد از بندگان برگزیده و سابق به خیرات علماء امت یا امت محمد ص هستند که این قول ضعیفی است .

(۳۳) (جنات عدن یدخلونهایحلون فیها من اساورمن ذهب ولؤلؤاولباسهم فیها حریر): (بهشتهای جاویدی که وارد آن شوند و در آنجا با دستبندهایی از طلا و مروارید زینت کنند و لباسشان در آنجا حریر است)دراینجا آن فضل کبیر را توضیح می دهد و می فرماید آن فضل بزرگ بهشتهای جاویدی است که در آن نعماتی چنین وچنان برایشان آماده شده و که خداوند از فضل خود به آنان می بخشد.

(۳۴) (وقالوا الحمدلله الذی اذهب عناالحزن ان ربنالغفور شکور): (وگویند:سپاس مخصوص خدایی است که غم و اندوه را از ما ببرد همانا پروردگار ما آمرزنده وشکرگزار است)

(۳۵) (الذی احلنا دار المقامه من فضله لایمسنا فیها نصب ولایمسنا فیهالغوب): (همان خدایی که از کرم خویش ما را به این سرای دائم وارد کرد که در اینجاهیچ رنج و ملالی به ما نمی رسد)این حکایت گفتار ظالمان به نفس و مقتصدین از امت پیامبر ص است چون سابقین به خیرات گناهی در صحیفه اعمال خود ندارند تا از بابت آن اندوهگین

و هراسان باشند، و مراد از (حزن) شدائد و مصائب و اندوهی است که در دنیا داشته اند و برخی دیگر گفته اند مراد از آن ، اندوهی است که بعد از مرگ و قبل از ورود به بهشت آنها رااحاطه می کند که منشاء آن ترس از گناهان است .به همین دلیل هم پروردگار خود را با صفت آمرزنده و شکور یاد می کنند چون خداوند لغزشهای آنها را آمرزیده و از فضل خود ثواب آنها را افزون نموده است .و در ادامه در ثنای پروردگار خود می گویند او خدایی است که ما را به منزلی واردنموده که هیچکس از آنجا بیرون نمی رود و کوچ نمی کند و ما را بدون استحقاق دربهشتی وارد کرده که مشقت و تعبی در آن نیست و ما در آنجا در طلب آنچه می خواهیم دچار خستگی و کندی نمی شویم ، چون هرچه آرزو کنیم در آنجا هست

(۳۶) (و الذین کفروا لهم نارجهنم لایقضی علیهم فیموتوا ولا یخفف عنهم من عذابها کذلك نجزی کل کفور): (و کسانیکه کفر ورزیدند، برایشان آتش جهنم است که نه مرگشان می دهند که بمیرند و نه عذاب جهنم را از آنان سبک می کنند،اینچنین هر کفر پیشه ای را سزا می دهیم .)یعنی آتش جهنم جزای مخصوص کافران است که از آنها جدا نمی شوند و درآنجا نه حکم مرگ بر آنها رانده می شود که بمیرند و از عذاب رها شوند ونه عذاب آتش از آنها تخفیف می پذیرد تا اندکی بیاسایند بلکه آن عذاب عظیم ملازم آنهاخواهد بود و در آخر فرمود: ما اینچنین هر

کفران پیشه ناسپاسی را جزا می دهیم .همچنانکه در جای دیگری در وصف دوزخیان و از قول آنها نقل می شود (و نادوایامالک لیقض علینا ربک قال انکم ماکثون (۱۹) گویند: ای مالك جهنم باید پروردگارت در باره ما حکم مرگ براند، گوید همانا شما ماندگار خواهیدبود.)

(۳۷) (وهم یصطرخون فیها ربنا اخرجنا نعمل صالحا غیرالذی کنا نعمل اولم نعمرکم ما یتذکرفیه من تذکر وجاء کم النذیر فذوقوا فماللظالمین من نصیر): (و آنها در جهنم فریاد زنند: پروردگارا ما را از اینجا خارج کن تا کارشایسته ای غیر از آنچه می کردیم ، انجام دهیم . خطاب رسد: آیا آنقدر عمرتان ندادیم که هر که اهل پند گرفتن بود اندرز پذیرد؟ و بیم رسان نیز برایتان آمد. پس بچشید که ستمگران یاوری ندارند.)یعنی کفار در آتش جهنم با ناله و استغاثه شیون می کنند و می گویند: پروردگارا مارا از جهنم بیرون آور تا عمل صالحی غیر از آنچه در دنیا عمل کردیم بجا آوریم ، درپاسخ به آنها گفته می شود: هرگز€ مگر ما به شما عمر کافی ندادیم که در آن هرکس می خواست متذکر شود، مجال آن را داشته باشد؟ اما شما متذکر نشدید و ایمان نیاوردید، به علاوه اینکه پیامبر بیم رسان هم به نزد شما آمد اما شما به او ایمان نیاورده و کفر ورزیدید حال بچشید این عذاب را که ستمکاران یاوری نخواهند داشت تا آنان راز عذاب برهاند و چگونه داشته باشند با اینکه یاوران دنیایی آنها درکنارشان دچارعذابند؟

(۳۸) (ان الله عالم غیب السموات والارض انه علیم بذات الصدور):(هماناخدا دانای نهفته آسمانها و زمین است ،بدرستی که اودانای به

اسرارومکنونات سینه هاست)می فرماید علم خدا نامحدود است و هیچ چیز در مقایسه با علم او مخفی و غیبی محسوب نمی شود، پس عالم به اسرار سینه ها است و با شما مطابق آنچه در باطنتان ازآثار اعمال و عقاید، نهفته دارید، رفتار می کند و بر طبق آن شما را محاسبه و مؤاخذه می نماید، خواه ظاهرتان مطابق با باطنتان باشد و خواه مخالف . همچنانکه فرمود (ان تبدوا مافی انفسکم او تخفوه یحاسبکم به الله (۲۰) چه آنچه در باطن دارید مخفی کرده یاآشکار کنید خداوند شما را بابت آن محاسبه می کند)، چون قیامت روزی است که امور مخفی و سری آشکار می شود (یوم تبلی السرائر)(۲۱)

(۳۹) (هو الذی جعلکم خلائف فی الارض فمن کفر فعلیه کفره ولایزیدالکافرین کفرهم عندربهم الامقتاولا یزید الکافرین کفرهم الاخسارا): (اوکسی است که شما را در زمین جانشین قرار داد، پس هر کس کافر شود، کفرش بر علیه خود اوست و کفرکافران نزد پروردگارشان اثری بیش از خشم و سخط ندارد و کفرآنها جز خسارت و زیان چیزی برایشان نمی افزاید.) خلیفه بودن مردم در زمین به معنای آن است که همواره آیندگان جانشین پیشینیان می شوند و قدرت و تسلط بر دخل و تصرف و بهره برداری از زمین را می یابند وجانشینی آنها از یکدیگر، جزئی از خلقتشان است چون خلقت آنها از راه توالد وتناسل است و آنها را همواره به دو گروه سابق ولاحق تقسیم می کند و این شیوه ،تدبیری است که از خلقت آنها جدا نمی شود.

(۴۰) (قل ارایتم شرکاء کم الذین تدعون من دون الله ارونی ماذا خلقوامن الارض

ام لهم شـرک فی السـموات ام اتینـا هم کتابـافهم علی بینت منه بـل ان یعـد الظالمون بعضـهم بعضا الا غرورا): (بگو به من خبر دهیـد ببینم این شـرکایی که به غیر خـدا می خوانید چه چیزی از زمین را آفریده اند و یا در آسـمانها شـرکتی دارند؟ ویا ما به ایشان کتابی نازل کرده و در آن از وجود چنین شـریکی خبر داده ایم ؟ این مشرکین دلیل آشکاری بر شرک خود دارند؟ نه ، هیـچ یک از این موارد نیست بلکه سـتمکاران به یکدیگر وعده دروغین می دهند.)دراین آیه خداوند به رسول خود تلقین می کند که چگونه علیه مشرکان و ربوبیت معبودهای آنها احتجاج کند و بیان این حجت این است که اگر بتها و آلهه ها اربابی به غیر خـدا باشـند، بایـد لااقل بخشـی از تـدبیر عالم به دست آنها باشد و اگر چنین تدبیری داشـتند، باید خالق همان مقداری که تـدبیرش بـدست آنهاست ، باشـند، چون تدبیر بدون خلقت تصور نمی شود و چنانچه اینها خالق بودند قطعا دلیلی در عالم ، یا از نـاحیه خـدای سـبحان بروجود آنهـا دلالت می کرد. از ناحیه عالم که می بینیم هیـچ موجودی درعالم دلالت بر خالقیت بتها ولو بطور شـراکت ندارد، و از ناحیه خدای سـبحان نیز هیچ دلیلی در کتب آسـمانی الهی نازل نشده که ثابت کند بتها شـریک خدا هسـتند، پس این مشرکان هیچ بینه ای بر شرک خود ندارند، بلکه انگیزه آنها صرف فریبی است که بعضی نسبت به بعض دیگر روا می دارند. یعنی نیاکان و رؤسای قوم ، مردم آینده ومرئوسین و تابعان را مغرور می کردند به

اینکه : بتها نزد خدا شفاعت می کنندومارابه درگاه اونزدیک می نمایند.

(۴۱) (ان الله یمسک السموات والارض ان تزولا و لئن زالتا ان امسکهمامن احد من بعده انه کان حلیما غفورا): (خداست که نمی گذارد زمین وآسمان فرو ریزند، و اگر فرو ریزند احدی بعد از خدا نیست که از ریزش آنها مانع شودو او بردبار و آمرزنده است .)خدای متعال بعد از استدلال بر توحید ربوبیت خود و نفی شرکاء اکنون استدلال می نماید بر یگانگی خود به اینکه خلق را بعد از ایجاد، ابقاء نموده و مانع از اضمحلال آنها می شود، چون هر موجودی درحقیقت ، هستی او، هستی های لحظه به لحظه ومتصل به هم است ولی چون استمرار دارند ما آن را یک هستی می پنداریم و اگر یک آن فیض خدا در هستی بخشی منقطع شود، همه موجودات نابود می شوند. لذاخداست که آسمانها و زمین را آفریده و از زوال آنها جلوگیری می کند و اگر خداونداراده کند که آنها را زایل کند هیچ احدی قدرت ندارد که مانع او شود چون او یگانه خالق و مدبر عالم هستی است و او بردباری است که در هیچ امری (من جمله عقوبت مکذبان) عجله نمی کند و آمرزنده ایست که جهات عدمی اشیاء را پنهان می دارد و به مقتضای همین دو نام است که آسمانها و زمین را از اینکه مشرف به زوال شوند، تامدتی تعیین شده ، جلوگیر و مانع می گردد.(۲۲)

(۴۲) (واقسموا بالله جهد ایمانهم لئن جاء هم نذیر لیکونن اهدی من احدی الامم فلما جاء هم نذیر مازادهم الانفورا (و به خدا سوگند مؤکد

خوردنـدکه اگر برای مـا هم پیـامبری بیایـد مـا از همه امتهـای صاحب کتاب هـدایت یافته تر خواهیم شـد، اما وقتی پیامبری به نزدشان آمـد چیزی جز دوری و نفرت بیشتر برآنها افزوده نشـد)معنای آیه واضح است و در مقام سـرزنش قریش می باشد که قبل از آمـدن رسولخـدا ص سوگنـدهای محکم ومؤکـدی خوردنـد که اگر پیامبری برای ما ارسال شود مااز همه امتهای سابق نظیر یهـود و نصـاری که برایشـان پیـامبرو کتـاب آمـده ، ولی آن راتکـذیب کرده انـد، راه یـافته تر خواهیم بود، امـا وقـتی که رسولخـدا ص بسوی آنان مبعوث شـد نه تنها به او ایمان نیاوردند بلکه این بعثت باعث شد نفرت و گریزشان از دین حق بیشتر شود.

(۴۳) (استـکبارا فی الا رض ومکر السـیی ء ولا یحیق المکر السـیی ء الاباهله فهل ینظرون الا سـنت الاولین فلن تجـد لسـنت الله تبدیلا ولن تجدلسـنت الله تحویلا): (دوری آنها به جهت استکبار در زمین و نیز به علت مکر بدی که داشتندبود، و مکر بد جز به صاحبش بازنمی گردد، پس آیا انتظار سـنتی غیر از سـنت پیشـینیان را دارنـد؟ لـذاهرگز در سـنت خـدا تبـدیل و دگرگونی نخواهی یافت .)(مکر) یعنی این که بوسـیله حیله ، شخصـی را از هـدفی که دارد منصـرف کننـد که خود بر دونوع است : مکر حسن و مکر سـیی ء. مکر نیکو و حسن آنست که شخصـی رابا حیله از کار بدی بازدارند و مکر سیی ء و بد آنست که او را با حیله به کاری زشت وادار کنند.می فرماید دوری و اعراض آنها از رسولخدا ص و دعوت حق ، به جهت اسـتکبار وبلندپروازی آنها در زمین

بود و نیز به جهت آنکه مکر بد بکار بردند و خواستند مانع ازگسترش دعوت حق شوند اما مکر بد نمی رسد مگر به صاحبش ، یعنی نتیجه مکر بد دردنیا یا آخرت گریبان صاحب خود را می گیرد و کیفر آن به او خواهد رسید پس مکاران جز سنت جاری در امتهای گذشته که همان سنت مجازات و عذاب است نبایدانتظار دیگری داشته باشند چون سنت خدا هرگز تبدیل نمی شود یعنی مثلا به جای عذاب عافیت ونعمت نخواهد بود و نیز سنت خدا تحویل هم نمی گردد، یعنی عذاب از یک قوم که مستحق آن هستند متوجه قوم دیگری نمی شود، برای اینکه خدای متعال افعالش مطابق حکمت و بر صراط مستقیم است وتبعیض و استثناء نمی پذیرد وخطاب این آیه متوجه رسولخدا ص و یا هر شنونده دیگری است .

(۴۴) (اولم یسیروا فی الارض فینظرواکیف کان عاقبه الذین من قبلهم وکانوآاشد منهم قوه و ماکان الله لیعجزه من شی ء فی السموات ولافی الارض انه کان علیما قدیرا): (آیا در زمین سفر نکرده اند تا ببینند سرانجام آنهایی که قبل از ایشان بودند چگونه بود؟ با اینکه آنها از ایشان نیرومندتر بودند، آری هیچ امری نه درآسمانها و نه درزمین نمی تواند خدا را به عجز آورد، همانا او دانا وتواناست .)می فرماید شاهد مثال بر اجرای سنت الهی در امتهای گذشته آنست که امتهای سابق که از مشرکین مکه نیرومندتر بودند، بازهم خداوند آنها را به کیفر مکر و تکذیبشان عذاب کرد. و آنگاه در مقام انذار و ترساندن مشرکان مکه و برای آنکه بدانند باید ازخداوند بترسند و به او

ایمان بیاورنـد و با او نیرنگ نکنند و آیاتش را تکذیب ننمایند،می فرماید:هیچ چیزدر آسـمانها و زمین نیست که بتواند خدا را بـا نیرنـگ خود عاجز کنـد،چون او علیم مطلق است و غفلت و جهـل در او راه نـدارد، تا دشـمن بتوانـد او راغافلگیر کنـد و نیز خداوند قادر مطلق است و هیچ چیز تاب مقاومت در برابر او راندارد و نمی تواند او را به ستوه و عجز آورد.

(۴۵) (ولو یؤاخـذ الله النـاس بماکسـبوا ماترک علی ظهرها من دآبه ولکن یؤخرهم الی اجل مسـمی فاذاجاء اجلهم فان الله کان بعباده بصـیرا): (واگرخداونـد مردم را به کیفر اعمال پلیـدشان مؤاخـذه می کرد، بر روی زمین هیچ جنبنده ای نمی ماند ولیکن عـذاب آنها را تا مـدتی معین تاخیر می انـدازد و همین که اجلشان رسـید،خداوند نسبت به احوال بندگانش کاملا بینا و آگاه است .)مراد از مؤاخـذه دراین آیه عـذاب دنیوی است و مراد از (ظهرها) روی زمین است و(دابه) هر جنبنده و موجودیست که در روی زمین حرکتی داشـته باشـد، چه حیوان و چه انسان و اگر به کیفر کفر و تکـذیب انسانها همه جنبنـدگان را هلاک می کنـد برای این است که همه آنها برای انسان خلق شده اند همچنانکه فرمود (خلق لکم ما فی الارض جمیعا(۲۳) هرچه در روی زمین است برای شـما خلق کردیم) و مراد از (اجل مسـمی)هنگام مرگ یا قیامت است . به هرحال این آیه در جواب از سؤال مقـدر است که کسـی توهم کنـد، اگر هیچ کس نمی تواند خدا را به عجز درآورد پس چگونه خدا گنهکاران را به حال خود گذاشته و آنها

هر عملی انجـام می دهنـد و چرا خـدا آنهـا را عـذاب نمی کنـد؟ که در پاسـخ فرموده : اگر خـدا قرار بود همه مردم را به جرم گناهانشان مؤاخـذه کند، همانطور که مکذبان و مشـرکان را مؤاخذه کرد، در این صورت دیگر هیچ جنبنده ای در روی زمین باقی نمی مانـد و حال آنکه خداونـد چنین حکم کرده که مردم تا مدتی معین در روی زمین بمانند و آن را آباد کنند.(۲۴) اما وقتی آن مـدت سـر رسدخداونـد هرکس را بـدانچه عمل کرده جزا خواهد داد و چون او نسـبت به اعمال بندگانش آگاهی و بصیرت دارد و پروردگار آنهاست .

تفسیر نور

سیمای سوره ی فاطر

این سوره در مکّه نازل شده و چهل و پنج آیه دارد.

«فاطر» یکی از صفات خداوند است که به معنای آفریننده می باشد. نام این

سوره از آیه اول آن گرفته شده که خداوند را به عنوان (فاطر السموات و الارض)

معرّفی می نماید.

همانند دیگر سوره های مکّی، سخن از مبدأ و معاد و مبارزه باشرك، محور

اصلی مباحث این سوره را تشکیل می دهد.

«فاطر» به معنای آفریدن ابتکاری است و «اجنِحِه» از «جناح» به معنای بال و کنایه از

قدرت است. در زبان فارسی نیز می گوئیم: فلانی پروبالش سوخته یا شکسته، کنایه از اینکه

قدرتی ندارد.

۱- ستایش باید بر اساس ارزش و لیاقت باشد. (اگر قرآن می فرماید: (الحمدلله) به

دلیل آن است که او فاطر، جاعل و قدیر است.)

۲- با آن که خداوند قدرت دارد، لکن نظام آفرینش را بر اساس اسباب و مسبّبات

قرار داده است. (جاعل الملائکه رسلا)

۳- نقش و قدرت فرشتگان متفاوت است. (اولی اجنحه مثنی و ثلاث و رباع)

۴- دست خداوند در آفرینش باز

است و جهان در حال توسعه و گسترش

می باشد. (یزید فی الخلق ما یشاء)

۵- آفرینش جهان، امری بدیع و ابتکاری است. (فاطر السموات و الارض)

سیمای فرشتگان در قرآن

قرآن کریم درباره ی فرشتگان مطالبی دارد از جمله:

۱- فرشتگان، بندگان گرامی خداوند هستند. (بل عباد مکرمون) <۱>

۲- مطیع خداوندند. (لا یسبقونه بالقول و هم بامره یعملون) <۲> (لا یعصون الله ما امرهم و

یفعلون ما یُؤمرون) <۳>

۳- تدبیر و تقسیم امور بر عهده ی آنهاست. (فالمدبّرات أمراً) <۴> (فالمقسّمات أمراً) <۵>

۴- مراقب الفاظ و سخن انسانند. (ما یلفظ من قول) <۶>

۵- کاتب اعمالند. (و رسلنا لدیهم یکتبون) <۷>

۶- بشارت دهنده به رزمندگان در جنگ هستند. (بجنود لم تروها) <۸>

۷- بشارت دهنده در مورد فرزنددار شدن هستند. (انا نبشرّ بغلام اسمه یحیی) <۹>

۸- بشارت دهنده به مؤمنان در لحظه ی مرگ هستند. (الاّ تخافوا ولا تحزنوا) <۱۰>

۹- مأمور عذاب مجرمان هستند. (لمّا جاءت رسلنا لوطا سیء بهم) <۱۱>

۱۰- محافظ انسان هستند. (یُرسل علیکم حفظه) <۱۲>

۱۱- دعاگوی مؤمنانند. (و یستغفرون للذین آمنوا) <۱۳> (و یستغفرون لمن فی الارض) <۱۴>

۱۲- شفاعت می کنند. (و کم من ملک فی السموات لا تغنی شفاعتهم شیئا الاّ من بعد ان یأذن

الله لمن یشاء و یرضی) <۱۵>

۱۳- لعن کننده ی کفّارند. (اولئک علیهم لعنه الله والملائکه والنّاس اجمعین) <۱۶>

۱۴- امدادگر جبهه ها هستند. (یُمدّکم ربّکم بثلاثه آلاف من الملائکه منزلین) <۱۷> (بلی ان تصبروا و تتّقوا... یمددکم بخمسه آلاف) <۱۸>

۱۵- مجرمان را در لحظه ی مرگ تنبیه می کنند. (توفّتهم الملائکه یضربون وجوههم و ادبارهم) <۱۹>

۱۶- از بهشتیان استقبال می کنند. (سلام علیکم بما صبرتم) <۲۰>

۱۷- مسئول عذاب

دوزخ هستند. (علیها تسعه عشر) <۲۱>

۱۸- مسئول قبض روح هستند. (توفّته رسلنا) <۲۲>

۱۹- دارای درجاتی هستند. (ما منّا الا له مقام معلوم) <۲۳>

۲۰- مسئول نزول وحی. (ینزّل الملائکه بالروح) <۲۴>

۲۱ گاهی به صورت انسان در می آیند. (فتمثّل لها بشراً سویّا) <۲۵>

۲۲- از عبادت خسته نمی شوند. (یسبّحون له باللیل والنهار و هم لا یسئمون) <۲۶>

۲۳- با غیر انبیا نیز تماس و گفتگو دارند. (انّما انا رسول ربّک لاهب لک غلاماً) <۲۷>

۲۴- بعضی فرشتگان برگزیده اند. (الله یصطفی من الملائکه رسلا و من الناس) <۲۸>

۲۵- ایمان به فرشتگان لازم است. (والمؤمنون کلّ آمن بالله و ملائکته و کتبه و رسله) <۲۹>

(و مَن یکفر بالله و ملائکته و کتبه و رسله فقد ضلّ ضلالاً بعیدا) <۳۰> ۱- در دنیا همه مردم از رحمت الهی برخوردارند. (یفتح الله للناس من رحمه)

۲- رحمت الهی قبل از قهر اوست. (کلمه ی «یفتح» قبل از «یمسک» آمده است.)

۳- دادن ها و گرفتن های خداوند، همراه با حکمت است. (یفتح - یمسک - الحکیم)

۴- نعمت های الهی، دارای خزاینی است که گوشه ای از آن به روی انسان باز

می شود. (یفتح - مرسل)

۵- چشمداشت به غیر خدا بیهوده است، اگر او نخواهد هیچ قدرتی کارائی

ندارد. (فلا ممسک - فلا مرسل)

۶- اراده ی خداوند خلل ناپذیر است. (ما یفتح... فلا ممسک لها و ما یمسک فلا مرسل) ۱- همه را به اندیشه در نعمت های الهی دعوت کنیم. (یا ایّها الناس)

۲- بهترین راه شناخت خداوند، توجّه به نعمت های اوست. (اذکروا نعمت الله)

۳- سؤال، کلید بیدار کردن و هشدار دادن است. (هل من خالق...)

۴- هم آغاز و پیدایش هستی از اوست و هم بقا

و تداوم آن. (خالق یرزقکم)

۵- رازق اوست، ولی از طریق اسباب طبیعی رزق می دهد. (یرزقکم من السماء و الارض)

۶- قبل از هشدار، توبیخ معنا ندارد. (هل من خالق... فأنّی تُؤفکون)

۷- هر راهی غیر توحید، بی راهه است. (فأنّی تُؤفکون)

۸- مبادا رزق خدا را بخوریم و به غیر او رو کنیم. (یرزقکم - فأنّی تُؤفکون)

۹- فطرت انسان خداگر است، عوامل بیرونی، اسباب انحراف او می شود.

(تُؤفکون) ۱- همه ی انبیا مخالف داشته اند و تکذیب حقّ، شیوه ی دائمی کفّار است. (کُذّبت رسل من قبلک)

۲- تاریخ تکرار می شود. (یکذّبوک... کُذّبت رسل من قبلک)

۳- کفّار با شخص کاری ندارند، با راه و هدف مخالفند هر کس ندای حقّ سر دهد مورد تکذیب قرار می گیرد. (یکذّبوک من قبلک)

۴- تاریخ، بهترین مایه ی تسلّی در برابر مشکلات است. (کُذّبت رسل من قبلک)

۵- تکذیب مردم، ضربه ای به حقّانیّت وحی نمی زند، تکذیب شدگان پیش از تو همان فرستادگان ما بودند. (کُذّبت رسل)

۶- توجّه به معاد، انسان را در برابر حوادث تلخ مقاوم می کند. (یکذبوک... الی الله ترجع الامور)

۷- مخالفان حقّ بدانند که لجاجت های آنان فراموش و رها نمی شود. (ترجع الامور)

«غَرور» به کسی گفته می شود که بسیار فریبکار باشد و به دلیل آیه ی بعد مراد از آن در

این جا شیطان است.

شاید مراد از مغرور شدن به خدا در جمله «لا یغرّنّکم باللّه» این باشد که شیطان، انسان را به عفو و بخشش خدا مغرور سازد و یا از طریق تحریف، بدعت و سهل انگاری نسبت به احکام و قانون الهی، به تکرار گناه وادار کند.

آغاز این سوره درباره ی توحید بود، آیه ی قبل درباره ی نبوّت و این آیه درباره ی معاد است.

مانند این آیه در سوره ی لقمان آیه ۳۳ نیز آمده است.

۱- گروهی

با زندگی مادّی و دنیوی فریب می خورند، امّا گروهی زرق و برق دنیا

آنان را گول نمی زند، بلکه شیطان فریبکار منحرفشان می نماید. (لا یغرنکم

بالله الغرور)

۲- برای تربیت، باید هشدارها تکرار شود. (فلا تغرنّکم - ولا یغرنکّم)

۳- ایمان به معاد، بهترین وسیله ی بازدارنده از فریب دنیا است. (وعدالله حقّ)

۴- وعده های الهی حقّ است، ولی وعده های شیطان پوچ و فریبنده. (وعدالله

حقّ)

کلمه «سعیر» به معنای آتش برافروخته، یکی از نام های دوزخ است.

سابقه ی دشمنی شیطان با بشر دیرینه است:

پدرمان آدم را از بهشت بیرون کرد. (کما اخرجک ابویک) <۳۱>

او دشمنی است که دیده نمی شود. (انّه یریکم هو و قبیله من حیث لا ترونهم) <۳۲>

او دشمن قسم خورده است. «(فبعزّتک...) <۳۳>

از هر سو به انسان حمله می کند. «(من بین ایدیهم و من خلفهم...) <۳۴>

وسیله ی او برای انحراف مردم، وعده ی فقر و امر به فحشا است. (الشیطان یعدکم الفقر و

یأمرکم بالفحشاء) <۳۵>

او جز با دوزخی کردن مردم راضی نمی شود. (یدعوا حزبه لیکونوا من اصحاب السعیر)

امام صادق (علیه السلام) فرمود: اگر شیطان دشمن است، پس غفلت از او چرا؟ <۳۶>

۱- اگر دشمنی شیطان را جدّی نگیریم، فریب خواهیم خورد.(عدوّ فاتّخذوه عدوّا)

۲- از برنامه ها و تشکّل های دشمن آگاه باشیم. (الشیطان... یدعوا حزبه)

۳- شیطان برای انحراف مردم کمک می گیرد، ما برای دعوت دیگران به حقّ چه

می کنیم؟ (الشیطان... یدعوا حزبه) ۱- برای انجام یا ترک فرمان های الهی، حساب و کتابی در کار است. (کفروا لهم عذاب... آمنوا... لهم مغفره)

۲- برای حفظ روحیه ی خوف و رجا، باید وعده و وعید در کنار هم باشد. (عذاب شدید اجر کبیر)

۳- عاقبت اندیشی و توجّه به پایان کار، در تربیت مؤثّر است.

(لهم عذاب لهم

مغفره)

۴- برای عذاب شدن، کفر کافی است، (کفروا لهم عذاب) ولی برای رسیدن به

پاداش، علاوه بر ایمان، کار نیک نیاز است. (آمنوا و عملوا الصالحات لهم مغفره)

۵- تا گناهان آمرزیده نشود، زمینه برای ورود به بهشت و دریافت پاداش فراهم

نمی شود. (لهم مغفره و اجر کبیر)

۶- ابتدا اتمام حجّت، سپس تهدید به کیفر. (آیات قبل اتمام حجّت بود و این آیه

اعلام کیفر و پاداش.)

کسی که رفتار بد انسان را زیبا نشان می دهد و به جای انتقاد، تملّق می گوید، شیطان است،

زیرا در آیه دیگر می خوانیم: (زیّن لهم الشیطان اعمالهم) <۳۷>

بی پاسخ گذاشتن سؤالات توبیخی، نشانه ی تهدید و تحقیر خلافکاران است. خداوند برای

توبیخ بدکاران، سؤالی را طرح و آن را بی پاسخ می گذارد. می فرماید: آیا خلافکاری که

بدرفتاری خود را خوب می بیند... ولی جواب این جمله را نمی دهد.

امام کاظم (علیه السلام) فرمود: خوب دیدن بدی ها، مقدّمه ی عُجب است. <۳۸>

۱- زیبا دوستی جزء فطرت انسان است، تا آنجا که شیطان نیز بدی ها را زیبا نشان

می دهد تا انسان را بر انجام آن وادار کند.

۲- خوب پنداشتن بدی ها، زمینه ی گمراهی است. (زُیّن له... یُضلّ من یشاء)

۳- انسان ابتدا گناه را توجیه و سپس به انجام آن اقدام می کند. (تزیین بدی ها،

همان توجیه خلافکاری ها است.) (زیّن له سوء عمله)

مؤمن، واقع بین، خودشناس و بصیر است ولی کافر، شخص پنداری، فریب

۴- خورده، خودپسند است. (آیه قبل، سخن از کفّار و مؤمنان و این آیه سخن از واقع بینی و پنداربینی است.) (الّذین کفروا... زیّن له سوء عمله)

۵- خوبی ها و بدی ها را باید با معیار الهی سنجید نه با پندار این و آن.

(سوء عمله

فرءاه حسنا)

۶- کج فهمی و خوب پنداشتن بدی ها، مانع پند پذیری و توبه و تکامل و رشد

است. (زیّن له یضل من یشاء)

۷- گرچه هدایت و ضلالت از خداست، لکن بر اساس عملکرد انسان صورت

می گیرد. کفّار راه انحرافی را لجوجانه انتخاب می کنند، خداوند هم بر

گمراهی آنان می افزاید. (یهدی یضل بما یصنعون)

۸- پیامبر برای هدایت مردم حرص می خورد و سوز داشت. (لا تذهب نفسک)

۹- تأسّف و حسرت، باید حدّ و مرز داشته باشد. (فلا تذهب نفسک علیهم حسرات)

۱۰- توجّه به اینکه عملکرد خلافکاران زیر نظر خداوند است، حسرت ما را کم

می کند. (فلا تذهب نفسک علیهم حسرات انّ الله علیم بما یصنعون)

چنانکه با اراده ی خداوند، حرکت ابر و باد و ریزش باران، زمین مرده را زنده کرده و گیاهان

سر ازخاک بر می آورند، با اراده ای دیگر و وقوع زلزله ای عظیم، مردگان از خاک بر می خیزند

و زنده می شود.

این بهار نو ز بعد برگ ریزهست برهان بر وجود رستخیز <۳۹>

۱- وزش بادها، حرگت ابرها و ریزش باران ها، تصادفی نیست، با اراده الهی

است. (الله... ارسل الریاح فتثیر... فسقناه)

۲- در هستی، برنامه و نظم و تدبیر حاکم است. (ارسل... فتثیر... فسقناه... فاحیینا)

۳- برای فهم غیب، از شهود استفاده کنید. (کذلک النشور)

(الکلم الطیّب) همان شهادت به توحید و رسالت و ولایت است که در روایات مصادیق

آن، اذکاری چون «لا اله الاّ الله و سبحان الله و...» مطرح شده است.

«یبور» از «بوار» و «بائر» به معنای کسادی زیاد و هلاکت است.

برای این آیه ی شریفه معانی دیگری نیز قابل بیان است:

۱- کلام نیکو به سوی خدا بالا می رود، ولی عمل صالح به آن رفعت و درجه می بخشد.

۲- سخن نیکو هم

خودش بالا می رود و هم کارهای خوب را بالا می کشد.

کفّار، یا عزّت را در دل بستگی به اشیای مادّی می جویند، (واتّخذوا من دون الله الهه لیکونوا لهم عزّا) <۴۰> و یا آن را از وابستگی به این و آن طلب می کنند. (أیبتغون عندهم العزّه) <۴۱>) و حال آنکه عزّت تنها نزد خداوند است. (فلله العزّه جمیعاً)

۱- عزّت واقعی، نزد خداست، نه پیش مردم. (فلله العزّه جمیعا)

۲- عزّت واقعی، در سایه ی ایمان و عمل صالح است. (فللّه العزّه جمیعا... الکلم الطیّب و العمل الصالح)

۳- میان عقیده با عمل رابطه ی تنگاتنگ است و در یکدیگر اثر می گذارند. (العمل الصالح یرفعه)

۴- راه مؤمنان که عزّت را از طریق ایمان و عمل صالح می جویند، راه رشد و تکامل است. (یصعد یرفع) و راه دیگران که عزّت را از طریق فریب و نیرنگ می خواهند محو و هلاکت است. (یبور)

۵- هیچ کس با نیرنگ و گناه به عزّت نمی رسد. (یبور)

کلمه ی «مُعَمَّر» به صاحبان عمر طولانی گفته می شود. «عُمر» از عمران و آبادی است و چون انسان در ایام زنده بودن توان آباد کردن دارد، به مدّت حیات او عمر گفته می شود. در روایات، صدقه و صله ی رحم سبب طول عمر و قطع رحم و جسارت به والدین سبب کوتاهی عمر معرّفی شده است. <۴۲>

۱- به منشاء آفرینش خود توجّه کنید تا هم به قدرت خداوند پی ببرید و هم گرفتار غفلت و غرور و تکبّر نشوید. (خلقکم من تراب ثم من نطفه)

۲- هم حضرت آدم از خاک است و هم انسان های موجود از نطفه ای که

سرچشمه اش خاک است. (خلقکم من تراب)

۳- عناصر اصلی وجود انسان، خاک و آب است. (تراب، نطفه)

۴- آفرینش زوج برای انسان،

از الطاف الهی است. (جعلکم ازواجاک)

۵- خداوند نسبت به تمام حالات موجود، پیش از تولّد و پیدایش آن آگاه است.

(و ما تحمل من اُنثی ولا تضع الاّ بعلمه)

۶- انسان عمر معیّنی دارد ولی به دلایلی گاهی از آن کاسته می شود.(لاینقص من عمره)

۷- تمام لحظه های عمر انسان حساب و کتاب دارد. (فی کتاب)

۸- آفریدن انسان از خاک و نطفه و علم به لحظه های عمر انسان، بر خداوند

آسان است. (علی الله یسیر)

«عَذب» به معنای شیرین، «فُرات» به معنای لطیف، «سائغ» به معنای گوار و «مواخر»

جمع «مأخره» به معنای شکافتن است.

زندگی افراد؛

گاهی شیرین است و گاهی تلخ.

گاهی همراه شهرت است و گاهی همراه گمنامی

گاهی همراه غناست، گاهی همراه فقر.

گاهی با سلامتی است و گاهی با بیماری.

لکن اگر انسان، صیّاد، غوّاص و ناخدای خوبی باشد، در همه ی شرایط متضادّ می تواند

موفّق باشد. (و من کلّ تأکلون... و تستخرجون)

بهره گیری از ماهی و استخراج مواد زینتی و کشتیرانی، برکاتی است که با تلاش انسان

همراه است وگرنه برکات دریا بسیار است، از جمله: تشکیل ابرها از بخار دریا، تصفیه هوا،

پرورش انواع موجودات آبزی.

۱- اول از شیرینی ها بگویید. (با آن که اکثر دریاها آب شور و تلخ دارند ولی در

بیان قرآن اول آب شیرین ذکر شده است.) (هذا عذب هذا ملح)

۲- خام خواری و تحریم گوشت، مورد قبول اسلام نیست. (تأکلون لحماً)

۳- دریا، بستر خوراک، پوشاک و مرکب انسان است. (تأکلون تلبسونها تری الفلک)

۴- در تغذیه باید به سراغ گوشت تازه رفت. (لحماً طریّاً)

۵- انسان به زیبائی گرایش فطری دارد و بهره بردن از زینت مورد قبول اسلام است. (تستخرجون حلیه تلبسونها)

۶- نعمت های الهی فضل اوست. ما از او

طلبی نداریم. (من فضله)

۷- رزق و فضل الهی در سایه تلاش و کوشش خود انسان بدست می آید. (لتبتغوا من فضله)

۸- توجّه به نعمت، زمینه ی شکوفا شدن روح شکرگزاری است. (تشکرون)

شب و روز به تدریج جای خود را به دیگری می دهند تا از آثار زیانبار انتقال تاریکی به روشنایی و بالعکس جلوگیری شود.

۱- کوتاه و بلند شدن شب و روز و یا انتقال تدریجی هر یک به دیگری تصادفی نیست. (یولج)

۲- طبیعت مسخّر خداست. (سخّر الشمس...)

۳- حرکات ماه و خورشید، زمان بندی و پایانی دارد. (یجری لاجل مُسمّی)

۴- از توجّه به آفرینش منظّم و هدفدار و زمان بندی شده، توحید خود را تقویت کنید. (ذالکم الله ربّکم)

۵- در شیوه ی تبلیغ، ابتدا چهره ی حقّ را تبیین کنید، بعد با چهره باطل مقایسه نمایید. (ذالکم الله والّذین تدعون من دونه)

۶- دعا و طلب باید از مقام برتر باشد؛ بت ها نه برتر از شما هستند و نه مالک سود و زیانی. (ما یملکون)

۷- انسان، به کجا می رود؟ قدرت مطلقه الهی (له الملک) را رها کرده، به سراغ موجوداتی می رود که هیچ قدرتی ندارند. (ما یملکون من قطمیر)

۸- در شیوه ی تبلیغ، از مثال هایی استفاده کنید که همه ی مردم در همه ی زمان ها و مکان ها آن را بفهمند. (قطمیر)

فرقه ای از مسلمانان (وهّابیون) برای تأیید عقاید خود مبنی بر جایز نبودن توسّل به پیامبر(صلی الله علیه و آله) و ائمه: به این آیه استدلال می کنند، غافل از آن که این آیات درباره ی توسّل به بت هاست نه اولیای الهی که خداوند حتّی پس از مرگ آنان نیز با آنها سخن می گوید. در آیات متعدّدی از قرآن خداوند به انبیا سلام کرده از جمله: (سلام علی ابراهیم) <۴۳> ، (سلام

علی موسی و هارون) <۴۴> و راستی اگر آنان سلام خدا را نشنوند پس سلام چه معنایی دارد!؟

گویا حیات برزخی که شهدا دارند مورد قبول این گروه نیست!

در روایات زیادی آمده است که پیامبر اسلام با مردگان سخن گفته، از جمله: در سر چاه بدر به کشتگان کفّار که در چاه افتاده بودند آنگونه گفتگو کرد که مورد اعتراض قرار گرفت که چگونه با مرده حرف می زنی، ولی فرمود: شما از آنان شنواتر نیستید. <۴۵>

۱- برای شرک زدایی، از هیچ استدلالی دریغ نکنید.

(لا یملکون من قطمیر) (آیه قبل)

(لا یسمعوا دعاءکم) سخن و ناله شما را نمی شنوند.

(ما استجابوا لکم) بر فرض بشنوند پاسخ نمی دهند.

(یکفرون بشرککم) در قیامت حتّی معبودها از مشرکان متنفر خواهند بود.

۲- بشر به جایی می رسد که دعوت خدای شنوای پاسخ دهنده (ادعونی استجب لکم) را رها کرده، به سراغ جمادات کر و کور و بی خاصیّت می رود. (ان تدعوهم لا یسمعوا... و ما استجابوا)

۳- معبودهای پوشالی، در قیامت از مشرکان برائت می جویند. (یکفرون بشرککم) و می گویند: شما ما را پرستش نمی کردید بلکه بنده خیالات و هوس های خود بودید. (و قال شرکائهم ما کنتم ایّانا تعبدون) <۴۶>

۴- شرک نه در دنیا سود می دهد، (ما استجابوا) و نه در آخرت. (یکفرون بشرککم)

۵- خبرهای مهم را از اهل خبره بگیرید. (و لا یّنبّئک مثل خبیر)

۶- اخبار قیامت را جز از طریق وحی نمی توان دریافت. (و یوم القیامه... لا یُنبّئک مثل خبیر)

دعوت خدا از مردم، نشانه ی نیاز او به مردم نیست. همان گونه که اگر گفتیم مردم خانه های خود را رو به خورشید بسازند، این دعوت نشانه ی نیاز خورشید به ما نیست، بلکه نشانه ی نیاز ما به نور است. «انتم

الفقراء الی الله»

یکی از راه های مبارزه با غرور و تکبّر، دعوت انسان به درگاه خداست تا انسان به ضعف و جهل و فقر و نیاز خود پی ببرد. «انتم الفقراء»

۱- هیچ کس از خدا بی نیاز نیست. (یا ایّها النّاس)

۲- همه ی موجودات فقیرند، لکن چون انسان ادّعا و سرکشی می کند باید مهار شود. (یا ایّها النّاس)

۳- نقش واسطه ها و وسایل و علل را قبول داریم، امّا تمام اسباب و علل نیز در تأثیرگذاری به او محتاجند. (هو الغنّی)

۴- غنّی واقعی و مطلق و کامل، تنها اوست. (والله هوالغنّی)

۵- معمولاً اغنیا، محبوب نیستند و در تیررس جسارت ها، حسادت ها، رقابت ها و سرقت ها هستند امّا خداوند، غنی حمید است. (والله هوالغنّی الحمید)

۶- خداوند غنای خود را در راه رفع نیاز و نفع مخلوقات به کار می برد و لذا مورد ستایش است. (الغنی الحمید)

در آیه ۱۳۳ سوره ی انعام مشابه آیه ۱۶ را خواندیم که می فرمود: (و ربّک الغنّی ذو الرّحمه اِن یشاء یذهبکم و یستخلف من بعدکم ما یشاء کما أنشأکم من ذرّیه قوم آخرین) پروردگار تو بی نیاز و صاحب رحمت است، اگر بخواهد شما را می برد و بعد از شما هر که را بخواهد جایگزین می کند، همان گونه که شما را جایگزین پیشینیان قرار داد.

۱- اگر انسان زیر پای خود را سست و خطرناک بداند، آرام تر می رود. (ان یشاء یذهبکم)

۲- از نشانه های فقر انسان، امکان نابود شدن اوست. (انتم الفقراء... یذهبکم)

۳- بیان قدرت الهی، راهی برای دعوت مردم و تهدیدی برای سرکشان است. (ان یشاء یذهبکم)

۴- قدرت الهی در بردن و آوردن مخلوقات یکسان است. (یذهبکم - یأت)

۵- دست خداوند در آفرینش باز است و قدرت او بن بست ندارد. (یذهبکم و یأت بخلق جدید)

۶- مدیر

باید جلو غرور و انحصارطلبی زیردستان خود را بگیرد. (یذهبکم و یأت

بخلق جدید)

۷- قدرت الهی را جدّی بگیریم. (و ما ذلک علی الله بعزیز)

کلمه ی «وِزر» به معنای سنگینی و بار است. «مُثقَله» یعنی سنگین بار. «حِمل» بارِ پشت و

«حَمل» بار شکم را گویند. <۴۷>

در قرآن می خوانیم که گروهی برای اغفال و فریب دیگران می گویند: (اتّبعوا سبیلنا و

لنحمل خطایاکم) <۴۸> ما گناه شما را به دوش می گیریم این آیه جواب آنها را می دهد.

سؤال: آیا می توان به استناد این آیه که در قیامت بار هر کس به دوش خود اوست و

ضربه ای به دیگری نمی زند، بگوئیم پس ما کاری به گناهکاران نداشته باشیم زیرا بار

گناهشان به دوش خودشان است و به ما کاری ندارد؟

پاسخ: این آیه، توجیه سکوت در برابر منکرات نیست زیرا خود سکوت، گناهی است بر گردن

افراد ساکت. وظیفه ما امر به معروف و نهی از منکر است ولی اگر گوش ندادند گناهشان به

دوش ما نیست.

گرچه هر کس تنها مسئول کار خویش است، امّا اگر کسی راه و سنّت غلطی را در جامعه

پایه گزاری کرد علاوه بر منحرفان، این سنّت گزار نیز مسئول است زیرا راهنمای انحراف و

گناه، شریک در انحراف و گناه است.

۱- بر اساس عدالت، هر کس باید بار خودش را بر دوش کشد.(لا تزر وازره...)

۲- گناه خود را به گردن نیاکان، دوستان و محیط نیاندازیم. (و لا تزر وازره)

۳- حساب و کتاب هر کس در قیامت، جداگانه است. (لا تزر وازره)

۴- گناه، بار است. (وزر - مثقله)

۵- در قیامت روابط خویشاوندی در قیامت هیچ تأثیری در سرنوشت انسان

ندارد و بستگان باری از دوش انسان

بر نمی دارند. (و لو کان ذا قربی)

۶- خشیت و نماز به انسان قابلیّت پذیرش می دهد. (انّما تنذر الّذین یخشون...)

۷- تزکیه از طریق تقوا و نماز به دست می آید. (یخشون اقاموا الصلوه - تزکّی)

۸- تزکیه ی انسان، به سود خود اوست. (لنفسه)

۹- ممکن است سود تزکیه را در دنیا دریافت نکنید ولی در آخرت قطعاً دریافت

می کنید. (الی الله المصیر)

۱۰- هستی، هدفمند و دارای حرکت تکاملی است. (الی الله المصیر) ۱- مقایسه خوبی ها و بدی ها و کمالات و کمبودها، یکی از بهترین راه های

آموزش و تعلیم است. (و ما یستوی الاعمی ..)

۲- راه حقّ یکی بیش نیست. (النّور) به صورت مفرد آمده) ولی راه های انحرافی

زیاد است. (الظلمات)

کلمه «ظلّ» به معنای سایه و کلمه «حرور» به معنای باد داغ و سوزان است.

در این آیات، مؤمن و کافر به چهار چیز تشبیه شده اند که نتیجه این چهار مقایسه و تشبیه

آن است که مؤمن از نظر شخصیّت و سرنوشت با کافر یکسان نیست.

مؤمن به بینا و کافر به نابینا.

مؤمن به نور و کافر به تاریکی.

مؤمن به سایه آرام بخش و کافر به باد سوزان و داغ.

مؤمن به زنده و کافر به مرده.

مؤمن، رو به رشد و حرکت است، زیرا هم چشم حقیقت بین، هم نور دارد، هم نفس پاك و

هم دل زنده. امّا کافر حاضر نیست حقیقت را ببیند و به خاطر سنگدلی، آن را نمی پذیرد و به

دلیل ظلمات جهل و تعصّب و تحجّر در راه حقّ حرکت نمی کند.

۱- مؤمنان، مردمی زنده دل و برخوردار از حیات حقیقی هستند. ایمان به فرد و جامعه حیات می بخشد و کفر عامل مرگ فرد و جامعه است. (ما یستوی الاحیاء و لا

الاموات)

۲- رسالت پیامبر هشدار است نه اجبار (ما انتَ بمسمع مَن فی القبور)

۳- در تبلیغ، شرط تأثیر پذیری آمادگی مردم است وگرنه تبلیغ پیامبر نیز بی اثر

خواهد بود. (ما انتَ بمسمع مَن فی القبور) ۱- خداوند حقّ است و نظام تربیتی از طریق انبیا را هم بر اساس حقّ قرار داده

است. (ارسلناک بالحقّ)

۲- بیم و امید در کنار هم کارساز است. (بشیراً و نذیراً)

۳- با این که وظیفه ی انبیا بشارت و انذار است، امّا به دلیل غفلت مردم، هشدار

انبیا بیش تر بوده است. (اِن من امّه الاّ خلا فیها نذیر)

۴- هرگز زمین از حجّت الهی خالی نبوده است. (الاّ خلا فیها نذیر)

«زُبُر» جمع «زبور» به معنای کتاب هایی است که از نوعی برجستگی برخوردار باشد.

۱- آشنایی با مشکلات دیگران، مایه ی تسلّی انسان است. (ان یکذّبوک فقد کذّب)

۲- انبیا، بهترین ابزار هدایت را با خود داشتند. (البیّنات - الزبر - الکتاب)

۳- تکذیب انبیا از روی عمد و لجاجت و با علم و آگاهی از محتوای دعوت آنان

بوده است. (کذّب الّذین... جائتهم رسلهم بالبینات و بالزبر و بالکتاب المنیر)

۴- قهر خداوند، بعد از اتمام حجت است. (جائتهم رسلهم... ثم اخذتّ)

۵- بیان قهر و قدرت خداوند در کیفر کفّار، مایه ی تسلّی پیروان حقّ است. (ثم

اخذت)

۶- قهر خداوند، گاهی در دنیاست. (ثمّ أخذتّ الّذین کفروا) (کفّار گمان نکنند رها و

مورد غفلت هستند.)

۷- کفر، عامل هلاکت است. (اخذت الّذین کفروا)

۸- مانور قدرت، لازم است. عذاب کافران، هراس انگیز و شگفت انگیز بوده

است. (فکیف کان نکیر)

۹- از سرنوشت جوامع کفرپیشه عبرت بگیرید. (فکیف کان نکیر)

«جُدَد»، جمع «جُدّه» و «جادّه» به معنای راه است، «بیض» جمع «أبیض» به معنای سفید،

«حُمر»

جمع «أحمر» به معنای سرخ و «سود» جمع «أسود» به معنای سیاه است.

«غرابیب» به معنای سیاه پر رنگ است و شاید دلیل آن که عرب ها به کلاغ، غُراب می گویند چون رنگش سیاه است.

گرچه در این آیات، سه رنگ سفید و سرخ و سیاهِ کوه ها را ذکر کرده است ولی با تعبیر «مختلفاً الوانها» اشاره می کند که کوه ها منحصر در این سه رنگ نیستند.

۱- با سؤال، وجدان ها را بیدار کنید. (اَلَم تَرَ)

۲- خطاب به پیامبر در حقیقت خطاب به همه مردم است. (اَلَم تَرَ انّ الله)

۳- خداوند، نظام هستی را بر اساس علّت و معلول قرار داده است. سبب روئیدن گیاه، آب است. (فاخرجنا به)

۴- خداوند از آب بی رنگ و زمین یک رنگ، میوه های رنگارنگ می آفریند. (ثمرات مختلفاً الوانها)

۵- خطوط و رگه های رنگارنگ در کوه ها تصادفی نیست. (جُدد بیض و حمر غرابیب سود)

«أنعام» جمع «نَعَم» به معنای شتر است ولی به گاو و گوسفند نیز گفته می شود. گرچه کلمه «دوابّ» که به معنای جنبنده است شامل آنها می شود ولی بدلیل اهمیّت و نیاز شدید انسان به این سه حیوان نامشان جدا آمده است.

«خشیت» ترس همراه با تعظیم و برخاسته از علم و آگاهی است.

امام صادق (علیه السلام) فرمودند: عالم، کسی است که رفتارش، گفتارش را تصدیق کند و گرنه عالم نیست. <۴۹>

این آیه می فرماید: علم سبب خشیت الهی است و آیه ۲۸ همین سوره می فرماید: خشیت

الهی، سبب پندپذیری از انبیا است. پس نتیجه می گیریم که علم باید سبب هشدارپذیری شود. بنابراین اگر دیدیم که دانشمندان پندپذیر نیستند ولی عوام هشدار پذیرند، باید بگوئیم علمی که در قرآن مطرح است غیر از

اصطلاح روز است، بلکه مراد از علم دریافت حقیقت و

داشتن نورانیّت و بصیرت و حکمت است و دانشمندان بی تقوی، در آئینه ی قرآن جاهلند؛

جهل به عظمت پروردگار، جهل به رسالت و تکلیف در دنیا، جهل به هدف آفرینش، جهل

به سرنوشت و قیامت.

در کنار حرم امام رضا(علیه السلام) خدمت علامه ی طباطبایی (قدس سره) رسیدم و عرض کردم: من در

سال های اول تحصیلم همین که مشغول نماز می شدم، حالت گریه و خشوع داشتم، ولی

اکنون که با سواد شده ام در نماز غافلم، پس آیه (انّما یخشی الله من عباده العلماء) چه

می گوید؟ ایشان فرمود: علمی که شما دارید، یک سری اطلاعات و محفوظات است، اگر

علم واقعی بود، عبودیّت تو بیش تر می شد.

۱- اختلاف رنگ انسان ها و حیوانات، یکی از نشانه های قدرت و عظمت الهی

است. (و من النّاس... مختلف الوانه)

۲- در امور جسمی و مادّی، انسان در ردیف دیگر موجودات است. (و من النّاس

و الدّوابّ و الانعام)

۳- علم و آگاهی بر اسرار هستی، زمینه ی رسیدن به خشیت الهی است. (انّما یخشی

الله... العلماء)

۴- دانشمندان بی تقوا، به علم واقعی نرسیده اند. (انّما یخشی الله من عباده العلماء)

۵- اهل عبادت بسیار است، امّا تنها عالمان به مقام خشیت می رسند. (انّما یخشی

الله من عباده العلماء)

در آیه قبل سخن از این بود که تنها علما خشیت الهی دارند، گویا این آیه سیمای علمای

واقعی را شرح می دهد که آنان: اُنس با قرآن دارند. نماز به پا می دارند و انفاق آنان خالصانه

است زیرا هم عَلَنی انفاق می کنند و هم پنهانی و اگر ریاکار بودند تنها علنی انفاق می کردند.

«تبور» از «بوار» به معنای کسادی شدید در تجارت است. از آنجا که

این امر موجب فساد

و نابودی است به هلاکت هم بوار گفته می شود.

در آیه قبل «یخشی الله» مطرح شد و در این آیه «یرجون»؛ آری، مردان خدا میان خوف و

رجا هستند. <۵۰>

در قرآن بارها نماز و قرآن، در کنار هم مطرح شده اند:

(یتلون کتاب الله و اقاموا الصلوه) <۵۱> کتاب خداوند را تلاوت می کنند و نماز به پا می دارند.

(یمسّکون بالکتاب و اقاموا الصلوه) <۵۲> به کتاب آسمانی تمسک می کنند و نماز به پا

می دارند.

(اتل ما اُوحی الیک من الکتاب و اقم الصلوه) <۵۳> آنچه از کتاب به سوی تو وحی شده

تلاوت کن و نماز به پا دار.

امتیازات تجارت با خدا

۱- آنچه از سرمایه داریم، (سلامتی، علم، عمر، آبرو، مال و...) از اوست پس به خود او

بفروشیم. آری، اگر فرزندی زمین و مصالح و پولی از پدر گرفت و منزلی ساخت بعد افرادی

خریدار منزلش شدند که یکی از آنان همان پدر بود، عقل و وجدان می گوید خانه را به پدر

بفروشد، زیرا خود فرزند و تمام دارایی هایش از اوست و فروش به بیگانه جوانمردی نیست.

۲- خداوند به بهای بهشت ابدی می خرد، ولی دیگران هر چه بخرند، ضرر و خسارت است،

چون ارزان می خرند و زودگذر است.

۳- خداوند کم را می پذیرد، «فمَن یَعمل مثقال ذرّه» ولی دیگران کم را نمی پذیرند.

۴- خداوند، از روی عفو و اغماض، عیب جنس را می پوشاند و با همان نواقص می خرد. در

دعای بعد از نماز می خوانیم: خداوندا! اگر در رکوع و سجود نمازم خلل و نقصی است نادیده

بگیر و نمازم را قبول فرما. در دعای ماه رجب می خوانیم: «خاب الوافدون علی غیرک و خسر المتعرّضون الاّ لک» <۵۴> یعنی باختند کسانی که در

خانه غیر تو آمدند و خسارت کردند

کسانی که به سراغ دیگران رفتند.

۱- تلاوت قرآن (گرچه مستحب است،) امّا قبل از واجبات آمده است. (یتلون... اقاموا... انفقوا)

۲- فکر و فرهنگ، مقدّمه ی عمل است. (یتلون کتاب الله اقاموا الصلاه)

۳- کسی که عاشقانه مکتب را بپذیرد، نماز و انفاقش قطعی است. (تلاوت کتاب به صورت مضارع آمده که نشانه تداوم عمل و علاقه به تلاوت است، (یتلون) ولی نماز و انفاق به صورت ماضی آمده که نشانه قطعی بودن انجام آن است.) (اقاموا انفقوا)

۴- نماز، باید با رسیدگی به محرومان همراه باشد. (اقاموا انفقوا)

۵- دارائی های انسان، داده الهی است. (رزقناهم)

۶- اگر توجّه داشته باشیم که دارائی های ما از خداوند است، در انفاق، بخل نمی ورزیم. (انفقوا مما رزقناهم)

۷- بخشی از داده ها انفاق شود، باقی برای خودتان است. (مما رزقناهم) (کلمه «مِن» به معنای بعضی است)

۸- مورد انفاق، تنها مال نیست بلکه از علم و آبرو و قدرت نیز باید به مردم کمک کرد. (ممّا رزقناهم)

۹- انفاق، هم سری باشد هم آشکارا. (در انفاق پنهان، خلوص آدمی رشد می کند و در انفاق آشکار، مردم تشویق می شوند.) (سرّاً و علانیه) البتّه انفاق مخفیانه برتری دارد، لذا نام آن قبل از انفاق علنی برده شده است. (سرّاً و علانیه)

۱۰- امید به رستگاری، باید با فکر و عمل و انفاق همراه باشد وگرنه امید بدون کار، پنداری بیش است. (یتلون، اقاموا، انفقوا، یرجون)

۱۱- با داشتن علم و خشیت الهی (که در آیه قبل بود) و با تلاوت قرآن و اقامه نماز و کمک به محرومان، باز هم خود را مستحقّ ندانید، تنها امیدوار باشید. (یرجون)

۱۲- در معامله با خدا، حتّی یک درصد زیان نیست. (تجاره لن تبور)

۱۳- گمان

نکنید با انفاق، مال شما تمام می شود. (تجاره لن تبور)

۱۴- در فرهنگ اسلام، دنیا بازار است و انسان فروشنده و نعمت های الهی، سرمایه و انتخاب مشتری با انسان است. او می تواند با خدا معامله کند و می تواند غیر خدا را انتخاب کند.

در تمام کلمات این آیه، فضل و لطف الهی می درخشد:

پاداش به طور کامل. «لیوفّیهم»

با این که سرمایه و توفیق عمل از اوست، باز هم نام پاداش بر آن نهاده است. «اجورهم»

زیاد شدن الطاف و پاداش ها از سوی خداوند. «یزید من فضله»

۱- عمل برای دریافت اجر الهی، ضرری به اخلاص نمی زند. (لیوفّیهم اُجورهم)

۲- خداوند هم مزد می دهد، هم اضافه می دهد. (لیوفّیهم اُجورهم و یزیدهم)

۳- اجر کامل برخاسته از شکور بودن خداوند است. (لیوفّیهم... شکور)

۴- خداوند از تلاش ها قدردانی کرده و لغزشها را می پوشاند، ما نیز در برابر خدمات دیگران قدرشناس باشیم و از لغزش های آنان بگذریم. (انّه غفور شکور) ۱- در قرآن، سخن باطل، خرافه، گزافه و بی منطق وجود ندارد. (هوالحقّ)

۲- میزان حقّانیّت هر کلام و کتابی، قرآن است. (هوالحقّ)

۳- کتب آسمانی، مؤیّد یکدیگرند. (مصدّقاً)

۴- خداوند هم به نیاز بشر به وحی آگاه است، و هم به لیاقت پیامبر برای دریافت وحی. («خبیر» آگاه از باطن و «بصیر» آگاه از ظاهر است.) (بعباده خبیر بصیر)

در مورد این آیه ی شریفه، آن چه را از میان اقوال متعدّد انتخاب کردم و با روایات نیز سازگار است، این است که خداوند می فرماید: قرآن را به برگزیدگان از بندگانم پس از پیامبر،

که همان امامان معصوم: از ذرّیه ی حضرت فاطمه (علیها السلام) باشند به میراث دادیم و دلیل

آن که علوم قرآن را به برگزیدگان دادیم این است که بعضی از بندگان، ظالم و

برخی میانه رو

و بعضی که به گفته ی روایات، اهل بیت پیامبرند در همه ی کارهای خیر سبقت می گیرند و

تنها این گروه سوّم برگزیده اند، نه همه.

در روایات متعدّد می خوانیم که ائمّه معصومین: فرموده اند: بندگان برگزیده ی خدا که

وارث کتابند، ما اهل بیت رسول الله (صلی الله علیه و آله) هستیم. <۵۵>

۱- قرآن، به تنهایی کافی نیست، حامی و مجری لازم دارد. (اورثنا الکتاب)

۲- کسی حقّ انتخاب و اعطای مسئولیّت های دینی را دارد که به حال بندگانش

آگاهی عمیق داشته باشد. (انّ الله بعباده لخبیر بصیر ثمّ اورثنا الکتاب الّذین

اصطفینا)

۳- دلیل محروم شدن از انوار قرآن، خود ما هستیم. (منهم ظالم و منهم مقتصد)

۴- شرط دریافت میراث قرآن، سبقت در همه ی کارهای خیر است نه انجام

بعضی. (بالخیرات)

۵- انتخاب خداوند، حکیمانه است. کسانی وارث علوم قرآنند که در خیرات

سبقت گیرند. (سابق بالخیرات)

۶- ظلم، از سوی خود انسان است، (ظالم لنفسه) ولی توفیق سبقت در خوبی ها،

به اذن خداست. (سابق بالخیرات باذن الله)

۷- میراث بردن از قرآن، فضل بزرگ الهی است. (ذلک هوالفضل الکبیر)

کلمه ی «اَساور» جمع «سِوار»، معرّب «دستواره» از کلمات فارسی است که وارد زبان

عربی شده است. <۵۶>

۱- تکثّر و تنوّع نعمت ها، یک ارزش است. (جنّات)

۲- از عنصر تشویق غافل نشویم. (جنّات عدن یحلّون)

۳- پاداش محرومیّت موقت، کامیابی دائمی است. (اگر طلا و ابریشم، در چند روز دنیا بر مردان حرام شد، در بهشت، از آن بهره مند می شوند.) (یحلّون... من ذهب...)

۴- معاد، جسمانی است. (طلا و لؤلؤ مربوط به زینت بدن مادّی است.) (اساور من ذهب) ۱- شعار اهل بهشت، ستایش خداست. (و قالوا الحمد لله)

۲- در فضای بهشت، غم و غصّه نیست. (اذهب عنّا الحزن)

۳- در بهشت،

در کنار نعمت های مادّی (در آیه ی قبل) آرامش روحی مطرح است. (اذهب عنّا الحزن)

۴- بهشت، به خاطر مغفرت و سپاس گزاری خداوند، به بهشتیان می رسد. (اِنّ ربّنا لغفور شکور)

۵- پوشاندن لغزش ها و قدردانی از بندگان شایسته از شئون ربوبیّت است. (اِنّ ربّنا لغفور شکور)

۶- اهل بهشت، دارای برجستگی هایی هستند که خداوند قدردان و سپاسگزار آنان است. (لغفور شکور)

«نَصَب» به معنای تعب و رنج و «لُغوب» به معنای عجز و ناتوانی است و گاهی در افسردگی بکار می رود.

در کشورهای مترقّی و خانواده های مرفّه، آسایش پیدا می شود ولی آرامش کمیاب است، امّا اهل بهشت هم در آسایش کاملند و هم از غم ها و تحیّرها دور.

۱- بهشت، ابدی است. (دار المقامه)

۲- بهشتیان، نعمت ها را از فضل خدا می دانند، نه از عمل خود. (من فضله)

۳- رنج و غم با بهشتیان حتّی تماس ندارد. (لا یمسّنا)

۴- طول عمر بیش از حدّ در دنیا، خستگی آور است ولی در بهشت نه خستگی وجود دارد و نه غم. (لا یمسّنا... نَصَب... لُغوب)

۵- آسایش و آرامش بهشت، شعار نیست جدّی است. (جمله ی «لا یمسنا» تکرار شده است)

در کنار وعده های بهشت، وعیدهای دوزخ بیان می شود تا میان بیم و امید تعادل باشد.

اهل دوزخ دو تقاضا دارند، یک بار می گویند: «لیقضِ علینا ربّک» <۵۷> خدا ما را مرگ دهد تا راحت شویم. خداوند می فرماید: «لا یُقضی علیهم فیموتوا» در دوزخ مرگی در کار نیست که دوزخیان بمیرند و از عذاب نجات یابند. بار دیگر می خواهند لااقل تخفیفی به آنان داده شود: «یخفّف عنا یوماً من العذاب» <۵۸> این آیه می فرماید: «لا یخفّف» تخفیفی در کار نیست.

۱- کسی که از کافر بودن، به کفور بودن رسید و تمام درهای سعادت را به روی

خود بست، تمام درهای نجات نیز به روی او بسته خواهد شد؛ در آن جا نه مرگ است و نه تخفیف. (فیموتوا ولا یخفّف)

۲- کفر، نوعی کفران نعمت است. (الّذین کفروا... کلّ کفور)

۳- فرد مهم نیست، خصلت مهم است. (کلّ کفور)

«صُراخ» به معنای فریاد و ناله ای است که با درخواست کمک همراه باشد.

در دو آیه ی قبل، عنوان شد که اهل بهشت آسایش و آرامش دارند؛ در این آیه می فرماید: اهل دوزخ می سوزند و ناله می کنند و تقاضای کمک دارند.

۱- به هر تقاضا و ناله ای نباید اعتنا کرد، درخواست مجرم قابل پذیرش نیست. (ربّنا اخرجنا نعمل صالحا) (خداوند می فرماید: (ولو ردّوا لعادوا لما نُهوا عنه) اگر برگردند، باز همان خلافکاری های خود را دارند.)

۲- آن چه انسان را دوزخی می کند، اعمال ناصالح است. (اخرجنا نعمل صالحا)

۳- همه ی سرکشان، روزی به عجز و انابه خواهند افتاد. (ربّنا اخرجنا...)

۴- آخرت محل جبران از دست داده ها نیست. (اولم نعمرکم...)

۵- بسیاری افراد در دنیا خیال می کنند کارشان صالح است، امّا در روز قیامت می فهمند که صالح نبوده و لذا می گویند: پروردگارا! اگر از دوزخ نجات یابیم، عمل صالحی (نه مثل صالح نماهای قبلی) انجام خواهیم داد. (غیر الّذی کنّا نعمل)

۶- خداوند به همه ی مردم به مقداری که حجّت بر آنان تمام شود، عمر داده است. (اولم نعمّرکم ما یتذکّر فیه)

۷- از دست دادن فرصت ها، موجب ظلم به خویش است. (اولم نعمّرکم... فما للظالمین

من نصیر)

۸- هدف از عمر، هوشیاری است و انسان غافل گویا عمر نکرده است. (اولم نعمّرکم ما یتذکّر)

۹- تذکّرِ لحظه ای کارساز نیست، زیرا هر مجرمی برای یک لحظه متذکّر می شود؛ تذکّر باید استمرار داشته باشد. (یتذکّر فیه)

۱۰- تا نذیر نباشد، قهر الهی نیست. (جاءکم النذیر

فذوقوا)

۱۱- کسی که به هشدارهای انبیا توجّه نکند ظالم است. (جاءکم النذیر... فما للظالمین)

۱۲- برای کفّار، شفاعت، دعا و ناله هیچ یک کارساز نیست. (من نصیر)

در آیات گذشته خواندیم که: خداوند افرادی را برای میراث قرآن برگزید، افرادی را به بهشت می برد و افرادی را به دوزخ؛ این آیه می فرماید: زیرا او همه چیز را می داند و از نهان و آشکار و از درون و بیرون آگاه است.

۱- کسانی که فرصت های دنیا را از دست داده و عمل صالحی انجام نداده اند و در آخرت ناله می زنند که ما را از دوزخ نجات بده تا عمل صالح انجام دهیم، در سخن خود صداقت ندارند. (انه علیم بذات الصدور)

۲- ایمان به اینکه خداوند همه چیز را می داند بهترین بازدارنده انسان از خلاف است. (انه علیم بذات الصدور)

مراد از خلیفه بودن انسان در این آیه، یکی از سه امر است: جانشینی ملّت ها از ملّت ها، جانشینی فرزندان آدم از انسان های پیش از خلقت آدم، جانشینی انسان از خداوند

«مَقت» به معنای غضب شدید است که در قرآن در مورد چهار چیز بکار رفته است:

۱- کفر. (لا یزید الکافرین کفرهم... الاّ مقتاً)

۲- زنا. (انّه کان فاحشه و مقتاً) <۵۹>

۳- گفتن و عمل نکردن. (کَبُر مقتاً عندالله ان تقولوا مالا تفعلون) <۶۰>

۴- سخن بی منطق. (یجادلون فی آیات الله بغیر سلطان اَتاهم کبر مقتاً عندالله) <۶۱>

۱- جانشینی انسان در زمین باید عامل شکر باشد نه کفر. (جعلکم خلائف... فمن کفر)

(شما نیز رفتنی هستید و دیگران جانشین شما خواهند شد، در این چند روز

دنیا کفر نورزید.)

۲- کفرِ انسان به ضرر خود اوست و ضربه ای به خدا نمی زند. (فعلیه کفره)

۳- کفّار، کفر خود را

به گردن نیاکان یا جامعه نیاندازند. (من کفر فعلیه کفره)

۴- خطرات و آثار کفر محدود نیست و هر لحظه گسترش می یابد. (لا یزید الکافرین الاّ مقتا... الاّ خساراً)

۵- کفر به خودی خود، عامل خسارت است، گرچه کافر عمل فاسدی انجام ندهد. (لا یزید الکافرین کفرهم الاّ خسارا)

۶- بیان خطرات گناه، عاملی برای بازداشتن گناهکار است. (مقتاً خساراً) ۱- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) مأمور به گفتگو با مخالفان بود. (قل)

۲- با سؤال، وجدان ها را بیدار کنید. (ءرأیتم ارونی ماذا خلقوا)

۳- اسلام دین منطق است. (ءرأیتم ارونی فهم علی بیّنه)

۴- تحدّی و مبارزه طلبی، تنها در کتاب تشریع نیست که می فرماید: (فأتوا بسوره) بلکه در مورد آفرینش و کتاب تکوین نیز هست. (ارونی ماذا خلقوا)

۵- مشرکان، هیچ منطقی ندارند. نه عقلی (ماذا خلقوا) و نه نقلی (ام اتیناهم کتاباً)

۶- هر جا منطق و بیّنه نباشد، فریب است. (ان یعد... الاّ غرورا)

۷- مشرکان ظالمند. (یعد الظالمون) وعده ی ظالمان، فریب و شعارهای آنان فریبنده است. (الاّ غرورا)

۸- شرک بر تبلیغات و وعده های فریبکارانه استوار است. (ان یعد الظالمون بعضهم بعضا الاّ غرورا)

۹- فریب از هر کس می تواند باشد. (بعضهم بعضا) گاهی افراد ضعیف و عادی با تملق و چاپلوسی افراد بالاتر را به انحراف می کشانند و گاهی افراد قوی با تهدید و تطمیع و وعده ها و شعارهای دروغین مردم را به اطاعت بی چون و

چرای خود وادار می کنند. (یعد الظالمون بعضهم بعضاً)

میان نگاهداری و حفاظت خداوند از نظام هستی و حلم او رابطه است، همان گونه که میان عقاید و اعمال ما و فروپاشی نظام هستی رابطه است. در این آیه به مورد اول اشاره دارد و آیه با جمله ی «حلیماً

غفورا» پایان یافته است. امّا در سوره ی مریم، آیات ۸۸ تا ۹۰

می خوانیم: (و قالوا اتخذ الرحمن ولداً لقد جئتم شیئاً ادّا تکاد السموات یتفطرن منه و تنشقّ الارض و تخرّ الجبال هدّا) مشرکان گفتند: خداوند فرزندی اختیار کرده است، نزدیک است که آسمان ها و زمین و کوه ها از این سخن زشت درهم ریزد و فروپاشد.

خداوند هم آسمان ها و زمین با عظمت را نگاه می دارد «یمسک السموات و الارض» و هم پرنده ی کوچک در هوا را (ما یمسکهن الاّ الرحمن) <۶۲>

در روایات می خوانیم: خداوند به واسطه ی اولیای خود، آسمان و زمین را حفظ می کند که اگر نباشند، نظام هستی به هم می ریزد. <۶۳>

۱- جایگاه آسمان ها و زمین و حرکت و مدار آنها با اراده ی خداوند است و اوست که هر لحظه آنها را حفظ می کند. (انّ الله یمسک السموات و الارض)

۲- پدیده ها، هم در پدید آمدن و هم در بقا نیازمند قدرت و لطف خداوند هستند. (انّ الله یمسک السموات...)

۳- نظم حاکم بر هستی، از سوی خداست، نه امری تصادفی. (انّ الله یمسک السموات...)

۴- ابدیّت مخصوص اوست و هستی قابل زوال است. (زالتا)

۵- اگر حلم الهی نباشد، کرات آسمانی بر سر خلافکاران فرو می ریزد. (یمسک السموات کان حلیماً غفوراً) (هنگام برپایی قیامت، خورشید و ماه و ستارگان و زمین دگرگون و درهم ریخته می شود، بنابراین اگر در دنیا از فروپاشی آنها جلوگیری می شود به خاطر حلم اوست.)

۶- خداوندی که با قدرت هستی را نگاه داشته، اگر به کفّار مهلتی می دهد به خاطر

حلم است نه عجز. (کان حلیماً)

در تفاسیر می خوانیم: مشرکان وقتی شنیدند که هرگاه پیامبری برای یهودیان می آمد آنها لجاجت می کردند؛ سوگند یاد کردند و گفتند: ما چنین نیستیم، اگر پیامبری

برای ما بیاید

بدون لجاجت تسلیم او را می پذیریم، و از دیگر امّت ها زودتر و بهتر هدایت خواهیم شد ولی همین که پیامبر به سراغشان آمد جز نفرت چیزی از خود نشان ندادند.

خدا نکند کسانی که در انتظار حضرت مهدی (عجّل الله تعالی فرجه الشریف) به سر می برند و می گویند: اگر بیاید ما چنین و چنان خواهیم کرد، هنگامی که تشریف بیاورند در برابرش جبهه بگیرند.

۱- مشرکان، خدا را قبول داشتند و او را مقدّس می شمردند و به او سوگند یاد می کردند. (اقسموا بالله)

۲- به هر سوگندی نمی توان اعتماد کرد. (اقسموا بالله فلمّا جاءهم...)

۳- به عمل کار بر آید، به سخنرانی نیست. ادّعا زیاد ولی عمل کم است. (اقسموا الاّ نفورا)

۴- برای هدایت مردم، بشارت و انذار هر دو لازم است، لکن برای جامعه ی منحرف انذار مهم تر است. (کلمه ی «نذیر» دو بار آمده است)

«تبدیل» یعنی چیزی را بَدَل چیز دیگر قرار دادن، مثل تیمم بدل از غسل، ولی «تحویل» به معنای تصرف در زمان یا مکان یا شکل و قالب یک چیز است بدون آنکه چیزی را جایگزین آن کنیم.

اگر پزشک، شربتی را به بیمار داد و او به جای آنکه بخورد، شربت را دور ریخت و به پزشک گفت: آن را نوشیدم، گمان می کند که سر پزشک کلاه گذاشته و به او کلک زده است، در حالی که بیمار خودش را فریب داده است، نه پزشک را. (لایحیق المکر السّییء الاّ باهله)

۱- سرچشمه ی فرار و نفرت از راه انبیا یا استکبار است یا حیله. (شاید استکبار

از سوی کفّار و حیله از سوی منافقان باشد و شاید استکبار بستر حیله گری خود مستکبر باشد). (استکباراً... و مکر السیّیء)

۲- نتیجه حیله به خود انسان

برمی گردد (عقوبت و کیفر تکبر و حیله به دیگری

منتقل نمی شود.) (لا یحیق المکر السّیّیء الاّ باهله)

بَد مکن که بد اُفتی چَه مَکَن که خود اُفتی

۳- خداوند در جامعه قانون ها و سنّت های ثابتی را مقرّر کرده است که در تمام اقوام و ملّت ها جریان دارد، نظیر سنّت آزمایش، سنّت امداد مؤمنان و سنّت کیفر حیله گران و مستکبران. آری، خوشبختی و بدبختی و عزّت یا سقوط جامعه، در گرو پیروی از سنّت های الهی یا ترک آنهاست. (فلن تجد لسنّه الله تبدیلًا... تحویلًا)

۴- تاریخ دارای نظام و قانون ثابت است. (با نگاه به گوشه ای از تاریخ می توان قانونِ گوشه ی دیگر تاریخ را به دست آورد.) (فلن تجد لسنّه الله تبدیلًا)

به دنبال آیه گذشته، این آیه بیانی است برای آشنا شدن با سنّت های الهی در تاریخ و این که نتیجه و پایان استکبار چیست.

۱- اسلام طرفدار سیر و سفر برای کسب تجربه است. (أوَلم یسیروا)

۲- سیر و سفر باید جهت دار باشد. (یسیروا فینظروا)

۳- تاریخ پیشینیان، از منابع شناخت سنّت های حاکم بر جوامع است. (گذشته، چراغ راه آینده است.) (کیف کان عاقبه الّذین من قبلهم)

۴- بازدید از آثار باستانی تمّدن ها، مورد سفارش است. (أولم یسیروا...)

۵- به جلوه های کاذب مستکبران توجّه نکنید، عاقبت آنان را ببینید. (عاقبه الّذین کانوا اشدّ منهم قوّه)

۶- به قدرت خود مغرور نشوید که افراد قوی تر از شما قلع و قمع شده اند. (کانوا

اشدّ منهم قوّه)

۷- هیچ چیز بر اراده و قدرت خداوند غالب نیست. (و ما کان الله لیعجزه)

۸- خداوند هم مستکبران را می شناسد و هم توان برخورد با آنان را دارد. (علیماً قدیراً)

امام سجّاد(علیه السلام) در مناجات خود می گوید: «کان جزائی فی اول ما عصیتک

النار» <۶۴> خداوندا

جزای من در اولین گناهی که کردم آتش بود و هر چه زنده مانده ام لطف و مهلت تو نسبت به من است که شاید من توبه کنم.

۱- گر حکم شود که مست گیرند، در شهر هر آن که هست گیرند. (و لو یؤاخذ الله الناس... ماترک... من دابّه)

۲- گناهی کیفر دارد که با علم و عمد انجام گیرد. (یؤاخذ... بما کسبوا)

۳- فلسفه تأخیر کیفر مردم از دنیا به قیامت، بقای نسل بشر و تداوم حیات در کره زمین است. مردم اگر با گناه هلاک شوند بشری باقی نخواهد ماند و نسل منقرض خواهد شد (ما ترک علی ظهرها من دابّه)

۴- خداوند، صبور و اهل عفو و مغفرت و مهلت دادن است و مردم را فوری در دنیا به جرم عملکرد بد آنان مجازات نمی کند. (یؤخّرهم الی أجل مسمّیً)

۵- مرگ و میرها و فرصت ها و مهلت ها، با اراده ی الهی و دارای نظم و حساب و کتاب است. (یؤخّرهم الی أجل مسمّیً)

۶- مدّت عمر انسان، از پیش تعیین شده است. (اجلٍ مُسمّی)

۷- مهلت خداوند به بندگان گنه کار و تأخیر مجازات آنان تا قیامت از سنّت ها و برنامه های الهی است. (یؤخّرهم الی أجل مسمّیً)

۸- مهلت دادن خداوند به گنه کاران کاری عالمانه است. (بعباده بصیراً)

(ده ها میلیون نفر سال ها بعد از گناه توفیق توبه پیدا کرده اند و خلافکاری خود را اصلاح نموده اند که اگر خداوند کیفر آنان را فوری می داد همه دوزخی می شدند.)

«و الحمد لله ربّ العالمين»

تفسیر انگلیسی

.Refer to the commentary of Saba: ١; and for the praise of Allah refer to Al Fatihah: ٢

Allah is the creator or the originator of the primal cause which began the genetic

process of the creation of the universe and its every progressive functioning in innumerable forms, and in countless ways. As mans knowledge of the processes of nature advances, he sees how complex is the working of the creation itself. The origin of life and the spiritual forces are yet beyond the ken of experimental sciences, but man has become so conscious of the proximate causes that he has forgotten the primal cause, the cause of causes, the ultimate hand of Allah in creation. For Allah, the creation of anything is only a matter of His will. As He wills anything to originate, it .simultaneously exists. See Baqarah: ۱۱۷, Nahl: ۴۰, Maryam: ۳۵, Ya Sin: ۸۲ and Mumin: ۶۸

Angels are spiritual beings through whom the will or the orders or the decrees of Allah are executed or announced. Angels can take any shape or form, except the forms of base animals. The messenger angel Jibrail took the form of a man when he appeared to the virgin Maryam to announce the joyful news that Isa would be born of her .(Maryam: ۱۷; Ali Imran: ۴۲ to ۴۷) For the messenger spirit see Shu-ara: ۱۹۳ and Qadr: ۴

The creative process in the universe has never stopped at any time. It is continuously .in progress together with the bestowal of Allahs grace and mercy upon His creation

:Aqa Mahdi Puya says

i) The word malak is derived from malaka (to possess), and not from alak (conveying) the message). The angel as such is not the message, but the carrier of

.the message

ii) It refers to the multi-functional aspects of the increase as per Allahs will. This) .supports the theory of the ever-expanding growth and development of the universe

Allahs will is always done and no power can ever stop or withhold His decree. If Allah .wills to reward or punish any individual or people none can stop it

The primal cause of the whole creation is Allah. By questioning whether man finds any other creator besides Allah, he is exhorted to turn only to Allah and not to become .involved in delusion about any false deities

Sustenance is as necessary for the soul as for the body. The sustenance from heaven is Allahs guidance which is essential for the salvation of the soul. The provision from the earth is the terrestrial food for the body. Thus it is Allah alone who provides .everyone with both spiritual and physical sustenance

The truth that there is no god but Allah is so obvious, that it is amazing how anyone .with common sense fails to recognise this fact

No prophet of Allah received full attention and cooperation in this world, but all suffered rejection, ridicule and persecution at the hands of disbelievers. Notwithstanding this fact, none of them became discouraged because they had sure .knowledge of the eventual return of every person and every affair to Allah

Man is exhorted to remember that he has come from Allah and will return to Allah, whereupon he will be required to render an account of the life he spent in this world. Man should constantly remind

himself that in the life of the next realm, he will receive either the reward or punishment which he himself has earned from his good or bad actions while in this world. Allah has promised man mercy on account of his good actions and punishment .on account of the bad, and His promise is true

Man should not be deluded by the deceptive instigation of satanic thoughts to commit sins, while counting on Allahs mercy for forgiveness, or believing erroneously that he will have time to repent. Death may come at any time. See Luqman: ٣٣. Through the seductive temptations of the vanities of this world, man is made to forget the hereafter, and Shaytan may make him spiritually blind, gradually deluding him until his thoughts and life style become evil. Man should constantly be on his guard, turning away from evil, seeking the pardon of Allah, and effecting amendments immediately .as and wherever necessary

Shaytan is evil personified. Hence every evil should be treated as our enemy and shunned. Shaytan spreads his snare everywhere because he wants man to share his .damnation

To reject belief in Allah, is to reject everything good which He has created. Those who are not true and sincere in their faith and righteous in their living, shall have the consequent evil return for their disbelief. Those who are true and sincere in their faith .and conscientious in its practice, shall receive Allahs grace and a great reward

Man is exhorted to guard against his own rebellious self, and not allow it to stray

.from the right path

To prove how the dead will be resurrected, Allah gives the example of the dried unpromising soil which to all intents and purposes seems to be dead. This same soil is .once again quickened by rain and made productive

.The same will be the process of the resurrection

Refer to Ibrahim: ۲۴. Those who wish for honour and reward in this world, as in the next, should turn only to Allah. Every good word and action is certainly exalted and never lost. All goodness by its nature rises up to achieve Allahs pleasure and grace, .(whereas every evil is marked for the punishment it deserves (see Zilzal: ۷ and ۸

.Allahs plan always succeeds while all contrary plans are doomed to failure

:Aqa Mahdi Puya says

.(a) Allah alone is the one who can give honour as He pleases (see Ali Imran: ۲۶)

b) Any doctrine, idea or discourse in conformity with what is said in Ibrahim: ۲۴ and) .good deeds in concord with good words, increases the momentum of the ascent

Some temporal rulers and wealthy people mistakenly believe that worldly power, possessions and position are great honours granted to them by Allah. The Quran asserts the opposite. The real honour granted by Allah is that which is permanent and .not worldly, because worldly gains are merely a trial

This verse refers to the lowly physical origin of man. Refer to the commentary of An-am: ۲; Araf: ۱۲; Kahf: ۳۷; Hajj: ۵; Rum: ۲۰ and Muminun: ۱۲ to ۱۶ to know that mans physical body is but dust; created

by a drop of semen. The sexual relationship shows that no individual among mankind is independent. Absolute glory, power, authority, knowledge and life belong only to Allah. Human beings reflect these divine attributes by His grace, which He may withdraw at any time through His independent will. It is Allah who grants a lengthy life .or cuts it short, and this is not difficult for Him, but easy

.Man cannot know hidden things which are known only to Allah

:Aqa Mahdi Puya says

.These verses assert that whatever Allah has created is not purposeless or futile

Man is required to differentiate between good and evil, as these two opposites can never be combined in one person. There is an indirect hint, or even a taunt here, for those who profess belief, and yet love those who disbelieve. Taking guidance from this verse no one could compare the holy Ahl ul Bayt, who have been thoroughly purified by Allah (Ahzab: ۳۳), to the others who have been polluted by a sinful and corrupt life. Many of those others, even after embracing Islam outwardly, were not .(believers, because faith had not entered their hearts. (Hujurat: ۱۴

.Refer to the commentary of Rad: ۲; Anbiya: ۳۳; Hajj: ۶۱ and Ya Sin: ۳۸

:Aqa Mahdi Puya says

.The act of creation is constant and the continuation has a beginning and an end

(no commentary available for this verse)

Even for his or her own sustenance every man or woman undoubtedly depends upon .Allahs provision. Refer to Furqan: ۷۷

:Aqa Mahdi Puya says

This is the permanent tie between the creature

.and the creator

(no commentary available for this verse)

(no commentary available for this verse)

:Aqa Mahdi Puya says

There is no contradiction between this verse and Ankabut: ۱۲ and ۱۳, which assert that no one shall bear the burden of another, rather his own burden may be increased on account of his having misled others. Every wrongdoer shall be fully responsible for his own misdeeds, and unable to use any scapegoat. Some Christian critics misinterpret this clear moral principle to mean that a sinner cannot bear the sins of others, but a sinless person may bear them. This concept contains no logic whatsoever. A sinless .person can intercede and remove the burden but does not shoulder the sins

.Refer to Baqarah: ۴۸, ۱۲۳, ۲۵۴; An-am: ۱۶۵; Bani Israil: ۱۵

:Aqa Mahdi Puya says

This is the refutation of the doctrine of the subjective value of good and bad, which .even now a section of the Indian school of philosophy maintains

(no commentary available for this verse)

(no commentary available for this verse)

:Aqa Mahdi Puya says

It is a figurative expression indicating that those who are alive to the message are not .like those who are indifferent to it

(no commentary available for this verse)

(no commentary available for this verse)

.See Anam: ۳۴; Yunus: ۴۷ and Nahl: ۳۶

.The previous prophets also suffered rejection. See verse ۴ above

(no commentary available for this verse)

:Aqa Mahdi Puya says

.Universal grace produces various effects in various receptacles

(see commentary for verse ۲۷)

(no commentary available for this verse)

(no commentary available for this verse)

(no commentary available for this verse)

The opening words say that Allah has

bequeathed the holy book, the Quran, to His chosen servants. The chosen servants of Allah could be only those who are rightly guided by their knowledge of the word of Allah. The correct knowledge could be only that which has been given by Allah Himself. Thus it would mean those who are described in the Quran as rasikhunafil ilm, firmly rooted in knowledge (see commentary of Ali Imran: ۷, ۳۳, ۳۴; Nisa: ۵۴ and ۱۶۲; Anam: ۸۹; Bani Israil: ۱۰۷; Mayram: ۵۸ to ۶۳ an Ankabut: ۴۹). Verses ۷۷ to ۷۹ of Waqi-ah say that the knowledge of the Quran is given to the thoroughly purified only and verse ۳۳ of Ahzab clearly defines the thoroughly purified, who are none but the Ahl ul Bayt of the Holy Prophet (see commentary of Ahzab: ۳۳). It is to be noted that the honour of being chosen by Allah applies to the whole group, that is, to all the holy Imams of the Ahl ul Bayt to whom the Quran was entrusted This inference is in complete harmony with the well-known declaration of the Holy Prophet commonly known as hadith al .(thaqalayn (see page ۶

According to the interpretation of Imam Muhammad bin Ali al Baqir and Imam Jafar bin Muhammad as Sadiq the reference in this verse is to the progeny of Ali and .Fatimah, which is the progeny of the Holy Prophet

i) There are those who do not recognise Allahs chosen Imam of the age. They are) ".those "who make their souls suffer

ii) There are those)

who although recognise the Imam of the age but are not fully aware of the laws ordained by Allah and its proper application in day to day life.

(iii) The Imams of the Ahl ul Bayt are Allahs chosen guides who live a godly life governed by perfect knowledge and practical application of all the Quranic injunctions. By their inherent example they stand as guides to humanity, constantly calling the people towards truth and godliness, and forbidding evil in every form.

In a tradition related from the Holy Prophet, those in the third category, the foremost in goodness would enter paradise without any demand of their account. Those in the second category, following, the middle course, would have to render account, and then they will be admitted to paradise. Those in the third category, who make their souls suffer will also be admitted to paradise, but later. This tradition was transmitted through Abu Durda.

(Minhaj al Sadiqin and Umdat al Bayan).

Aqa Mahdi Puya says:

Some are unjust to themselves, some are the foremost in all that is good, by Allahs permission.

From this it is obvious that the last book of Allah is inherited in the same lineage, but only by those of the third category who have been identified as the Ahl ul Bayt in Ahzab: ٣٣, and further identified in Ali Imran: ٦١ and confirmed by Waqi-ah: ٧٧ to ٧٩.

(no commentary available for this verse)

A state of perfect peace of mind and tranquillity is indicated for the people of paradise. They will experience no fear or grief whatsoever.

The

bliss in paradise shall be universal, continuous and perpetual. Even the fatigue which .can be connected to rejoicing will be absent

(no commentary available for this verse)

Allah has allowed mankind respite for repentance in this world, because in the next world no repentance will be of any avail. One should hasten to repent for sins and amend ones life duly before being overtaken by death. See An-am: ٢٧ and ٢٨; Araf: ٥٣; .Muminun: ١٠۶ and ١٠٧ and Munafiqun: ١٠ and ١١

Allahs knowledge pervades and encompasses everything in His creation. He has prior knowledge of every thing, action, feeling, motive and plan,-manifest or hidden. His .knowledge is original and complete

Allah is the knower of whatsoever is in the heavens, all that is in the earth, and everything that is in between. Man comprehends only that which his senses communicate to him, therefore the hidden worlds are outside the limit of his .knowledge

(no commentary available for this verse)

(no commentary available for this verse)

:Aqa Mahdi Puya says

This is a clear assertion that dimensional creation whether terrestrial or celestial, is not existing by itself, but is the outcome of a cohesive power, unexplainable in .dimensional terms

(no commentary available for this verse)

The ancient people who rebelled against the truth and lived beyond the control of faith in Allah, were given respite. First they were shown mercy and given the opportunity to amend their beliefs and ways, then Allah sent His prophets to admonish them and exhort them to good in thought and deed. Finally, after rejecting all the opportunities of Allahs

grace and mercy to come on the right path, they were justly requited with the punishment that they themselves had earned. The people are asked indirectly whether they would like to follow in the footsteps of the ancient people, or, would they repent for their past actions, asking Allahs forgiveness, and doing good in the .future

(no commentary available for this verse)

If Allah had dealt with all the sinners on earth with His strict justice, everyone would have long since perished. It is only His mercy that allows mankind time to repent and mend their ways. That is why the holy Ahl ul Bayt have taught us to be continuously :praying

".O Lord, show us Your mercy, do not let us face Your justice"

No one given such respite by Allah could ever then escape His eternal awareness and .all-encompassing knowledge

While men make hasty decisions against apparent evils in the course of their struggle for existence, Allah in His total all-pervading awareness, remains far exalted above .such action

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان

WWW